

ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสังคายนาवादิกันครั้งที่สอง

นางสาวจิรภา พฤษ์พาทิ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

DEVELOPMENT THEORIES OF THAI CATHOLICS AFTER THE SECOND VATICAN
COUNCIL

Miss Jirapa Pruihpadee

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Political Science

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2013

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสังคายนาชาติกัน
ครั้งที่สอง

โดย

นางสาวจิรภา พุกษ์พาตี

สาขาวิชา

รัฐศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สมบูรณ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

.....คณบดีคณะรัฐศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาษ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สมบูรณ์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุณินทร์พันธุ์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์)

จิรภา พฤกษ์พาตี : ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสังคายนาวาติกันครั้งที่สอง.
(DEVELOPMENT THEORIES OF THAI CATHOLICS AFTER THE SECOND
VATICAN COUNCIL) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร.วีระ สมบูรณ์, 397 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลัง
สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 (ค.ศ.1962-1965/พ.ศ. 2505-2508) โดยอาศัย (1) ทฤษฎี
การพัฒนาระแสหลัก (2) แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิก (3) แนวคิดและผล
การพัฒนาโดยรัฐไทย (4) แนวคิดปัญญาชนและประกาศก และ (5) การสร้างทฤษฎีการพัฒนาที่
มุ่งแก้ปัญหาสังคม เป็นกรอบในการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อค้นพบว่า ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนา
สากลวาติกันที่ 2 เป็นไปตามกระบวนการทัศน์การพัฒนาคนซึ่งปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับพื้นฐาน
ของศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน และทฤษฎีการพัฒนานี้ได้สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะ
ของการทำงานรับใช้สังคมของปัญญาชนคาทอลิกไทย ซึ่งได้กลายเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นๆ และ
ได้ประยุกต์หลักการของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่2 เข้ากับการทำงานของตน

นอกจากนี้ ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยยังเป็นผลมาจากความร่วมมือระหว่าง
พระศาสนจักรคาทอลิกกับปัญญาชนคาทอลิกไทย ความร่วมมือดังกล่าวได้ช่วยให้ปัญญาชน
คาทอลิกไทยสามารถสร้างแนวทางที่เหมาะสมกับชุมชนไทยขึ้นมาได้ แทนที่จะเป็นการกำหนด
แนวทางการพัฒนาแบบตายตัวจากพระศาสนจักรคาทอลิก ซึ่งไม่สามารถรับรู้และให้ความสำคัญ
กับของชุมชนได้ และในกระบวนการเช่นนี้ ทักษะคิดที่เปิดกว้างของพระศาสนจักรคาทอลิกและ
บทบาทของปัญญาชนของชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา รัฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2556

ลายมือชื่อนิติ
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

4981902324 : MAJOR POLITICAL SCIENCE

KEYWORDS: THE CATHOLIC CHURCH / THE SECOND VATICAN ECUMENICAL
COUNCIL / CATHOLIC COUNCIL OF THAILAND FOR DEVELOPMENT

JIRAPA PRUIKPADEE: DEVELOPMENT THEORIES OF THAI CATHOLICS AFTER
THE SECOND VATICAN COUNCIL. ADVISOR: ASSOC. PROF. VIRA SOMBOON,
Ph.D., 397 pp.

This thesis is a study and analysis of development theories of the Thai Catholic Church after the Second Vatican Ecumenical Council (1962-1965). In order to understand and analyze those development theories, this thesis relies on (1) Mainstream development theories, (2) Catholic human and social development approach, (3) Development ideas and results of the Thai state, (4) The Intellectual and the Prophet, and (5) Prescriptivist development theories, as a framework for research.

The thesis finds out that development theories of the Thai Catholic Church after the Second Vatican Ecumenical Council followed the paradigm of human development and were adjusted in accordance with the religion and culture of each community. These theories reflected unique characteristics of the social work of Thai Catholic intellectuals who became members of communities and brought the principles of The Second Vatican Ecumenical Council into practice.

In addition, development theories of the Thai Catholic Church were the results of the cooperation between the Catholic Church and Thai Catholic Intellectuals. This cooperation gave opportunities to the intellectuals to construct development models based on cultures of Thai Society, instead of the Church forcing a rigid model of development upon Thai communities without the perception and recognition of the communities. In such a process, an open-minded attitude of the Catholic Church and the roles of community's organic intellectuals are highly necessary.

Field of Study: Political Science

Student's Signature

Academic Year: 2013

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยดีด้วยความเมตตา และน้ำใจของเหล่าผู้คนที่มาคอยอุปถัมภ์ผู้เขียน เริ่มด้วยความรัก ความเข้าใจ ความอดทน และการสนับสนุนในทุกด้านของครอบครัวทุกคน ทั้งปู่ย่า แม่ และพี่ชาย รวมถึงกำลังใจและความหวังใจจากสมาชิกครอบครัวของอีน้อย (สุทธารัตระกุล) และอีน้อย (กาฬภักดี) รวมถึงบาทหลวงสมโภชน์ และอาจารย์อรามณ์ พูลโภคผล ทั้งสองท่านนี้เป็นผู้ให้กำลังใจและชี้ให้เห็นความสำคัญเรื่องชีวิตจิตหรือชีวิตภายในของคริสตชน นอกจากนี้ยังมีเรื่องข้อที่สำคัญคือ ทุนและทรัพย์สินต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการเดินทางวิชาการที่ผู้เขียนได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากมูลนิธิมหาวิทยาลัยมาโดยตลอด ตั้งแต่ทุนการศึกษาในการเล่าเรียนคือ ทุนกาญจนภิเษก 72 พรรษา ซึ่งมีศาสตราจารย์ ดร. อนุสรณ์ ลิ้มมณี เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาทุน และได้รับความช่วยเหลือในการชำระหนี้จากอาจารย์อ้วนชัย เอี่ยมโพธิ์จรรย์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยบูรพา และทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์ 90 ปีจุฬาฯ และการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช มูลนิธิมูลนิธิมหาวิทยาลัย (RES 560530225-HS)

แม้ว่าการสนับสนุนทั้งในด้านกำลังใจและทุนอุดหนุนการศึกษาจะเป็นสิ่งที่สำคัญมาก แต่มีอาจจะเกิดผลสัมฤทธิ์ได้เลวหากขาดซึ่งความเมตตาปราณี ความห่วงใย และความช่วยเหลือต่างๆ ของรองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สมบูรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ท่านได้มอบความรู้ทางวิชาการ ความใส่ใจ ในการตรวจทานเนื้อหาวิทยานิพนธ์ทั้งเนื้อหาข้อมูล แนวคิดทฤษฎี รูปแบบการเขียน และรายละเอียดต่างๆ ที่แม้เพียงเล็กน้อยแต่เป็นส่วนที่ขาดหายไม่ได้เลยในการทำให้วิทยานิพนธ์ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดภายใต้ข้อจำกัดและอุปสรรคมากมายที่เกิดจากตัวผู้เขียน ท่านยังเป็นผู้ให้ข้อคิดและกำลังใจในการทำงาน เปิดโอกาสให้ผู้เขียนได้เสนอความคิดเห็นและตั้งคำถามในสิ่งที่สงสัย ไม่แนใจ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในทุกๆ ขั้นตอนของการทำวิทยานิพนธ์อันเป็นงานวิชาการชิ้นแรก ซึ่งได้สร้างความสะดวกและสบายซึ่งใจในความเป็นอาจารย์ ผู้ซึ่งให้ศิษย์มากกว่าแต่ความรู้ ผู้เขียนจะจดจำรำลึกไว้เสมอและจะพยายามปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านต่อไป

และที่ขาดไม่ได้เลยคือ คณะอาจารย์ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสอบทั้งการเสนอคำร้องและการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งทุกท่านได้ตั้งคำถาม ให้ข้อคิด ข้อมูล และเสนอแนะแง่มุมที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขและปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี คณะอาจารย์ดังกล่าว ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร. อมร พงศาพิชญ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ไขยนต์ ไขยพร คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ ประธานสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี รวมถึงศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา รองศาสตราจารย์ ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพที่ให้ความเมตตา ข้อมูล และข้อคิดต่างที่เป็นประโยชน์แก่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดจนอาจารย์ ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ท่านได้ให้ความเมตตาและกำลังใจทุกครั้งในยามที่พบเจอกัน

นอกจากนี้ผู้เขียนยังนึกถึงความปรารถนาดีและความห่วงใยของคณาจารย์อีกหลายท่านที่มีต่อผู้เขียน กล่าวคือ รองศาสตราจารย์ ม.ร.ว. พุทธิสาลิน ชุมพล อาจารย์ที่ปรึกษาของผู้เขียนในระดับปริญญาตรี ท่านเป็นส่วนสำคัญในการให้คำแนะนำและให้ข้อมูลในเรื่องการศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกที่ทำให้ผู้เขียนตัดสินใจและมุ่งมั่นที่จะเลือกเส้นทางเดินในอนาคตก้าวขึ้นและยังคงติดตามความเป็นไปของผู้เขียนจนถึงปัจจุบัน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ผู้ที่ทำให้ผู้เขียนได้เข้าใจและภูมิใจถึงความน่าสนใจในวิชาความรู้ทางรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะในสาขาการเมืองการปกครองไทยที่ไม่เพียงให้ความสำคัญกับแนวคิดทฤษฎีกระแสหลักและกระแสรองเท่านั้น แต่ยังมีมุมมองทางประวัติศาสตร์และหลักฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือด้วย ท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการตั้งให้ผู้เขียนได้มองและทบทวนตนเองจนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญในฐานะที่เป็นคริสตชนคาทอลิกคนหนึ่งที่มีโอกาสจะได้ทำการศึกษาทั้งในเชิงวิชาการและศาสนา การให้คำแนะนำของท่านเป็นการจุดประกายความคิดและเปิดโอกาสในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจนกระทั่งสามารถพัฒนามาเป็นหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่เหมาะสมต่อความสนใจและตัวตนของผู้เขียนเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในการอนุมัติการลาราชการเพื่อศึกษาต่อให้สำเร็จ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเพียงเบื้องต้นก็อาจจะทำให้นักเรียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นแค่ส่วนหนึ่งหรือเงื่อนไขในการสำเร็จการศึกษาเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนั้นองค์ความรู้ในด้านแนวคิดทฤษฎีทางรัฐศาสตร์นั้นไม่เพียงพอจึงต้องอาศัยความรู้ทางศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องยากและใหม่มาสำหรับผู้เขียน แม้ว่าตนเองจะเป็นศาสนิกในศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก แต่ก็ขาดความรู้ที่ลึกซึ้งในศาสนา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้เขียนต้องศึกษาเพิ่มเติมทางศาสนา โดยเฉพาะข้อความเชื่อและหลักคำสอนที่จากสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงจากผู้รู้ ซึ่งก็คือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลและอธิบายความหมายของข้อความเชื่อและหลักคำสอนที่สำคัญ และเป็นแหล่งข้อมูลที่จำเป็นและสำคัญที่สุด ได้แก่ พระสังฆราชมิคาแอลบุญเลื่อน หมั้นทรัพย์ ที่ให้ความเมตตาให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ความอบอุ่นใจในทุกครั้งที่ผู้เขียนเกิดความสงสัยและตั้งคำถาม ความประทับใจในบทบาทหน้าที่ผู้นำทางศาสนาและการวางตัวอย่างสุภาพเรียบร้อย และเปิดกว้างทางความคิดอยู่เสมอ

ขอขอบคุณบาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหารที่ทำให้ผู้เขียนตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นคริสตชนอย่างแท้จริง การได้มีโอกาสสนทนากับท่านได้เปลี่ยนแปลงความคิดและจุดมุ่งหมายของการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ไปอย่างสิ้นเชิง จากแต่เดิมที่เป็นเงื่อนไขในการสำเร็จการศึกษาปรับเปลี่ยนมาเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานด้วยความรักและรับใช้ในฐานะที่เป็นสมาชิกของพระศาสนจักรคาทอลิก ท่านยังเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เขียนในด้านการเชื่อมโยงความรู้ทางศาสนา (เทววิทยา) กับความรู้ทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้คนและสังคม และขอขอบคุณบาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิตที่ให้อุปกรณ์ อธิบายหลักคำสอน และให้คำตอบที่ชัดเจนกับข้อสงสัยต่างๆ ของผู้เขียน รวมทั้งบาทหลวงสุวัฒน์ เหลืองสะอาดที่ยอมรับผู้เขียนเข้าทำงานในคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา แผนกพัฒนาสังคม ช่วยทำให้อีกโอกาสเข้าถึงแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เป็นสำคัญในการคลี่คลายเพื่อตอบประเด็นปัญหาวิจัย

ขอขอบคุณคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา แผนกยุติธรรมและสันติ ที่อัครราชสังฆราชผู้ช่วย และคณะทำงานทุกท่าน ได้แก่ พี่อ๊อฟ พี่โพ พี่อาร์ท พี่นุช พี่เล็ก และพี่เหมยมในมิตรภาพอันดี และสถานที่ในการทำงานและเก็บข้อมูล ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทั้งรวมถึงพี่รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ พี่นัยนา วิจิตรพร พี่อริยา เศวตมร พี่สุนทร วงศ์อมพร และพี่ทุกคนในศูนย์สังคมพัฒนาทั้งสิบสี่ชมรมเขต โดยเฉพาะสังฆมณฑลเชียงใหม่ และขอขอบคุณบาทหลวงอดิญาณ พงศ์หว่าน บาทหลวงศักดิ์นัย คมกฤษสำหรับข้อมูลและคำแนะนำต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจเรื่องสภาสังคายนาสากลวาทีก่อนครั้งที่ 2 อย่างรอบด้านมากขึ้น ขอขอบคุณบาทหลวงสมเกียรติ ตรีนิกร อาจารย์ผู้ให้ความรู้เรื่องภาษาละตินเบื้องต้น และอาจารย์ทวีศักดิ์ เตชชาติ หัวหน้างานทะเบียนและวัดผล คุณสุจิต เพชรแก้ว หัวหน้าบรรณารักษ์ คุณศรีวรรณ สามนารี เจ้าหน้าที่ฝ่ายการพิมพ์ของวิทยาลัยแสงธรรมที่เอื้ออำนวยในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม พี่พร พี่โตม และพี่อู๋ เจ้าหน้าที่ห้องเอกสารอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

ขอขอบคุณพี่นง พี่วีว พี่จี พี่น้อย และพี่เชฟ กัลยาณมิตรที่ด้ร่วมศึกษา แบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้ ทัศนคติ และคำแนะนำต่างๆ ด้วยความปรารถนาดีต่อกันอย่างจริงใจ รวมถึงพี่กาเหว่า พี่ตี๋ใหญ่ แบนรุ่นพี่ที่ให้ความเป็นห่วงเป็นใย พี่เอกพลนุสรณ์สำหรับคำอธิบายในเรื่องการอ้างอิงและคำแนะนำในเรื่องวิทยานิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ขอขอบคุณคุณมธุระ มิตรแท้ในวัยเยาว์ เอ๋ บิว ก้อย พี่ตาล มิตรสนธิที่มีความสนใจและมีเส้นทางเดินที่คล้ายๆ กัน และ Giuseppe Bolotta มิตรรักจากแดนไกล แม้จะรู้จักกันไม่นานแต่เป็นที่ประจักษ์ชัดถึงความเข้าใจ และความห่วงใยอย่างต่อเนื่องที่สำคัญยังเป็นแบบอย่างที่ดีในการเป็นคริสตชน โดยทำให้ผู้เขียนได้เห็นความเชื่ออย่างแท้จริงในการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระเยซูเจ้า

หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีประโยชน์อย่างอุลตรัฐให้แก่อาก อาม่าพุดย อาก อาม่าหนองกระทุ่ม อาเหล่าอู๋ อีน้อย และพระสังฆราชบุญเลื่อน หมั้นทรัพย์ ผู้ส่งกำลังใจและเป็นที่เคารพรัก รวมถึงปุ่นยง ตันติรักษ์ (บัว) มิตรที่ดีที่ได้จากไป หากเธอยังมีชีวิตอยู่คงจะได้มีโอกาสสำเร็จการศึกษาพร้อมกับผู้เขียนเช่นกัน แต่หากมีข้อบกพร่องหรือผิดพลาดประการใดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ให้ถือว่าเป็นความผิดและความรับผิดชอบโดยตรงของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	14
1.3 วิธีการศึกษา	14
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	21
1.5 วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	22
1.6 องค์ประกอบของวิทยานิพนธ์	35
1.7 นิยามศัพท์.....	35
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมเพื่อสร้างกรอบความคิดในการวิจัย.....	37
2.1 แนวคิดและทฤษฎี.....	37
2.1.1 ทฤษฎีการพัฒนาระดับสากล หรือทฤษฎีการพัฒนาระดับหลัก.....	37
2.2 แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิก.....	61
2.3 แนวคิดและผลการพัฒนาโดยรัฐไทย.....	81
2.4 แนวคิดปัญญาชนและประกาศก	96
2.5 หลักการประเมินและวิเคราะห์ทฤษฎีการพัฒนาเพื่อสร้างทฤษฎีการพัฒนาที่มุ่งแก้ปัญหาสังคม	105
2.6 กรอบความคิดในการวิจัย	107
บทที่ 3 สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย	111
3.1 ข้อมูลเบื้องต้นของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2.....	111
3.2 หลักการสำคัญของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่ก่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาสังคม	148
3.3 แนวทางพัฒนาสังคมของสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 สู่สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย และพระศาสนจักรคาทอลิกไทย.....	159

บทที่ 4 งานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อนสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2	167
4.1 ประวัติศาสตร์การเผยแพร่ศาสนาและโครงสร้างของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล.....	168
4.2 การกำเนิด สถาปนาฐานานุกรมและการดำเนินภารกิจด้านต่างๆของพระศาสนจักรคาทอลิก ไทย.....	175
4.3 แก่นมุมหรือประเด็นสำคัญของการดำเนินงานหรือภารกิจด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิก ไทยตั้งแต่พ.ศ. 2500-2515	185
4.4 สรุปงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อนสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2	199
บทที่ 5 งานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2.....	202
5.1 ความเป็นมาและพัฒนาการในการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา203	
5.2 สรุปงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2516-2543)	280
บทที่ 6 ปัญญาชนคาทอลิกไทยกับการพัฒนาสังคมหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2.....	295
บทที่ 7 การวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย.....	349
7.1 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎี	349
7.2 สรุปผลการศึกษาวิจัย	359
7.3 ข้อจำกัดและอุปสรรคในการวิจัย	365
7.4 ข้อเสนอแนะ.....	366
รายการอ้างอิง.....	367
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	394

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 ตัวอย่างผลการพัฒนาที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	93
ตารางที่ 2 ตารางแสดงประเภทของโรงเรียนคาทอลิก	189
ตารางที่ 3 จิตตารมณ์และหลักธรรมของสหกรณ์เครดิตยูเนียน	212
ตารางที่ 4 ความสอดคล้องของแนวคิด และแนวทางปฏิบัติของสคทพ. และแผนทิศทางอภิบาลคริสตศักราช 2000	271
ตารางที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าวัฒนธรรมกับเทววิทยาตามพื้นฐานพระคัมภีร์	342
ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างคติภาพของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยกับ หลักความเชื่อในพระคัมภีร์	347

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	108
แผนภาพที่ 2	โครงสร้างและฐานานุกรมของพระศาสนจักรคาทอลิก	172
แผนภาพที่ 3	สรุปความเป็นมาของการเผยแพร่ศาสนาในกรุงศรีอยุธยาภายใต้สิทธิปาโตรอาโต	179
แผนภาพที่ 4	สรุปความเป็นมาของการเผยแพร่ศาสนาของธรรมทูตคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีสภายใต้สมณกระทรวงเผยแพร่ความเชื่อที่กรุงโรม	182
แผนภาพที่ 5	พระฐานานุกรมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย	184
แผนภาพที่ 6	โครงสร้างการทำงานของสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย	214
แผนภาพที่ 7	ภาพรวมการทำงานในช่วงเวลาการวางรากฐานการพัฒนา	233
แผนภาพที่ 8	โครงสร้างการทำงานใหม่ของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา	243
แผนภาพที่ 9	โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนปกากะญอ	246
แผนภาพที่ 10	สรุปงานด้านสังคมของคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาในช่วงเวลาการค้นพบคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม	258
แผนภาพที่ 11	แผนทิศทางการอภิบาล คริสตศักราช 2000 ของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย	274
แผนภาพที่ 12	สรุปโครงสร้างการทำงานของสคทพ. ภายใต้นโยบายการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน	279

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เป็นศาสนาหนึ่งที่อยู่ร่วมกับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี แต่คนไทยส่วนใหญ่ไม่ได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของศาสนาคริสต์ในแง่ของความเป็นศาสนา หรือ ศาสนธรรม ซึ่งหมายถึง ความคิด ความเชื่อ คุณค่าและความหมายของศาสนาอันเป็นหลักยึดหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งในด้านปัจเจกและด้านสังคมมากนัก ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าคาทอลิกเป็นศาสนาของคนจำนวนน้อยในสังคมไทย แต่คนไทยกลับรู้จักคาทอลิกในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคมแบบหนึ่งที่มีส่วนในการริเริ่มและพัฒนาระบบการศึกษาและการรักษาพยาบาลให้กับสังคมไทย ซึ่งที่มาของความเข้าใจและการรับรู้การดำรงอยู่ของคาทอลิกในแง่ที่มีที่มาจากสาเหตุหลายประการ กล่าวคือ

1.คาทอลิกมีประวัติการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบมาอย่างยาวนาน โดยเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงพระราชนิพนธ์ที่ดินแก่บรรดาธรรมทูตคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (Missions Étrangères de Paris; M.E.P) เพื่อสร้างโรงเรียนสอนเด็กชาววังและคนทั่วไป โดยจัดตั้งเป็นวิทยาลัยที่มีชื่อว่า “College General” ซึ่งประกอบไปด้วย สำนักสามเณรลัย สำหรับผู้ที่จะเตรียมตัวเป็นพระสงฆ์โรงเรียนสอน Moral Theology แก่ผู้ที่นับถือคาทอลิกโรงเรียนสำหรับนักเรียนที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงมอบหมายให้มารับการศึกษาและโรงเรียนสำหรับเด็กกำพร้า เป็นต้น นอกจากนี้คาทอลิกยังได้ผลิตตำราและหนังสือเพื่อใช้เป็นแบบเรียน และให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจ เช่น พจนานุกรม 4 ภาษา คือ ไทย อังกฤษ ฝรั่งเศส และลาติน ซึ่งเป็นผลงานของพระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ (Msgr.Pallegoix) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 4¹

2.คุณภาพของสถาบันที่ให้บริการแก่สังคม เช่น ด้านการเรียนการสอนของโรงเรียนคาทอลิก² การดูแลรักษาพยาบาลคนไข้อย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่ของบุคลากรในโรงพยาบาลคาทอลิก³

¹ภราตามาร์ติน ประทีป โกมลมาศ, “การปฏิรูปการศึกษา : จากอดีตสู่ปัจจุบัน,”

ใน 336 ปี การศึกษาคาทอลิกไทย, สภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : SUN PRINT,2545), หน้า 286-287.

²คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิกเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่ง และยังมีเรื่องการสร้างระเบียบวินัยสำหรับนักเรียน และการสอนภาษาอังกฤษ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโชติสา ชาวสนธิ ไม่ปรากฏปีที่ตีพิมพ์ : 8-15)

3. การนำความรู้สมัยใหม่จากทวีปยุโรปเข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ของประเทศไทย⁴ โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนสมัยใหม่ เช่น โรงเรียนอัสสัมชัญ ซึ่งได้มีส่วนสำคัญในการผลิตบุคลากรออกมารับใช้บ้านเมือง โดยเฉพาะในฐานะข้าราชการผู้ใหญ่หลายท่าน ได้แก่ เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ พระยาบานเนาวราชมุข เสวี พระยาอนุমানราชธน สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นต้น⁵

4. การจัดการศึกษาคาทอลิกอยู่ในฐานะการจัดการศึกษาของเอกชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการแบ่งเบาภาระจากรัฐบาล และยังสามารถใช้เป็นต้นแบบของสถานศึกษาของรัฐได้ นอกจากนี้ การศึกษาเอกชนยังเป็นผู้ริเริ่มและเป็นแบบอย่างในการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นอย่างมาก⁶

5. สาเหตุที่มาจากประวัติศาสตร์การเผยแพร่ศาสนาในอดีตที่บรรดาธรรมทูต (Missionaries) เข้ามาเผยแพร่ศาสนาโดยเชื่อมั่นในความถูกต้องของคำสอนคาทอลิกและปฏิเสธความเชื่ออื่น อันเป็นเหตุให้ไม่เคารพต่อความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย เช่น การแต่งหนังสือปุจฉา วิสัชนาเพื่อประกาศศาสนาที่แท้จริงเพียงอย่างเดียวคือ ศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธเป็นเรื่องเท็จการที่ข้าราชการที่เป็นคาทอลิกไม่เข้าร่วมในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา⁷ อีกทั้งการเข้ามาเผยแพร่ศาสนายังได้ก่อให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยว่ามีเป้าหมายทางการเมือง คือ การแผ่อิทธิพลและมุ่งหวังที่จะได้สยามหรือไทยเป็นอาณานิคมของประเทศโปรตุเกสและประเทศฝรั่งเศส ซึ่งทั้งสองประเทศนี้ได้ส่งธรรมทูตเข้ามามากที่สุด

³ สื่อมวลชนคาทอลิก แผนกการพิมพ์, ศาสนาคาทอลิกกับงานด้านสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2540), หน้า 15.

⁴ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโชติสา ขาวสนิท, “ธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของคาทอลิกในกระบวนการสร้างภาวะความทันสมัยของไทย,” วารสารธรรมศาสตร์ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครบรอบ 75 ปี 28,1 (มกราคม-มิถุนายน 2552) : 46-53.

⁵ บุญประจักษ์ ทรทรานนท์, “มุมมองการศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย ในระยะเวลา 336 ปี ใน สภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย,” ใน 336 ปี การศึกษาคาทอลิกไทย, สภาการศึกษาคาทอลิก, (กรุงเทพมหานคร : SUN PRINT, 2545), หน้า 297-298.

⁶ บุญรอด บุญศรีสมฤทธิ์ และคณะร่วมกับกองสถิติและวิเคราะห์ภาวะการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, การศึกษาเอกชนในประเทศไทย (ม.ป.ท., 2526), หน้า 40.

⁷ หอจดหมายเหตุ อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, “ประวัติศาสตร์พระศาสนจักรคาทอลิกในสมัยรัตนโกสินทร์,” [ออนไลน์], 23 เมษายน 2552. แหล่งที่มา <http://haab.catholic.or.th/history/ratanakosin.html>.

6. การศึกษาเรื่องศาสนธรรมของคาทอลิกมีอยู่เฉพาะในหมู่คนที่นับถือคาทอลิก ซึ่งเป็นสมาชิกของพระศาสนจักร โดยเฉพาะกับผู้ที่ถูกคิดว่าจะเป็นบาทหลวง เพื่อที่จะนำศาสนธรรมไปสั่งสอน เตือนใจและให้ข้อคิดแก่ฆราวาสคริสตชนต่อไป

สาเหตุทั้ง 6 ประการนี้ เป็นเสมือนเหตุผลและข้อจำกัดที่ทำให้คนไทยให้ความสนใจที่จะรับรู้หรือความเข้าใจคาทอลิกในแง่ของความเป็นศาสนธรรมไม่มากนัก ขณะเดียวกันก็เต็มไปด้วยความสงสัยเคลือบแคลงใจต่อความคิด การทำงาน และการดำรงอยู่ของคาทอลิกในประเทศไทย ความสงสัยและความเคลือบแคลงใจที่กล่าวมานี้ก็เป็นเรื่องที่สร้างความกังวลและเป็นอุปสรรคสำคัญในการทำงานด้านสังคมอื่นๆ นอกเหนือจากสถาบันการศึกษาและสถานพยาบาลมาโดยตลอด เช่น การพัฒนามนุษย์และสังคม งานด้านยุติธรรมและสันติ ซึ่งเป็นงานที่เกิดขึ้นจากผลของสภาสังคายนาศาสนาวาติกันครั้งที่ 2 อันเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สุดทางประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลในศตวรรษที่ 20

อย่างไรก็ดีทั้งงานด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล งานสงเคราะห์ งานพัฒนามนุษย์และสังคม ต่างก็กระทำอยู่บนความคิดเนื้อหาศาสนาของคาทอลิกเอง โดยอาศัยการดำเนินงานของคณะนักบวชคาทอลิกจากต่างประเทศ ซึ่งได้รับเชิญจากพระสังฆราชประมุขสูงสุดของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในหลายยุคสมัย ซึ่งคณะนักบวชที่เข้ามามีทั้งนักบวชชายและนักบวชหญิง โดยแต่ละคณะนักบวชต่างมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของตนเอง เช่น ภราดาคณะเซนต์คาเบรียล (The Brothers of Saint Gabriel) ซึ่งเข้ามาสยามตั้งแต่ปีค.ศ.1901/พ.ศ. 2444 มีวัตถุประสงค์คือช่วยเหลือพระสงฆ์ ดูแลทรัพย์สินของวัด ต่อมาทำหน้าที่การสอนหนังสือเพื่อการกุศลและได้รับการฝึกฝนให้ถือความยากจนและความอ่อนน้อมเป็นหลัก⁸ นักบวชคณะพระมหาไถ่ (The Redemptorists) เข้ามาประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2491 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่ศาสนาช่วยเหลือคนยากจน คนพิการ และคนด้อยโอกาส⁹ และ นักบวชคณะธรรมทูตแห่งมารีนิรมล (The Missionary Oblates of Immaculate ; O.M.I.) เข้ามาประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2509 รักษาพยาบาลคนป่วยที่ยากไร้และถูกทอดทิ้ง¹⁰ เป็นต้น

⁸ สุชาติ พิณรุธิ์, “บทบาทของคณะนักบวชชายคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2544.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550), หน้า 8.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

คณะนักบวชหญิง เช่น คณะซิสเตอร์คามิลเลียน เข้ามาประเทศไทยเมื่อปีค.ศ. 1974/พ.ศ. 2517 มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือรับใช้เพื่อนพี่น้องที่เจ็บป่วย และผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก¹¹ คณะพระภคินีของพระเยซูเจ้าแห่งกรุงเทพฯ เป็นคณะนักบวชพื้นเมืองสังกัดอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ก่อตั้งโดยบาทหลวงอัลฟองส์ อาลอย ซีโอ ด็องต์ หรือ คุณพ่อปีโอ บาทหลวงแห่งคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (M.E.P) เมื่อปีค.ศ. 1900/พ.ศ. 2443 เพื่อตอบสนองความต้องการของพระศาสนจักรในประเทศไทย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นผู้ช่วยเหลือกิจการต่างๆ ของโบสถ์¹² และคณะภคินีเซนต์ปอล เดอ ชาร์ต (Soeurs de Saint-Paul de Chartres) เข้ามาสยามเมื่อปี ค.ศ. 1898 /พ.ศ. 2441) มีวัตถุประสงค์เพื่อการเตรียมพร้อมสำหรับงานเมตตาธรรมตามความต้องการของยุคสมัยทั้งในด้านมนุษยธรรมและในด้านวิญญาน โดยให้การศึกษอบรมเยาวชนหญิง และเอาใจใส่ด้านการรักษาพยาบาล¹³ เป็นต้น

จากการทำงานให้บริการทางสังคมทั้งการศึกษา การรักษาพยาบาล และช่วยเหลือสงเคราะห์คนยากจนโดยบุคลากรของพระศาสนจักรคาทอลิกนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงเนื้อหาศาสนาธรรมคาทอลิกที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม อันเป็นพื้นฐานและแรงบันดาลใจที่สำคัญในการดำเนินงานที่สำคัญการศึกษาศาสนาธรรมที่เกิดขึ้นนี้ยังต้องเป็นการศึกษาในระดับสาธารณะที่คนทั่วไปในสังคมเข้าถึงได้ มิใช่เป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงสำหรับคริสตชนเท่านั้นเพื่อที่จะได้ไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด หรือความหวาดระแวงสงสัยของคนทั่วไปในสังคมไทยอย่างที่เคยเป็นมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากสาเหตุข้างต้นที่กล่าวมา ได้สะท้อนให้เห็นภาพรวมเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจของสังคมไทยที่มีต่อคาทอลิก ภาพรวมเหล่านี้มีที่มาจากการศึกษาเรื่องราวของคาทอลิก ทั้งที่เป็นการศึกษาในเชิงวิชาการและการศึกษาของกลุ่มคาทอลิกที่มีความเชื่อศรัทธาเป็นพื้นฐานซึ่งอาจแบ่งการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาคาทอลิกในประเทศไทยได้เป็น 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การศึกษาตามแนวทางประวัติศาสตร์ 2) การศึกษาตามแนวทางโครงสร้าง-หน้าที่ และ 3) การศึกษาตามแนวทางศาสนาธรรม ซึ่งการศึกษาแต่ละแนวทางมีประเด็นและตัวอย่างงานของการศึกษา ดังนี้

¹¹ กลุ่มกระแสรายก กทม.' 26 และคณะเซอร์ร่า กรุงเทพฯ, คู่มือ ข้อมูล คณะสงฆ์ นักบวช (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.), หน้า 65.

¹² เรื่องเดียวกัน, 67.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

1. แนวทางประวัติศาสตร์ การศึกษาในแนวทางนี้ส่วนมากเป็นการอธิบายและเผยแพร่โดยหน่วยงานต่างๆของศาสนจักรเอง และมีบางส่วนที่เป็นการศึกษาส่วนบุคคล เช่น วิทยานิพนธ์ หรือแบบเรียนเบื้องต้น การศึกษาตามแนวทางประวัติศาสตร์นี้มุ่งเน้นไปที่สาเหตุของการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย โดยมีประเด็นที่ศึกษาคือ ระยะเวลาใดที่เริ่มมีการเผยแพร่ศาสนา คณะธรรมทูตใดมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ รูปแบบและวิธีการในการเผยแพร่ และผลที่เกิดจากการเผยแพร่เป็นอย่างไร รวมทั้งสภาพการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในสมัยต่างๆ ซึ่งการศึกษาในแนวทางนี้บ่อยครั้งที่จะให้ความสำคัญกับสถานการณ์ต่างๆเหล่านี้ เพราะเห็นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ รวมทั้งความเป็นมาของการก่อกำเนิดพระศาสนจักรคาทอลิกไทยอย่างเป็นทางการ

ตัวอย่างงานที่ศึกษาคาทอลิกตามแนวทางประวัติศาสตร์ คือ ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาวาติกันที่ 2¹⁴ ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกแห่งประเทศไทย¹⁵ คาทอลิกกับสังคมไทย สี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน¹⁶ พระคริสตเจ้าและพระศาสนจักรของพระองค์¹⁷ การศึกษากรณีคุณพ่อนิโคลาสบุญเกิด กฤษบำรุง¹⁸ การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย¹⁹ ศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก²⁰ เป็นต้น

¹⁴ ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกไทย : สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาวาติกันที่ 2 (นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม, 2531).

¹⁵ วิกเตอร์ ลาร์เก (ผู้รวบรวมและจัดแปล), ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่พระยุคใหม่, 2539).

¹⁶ เสรี พงศ์พิศ, คาทอลิกกับสังคมไทย สี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527).

¹⁷ Luc Colla, พระคริสตเจ้าและพระศาสนจักรของพระองค์, แปลและเรียบเรียงโดย เรือง อภรณ์รัตน์ และ Agatha จิตอุทสัน (ม.ป.ท., 2535).

¹⁸ สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธุ์, งานศึกษากรณี คุณพ่อนิโคลาสบุญเกิด กฤษบำรุง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2543).

¹⁹ เตือน คำดี, การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2529).

²⁰ นิภา พรฤกษ์งาม, “บทความเรื่อง "ศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก" : บทแปลและบัญชีศัพท์เฉพาะทางศาสนา,” (วิทยานิพนธ์ในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543).

2. แนวทางโครงสร้าง-หน้าที่ หรือการมีบทบาทด้านสังคมของคาทอลิก การศึกษาตามแนวทางนี้ส่วนมากมุ่งเน้นไปที่กิจการของคาทอลิกที่มีอยู่ในสังคมไทยในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคม สถาบันหนึ่งที่มีบทบาทด้านการพัฒนาการจัดการศึกษา การรักษาพยาบาล ตลอดจนการพัฒนาโครงการและกิจกรรมต่างๆในเขตพื้นที่ของคาทอลิก การศึกษาในแนวทางนี้ส่วนมากจะเป็นงานที่ต่อเนื่องมาจากการศึกษาตามแนวทางประวัติศาสตร์ เพื่อชี้ให้เห็นว่าคาทอลิกมีหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของประชาชนและสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกเหนือจากหน้าที่ในทางศาสนา คือ การเผยแผ่และการอภิบาล (ดูแลความเป็นอยู่) คริสตชนการศึกษาในแนวทางนี้มีทั้งที่เป็นของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยเอง หน่วยงานวิจัย และงานวิจัยส่วนบุคคล

ตัวอย่างการศึกษาตามแนวทางนี้ เช่นศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์²¹ แนวทางงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย²² บทบาทของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาในวิถีชีวิตของคนจนเมือง²³ ระบบและกลไกเพื่อการบริหารจัดการกองทุนเพื่อการพัฒนา : กรณีศึกษาสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (ศูนย์สังคมพัฒนา)²⁴ การหน้าที่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงของ

²¹ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาเอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529).

²² ปรีชา จินตเสวีวงศ์, เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม, 2531).

²³ ชนิดา บุญญาศิริรักษ์, “บทบาทของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาในวิถีชีวิตของคนจนเมือง : ศึกษากรณีชุมชนแออัด เขตหนองแขม,” (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาคสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

²⁴ นางฤดี นาครวาจา, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่องระบบและกลไกเพื่อการบริหารจัดการกองทุนเพื่อการพัฒนา : กรณีศึกษาสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา(ศูนย์สังคมพัฒนา), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544).

สถาบันศาสนาในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาศาสนาคริสต์²⁵ วิชาการและอนาคตภาพของการศึกษาคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย²⁶ เป็นต้น

3. แนวทางศาสนธรรมหมายถึง การศึกษาและการอธิบายเกี่ยวกับหลักความเชื่อ คำสอน และหลักปฏิบัติที่สำคัญของคาทอลิก ซึ่งการศึกษาในแนวทางนี้ส่วนใหญ่เป็นของบุคลากรในศาสนจักรโดยมีจุดมุ่งหมายในการอธิบายหลักความเชื่อ และคำสอนแก่คริสตชนมากกว่าที่จะเป็นการสื่อสารให้คนที่อยู่นอกคาทอลิกได้เข้าใจ เนื่องจากคำศัพท์และภาษาที่ใช้ในการอธิบายนั้นยังเป็นเรื่องที่ยากและมีความซับซ้อนภายในตัวคำสอนของคาทอลิกเอง

ตัวอย่างการศึกษาตามแนวทางของศาสนธรรมของคาทอลิก เช่น หัวใจของศาสนาคริสต์²⁷ คริสตศาสนาเชิงวิชาการ : รายงานออกอากาศวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์²⁸ ชาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน²⁹ คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร³⁰ ศาสนาคริสต์³¹ ธรรมล้ำลึกปัสกา³² เป็นต้น

การศึกษาทั้งสามแนวทางนี้ในความเป็นจริง ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด เช่น คาทอลิกกับสังคมไทย สีศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียนของเสรี พงษ์พิศกับ แนวทางงานพัฒนา

²⁵ งามพิศ สัตย์สงวน, การหน้าที่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงของสถาบันศาสนาในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาศาสนาคริสต์, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

²⁶ วัฒน์ แพร่สิริ, “วิชาการและอนาคตภาพของการศึกษาคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย,” (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543).

²⁷ กิรติ บุญเจือ, “หัวใจศาสนาคริสต์(คาทอลิก),” บทความเสนอในการประชุมวิชาการเรื่องหัวใจของศาสนา ณ อาคารธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 17-18 มกราคม 2528. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

²⁸ กิรติ บุญเจือ, คริสตศาสนาเชิงวิชาการ : รายงานออกอากาศของวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างเดือนธันวาคม 2518 - มกราคม 2519, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2519).

²⁹ Bill Huebsch, Vatican II in Plain English : The Council, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, ชาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547).

³⁰ สีสม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2515)

³¹ เสรี พงษ์พิศ, ศาสนาคริสต์, (กรุงเทพ: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2545).

³² ฟรังซิส ไก้ส์, ธรรมล้ำลึกปัสกา : การสิ้นพระชนม์และการกลับคืนพระชนม์ชีพของพระเยซูคริสต์เจ้า, (กรุงเทพมหานคร: ปิตินานิช, 2551).

สังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย ของปรีชา จินตเสรีวงศ์มีทั้งแง่มุมประวัติศาสตร์ และโครงสร้าง-หน้าที่ เพียงแต่เมื่อคุณภาพรวมของงานแล้วงานของเสรีวงศ์จะให้น้ำหนัก หรือมุ่งเน้นให้เห็น ภาพรวมประวัติศาสตร์การเข้ามาเผยแผ่ศาสนาจนถึงการมีบทบาททางสังคมในยุคปัจจุบันของ คาทอลิกไทย ส่วนของปรีชาจะเน้นอธิบายถึงแนวคิดและการทำงานพัฒนาสังคมเป็นหลัก ดังนั้นการ แบ่งแนวทางการศึกษาที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงข้อเสนอของผู้วิจัยสำหรับการวางพื้นฐานให้ผู้ที่สนใจ ศึกษาคาทอลิกได้เข้าใจในเบื้องต้นและในการศึกษาแนวทางศาสนธรรมนี้ดูเหมือนจะเป็นการศึกษา ของคริสตชนที่สนใจเป็นการเฉพาะ แต่ในความเป็นจริงแล้วการศึกษาคาทอลิกในแนวนี้เป็นเรื่องที่ สำคัญและจำเป็นมากสำหรับคนที่สนใจเกี่ยวกับกิจการการให้บริการด้านสังคมของคาทอลิก เนื่องจาก กิจการต่างๆที่คาทอลิกดำเนินการอยู่นั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดการศึกษา การ รักษาพยาบาล การสงเคราะห์และการพัฒนาสังคมล้วนมีที่มาจากหลักคำเชื่อ และคำสอนของ คาทอลิกทั้งสิ้น ดังนั้นหากศึกษาคาทอลิกในเชิงประวัติศาสตร์หรือหน้าที่ทางสังคมแต่เพียงอย่างเดียว ก็ไม่อาจจะเข้าใจศาสนาคาทอลิกได้อย่างแท้จริงนอกจากนี้ยังอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดความ หวาดระแวงจนอาจจะพัฒนากลายเป็นความขัดแย้งในสังคมดังที่เคยเป็นมาในอดีต

นอกจากนี้การจัดแบ่งการศึกษาเรื่องราวของศาสนาคาทอลิกทั้ง 3 แนวทางข้างต้นนี้ได้ สะท้อนให้เห็นว่าหากทำการศึกษาเฉพาะในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง หรือเลือกศึกษาเฉพาะส่วน กล่าวคือ แยกเนื้อหาศาสนธรรม ประวัติศาสตร์และบทบาทหน้าที่ด้านสังคมของคาทอลิกออกจากกัน จะส่งผลให้เกิดความเข้าใจศาสนาคาทอลิกได้เพียงบางส่วน และยังเป็นการศึกษาที่ขาดพลวัตจึงอาจ ทำให้มองไม่เห็นการทำงานเพื่อสังคมอีกด้านหนึ่งของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยที่มีพัฒนาการ เปลี่ยนไปจากในอดีต กล่าวคือ การพัฒนามนุษย์และสังคมนอกสถาบันการศึกษา และการ รักษาพยาบาลของคาทอลิก ซึ่งเป็นงานที่มีลักษณะใหม่และยังไม่ค่อยได้รับการศึกษามากนัก เนื่องจากไม่ได้มีลักษณะและรูปแบบที่เห็นได้ชัดเจนและแพร่หลายเหมือนสถานศึกษาและ สถานพยาบาลของคาทอลิก ซึ่งมีประวัติและเป็นสถาบันทางการที่สังคมไทยรู้จักกันมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน

การพัฒนามนุษย์และสังคมภายนอกสถาบันการศึกษาและการรักษาพยาบาลของคาทอลิก นั้นมีที่มาจากผลของสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่มีจุดมุ่งเน้นปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่าง พระศาสนจักรกับมนุษย์ในโลก โดยอาศัยบทบาทในการพัฒนาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้มีความเป็นอยู่ อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เน้นการมีส่วนร่วมและแสวงหาแนวทางการพัฒนามนุษย์และสังคมที่ เหมาะสมสอดคล้องในแต่ละท้องถิ่น การพัฒนามนุษย์และสังคมในรูปแบบนี้นับได้ว่าเกิดจากการ เปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ที่สำคัญของคาทอลิกกล่าวคือ จากแต่เดิมที่มุ่งเน้นการเผยแผ่ศาสนา เพื่อให้ประชาชนกลับใจมานับถือศาสนาคริสต์เปลี่ยนมาเป็นการให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ และสังคมไปพร้อมกับเผยแผ่ศาสนา โดยเรื่องของ การกลับใจเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์นั้นถือเป็น

เรื่องเฉพาะตัวบุคคลหรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นเรื่องของพระเจ้ากับบุคคลที่ได้รับการเผยแพร่ศาสนา การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่นี้มีได้หมายความว่า เป็นการละทิ้งหรือยกเลิกข้อความเชื่อหรือหลักคำสอนในแบบเดิม แต่เป็นการศึกษาทำความเข้าใจในแง่มุมที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน³³ เช่น จาก การมองโลกมนุษย์ที่เป็นบ่อเกิดของความชั่วร้ายเปลี่ยนมาเป็นโลกที่มีความดีอยู่ด้วยเพราะเป็นพื้นที่ที่พระเยซูบุตรของพระเจ้าลงมาประสูติและร่วมใช้ชีวิตกับมนุษย์

การเปลี่ยนมุมมองในข้อความเชื่อข้างต้นนี้ยังได้ส่งผลต่อความคิดและการปฏิบัติอื่นๆที่เคยปฏิบัติตามๆกันมาด้วย³⁴ กล่าวคือ จากแต่เดิมที่ทำงานช่วยเหลือมนุษย์โดยให้บริการด้านการศึกษาและรักษาพยาบาลตามองค์ความรู้แบบตะวันตกเปลี่ยนมาเป็นการให้ความสนใจที่จะเข้าไปเรียนรู้ชีวิตของประชาชนในพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริง ปัญหา และศักยภาพของประชาชนเพื่อที่จะได้ช่วยประชาชนเหล่านั้นโดยอาศัยการนำข้อความเชื่อ คำสอนและหลักการพัฒนามนุษย์ และสังคมของคาทอลิกไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม การทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรที่เกิดขึ้นใหม่นี้มีลักษณะและรูปแบบการทำงานที่ได้ก่อให้เกิดความเคลือบแคลงระแวงสงสัยในจุดมุ่งหมายของการทำงาน ความเคลือบแคลงระแวงสงสัยมีที่มาจาก 3 ฝ่าย คือ

1) ฝ่ายรัฐหรือฝ่ายราชการมองว่าการเข้าไปในพื้นที่ของหน่วยงานพระศาสนจักรคาทอลิกไทยจะเป็นกลุ่มเดียวกับคอมมิวนิสต์หรือไม่ เนื่องจากกลุ่มคอมมิวนิสต์ก็ได้เข้าไปหาประชาชนในพื้นที่ต่างๆ เช่นเดียวกัน เช่น พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่ ได้เข้าไปศึกษาชุมชนในเขตเชียงดาว เพื่อให้รู้ถึงสภาพปัญหาเพื่อที่จะสามารถแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ชีวิตชาวบ้านดีขึ้น ซึ่งการกระทำนี้ถูกตั้งข้อสงสัยจากทางราชการว่าศูนย์สังคมพัฒนามีส่วนเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ และมีเป้าหมายเข้าหาชาวบ้านในชุมชนเพื่อหาแนวร่วมเข้ากับพรรคคอมมิวนิสต์³⁵ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากในช่วงเวลานั้นสังคมไทยกำลังมีความขัดแย้งเรื่องอุดมการณ์ระหว่างเสรีนิยมกับคอมมิวนิสต์ (ประมาณปีพ.ศ. 2518-2523)

2) ฝ่ายประชาคมชาวพุทธ ก็มีความระแวงสงสัยต่อการทำงานพัฒนาสังคมของคาทอลิก โดยมองว่ามีเป้าหมายที่จะให้คนเปลี่ยนศาสนามากกว่าเพื่อพัฒนาคนให้ดีขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก

³³ Thomas S. Kuhn. The Structure of Scientific Revolution, Thrid Edition, โครงสร้างของการปฏิวัติในวิทยาศาสตร์ แปลโดย สิริเพ็ญ พิริยจิตรกร และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544), หน้า คำนำ.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

³⁵ สัมภาษณ์คุณนิตินันท์ น้านวล, คณะกิตติมศักดิ์แห่งดวงอาทิตย์นิรมลของพระแม่มาเรีย อดีตพนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่, 5 พฤษภาคม 2555.

พัฒนาสังคมของคาทอลิกไทยได้เปลี่ยนลักษณะการทำงานจากแต่เดิมที่เคยทำงานเฉพาะในชุมชนคาทอลิกมาเป็นการทำงานในชุมชนที่มีความเชื่ออื่นๆ ด้วย โดยความหวาดระแวงและเคลือบแคลงสงสัยนี้มีต่อสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 กล่าวคือ วิเคราะห์ว่าสภาสังคายนาครั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการเผยแพร่ศาสนา โดยมีความมุ่งหวังให้ไทยเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ศาสนา เนื่องจากมีความพร้อมในหลายด้านทั้งภูมิศาสตร์ที่ติดต่อกับประเทศอื่นได้ง่าย เศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมทั้งศาสนาพุทธที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือนั้นเป็นศาสนาที่เปิดกว้างและไม่นิยมความรุนแรง และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้จึงมีแนวทางปฏิบัติที่สำคัญคือ การสร้างความเป็นมิตรและความกลมกลืนระหว่างชาวพุทธและคริสต์ มีการลอกเลียนแบบพุทธในหลายอย่าง เช่น การจัดโต๊ะหมู่บูชา การใช้คำศัพท์เรียกผู้นำทางศาสนาคริสต์ว่า สงฆ์ ภิกษุ สามเณร อีกทั้งยังมีการแสวงหาทุนและความร่วมมือจากชาวพุทธโดยการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ เพื่อเก็บค่าเล่าเรียนในราคาสูง และทำการช่วยเหลือสงเคราะห์คนยากจนเพื่อทวงหนี้บุญคุณ การคัดเลือกเยาวชนเพื่อไปศึกษาในต่างประเทศที่นับถือคริสตศาสนาเพื่อหวังให้เปลี่ยนมาเป็นคริสตชน³⁶ เป็นต้น

3. ฝ่ายคาทอลิกส่วนมากที่ยังมีความคุ้นเคยกับกระบวนทัศน์เก่า โดยเฉพาะผู้นำในโครงสร้างการบริหารงานระดับสูงของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยมีความกังวลว่า การทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความเสี่ยงที่จะถูกเบียดเบียนศาสนาเหมือนประสบการณ์ในอดีต เช่น กรณีพิพาทระหว่างประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศสในสมัยรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่รัฐบาลไทยกำลังดำเนินนโยบายชาตินิยม โดยไทยดำเนินการเรียกร้องดินแดนลาวและกัมพูชาคืนจากฝรั่งเศส³⁷ และมีการสร้างวัฒนธรรมไทยที่คนไทยจะต้องนับถือศาสนาพุทธเท่านั้น หากคนใดไม่ยอมละทิ้งศาสนาคริสต์จะถือว่าไม่ใช่คนไทยเป็นพวกฝรั่งเศส เป็นเหตุให้มีคริสตชนหลายคนถูกยิงตาย³⁸ ถูกขัง และเสียภาษีมากกว่าคนพุทธ³⁹ รวมทั้งมี

³⁶บทความ VATICAN COUNCIL 2 ปฏิบัติการสัตว์นรก กวาดล้างพุทธ ในไทย [ออนไลน์], 15 กรกฎาคม 2555.

แหล่งที่มา <http://atcloud.com/stories/22315>.

³⁷ชาลววิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย 2475-2500, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2544), หน้า 257-263.

³⁸วิกเตอร์ ลาร์เก (ผู้รวบรวมและจัดแปล), ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม่พระยุคใหม่, 2539).

³⁹สุรัช ชุ่มศรีพันธุ์, งานศึกษากรณี คุณพ่อนิโคลาสบุญเกิด กฤษบัวรุ่ง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2543).

ชมราวาสคาทอลิกจำนวนไม่น้อยเลยที่ไม่รู้ว่าพระศาสนจักรมีคำสอนในเรื่องของสังคมอีกด้วย⁴⁰ รวมถึง การขาดการศึกษาและประชาสัมพันธ์ในเรื่องการทำงานและวัตถุประสงค์ของการพัฒนามนุษย์และ สังคมภายในสมาชิกฝ่ายต่างๆ ของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

ความระแวงสงสัยที่เกิดขึ้นจากทั้งสามฝ่ายที่กล่าวมาข้างต้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ เข้าใจในกระบวนการทัศน์คาทอลิกที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นเสมือนที่มาและเหตุผลของการทำงานพัฒนา มนุษย์และสังคมที่เกิดขึ้นและเป็นแนวทางปฏิบัติตั้งแต่หลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1962-1965/ พ.ศ.2505-2508) เป็นต้นมา และพระศาสนจักรคาทอลิกไทยได้เริ่มตั้งหน่วยงานที่ด้าน การพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างเป็นทางการครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ. 2511 เป็นต้นมา ดังนั้นจึงมี ความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงที่มาและการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของ คาทอลิก ซึ่งก็คือข้อความเชื่อ คำสอน และหลักการเรื่องการพัฒนาคนมนุษย์และสังคมของสภา สังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 อันเป็นการประชุมเพื่อพิจารณาทบทวนปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งภายในและ ภายนอกพระศาสนจักรคาทอลิก เพื่อแสวงหาหนทางในการแก้ไขปัญหาและปรับตัวให้เหมาะสมกับ ยุคสมัยใหม่ของโลกนั่นคือ ยุคการพัฒนา ซึ่งเป็นยุคที่ต่อเนื่องมาจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่สำคัญยังถือได้ว่าสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 นี้เป็นก้าวสำคัญของการเปลี่ยนแปลงภายใน พระศาสนจักรคาทอลิกทั่วโลก ซึ่งไม่ใช่แค่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างหรือกิจกรรมภายนอก แต่ รวมถึงการเปลี่ยนทัศนคติและแนวคิดที่สำคัญด้วย⁴¹ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสภาสังคายนาวาติกันสากลครั้งที่ 2 นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ การพิจารณาถึงบทบาท ของพระศาสนจักรต่อสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว⁴² และบทบาทนี้ได้เป็น แรงผลักดันที่สำคัญให้เกิดการทำงานด้านสังคมของคาทอลิกในลักษณะและรูปแบบใหม่คือ การ พัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิก อันเป็นที่มาของความสนใจในการศึกษาวิจัยนี้

นอกจากในเรื่องการพัฒนาคนมนุษย์และสังคมอันเป็นประเด็นศึกษาในงานวิจัยนี้แล้ว สภา สังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ยังได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทุกๆด้านของพระศาสนจักร เช่น ความสัมพันธ์ภายในโครงสร้างของพระศาสนจักรสากลและความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรสากล

⁴⁰ บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “ศาสนาคาทอลิกมีคำสอนด้านสังคมด้วยหรือ,” วารสารสังคมพัฒนา ฉบับสารมหารพต : 100 ปี เรอุม โนวารุม 7,3 (2534) : 13-16.

⁴¹ เสรี พงศ์พิศ, คาทอลิกกับสังคมไทย : สัศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527), หน้า 205.

⁴² ปรีชา จินตเสรีวงศ์, เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย, (นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 174.

กับพระศาสนจักรท้องถิ่นในแต่ละประเทศ เรื่องพิธีกรรม ระเบียบชีวิตของคณะนักบวช⁴³ เป็นต้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆของพระศาสนจักรจากสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 การพัฒนาสังคมถือเป็นประเด็นใหม่สำหรับพระศาสนจักรคาทอลิกไทย เนื่องจากสังคายนารั้งนี้มุ่งหวังให้เกิดการเข้าไปเรียนรู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชนโดยไม่แยกความแตกต่างทางศาสนาบนพื้นฐานของการเคารพในคุณค่าของทุกวัฒนธรรมในสังคมที่พระศาสนจักรคาทอลิกดำรงอยู่ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างจากการทำงานเชิงสถาบันของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยที่มุ่งเน้นในเรื่องของการเผยแผร์ศาสนา การศึกษา การรักษาพยาบาล และการสงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาส ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาทำความเข้าใจงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย โดยการศึกษานี้จะก่อให้เกิดคุณประโยชน์ที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประการคือ

1. เป็นการศึกษาวิจัยคาทอลิกที่รวมทั้งแนวทางประวัติศาสตร์ โครงสร้าง-หน้าที่ และศาสนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน เป็นการศึกษาทำความเข้าใจคาทอลิกอย่างเป็นองค์รวมและมีพลวัต เนื่องจาก การศึกษาวิจัยนี้ต้องการศึกษาเปรียบเทียบการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อนและหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 การศึกษาเปรียบเทียบนี้ต้องอาศัยแนวทางประวัติศาสตร์และโครงสร้างหน้าที่ ส่วนในด้านศาสนธรรม จะมุ่งชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ เนื้อหาสาระสำคัญของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและความเชื่อของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลและพระศาสนจักรคาทอลิกไทย และจะทำให้เข้าใจถึงการ ทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยที่ต้องเข้าไปเรียนรู้กับประชาชนในแต่ละพื้นที่และแต่ละช่วงเวลา ทำให้การทำงานมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงและต่อเนื่องอยู่เสมอที่สำคัญที่สุดคือ การศึกษางานพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 ยังมีการศึกษาในเชิงลึกอย่างเป็นระบบน้อยมากทั้งจากภายในพระศาสนจักรคาทอลิกไทยเองและการศึกษาเชิงวิชาการ

2. เป็นการศึกษาที่ช่วยเพิ่มองค์ความรู้ให้กับวงวิชาการด้านการพัฒนาสังคมของไทยอันมีที่มาจากรากฐานความคิดความเชื่อทางศาสนาคาทอลิก และเป็นความพยายามที่สำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมปฏิสัมพันธ์กับสังคมการเมืองไทยในฐานะที่พระศาสนจักรคาทอลิกไทยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ต้องร่วมรับผิดชอบความเป็นไปของสังคมตามหลักความเชื่อและคำสั่งสอนของศาสนาคาทอลิก

⁴³ สัมภาษณ์ซิสเตอร์โนรา ระดมกิจ, คณะพระหฤทัยของพระเยซูเจ้าแห่งกรุงเทพฯ ผู้บริหารโรงเรียนพระหฤทัยพัฒนเวศม์ และยังเป็นผู้แทนของคณะพระหฤทัยฯ ในการร่วมงานพัฒนาสังคมกับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการ พัฒนา, 20 มกราคม 2555.

การศึกษาการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 จะมุ่งศึกษาถึงข้อความเชื่อ คำสอน และหลักการพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และการประยุกต์หลักการดังกล่าวมาใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทยโดยผ่านการศึกษาสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ก่อตั้งและรับรองโดยสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานบริหารสูงสุดของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย ดังนั้นในงานวิจัยนี้เมื่อเอ่ยถึงการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 นั้นจะหมายถึงการดำเนินงานสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา และเพื่อให้บรรลุการศึกษาเรื่องการพัฒนาของมนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทย โดยเฉพาะในเรื่องแนวคิดทฤษฎีและแนวปฏิบัติมีความชัดเจนและรอบด้านขึ้นจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการศึกษาถึงบทบาทของศาสนาคิสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่มีต่อสังคมไทยในช่วงเวลาก่อนสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ด้วย เพื่อที่จะได้เปรียบเทียบให้เห็นถึงแนวคิดและลักษณะการทำงานที่แตกต่างกันได้อย่างชัดเจน

ด้วยเหตุนี้จึงแบ่งการศึกษาวิจัยออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ 1) การทำงานด้านสังคมก่อนสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และ 2) การทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 การเลือกแบ่งช่วงเวลาดังกล่าวมีสาเหตุอยู่ 2 ประการคือ

1. ช่วงเวลาที่มีสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ ค.ศ. 1962-1965 (พ.ศ. 2505-2508) ซึ่งตรงกับยุคเริ่มต้นงานพัฒนาของประเทศไทยอันจะเห็นได้จากการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ดังนั้นการเลือกช่วงเวลาดังกล่าวจะทำให้เห็นแนวคิดและการทำงานด้านสังคมและการพัฒนาของคาทอลิกไทยทั้งในยุคก่อนการพัฒนาและหลังการพัฒนาของสังคมไทย
2. สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เป็นเหตุการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในพระศาสนจักรคาทอลิกไทย กล่าวคือ ก่อให้เกิดภารกิจใหม่คือ งานพัฒนามนุษย์และสังคม เนื่องจากสภาสังคายนานี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในยืนยันถึงหลักความเชื่อและหน้าที่ของพระศาสนจักรที่มีต่อสังคมโลก โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนามนุษย์เพื่อให้บรรลุถึงความสมบูรณ์อย่างมีศักดิ์ศรีในฐานะภาพลักษณ์และบุตรของพระเจ้า รวมถึงการให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์และสังคมในระดับที่เท่าเทียมกับคามสำคัญของการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งเป็นพันธกิจหลักของพระศาสนจักรมาตั้งแต่ยุคก่อนกำเนิดจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาวิจัยทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนาสังคมของคาทอลิกไทยหลังสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มีประเด็นที่ศึกษา 2 ประเด็นคือ

- 1) ศึกษาถึงความสำคัญและอิทธิพลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่มีต่อการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยผ่านการศึกษาสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ได้รับการมอบหมายให้ทำหน้าที่พัฒนาสังคมในนามของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย
- 2) ศึกษาถึงการทำงาน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักการการพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 จนก่อให้เกิดทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา และผลของการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยที่มีต่อแวดวงการศึกษาด้านการพัฒนาสังคมไทย

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อความเชื่อ และหลักคำสอนเรื่องการพัฒนาคนและสังคมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการทำงานด้านสังคมหรือการพัฒนาคนและสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงเวลาก่อนสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2500-2515) และหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2516-2543)
3. เพื่อศึกษาและอธิบายให้เห็นถึงอิทธิพลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่มีต่อการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย
4. เพื่อศึกษาการก่อรูปของทฤษฎีและแนวปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

1.3 วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 อาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งการเลือกวิธีวิจัยเชิงคุณภาพนี้จะมีผลต่อการกำหนดแนวทางและกระบวนการทั้งหมดของการวิจัย เช่น การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเลือกสรรแนวคิดมาใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลที่จะนำไปสู่ผลการศึกษา เป็นต้น ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาวิธีวิจัยที่งานวิจัยนี้เลือกใช้จะขอเสนอข้อมูลเบื้องต้นเรื่องระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากงานของชาย โพธิ์สิตา กล่าวคือ วิธีการเชิงคุณภาพ ไม่ใช่วิธีการเพียงหนึ่งเดียวที่มีความสมบูรณ์เบ็ดเสร็จในตัวเอง แต่หมายถึงแนวทาง (approach) และวิธีดำเนินการ (procedure) ในการวิจัยที่หลากหลาย เป็นการใช้นวัตกรรมทฤษฎีและกระบวนการทัศน์ในการวิจัยหลายแบบ เช่น การศึกษาเฉพาะกรณี การศึกษาแบบสร้างทฤษฎีจากข้อมูล วิธีการเชิงประวัติศาสตร์ วิธีการแบบมีส่วนร่วมหลายรูปแบบ เป็นต้น วิธีการเหล่านี้มีจุดร่วมที่เหมือนกันอย่างหนึ่งคือ มุ่งการตีความ

(interpretation) เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ในชีวิตของผู้คนและชุมชน⁴⁴ และชายังได้นำเสนอ ลักษณะเชิงกลยุทธ์ ในระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. เป็นการศึกษาที่ทำในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ โดยการเปิดกว้างสำหรับทุกอย่างที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการเก็บข้อมูล ไม่มีการกำหนดผลที่คาดหวังไว้ล่วงหน้า ไม่ว่าจะป็นรูปแบบสมมติฐานหรือตัวแปรก็ตาม
2. เป็นการศึกษาที่อิงตรรกะแบบอุปนัย เป็นการมุ่งเน้นหรือ “ดำดิ่ง” ไปสู่ข้อมูลทั้งทางลึกและกว้าง เก็บข้อมูลทั้งรายละเอียดและเฉพาะเจาะจง เพื่อค้นหาประเภท รูปแบบ มิติ และความสัมพันธ์ต่อกันของส่วนต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นปรากฏการณ์ที่ศึกษา เริ่มต้นด้วยคำถามเพื่อการค้นหาแบบเปิดกว้าง มากกว่ามุ่งจะทดสอบสมมติฐานหรือทฤษฎี
3. มุ่งทำความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวม เริ่มที่มองปรากฏการณ์ที่ศึกษาทั้งหมดอย่างเป็นองค์รวม เป็นระบบที่ซับซ้อน มองว่าส่วนต่างๆ อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ลดระดับการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาลงมาเพียงแค่ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของตัวแปรที่แยกกันเป็นส่วนๆ เท่านั้น
4. ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์และแนวคิดส่วนบุคคลที่เป็นรายละเอียดเชิงพรรณนา เจาะลึก และตรงประเด็น
5. ติดต่อแบบมีส่วนร่วมโดยตรงกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย นักวิจัยเข้าไปสัมผัสแบบมีส่วนร่วม โดยตรงกับประชากรหรือปรากฏการณ์ที่ศึกษา นักวิจัยเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลที่สำคัญ ประสบการณ์ ทักษะ และวิจารณญาณส่วนตัวของนักวิจัยเป็นปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษา
6. มุ่งทำความเข้าใจพลวัตของปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยทำความเข้าใจกระบวนการของสิ่งที่ศึกษา มองว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่ว่าจะป็นในระดับบุคคล กลุ่มองค์กร หรือในระดับวัฒนธรรมก็ตาม

⁴⁴ ชาย โพธิ์สิตา, ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) , 2549), หน้า 8.

7. ให้ความสำคัญแก่กรณีที่มีลักษณะเฉพาะ ถือว่าแต่ละกรณี ซึ่งอาจเป็นบุคคล เหตุการณ์ หรือ สิ่งอื่นๆ มีความสำคัญ โดยทำการศึกษาเฉพาะกรณีอย่างดีในเบื้องต้น แล้ววิเคราะห์ เปรียบเทียบกรณีเหล่านั้น เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทั้งหมด
8. ให้ความสำคัญแก่บริบทของสิ่งที่ศึกษา โดยตีความข้อค้นพบบนพื้นฐานของบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์และเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ และมองว่าการนำข้อค้นพบไปปรับใช้ใน บริบทอื่นๆ ที่แตกต่างกันเป็นสิ่งที่จะต้องระวัง เพราะอาจมีความเป็นไปได้น้อย
9. มีการออกแบบการวิจัยที่ยืดหยุ่น ออกแบบการวิจัยแบบเปิดกว้างไว้สำหรับการเปลี่ยนแปลง ที่อาจจะเกิดขึ้น เพื่อให้สามารถลงลึกให้มากที่สุด การออกแบบงานวิจัยแบบนี้จะเปิดโอกาส ติดตาม เจาะลึก และค้นหาสิ่งใหม่ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในขณะที่เก็บข้อมูล
10. ใช้เครื่องมือในการวิจัยหลากหลายแต่นักวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในกระบวนการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยธรรมชาติแล้วไม่มีเครื่องมือที่เป็นโครงสร้างเคร่งครัด จึงขึ้นอยู่กับนักวิจัยผู้ใช้วิธีการเป็นอย่างมาก ซึ่งต้องอาศัยหลักการและวิธีการอย่างเพียงพอ⁴⁵

สำหรับชายแล้ว ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพนั้นอาศัยกระบวนการที่ค้นทางเลือก ซึ่งมีความเชื่อ พื้นฐานว่า ไม่มีความจริงหรือความรู้ที่มีอยู่อย่างอิสระโดยตัวของมันเอง เนื่องจากความจริงหรือสิ่งที่เป็นจริงนั้นถูกสร้างขึ้น ด้วยเหตุนี้ความจริงจึงมีอยู่หลากหลาย ไม่ใช่มีเพียงสิ่งเดียวอย่างที่กระบวนการค้นแบบปฏิฐานนิยมเชื่อ กระบวนการค้นทางเลือกเชื่อว่า ความจริงหรือความรู้ที่แท้เป็นเพียงภาพสร้างของความจริงหรือความรู้เท่านั้น เพราะความจริงหรือความรู้ที่แท่นั้นถึงมีอยู่ก็ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์จะเข้าถึงได้อย่างสมบูรณ์ หากกล่าวในแง่ของการวิจัยความจริงหรือข้อมูลที่ตนรวบรวมมาหรือค้นพบนั้น แท้จริงเป็นเพียงภาพสร้าง (construct) ของสิ่งที่ตนศึกษาทั้งนั้น โดยมีนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูล (เอกสารต่างๆ) เป็นผู้สร้าง โดยผ่านกระบวนการวิธีวิจัยเก็บข้อมูล⁴⁶

การศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเริ่มต้นจากการพิจารณาจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการวิจัยกล่าวคือเน้นการอธิบายความสัมพันธ์และกระบวนการของปรากฏการณ์ที่ สลับซับซ้อน โดยมีทฤษฎีและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยอยู่ 2 ลักษณะตามความคิดของชยันต์ วรรณะภูติ ได้แก่

⁴⁵ชาย โพธิ์สิตา, ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) , 2549), หน้า 8.

⁴⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

1) มีแนวคิดทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานในการมองปรากฏการณ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางหาข้อมูลพื้นฐานเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายภาพรวมและลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์โดยในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวคิดเรื่องวิวัฒนาการ/พัฒนาการเพื่อศึกษาการทำงานด้านสังคมหรือพัฒนามนุษย์ และสังคมของคาทอลิกโดยอาศัยการเปรียบเทียบในช่วงระยะเวลาก่อนและหลังสภาสังคายนาสากล วาติกันที่ 2

2) มีแนวคิดที่มีลักษณะเฉพาะมากขึ้น เพื่อทำความเข้าใจอธิบายปรากฏการณ์ที่งานวิจัยนี้สนใจ โดยแนวคิดเฉพาะมีลักษณะเป็นตัวแบบหรือกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งมีที่มาจาก การเลือกแนวคิดในการทบทวนวรรณกรรมที่ผู้วิจัยจะได้อธิบายในบทต่อไป

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยฉบับนี้ จะเป็นไปตามระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ กล่าวคือ เป็นการสรุปเอาแนวคิดทฤษฎีและข้อค้นพบจากการวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวกับประเด็นปัญหาวิจัยที่คล้ายคลึงกันแล้วมาประมวลเข้าด้วยกันเพื่อใช้เป็นแนวทางในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในกระบวนการวิจัย ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากหัวใจสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพไม่ได้อยู่ที่การใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล แต่อยู่ที่การกำหนดกรอบคิดในการวิจัยอันเป็นแนวทางและรูปแบบในการเก็บ อธิบายและวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้แนวคิดหรือทฤษฎีที่นำมาใช้สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยจึงไม่ได้มีไว้เพื่ออธิบายอย่างตายตัวแต่มีไว้เพื่อทำให้การวิจัยมีประสิทธิภาพมากขึ้นจากการผสมผสานแนวคิด ประมวลเข้ากัน อย่างเป็นระบบที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆ โดยมุ่งเน้นเพื่อการอธิบายประเด็นปัญหาของงานวิจัย⁴⁷

หลังจากทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเสร็จสิ้นแล้วจากนั้นนำสาระสำคัญมาสร้างกรอบแนวคิดแนวคิดในการวิจัย (conceptual framework) ซึ่งชาย โปริลิตาได้ให้ความหมายกรอบแนวคิดในการวิจัย คือ ความเชื่อ ข้อสรุปเบื้องต้นของนักวิจัยว่าสิ่งที่จะศึกษานั้นน่าจะเป็นอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดในการศึกษาก็คือ “ระบบโมเดลข้อสรุป สิ่งที่เราคาดหวัง ความเชื่อ และทฤษฎีที่สนับสนุนและให้แนวทางในการทำวิจัย เป็นแนวคิดที่เราสร้างขึ้นมาเป็น “แบบจำลอง” (model) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เราศึกษาว่า ปรากฏการณ์นั้นน่าจะเป็นไปอย่างไร ในทัศนะของ Maxwell แนวคิดนี้ก็คือ “ทฤษฎีชั่วคราว” (tentative theory) เกี่ยวกับสิ่งที่เราศึกษา โดยต้องบอก ว่า เพราะเหตุใดปรากฏการณ์ที่เราจะศึกษาจึงน่าจะเกิดขึ้นและเป็นไปอย่างที่เราคิด และยังให้

⁴⁷ ชยันต์ วรรณระภูติ, “การกำหนดกรอบคิดในการวิจัย,” ใน คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา, อุทัย ดุลยเกษม, บรรณาธิการ (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537), หน้า 29-34.

แนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เราจะศึกษา ขณะเดียวกันก็ให้แนวทางในการทำวิจัยของเรา ด้วยว่า เราจะหาข้อมูลอะไรมาพิสูจน์ให้ประจักษ์ตามแบบจำลองคำอธิบายในกรอบแนวคิดของเรา⁴⁸

วิธีการสำคัญที่ใช้ในการวิจัยนี้คือ การศึกษาเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัย สิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น บทความ วารสาร รายงานการประชุมสัมมนา พระสมณสาสน์ ฯลฯ ซึ่งมีทั้งที่เป็นองค์ความรู้เชิงวิชาการและองค์ความรู้ทางศาสนาคาทอลิก ซึ่งการศึกษาเอกสารนี้จะรวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ด้วย นอกจากนี้แล้วยังมีวิธีการที่สำคัญมากในการเก็บข้อมูลคือ การสัมภาษณ์ที่ใช้ทั่วไปในการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือกึ่งโครงสร้าง (unstructured/semistructured) ที่มีความยืดหยุ่นมาก โดยมีจุดมุ่งหมายและกลยุทธ์สำคัญของการเก็บข้อมูลไม่ใช่เพื่อมุ่งความเป็นวัตถุวิสัย แต่มุ่งให้ได้ความถูกต้องตรงประเด็นของข้อมูล โดยอาศัยเครื่องมือแต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือตัวนักวิจัย⁴⁹ ลักษณะสำคัญของการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ

1. การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพนั้นแท้จริงเป็นกระบวนการสร้างข้อมูลรูปแบบหนึ่ง ซึ่งผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ต่างมีบทบาทในการเรียบเรียงข้อมูลขึ้นมา แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน โดยผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้เล่าประสบการณ์ความคิด และความรู้ของตนเองในรูปแบบการบรรยายตามที่ผู้สัมภาษณ์สร้างประเด็นขึ้นมา ส่วนผู้สัมภาษณ์หรือนักวิจัยมีหน้าที่รวบรวมข้อมูลที่ได้ ซึ่งส่วนมากจะอยู่อย่างกระจัดกระจายให้เป็นข้อมูลที่มีความหมายสำหรับการวิจัย นักวิจัยต้องมีความเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงข้อมูลเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์กับงานวิจัยได้⁵⁰
2. การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในลักษณะของการมีส่วนร่วม เพราะการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเป็นมากกว่าการยิงคำถามให้อีกฝ่ายตอบเท่านั้น แต่ยังเป็นการที่ทั้งสองฝ่ายแลกเปลี่ยนคำถามและคำตอบซึ่งกันและกัน เป็นการร่วมกันสร้างข้อมูลที่มีความหมาย การปฏิสัมพันธ์หรือการมีส่วนร่วมนั้นแสดงออกได้หลายแบบ เช่น การตอบสนองผู้ให้สัมภาษณ์อย่างตั้งใจและจริงใจ การตั้งคำถามง่ายและเหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นต้น⁵¹

⁴⁸ ชาย โพธิ์สิตา, ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2549), หน้า 121-122.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 261.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 263-264.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 264-266.

3. การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเน้นการปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ ดังนั้นจึงนับได้ว่าเป็นการกระทำทางสังคมที่ไม่เป็นทางการที่จะทำให้อื้อต่อการถ่ายเทข้อมูล (information flow) ซึ่งกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นการสนทนาในชีวิตประจำวันที่ทั้งสองฝ่ายได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน⁵²
4. การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเป็นการมุ่งแสวงหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คุณสัมภาษณ์ให้ความสนใจเปรียบเสมือนนักเดินทางที่กำลังมุ่งไปสู่จุดหมายนั้น เป็นที่เฉพาะแต่ขณะเดียวกันก็เปิดกว้างสำหรับข้อมูลข่าวสารทุกชนิดเกี่ยวกับเรื่องที่สนใจ เมื่อรวบรวมแล้วจะนำไปสู่การวิเคราะห์ทำความเข้าใจต่อไป⁵³

คุณสมบัติที่พึงปรารถนาของผู้ให้สัมภาษณ์เชิงคุณภาพตามความคิดของ Spradley (1979) มี 5 ประการ ดังนี้

1. เป็นคนที่รู้เรื่องนั้นๆ อย่างแท้จริงจากการถูกหล่อหลอมหรือมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นมาโดยตรง ได้แก่ เป็นผู้ที่เคยโตมาในเรื่องนั้น หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องนั้นมาอย่างยาวนาน เป็นผู้มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ ดีกว่าคนทั่วไป
2. เป็นคนที่ยังอยู่ในประสบการณ์หรือวงการในเรื่องนั้น และเป็นผู้มีความรู้ที่ทันสมัยด้วย
3. เป็นคนที่ไม่ได้ยุ่งการเดียวกับผู้ให้สัมภาษณ์
4. เป็นคนที่สามารถให้เวลาสัมภาษณ์ได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากอาจต้องสัมภาษณ์มากกว่าหนึ่งครั้ง โดยที่ครั้งแรกอาจเป็นการสัมภาษณ์หาความรู้ในเรื่องทั่วไปก่อนและครั้งต่อไปเป็นการเจาะลึกลงไปในแต่ละประเด็น
5. เป็นนักเล่าเรื่องที่ดีในรูปของการพรรณาข้อมูลมากกว่าการตีความและวิเคราะห์ข้อมูล⁵⁴

และคุณสมบัติตามแนวความคิดของ Rubin and Rubin คือ

- 1) มีความรู้ หรือมีประสบการณ์ในเรื่องที่เราทำการศึกษา
- 2) สนใจที่จะคุยกับผู้ให้สัมภาษณ์
- 3) ผู้ที่ถูกเลือกมาสัมภาษณ์ควรมาจากกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางความคิดพอสมควร

รวมถึงคุณสมบัติตามที่ Patton แนะนำคือ เป็นผู้ที่น่าวิจัยจะสามารถเรียนรู้จากเขาได้มากกว่าคนอื่น ๆ ดังนั้น จึงต้องเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง โดยคำนึงถึงจุดหมายสำคัญในการวิจัยเป็นหลัก⁵⁵

นอกจากนี้แล้วยังมีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) และเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informant Interview) โดยทั้งสองวิธีการนี้อาศัยความคิดของสุภางค์

⁵² ชาย โพธิสิตา, ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด (มหาชน), 2549), หน้า 267.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 267-268.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 277-278

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 297.

จันทวานิช ดั้งนี้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) มีวิธีคล้ายๆกับการพูดคุยกัน โดยปล่อยให้บรรยากาศเป็นไปอย่างง่ายๆ ไม่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอนและลำดับข้อคำถาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ระบบคิดเท่าที่และที่คนและทำให้ความหมายของบุคคลต่างๆ⁵⁶

ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์แบบนี้เพื่อประโยชน์ทั้งในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและยังเป็นการเพิ่มเติมความสมบูรณ์ที่เอกสารนั้นขาดแคลนอยู่ด้วย และเพื่อที่จะให้ข้อมูลที่ ได้จากการสัมภาษณ์นั้นเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยมากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์ เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informant Interview) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การซักถามบุคคลบางคนที่ เกี่ยวข้อง ซึ่งเลือกขึ้นมาเพราะเขามีคุณสมบัติพิเศษ เช่น มีข้อมูลเชิงลึก มีข้อมูลที่ทันสมัย เป็นคนที่ ซึบซับวัฒนธรรม (ความรู้) สองโลกหรือสองวัฒนธรรม เป็นตัวเชื่อมโยงวัฒนธรรมของตนกับโลก ภายนอก และควรที่จะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักมากกว่าหนึ่งคน เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบและ ป้องกันอิทธิพลความคิดที่จะมีต่อผู้วิจัย⁵⁷ และผู้ที่นักวิจัยเลือกยังมีคุณสมบัติที่ตรงกับ Spradley คือ เป็นผู้ที่ได้รับการหล่อหลอมมามีประสบการณ์ตรงกับเรื่องนั้น และยังเป็นผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นใน ปัจจุบัน รวมถึงเลือกตามคุณสมบัติของ Rubin and Rubin ได้แก่ การสมัครใจที่จะให้สัมภาษณ์และ เลือกคนจากความคิดที่หลากหลาย

ดังนั้นในการศึกษาวิจัยวิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับ กลุ่มพนักงานศูนย์สังคมพัฒนา ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมในท้องถิ่นของสังฆ มณฑลต่างๆ ซึ่งเป็นเขตการปกครองของพระศาสนาจักรคาทอลิก และสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูล หลักในจำนวนที่น้อยกว่าเพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านเพิ่มขึ้นจากการศึกษาเอกสารนอกจากนี้ใน การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพยังมีลักษณะเด่นที่สำคัญ 7 ประการตามบทความของอมรา พงศาพิชญ์ ดังนี้

- 1) มีความต้องการข้อมูลรอบด้าน (holistic) เพื่อเข้าใจบริบทของสังคม
- 2) มีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายปรากฏการณ์ในสังคม
- 3) มีความต้องการที่จะเข้าใจระบบคิด ระบบความคิดของคนเพื่อจะได้สะท้อนสภาพความ เป็นจริงของปรากฏการณ์ทางสังคม

⁵⁶ สุภางค์ จันทวานิช, “วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ,” ใน คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา, อุทัย ดุลยเกษม, บรรณาธิการ (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537), หน้า 98.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99-100.

4) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมและปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อช่วยอธิบายและทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

5) ศึกษาเพื่อให้สามารถค้นพบคำตอบเกี่ยวกับสาเหตุ ความเป็นมา และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทั้งในขั้นตอนและช่วงเวลาในการศึกษา

6) เก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เลือกสรรแล้วว่าเป็นผู้รู้เรื่องนั้นดี โดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

7) การใช้การตีความเพื่อทำความเข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่⁵⁸

จากหลักการสำคัญในระเบียบวิธีวิจัยข้างต้นนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้การศึกษาที่มีลักษณะองค์รวมหรือบริบทซึ่งส่งผลให้เลือกใช้วิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ดังที่ได้นำเสนอไปในส่วนของความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา คือ การสำรวจวรรณกรรมของคาทอลิกไทยและประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักรสากลซึ่งมีผลโดยตรงต่อแนวคิดและการทำงานพัฒนาสังคมของคาทอลิกไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1) เกิดความรู้และความเข้าใจในเรื่องข้อความเชื่อ คำสอน และหลักการพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

2) เกิดความรู้และความเข้าใจการทำงานด้านสังคมและการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงระยะเวลาก่อนและหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 โดยอาศัยวิธีการศึกษาเปรียบเทียบ

3) เกิดความรู้และความเข้าใจถึงอิทธิพลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่มีต่อการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

4) เกิดความรู้และความเข้าใจที่มาและกระบวนการก่อรูปของทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

⁵⁸อมรา พงศาพิชญ์, “ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ,” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-6.

1.5 วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่สำคัญมีอยู่ 8 เรื่อง โดยแต่ละเรื่องมีเนื้อหาสาระสำคัญ และความสัมพันธ์กับงานวิจัย ดังนี้

1) เสรี พงศ์พิศ. 2527. คาทอลิกกับสังคมไทย : สีสตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง

วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นการศึกษาความเป็นมาของศาสนาคาทอลิกในเมืองไทย ทั้งฐานะและบทบาท อุดมคติและความใฝ่ฝัน ความสำเร็จและความล้มเหลวของชาวคาทอลิกตั้งแต่แรกเริ่มที่เข้ามา โดยมุ่งเน้นศึกษาและทำความเข้าใจกับสิ่งที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์สำคัญในประวัติความเป็นมาของศาสนาคาทอลิกในประเทศไทยตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2527) โดยศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่มีการแปลและรวบรวมไว้

ผลการศึกษาที่พบคือ คาทอลิกเข้ามาในประเทศไทยเป็นเวลานานและมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมไทยตลอดมา แต่ก็ยังถูกมองและเข้าใจว่ามีความเกี่ยวข้องกับทางตะวันตกมากกว่าความเป็นไทย และยังถูกเข้าใจว่าคาทอลิกเป็นคนกลุ่มน้อยแต่มีฐานะค่อนข้างดีจากภาพลักษณ์ของกิจการและสถาบันต่างๆ ของคาทอลิก เช่น โบสถ์ โรงเรียน โรงพยาบาล รวมถึงการมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนชั้นสูงต่างๆ ที่เป็นผู้นำในสังคม อย่างไรก็ตามยังมีอีกหลายด้านของศาสนาคาทอลิกที่สังคมไทยไม่ได้รับรู้ และด้านที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความพยายามในการปฏิรูปของพระศาสนจักรคาทอลิกระดับโลก โดยมีเหตุการณ์ที่เป็นรูปธรรมคือ สภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 ซึ่งส่งผลต่อพระศาสนจักรคาทอลิกไทย โดยเฉพาะในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการทำงาน ซึ่งมีอยู่อย่างน้อย 3 แนวทาง/กลุ่มจากการตีความทำความเข้าใจของบุคลากรในพระศาสนจักรคาทอลิกไทย คือ 1.กลุ่มที่มุ่งมั่นในการเผยแผ่ศาสนาเพื่อให้คนมาเป็นคริสต์ 2. กลุ่มที่เห็นว่าต้องทำงานต่างๆ ให้ดีโดยประนีประนอมแนวทางศาสนจักรและสังคมไทย 3. กลุ่มที่คิดว่าต้องปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีกว่าเพื่อเป็นพยานยืนยันถึงความเชื่อของศาสนาคาทอลิกนอกจากนี้ยังรวมถึงการทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกไทยเป็นพระศาสนจักรท้องถิ่นอย่างแท้จริงโดยการร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศพบว่า พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยยังทำในเรื่องนี้น้อยมาก

นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจภาพรวมของคาทอลิกในประเทศไทย ทั้งในเรื่องของที่มา แนวคิด และบทบาทที่คาทอลิกมีต่อสังคมไทย ขณะเดียวกันก็เห็นถึงการปรับตัวของคาทอลิกตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในแต่ละช่วงเวลา ที่สำคัญคือทำให้เห็นการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ของคาทอลิกตั้งแต่อดีตจนก่อให้เกิดความเป็นสถาบันทางสังคมจนเป็นที่มาของความเข้าใจในปัจจุบัน

ในด้านของสถาบันการศึกษา สถานพยาบาล แต่ในทางกลับกันก็ทำให้มองข้ามหรือละเลยความสำคัญในเรื่องของการปฏิรูปที่สำคัญ คือ สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาสังคมซึ่งดูเหมือนพระศาสนจักรคาทอลิกไทยยังให้ความสำคัญที่จะทำตามเจตนารมณ์ของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 โดยเฉพาะงานพัฒนาสังคมค่อนข้างน้อยมาก

2) ปริษา จินตเสวีวงศ์. 2531. เอกสารการวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. วิทยาลัยแสงธรรม

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาการเผยแผ่ศาสนาในอดีตตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2530) เพื่อพิจารณาการเผยแผ่ศาสนาในปัจจุบันและในอนาคตอย่างมีทิศทาง เพราะมีความเชื่อว่าตราบใดที่ปัญหาในเรื่องการเผยแผ่ศาสนาในอดีตยังไม่ถูกเปิดเผย หรือเข้าใจอย่างแจ่มชัด ปัญหาในปัจจุบันที่เป็นผลจากอดีตก็ย่อมแก้ไขไม่ได้ ปัญหาในอดีตดังกล่าวคือ การไม่ยอมรับของประชาชน เนื่องจากความระแวงสงสัยในจุดประสงค์ของการเผยแผ่ศาสนา การใช้แนวคิดตะวันตก และภาพลักษณ์ที่ติดอยู่กับการเป็นสถาบันที่ดูร่ำรวย นอกจากนี้ยังเป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นภาพความต่อเนื่องของแนวทางการดำเนินงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยว่ามีความเป็นมา มีความเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่ของการเป็นผู้สร้างผลกระทบ และเป็นผู้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในประวัติศาสตร์ไทย รวมถึงยังให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาสังคมสำหรับอนาคต กล่าวคือ งานพัฒนาสังคมต้องอาศัยจิตสำนึกแห่งมนุษยธรรมเป็นฐาน เป็นทั้งขบวนการ กระบวนการ การยอมรับและความร่วมมือร่วมใจกับประชาชนเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน โดยงานพัฒนาสังคมต้องอยู่บนพื้นฐานชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมประเพณี และที่ขาดไม่ได้คือ การศึกษา กระบวนการสังคมของประชาชนอย่างถูกต้องหลายมิติ

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างศาสนากับงานพัฒนา ซึ่งแม้จะเป็นเพียงส่วนหนึ่งและเป็นส่วนน้อยของพระศาสนจักรคาทอลิก แต่เป็นส่วนที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นงานที่ทำให้พระศาสนจักรได้เรียนรู้ชีวิต เรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมของประชาชน เพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหาคือเป็นที่ยอมรับของประชาชนที่มีมาตั้งแต่อดีต และยังเป็นงานที่ให้ภาพรวมในเรื่องการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรทั้งในช่วงระยะเวลาก่อนและหลังสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่เอื้ออำนวยและอุปสรรค หรือข้อจำกัดในการเผยแผ่ศาสนา ผลงานที่เกิดขึ้นจากการเผยแผ่ศาสนาในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งยังชี้ให้เห็นว่าการทำงานเผยแผ่ศาสนา และงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกเป็นงานที่ดำเนินเคียงคู่กันมาเสมอตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ที่สำคัญที่สุดคือ การชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย และสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็น

หน่วยงานของพระศาสนาจักรคาทอลิกไทยที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อทำงานพัฒนาสังคมตามจิตตารมณ์ของ สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

3) วิวัฒน์ แพร์สิริ. 2543. วิวัฒนาการและอนาคตของการศึกษาคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ในหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาที่มีประเด็นคำถามในการวิจัยคือ การศึกษาคาทอลิกมีความสำคัญต่อการศึกษาของชาติและการพัฒนาประเทศมากน้อยแค่ไหน โดยมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของการศึกษาคาทอลิก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเอกชนในประเทศไทย ซึ่งจะต้องศึกษาวิจัยให้กระจ่างมากขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญและบทบาทการมีส่วนร่วมที่ควรจะเป็นต่อไปในบริบทของสังคมไทย รวมทั้งการศึกษานี้เป็นไปเพื่อสำรวจและต้องการเจาะลึกให้เห็นศักยภาพและแนวทางที่เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาแห่งชาติ การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อค้นหาคุณลักษณะทั้งในภาพรวมและลักษณะเฉพาะของการจัดการศึกษาคาทอลิก ที่จะมีความสำคัญและเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาไทย และการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ มุ่งเน้นด้านการศึกษา กับการพัฒนาสังคมไทย ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยว่า การศึกษาคาทอลิกมีพัฒนาการที่สำคัญอย่างไร และสามารถเอาชนะต่อปัญหาการจัดการศึกษาต่างๆ ทั้งในเชิงนโยบายของรัฐและในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รวมทั้งปัญหาต่างๆ เช่น การเก็บเงินกินเปล่า เป็นต้น รวมถึงการศึกษาในฐานะเป็นกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย และการศึกษาถึงอนาคตที่น่าจะเป็นของการศึกษาคาทอลิกในประเทศไทยในบริบทการศึกษากับการพัฒนาสังคมไทย การศึกษาวิจัยนี้มีข้อค้นพบและผลสรุป ดังนี้

1) วิวัฒนาการของการศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย เริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2056 สมัยอยุธยา โดยมิชชันนารีได้จัดการศึกษาและเผยแพรศาสนาแก่คนไทย อาศัยหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนแบบทวีปยุโรป และยึดปรัชญาการศึกษาและคำสอนศาสนาเป็นหลักการจัดการศึกษา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอบรมพระสงฆ์พื้นเมืองเป็นหลัก และเป็นเครื่องมืออบรมสอนศาสนาคริสต์แก่ผู้สนใจ จัดแบ่งเป็น 4 ยุคคือ ยุคก่อนการก่อตั้ง ยุคก่อตั้ง ยุครุ่งเรืองเฟื่องฟู และยุคเสื่อม สมัยธนบุรี และรัตนโกสินทร์ มิชชันนารีได้จัดการศึกษาต่อเนื่องจากสมัยอยุธยา มีพัฒนาการศึกษาในรูปแบบใหม่ เน้นบริบททางสังคมและวัฒนธรรม และการจัดการศึกษาแบบทันสมัย เพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาสังคมไทย แบ่งเป็น 5 ยุค คือ ยุคก่อนการฟื้นฟู ยุคฟื้นฟู ยุคคืนชีพ ยุคผู้หว่าน และยุคแตกหน่อ ต่อถึง สิ่งสำคัญคือ การศึกษาคาทอลิกเป็นการศึกษาที่ยึดปรัชญาการศึกษา คาทอลิกและคำสอนศาสนาเป็นหลักในการจัดการศึกษา เป็นต้นแบบการศึกษาในระบบ และมีกระบวนการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นแบบอย่างดีสำหรับบริหารจัดการศึกษา

2) ภารกิจและอนาคตภาพของการศึกษาคาทอลิก เป็นการจัดการศึกษาที่ผสมผสานหลักคำสอนศาสนา เน้นบูรณาการคุณธรรมในกระบวนการจัดการศึกษา บนหลักปรัชญาการศึกษาและคำสอนศาสนา ในการรับใช้สังคม ตามบริบทพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและการพัฒนาสังคมไทย

4) สุริชัย หวันแก้ว ปรีชา คุวินทร์พันธ์ นิยม รอดเนียม และสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา.2543. “25 ปี สคทพ. ชีวิตและงาน”: เอกสารงานวิจัย. กรุงเทพฯ. บริษัท จูน พับลิชชิ่ง

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2542) โดยมีกระบวนการประเมินงาน ได้แก่ 1) การพิจารณาถึงสาเหตุหรือเหตุผลในการถือกำเนิดของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) ภายใต้สภาพและปัญหาสังคมไทยอย่างไร 2) วัตถุประสงค์ของสคทพ.เพื่อตอบสนองความจำเป็นและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายใด 3) สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกสคทพ.มีผลกระทบต่อสคทพ. อย่างไร และสคทพ.ปรับเปลี่ยนตัวเองอย่างไรท่ามกลางสถานการณ์เหล่านั้น และ 4) การพิจารณาถึงความเป็นมาและพัฒนาการทำงานของสคทพ. ภายใต้บริบทสังคมการเมือง โดยเฉพาะพัฒนาการด้านแนวคิดและการทำงานขององค์กร ตลอดจนบทบาทและคุณูปการว่ามีการพัฒนาการมาอย่างไรบ้าง

งานวิจัยนี้อาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การศึกษาภาคสนาม การลงพื้นที่ การตอบแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนาของ 10 สังฆมณฑล ผู้แทนองค์กรต่างๆ กลุ่มนักคิด นักพัฒนาสังคมอาวุโสในแวดวงการพัฒนาสังคมของประเทศและข้อมูลที่ได้จากการประชุมสัมมนาสภากรรมการประจำปีของสคทพ. เมื่อปีพ.ศ.2541 ตลอดจนประชุมครั้งอื่นๆและมีกรอบคิดในการพิจารณาศูนย์สังคมพัฒนาในฐานะหน่วยการวิเคราะห์ 3 มิติ ดังนี้

1) เป็นหน่วยงาน/องค์กรพัฒนาสังคมที่มีพื้นฐานมาจากความศรัทธาในศาสนาของคาทอลิก โดยมีพื้นฐานการทำงานอยู่บนแนวคำสอนของพระเยซูคริสต์ และข้อคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร

2) เป็นหน่วยงาน/องค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่น เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ใกล้ชิดกับคนด้อยโอกาสในสังคมระดับพื้นที่ เสริมสร้างศักยภาพของคนในแต่ละท้องถิ่น เพื่อการพึ่งตนเองของประชาชน มีแนวทางการทำงานที่ชัด เช่น การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารวัว ธนาคารควาย ธนาคารปุ๋ย กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเสริมอาชีพ กลุ่มฌาปนกิจ กองทุนเพื่อการศึกษา โดยมีเครื่องมือในการทำงานคือ แนวทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ

3) เป็นขบวนการทางสังคมและเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวของประชาสังคม จากประสบการณ์ด้านแนวคิดและวิธีการทำงานที่ยาวนาน ทำให้ศูนย์สังคมพัฒนาเป็นที่ยอมรับของ

ประชาสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ศูนย์สังคมพัฒนาได้หลีกเลี่ยงงานที่มีมิติทางด้านอำนาจการเมือง วิธีการทำงานที่เน้นการไตร่ตรองแนวคิด และทบทวนการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ทำให้งานของศูนย์สังคมพัฒนามีลักษณะเด่นในการพัฒนาสังคมมากกว่าด้านการเมือง ข้อค้นพบและข้อสรุปของงานวิจัยนี้แบ่งได้เป็น 10 ประเด็น ดังนี้

1) ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการทำงานและการปรับตัวของศูนย์สังคมพัฒนา ได้แก่

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์สังคมพัฒนาและสังคมนิยมมีการประสานงานและทำความเข้าใจร่วมกันมากน้อยแค่ไหน ทั้งในเรื่องแนวคิดและแนวทางการทำงาน การบริหาร งบประมาณ เป็นต้น

1.2 ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนามีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงานของศูนย์ ถ้ามีการศึกษาทำความเข้าใจในการบริหารโครงการ งานด้านบุคลากร ภาระงานพัฒนาสังคม เนื่องจากเป็นผู้ถูกคาดหวังจากชาวบ้าน และยังเป็นผู้ดำรงสถานะทั้งการเป็น “พระสงฆ์/บาทหลวง/คุณพ่อ” และ “นักพัฒนา” ในขณะเดียวกัน นอกจากนี้ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนาที่ก้าวหน้าจะต้องมีความรอบรอบ และเข้าใจสถานการณ์ความเป็นไปของสังคม ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง เพื่อให้สามารถปรับทิศทางและโครงการได้อย่างเหมาะสม

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อำนวยการศูนย์และเจ้าหน้าที่ศูนย์ เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาต่างๆ ทั้งในเรื่องการทำงานและชีวิตจิตใจ

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็น ควรมีการเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน ภาช่วยเหลือแก้ไขระดับการทำงานพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ

1.5 สำนักเลขาธิการควรมีบทบาทประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่เป็นสมาชิกและองค์กรคาทอลิกต่างๆ ในพื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ที่มากกว่าการร่วมมือด้านพิธีกรรมและกิจกรรมในพิธีสำคัญตามโอกาส

1.6 ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์สังคมพัฒนาและหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ ของคาทอลิกในสังคมนิยม เช่น สถาบันการศึกษา จะช่วยสร้างกำลังและเครือข่ายงานพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนา

1.7 การขาดแนวทางหรือกลยุทธ์ของการมีส่วนร่วมในการสร้างประชาสังคมที่ชัดเจน ดังนั้นศูนย์สังคมพัฒนาควรที่จะหาแนวร่วมจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีแนวทางการพัฒนาไปในทางเดียวกัน โดยการแสวงหาความร่วมมือและความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งอาจรวมไปถึงหน่วยงานพัฒนาของรัฐ

2) ข้อจำกัดและอุปสรรคที่มีผลต่อการทำงานสคทพ. ได้แก่

1. องค์กรสมาชิก เช่น คณะนักบวช ไม่ได้มีส่วนร่วมรับรู้และเข้าใจแนวความคิดและแนวทางการทำงานของ สคทพ. ประกอบกับสคทพ.ไม่ได้ให้ข้อมูลหรือแนวทางที่จะเข้าร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม

2. ความสัมพันธ์ภายในสคทพ. ได้แก่ สำนักเลขาธิการ ศูนย์สังคมพัฒนา องค์กรสมาชิกจะเป็นปีกแผ่นได้ต้องขึ้นอยู่กับความสมัครใจของสมาชิก มิใช่การแย่งชิงความเป็นผู้นำหรือการมีอำนาจเหนือกัน ความเป็นปีกแผ่น หรือความเป็นเอกภาพจะเกิดได้ต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความสมานฉันท์ และการประสานงานกันอย่างเป็นระบบ และวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสร้างเอกภาพคือ การแบ่งปันประสบการณ์ระหว่างกัน การช่วยเหลือ การสื่อสารที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ รวมถึง

การกำหนดขอบเขตการทำงานของสคทพ.ว่าจะครอบคลุมประเด็นใดบ้าง ที่สำคัญที่สุดควรฟื้นฟูปรัชญาการทำงานของสคทพ. ให้เจริญขึ้นเรื่อยๆ

3) การประเมินผลการทำงานของสคทพ. จากองค์กรภายนอก ได้ข้อสรุปเบื้องต้น ดังนี้

1. รู้จักสคทพ. ในฐานะองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีพื้นฐานทางความคิดและการทำงานในกรอบของคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก และอยู่ภายใต้การบริหารงานของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย ซึ่งอยู่ภายใต้องค์พระสันตะปาปาและสำนักวาติกันอีกชั้นหนึ่ง โดยมีบทบาทสำคัญคือการส่งเสริมพัฒนาชุมชนทั้งในเขตเมืองและชนบท โดยมีแนวทางศาสนาเป็นหลักในการทำงานเพื่อสังคม เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นทั้งด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆกัน ไม่ใช่เน้นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเป็นที่รู้จักกันในนาม “การพัฒนาคนทั้งครบ”

2. สคทพ. เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนในระดับแนวหน้าของสังคมไทย ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นในบรรยากาศการเมืองก่อนปีพ.ศ. 2516 ซึ่งมีบรรยากาศการเมืองที่เป็นเผด็จการและไม่เอื้อต่อการพัฒนาเท่าที่ควร แต่เพราะสคทพ. เป็นองค์กรทางศาสนาจึงสามารถทำงานได้อย่างคล่องตัวกว่า และถูกจับตามองจากรัฐน้อยกว่าองค์กรอื่น อย่างไรก็ตามอาจมีการติดตามการทำงานของสคทพ. อยู่บ้าง เนื่องจากเกรงว่าจะเป็นพรรคพวกเดียวกับคอมมิวนิสต์ที่จะปลุกปั่นชาวบ้าน สคทพ. มีความโดดเด่นพอๆกับมูลนิธิบูรณะชนบทที่ก่อตั้งโดยอาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์ ทั้งสององค์กรนี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยนำเสนองการวิเคราะห์สังคมไทย และพัฒนาแนวคิดสร้างงานที่เป็นรูปธรรมขึ้นมา แต่สคทพ. ก็ยังมีความโดดเด่นในเรื่องพื้นที่ ซึ่งมีอยู่ครอบคลุมทั่วประเทศ ทำให้มีประสบการณ์มากมายที่นำไปสู่แนวคิดการพัฒนาใหม่ๆ ในช่วงต่อมา

3. ในฐานะที่สคทพ. เป็นองค์กรพัฒนาสังคมที่มีพื้นฐานแนวคิดและสังกัดศาสนา ทำให้เป็นข้อจำกัด กล่าวคือ ทำให้ชุมชนสงสัยถึงวัตถุประสงค์ของนักพัฒนาที่ลงไปทำงานว่าต้องการให้คนเปลี่ยนศาสนาหรือเปล่า ทำให้นักพัฒนาของสคทพ. ต้องใช้เวลาและความอดทนเพื่อพิสูจน์ตนเอง โดยเฉพาะจำเป็นที่จะต้องระมัดระวังการทำงานพัฒนาของตนในระดับชาติ เนื่องจากสังคมไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ คาทอลิกเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยเพียงไม่ถึง 0.5% ของประชาชนทั้งประเทศ การมีบทบาทเคลื่อนไหวในการทำงานต่างๆ จำเป็นต้องจำกัดอยู่เฉพาะในบางเรื่องเท่านั้น การออกมาวิพากษ์วิจารณ์สังคมหรือรัฐบาลนั้นเป็นเรื่องยาก มิฉะนั้นอาจกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างศาสนาได้

4. มุมมองจากภายนอกที่มีต่อการพัฒนาสังคมของคาทอลิกคือ ยังเป็นการพัฒนาชุมชนและคนคาทอลิกเป็นหลัก และการทำงานพัฒนาสังคมเป็นไปตามหลักธรรมคำสอนและมีลักษณะการเผยแพร่ศาสนา

5. กลุ่มเป้าหมายในการทำงานของสคทพ.คือ ประชาชนที่ยากจน เป็นผู้ไร้โอกาสและอยู่ห่างไกลจากบริการของรัฐบาลอย่างจริงจัง แต่การเผยแพร่ศาสนาไปด้วยทำให้การทำงานของสคทพ. ขาดความเป็นสากล เพราะมีนัยยะของการเลือกปฏิบัติแฝงอยู่ด้วย

6. สคทพ. ได้ปรับตัวอย่างมากโดยยึดตามหลักการพัฒนาใหญ่ขององค์พระสันตะปาปาคือ ให้มีการยอมรับวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นๆ เป็นตัวนำการพัฒนาชุมชนมากกว่าที่จะต้องไปเปลี่ยนความเชื่อของคน งานพัฒนาจึงได้ขยายตัวออกไปสู่ชุมชนที่นับถือศาสนาอื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะชุมชนพุทธ

4) คุณูปการของสศทพ. คือ การเสนอความคิดด้านการพัฒนาจากการกลั่นกรองและการตรวจสอบจากการปฏิบัติจริงจนกลายเป็นประสบการณ์ที่สะสมเรื่อยมา สศทพ.ได้เสนอความคิดสู่ภายนอกบ้างส่งผลให้เกิดการปะทะสังสรรค์ความคิด นำมาสู่แนวคิดในการพัฒนาใหม่ๆ ที่บุคคลและหน่วยงานพัฒนาอื่นๆสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้ ที่สำคัญสศทพ.มีความโดดเด่นมากในการพยายามค้นหาทิศทางการทำงานพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของประชาชน มีแนวการวิเคราะห์เป็นองค์รวมไม่แยกขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกจากกัน และมีเป้าหมายของการพัฒนาอยู่ที่คน

การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมหรือที่สศทพ. เรียกว่า การพัฒนาคนทั้งครบ เป็นหลักการทำงานพัฒนาที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายในปัจจุบันจนเรียกกันอย่างแพร่หลายว่า “การพัฒนาโดยเอาคนเป็นศูนย์กลาง” และสศทพ.เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลักดันให้คนในสังคมไทยหันมาให้ความสนใจและพัฒนาแนวคิดดังกล่าวให้ชัดเจนและมีผลในทางปฏิบัติที่เป็นไปได้จริงนอกจากนี้แนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่สศทพ.มีส่วนช่วยเสริมสร้างและเผยแพร่แนวคิดคือ การพัฒนาเชิงวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม เป็นการพัฒนาที่ลงไปกับชาวบ้าน มีลักษณะที่ไม่เน้นให้คนสามารถดำรงชีพอยู่ได้เท่านั้น แต่เน้นที่การเคารพวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อของพื้นถิ่น เน้นให้ชาวบ้านมีความเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเอง และใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ เป็นหลักในการพัฒนา เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การพัฒนาเช่นนี้จึงเน้นความร่วมมือมากกว่าแข่งขัน โดยมีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมคือ การทำธนาคารข้าวให้สมาชิกของหมู่บ้านนำข้าวมาเก็บรวมกัน สร้างระบบการกักขังให้คนที่ไม่มีนาหรือที่นาประสบความเสียหายได้มีข้าวกิน จึงเป็นกิจกรรมที่ใช้ความเอื้อเพื่อที่เป็นวิถีปฏิบัติเดิมของชาวบ้าน อยู่แล้วมาก่อนให้เกิดประโยชน์

ความโดดเด่นในการสร้างและเผยแพร่แนวคิดของสศทพ. มีที่มาจาก 1) การปฏิบัติจริงและการวิจัยคุณค่าของการคิดทบทวนบทเรียน การสังสมประสบการณ์จากการทำงานจริงและทบทวนงานเป็นระยะๆ มีข้อได้เปรียบกว่าองค์กรพัฒนาเอกชนอื่น เพราะเป็นองค์กรที่มีประสบการณ์จากพื้นที่ทั่วประเทศ โดยมีศูนย์สังคัมพัฒนาและเจ้าหน้าที่ทำงานเกาะติดพื้นที่มานาน ทำให้ความเข้าใจในท้องถิ่นมีสูง ทำให้ได้รับบทเรียนที่หลากหลายจากการทำงานพัฒนาแบบต่างๆ ประกอบกับวัฒนธรรมการทำงานที่ดีของคatholic ได้แก่ การประชุมประจำปี ทำให้ได้ข้อคิด ความคิดใหม่ และนำสิ่งที่ได้ไปปฏิบัติ พอได้บทเรียนใหม่ก็มาทบทวนกันอีก งานของสศทพ.จึงพัฒนาก้าวไปเรื่อยๆ

5) ความเชื่อมโยงกับเครือข่ายประชาคมข้ามประเทศ เครือข่ายคatholicระหว่างประเทศ ซึ่งทำงานในประเทศต่างๆ ซึ่งสศทพ.ได้มีโอกาสเข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับนักพัฒนาในภูมิภาคต่างๆของโลก จึงเป็นช่องทางในการรับรู้แนวคิดการพัฒนาใหม่ๆ จากภายนอกและมานำเสนอในสังคมไทย โลกทัศน์การทำงานกว้างขึ้น รวมทั้งยังมีความพร้อมในเรื่องทุนในการทำงาน

6) สศทพ.มีส่วนสำคัญในการผลักดันกิจการอื่นๆ เช่น ได้มีส่วนร่วมในการจัดตั้งคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) และคณะกรรมการประสานงานศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งทำให้สศทพ.ได้มีบทบาทร่วมในการเคลื่อนไหวทางสังคมขณะนั้น โดยมีการจัดเวทีสัมมนาบ่อยครั้งมาก การจัดทำวารสารสังคัมพัฒนาเพื่อเผยแพร่ความคิดและข่าวสารในการพัฒนา จนกลายเป็นวารสารในเรื่องการพัฒนาที่ได้รับการอ้างอิงที่สำคัญในช่วงเวลานั้น ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองของนักพัฒนาไทย งานการพัฒนาขยายขึ้นและเกิดองค์การพัฒนาใหม่ๆ มากมาย ทำให้แนวคิดการพัฒนาสังคมไทยมีพลวัตร แม้ว่าสศทพ.ในปัจจุบันจะลดบทบาทลง แต่อิทธิพลของแนวคิดยังมีอยู่จนถึงปัจจุบัน

7) การผลิตคนที่เข้าใจสังคม เข้าใจงานพัฒนาที่ออกมาทำงานพัฒนาให้หน่วยงานอื่นๆ เพราะศทพ.เน้นพัฒนาบุคลากรให้สามารถเข้าใจและวิเคราะห์สังคมได้ท่ามกลางกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการฝึกอบรมทั้งด้านแนวคิดและการปฏิบัติงานแก่เจ้าหน้าที่

8) ศทพ. เป็นช่องทางของแหล่งทุนให้กับขบวนการองค์กรพัฒนาเอกชนของไทย โดยเฉพาะในช่วง 15 ปีแรกศทพ. (พ.ศ. 2516-2530) เป็นผู้รับรองโครงการขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ซึ่งยังไม่ค่อยรู้จักแหล่งทุน แต่ต้องขอเงินทุนจากต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์กรทุนของคาทอลิก

9) ศทพ. เสนอปรัชญาการทำงานพัฒนาสังคม คือ “การพัฒนาคนทั้งครบ” ซึ่งเป็นการเสริมสร้างศักดิ์ศรีของความเป็นคน เคารพในศักดิ์ศรีของคนทุกคน ช่วยให้มีมนุษย์ทุกคนเจริญชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรี พัฒนาให้ทุกคนเป็นคนดี บนรากฐานของความเชื่อเรื่องศีลธรรมและคุณธรรม ปลดปล่อยคนให้หลุดจากการเป็นทาสทางเศรษฐกิจ การเมือง

10) ภาพรวมของการทำงานพัฒนาของศทพ.มีส่วนช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ปรับปรุงความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชาวเขาทางภาคเหนือ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกระบวนการทำงานจากล่างขึ้นบน หรือ bottom up approach กล่าวคือ เป็นการให้ชาวบ้าน รวมกลุ่มกันเอง แล้ววิเคราะห์ปัญหาภายในหมู่บ้านของตน ดูว่าตนเองต้องการอะไร เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากที่สุด อย่างไรก็ตามยังมีความคิดเห็นว่าการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรชาวบ้านของศทพ. ยังไม่เป็นการสร้างองค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง และเจ้าหน้าที่ของศูนย์สังคมพัฒนาเป็นผู้กระทำหลักให้กับชาวบ้านมาโดยตลอด กลุ่มชาวบ้านยังต้องพึ่งพิงเจ้าหน้าที่ศูนย์อยู่มาก ไม่ค่อยปล่อยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการ รวมถึงศทพ.ยังจำกัดบทบาทตนเองไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือทางนโยบายมากนัก ดังนั้นงานพัฒนาของศทพ.จึงทำได้เพียงบางเรื่องคงไม่สามารถที่จะทำงานพัฒนาที่มุ่งแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างได้ มิฉะนั้นจะเป็นที่หวาดระแวงของสังคมและทางราชการไทย

5) อัจฉรา สมแสงสรวง. 2544. ก้าวอย่างแห่งงานพัฒนา⁵⁹. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์เฟื่องฟ้า

วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นการศึกษาชีวิตพระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ในฐานะบาทหลวงไทยที่มีบทบาทสำคัญต่องานพัฒนาของพระศาสนจักรไทย ซึ่งได้สืบต่อจากการวางรากฐานงานพัฒนาของบรรดาธรรมทูต การวิจัยนี้ใช้แนวคิดบทบาทผู้นำและผู้ให้แรงบันดาลใจ การเปลี่ยนแปลงสังคม และกระบวนการกลมกลืนเกลาทางสังคมที่นำไปสู่การทำงานพัฒนาและอาศัยวิถีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์นิยม และการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสังฆราช ประสบการณ์การทำงานร่วมกับพระสังฆราชของผู้วิจัยงานนี้ และสัมภาษณ์บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องในงานพัฒนาทั้งที่เป็นบาทหลวง นักบวชชาย

⁵⁹ ก้าวอย่างแห่งงานพัฒนาเป็นการสรุปสาระสำคัญจาก Achara Somsaengsuang, “Bishop Bunluen Mansap and The Thrusts and Programs on Social Development in The Catholic Church in Thailand,” (Master of Science in General Sociology, Asian Social Institute, Manila Philippines, 2000).

นักบวชหญิงและฆราวาส ข้อค้นพบหรือผลการศึกษาในงานวิจัยนี้คือ รู้ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อพระสังฆราชบุญเลื่อนและงานพัฒนาของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย ความรู้สึกนึกคิดที่ได้นั้นสอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยคือ บุคลิกลักษณะของพระสังฆราชที่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการทำงานพัฒนา ประสบการณ์ที่ได้จากการทำงานร่วมกับพระสังฆราช และได้เห็นถึงผลงานภาพรวมด้านการพัฒนาของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าในกระบวนการกลมกลืนทางสังคมที่พระสังฆราชได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสภาพสังคมไทยในปัจจุบันมีอิทธิพลต่อการทำงานพัฒนาของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย และยังชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในการทำงานของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยกับพระศาสนจักรคาทอลิกในระดับเอเชีย รวมถึงการชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดและผลของการพัฒนาในระดับสากลที่มีต่อการพัฒนาแนวคิดการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย ซึ่งแหล่งข้อมูลที่สำคัญของแนวคิดการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล คือ พระสมณสาส์นด้านสังคมของสมเด็จพระสันตะปาปาในยุคสมัยต่างๆ สดุดีทำงานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจในการศึกษาความคิดของพระสังฆราชบุญเลื่อนในฐานะปัญญาชนที่คาทอลิกมีต่องานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

6) ชนิดา บุญญาศิริรักษ์. 2545. บทบาทของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาในวิถีชีวิตของคนจนเมือง : ศึกษากรณีชุมชนแออัด เขตหนองแขม. วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัย สาขาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นงานศึกษาบทบาทของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคมในวิถีชีวิตของคนจนเมือง โดยใช้กรณีศึกษาคือ ชุมชนแสงศิริ และชุมชนกองขยะหนองแขมในเขตหนองแขม งานวิจัยนี้อาศัยแนวคิดในการศึกษา 3 แนวคิด คือ บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนของคาทอลิก แนวคิดการพัฒนาชุมชน และแนวคิดทุนทางสังคม และใช้วิธีวิจัย 3 วิธีคือ การศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิจัยภาคสนามโดยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ในเชิงลึกทั้งเจ้าหน้าที่คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคม และคนในชุมชน

ข้อค้นพบหรือผลการศึกษาในงานวิจัยนี้คือ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคมได้เข้าไปทำให้เครือข่ายหนองแขมมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในด้านวัตถุและในด้านจิตใจ โดยอาศัยแนวคิดหลักของคณะกรรมการคาทอลิกฯ คือ การพัฒนาคนทั้งครบและการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในด้านวัตถุและจิตใจที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้คือ การรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นเครือข่ายหนองแขม การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดกิจกรรมต่างๆ การส่งเสริมอาชีพ การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นต้น

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงการปฏิบัติการพัฒนาโดยอาศัยแนวคิดของคณะกรรมการคาทอลิก เพื่อการพัฒนาสังคมในฐานะของบทบาทองค์กรพัฒนาเอกชน แต่ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของการอธิบายถึงที่มาของแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบและการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน อีกทั้งยังมิได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษาให้แน่ชัด อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ได้ให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในเรื่องของโครงสร้างการทำงานในด้านต่างๆ ซึ่งงานพัฒนาสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญ และยังได้ให้ข้อมูลเรื่องประวัติและนโยบายการทำงานของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคม

7) ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโชติสา ขาวสนิท. 2551. บทบาทและการปรับธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของคาทอลิกในสังคมไทยช่วงกระแสโลกาภิวัตน์. เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่

วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจบทบาทของคาทอลิกในสังคมไทยภายใต้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับธรรมวิทยาแห่งพลเมือง (civic religion) ซึ่งประเด็นที่เน้นคือ การมุ่งวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงของความสัมพันธ์ระหว่างธรรมวิทยาแห่งพลเมืองบนฐานพระพุทธรศาสนาและศาสนาคาทอลิก โดยชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งและความร่วมมือกัน เพื่อสร้างศาสนสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพุทธและคาทอลิก เนื่องจากศาสนาทั้งสองมีบทบาทต่อคนในสังคมทั้งมิติทางการเมือง มิติทางวัฒนธรรม มิติเชิงสถาบัน และมิติทางจิตวิญญาณ ผลที่ได้จากการศึกษามี 5 ประการคือ

1) การนิยาม ความเป็นพลเมืองไทยจากแง่มุมของศาสนาควรเปิดพื้นที่ให้มีการตีความได้บนรากฐานศาสนาของตน โดยรัฐควรสนับสนุนเสรีภาพทางศาสนาและการยอมรับการเป็นสังคมแบบพหุนิยมทางศาสนา

2) การทำความเข้าใจศาสนาตนเองในมิติการเมือง วัฒนธรรมและจิตวิญญาณรวมถึงการเรียนรู้ในศาสนาอื่นๆ เป็นการเรียนรู้ระหว่างศาสนาเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือกันในสังคมคือ การต่อสู้กับลัทธิบริโภคนิยมในสังคมปัจจุบัน

3) การเพิ่มบทบาทการทำงานพัฒนาสังคมของคาทอลิกโดยเน้นการทำงานในระดับชุมชนและกลุ่มคนที่ไม่ได้รับการเหลียวแลในสังคม งานการศึกษาที่ปลอดจากการเก็บเงินให้เปล่า งานด้านสาธารณสุขและงานสงเคราะห์พัฒนาหลังสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เพื่อสร้างการยอมรับและลดความขัดแย้งที่จะเกิดกับคาทอลิกที่เป็นคนส่วนน้อยในสังคมไทย

4) การมุ่งสร้างพระศาสนจักรคาทอลิกไทยตามจิตตารมณ์ของสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 คือ การเป็นพระศาสนจักรท้องถิ่นโดยอาศัยการศึกษาแนววัฒนธรรมเพื่อสร้างคำสอนหรือเทววิทยาของไทย และการมีบทบาทที่สำคัญ คือ การร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนไทย การปรับให้คาทอลิกเป็นศาสนาพื้นเมืองโดยอาศัยวัฒนธรรม การวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงของสังคมไทยอย่างมีพลวัต

5) การศึกษาคาทอลิกยังขาดการศึกษาในแง่มุมมองของการเป็นศาสนาของประชาชน (popular religion) เนื่องจากงานการศึกษาคาทอลิกที่ผ่านมาจะเป็นการให้ความสำคัญกับพระศาสนจักรในฐานะสถาบันผ่านบทบาทของผู้นำ และโครงสร้างการทำงานขององค์กรต่างๆของพระศาสนจักรตามแต่ละยุคสมัย

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญในการเกิดสภาพสังคายนาวาทิกันครั้งที่ 2 และชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในการปรับเปลี่ยนท่าทีในการมีบทบาททางสังคมของคาทอลิกที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือ การเริ่มต้นของงานพัฒนาที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชน ผู้ยากไร้ การเป็นพระศาสนจักรคาทอลิกท้องถิ่นและการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างจากบทบาทเดิม คือ การเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่โดยร่วมมือกับรัฐ

8. นาถฤดี นาครวาจา, 2544 รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยเรื่องระบบและกลไกเพื่อการบริหารจัดการกองทุนเพื่อการพัฒนา : กรณีศึกษาสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (ศูนย์สังคมพัฒนา) โดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนา คือการยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนไปสู่ระดับของการตัดสินใจบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ในรูปของการจัดการ”กองทุน” เพื่อพัฒนาท้องถิ่นโดยคนในท้องถิ่น โดยมีกรณีศึกษาคือ ศูนย์สังคมพัฒนา ซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับภาคของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา และเป็นหน่วยงานที่มีอิสระในการบริหารทุนและบริหารงานให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ศูนย์สังคมพัฒนาได้กลายเป็นกลไกพัฒนาท้องถิ่นที่มีลักษณะการทำงานที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านเพื่อจัดการแก้ไขปัญหา กำหนดทิศทางของตนเอง และบริหารทรัพยากรของตนเอง อันนำไปสู่การสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาชุมชน ดังนั้น การศึกษากรณีนี้จึงเป็นประเด็นที่ต้องการแสวงหาแนวทางหรือลักษณะตัวแบบ (Model) ที่ส่งเสริมให้ระบบของกลไกการพัฒนาต่างๆ เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทุนและ/หรือทรัพยากรด้วยตนเองให้มีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อจะนำไปสู่การสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการบริหารจัดการและตัดสินใจบริหารทรัพยากรด้วยตนเอง อันจะทำให้ชุมชนสามารถยืนอยู่ด้วยตนเองอย่างเข้มแข็งและถาวร งานวิจัยนี้มีประเด็นในการวิจัย ได้แก่

- 1) ศึกษาบริบท เงื่อนไข และความจำเป็นที่ทำให้เกิดองค์กรที่ทำหน้าที่ในการบริหารทุนเพื่อการพัฒนาชุมชน เพื่อเปิดช่องทางหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมถึงประวัติศาสตร์การพัฒนากิจการกองทุน การแยกตัว การขยายผลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

2) ศึกษาภาพรวมขององค์กรที่ทำหน้าที่จัดสรรทุนเพื่อการพัฒนา ศึกษาเปรียบเทียบและสังเคราะห์รูปแบบการจัดการกองทุน เพื่อนำเสนอรูปแบบและกลไกการบริหารจัดการที่นำไปสู่กระบวนการ การบริหารจัดการกองทุนชุมชนที่ยั่งยืนและเหมาะสมกับสังคมไทย และมีวิธีการศึกษา ดังนี้

1) ขอเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่จะทำการศึกษา 1 คนมาร่วมในทีมวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูล และรายงานความก้าวหน้าผลการศึกษาให้ผู้บริหารหน่วยทราบเป็นระยะๆ แต่มีข้อจำกัดในเรื่องข้อมูลและเจ้าหน้าที่ในส่วนกลางน้อยทางสมาคมทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาจึงช่วยประสานให้ผู้วิจัยลงไปศึกษาเก็บข้อมูลในพื้นที่เอง

2) ผู้วิจัยจะต้องเสนอประเด็นที่จะศึกษาโดยละเอียดให้เลขาธิการสมาคมทอลิกพิจารณา ก่อน

3) ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ วารสาร (สังคมพัฒนา) บทความ แผ่นพับของสมาคมทอลิกฯ และศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะรายงานวิจัยบางเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประเด็นและหัวข้อที่จะศึกษาวิจัย และเอกสารที่สะท้อนให้เห็นภาพรวมแนวคิด วิสัยทัศน์ในการดำเนินงานพัฒนาสังคมของสมาคมทอลิกฯ ได้เป็นอย่างดี รวมถึงแผนงานและงบประมาณการบริหารทุนในบางปี รายงานความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานและรายงานการใช้จ่ายงบประมาณบางปี

4) การสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล ได้แก่ ผู้บริหารระดับสูง และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานบางคน

5) การสัมภาษณ์กลุ่ม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานภาคสนามทั้ง 5 ศูนย์สังคมพัฒนา และผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในการบริหารกองทุนประเภทต่างๆ ซึ่งเกิดจากการทำงานของศูนย์สังคมพัฒนา

ผลการศึกษาคือ ศูนย์สังคมพัฒนาเป็นกลไกในระดับภูมิภาคที่อยู่ภายใต้การปกครองของสังฆมณฑล มีหน้าที่ดำเนินงานพัฒนาสังคมโดยอาศัยทุนจากสมาคมทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ในระยะต่อมาประมาณปีพ.ศ. 2525 มีการกระจายอำนาจ ในเรื่องการจัดหาทุนและบริหารงบประมาณตลอดจนการตัดสินใจไปสู่ทุกส่วนขององค์กร และเปลี่ยนชื่อจากสำนักงานส่วนกลางเป็นสำนักเลขาธิการ (สนลช.) นั่นคือการให้อิสระแก่ศูนย์สังคมพัฒนาบริหารจัดการตัวเองได้ทุกเรื่อง รวมถึงยุทธวิธีการทำงานก็ให้ขึ้นกับสถานการณ์ในแต่ละท้องถิ่น การประสานงานระหว่างศูนย์สังคมพัฒนาและสำนักเลขาธิการเป็นเพียงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเท่านั้น ศูนย์สังคมพัฒนาสามารถประสานงานกับแหล่งทุนและบริหารทุนได้เอง แหล่งทุนที่สำคัญสามารถสรุปได้เป็น 3 แหล่งใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. องค์กรทุนต่างประเทศที่สนับสนุนงบประมาณตามโครงการ (Project Based) โดยจะต้องทำโครงการและแผนงาน 1 ปีหรือ 3 ปี เสนอขึ้นไปตามระเบียบขององค์กรทุน แหล่งทุนที่สำคัญได้แก่

MISEREOR มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ประเทศเยอรมนี สนับสนุนงบประมาณบริหาร และให้ทุนส่งเสริมงานพัฒนาโครงการขนาดเล็กและโครงการพัฒนาอาชีพแก่ศูนย์สังคมพัฒนาหลายแห่ง Caritas Internationalis – Caritas Asia เป็นองค์กรศาสนาสากล มีองค์กรสมาชิก 154 ประเทศทั่วโลก สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่นครวาติกัน กรุงโรม ประเทศอิตาลี สำนักเลขาธิการได้รับการสนับสนุนงบประมาณทั้งในด้านบริหารและด้านการศึกษาอบรม เป็นต้น

2. องค์กรเครือข่ายทุนระดับเอเชีย ซึ่งให้การสนับสนุนแก่องค์กรพัฒนาเอกชน (APHD) มีองค์กรสมาชิก 23 องค์กรจาก 20 ประเทศทั่วโลก รวมทั้งสภาคาทอลิกฯ ปัจจุบันสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงเทพฯ สภาคาทอลิกฯ (สำนักเลขาฯ) ได้รับเลือกให้เป็นผู้แทนในประเทศไทยตั้งแต่ 2516 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2544) โดยได้รับการจัดสรรงบประมาณให้ปีละ 5-6 ล้านบาท เพื่อให้ทุนสนับสนุนโครงการขององค์กรพัฒนาเอกชนที่น่าสนใจ

3. แหล่งทุนภายในประเทศ แบ่งได้เป็นทางตรงและทางอ้อม โดยตรง ได้แก่ เงินบริจาค (จากประชาชนที่มาโบสถ์) ในช่วงเทศกาลมหาพรต (Lenten Campaign) ก่อนวันเทศกาลปัสกา 40 วัน ในช่วงต้นปี และนอกเทศกาล (จากครู นักเรียน ในโรงเรียนเครือข่ายคาทอลิก) ประมาณปลายปีก่อนวันคริสต์มาสหรืออาจขยายเป็นตลอดปี เงินเหล่านี้ได้รับการจัดสรรไปส่วนต่างๆ ได้แก่ นำไปช่วยกิจกรรมของสภาคาทอลิกฯ 40% และช่วยกิจกรรมของสังฆมณฑล 60% (ในส่วนนี้ถูกแบ่งไปช่วยงานของศูนย์สังคมพัฒนา 30%)

นอกจากนี้ศูนย์สังคมพัฒนาอาจจะร่วมกับชุมชนจัดงานตามประเพณีท้องถิ่นเพื่อหาทุนสนับสนุนกิจกรรมขององค์กรชุมชนและศูนย์สังคมพัฒนา เช่น งานทอดผ้าป่า (ภาคอีสาน) หรืองานทานข้าวล้านบาตร (ภาคเหนือ) เป็นต้น นอกจากนี้สังฆมณฑลท้องถิ่น ซึ่งศูนย์สังคมพัฒนาสังกัดอยู่เป็นแหล่งหนึ่งที่สามารถให้การสนับสนุนศูนย์สังคมพัฒนาได้ตามสภาพเงื่อนไขเฉพาะท้องถิ่นทั้งในรูปแบบการสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานบางโครงการ และการให้ใช้สถานที่ และแหล่งทุนโดยอ้อม เช่น การร่วมมือกับองค์กรอื่นที่มีกลุ่มเป้าหมายเดียวกันและมีแนวทางการดำเนินงานคล้ายกัน แต่มีความถนัดแตกต่างกัน เช่น การร่วมมือกับหน่วยงานราชการหรือภาคเอกชนที่มีแผนงานและกลุ่มเป้าหมายเดียวกัน เช่น ศูนย์ฯ กรุงเทพฯ ร่วมมือกับสำนักงานปราบปรามยาเสพติดจัดอบรมเยาวชนในเขตชุมชนแออัด โครงการกองทุนเพื่อสังคม (SIF) มีเงินช่วยเหลือ สงเคราะห์คนชรา เด็กกำพร้าและทุนการศึกษาเยาวชนที่ด้อยโอกาส หรือการที่ศูนย์สังคมพัฒนาทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงให้แก่องค์กรเครือข่ายชาวบ้านในการเสนอโครงการ และร่วมติดตามโครงการให้แก่องค์กรทุน

แม้จะมีนโยบายกระจายอำนาจของสศทพ. ในปี 2525 ที่ให้อิสระในการดำเนินการต่างๆแก่ศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ รวมถึงในเรื่องการขอทุนในการดำเนินการพัฒนา ซึ่งแต่ละศูนย์ก็ได้เริ่มดำเนินการขอทุนเองในเวลาที่แตกต่างกัน เช่น ศูนย์สังคมพัฒนาอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ เริ่มเขียนขอ

ตนเองในปี 2526 ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบทนครราชสีมาได้ทำแผนริเริ่มขอทุนจากภายนอกจาก MISEREOR ในปี 2527 ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบทราชบุรีเริ่มขอตนเองในปีพ.ศ. 2531 และศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบทเชียงใหม่ขอตนเองเมื่อปีพ.ศ. 2525 เสนอแผนงานสามปีต่อ MISEREOR และยังมีองค์กรอื่น เช่น APHD และ BILANCE (CEBEMO) โดยแต่ละศูนย์ฯจะมีการบริหารทุนที่ได้รับมาเอง เช่น ศูนย์เชียงใหม่แบ่งทุนเป็นสัดส่วนรายจ่ายในงานด้านต่างๆ เช่น 20% เป็นการเสริมงานโครงการเศรษฐกิจ ได้แก่ การติดตามโครงการเหมืองฝาย โครงการจัดสรรที่ทำกิน โครงการพัฒนาเสริมรายได้ให้แก่ผู้หญิงในด้านการถนอมอาหาร โครงการทุนเกษตร เป็นต้น

1.6 องค์ประกอบของวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์นี้แบ่งออกเป็น 7 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมเพื่อสร้างกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 3 สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 –สหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย

บทที่ 4 งานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อน

สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

บทที่ 5 งานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลัง

สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

บทที่ 6 ปัญญาชนคาทอลิกไทยกับงานพัฒนาสังคมหลัง

สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

บทที่ 7 การสรุปและวิเคราะห์ผลการศึกษา

1.7 นิยามศัพท์

พระศาสนจักรคาทอลิก (The Catholic Church) มีความหมาย 2 ประการ คือ 1. การรวมตัว ชุมชนชนหรือหมู่คนที่มีความเชื่อในพระเยซูคริสตเจ้า (Jesus) ซึ่งได้ให้คำสอน (Bible) และสร้างความสัมพันธ์กับมนุษย์ใหม่ (พันธสัญญาใหม่/New Covenant/ New Testament) ที่มีความต่อเนื่องจากความสัมพันธ์เดิม (พันธสัญญาเดิม/Old Covenant/ Old Testament)⁶⁰ และ 2. พระศาสนจักรในฐานะโครงสร้างหรือพระฐานานุกรม หมายถึง ความเป็นผู้นำประชากรของพระเป็นเจ้า ซึ่งได้รับการมอบอำนาจมาจากพระเยซู และความเป็นผู้นำของพระศาสนจักรก็คือ การเป็นผู้รับใช้ การเป็นผู้หล่อเลี้ยงบำรุงการเจริญเติบโตของบรรดาประชากรของพระเป็นเจ้า พระเยซูคริสตเจ้าได้ทรงแต่งตั้ง

⁶⁰ Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, "CHURCH, I (IN THE BIBLE)," New Catholic Encyclopedia :Volume III CAN_COL (1981): p.678.

ตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ไว้ในพระศาสนจักรสำหรับบำรุงเลี้ยงประชากรของพระเป็นเจ้าให้เจริญเติบโตขึ้น⁶¹

สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 (The Second Vatican Ecumenical Council, Vatican II) เกิดขึ้นเมื่อปีค.ศ. 1962-1965/พ.ศ.2505-2508 หมายถึง สภาสังคายนาสากลครั้งแรกในความหมายที่แท้จริงเพราะเป็นครั้งแรกที่พระสังฆราชผู้เข้าร่วมประชุมมาจากทั่วโลก ซึ่งในอดีตจะจำกัดอยู่แต่เพียงพระสังฆราชในยุโรปและประเทศตะวันตกเท่านั้น และหัวข้อการพิจารณานั้นก็มีความครอบคลุมไปจนทั่วพระศาสนจักร และจุดมุ่งหมายของสังคายนาครั้งนี้คือ การพิจารณาสภาพการณ์ของโลกปัจจุบันซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มองดูเครื่องหมายแห่งกาลเวลา (Sign of Times) และพยายามหาคำตอบจากจุดยืนทางศาสนาให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน โดยเลือกสรรประเด็นเรื่องที่เหมาะสมกับยุคสมัยมากที่สุดมาพิจารณา ซึ่งนับเป็นแนวทางที่แตกต่างไปจากสังคายนาครั้งอื่นๆ ในประวัติศาสตร์ เพราะไม่มีการพิจารณาประณามและการ "กล่าวโทษ" คำสอนที่ผิด (Heresy) ใดๆ หากแต่เป็นการริเริ่ม "การเสวนา" (Dialogue) กับแนวคิดและวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากของตนด้วยใจเปิดกว้างยิ่งขึ้น⁶²

สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (Catholic Council of Thailand for Development) หมายถึง หน่วยงานฝ่ายสังคมหน่วยงานแรกของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยที่ตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2511 โดยมีชื่อเดิมว่า คณะกรรมการสงเคราะห์ ต่อมาจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เมื่อปีพ.ศ. 2515 ได้ทำหน้าที่กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกงานพัฒนาในวงการคาทอลิกเสมอมา และพัฒนาแตกแขนงออกเป็นหน่วยงานพัฒนาสังคมอื่นๆ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาประกอบด้วยองค์การสมาชิกทั้งหมด 35 องค์การคือ ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑล 10 แห่ง และองค์การคาทอลิกที่ทำงานด้านการศึกษา การสงเคราะห์และพัฒนา คณะนักบวชต่างๆ อีก 25 องค์การ โดยมีสำนักเลขาธิการเป็นทั้งหน่วยงานระดับชาติ และเป็นสำนักงานติดต่อประสานงานขององค์การสมาชิกทั้ง 35 องค์การ ซึ่งจะมีคณะกรรมการบริหารชุดหนึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากองค์การสมาชิกและผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากภายในและภายนอกพระศาสนจักรที่ได้รับเลือกตั้งจากที่ประชุมตัวแทนองค์การสมาชิก รับผิดชอบนโยบายและการดำเนินงานทั้งหมด⁶³

⁶¹ Luc Colla, พระคริสตเจ้าและพระศาสนจักรของพระองค์, แปลและเรียบเรียงโดย เรื่อง อภรณ์รัตน์ และ Agatha จิตอุทศน์ (ม.ป.ท., 2535), หน้า 136.

⁶² เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2545), หน้า 100.

⁶³ ปรีชา จินตเสวีวงศ์, เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 215-216.

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมเพื่อสร้างกรอบความคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เป็นการศึกษาที่ต้องอาศัยแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลากหลายเพื่อมาสร้างเป็นกรอบคิดในการวิเคราะห์วิจัย เนื่องจากเป็นการศึกษาถึงการก่อรูปของทฤษฎีการพัฒนามนุษย์ที่มีความคิดและการปฏิบัติจากศาสนาคาทอลิก ดังนั้นการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้จึงต้องอาศัยทั้งแนวคิดทฤษฎีการพัฒนามนุษย์และสังคมและแนวคิดที่มาจากความเชื่อในหลักธรรมคำสอนของศาสนาคริสต์ศาสนาที่มีรากฐานจากพระคัมภีร์ ด้วยเหตุนี้การทบทวนวรรณกรรมเพื่อสร้างกรอบความคิดวิเคราะห์วิจัยนี้ ประกอบไปด้วยแนวคิดทฤษฎี 5 เรื่อง คือ

- 1) ทฤษฎีการพัฒนาระดับสากล
- 2) แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิก
- 3) แนวคิดและผลการพัฒนาของรัฐไทย
- 4) แนวคิดปัญญาชนและประกาศก
- 5) หลักการประเมินและวิเคราะห์ทฤษฎีการพัฒนามนุษย์เพื่อสร้างทฤษฎีการพัฒนามนุษย์ที่มุ่งแก้ปัญหาสังคม

การเลือกแนวคิดทฤษฎีทั้ง 5 เรื่องนี้ มีสาเหตุมาจากผู้วิจัยต้องการเสนอให้เห็นว่าแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการพัฒนาระดับสากล และทฤษฎีการพัฒนาระดับสากลนั้นมีอิทธิพลต่อแนวคิดและผลการพัฒนาของรัฐไทยที่เป็นเสมือนโครงสร้างและความเป็นจริงที่สำคัญ ซึ่งปัญญาชนในสังคมไทยผู้สนใจในงานพัฒนาต้องตระหนักถึงและทำความเข้าใจ เพื่อที่จะได้ประเมินผล วิเคราะห์ และสามารถที่จะสร้างทฤษฎีการพัฒนามนุษย์และสังคมจากศาสนาคาทอลิกที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคมไทยต่อไปจากความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของแนวคิดทฤษฎีทั้ง 5 เรื่องนำไปสู่การสร้างกรอบความคิดในการวิจัยขึ้นในภายหลังดังนั้นโครงร่างในการนำเสนอจึงแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ได้แก่ 1) เนื้อหาและสาระสำคัญของแนวคิดทฤษฎีทั้ง 5 เรื่อง และ 2) กรอบความคิดในการวิเคราะห์วิจัย โดยแต่ละเรื่องมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 ทฤษฎีการพัฒนาระดับสากล หรือทฤษฎีการพัฒนาระดับโลก

การทบทวนวรรณกรรมในเรื่องทฤษฎีการพัฒนาระดับสากลมีขึ้นเพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงที่มาและสาระสำคัญของแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาอย่างย่อ โดยอาศัยการสำรวจวรรณกรรมเบื้องต้นและการสรุปของผู้วิจัย เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาระดับสากลที่จะทบทวนในบทนี้จะกล่าวในลักษณะของการสรุปสาระสำคัญมากกว่าที่จะมีการศึกษาถึงเนื้อหา ข้อถกเถียง หรือข้อจำกัดของแนวคิดทฤษฎีการพัฒนา

ทั้งหมดอย่างละเอียด เนื่องจากการศึกษาวิจัยนี้ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการถกเถียงหรือวิพากษ์ หรือ พิสูจน์ความถูกต้องสมบูรณ์ของแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาใดทฤษฎีหนึ่ง แต่เป็นการศึกษาทบทวนเพื่อให้ เห็นถึงที่มา สาระสำคัญของแต่ละแนวคิดทฤษฎีพัฒนา และความสัมพันธ์ที่ทฤษฎีการพัฒนาเหล่านั้น มีต่อการศึกษามา สาระสำคัญของแต่ละทฤษฎีการพัฒนาเพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความคิดและ หลักการสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลาโดยผู้วิจัยจะแบ่งแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา ออกเป็น 3 ช่วงเวลาคือ 1.แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในยุคเริ่มต้น (ประมาณทศวรรษที่ 1950-1960) 2.แนวคิดทฤษฎีที่วิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนาในยุคเริ่มต้น (ประมาณทศวรรษที่ 1970-1980) และ 3. แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาทางเลือก (ประมาณทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นไป)การกำหนดช่วงเวลา ดังกล่าวนี้เป็นความคิดของผู้วิจัย เนื่องจากมองว่าทั้งสามช่วงเวลานี้มีความคิดและหลักการที่ชี้ให้เห็น ความแตกต่างกันอย่างชัดเจนและมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ มีส่วนที่ชี้ให้เห็นข้อจำกัด และเปิด พื้นที่ให้การตั้งคำถาม ทบทวน และเสนอแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาใหม่ๆขึ้น

ที่มาและสาระสำคัญของทฤษฎีพัฒนาระดับสากล

ความเป็นมาหรือการก่อกำเนิดทฤษฎีการพัฒนาสากลมาจากสาเหตุที่สำคัญ 3 ประการคือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางผลประโยชน์และการรวมกลุ่มกันระหว่างประเทศต่างๆ ในช่วงยุคสงครามโลก ครั้งที่ 2 โดยประเทศต่างๆได้รับอิสระทางการเมืองจากการเป็นอาณานิคม 2) ความขัดแย้งระหว่าง กลุ่มประเทศตะวันออกหรือสังคมนิยมกับประเทศตะวันตกหรือเสรีประชาธิปไตยนำไปสู่การทบทวน ปัญหาของประเทศด้อยพัฒนา และ 3) ประเทศด้อยพัฒนาได้สนใจเรื่องความเท่าเทียมระหว่าง ประเทศในฐานะที่เป็นประเทศคู่ค้าและความเป็นมิตรเพื่อต่อต้านอุดมการณ์จากฝั่งตรงข้าม จาก สาเหตุทั้งสามประการนี้ นำสู่การให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาโดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้มีบทบาท นำ หรืออาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีการพัฒนาเกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีที่มาอย่างเป็นทางการจากคำปราศรัยของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาชื่อ Harry Truman แถลงต่อสภาครองเกรส โดยได้ประกาศใช้แผนงาน (Point Four Programme)⁶⁴ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

"...ประการที่สี่ เราจะต้องเริ่มโครงการที่ใหม่และท้าทายเพื่อให้ความก้าวหน้าทางวิชาการ และอุตสาหกรรมช่วยสร้างความเจริญให้บริเวณด้อยพัฒนา กว่าครึ่งหนึ่งของประชากรโลกอยู่ใน สภาวะทุกข์เข็ญและเป็นเหยื่อของโรคภัยไข้เจ็บ สภาพเศรษฐกิจหยุดนิ่งและล้มล้าง ความยากจนเป็น ข้ออ่อนด้อยและเป็นภัยคุกคามทั้งต่อผู้คนเหล่านั้นและต่อบริเวณที่เจริญมั่งคั่งด้วย เป็นครั้งแรกใน ประวัติศาสตร์ที่มนุษยชาติที่มีความรู้และทักษะที่ช่วยปิดเป่าความทุกข์เข็ญของคนเหล่านั้น"⁶⁵

⁶⁴อนันต์ เกตุวงศ์, การศึกษาเรื่องทฤษฎีการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาการเมือง (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 22.

⁶⁵วูล์ฟกัง ซาคส์, Development : The Rise and Decline of an Ideal, แปลโดย นฤมล อรุโณทัย และจิรวรรณ ตั้งจิตเมธี, ปลายทางวาทกรรมการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานวาระสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า4-5.

จากคำปราศรัยนี้ส่งผลให้การพัฒนาในยุคเริ่มต้นนี้ได้รับความเข้าใจว่า เป็นการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเบื้องต้นมีจุดมุ่งหมายในระยะสั้นคือ การให้ความช่วยเหลือในการฟื้นฟูประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม และจุดมุ่งหมายในระยะยาวเพื่อความมั่นคงของผลประโยชน์ส่วนรวมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็ได้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ดังที่พัทยา สายหู ได้กล่าวไว้ว่าการต่อสู้ทางอุดมการณ์เศรษฐกิจการเมืองระหว่างอุดมการณ์สังคมนิยมผสมคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียตและอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตยที่นำโดยสหรัฐอเมริกาแม้ว่าจะมีอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองประเทศก็มีความเหมือนกันคือ การร่ำรวยมั่งคั่งจากทรัพยากรธรรมชาติที่ได้มาจากประเทศอาณานิคมล้นนำมาใช้เป็นวัตถุดิบเพื่อผลิตสินค้าและระบายสินค้าสู่ตลาดในประเทศอาณานิคมของตนเองตั้งแต่ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 และเมื่อสิ้นสุดสงคราม ประเทศอาณานิคมแม้จะได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ แต่ก็ต้องพึ่งความช่วยเหลือในการสร้างประเทศใหม่จากประเทศมหาอำนาจทั้งสองจึงทำให้ต้องยอมรับอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์และเสรีนิยมประชาธิปไตยเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้⁶⁶

ทั้งสองอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สองต่างได้พัฒนาทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติการพัฒนาตามแบบอุดมการณ์ของตนซึ่งการนำเสนอทฤษฎีการพัฒนาระดับสากลในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะนำเสนอทฤษฎีการพัฒนารวมตามอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดและผลการพัฒนาของประเทศไทย ผู้วิจัยจะนำเสนอสาระสำคัญของทฤษฎีการพัฒนาระดับสากลโดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา เพื่อชี้ให้เห็นที่มาและพัฒนาการของแนวคิดทฤษฎีดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในช่วงที่ 1 หรือยุคเริ่มต้น (ประมาณทศวรรษที่ 1950-1960)

แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในยุคเริ่มต้นนี้มีจุดเน้นที่สำคัญ 2 เรื่องคือ 1. การพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก (Economic Development) และ 2. การพัฒนาที่มุ่งเน้นปรับเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization Theory)

1.1 การพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แนวคิดทฤษฎีนี้สืบเนื่องมาจากคำปราศรัยของประธานาธิบดีทรูแมนที่ได้จัดประเทศต่างๆ ตามฐานะทางเศรษฐกิจ คือ ประเทศพัฒนาแล้ว (developed) ลดหลั่นลงไปจนถึงประเทศด้อยพัฒนา (less developed, underdeveloped) และประเทศไม่พัฒนา (undeveloped) และประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด (least developed) ซึ่งประเทศที่ยังไม่อยู่ในขั้นพัฒนาแล้วก็คือ ประเทศที่เศรษฐกิจส่วนใหญ่หรือแทบทั้งหมดอาศัยเกษตรกรรมตามประเพณีที่ไม่มีวิธีการที่อุตสาหกรรมเลยและประเทศด้อยพัฒนาจะมีลักษณะพื้นฐานทั่วไป ดังนี้ 1)

⁶⁶ พัทยา สายหู, “สังคมไทยหลังพ.ศ. 2500,” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546), หน้า 167.

ผลิตสินค้าขั้นปฐม 2) ประสบปัญหาด้านประชากร 3) มีทรัพยากรธรรมชาติที่ยังมิได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ 4) ขาดแคลนทุน 5) มีอัตราการออมทรัพย์ต่ำ 6) มีประสิทธิภาพในการผลิตต่ำ⁶⁷ เป็นต้น

ดังนั้นประเทศที่พัฒนาแล้วจึงหมายถึงประเทศที่เจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรม แม้ว่าในระยะต่อมาการจัดประเทศต่างๆจะลดลงเหลือแค่ประเทศพัฒนากับประเทศกำลังพัฒนา (developing countries) การจัดประเทศดังกล่าวนี้อาศัยตัวชี้วัดที่สำคัญ 2 ประการคือ ผลผลิตมวลรวมประชาชาติ และรายได้ของประชากร⁶⁸ เมื่อการจัดระดับการพัฒนาด้วยตัวเลขทางเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดแนวคิดในการพัฒนาคือ การมุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือในด้านการเงินและการให้ความรู้เพื่อพัฒนาให้เศรษฐกิจเติบโต ดังนี้

"...ธนาคารโลกจะเป็นผู้พิจารณาให้ความช่วยเหลือด้านการเงินตามคำขอของประเทศด้อยพัฒนา เพื่อนำเงินไปปรับปรุงโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อเพิ่มกำลังในการผลิต ในขณะเดียวกันก็จะให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคในด้านผู้เชี่ยวชาญต่างๆ ..."⁶⁹

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ อยู่บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจหรือการผลิตให้เป็นอุตสาหกรรม โดยมีเป้าหมายคือ การทำลายความยากจน แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดเงื่อนไขการผูกพันการเงินผลประโยชน์ และอุดมการณ์เสรีนิยมที่นำโดยสหรัฐอเมริกา⁷⁰ นอกจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจยังถูกทำให้เป็นปัญหาในเชิงเทคนิค ซึ่งประเทศที่ต้องการได้รับการพัฒนาสามารถแก้ไขได้โดยการฝึกอบรมนักบริหาร เพื่อให้สามารถสร้างนโยบายและโครงการพัฒนาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม และผู้ที่มีบทบาทนำในการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคเริ่มต้นคือ รัฐเป็นตัวแสดงหลักหรือเป็นศูนย์กลางในกระบวนการพัฒนาผ่านการออกคำสั่งบังคับบัญชาในการจัดการสังคมเพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ในด้านวัตถุของพลเมืองทุกคน⁷¹

⁶⁷ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจและประสบการณ์ในประเทศโลกที่สาม 1960-1990,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 58.

⁶⁸ พัทยา สายหู, “สังคมไทยหลังพ.ศ. 2500,” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546), หน้า 167-168.

⁶⁹ จามรี เชียงทอง, สังคมวิทยาการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2549), หน้า 29-30.

⁷⁰ Jeffrey Haynes, Religion and Development : Conflict or Cooperation? (New York. Palgrave Macmillian, 2007), p. 2.

⁷¹ Ibid., p. 6.

การพัฒนาที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการเพิ่มรายได้ประชาชาติมีความเชื่อว่าการเพิ่มรายได้ให้เพียงพอจะนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆทางสังคมและการเมือง⁷² และเพื่อแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจมีบทบาทมากในช่วงเวลานี้โดยอาศัยการยืนยันจากนักสังคมวิทยาชื่อ Peter Berger ดังนี้

"...เมื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ครั้งแรกสุดจะเกิดความไม่เสมอภาคในด้านรายได้และความมั่งคั่งเป็นอันมาก ต่อมาความไม่เป็นธรรมก็จะลดน้อยลงจนกระทั่งถึงจุดสมดุลที่เกิดเสถียรภาพอันมั่นคงขึ้น"⁷³

ทฤษฎีหรือแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดแนวคิดหนึ่งคือ ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The stages of economic growth) ของ Walt Rostow ซึ่งเกิดขึ้นจากการศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่างๆในภาคตะวันตกของประเศยุโรป โดยมีสาระสำคัญคือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสามารถแบ่งออกได้เป็นลำดับขั้นคือ

1) ขั้นระบบเศรษฐกิจสังคมแบบดั้งเดิมหรือสังคมแบบโบราณ (The traditional society) คือ เป็นระยะเวลาที่ยังไม่มีความก้าวหน้าในเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภาคเกษตรเป็นการผลิตหลักของสังคม โครงสร้างทางสังคมมีการแบ่งเป็นลำดับขั้น การใช้อำนาจหรือการปกครองเป็นแบบเชื้อสายหรือการสืบทอดตามตระกูล ด้านวัฒนธรรมยังให้ความสำคัญกับความเชื่อและค่านิยมที่ได้รับการสืบทอดกันมา⁷⁴

2) ขั้นเตรียมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคม (The pre-conditions for take-off) หรือสังคมหลังโบราณ (post-traditional society) เป็นระยะเวลาที่มีการสร้างทุนพื้นฐานอย่างกว้างขวาง มีการปฏิวัติภาคเกษตรกรรมและการเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม เช่นการขยายตัวของสินค้าขาเข้า การบริการด้านต่างๆ การเพิ่มการลงทุนเป็นต้น มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมถึงการสื่อสารการคมนาคมสะดวกขึ้น ซึ่งโดยภาพรวมแล้วเป็นการเตรียมตัวของสังคมในด้านต่างๆ สำหรับการเปลี่ยนแปลงเพื่อเข้าสู่ขั้นต่อไป⁷⁵

⁷²Dudley Seers, "The Meaning of Development," in *Development Theory : Four Critical Studies*, David Lehmann, editor (London: Frank Cass and Company Limited, 1979), p. 9.

⁷³ทวีวัฒน์ ปุณฺธิกรวิวัฒน์, ทฤษฎีพึ่งพาและทฤษฎีแห่งการปลดปล่อย (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2544), หน้า 5.

⁷⁴ณัฐพล ชันฉะไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 10. และอนันต์ เกตุวงศ์, การศึกษาเรื่องทฤษฎีการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาการเมือง (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 28-29.

⁷⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-11. และ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

3) ขั้นเข้าสู่การพัฒนาาระบบเศรษฐกิจและสังคม หรือขั้นออกเดินทาง (Take off) เป็นระยะที่มีการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมให้มีบทบาทนำ มีการเพิ่มการลงทุน อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง สถาบันทางการเมืองและสังคมส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความต้องการด้านสินค้าและบริการเพิ่มสูงขึ้น คนรายได้เพิ่มมากขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ในภาคเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิต

4) ขั้นระบบเศรษฐกิจและสังคมพัฒนาเต็มที่ (Drive to maturity) เป็นระยะที่สังคมสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการใช้และจัดการกับทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลผลิตต่างๆ เพิ่มสูงขึ้นกว่าจำนวนประชากร การพัฒนาแรงงานที่มีฝีมือ และสามารถแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้ มีการปรับปรุงค่านิยม และสถาบันต่างๆ ให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคมได้ โดยเฉพาะค่านิยมที่ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

5) ขั้นระบบเศรษฐกิจและสังคมพร้อมสู่การบริโภคขนาดใหญ่ หรือขั้นอุดมสมบูรณ์ (High mass-consumption) เป็นระยะที่ประชาชนสามารถบริโภคได้อย่างสมบูรณ์อย่างทั่วถึง มีการจ้างงานเต็มที่ ประชาชนมีความรู้สึกมั่นคง มีการใช้ทรัพยากรเพื่อสร้างชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือของประเทศ⁷⁶

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจจะได้รับความนิยมในช่วงเริ่มต้นยุคการพัฒนา แต่ก็มีควมบกพร่องหรือข้อจำกัดที่สำคัญคือ การทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแนวคิดที่เป็นอิสระออกจากพลังทางสังคมและวัฒนธรรมจึงทำให้วิชาความรู้ทางเศรษฐศาสตร์เป็นผู้มีบทบาทนำในการพัฒนาเศรษฐกิจ และกลายเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงในการกำหนดนโยบายต่างๆ ในการพัฒนา ดังนั้นการวางแผนหรือนโยบายการพัฒนาในประเทศต่างๆ ส่วนมากจึงวางอยู่บนหลักวิชาเศรษฐศาสตร์ทั้งสิ้น⁷⁷ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากวิชาเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่มีกฎของตัวเองซึ่งไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความสำคัญของบริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมและมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ในการดำเนินการหรือขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะต้องถูกศึกษาในลักษณะที่เป็นเรื่องทางเศรษฐกิจโดยตรงและไม่ควรจะนำเรื่องวัฒนธรรมการเมืองหรือศีลธรรมมาพิจารณาร่วมด้วย เรื่องทางเศรษฐกิจโดยตรงในการพัฒนา คือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ⁷⁸

⁷⁶ อนันต์ เกตุวงศ์, การศึกษาเรื่องทฤษฎีการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาการเมือง (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 30.

⁷⁷ A .H . Somjee, Development Theory : Critiques and Explorations (Hong Kong: Macmillan Academic and Professional Lid, 1991), p. xi.

⁷⁸ A .H . Somjee, Development Theory : Critiques and Explorations (Hong Kong: Macmillan Academic and Professional Lid, 1991), p.6.

1.2 การพัฒนาที่มุ่งเน้นปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นสมัยใหม่

การพัฒนาที่มุ่งเน้นปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นสมัยใหม่(modernization)เป็นแนวคิดที่บรรยายสภาพของประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามผ่านการอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างต่างๆ ในสังคมของประเทศนั้นๆ⁷⁹ กล่าวคือ จากความด้อยพัฒนาหรือสังคมดั้งเดิม (traditional society) ไปสู่สังคมกำลังพัฒนาเพื่อไปถึงสังคมสมัยใหม่ (modern society) หรือการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรกรรม (agrarian society) ไปสู่สังคมกำลังพัฒนา(prismatic society) และสังคมอุตสาหกรรม(industrial society)ตามลำดับของ Fred W. Riggs⁸⁰ โดยมีที่มาหรือได้รับอิทธิพลจากการผสมผสานและประยุกต์แนวคิดและประเด็นทางสังคมวิทยา คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การวิวัฒนาการ และความก้าวหน้า โดยเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงไปสู่เงื่อนไขความเป็นสมัยใหม่ (the condition of modernity) ในการดำเนินการตามกระบวนการปรับเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่นี้ทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ระบบการเมือง เศรษฐกิจ จะถูกจัดเป็นหมวดหมู่ให้ศึกษาและประยุกต์ใช้ในอาณาเขตของสังคมหรือการเป็นสถาบันเช่น ครอบครัว เมือง หมู่บ้าน ระบบราชการ ฯลฯ

เนื้อหาสาระสำคัญของความเป็นสมัยใหม่ถูกกำหนดโดยประสบการณ์ของหลายๆสังคมที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งก็คือสังคมของประเทศในทวีปยุโรปตะวันตกและประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ ซึ่งสามารถที่จะผสมผสานการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและการเมืองเข้าด้วยกันก็คือ เศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมและประชาธิปไตยแบบตัวแทน อย่างไรก็ตามประสบการณ์ของความสำเร็จของประเทศเหล่านี้ไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นประวัติศาสตร์ของทุกประเทศ แต่ถูกสร้างขึ้นตามประวัติศาสตร์และการไตร่ตรองในทฤษฎีทางสังคมวิทยา⁸¹

แม้ว่าการพัฒนาที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่จะเป็นประสบการณ์เฉพาะของกลุ่มประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา แต่เมื่อได้เข้าไปสู่การเป็นแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมในระดับสากลหรือระหว่างประเทศก็มีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเท่าใดนัก กล่าวคือ การพัฒนาเศรษฐกิจมีฐานความรู้ทางวิชาการเศรษฐศาสตร์ที่เป็นกฎของตัวเอง ขณะที่การพัฒนาที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ก็ได้กลายเป็นจุดมุ่งหมายของประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ตามที่ Bernstein ได้กล่าวไว้ ดังนี้

⁷⁹ ณัฐพล ชันฉะไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 11.

⁸⁰ อนันต์ เกตุวงศ์, การศึกษาเรื่องทฤษฎีการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาการเมือง (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 35.

⁸¹ Henry Bernstein, "Sociology of Underdevelopment VS. Sociology of Development," in Development Theory : Four Critical Studies, David Lehmann, editor (London: Frank Cass and Company Limited, 1979), p. 78.

"กระบวนการปรับปรุงทำให้เป็นสมัยใหม่ถูกนิยามโดยเป้าหมายของตนเอง เป็นการออกจากความไม่เป็นสมัยใหม่ หรือธรรมเนียมประเพณี...เป็นกระบวนการที่อยู่บนรากฐานของการแบ่งคู่ตรงข้ามกล่าวคือ การด้อยพัฒนา/ไม่พัฒนา ธรรมเนียมประเพณี/สมัยใหม่ การแบ่งคู่ตรงข้ามนี้ได้กลายเป็นมาตรฐานทางความคิดการพัฒนา ...⁸²

นอกจากนี้ การปรับเปลี่ยนให้เป็นสังคมสมัยใหม่ยังอยู่ในความสนใจของนักวิชาการ เช่น สเมลเซอร์(Smelser) ซึ่งได้กล่าวถึงกระบวนการปรับเปลี่ยนเป็นสมัยใหม่ คือ กระบวนการ 4 กระบวนการ ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ดังนี้

1) การเปลี่ยนจากการใช้เทคโนโลยีที่เรียบง่ายมาเป็นเทคโนโลยีที่มีพื้นฐานอยู่บนความรู้ทางวิทยาศาสตร์

2) การเปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรเป็นการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า การที่เกษตรกรซื้อสินค้าจากตลาด และการใช้แรงงานรับจ้าง

3) การเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นการใช้เครื่องจักรกลเพื่อทำการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมป้อนตลาดที่มีขอบเขตกว้างกว่าชุมชนที่ทำการผลิตสินค้านั้น

4) การเปลี่ยนแปลงสภาพทางนิเวศวิทยาจากชุมชนชนบทมาเป็นชุมชนเมืองหนาแน่นขึ้น⁸³

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงปัจจัยอื่นๆ ที่มีใช้ปัจจัยเศรษฐกิจที่มีส่วนสำคัญในกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม เช่น ขนาดของครอบครัว ค่านิยมทางสังคม ทัศนคติ และมีความเชื่อเบื้องต้นว่าปัจจัยอื่นๆในประเทศกำลังพัฒนาที่มีลักษณะดั้งเดิมนั้นเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยม และการผลิตเพื่อให้เป็นสังคมสมัยใหม่เหมือนประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้ว⁸⁴

กระบวนการปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นสมัยใหม่ยังเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาการเมืองหรือรัฐศาสตร์ด้วย โดยมีประเด็นสำคัญคือ การพัฒนาการเมือง หรือการทำให้การเมืองเป็นสมัยใหม่ ซึ่งมีที่มาจากข้อสันนิษฐานว่าการพัฒนาการเมืองของประเทศกำลังพัฒนาควรจะถูกศึกษาโดยนำความรู้ทางรัฐศาสตร์ทั้งทฤษฎี แนวคิด แนวทางการศึกษา และความรู้ในสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาเหล่านั้นกำลังถูกเปลี่ยนแปลงให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมอย่างประเทศตะวันตก โดยการพัฒนาการเมืองนี้เริ่มต้นหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีเหตุการณ์ที่สำคัญคือ การเกิดขบวนการชาตินิยมซึ่งเน้นการเป็นอิสระทางการเมืองจากกฎระเบียบของอาณานิคม และการสถาปนา

⁸²Henry Bernstein, "Sociology of Underdevelopment VS. Sociology of Development," in *Development Theory : Four Critical Studies*, David Lehmann, editor (London: Frank Cass and Company Limited, 1979), p.79.

⁸³จามะรี เชียงทอง, *สังคมวิทยาการพัฒนา* (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2549), หน้า 32.

⁸⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-14.

สถาบันการเมืองต่างๆที่เป็นอิสระ โดยมีความเชื่อว่าสถาบันการเมืองที่เป็นอิสระนี้จะสามารถฟื้นฟูสังคมและเศรษฐกิจในระยะเวลานาน⁸⁵ นอกจากนี้การให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเมืองให้เป็นสมัยใหม่ยังให้ความสำคัญกับระเบียบการบริหารราชการรวมทั้งการสร้างสถาบันทางการเมืองที่ทันสมัยแบบตะวันตกในฐานะเป็นกุญแจไปสู่การพัฒนา⁸⁶

จากกระบวนการปรับเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ไม่ว่าจะมีรากฐานความรู้จากสาขาวิชาสังคมวิทยา จิตวิทยา หรือรัฐศาสตร์ก็อาจสรุปได้ว่าเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เพราะไม่ว่าจะเปลี่ยนแปลงสังคมจากธรรมเนียมประเพณีไปสู่ค่านิยมสมัยใหม่หรือการสร้างสถาบันการเมืองที่เป็นอิสระก็ล้วนแต่มุ่งหวังในการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับฟื้นฟูและขยายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสรุปว่าแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในยุคเริ่มต้นนี้แม้จะมีแนวคิดที่สำคัญ 2 ประการคือ การพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาที่มุ่งปรับเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ต่างก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ส่งเสริมกันและเน้นให้เห็นถึงเป้าหมายของการพัฒนาสำหรับประเทศกำลังพัฒนาต่างๆคือ การเป็นสังคมที่เหมือนประเทศในทวีปยุโรปและในทวีปอเมริกาเหนือคือ มีเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม การเน้นปริมาณรายได้ประชาชาติประชากร การมีสถาบันต่างๆ ทำหน้าที่เฉพาะและการเปลี่ยนจากสังคมที่ยึดธรรมเนียมประเพณีเป็นการยึดค่านิยมสมัยใหม่ ด้วยเหตุนี้การพัฒนาหรือการปรับเปลี่ยนให้เป็นสังคมสมัยใหม่จึงมีลักษณะเกี่ยวข้องกับคุณค่าหรือค่านิยม ดังนี้

"ความทันสมัยเป็นสภาพการณ์ที่น่าพึงใจกว่าสิ่งที่ตรงกันข้าม จารีตประเพณี (tradition) ซึ่งต้องมีความสัมพันธ์กันเป็นวัฏจักรในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ทศนคติ...จะเห็นได้ว่านักทฤษฎีเหล่านี้ตีค่าความเป็นสมัยใหม่เทียบเท่ากับคุณค่าของความพัฒนาแล้ว (development as state) และใช้สองคำนี้เสมือนว่ามีความหมายเดียวกัน หรือไม่ก็ให้คำจำกัดความของสิ่งนี้โดยอ้างอิงถึงกันและกันในการกล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ และการพัฒนาในฐานะที่เป็นกระบวนการ (development -as-process) ..."⁸⁷

⁸⁵ A .H . Somjee.1991. Development Theory : Critiques and Explorations (Hong Kong: Macmillan Academic and Professional Lid), p. 10.

⁸⁶ จามะรี เชียงทอง. 2549. สังคมวิทยาการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์), หน้า 57.

⁸⁷ David Goldsworthy, Analyzing Theories of Development, แปลโดย ม.ร.ว.พฤษถีสถิติน ชุมพล, มองทฤษฎีการพัฒนาอย่างวิเคราะห์ (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า11.

2 แนวคิดทฤษฎีที่วิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนาในยุคเริ่มต้น (ประมาณทศวรรษที่ 1970-1980)

แนวคิดทฤษฎีที่วิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนาในยุคเริ่มต้นนี้ ผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 กลุ่มแนวคิดคือ

1) กลุ่มแนวคิดทฤษฎีการพึ่งพา หรือ ทฤษฎีการด้อยพัฒนา 2) กลุ่มแนวคิดจากนักวิชาการและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาซึ่งทั้งสองกลุ่มแนวคิดมีทั้งจุดร่วมและจุดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ จุดร่วมกันคือ การวิพากษ์ผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นตามแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่เน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก และการปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นสมัยใหม่ตามแบบอย่างประเทศในตะวันตก ส่วนจุดที่แตกต่างกันคือ การใช้แนวคิดเครื่องมือในการวิพากษ์โดยทั้งสองกลุ่มแนวคิดมีเนื้อหา ดังนี้

2.1 กลุ่มแนวคิดทฤษฎีการพึ่งพาหรือทฤษฎีการด้อยพัฒนา

แนวคิดทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) เป็นการมาบรรจบกันของแนวคิด 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีพื้นฐานมาจากแนวคิดมาร์กซิสม์ และกลุ่มนักคิดแนวโครงสร้างนิยมที่ถกเถียงเรื่องการพัฒนาในทวีปละตินอเมริกา โดยกลุ่มที่มีพื้นฐานจากแนวคิดมาร์กซิสม์ได้มีการนำแนวคิดจากที่มีพื้นฐานในการมองการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่สังคมยุโรปมาสู่การมองความด้อยพัฒนาที่ปรากฏตัวในประเทศโลกที่สามกล่าวคือ ความด้อยพัฒนา (underdevelopment) ถูกมองในฐานะกระบวนการที่ต่อเนื่องของการพัฒนามากกว่าเป็นสภาวะดั้งเดิมของประเทศกำลังพัฒนา⁸⁸ และกลุ่มนักคิดแนวโครงสร้างนิยมที่ถกเถียงเรื่องการพัฒนาในทวีปละตินอเมริกามองเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการค้าและการพัฒนา ระหว่างประเทศที่ก่อให้เกิดการมีกรอบคิดทางเลือกใหม่คือ ตัวแบบศูนย์กลางและชายขอบ (centre-periphery) ซึ่งอธิบายว่า มีเพียงประเทศที่เป็นศูนย์กลางเท่านั้นที่จะได้รับประโยชน์ทางการค้า ขณะที่ประเทศชายขอบเป็นผู้ได้รับผลจากความยากลำบากต่างๆ เช่น ความไม่สมดุลทางการค้า การเมือง และปัจจัยทางเทคโนโลยีต่างๆ⁸⁹

Andre Gunder Frank ได้อธิบายการเกิดขึ้นของความด้อยพัฒนาของประเทศโลกที่สามว่ามีที่มาจากกระบวนการปรากฏตัวและการเสริมสร้างให้มั่นคงของระบบทุนนิยมในฐานะที่เป็นระบบโลก และประเทศที่เป็นศูนย์กลางดั้งเดิมของทุนนิยมได้สถาปนาความมั่งคั่งและอำนาจของตนผ่านการเอาเปรียบประเทศส่วนอื่นๆของโลก และความด้อยพัฒนาไม่ได้เป็นทั้งสภาวะดั้งเดิมหรือสภาวะถาวรที่เกิดจากธรรมชาติประเพณีซึ่งถูกมองว่าเป็นอุปสรรคของการพัฒนา⁹⁰ ดังนั้นความด้อยพัฒนาไม่ใช่การหยุดนิ่ง หรือสภาวะที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่เป็นสภาวะซึ่งดินแดนที่ประเทศด้อยพัฒนาในปัจจุบันถูกดูดซับทรัพยากรของตนไปใช้สร้างความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจแก่ประเทศพัฒนา⁹¹ และสภาวะการพึ่งพาที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาไม่เพียงแต่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมี

⁸⁸ Björn Hettne, *Development Theory and the Three Worlds* (London: Longman Scientific & Technical, 1990), pp. 83-84.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 86.

⁹⁰ Henry Bernstein, "Sociology of Underdevelopment VS. Sociology of Development," in *Development Theory : Four Critical Studies*, David Lehmann, editor (London: Frank Cass and Company Limited, 1979), pp.83-84.

⁹¹ จามะรี เชียงทอง, *สังคมวิทยาการพัฒนา* (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2549), หน้า 39.

ลักษณะพึ่งพาในทางวัฒนธรรม สังคม และการเมืองด้วย⁹²ด้วยเหตุนี้การพัฒนาที่เกิดขึ้นในประเทศโลกที่สามหรือประเทศกำลังพัฒนาจึงอาจเรียกได้ว่าเป็น การพัฒนาแห่งความด้อยพัฒนา (development of underdevelopment) ที่สำคัญคือ กระบวนการพัฒนาที่ผ่านมาของประเทศพัฒนาแล้วไม่เคยมีสถานะเช่นเดียวกับประเทศกำลังพัฒนา แม้จะเคยด้อยพัฒนามาก่อน⁹³

ขณะที่ Cardoso และ Faletto กล่าวถึงสาเหตุการด้อยพัฒนาจากปัจจัยและเงื่อนไขภายในประเทศที่กำลังพัฒนาว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในประเทศโลกที่สามกับปัจจัยภายนอกและการที่จะเข้าใจปัญหาการพัฒนาและความด้อยพัฒนาในประเทศโลกที่สามนั้นจะต้องเข้าใจลักษณะเฉพาะของประวัติศาสตร์ (historical specificities) ของประเทศนั้นๆ เพื่อให้ได้ภาพรวมรอบด้านทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่กำหนดรูปแบบการพัฒนาของประเทศนั้นๆ ร่วมกับอิทธิพลจากภายนอก⁹⁴

แม้ว่าแนวคิดทฤษฎีการพึ่งพาหรือทฤษฎีการด้อยพัฒนาจะเปิดเผยให้เห็นผลของการพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้ก่อให้เกิดความทุกข์ยาก ความไม่สมดุลของผลประโยชน์ที่ควรได้ การเอารัดเอาเปรียบ และการทำให้ประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามต้องตกอยู่ในภาวะของการพึ่งพาหรือการด้อยพัฒนา แต่ทฤษฎีการพึ่งพาหรือทฤษฎีการด้อยพัฒนานี้ยังคงมีข้อจำกัดในการอธิบายซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถสร้างแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาใหม่ที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือแก้ปัญหาการพึ่งพาได้

Björn Hettne กล่าวถึงข้อจำกัดของทฤษฎีการพึ่งพาหรือทฤษฎีการด้อยพัฒนา คือ การกำหนดหรือสรุปลักษณะของการพึ่งพาเป็นการทำให้ง่ายเกินไป (oversimplified) เพราะเป็นการวิเคราะห์เพียงด้านเดียวคือ เน้นปัจจัยด้านเศรษฐกิจแล้วปฏิเสธปัจจัยด้านอื่นๆ และยังเป็น การวิเคราะห์ที่มีอคติกับปัจจัยภายนอกกว่าเป็นตัวก่อปัญหาอย่างเดี่ยวโดยที่ไม่ยอมรับข้อจำกัดภายในต่างๆของประเทศโลกที่สามด้วย ดังนั้นควรทำให้ทฤษฎีการพึ่งพาหรือทฤษฎีการด้อยพัฒนานี้มีความสมเหตุสมผลมากขึ้นโดยการนำกรอบความคิดที่หลากหลายมารวมพิจารณาด้วย เช่น มุมมองแบบองค์รวม/มุมมองพื้นที่เฉพาะ สาเหตุที่เป็นปัจจัยภายนอกภายใน การวิเคราะห์สังคมการเมือง/การวิเคราะห์เศรษฐกิจ เป็นต้น⁹⁵

⁹² วัลลภ ชันฉะไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 16.

⁹³ อนันต์ เกตุวงศ์, การศึกษาเรื่องทฤษฎีการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาการเมือง (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 43-44.

⁹⁴ ชาตรี เพ็ญศรี, “วาทกรรมการพัฒนาของประเทศไทย : พ.ศ.2504-2539,” (วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 36.

⁹⁵ Björn Hettne, Development Theory and the Three Worlds (London: Longman Scientific & Technical, 1990), p. 89.

การวิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและการปรับเปลี่ยนเป็นสังคมสมัยใหม่ได้ส่งผลให้บรรดานักทฤษฎีได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาใหม่คือ การเสนอให้เปลี่ยนจุดมุ่งเน้นจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเดียวมาสู่การกระจายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (growth with distribution) โดยมุ่งหวังว่าผลของการพัฒนาจะกระจายไปสู่คนธรรมดาในชนบทมากยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นการสนับสนุนแนวทางใหม่นี้ บรรดาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้นำเสนอโครงการพัฒนามากมายเริ่มตั้งแต่การพัฒนาชนบทไปจนถึงการเกษตร และการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น⁹⁶ นอกจากนี้ในปลายทศวรรษที่ 1960 ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนากับการปรับเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมเกิดขึ้นในหมู่นักทฤษฎีการพัฒนา กล่าวคือ การวิจารณ์ถึงการแยกค่านิยมจารีตประเพณีและความเป็นสมัยใหม่ให้เป็นคู่ตรงข้ามกันนั้นเป็นสิ่งที่ผิด โดยให้เหตุผลว่า การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่กับการพัฒนาไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกัน และบ่อยครั้งที่มีความขัดแย้งกันอยู่เสมอ ดังนี้

"...การเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติให้ทันสมัยอาจเป็นผลเสียต่อการพัฒนาเศรษฐกิจก็ได้ หากสมาชิกได้รับการอบรมบ่มเพาะให้มีนิสัยเป็นปัจเจกชนนิยมแบบหวงสมบัติ (possessive individualism) แทนที่จะมีนิสัยเป็นผู้ยินดีทำงานเพื่อกลุ่ม..."⁹⁷

นอกจากการวิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจจากทฤษฎีการพึ่งพา หรือทฤษฎีการด้อยพัฒนา ก็ยังมีการปรับตัวจากภายในของทฤษฎีการพัฒนาที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจเป็นหลักด้วย กล่าวคือ ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 การพัฒนาเศรษฐกิจให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตควบคู่ไปกับการกระจายรายได้ (Redistribution with Growth) และการแก้ปัญหาความยากจนเพิ่มมากขึ้น ส่วนในภาคเกษตรกรรมมีการพัฒนาโดยใช้แนวคิดเน้นเรื่องปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น (Basic Needs Approach) การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (Integrated Rural Development) เป็นหลัก⁹⁸ และยังมีแนวคิดการพัฒนาชนบท ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองประเทศ โดยมีหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในประเทศที่มีชนบทเป็นระบบเศรษฐกิจพื้นฐานหลักที่ครอบคลุมประชาชนส่วนใหญ่ การพัฒนาชนบทโดยทั่วไปหมายถึง การปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชนบท และการทำให้กระบวนการพัฒนานั้นเป็นกระบวนการที่สามารถดำเนินต่อไปได้ด้วยตัวเอง (Self-sustaining) โดยมีการจัดสรรและใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างมีดุลยภาพในระยะยาวการพัฒนาเพื่อให้เกิดมีทักษะและความสามารถในการดำเนินการพัฒนา และต้อง

⁹⁶ ชาตรี เพ็ญศรี, "วาทกรรมการพัฒนาของประเทศไทย : พ.ศ.2504-2539," หน้า 36.

⁹⁷ ณัฐพล ชันฉะไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 11-12.

⁹⁸ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, "แนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจและประสบการณ์ในประเทศโลกที่สาม 1960-1990," ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 61-62.

มีสถาบันในระดับท้องถิ่น ระดับภาค และระดับชาติเพื่อการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการร่วมมือกับภาครัฐบาลและภาคเอกชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย⁹⁹

อย่างไรก็ตามแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาชนบทต่างๆ จะมีความแตกต่างตามพื้นฐานอุดมการณ์และความเชื่อของผู้เสนอทฤษฎี ด้วยเหตุนี้ในผู้วิจัยจึงเลือกที่จะนำเสนอการพัฒนาชนบทเพียงบางแนวคิดเท่านั้น กล่าวคือ การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาการเกษตร การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชนบทแบบบูรณาการ และการพัฒนาชนบทแบบเน้นปัญหาความยากจน เป็นต้น โดยแต่ละแนวคิดมีสาระสำคัญโดยสังเขป ดังนี้

การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาการเกษตร (Rural development as agricultural development) แนวคิดนี้เป็นแนวคิดหลักของการพัฒนาชนบทโดยทั่วไปและมีความสัมพันธ์สืบเนื่องมาจากทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เศรษฐกิจชนบทเป็นภาคเกษตรกรรมที่มีขนาดใหญ่ มีความล้าหลัง และประชาชนส่วนใหญ่ในภาคนี้มีรายได้ต่ำ ดังนั้นการพัฒนาชนบทจึงควรพัฒนาภาคเกษตรกรรมเพื่อให้ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้และมาตรฐานการเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยต้องมีกระบวนการปรับเปลี่ยน (transformation) โครงสร้างในระบบเศรษฐกิจจากการมีเกษตรกรรมดั้งเดิมสู่สาขาอุตสาหกรรมเป็นหลักการพัฒนาแบบนี้ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ ได้แก่ เทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ปัจจัยการผลิตหาได้ในท้องถิ่น ตลาดสำหรับผลผลิต การเกษตร การคมนาคมขนส่งที่เป็นประโยชน์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องการปัจจัยอื่นๆ อีก เช่น การศึกษาเพื่อการพัฒนา สินเชื่อการเกษตร การดำเนินการรวมกลุ่มของเกษตรกร การวางแผนเพื่อพัฒนาเกษตร และการปรับปรุงขยายพื้นที่ในการเพาะปลูก รวมถึงในการพัฒนาเกษตรกรรมต้องเข้าไปมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับภาคที่ไม่ใช่เกษตรหลายประการ¹⁰⁰

การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาชุมชน (Rural development as community development)

แนวคิดนี้เป็นของนักสังคมวิทยาอเมริกัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่เริ่มต้นในปี.ศ. 1950 พร้อมกับความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อประเทศโลกที่สาม โดยมีหลักการและวิธีการดำเนินการคือ ตัวแทนของรัฐบาลในระดับตำบล หมู่บ้านจะทำงานในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและจะร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายคือ การรวมกลุ่มของชาวบ้านชนบทในการกำหนดปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น (common needs) รวมถึงมีการกำหนดแนวทางและดำเนินการแก้ปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน โดยอาศัยทรัพยากรท้องถิ่นในรูปแบบการช่วยเหลือตนเอง (self-help) นอกจากนี้รัฐบาลจะต้องให้ความช่วยเหลือในเรื่องทุน ทรัพยากร ความรู้ทางวิชาการในการปรับปรุงในทุกเรื่องๆ เช่น ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (social harmony) การผลิต การศึกษา สาธารณสุข สันทนาการ และ

⁹⁹ ญัฐพล ชันธไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท, หน้า 21-22.

¹⁰⁰ ญัฐพล ชันธไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 22-23.

การปกครองตนเอง¹⁰¹ อย่างไรก็ตามแม้ว่าแนวคิดนี้จะได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป็นแนวคิดที่มาพร้อมความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา แต่ก็มีอุปสรรคและข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่

- 1) การพัฒนาชุมชนมิได้ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาวิกฤตด้านอาหาร หรือกิจกรรมการผลิตต่างๆ
- 2) การพัฒนาชุมชนมิได้สำเร็จในการสร้างความมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่แท้จริงคนยากจนยังคงอยู่รอบนอกของกระบวนการพัฒนาเช่นเดิม
- 3) การพัฒนาช่วยเสริมสร้างโครงสร้างอำนาจเดิมของท้องถิ่นให้มีอำนาจเข้มแข็งมากขึ้น โดยการพัฒนาที่ใกล้ชิดกับผู้นำท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้นำที่ได้รับประโยชน์ และเป็นอุปสรรคต่อการคิดริเริ่มใหม่ในการพัฒนาโดยเฉพาะความคิดที่ขัดแย้งกับผู้นำ
- 4) บทบาทของพัฒนากรในฐานะหัวหน้าผู้ประสานงานพัฒนาต่างๆ ไม่เป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานความเชี่ยวชาญต่างๆ เช่น การเกษตร การศึกษา สาธารณสุข ฯลฯ เนื่องจากพัฒนากรไม่มีความรู้และประสบการณ์ที่เพียงพอ¹⁰²

การพัฒนาชนบทแบบบูรณาการ (Integrated rural development) แนวคิดนี้มีหลักการคล้ายคลึงกับการพัฒนาชุมชนอยู่มาก กล่าวคือ เป็นกระบวนการปรับปรุงหลายด้านๆ เช่น การผลิต การสื่อสารคมนาคม การศึกษา สาธารณสุข เป็นต้น และมีลักษณะที่แตกต่างคือ แนวคิดนี้พยายามดำเนินการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้ประสานกลมกลืนไปพร้อมๆ กันตามลำดับขั้นตอนที่เหมาะสม (stimultaneous and comprehensive action) อย่างบูรณาการ โดยมีกระบวนการทำงานที่อยู่ภายใต้หน่วยงานเดียวกันมากกว่าจะเป็นการประสานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีหลักการที่สำคัญดังนี้

1) เป็นความรับผิดชอบของรัฐบาลที่จะต้องดำเนินการให้เกษตรกรรายย่อยเข้าถึงบริการและปัจจัยการผลิตต่างๆ โดยมีการปรับปรุงกลไกบริหารท้องถิ่นให้มีการประสานร่วมมือกันมากขึ้น Local level co-ordination

2) มีการวางแผนงานแบบพหุสาขา (multi-sector planning) ในระดับท้องถิ่นต่างๆ เช่น สาธารณูปโภคและโอกาสการจ้างงานทั้งในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม รวมถึงการวางแผนที่เน้นพื้นที่ (Spatial planning) และการจัดให้มีศูนย์กลางความเจริญเติบโตของชนบท (Rural growth centres) ซึ่งทำหน้าที่เป็นตลาดขายผลผลิตและแหล่งซื้อปัจจัยการผลิตและบริการต่างๆ

3) มีการเลือกพื้นที่เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาในท้องถิ่นๆ (Area concentration) และดำเนินการพัฒนาครอบคลุมทุกด้าน (Comprehensive) ที่เหมาะสม

4) การกระจายอำนาจการบริหารและการตัดสินใจไปสู่ระดับภูมิภาคและท้องถิ่น เนื่องจากจำเป็นต้องตอบสนองให้ทันกับความต้องการ อุปสรรค และโอกาสต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น¹⁰³

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

อย่างไรก็ตามการพัฒนาชนบทในด้านต่างๆ แบบบูรณาการนี้ได้ก่อให้เกิดข้อจำกัดและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการพัฒนา กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่ต้องใช้กำลังคนและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก เนื่องจากต้องดำเนินการหลายด้านพร้อมกัน และยังก่อให้เกิดความสับสนในการบริหารระหว่างการปฏิบัติตามคำสั่งที่ได้รับจากราชการส่วนกลางมากกว่าหน่วยงานในท้องถิ่น¹⁰⁴

การพัฒนาแบบเน้นปัญหาความยากจน (Poverty –focused rural development) เป็นแนวคิดที่พัฒนาจากแนวคิดพัฒนาชนบทต่างๆ ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาความยากจน เนื่องจากคนจนไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ดังนั้นในการพัฒนาแนวคิดนี้จึงต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างชัดเจน เพื่อการจัดทำโครงการต่างๆ จะได้มีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางดำเนินการแก้ปัญหาที่แน่นอน นอกจากนี้การพัฒนาที่เน้นแก้ปัญหาความยากจนยังเกิดจากการพิจารณาทบทวนความหมายและแนวทางการพัฒนาชนบทใหม่ของธนาคารโลกคือ “กลยุทธ์ (Strategy) ประการหนึ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อปรับปรุงทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนยากจนในชนบท” และยังมีควมหมายรวมถึงความพยายามในการดำเนินการให้ประโยชน์ของการพัฒนาถึงมือคนยากจน ดังนั้นการพัฒนาชนบทก็คือ การพัฒนาที่มุ่งแก้และขจัดปัญหาความยากจนในชนบทและการดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ ควรเน้นเรื่องการยกระดับรายได้ และการพัฒนาที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ (Self-sustaining development) ในอนาคตอย่างไรก็ตามไม่ควรมองข้ามอุปสรรคหรือปัญหาที่สำคัญของการพัฒนาแนวนี้ ได้แก่ การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การขาดแคลนงบประมาณ การวัดประเมินความยากจน การกำหนดความหมายของความยากจนและแนวทางการพัฒนา¹⁰⁵

2.2 กลุ่มแนวคิดจากนักวิชาการและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

นักวิชาการที่มีบทบาทในการวิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ คือ Dudley Seers โดยวิเคราะห์ที่รากฐานความเชื่อที่ว่า การเพิ่มรายได้ประชาชาติจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านสังคมและเศรษฐกิจเป็นความเชื่อที่ไร้เดียงสา เนื่องจากประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาหนึ่งทศวรรษได้ก่อให้เกิดวิกฤติด้านสังคมและการเมืองในประเทศต่างๆที่อยู่ในขั้นตอนของการพัฒนา นอกจากนี้ยังเห็นการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของรายได้ต่อคนของประชากร และความชะงักงันทางเศรษฐกิจ ดังนั้นในความเป็นจริงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจึงเป็นสาเหตุของปัญหาสังคมและการเมือง¹⁰⁶ จากกรณีวิเคราะห์นี้ส่งผลให้ Seers ตั้งคำถามและนิยามการพัฒนาว่า การพัฒนาเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงจาก

¹⁰³ ธีรพล ชันไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 25-26.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-27.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

¹⁰⁶ Dudley Seers, “The Meaning of Development,” in Development Theory: Four Critical Studies, David Lehmann, editor (London: Frank Cass and Company Limited, 1979), p. 8.

ความคิดเชิงคุณค่าไม่ได้ (normative concept, value judgements) เนื่องจากการพัฒนามีความหมายใกล้เคียงมากกับการปรับปรุง (improvement) และยังสามารถเสนอความคิดในเรื่องคุณค่าที่สำคัญในการพัฒนา คือ เจื่อนไขที่จำเป็นและเป็นสากลที่ก่อให้เกิดการตระหนักถึงศักยภาพของบุคลิกภาพของมนุษย์ ซึ่งก็คือ ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (Basic needs) คือ การมีรายได้ที่เพียงพอครอบคลุมในเรื่องอาหาร เสื้อผ้า รองเท้า และที่พักอาศัยดังนั้นการมีงานทำ (job) เพื่อให้มีรายได้จึงเป็นคุณค่าประการที่สอง และคุณค่าประการที่สามคือ ความเท่าเทียมกัน (equality) เนื่องจากความไม่เท่าเทียมกันถูกพบในประเทศโลกที่สาม คือ ความยากจนอย่างมหาศาล ซึ่งประเด็นความยากจนนี้เป็นมาตรฐานในเรื่องศาสนาและศีลธรรมด้วย¹⁰⁷

นอกจากนี้ Seers ได้เชื่อมโยงเรื่องคุณค่าความจำเป็นขั้นพื้นฐาน การมีงานทำและความเท่าเทียมเข้ากับการวางแผนการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ แผนการพัฒนาใดๆที่ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อลดความยากจน ลดการว่างงาน และลดความไม่เท่าเทียมกันก็ยากที่จะเรียกแผนนั้นว่าเป็นแผนการพัฒนา เพราะการเติมเต็มศักยภาพที่สมบูรณ์ของมนุษย์นั้นไม่สามารถถูกแยกส่วนเป็นเรื่องเฉพาะ (ตัวชี้วัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเดียว) แต่จะต้องรวมถึงการมีการศึกษาในระดับต่างๆ โดยเฉพาะในชั้นอ่านออกเขียนได้ การมีส่วนร่วมในการปกครอง การเป็นส่วนหนึ่งของประเทศที่มีความเป็นอิสระทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่ไม่ได้ถูกกำหนดโดยรัฐบาลจากประเทศอื่น¹⁰⁸ การลดความไม่เท่าเทียมประการหนึ่งคือ การกระจายรายได้จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Redistribution with Growth) เพื่อช่วยเหลือคนยากจนที่สุดโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท¹⁰⁹

ในส่วนของสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่สำคัญคือ ธนาคารโลก โดยผู้มีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวคิดคือ McNamara ซึ่งกำลังจะขึ้นเป็นประธานธนาคารโลกในช่วงทศวรรษที่ 1970 ได้วิเคราะห์สถานการณ์การพัฒนาและเสนอแนวทางการพัฒนาที่ควรเกิดขึ้น ดังนี้

"ความเจริญไม่ได้กระจายไปถึงคนยากจนอย่างเท่าเทียม ความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วมาพร้อมกับการลดลงของการกระจายรายได้ในประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ เราควรพยายามกำจัดความยากจนสัมบูรณ์ให้หมดสิ้นไปภายในศตวรรษนี้ ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติเพื่อหยุดยั้งทุกโภชนาการ การไม่รู้หนังสือการลดอัตราการตายของทารก และการเพิ่มมาตรฐานอายุขัยให้เท่าเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว"¹¹⁰

¹⁰⁷ Dudley Seers, "The Meaning of Development," in *Development Theory: Four Critical Studies*, David Lehmann, editor (London: Frank Cass and Company Limited, 1979), pp. 10-11.

¹⁰⁸ Ibid., p. 12. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

¹⁰⁹ Ibid., p. 26. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

¹¹⁰ วูล์ฟกัง ซาคส์, *Development: The Rise and Decline of an Ideal*, แปลโดย นฤมล อรุโณทัย และจิรวรรณ ตั้งจิตเมธี, *ปลายทางวาทกรรมการพัฒนา* (กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานวาระสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546) หน้า 14.

และองค์กรสหประชาชาติได้วิพากษ์ตัวเองในการประชุมที่เมืองโคโคโยค (Cocoyoc) ประเทศเม็กซิโกเมื่อเดือนตุลาคม ปีค.ศ. 1974 เพื่อประเมินว่ากระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ใช้อยู่มีอาจทำให้ประเทศโลกที่สามสามารถพัฒนาให้ทันประเทศที่พัฒนาได้ พร้อมทั้งยอมรับว่าไม่มีทางที่จะอุดช่องว่างระหว่างความร่ำรวยกับความยากจนได้ จึงควรที่จะทำให้ประชากรส่วนใหญ่ที่ยากจนมีปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีพก่อน ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานก่อนประกอบด้วย อาหาร สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การศึกษา สภาพการทำงาน และความมั่นคงทางสังคม รวมถึงความช่วยเหลือเรื่องการพัฒนาต้องคำนึงถึงความต้องการของประชากรที่เกี่ยวข้องด้วย¹¹¹

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพึ่งพา หรือทฤษฎีการด้อยพัฒนา และแนวคิดจากนักวิชาการและสถาบันที่เกี่ยวข้องการพัฒนาข้างต้นจะเห็นถึงความคล้ายคลึงกัน คือ การวิพากษ์แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในยุคต้นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจไม่ได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ แต่กลับยิ่งสร้างความยากจนและก่อให้เกิดสภาวะของการพึ่งพาหรือการด้อยพัฒนามากขึ้น แม้ว่าทั้งสองแนวคิดจะสามารถชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในยุคต้นได้แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการให้แนวทางหรือหลักการปฏิบัติที่ชัดเจน นอกจากความคล้ายคลึงหรือการมีจุดร่วมกันแล้ว ทั้งสองแนวคิดยังมีความแตกต่างกันคือ แนวคิดที่ใช้ในการวิพากษ์ต่างกันกล่าวคือ ทฤษฎีการพึ่งพาหรือทฤษฎีการพัฒนาอาศัยแนวคิดของมาร์กซิสม์และประสบการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นจริงในประเทศกำลังพัฒนาในทวีปละตินอเมริกา ขณะที่แนวคิดจากนักวิชาการและสถาบันที่เกี่ยวข้องอาศัยแนวคิดในเชิงคุณค่า (normative) ศีลธรรม (moral) และปัจจัยในทางสังคมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา

ข้อวิพากษ์ต่อการปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นสมัยใหม่คือ ประเทศโลกที่สามไม่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม แม้จะมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นแต่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นตกอยู่ในกลุ่มคนส่วนน้อยเท่านั้น และมีปัญหาในเรื่องการกระจายรายได้¹¹²

นอกจากนี้ในช่วงทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมาได้มีการถกเถียงเรื่องความหมายการพัฒนา และมีแนวคิดการพัฒนาเกิดขึ้นมากมาย เช่น แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรโดยชุมชน แนวคิดที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายด้านวัฒนธรรม และการเปิดพื้นที่ในทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนากับเรื่องศาสนาได้มีบทบาทสำคัญในประเทศโลกที่สาม

¹¹¹ อนันต์ เกตุวงศ์, การศึกษาเรื่องทฤษฎีการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาการเมือง (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 47.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

3. แนวคิดการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) และแนวคิดการพัฒนาหลังยุคกระแสหลัก (Post-conventional Development) (ประมาณทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นไป)

การพัฒนาในช่วงเวลานี้เริ่มมีการวิเคราะห์และตีความหมายเรื่องการพัฒนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าหมายถึง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นมากกว่าการเพิ่มขึ้นของรายได้ แต่ต้องครอบคลุมด้านสังคม เช่น การศึกษาที่ดี มาตรฐานการรักษาพยาบาลที่สูงขึ้น สิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น โอกาสและเสรีภาพด้านต่างๆ ที่ขยายตัวมากขึ้น เป็นต้น การขยายตัวของขอบเขตในเรื่องการพัฒนาที่กล่าวมานี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญในระยะยาว หรือรู้จักกันในชื่อว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development)¹¹³

แนวคิดการพัฒนาทางเลือกหรือแนวคิดพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งเริ่มถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในปีค.ศ. 1975 โดยกลุ่มนักทฤษฎีชาวสวีเดนในชื่อ Dag Hammarskjold Foundation โดยมีสาระสำคัญคือ เป็นแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงจากการพัฒนามุ่งเน้นเศรษฐกิจ ได้แก่ แนวความคิดการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง (human centred) เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนซึ่งเป็นผู้ดำเนินการเอง แนวคิดนี้เกิดขึ้นจากหลักความเชื่อว่า คนหรือประชาชนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของโลก¹¹⁴ เนื่องจากคนมีความสามารถและศักยภาพที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในสิ่งที่จะมีผลกระทบต่อตัวเอง การพัฒนาที่เกิดขึ้นจะต้องพิจารณาาร่วมกันทั้งประเทศที่ยากจนและประเทศร่ำรวย การใช้ทรัพยากรของโลกมีเพียงพอในการตอบสนองความต้องการจำเป็นพื้นฐานก่อน กระบวนการพัฒนาในแต่ละประเทศที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นการพัฒนาจากภายในที่สอดคล้องกับค่านิยม ระบบการเมืองและพื้นฐานทรัพยากรของแต่ละประเทศ และจำเป็นต้องที่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในระดับโลกด้วยรวมทั้งแนวทางนี้ยังได้ประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาแนวคิดด้านอื่นๆ เช่น สาธารณสุข การศึกษา กฎหมาย และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี¹¹⁵

การพัฒนาในระดับของตัวมนุษย์มีทิศทางมุ่งไปสู่การค้นพบความจำเป็นในด้านต่างๆ ของมนุษย์ เรียกร้องต้องการแนวทางใหม่ที่จะทำความเข้าใจความเป็นจริงที่จะทำให้รับรู้และเข้าถึงโลกในเรื่องความจำเป็นในด้านต่างๆ ของมนุษย์ได้รับการวินิจฉัยว่ามีความแตกต่าง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับมุมมองของอุดมการณ์และหลักวิชาต่างๆ ของผู้ที่พิจารณาแนวทางการพัฒนาใหม่นี้คือ การข้ามสาขาวิชา

¹¹³ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาของธนาคารโลก,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศึกษาสังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 87-88.

¹¹⁴ ณัฐพล ชันธไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 18.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-19.

(transdisciplinary) เพื่อที่จะทำให้เราเข้าใจ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ และสาธารณสุขเป็นประเด็นที่มาบรรจบกันได้อย่างไร¹¹⁶

การพัฒนาที่ดีที่สุดต้องทำให้ประชาชนสามารถปรับปรุงคุณภาพความเป็นอยู่ของตนเองได้ โดยขึ้นอยู่กับความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งในเบื้องต้นได้มีการวิเคราะห์ว่า ความจำเป็นของมนุษย์มีแนวโน้มที่จะไม่สิ้นสุด เพราะมีการเปลี่ยนแปลงความหมายอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากมีความแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ที่เป็นบ่อเกิดของผลผลิตทางความคิดของมนุษย์ อย่างไรก็ตามในระยะต่อมาได้มีการถกเถียงระหว่างความจำเป็นและความพึงพอใจของมนุษย์ ซึ่งต้องถูกแยกแยะและเข้าใจความแตกต่างระหว่างสองความคิดนี้ ในเรื่องของความจำเป็นจะต้องถูกเข้าใจอย่างเป็นระบบทั้งความจำเป็นในการดำรงชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาความจำเป็นของมนุษย์โดยมีหลักเกณฑ์สำคัญคือ 1) เป็นการศึกษาเรื่องแก่นแท้ของการดำรงอยู่ (existential) และ 2) เป็นการศึกษาเรื่องคุณค่า (axiological) ซึ่งสามารถผสมผสานและแสดงออกได้อย่างเชื่อมโยงกันในหลายมิติ ดังจะเห็นได้จากความจำเป็นของมนุษย์ในความเป็นอยู่ (Being) การมีหรือการครอบครอง (Having) การกระทำ (Doing) และการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หรืออาจกล่าวได้อีกประการหนึ่งว่า ความจำเป็นของการดำรงอยู่หรือการยังชีพ (the needs of Subsistence) การป้องกันคุ้มครองตนเอง (Protection) ความรู้สึกที่ดีหรือความชื่นชอบ (Affection) ความเข้าใจ (Understanding) การมีส่วนร่วม (Participation) ความเกียจคร้าน (Idleness) ความคิดสร้างสรรค์ (Creation) ความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ (Identity) และอิสรภาพ (Freedom)¹¹⁷

แนวคิดการพัฒนาทางเลือกและแนวคิดการพัฒนาหลังยุคกระแสหลัก เป็นสองแนวคิดที่ผู้วิจัยพบว่ามีจุดร่วมกันคือ การค้นหาแนวคิดการพัฒนาใหม่ที่หลุดออกจากการพัฒนากระแสหลักในยุคเริ่มต้นที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนไปสู่สมัยใหม่ โดยมีการนำความคิดในสาขาวิชาต่างๆเข้ามาสู่แนวคิดการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนที่ยากจนและได้รับความยากลำบากจากการพัฒนาได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรมและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามควรศึกษาในเรื่องความหมายและลักษณะของแนวคิดการพัฒนาทางเลือกและแนวคิดการพัฒนาหลังยุคกระแสหลักจากนักวิชาการต่างๆ ดังนี้

จามะรี เชียงทอง ได้นิยามการพัฒนาทางเลือก หมายถึง ทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่ทุนนิยมอุตสาหกรรมกระแสหลัก และได้ให้ข้อสรุปหรือองค์ประกอบของแนวคิดการพัฒนาทางเลือกตาม Hettne คือ

- 1) การตอบสนองความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs) ทั้งที่เป็นวัตถุและมีใช้วัตถุ
- 2) ต้องเป็นการพัฒนาจากภายใน คือ การไม่พึ่งพาทายนอกมากเกินไป

¹¹⁶Sven Hamrell and Olle Nordberg, editors, "Part Two : Development and Human Needs II Reflections on a New Perspective," in Development Dialogue : A journal of international development cooperation (Uppsala: The Dag Hammarskjold Foundation), pp. 17-18.

¹¹⁷Ibid., pp. 19-20.

- 3) สามารถพึ่งพาตนเองได้ (Self-Reliant)
- 4) ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางนิเวศน์
- 5) ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของตนเอง¹¹⁸

เดวิด โกลด์สเวิร์ธ (David Goldsworthy) กล่าวถึง การพัฒนาหลังยุคกระแสหลัก คือ เป็นการหักเหออกจากทฤษฎีกระแสหลัก แต่ในขณะที่เดียวกันไม่ยอมก้าวกระโดดไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหา ด้วยการปฏิวัติชนิดพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน และองค์ประกอบแนวคิดการพัฒนาหลังยุคกระแสหลักที่มีร่วมกันคือ ความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในเชิงเยี่ยวยาแก้ปัญหาก็กำลังก่อตัวขึ้น ดังนั้นจึงเป็นการรวมเอาหลายแนวคิดเข้าไว้ด้วยกัน เช่น แนวความคิดการกระจายผลผลิตไปพร้อมกับการเจริญเติบโต (Redistribution with Growth) แนวความคิดความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs Approach) แนวคิดเทคโนโลยีที่เหมาะสม แนวคิดการพัฒนาจิตใจแนวทางการสร้างชุมชนแบบผสมผสาน การลดระดับการพัฒนาของประเทศร่ำรวย¹¹⁹ เป็นต้น

จากการนิยามและให้องค์ประกอบของแนวคิดการพัฒนาทางเลือกและแนวคิดการพัฒนาหลังยุคกระแสหลัก ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความหลากหลายของแนวคิดที่ถูกนำเข้าสู่การพัฒนา ซึ่งในงานวิจัยนี้ไม่สามารถที่จะกล่าวถึงสาระสำคัญของแนวคิดที่หลากหลายทั้งหมดได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเลือกนำเสนอแนวคิดพัฒนามนุษย์ ซึ่งแม้ไม่ได้อยู่ในนิยามและองค์ประกอบของนักวิชาการทั้งสองอย่างชัดเจน แต่ได้มีส่วนในการซึมซับความคิดในเรื่องความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่มีใช้เพียงวัตถุ การพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน และการพัฒนาจิตใจไปเป็นรากฐานในการพัฒนาแนวคิดพัฒนามนุษย์ โดยแนวคิดพัฒนามนุษย์มีสาระสำคัญดังนี้

Victor P. Karunan ได้กล่าวถึงพัฒนามนุษย์ว่า มนุษย์ในฐานะบุคคลเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และความหมายที่สมบูรณ์ของการพัฒนาไม่เพียงความจำเป็นพื้นฐาน วัตถุหรือสังคม ไม่ใช่แค่เพียงการใช้ปัญญาเพื่อหาความรู้ แต่ต้องรวมถึงพื้นฐานการพัฒนาจิตใจให้เจริญเติบโต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ทุกแง่มุมที่กล่าวมานั้นประกอบกันเป็นการพัฒนามนุษย์ทั้งหมดทั้งในแง่ของปัจเจกชนและชุมชนในสังคม¹²⁰

¹¹⁸ จามรี เชียงทอง, สังคมวิทยาการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2549), หน้า 119-121.

¹¹⁹ David Goldsworthy, Analyzing Theories of Development, แปลโดย ม.ร.ว.พศุภธิดา ชุมพล, มองทฤษฎีการพัฒนาอย่างวิเคราะห์ (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 39-41.

¹²⁰ Victor P. Karunan, "Development Thinking and Gaps between Euro-centric Approaches and Asian Realities," ใน วารสารสังคมศาสตร์: การพัฒนาและการสอนเรื่องการพัฒนา : Development and Development Studies 28, 3:19.

Jan Nederveen Pieterse กล่าวถึงประเด็นสำคัญในแนวทางการพัฒนามนุษย์ว่า เป็นการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างทุนมนุษย์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้าไปสู่การพัฒนาที่ถูกกล่าวถึงคือ ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ความรู้พื้นเมือง รวมถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการผสมผสานวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของกลุ่มคนที่ย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ คนย้ายถิ่น นักเดินทาง (diasporas, migrants, travellers) ซึ่งจะเป็นส่วนประกอบสำคัญในการริเริ่มและความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ¹²¹

The United Nations Development Programme (UNDP) ได้ให้นิยามแนวคิดการพัฒนามนุษย์คือ ความคิดที่ซับซ้อนของการพัฒนามีพื้นฐานอยู่บนการให้ความสำคัญกับการกินดีอยู่ดี มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดการรับรอง ความมั่นใจและขยายตัวเลือกให้มนุษย์นำไปสู่ความเสมอภาคของโอกาสต่างๆ สำหรับทุกคนในสังคมและเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งของประชาชน ดังนั้นประชาชนจะเข้าร่วมในการพัฒนา และได้ประโยชน์จากกระบวนการพัฒนา¹²²

Hans Kung ชี้ให้เห็นว่า ทุกศาสนาจะมีหลักจริยธรรมที่แบ่งปันร่วมกัน เพราะมีสำนึกร่วมกันคือ คุณค่าความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีนอกระยะจากกรอบเฉพาะของศาสนา และมีความหวังว่าการสร้างลักษณะพื้นฐานของโลก (world ethos) หรือจริยธรรมระดับโลก (global ethic) จะช่วยยกระดับจิตใจของประชาชนและกระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจถึงสิ่งที่พวกเขามีร่วมกัน¹²³

Jeffrey Haynes กล่าวถึง การพัฒนามนุษย์ผ่านองค์กรที่มีฐานความเชื่อทางศาสนาของโลก ซึ่งมีบทบาทหน้าที่อยู่ 5 ประการคือ

1) การต่อสู้กับความยากจน (fighting poverty) เป็นประเด็นสำคัญของแต่ละศาสนาที่จะแสดงออกเป็น 3 กลุ่มของบุคคลที่ถูกกีดกันหรือตัดสิทธิจากสังคมและบ่อยครั้งเป็นบุคคลเดียวกัน คือ คนที่ถูกขับออกไป คนทุกข์ทรมาน คนที่ยากจนทางวัตถุ

2) การจัดหาบริการ (service provision) เป็นประเด็นสำคัญจากมุมมองการพัฒนาทางโลก เพื่อให้บรรลุถึงการพัฒนามนุษย์ เพราะไม่เพียงปรับปรุงด้านการศึกษาและสุขภาพ แต่ยังเกี่ยวกับการเยียวยาความเป็นมนุษย์ สร้างภูมิคุ้มกันที่ปลอดภัยทางสังคมสำหรับคนจนและคนที่ถูกกีดกันในสังคมและสนับสนุนเด็กๆ ที่กำพร้าและพิการ ประเด็นนี้ไม่เพียงมีความสำคัญในแง่มุมมองธรรมเนียมในอดีตเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักสำคัญขององค์กรที่มีฐานความเชื่อเป็นจำนวนมาก

3) การไว้วางใจของประชาชนต่อผู้นำหรือองค์กรทางศาสนา (trust) ประชาชนในประเทศกำลังพัฒนาส่วนมากให้ความเชื่อ และไว้วางใจต่อองค์กรที่มีฐานความเชื่อทางศาสนาและผู้นำใน

¹²¹ Jan Nederveen Pieterse, *Development Theory : Deconstructions/Reconstructions* (New Delhi: Sage Publications PVT Ltd, 2010), pp. 185-186.

¹²² Jeffrey Haynes, *Religion and Development : Conflict or Cooperation?* (New York: Palgrave Macmillan, 2007), p. 4.

¹²³ *Ibid.*, p. 16.

ระดับสูงกว่าองค์กรทางโลก ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้การพัฒนาเกิดผลต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน

4) การดำรงอยู่ท่ามกลางชุมชน (presence among communities) กล่าวคือ องค์กรที่มีฐานความเชื่อทางศาสนามักจะไม่มีคู่แข่งหรือศัตรู จึงทำให้สามารถทำงานในเชิงลึกในชุมชน เพราะสามารถเข้าถึงและพูดคุยกับประชาชนได้ และจะพบองค์กรเหล่านี้ในทุกหนทุกแห่งในประเทศกำลังพัฒนา และจะมีบทบาทสำคัญมากโดยเฉพาะในประเทศหรือพื้นที่ที่รัฐบาลและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอ่อนแอที่สุด

5) การวางประเด็นทางศีลธรรมและจริยธรรมที่ซับซ้อนซึ่งสังคมต่างๆต้องเผชิญ (to address some of the most complex ethical and moral issues that societies face) เนื่องจากการพัฒนาเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งจะเป็นการออกจากธรรมเนียมปฏิบัติเดิม และมักเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของปัจเจกชนและสังคม องค์กรที่มีพื้นฐานทางศาสนาจะต้องทำการประสานหรือก่อให้เกิดการคืนดีกันระหว่างภูมิปัญญาที่มีฐานจากวัฒนธรรมจากอดีตกับการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นเพื่อปรับปรุงผลของการพัฒนาเช่น เรื่องการศึกษา สุขภาพ ประเด็นเรื่องเพศ คอรัปชั่น และประเด็นอื่นๆที่นำไปสู่การเสวนาระหว่างองค์กรทางโลกและองค์กรที่มีรากฐานความเชื่อ เพื่อถกเถียงหาวิธีการที่ดีที่สุดสำหรับทุกฝ่าย ทั้งคนรวยคนจน และการข้ามพรมแดนของรัฐ¹²⁴

โดยสรุปแนวคิดการพัฒนาทางเลือก และแนวคิดการพัฒนาหลังยุคสมัยมีจุดร่วมกันคือ การเสนอความคิดอื่นๆที่ข้ามพ้นการมุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเพื่อเติมความสมบูรณ์ให้กับแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในระดับสากล และแนวคิดการพัฒนามนุษย์ก็จัดได้ว่าเป็นส่วนสำคัญในการขยายขอบเขตของการพัฒนา กล่าวคือ ชี้ให้เห็นความสำคัญของมนุษย์ในกระบวนการพัฒนาด้วย รวมถึงชี้ให้เห็นมิติต่างๆที่เป็นจริงของมนุษย์คือ มีทั้งส่วนของชีวิตความเป็นอยู่หรือเรื่องทางกาย และเรื่องการยกระดับในเรื่องศีลธรรมหรือเรื่องทางจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวคิดความเชื่อทางศาสนาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในด้านการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนามนุษย์ทั้งในแง่ปัจเจกบุคคลและสังคม

นอกจากแนวคิดการพัฒนาทางเลือกแล้วยังมีแนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้คือ “ความเป็นอื่นของการพัฒนา” ซึ่งเป็นการพูดถึงรายละเอียดและกระบวนการของการสร้างเอกลักษณ์ หรือตัวตนของสิ่งที่เรียกว่า การพัฒนาว่ามีความเป็นมาอย่างไร โดยอาศัยแนวคิดวาทกรรมมาวิเคราะห์ว่า การพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมโดยมีสาระสำคัญของการวิเคราะห์ว่าวาทกรรมคือ การพยายามเปิดเผยให้เห็นถึงฐานะความเป็นวาทกรรมของสรรพสิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคม โดยแสดงให้เห็นว่าวาทกรรมคือ ระบบของอำนาจ การสร้าง และการปิดกั้นที่ยิ่งใหญ่ในรูปแบบของ

¹²⁴ Jeffrey Haynes, *Religion and Development : Conflict or Cooperation?* (New York: Palgrave Macmillan, 2007), pp. 16-18.

ความรู้ ความจริง ความเป็นธรรมชาติ และความปกติธรรมดาแทนที่จะเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์สร้างขึ้น¹²⁵
การวิเคราะห์ว่าทฤษฎีเรื่องการพัฒนาไม่มีเป้าหมาย
เพื่อที่จะนำไปสู่สิ่งที่ยังไม่ได้มีการพูดถึงกันดังนี้

“การมองการพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมช่วยให้เราเห็นและเข้าใจว่าด้วยวิธีการ
และกระบวนการอะไรที่ทำให้ประเทศโลกที่สามเริ่มมองตัวเองว่าเป็นประเทศด้อย
พัฒนา พร้อมเชื่อมั่นและยอมรับว่าการพัฒนาคือ ทางหลุดพ้นจากสภาพความด้อย
พัฒนานี้”¹²⁶

ผลของการใช้แนวคิดวาทกรรมในการวิเคราะห์พบว่า การพัฒนาหลังยุคสงครามโลก
ครั้งที่ 2 ได้สร้างสถานะที่เรียกว่า “ความด้อยพัฒนา” (underdevelopment) ในฐานะที่เป็น
คู่ตรงข้ามของการพัฒนาตามทิศทางการเปลี่ยนแปลงสังคมที่มีเพียงแบบเดียวคือ แบบสังคม
ตะวันตก โดยได้มีการเผยแพร่และต่อยอดแนวคิดนี้ผ่านการปฏิบัติการต่างๆ เช่น การศึกษา
เรื่องการพัฒนาผ่านสถาบันต่างๆ องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน วาทกรรมชุดนี้ได้ปิดกั้นแนวคิด
ทฤษฎีการพัฒนาอื่นๆ เช่น วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้านในประเทศโลกที่สามภายใต้
สถานะที่เรียกว่า ความด้อยพัฒนา¹²⁷ ดังนั้นจากการวิเคราะห์วาทกรรมจะพบว่า การพัฒนาที่
เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดคือ ระบบและวิธีคิดแบบใหม่ของโลกที่สร้างโดย
ประเทศมหาอำนาจตะวันตก โดยมีประเทศโลกที่สามเป็นผู้ดำเนินการตามระบบเท่านั้น¹²⁸
นอกจากนี้ยังมีการนำวาทกรรมมาวิเคราะห์แนวคิดทางเลือกของการพัฒนา หรือการพัฒนา
ทางเลือกพบว่า ทางเลือกในการพัฒนาก็ยังคงเป็นการพูดหรือคิดในกรอบของสิ่งที่เรียกว่า
การพัฒนาอยู่นั่นเอง และยังเป็นการสร้างเอกลักษณ์หรือตัวตนและความเป็นอื่นเฉพาะชุด
หนึ่ง เช่น วาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืน¹²⁹

ที่สำคัญการใช้แนวคิดวาทกรรมในการวิเคราะห์ได้ชี้ให้เห็นว่า ประเทศโลกที่สามเป็น
พื้นที่ในการช่วงชิงการนำในการสร้างนิยามความหมาย และเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่ใช่
ตำแหน่งแห่งที่ทางภูมิศาสตร์ ดังเช่น ในยุคการพัฒนาประเทศโลกที่สามถูกทำให้กลายเป็น
ประเทศด้อยพัฒนา เป็นความเป็นอื่นชนิดใหม่ของประเทศพัฒนา ดังนั้นในเรื่องความหมาย

¹²⁵ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น
(กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์วิภาษา, 2549), หน้า 6.

¹²⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

¹²⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-5.

¹²⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

¹²⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ความจริง และความรู้ที่เกี่ยวกับการพัฒนา ก็ไม่มีความชัดเจนอีกต่อไปหรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการพัฒนาจึงเป็นเรื่องที่เปิดพื้นที่ทางความคิดมากกว่าเป็นแนวคิดที่เสร็จสิ้นสมบูรณ์¹³⁰

ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาระดับสากลทั้งสามแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น คือ การวิพากษ์เพื่อให้เห็นข้อจำกัดและความเชื่อของทฤษฎีที่เป็นต้นแบบการพัฒนาจากการศึกษาผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นจริง อย่างไรก็ตามการวิพากษ์นั้นก็ยังคงอยู่ในฐานะความเชื่อหรือการให้ความสำคัญด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่นๆ ที่สำคัญก็ยังไม่สามารถที่จะชี้ให้เห็นแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือทิศทางการพัฒนาที่จำเป็นหรือเหมาะสมต่อประชาชนส่วนใหญ่ได้อย่างชัดเจนนัก และคงมีลักษณะคล้ายคลึงกับทฤษฎีการพัฒนาในยุคเริ่มต้น กล่าวคือ การวิพากษ์ทฤษฎีนั้นยังคงเป็นเรื่องเทคนิคความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะในสาขาวิชา ซึ่งประชาชนที่ได้รับผลการพัฒนายังคงไม่สามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือความต้องการในเรื่องของการพัฒนา แม้ว่าการวิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนาที่เกิดขึ้นจะยังไม่สามารถให้แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมและชัดเจนได้ แต่อย่างน้อยก็มีการเปิดรับความคิดอื่นๆ ให้เข้ามาสู่เรื่องการพัฒนา เช่น หลักศีลธรรม ศาสนาที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ เป็นต้นที่สำคัญคือ การพัฒนายังเป็นแนวคิดที่ยังสามารถถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพิ่มเติมได้มากกว่าเป็นแนวคิดที่สมบูรณ์

และสิ่งที่ผู้วิจัยคิดว่าเป็นประโยชน์สำคัญที่สุดในการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนาในระดับสากลเป็นไปตามความคิดของเดวิด โกลด์สเวิร์ธ คือ แม้ว่าทฤษฎีการพัฒนา โดยเฉพาะกระแสหลัก (การมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจ) ได้ลดบทบาท ไม่ได้มีความสำคัญ และไม่ก่อให้เกิดผลดังที่คาดหวังไว้ แต่ก็ไม่ควรที่จะทิ้งความคิดหรือทฤษฎีการพัฒนา เนื่องจากทฤษฎีการพัฒนาอยู่ในฐานะความคิด ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการใช้จัดระบบระเบียบความคิดต่างๆ (central ordering concept) ถึงแม้ว่าการถกเถียงจะเลื่อนไหลไปทั้งในระดับค่านิยม เนื้อหาสาระ ความหมาย ยุทธศาสตร์การพัฒนาในสภาพที่เป็นจริงที่ก่อให้เกิดผลกระทบที่น่าเศร้าใจต่อมวลมนุษย์เพียงใดก็ตาม เพราะโดยเนื้อแท้ของการพัฒนา เป็นความคิดทางจริยธรรม (a moral concept) โดยที่เราต้องสำนึกอยู่เสมอว่า การถกเถียงของเรามีนัยแห่งจริยธรรม จึงไม่ควรโยนทิ้งความคิดเรื่องการพัฒนาไปง่ายๆ เพราะยากที่จะหาความคิดอื่นมาเป็นศูนย์กลางแทน¹³¹

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-13.

¹³¹ David Goldsworthy, *Analyzing Theories of Development*, แปลโดย ม.ร.ว.พทุทธิสาณ ชุมพล, มองทฤษฎีการพัฒนาอย่างวิเคราะห์ (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 54-55.

2.2 แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิก

การทบทวนวรรณกรรมเรื่องแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกในงานวิจัยนี้มีที่มาจากเอกสารทางการด้านสังคม หรือคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร (The Social Doctrine of the Church) ซึ่งมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานตามประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักรคาทอลิกเป็นคำสอนที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างศาสนากับวิถีชีวิตประจำวันของมนุษย์มาโดยตลอด อย่างไรก็ตามก่อนที่จะไปศึกษาถึงเนื้อหาสาระสำคัญของคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ต้องทำความเข้าใจในเรื่องความหมาย ที่มา และความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับเนื้อหาคำสอนเป็นอย่างยิ่งและคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรนี่เองที่เป็นบ่อเกิดและรากฐานที่สำคัญของแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิก รวมถึงแนวคิดเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยในฐานะตัวแบบหรือแนวทางหนึ่งที่ได้รับแรงบันดาลใจจากศาสนาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการพัฒนา โดยเป็นผลจากการนำคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรมาประยุกต์ใช้กับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในทวีปละตินอเมริกา รวมทั้งยังเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นของศาสนาในการเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างชัดเจน

ความหมาย ที่มา และความสำคัญของคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความหมายเรื่องคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรคือ พระสันตะปาปา ซึ่งพระสันตะปาปาแต่ละองค์ได้ให้นิยามความหมายไว้ ดังนี้

สมเด็จพระสันตะปาปาปิโอที่ 12 กล่าวว่า คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรคือ การเอาศีลธรรมอันเป็นนิรันดร์ของคริสตศาสนามาประยุกต์กับสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน

สมเด็จพระสันตะปาปายอห์นที่ 23 กล่าวว่า คำสอนด้านสังคมของคาทอลิกเป็นองค์ประกอบหนึ่งของคำสอนเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ และคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรเป็นการประยุกต์พระวาจาของพระเจ้ากับชีวิตของประชาชนและชีวิตของสังคม รวมทั้งประยุกต์เข้ากับความเป็นจริงของโลกที่เกี่ยวกับชีวิตของประชาชน โดยเสนอหลักเพื่อการไตร่ตรอง เกณฑ์วินิจฉัยตลอดจนคำแนะนำในเชิงปฏิบัติ

สมเด็จพระสันตะปาปาจอห์น ปอลที่ 2 กล่าวว่า "คำสอนด้านสังคมตั้งแต่แรกเริ่มแล้วเป็นส่วนหนึ่งของคำสอน เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับคนและชีวิตในสังคม ความมีศีลธรรมในสังคมซึ่งพระศาสนจักรเขียนขึ้นตามความจำเป็นยุคต่างๆ มรดกนี้ได้รับการถ่ายทอด และพัฒนาโดยการสอนของสมเด็จพระสันตะปาปาเกี่ยวกับ "ปัญหาสังคม" สมัยใหม่ โดยเริ่มต้นจากสมณสาสน์เรอุม นอวารุม¹³²

สมเด็จพระสันตะปาปา ปอลที่ 6 ซึ่งให้ความสำคัญและความหมาย โดยการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพระวรสารกับชีวิตทางสังคมว่า การประกาศพระวรสารจะไม่สมบูรณ์ (ครบ) ถ้า

¹³² บาทหลวงสิลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกประเทศไทย, 2545), หน้า 32.

ไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์แท้จริงและถาวรระหว่างพระวรสารกับชีวิตของมนุษย์ทั้งในทางส่วนตัวและในทางสังคม เพราะเหตุนี้การประกาศพระวรสาร จึงมีข่าวสารที่กล่าวอย่างชัดเจนสามารถปรับใช้กับสถานการณ์ต่างๆ และการทำให้บรรลุผลเสมอเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ทุกคน ชีวิตครอบครัว การมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม ชีวิตระหว่างประเทศ สันติภาพ ความยุติธรรมและการพัฒนา¹³³

Javier Hervada กล่าวว่า คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรคือ การสั่งสอนทั้งมวลของพระศาสนจักร ซึ่งมีการประยุกต์เปิดเผยให้เห็นความจริงและหลักการคุณธรรมของศาสนาคาทอลิกเพื่อนำไปสู่การเป็นระเบียบทางสังคม เป็นการประยุกต์ใช้คำสอนในพระวรสาร (Gospel) เข้ากับความเป็นจริงทางสังคม (Social Reality) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเสนอให้มนุษย์เห็นแผนการของพระเจ้าบนความเป็นจริงของโลก เพื่อที่จะทำให้ความนึกคิดและจิตใจมนุษย์กระจ่างแจ้งด้วยความจริงและชี้แนะแนวทางให้มนุษย์ในการสร้างสรรค์โลกตามแผนการณ์ของพระเจ้า¹³⁴

โดยสรุปแล้วคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรคือ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์และสังคม ซึ่งมีที่มาจากพระคัมภีร์ โดยต้องนำไปประยุกต์ใช้กับสภาพความเป็นจริงของโลกในแต่ละยุคสมัย และมีจุดมุ่งเน้นที่จะสร้างระเบียบแบบแผนในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสังคม เช่น สิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ การอยู่ร่วมกันในสังคม สันติภาพ ความยุติธรรม และการพัฒนา เป็นต้น คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกมีที่มาจากองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการได้แก่ 1) พระคัมภีร์ 2) สมาชิกของพระศาสนจักร และ 3) สภาพความเป็นจริงในแต่ละยุคสมัย โดยแต่ละแหล่งได้เสนอคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ดังนี้

1) **พระคัมภีร์** (The Bible) ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ พันธสัญญาเดิม (Old Testament) และพันธสัญญาใหม่ (New Testament) ซึ่งได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่สำคัญของพระศาสนจักรคืออำนาจในการสั่งสอนทุกเรื่องๆที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ซึ่งได้รับมอบหมายมาจากพระเจ้า (Ecclesiastical Magisterium)¹³⁵ โดยมีหลักความเชื่อและคำสอนที่ให้แนวทางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมที่ชัดเจนจากข้อความในพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ ดังนี้

¹³³ บาทหลวงสีลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกประเทศไทย, 2545), หน้า 33.

¹³⁴ Javier Hervada, "The Principles of the Social Doctrine of the Church," [ออนไลน์], 29 กรกฎาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.columbia.edu/cu/augustine/arch/social.html>

¹³⁵ บาทหลวงสีลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกประเทศไทย, 2545), หน้า 46. ข้อความในวงเล็บภาษาอังกฤษเป็นของผู้วิจัย เพื่อสำหรับผู้สนใจที่จะค้นคว้าเพิ่มเติม

"ความรักต่อพระเป็นเจ้าและเพื่อนมนุษย์ (มธ. 22: 37-40) ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้คริสตชนในศตวรรษแรกๆ ถือเป็นแนวทางดำเนินความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ในรูปของการแบ่งปันแก่ผู้ขัดสนในหมู่คริสตชนด้วยกัน ดังมีบันทึกไว้ในหนังสือกิจการอัครทูตว่า ผู้เลื่อมใสศรัทธาทั้งหมด ต่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่มีใครถือว่าสิ่งใดเป็นของเฉพาะตัว แต่เอาทุกสิ่งของตนมีมาไว้เป็นของกลาง ...ไม่มีคนใดในพวกเขาขัดสน คนที่มีเรือนำบ้านเรือนก็ขายนำเงินที่ได้จากการขายมามอบให้อัครสาวก แล้วอัครสาวกก็แจกจ่ายให้ทุกคนตามความจำเป็น (กจ. 4: 32-35) นอกจากจะช่วยเหลือกันในหมู่ผู้รู้จักกันแล้ว ยังได้แบ่งปันไปสู่คริสตชนในพื้นที่อื่น ดังมีตัวอย่างการปฏิบัติจาก อัครสาวกเปาโล นำเงินบริจาควงศ์ของคริสตังที่มาซิโดเนีย และกรีซไปจุนเจือพี่น้องคริสตังยิวในกรุงเยรูซาเล็ม" (1 รรม. 15: 25-28)¹³⁶

จากหลักความเชื่อและข้อคำสอนข้างต้นนี้ได้ก่อให้เกิดบทบาทบุญดีใหม่ของชาวดีตามความสำนึกใหม่ คือ ให้รักพระเจ้าของพระบิดาที่มีพระทัยดี และให้รักมนุษย์ทุกคนเหมือนพี่น้อง¹³⁷

2) สมาชิกของพระศาสนจักร โดยเฉพาะบิดาจารย์ (The Fathers of the Church) ซึ่งส่วนมากเป็นพระสังฆราช และพระสันตะปาปาได้พัฒนาหลักความเชื่อและคำสอนที่เกี่ยวกับสังคมอย่างต่อเนื่องและนำคำสอนมาประยุกต์ปฏิบัติ ตัวอย่างคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร มีดังนี้

"พระสันตะปาปาเกรกอรีผู้ยิ่งใหญ่ (Gregory I the Great ค.ศ. 540-604) กล่าวว่า ผู้ใดมีพรสวรรค์ จงระวังอย่าซ่อนพรสวรรค์นั้นไว้ ผู้ใดมีอุดมสมบูรณ์ให้ผู้นั้นรีบแสดงความเมตตาและความใจกว้าง ผู้ใดมีวิชาความรู้และทักษะ ก็จงแบ่งปันสิ่งนั้นแก่เพื่อนบ้าน มนุษย์ไม่มีสิ่งใดเลยเป็นของตน พระเป็นเจ้าแต่เพียงผู้เดียวเป็นเจ้าของทุกสิ่งทุกอย่าง"¹³⁸

"คำสอนของนักบุญอัมโบรสคือ ท่านไม่ได้ให้ข้าวของท่านแก่คนยากจนแต่อย่างใด แต่ท่านได้ให้สิ่งที่เป็นอย่างเขา เพราะสิ่งของที่มีไว้เพื่อประโยชน์ของคนทั้งหมด ท่านได้ตัดดวงสิ่งเหล่านั้นมาไว้สำหรับท่าน โลกนี้มีไว้เพื่อมนุษย์ทุกคนมิใช่มีไว้เพื่อคนรวยเท่านั้น"¹³⁹

¹³⁶ บาทหลวงซิลม ไชยเผือก, พระศาสนจักรยืนหยัดเคียงข้างคนยากจน : The Church's Option for the Poor เนื่องในโอกาสการเข้าเฝ้าพระสงฆ์ สังฆมณฑลจันทบุรี ณ ศูนย์สังฆมณฑลศรีราชา, 9 พฤศจิกายน 2536. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 3.

¹³⁷ กิริติ บุญจือ, "หัวใจศาสนาคริสต์," บทความเสนอในการประชุมวิชาการ เรื่องหัวใจของศาสนา วันที่ 17-18 มกราคม 2528 ณ อาคารธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 42

¹³⁸ บาทหลวงซิลม ไชยเผือก, พระศาสนจักรยืนหยัดเคียงข้างคนยากจน : The Church's Option for the Poor เนื่องในโอกาสการเข้าเฝ้าพระสงฆ์ สังฆมณฑลจันทบุรี ณ ศูนย์สังฆมณฑลศรีราชา, 9 พฤศจิกายน 2536. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 7.

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

"นักบุญบาซิล พระสังฆราชแห่งเมืองเซซารีอาได้เชิญนักพรตมาร่วมงานด้านสังคม หรืองานเมตตาจิตของพระศาสนจักร ซึ่งเป็นผลดีเพราะพระศาสนจักรมีพลังความช่วยเหลือใหม่เข้ามาเสริม ทั้งยังเป็นการเชื่อมโยงนักพรตกับงานประจำของพระศาสนจักรอย่างถาวร"¹⁴⁰

ตัวอย่างพัฒนาการคำสอนโดยบรรดาบิดาจารย์ข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความใส่ใจในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม กล่าวคือ ให้มนุษย์รู้จักใช้ความสามารถและทรัพย์สินที่ตนมีในการแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่นโดยเฉพาะคนยากไร้เป็นการปฏิบัติตามคำสอนเรื่องความรักในพระคัมภีร์อย่างเป็นรูปธรรมและยังเป็นการยืนยันให้เห็นว่าหลักความเชื่อและคำสั่งสอนของคาทอลิกสามารถที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสมัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 รัชสมัยของกษัตริย์หลุยส์ที่ 9 ซึ่งปกครองฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1226-1270 ทรงให้ความคุ้มครองและความเป็นธรรมกับคนจน โดยรับฟังคำร้องทุกข์ ตัดสินคดี และจัดระบบกลไกบริหารในการดูแลคนจน เช่น โรงทาน โรงพยาบาล สถานศึกษา และเปิดบ้านให้ผู้ที่เคยประกอบอาชีพโสเภณีอยู่อาศัย (House of the Daughter of God)¹⁴¹

จากการสังสมหลักความเชื่อและคำสั่งสอนที่เกี่ยวข้องกับสังคมในอดีตนำมาสู่คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในปัจจุบัน และผู้มีบทบาทสำคัญในการให้กำเนิดคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร คือ สมเด็จพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 (Pope Leo XIII, 1878-1903) ซึ่งได้ออกเอกสารทางการในปี ค.ศ. 1891 คือ พระสมณสาสน์ (encyclical) ว่าด้วยสิ่งใหม่ หรือมีชื่อเป็นภาษาละตินว่า *Rerum Novarum*¹⁴² ความสำคัญของเอกสารฉบับนี้คือ "พระสมณสาสน์เรอุม โนวารุม ได้รับการพิจารณาว่าเป็นพระสมณสาสน์ด้านสังคมฉบับแรกที่สำคัญมากในยุคสมัยใหม่"¹⁴³ และยังเป็นต้นแบบและให้สมณสาสน์ของพระสันตะปาปาองค์ต่อๆมาได้พัฒนาการคำสอนด้านสังคมอย่างต่อเนื่อง เมื่อต้องกล่าวถึงประเด็นปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ และสังคม¹⁴⁴

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-40.

¹⁴² พระสมณสาสน์ *Rerum Novarum* หรือ ว่าด้วยสิ่งใหม่มีชื่อภาษาอังกฤษว่า "Of New Thing"

¹⁴³ Javier Hervada, "The Principles of the Social Doctrine of the Church," [ออนไลน์], 29 กรกฎาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.columbia.edu/cu/augustine/arch/social.html>

¹⁴⁴ Michael J. Schultheis, Ed P. DeBerri and Peter Henriot, *Catholic Social Teaching : Our Best Kept Secret*, แปลโดย รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, คำสอนด้านสังคมของคาทอลิก : ความลับของเราที่ได้รับการปกปิดอย่างยอดเยี่ยมที่สุด (กรุงเทพมหานคร: หจก.ธรรมกถการพิมพ์, 2534), หน้า 113-114.

และพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 ได้กล่าวย้ำเตือนถึงที่มาของพระศาสนจักรว่ากำเนิดจากพระเยซูเจ้าเพื่อให้เป็นมารดา (Mater) และครู (Magistra) ของนานาชาติเป็นเสมือนเสาหลักและรากฐานของความจริง รวมถึงได้รับมอบหมายภารกิจ 2 ประการคือ 1. การให้กำเนิดลูกหลาน และ 2. การให้การศึกษาและปกครอง เพื่อนำทางชีวิตของแต่ละคนให้เดินตามพระประสงค์ของพระเจ้า นอกจากนี้พระศาสนจักรยังมีหน้าที่รักษาและสืบทอดคำสอนของพระเยซูที่เชื่อมโลกเข้ากับสวรรค์ คือ เรื่องทางกายและวิญญาณ สติปัญญาและจิตใจ การยกจิตใจจากสภาพเงื่อนไขมนุษย์ไปสู่สวรรค์ทำให้พระศาสนจักรห่วงใยและสนใจสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ ความต้องการในชีวิตประจำวัน ทั้งเรื่องอาหาร ความสะดวกสบาย และความก้าวหน้าของมนุษย์ ในสิ่งต่างๆ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา โดยอาศัยการเชื่อมโยงความรักกับคำสั่งสอนในการปฏิบัติทางสังคมของพระศาสนจักร¹⁴⁵

3) สภาพทางสังคมที่แวดล้อมพระศาสนจักรหมายถึง ความเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ของสังคมและโลกที่เป็นอยู่ในแต่ละช่วง ซึ่งมีอิทธิพลต่อพระศาสนจักรอย่างน้อย 2 ประการคือ

3.1 ทำให้พระศาสนจักรสำนึกถึงบทบาทหน้าที่ทางสังคมร่วมกับหน้าที่หลักคือ การเผยแผ่ศาสนาหรือการประกาศข่าวดี

3.2 ความสำคัญของสังคมและโลกที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของพระศาสนจักร เนื่องจากพระศาสนจักรได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์กับโลกอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ พระศาสนจักรอยู่ในโลก และต้องทำตามบทบาทหน้าที่ของตน และหน้าที่สำคัญที่เห็นเด่นชัดที่สุดของพระศาสนจักรที่มีต่อโลกก็คือ การออกเป็นเอกสารทางการด้านสังคม¹⁴⁶

สภาพทางสังคมในแต่ละยุคสมัยนี้ก็คือ ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในโลก ซึ่งสำคัญต่อพระศาสนจักรเนื่องจาก โลกเป็นทั้งที่อยู่ สภาพแวดล้อม และพื้นที่ปฏิบัติงานของพระศาสนจักรที่มีเป้าหมายคือ จุดมุ่งหมายและความรอดของมนุษย์ โดยมีหน้าที่ทำให้ครอบครัวมนุษย์และประวัติศาสตร์ของมนุษย์ มีลักษณะเหมาะสมกับความเป็นมนุษย์มากขึ้นเพื่อรวมเป็นครอบครัวของพระเป็นเจ้า¹⁴⁷ นอกจากนี้ใน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁴⁵“มาแตร์ เอท มาจิสตรา Mater et Magistra : คริสตศาสนา และความก้าวหน้าทางสังคม สมณสารสมเด็จพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23,” แปลโดย คมสัน หุตะแพทย์ ใน คำสอนเพื่อสังคม : สมณสารสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ, เสรี พงศ์พิศ, รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ และคมสัน หุตะแพทย์ (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528), หน้า 111-113.

¹⁴⁶“สมณสาสน์เรูรม นอวารูม ของสมเด็จพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 ประกาศ ณ วันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1891,” ใน คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1: สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961, บาทหลวงสีลม ไชยเผือก (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2545), หน้า 93.

¹⁴⁷“พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับ

เวลาต่อมาได้มีการวิเคราะห์สถานการณ์หรือสภาพทางสังคมในสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และได้กล่าวถึงความสำคัญของโลกอย่างชัดเจนต่อการพัฒนาการสอนด้านสังคมในเอกสารสำคัญคือ พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (Gaudium et Spes)¹⁴⁸ ดังนี้

1) สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 มีทัศนะความคิดต่อโลกคือ ครอบครัวมนุษย์ทั้งหมด (the whole human family) ซึ่งมองเห็นได้เชิงประจักษ์ในบริบทของทุกสิ่งทุกอย่าง โลกอยู่ในฐานะของโรงละครแห่งประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่ได้ให้กำเนิดและส่งผ่านเครื่องหมายต่างๆ ได้แก่ ความเจ็บปวด (travails) ชัยชนะ (triumphs) และความล้มเหลว (failures) ดังนั้นโลกจึงเป็นพื้นที่ที่จะต้องถูกสร้างด้วยวิสัยทัศน์แบบคริสตชน และจะต้องได้รับการดูแลรักษาด้วยความรักของพระเจ้าผู้ทรงสร้าง พระเยซูเจ้าผู้ซึ่งถูกตรึงกางเขนจนสิ้นพระชนม์ และได้กลับฟื้นคืนพระชนม์ชีพ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโลกตามแผนการแห่งความรอดของพระเป็นเจ้าของเจ้า¹⁴⁹

องค์ประกอบทั้งสามข้อนี้เป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนออกมาจากเอกสารด้านสังคมฉบับแรกของพระศาสนจักรคาทอลิกคือ พระสมณสาส์นว่าด้วยสิ่งใหม่ (Rerum Novarum) โดยสมเด็จพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 ได้ศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคมของทวีปยุโรปในขณะนั้น และพบปัญหาที่สำคัญ 2 ประการคือ

1) สภาพปัญหาชีวิตของคนงานในสังคมอุตสาหกรรมกล่าวคือ คนจำนวนมากที่ต้องได้รับผลประโยชน์น้อย และต้องเผชิญกับสภาพที่เป็นอันตรายทั้งด้านสุขภาพ ศีลธรรม โดยเฉพาะสตรีและเด็ก รวมถึงสภาพการทำงานที่ไร้มนุษยธรรม การว่างงาน การแตกแยกของครอบครัว สภาพความเลวร้ายที่ผู้ยากจน อ่อนแอต้องเผชิญก่อให้เกิดความขุ่นเคือง คับแค้น ทำให้เกิดการประท้วง และเป็นเหตุผลที่สำคัญที่ทำให้พวกเขาขึ้นขอบทอุทธรณ์ที่มีความรุนแรง (การปฏิวัติของแนวคิดมาร์กซิสม์)¹⁵⁰

บรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.ท., 1968), หน้า 72-73.

¹⁴⁸ Gaudium et Spes เป็นภาษาละติน หมายความว่า ความชื่นชมยินดีและความหวัง เป็นเอกสารฉบับสุดท้ายที่ได้รับการรับรองก่อนปิดสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 เป็นเอกสารที่ให้แนวคิดและแนวทาง รวมทั้งการกำหนดพันธกิจในการพัฒนาสังคมให้กับพระศาสนจักรสากลและพระศาสนจักรท้องถิ่นหรือพื้นเมือง

¹⁴⁹ Austin Flannery, General Editor, Vatican II The Conciliar and Post Conciliar Documents : Study Edition (New York: Costello Publishing Company Inc., 1987), pp. 903-904. และ “พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart (ม.ป.ท.: ม.ป.ท., 1968), หน้า 2-3.

¹⁵⁰ Michael J. Schultheis, Ed P. DeBerri and Peter Henriot, Catholic Social Teaching : Our Best Kept Secret, แปลโดย รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, คำสอนด้านสังคมของคาทอลิก : ความลับของเราที่ได้รับการปกปิดอย่างยอดเยี่ยมที่สุด (กรุงเทพมหานคร: หจก.ธรรมมถการพิมพ์, 2534), หน้า 116. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

2) สภาพความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างเสรีนิยมและสังคมนิยม ซึ่งสมเด็จพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 ทรงกล่าวถึง ดังนี้ ความยากจนและความทุกข์ของคนงานในสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นผลของความไม่เป็นธรรม ซึ่งเกิดจากลัทธิทุนนิยมเสรีที่ชนชั้นกลางยึดมั่น¹⁵¹ พร้อมทั้งยังปฏิเสธลัทธิสังคมนิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์ในการแก้ปัญหาสังคม¹⁵²

และจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่กล่าวมา สมเด็จพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 ในนามพระศาสนจักรทรงยืนยันว่า สภาพปัญหาความอยู่ดีศรีธรรมที่เกิดขึ้นกับคนงานที่เป็นส่วนใหญ่นั้นไม่สามารถที่จะแก้ไขได้โดยความสามารถของมนุษย์เพียงอย่างเดียวแต่ต้องให้ความสำคัญกับศาสนาคาทอลิก เพราะเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจมาจากพระเจ้าและมีพลังความสามารถ กล่าวคือ อาศัยอำนาจของพระวรสารพระศาสนจักรยื่นกรานการประยุกต์คำสอน เพื่อยุติความขัดแย้ง (ระหว่างทุนกับแรงงาน) หรืออย่างน้อยก็ลดความขัดแย้งลงบ้างพระศาสนจักรมิเพียงแต่ให้ความสว่างแก่ปัญหาแต่ยังแนะนำการดำเนินชีวิตและความประพฤติของทุกคนและถือว่าการแทรกแซงทางกฎหมายและของรัฐเป็นสิ่งสำคัญในการบรรลุความมุ่งหมายนั้น”¹⁵³

โดยสรุปแล้วคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรได้ก่อกำเนิดขึ้นจากพระสมณสาสน์ว่าด้วยสิ่งใหม่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่พระศาสนจักรได้วิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพสังคมของยุคสมัยใหม่ (Modernity) เป็นครั้งแรกในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ค.ศ. 1891) โดยมีสมาชิกของพระศาสนจักร โดยเฉพาะพระสันตะปาปาและพระสังฆราชได้นำคำสอนจากพระวรสารมาพิจารณาเพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสังคมพร้อมทั้งให้แนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม รวมถึงความสัมพันธ์ที่สำคัญที่สุดคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และพระเป็นเจ้าอันเป็นหลักความเชื่อของคาทอลิก นอกจากนี้พระสมณสาสน์ว่าด้วยสิ่งใหม่ยังมีความแตกต่างจากการเขียนเอกสารทางการฉบับอื่นๆ ก่อนหน้านั้นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการประกาศข้อความเชื่อเพื่อให้เกิดความชัดเจน ไม่หลงผิด หรือ ระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อให้สมาชิกภายในพระศาสนจักรปฏิบัติตาม รวมถึงการตัดสินประณามเรื่องต่างๆ ที่ขัดต่อหลักการของพระศาสนจักร

¹⁵¹“สมณสาสน์เรูรม นอวารูม ของสมเด็จพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 ประกาศ ณ วันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1891,” ใน คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1: สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961, บาทหลวงสีลม ไชยเผือก (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2545), หน้า 91.

¹⁵²เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

¹⁵³เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรมีความสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) เป็นส่วนหนึ่งของการเผยแผ่ศาสนาหรือการประกาศข่าวดี เพื่อชี้แจงความประพฤติของคริสตชนทั้งส่วนตัวและต่อสังคม รวมทั้งแก้ปัญหาสังคม¹⁵⁴ 2) การชี้ให้เห็นข้อจำกัดของแนวคิดและระบบความคิดต่างๆ ที่แพร่หลายอยู่ในโลก ได้แก่ ความก้าวหน้าของแนวคิดวิทยาศาสตร์ส่งผลให้เกิดการละเลยหรือลดทอนคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์¹⁵⁵ และไม่ได้คำนึงธรรมชาติของมนุษย์ เช่น การเจ็บป่วย ความทุกข์ยากลำบาก เป็นต้น¹⁵⁶ และ 3) คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรได้ชี้ให้เห็นความสำคัญเรื่องความยุติธรรมและความรัก ซึ่งเป็นส่วนที่จำเป็นของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม¹⁵⁷

ด้วยเหตุผลทั้งสามประการนี้ สมเด็จพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 จึงได้กล่าวว่า อย่าให้มีการขัดแย้งกันระหว่างความสมบูรณ์ทางจิตใจ และกิจการของชีวิตจนทำให้ไม่สามารถปรับเข้าหากันได้ เพื่อที่จะให้บรรลุถึงความสมบูรณ์นี้ พระศาสนจักรต้องมีบทบาทในการสร้างความกลมกลืนระหว่างแง่มุมที่ทันสมัย เพื่อความก้าวหน้าตามบรรทัดฐานของมนุษย์ และคำสอนของพระวรสาร นี่เป็นสิ่งที่กาลเวลาเรียกร้องต่อพระศาสนจักร (The Signs of the time) และความปรารถนาของพระสันตะปาปาที่มีต่อระบบสังคมโลกคือ ระบบสังคมที่จัดตั้งเหมาะสมที่จะทำให้ประชาชนชาติเกิดความชื่นชมยินดีในความมั่งคั่ง ความสุขและสันติภาพ¹⁵⁸ นอกจากความสำคัญแล้วคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรยังมีจุดมุ่งหมาย 4 ประการ ได้แก่ 1. ช่วยกำหนดว่าปัญหาสังคมที่กำลังเผชิญอยู่ว่า เป็นปัญหาอะไรแน่ๆ เพื่อหาทางออกได้ถูกต้อง 2. นำทางพฤติกรรมของคริสตชน 3. ช่วยมนุษย์ที่กำลังเดินทางแห่งความรอด 4. ช่วยมนุษย์ตอบสนองกระแสเรียกในฐานะผู้สร้างสังคมบนแผ่นดิน¹⁵⁹

¹⁵⁴ บาทหลวงสีลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2545), หน้า 41.

¹⁵⁵ Michael J. Schultheis, Ed P.DeBeri and Peter Henriot, *Catholic Social Teaching : Our Best* KepSecret, แปลโดย รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, คำสอนด้านสังคมของคาทอลิก : ความลับของเราที่ได้รับการปกปิดอย่างยอดเยี่ยมที่สุด (กรุงเทพมหานคร: หจก.ธรรมการพิมพ์, 2534), หน้า 197.

¹⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 187.

¹⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 188.

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 205.

¹⁵⁹ บาทหลวงสีลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2545), หน้า 41

หลักการและแนวทางปฏิบัติในคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร

จากการศึกษาความหมาย ที่มา ความสำคัญและจุดมุ่งหมายของคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกที่กล่าวไปข้างต้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นหลักการและแนวทางปฏิบัติในคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ซึ่งผู้วิจัยสรุปออกมาเป็น 5 เรื่องดังนี้

1) **คุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์** มีความสำคัญอย่างยิ่ง สืบเนื่องจากหลักความเชื่อ 2 ประการ ได้แก่

1.1 พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ให้มีคุณสมบัติสูงกว่าสิ่งอื่นๆ ทั้งหมด คือ ทรงปั้นด้วยร่างกาย แทนที่จะเนรมิตด้วยฤทธิ์ แล้วทรงเป่าลมหายใจแห่งชีวิตเข้าไปในรูจมูกให้เข้าไปอยู่ในตัวมนุษย์ กลายเป็นส่วนสำคัญในตัวมนุษย์ แสดงว่ามนุษย์มีส่วนหนึ่งที่มาจากพระเจ้าโดยตรง คือ ลมชีวิต¹⁶⁰

1.2 พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ตามฉายาหรือภาพลักษณ์ของพระเจ้า (Image of God) ซึ่งได้มอบคุณสมบัติที่สำคัญให้แก่มนุษย์คือ เสรีภาพ มโนธรรม ปัญญา และทรงตั้งให้มนุษย์เป็นนายดูแลรักษา และปกป้องทุกสิ่งทีพระองค์ทรงสร้าง¹⁶¹

1.3 พระเยซูคริสตเจ้าทรงบังเกิดเป็นมนุษย์ (Incarnation) และได้ดำเนินชีวิตเยี่ยงมนุษย์ เช่น การทำงานด้วยมือและสติปัญญา เป็นต้น¹⁶²

และด้วยหลักความเชื่อสองประการที่กล่าวมานี้ทำให้มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรี ความเท่าเทียมกัน และศักดิ์ศรีที่แท้จริงของมนุษย์อยู่ที่การดำเนินชีวิตตามหลักความเชื่อและคำสั่งสอนของพระเจ้า และพระศาสนจักร¹⁶³ ดังนั้น ศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมจึงเป็นพื้นฐานในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ควรต่อกัน รวมทั้งยังเป็นการยืนยันให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าและมนุษย์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดสำคัญสูงสุดของคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความสำคัญของคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ก่อให้เกิดแนวทางปฏิบัติที่สำคัญคือ

1. การให้ความสนใจกับการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ของมนุษย์ทั้งความใฝ่ฝันและความมุ่งหวังของมนุษย์ โดยอาศัยสติปัญญา ความสามารถ เสรีภาพ และมโนธรรมของมนุษย์ที่พระเป็นเจ้าทรงประทานมาเพื่อการจัดการเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ได้แก่

¹⁶⁰ กิริติ บุญจือ, “หัวใจศาสนาคริสต์ (คาทอลิก),” บทความเสนอในการประชุมวิชาการ เรื่องหัวใจของศาสนา วันที่ 17-18 มกราคม 2528 ณ อาคารธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 13

¹⁶¹ บาทหลวงสีลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร : ภาคอ้างอิง (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกประเทศไทย, 2547), หน้า 18.

¹⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

¹⁶³ Michael J. Schultheis, Ed P. DeBerri and Peter Henriot, Catholic Social Teaching : Our Best Kept Secret, แปลโดย รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, คำสอนด้านสังคมของคาทอลิก : ความลับของเราที่ได้รับการปกปิดอย่างยอดเยี่ยมที่สุด, หน้า 22.

การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ความมุ่งหวังในเรื่องเสรีภาพ และคุณประโยชน์จากอารยธรรมที่จะขยายไปถึงทุกคนอย่างแท้จริง¹⁶⁴

2. การทำงานของมนุษย์มีคุณค่า เนื่องจากการสืบสานงานสร้าง และดูแลรับผิดชอบโลกต่อจากพระเป็นเจ้า¹⁶⁵

3. การปกป้องคุ้มครองเรื่องสิทธิและให้หลักประกันความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ทุกคน เช่น สิทธิในการได้ค่าแรงที่เป็นธรรม สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน สิทธิในการรวมตัว สิทธิในการปฏิบัติทางศาสนา สิทธิในการปกป้องครอบครัว สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในสังคมบ้านเมือง อย่างไรก็ตามสิทธิในการครอบครองทรัพย์สินส่วนบุคคลต้องสนับสนุนความดีส่วนรวม และมุ่งเน้นให้ใช้ทรัพย์สินอย่างชอบธรรมมากกว่าการครอบครองอย่างชอบธรรมตามกฎหมาย เช่น การแบ่งปันช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอยากจนกว่า¹⁶⁶ เป็นต้น

4. การนำหลักความเชื่อทางศาสนามาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตทางสังคม เพื่อทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมมุ่งไปสู่ความดี¹⁶⁷

5. การให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากมนุษย์เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด มนุษย์จึงมีสิทธิและหน้าที่ในสังคมต่างๆ กล่าวคือ สิทธิที่จะดำรงชีวิต มีปัจจัยจำเป็นอย่างเพียงพอ สิทธิเกี่ยวกับคุณค่าศีลธรรมและวัฒนธรรม สิทธิที่จะได้รับการเคารพในตัวตน เสรีภาพในการแสวงหาความจริง สิทธิเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่จะทำงานในเงื่อนไขที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและศีลธรรมสิทธิในการประชุมและสมาคม สิทธิที่จะมีส่วนร่วม

¹⁶⁴ “พระธรรมบัญญัติด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมบัญญัติด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่ไม่ใช่คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 21-25 และ 31-39 .

¹⁶⁵ บาทหลวงสีลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร : ภาคอ้างอิง (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกประเทศไทย, 2547), หน้า 27.

¹⁶⁶ Michael J. Schultheis, Ed P.DeBerri and Peter Henriot, Catholic Social Teaching : Our Best Kept Secret, แปลโดย รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, คำสอนด้านสังคมของคาทอลิก : ความลับของเราที่ได้รับการปกปิดอย่างยอดเยี่ยมที่สุด (กรุงเทพมหานคร: หจก.ธรรมกลการพิมพ์, 2534), หน้า 22-24.

¹⁶⁷ “สมณสาสน์เรอุม นอวารุม ของสมเด็จพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 ประกาศ ณ วันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1891,” ใน คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961, บาทหลวงสีลม ไชยเผือก (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2545), หน้า 93-94 และ 97.

ความเป็นอยู่ของบ้านเมืองและในความดีส่วนรวม สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เท่าเทียมกันทุกคนและถูกต้องตามหลักการความยุติธรรม¹⁶⁸ เป็นต้น

นอกจากมีสิทธิและเสรีภาพแล้ว มนุษย์ยังมีหน้าที่ เป็นความสัมพันธ์ที่แยกกันไม่ได้ในบุคคลเดียวกันกล่าวคือ สิทธิในการมีชีวิตก็มีหน้าที่ที่จะต้องรักษาชีวิต สิทธิที่จะแสวงหาความจริงโดยเสรีก็ต้องมีหน้าที่ในการแสวงหาด้วยการพิจารณาอย่างถ่องแท้และรอบคอบและการมีสิทธิต้องมีหน้าที่ที่จะเคารพสิทธิ เนื่องจากมนุษย์ต้องดำรงอยู่ร่วมกัน ส่งเสริมความดีซึ่งกันและกัน เพื่อความเรียบร้อย โดยการเคารพสิทธิและปฏิบัติหน้าที่ และต้องมีน้ำใจช่วยเหลือเรื่องส่วนรวม ซึ่งเป็นสิทธิและหน้าที่ในระดับกว้าง การดำรงชีวิตในทางสังคมจะต้องเกิดประโยชน์แก่สมาชิกทั้งหลายในสังคมด้วยที่สำคัญที่สุดคือศีลธรรมของมนุษย์เรียกร้องให้ปฏิบัติตามมโนธรรมของตน การเคารพสิทธิ การปฏิบัติตามหน้าที่ การร่วมมือกัน ต้องคำนึงถึงการตัดสินใจส่วนบุคคล ต้องให้เขาได้รับผิดชอบด้วยตนเอง ตามความคิดเห็น การริเริ่ม และสำนึกของเขาไม่ใช่การถูกบังคับ¹⁶⁹

2) การพัฒนามนุษย์และสังคม สืบเนื่องมาจากการขยายความคำสอนตามความเป็นจริงทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงของยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่พระศาสนจักรให้ความสนใจ ได้แก่ สงครามโลกครั้งที่ 2 การเกิดยุคพัฒนา และสงครามเย็นซึ่งทั้งสามปรากฏการณ์นี้มีรัฐเป็นผู้มีบทบาทนำทั้งสิ้น และผลที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความทุกข์ยากและลดคุณค่าในชีวิตมนุษย์ ด้วยเหตุนี้พระศาสนจักรจึงมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องมนุษย์ด้วยการให้หลักความเชื่อและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในเรื่องของการพัฒนาที่มีมนุษย์เป็นรากฐานสำคัญ ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจ อุดมการณ์หรือระบอบการเมือง แต่มุ่งเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ที่มนุษย์พึงมีต่อกันในสังคม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ที่สำคัญที่สุดพระศาสนจักรได้เน้นถึงศักยภาพของมนุษย์เองที่จะเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนามนุษย์ให้ดีขึ้น

ความคิดเรื่องการพัฒนาคนและสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกเป็นผลที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญคือ สภาสังคายนาสภาลาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงยุคเริ่มต้นของการพัฒนาหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปีค.ศ. 1962 ซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับสภาสังคายนาครั้งนี้จะได้นำเสนอต่อไป ในบทถัดไปสภาสังคายนาสภาลาติกันครั้งที่ 2 ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ และเป้าหมาย รวมถึงการวางแนวทางการพัฒนามนุษย์และสังคมให้กับพระสมณสาสน์ด้านสังคมในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน แนวทางปฏิบัติและเป้าหมายของการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกสามารถสรุปได้ 3 ประการ ดังนี้

¹⁶⁸ สันติสุข ณ แผ่นดิน : Pacem in Terris สมณสาสน์สมเด็จพระสันตะปาปาจอห์น ที่ 23, แปลโดย Daniel Vongphanit and L.A.C Chorin EP.VIC. AP.DE Bangkok (พระนคร: สำนักงานอัครมุขมณฑล, 1963), หน้า 9-15.

¹⁶⁹ สันติสุข ณ แผ่นดิน : Pacem in Terris สมณสาสน์สมเด็จพระสันตะปาปาจอห์น ที่ 23, แปลโดย Daniel Vongphanit and L.A.C Chorin EP.VIC. AP.DE Bangkok (พระนคร: สำนักงานอัครมุขมณฑล, 1963), หน้า 15-18.

2.1 การพัฒนาของพระศาสนจักรเพื่อรับใช้มนุษย์¹⁷⁰ และสังคม โดยมีหน้าที่สำคัญคือพระศาสนจักรใช้อำนาจเข้าแทรกแซงในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักศีลธรรม รวมถึงความเชื่อที่พระเจ้าฝากไว้ คือ การประกาศ การตีความ และกระตุ้นหลักศีลธรรมทั้งหมด รวมถึงการเรียกร้องให้ระบียบสังคม รวมทั้งชีวิตด้านเศรษฐกิจเข้ามาอยู่ในเขตอำนาจของพระศาสนจักร เนื่องจากการมองว่าชีวิตด้านเศรษฐกิจและศีลธรรมเป็นเรื่องที่แยกออกจากกันไม่ได้¹⁷¹ การรับใช้มนุษย์ด้วยการพัฒนานี้ถือว่าเป็นธรรมชาติทางสังคมของมนุษย์ (the social nature of human) ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพา ระหว่างกัน (interdependence) ของการที่บุคคลมนุษย์ทำตัวให้ดีขึ้น (personal betterment) และการปรับปรุงสังคม (improvement of society) ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงจำเป็นต้องดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม¹⁷²

2.2 การวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง เพื่อการปรับปรุงคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรให้เหมาะกับเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป และการร่วมมือจากทุกฝ่าย¹⁷³ รวมถึงให้การยอมรับความก้าวหน้าทางความรู้ วิทยาการและเทคนิคต่างๆ ว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์แทนการมองว่าเป็นอันตรายต่อความเชื่อ แต่ควรได้รับการพิจารณาว่าเป็นเครื่องมือของมนุษย์เพื่อทำให้มนุษย์สามารถปรับปรุงตนเองได้ทั้งในเรื่องธรรมชาติ (ความสัมพันธ์ในสังคมโลก) และเหนือธรรมชาติ (ความสัมพันธ์กับพระเจ้า)¹⁷⁴

2.3 การประกาศถึงเสรีภาพของมนุษย์ที่เป็นบุตรของพระเจ้า ซึ่งเป็นเสรีภาพที่ไม่ตัดขาดความเชื่อจากพระเจ้า และปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยความรัก การประณามการเป็นทาสทุกชนิด เพราะการเป็นทาสคือการทำให้มนุษย์ไม่มีเสรีภาพ ซึ่งถือเป็นบาปที่สำคัญ การเคารพนับถือศักดิ์ศรีและการ

¹⁷⁰ “พระธรรมบัญญัติด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมบัญญัติด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 4.

¹⁷¹ “สมณสาสน์ Quadragesimo Anno ของสมเด็จพระสันตะปาปาปิอุสที่ 11 ประกาศ ณ วันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1931 ใน คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-196, บาทหลวงสีลม ไชยเผือก (กรุงเทพฯ. การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2545), หน้า 112-113.

¹⁷² Austin Flannery, General Editor, Vatican II The Conciliar and Post Conciliar Documents : Study Edition (New York: Costello Publishing Company Inc., 1987), p. 926.

¹⁷³ “มาแตร์ เอท มาจิสตรา Mater et Magistra : คริสตศาสนา และความก้าวหน้าทางสังคม สมณสาสน์สมเด็จพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23,” แปลโดย คมสัน หุตะแพทย์ ใน คำสอนเพื่อสังคม : สมณสาสน์สำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ, เสรี พงศ์พิศ, รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ และ คมสัน หุตะแพทย์ (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528), หน้า 123.

¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

ตัดสินใจอย่างเป็นอิสระของมโนธรรมและยืนยันทนและสนับสนุนสิทธิต่างๆของมนุษย์ เพื่อไม่ให้มีการอ้างเสรีภาพจอมปลอมทำลาย¹⁷⁵

2.4 การให้การศึกษาเพื่อสร้างคุณธรรม โดยการอบรมเรื่องความสำนึกในหน้าที่ของตนเอง การศึกษาทางวัฒนธรรม และศาสนาของมนุษย์โดยเฉพาะกับเยาวชนและฆราวาสนอกจากนี้ ยังต้องมีการอบรมด้วยความมั่นใจในอาณาจักรพระเจ้า การเตรียมพร้อมที่จะแบกรับภารกิจและความยากลำบาก ซึ่งไม่มีใครที่จะหลีกเลี่ยงได้ เพราะเป็นพันธะที่สำคัญมีคุณค่า เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้กับมนุษย์¹⁷⁶

ความหมายของอาณาจักรของพระเจ้า(The Kingdom of God) หมายถึง การสร้างอาณาจักรของพระเจ้าบนโลกนี้ เป็นอาณาจักรของความเป็นจริง การมีชีวิตศักดิ์สิทธิ์ คุณธรรม ความรักและสันติภาพ โดยอาศัยการสอนและนำคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตทางสังคมในโลก¹⁷⁷ (เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม) การสร้างอาณาจักรของพระเจ้าไม่ได้ผูกมัดกับระบอบการเมืองแบบใดทั้งสิ้น¹⁷⁸ ส่วนความรอดของมนุษย์คือการที่มนุษย์มีเสรีภาพและสิทธิในการดำเนินชีวิตและใช้สติปัญญาเพื่อทำคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ด้วยความรักตามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ได้มาจากพระเจ้า

พระศาสนจักรให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมมาก เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของแต่ละสังคม ซึ่งพระศาสนจักรจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้และแลกเปลี่ยนด้วย เพื่อที่จะได้นำหลักความเชื่อและคำสั่งสอนที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์และสังคมไปปรับปรุงให้เหมาะสม¹⁷⁹ ดังนั้น พระศาสนจักรเห็นความสำคัญของวัฒนธรรม 3 ประการ คือ 1) เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาทำความเข้าใจมนุษย์ 2) เป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์และ 3) เกี่ยวข้องกับธรรมชาติมนุษย์ และวัฒนธรรมยังมีความหมายในแง่ประวัติศาสตร์และสังคม กล่าวคือ เป็นศูนย์รวมของความรู้ แบบแผน

¹⁷⁵ “พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 76-77.

¹⁷⁶ “มาแตร์ เอท มาจิสตรา Mater et Magistra : คริสตศาสนา และความก้าวหน้าทางสังคม สมณสารสมเด็จพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23,” แปลโดย คมสัน หุตะแพทย์ ใน คำสอนเพื่อสังคม : สมณสารสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ, หน้า 180-181.

¹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 204. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

¹⁷⁸ “พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 156.

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86-87.

ชีวิต และมรดกที่สืบทอดกันมาช่วยขัดเกลามนุษย์ให้เจริญก้าวหน้าทั้งกายและจิตใจช่วยก่อให้เกิดความเจริญและรักษาสถาบันต่างๆ ที่สำคัญของมนุษย์ให้ต่อเนื่องถึงมนุษย์รุ่นหลังโดยแต่ละสังคมก็จะมีลักษณะวัฒนธรรมที่เฉพาะแตกต่างกันไปและต่างก็มีคุณค่าทั้งสิ้น¹⁸⁰

การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของพระศาสนจักรมีที่มาจากความเชื่อในเรื่องการบังเกิดมาเป็นมนุษย์ของพระเยซูเจ้า เพราะการเกิดเป็นมนุษย์ต้องดำเนินชีวิตสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในสมัยนั้น รวมถึงการตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักรเองที่อยู่ในโลกที่ต้องอาศัยวัฒนธรรมเพื่อทำภารกิจที่ได้รับมอบหมายคือ การเผยแผ่ศาสนาและนำคำสั่งสอนของพระเป็นเจ้าสู่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ การทำหน้าที่ของพระศาสนจักรก็ได้ส่งผลต่อวัฒนธรรมด้วย¹⁸¹ และพระศาสนจักรยังชี้แนะแนวทางในการดำเนินความสัมพันธ์ของมนุษย์ในเรื่องวัฒนธรรม คือให้มนุษย์อยู่และสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ เพื่อจะได้เข้าใจความคิด ความรู้ ความรู้สึกที่แท้จริงที่แสดงออกมาทางวัฒนธรรม และนำวัฒนธรรมเหล่านั้นมารวมเข้ากับหลักความเชื่อและคำสอนของพระศาสนจักร เพื่อให้ความจริงทางวัฒนธรรมในโลกและศาสนาได้ดำเนินไปในชีวิตมนุษย์อย่างพร้อมเพรียงกัน¹⁸²

3.การพัฒนาให้สถาบันต่างๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือการเมืองอยู่ได้เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยอำนวยความสะดวกให้มนุษย์สามารถปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นทั้งในทางชีวิตธรรมชาติและเหนือธรรมชาติโดยการศึกษาทำความเข้าใจอารยธรรมของยุคสมัยคือ ความรู้ วิทยาการ ความชำนาญงานในสถาบันต่างๆ ไปพร้อมกับการการยึดหลักความเชื่อทางศาสนา คือ ความยุติธรรม ความรัก เสรีภาพและการถือกฎระเบียบต่างๆ ที่เหมาะสมและถูกต้องตามหลักศีลธรรม ซึ่งอาจสรุปได้ว่ามนุษย์จะต้องทำงานด้วยการสังเคราะห์ความรู้ วิชาการ และความชำนาญร่วมกับคุณค่าอันสูงส่งฝ่ายจิตใจเหนือธรรมชาติ¹⁸³รวมทั้งการทำหน้าที่ในสังคมต้องร่วมมือกับผู้อื่นที่ไม่ใช่คาทอลิก โดยทำกิจการงานทุกอย่างด้วยความสุจริตและมีแนวโน้มไปสู่ความดีหรือผลประโยชน์ส่วนรวมด้วย¹⁸⁴

ในการพัฒนาสถาบันการเมืองให้เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกให้มนุษย์ปรับประงชีวิตที่ดีขึ้นนั้นจะต้องก่อตั้งประชาคมการเมืองที่เหมาะสมแก่มนุษย์ต้องมีการพัฒนาสำนึกภายในเรื่องความยุติธรรม ความโอ้อ้อมอารี และการรับใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หมายถึงสภาพในชีวิตสังคมทั้งหมดซึ่งอำนวยความสะดวก ครอบครัว และหมู่ชนบรรลุถึงความสมบูรณ์พูนสุขได้อย่างครบถ้วนและสะดวก

¹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108-109.

¹⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118-119.

¹⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 126.

¹⁸³ “พระธรรมบัญญัติด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมบัญญัติด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.พ.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 80-81.ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้เขียน

¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85-86.

ยิ่งขึ้น¹⁸⁵ นอกจากนี้พระศาสนจักรกับประชาคมการเมืองมีหน้าที่คล้ายกัน นั่นคือ การรับใช้มนุษย์ทั้งทางส่วนตัวและสังคมเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ สนับสนุนเสรีภาพทางการเมืองและความรับผิดชอบทางสังคมโดยประกาศความจริงแห่งพระวรสารในทุกกิจการสาขาของมนุษย์¹⁸⁶

ในเรื่องหลักความเชื่อทางศาสนาเรื่องความยุติธรรม ความรัก เสรีภาพ และความจริง สมเด็จพระสันตะปาปาโยฮันที่ 23 ได้อธิบายว่าความยุติธรรมคือ เคารพสิทธิต่างๆ และปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ความรักคือ ความรู้สึกที่เห็นความต้องการของคนอื่นเหมือนความต้องการของตนเอง แบ่งปันทรัพย์สินของตนให้แก่คนอื่น ให้มีการแลกเปลี่ยนคุณค่าทางจิตใจซึ่งกันและกันมากขึ้น เสรีภาพ คือ ลักษณะที่เหมาะสมกับมนุษย์ที่มีเหตุผล มีความรับผิดชอบในการกระทำของตน และความจริงซึ่งเป็นรากฐานของระเบียบแห่งมนุษย์ คือ ศีลธรรม¹⁸⁷ ซึ่งหากมนุษย์ปฏิบัติตามแล้วจะพบถึงความปรารถนาสูงสุดคือ สันติภาพ¹⁸⁸

4)การจัดตั้งหน่วยงานดำเนินงานพัฒนาของพระศาสนจักรกล่าวคือ พระศาสนจักรมิได้มีบทบาทเพียงแต่การสั่งสอนและให้แนวทางปฏิบัติด้านสังคมอย่างที่ผ่านมา การปฏิบัติการพัฒนาโดยตรงของพระศาสนจักร โดยการจัดตั้งองค์กรระดับสากลขึ้นเพื่อกระตุ้นให้ประชาคมของชาวคาทอลิกทั้งหลายส่งเสริมความเจริญในประเทศยากจน และความยุติธรรมด้านสังคมในระหว่างชาติต่างๆ¹⁸⁹

5)การนิยามความหมายการพัฒนาที่แท้จริงของพระศาสนจักร ซึ่งสมเด็จพระสันตะปาปาปอลที่ 6 ได้ทรงให้ความหมายที่แท้จริงของการพัฒนาไว้ในพระสมณสาส์นการพัฒนาประชาชาติ เมื่อปี ค.ศ. 1967 ภายหลังจากสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 สิ้นสุด การพัฒนาที่แท้จริงหมายถึง

¹⁸⁵ พระธรรมบัญญัติว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมบัญญัติว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 147-149.

¹⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 156-157.

¹⁸⁷ สันติสุข ณ แผ่นดิน : Pacem in Terris สมณสาส์นสมเด็จพระสันตะปาปาโยฮันที่ 23, แปลโดย Daniel Vongphanit and L.A.C Chorin EP.VIC. AP.DE Bangkok (พระนคร: สำนักงานอุคมพันธ์, 1963), หน้า 19-20.

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

¹⁸⁹ “พระธรรมบัญญัติว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมบัญญัติว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 186.

การที่มนุษยชาติเริ่มฝ่าฝืนอุปสรรคต่างๆ อย่างห้าวหาญ เพื่อบรรลุถึงความครบครัน¹⁹⁰ ความครบครันของการพัฒนามีความหมายมากกว่าความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การพัฒนาที่แท้จริงต้องครบถ้วน ไม่ละเลยมนุษย์ผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ตัดด้านใดด้านหนึ่งของชีวิตมนุษย์ออกไป แต่การพัฒนามนุษย์ต้องถือว่ามนุษย์เป็นฐาน เพราะมนุษย์ทุกคนเกิดมามีเชื้อที่ดี เชื้อแห่งความก้าวหน้าส่วนตัวที่จะบรรลุตามจุดมุ่งหมายของตน ซึ่งพระเจ้าประทานสติปัญญา อำนาจใจ (เสรีภาพ) ให้มนุษย์แต่ละคน ดังนั้นมนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อความก้าวหน้าของตนพอสมควร และมนุษย์ควรรับผิดชอบต่อมนุษย์ทุกคนด้วย เนื่องจากพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ทั้งหมดเพื่อเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างมนุษย์และเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า¹⁹¹

เพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่แท้จริงคือ การพัฒนามนุษย์ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ พระศาสนจักรได้แนะนำว่าต้องมีการค้นคว้าทางวิชาการมากขึ้น เพื่อให้พบกับลักษณะความเป็นมนุษย์ใหม่ คือความรัก มิตรภาพ การภาวนา และการรำพึง หากมนุษยชาติคุณค่าเหล่านี้ก็จะไม่มีทางก้าวหน้าอย่างแท้จริง เพราะความก้าวหน้าที่แท้จริงคือ การก้าวขึ้นจากการเป็นมนุษย์น้อยไปสูความเป็นมนุษย์มากขึ้น¹⁹² ซึ่งความเป็นมนุษย์น้อย หมายถึง การขาดแคลนวัตถุหรือสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตขั้นต่ำมนุษย์ รวมถึงความอับจนทางศีลธรรมที่เกิดจากการเห็นแก่ตัว การกดขี่เอารัดเอาเปรียบกันเชิงโครงสร้าง การซื้อขายที่ไม่ยุติธรรม ฯลฯ

ส่วนความเป็นมนุษย์ที่มากขึ้น หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความทุกข์ยากไปสู่การมีสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ การเอาชนะต่อปัญหาสังคม ความรู้ที่เพิ่มขึ้น การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม การเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ผู้อื่นมากขึ้น การยึดมั่นต่อจิตใจที่ยากจน ความร่วมมือในการแสวงหาประโยชน์ร่วมกัน ความตั้งใจสร้างสันติภาพ และการได้รับรู้ถึงคุณค่าสูงสุดคือการรับรู้ถึงพระเจ้า ซึ่งเป็นที่มาและเป้าหมายของมนุษย์ เพราะความเชื่อเป็นของขวัญจากพระเจ้า¹⁹³ เพราะเมื่อใดที่มนุษย์ตัดขาดจากพระเจ้าและให้ความสำคัญกับมนุษย์เพียงอย่างเดียวก็อาจจะทำให้มนุษย์ครอบครองโลกได้ แต่ไม่สามารถที่จะครองตนเองได้ เพราะตกเป็นทาสที่ตัวเองสร้างขึ้น

¹⁹⁰ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, สังเขปสารของสมเด็จพระสันตะปาปาปอลที่ 6 : การพัฒนาประชาชาติ Populorum Progressio (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ผดุงวิทยาการพิมพ์, 2521), หน้า 1. พระสมณสาสน์การพัฒนาประชาชาตินี้ประกาศออกมาเมื่อวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1967 เป็นเอกสารสำคัญที่กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ และเป็นการขยายความหลักความเชื่อและบทบาทของพระศาสนจักรที่มีต่อโลกของพระธรรมบัญญัติด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้แห่งสภาสังคายนาวาติกันที่ 2

¹⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-16.

¹⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

¹⁹³ “การพัฒนาประชาชาติ : Populorum Progressio สมณสารของสมเด็จพระสันตะปาปาปอลที่ 6,” แปลโดย คมสัน หุตะแพทย์ ใน คำสอนเพื่อสังคม : สมณสารสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ, เสรี พงศ์พิศ, รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ และคมสัน หุตะแพทย์ (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, 2528), หน้า 73-74.

ด้วยเหตุนี้เป้าหมายในการพัฒนามนุษย์ให้ครบถ้วนสมบูรณ์คือ อิสรภาพจากความทุกข์ยาก หลักประกันที่มั่นคงยิ่งขึ้นต่อการพอยู่พอกิน มีสุขภาพอนามัย มีงานอย่างสม่ำเสมอ การแบ่งปัน ความรับผิดชอบมากขึ้นโดยปราศจากการกดขี่ในรูปแบบต่างๆ และความปลอดภัยจากการละเมิด ศักดิ์ศรีของมนุษย์ การได้รับการศึกษาที่ดีเพื่อจะได้เข้าใจปัญหาของตนและแก้ไขให้ลุล่วงได้ นี่คือน สิ่ง ที่มนุษย์ปรารถนาอยู่ในเวลานี้¹⁹⁴

โดยสรุปแล้วการพัฒนาที่แท้จริง คือ การทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยการ ส่งเสริมความดีงามให้แก่มนุษย์ทุกคน และไม่แบ่งแยกเรื่องใดเรื่องหนึ่งออกจากตัวมนุษย์ไม่ว่าจะเป็น เรื่องเศรษฐกิจ การเมือง หรือวัฒนธรรม และสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญคือ มนุษย์แต่ละคนและการรวม มนุษยชาติไว้ด้วยกัน เนื่องจากพระศาสนจักรเชื่อว่า เป็นพระประสงค์ของพระเจ้าที่ทำให้มนุษย์พัฒนา ตนเองโดยสมบูรณ์ ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตผ่านการการศึกษาที่ได้จากสภาพแวดล้อมและความ พยายามในการใช้สติปัญญาและเสรีภาพที่พระเจ้าประทานมาให้แก่มนุษย์เพื่อให้มนุษย์รับผิดชอบต่อ ตนเองทั้งชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้นการทำให้มนุษย์สมบูรณ์ไม่ใช่การเลือกทำตามใจตนเอง แต่ เป็นการเดินตามพระประสงค์ของพระเจ้าที่ได้มอบหมายต่อมนุษย์เพื่อนำมนุษย์ไปสู่ความสมบูรณ์คือ การรวมเข้ากับพระคริสต์หรือความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า¹⁹⁵ หรืออาจกล่าวให้ง่ายคือ ความครบถ้วนสมบูรณ์ของมนุษย์ก็คือ การพัฒนามนุษย์ทั้งกายและจิตวิญญาณนั่นเอง

และในเรื่องระเบียบความสัมพันธ์ที่มนุษย์พึงมีต่อกันในสังคม (the laws of social living) มาจากหลักความเชื่อในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมีศักดิ์ศรีที่ได้มาจากการสร้างของพระเจ้าและ จากการบังเกิดมาเป็นมนุษย์และร่วมดำเนินชีวิตบนวัฒนธรรมของพระเยซูเจ้า มนุษย์จึงมีไขมีแต่เพียง ร่างกายแต่มีจิตใจที่เชื่อมโยงกับพระเจ้า ส่งผลให้มนุษย์กลายเป็นศูนย์กลางของการดำเนิน ความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งความสัมพันธ์ ทุกด้านนี้ได้แสดงออกในรูปแบบของสิทธิ หน้าที่ที่มนุษย์มีและปฏิบัติทั้งในแง่ของปัจเจกชนและสังคม ผ่านการดำเนินการต่างๆของสถาบันที่มนุษย์ได้ใช้สติปัญญาและเสรีภาพที่ได้รับจากพระเจ้าสร้างขึ้น ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสังคมเป็นไปอย่างราบรื่นหรือสันติภาพก็โดย อาศัยการปฏิบัติตนของมนุษย์ตามหลักการที่พระเจ้ามอบไว้คือ การประยุกต์คำสอนของพระศาสน จักรเข้ากับความรู้ทางวิชาการและวัฒนธรรมของมนุษย์ตามสภาพความเป็นจริงและยุคสมัยด้วยความ ยุติธรรม ความรัก และเสรีภาพ

¹⁹⁴ “การพัฒนาประชาชาติ : Populorum Progressio สมณสารของสมเด็จพระสันตะปาปาปอลที่ 6,” แปลโดย คม สัน หุตะแพทย์ ใน คำสอนเพื่อสังคม :สมณสารสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ, เสรี พงศ์พิศ, รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ และคมสัน หุตะแพทย์ (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528), หน้า 63

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

เทววิทยาแห่งการปลดปล่อย

การเสนอเนื้อหาแนวคิดเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยมีจุดประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นตัวอย่างแนวทางการพัฒนาที่มีที่มาจากหลักการในสภาสังคายนาสาวตักกันที่ 2 ที่ไคโรในยุคที่ 1 ให้เหมาะสมกับการพัฒนาคนในท้องถิ่นนั้นหลักการและแนวทางปฏิบัติในเรื่องคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการพัฒนามนุษย์และสังคมเป็นแนวทางและแรงบันดาลใจสำคัญให้กับพระศาสนจักรคาทอลิกของทวีปลาตินอเมริกาได้ใช้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แนวทางที่พระศาสนจักรคาทอลิกแห่งทวีปลาตินอเมริกาสร้างขึ้นคือ เทววิทยาแห่งการปลดปล่อย ซึ่งมีที่มาสาระสำคัญ และความสัมพันธ์ต่อแนวคิดการพัฒนาคนและสังคมของคาทอลิกดังนี้

1) ที่มา หรือ ร่องรอยแนวคิดเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยมาจาก 2 สาเหตุคือ

1.1 การประชุมสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งลาตินอเมริกา (Conference of Latin American Bishops, CELAM) ในปี ค.ศ. 1955 ซึ่งเป็นการประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาทางสังคมในระดับโลกของทวีปอเมริกาใต้¹⁹⁶ และการประชุมสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งลาตินอเมริกาในปี 1968 ที่เมือง Medellin ซึ่งเป็นการประชุมเพื่อแสวงหาช่องทางในการนำผลของสภาสังคายนาสาวตักกันครั้งที่ 2 มาใช้ในการทำงานในละตินอเมริกา¹⁹⁷

1.2 การนำความรู้วิชาการไปสู่การปฏิบัติหรือในภาษาของคาทอลิกเรียกว่า การทำงานอภิบาล (pastoral) โดยมีการพิจารณาไตร่ตรอง (reflect) ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดและการกระทำ และเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นท่ามกลางความจริงที่น่าสงสารของคนยากจนที่ถูกกดขี่และความจำเป็นที่ต้องการปลดปล่อยคนออกจากการถูกขี้อารัดเอาเปรียบ¹⁹⁸ และผู้มีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติหรือการอภิบาลคือ นักบวชชายและหญิง บาทหลวง ชรราวาสที่หน้าที่สอนศาสนาเข้าไปทำงานในชุมชนผู้ยากไร้¹⁹⁹

¹⁹⁶ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “เทววิทยาแห่งการปลดปล่อย,” ใน วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 19,2 (มกราคม-มิถุนายน 2541) : 113 และภัควดี วีระภาสพงษ์, “Liberation Theology : เทววิทยาเพื่อการปลดปล่อย,” ใน วารสารฟ้าเดียวกัน 6,3 (กรกฎาคม-กันยายน 2551) : 28 ได้อธิบายให้เห็นว่าการประชุมสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งละตินอเมริกาในปี ค.ศ. 1955 ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในสภาสังคายนาสาวตักกันครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1962-1965) และได้เสนอความคิดในเรื่องบทบาทที่พระศาสนจักรมีต่อโลกและปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น ซึ่งความคิดของพระสังฆราชในละตินอเมริกาเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดพระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (Gaudium et Spes) ที่ได้ให้แนวทางการพัฒนาสังคมของคาทอลิกจนถึงปัจจุบัน

¹⁹⁷ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “เทววิทยาแห่งการปลดปล่อย,” ใน วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 19,2 (มกราคม-มิถุนายน 2541) : 115.

¹⁹⁸ Kanbawza Win, An Introduction to Development Studies (Winnipeg MB: CPDSK Publishing, 1999), p. 122.

¹⁹⁹ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “เทววิทยาแห่งการปลดปล่อย,” ใน วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 19,2 (มกราคม-มิถุนายน 2541) : 121.

2) **สาระสำคัญของแนวคิดเทววิทยาแห่งการปลดปล่อย**คือ การทำงานร่วมกันของบาทหลวง นักบวชชายและหญิง และคนยากไร้ในชุมชน โดยอาศัยแนวคิดมาร์กซิสต์คือ วิชาชีวิตของลัทธิมาร์กซ์ (Marxist dialectics) ในการวิเคราะห์ชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้นเพื่อให้คนยากจนเกิดสำนึกใหม่ในการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ให้ได้ผลประโยชน์ที่ควรได้²⁰⁰และการอ่านพระคัมภีร์ไบเบิลร่วมกันในมุมมองของคนยากไร้ เป็นการศึกษาตีความคำสอนเพื่อช่วยให้คนยากจนตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าในตัวเอง รวมถึงสิทธิในการต่อสู้เพื่อจะมีชีวิตที่ดีขึ้น²⁰¹นอกจากนี้ยังเป็นการไตร่ตรองผลที่ได้จากการวิเคราะห์ด้วยหลักการเทววิทยา

เทววิทยาแห่งการปลดปล่อยนี้ไม่เพียงแต่เป็นความเชื่อ แต่เป็นความพยายามที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการกระทำร่วมกันเพื่อต่อสู้กับสภาพที่เป็นอยู่ (ความยากจน) และมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม²⁰²โดยทำการวิเคราะห์หว่าความยากจนและความไม่เป็นธรรมนี้มีที่มาจากบาปซึ่งไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นเพียงแค่อายุในจิตใจแต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนที่นำไปสู่ความไม่ยุติธรรมและการกดขี่ในสังคมจนขยายเป็นความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นมนุษย์ทั้งในแง่ของปัจเจกชนและสังคมต้องร่วมกันรับผิดชอบแก้ไข เพราะบาปที่เกิดขึ้นเป็นการแสดงให้เห็นเจตจำนงที่ปฏิเสธพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์²⁰³

เทววิทยาแห่งการปลดปล่อยจึงเป็นการนำความรู้ทางวิชาการมาประยุกต์ใช้ และยังก่อให้เกิดการรื้อฟื้นคำสอนในเรื่องที่พระเยซูเจ้าทรงมาบังเกิดเป็นมนุษย์และใช้ชีวิตร่วมกันร่วมดีมอยู่ท่ามกลางคนยากจนและคนที่ถูกสังคมกีดกัน ดังนั้นพระศาสนจักรจะต้องเป็นเหมือนพระเยซูเจ้าคือไม่ใช่แค่เทศน์สอนแต่มีหน้าที่ที่ต้องกระทำด้วย²⁰⁴นอกจากนี้ยังมีการเน้นย้ำถึงคำสอนในเรื่องความยากจนและความรักเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดตามทัศนะของเกอร์เทอเรส (Gutierrez) กล่าวคือความยากจนเป็นการปรากฏตัวของบาป ซึ่งตรงข้ามกับความรัก ความยากจนเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความภาคภูมิใจในตัวเองของมนุษย์ ดังนั้นการนำความรักโดยเฉพาะความรักต่อพระเจ้าและความรักเพื่อนบ้านจะช่วยให้เกิดความยุติธรรมแก่คนยากจน เนื่องจากจะทำให้เกิดความรักที่จะมีชีวิตร่วมกับคนยากจนและร่วมกันปกป้องสิทธิในการที่จะมีชีวิตอยู่ให้สมกับความเป็นมนุษย์²⁰⁵

²⁰⁰ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “เทววิทยาแห่งการปลดปล่อย,” ใน *วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์* 19,2 (มกราคม-มิถุนายน 2541) : 123.

²⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า121.

²⁰² Kanbawza Win, *An Introduction to Development Studies* (WinnipegMB: CPDSK Publishing, 1999), p. 121.

²⁰³ *Ibid.*, pp. 130-131.

²⁰⁴ *Ibid.*, pp. 123-124.

²⁰⁵ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “เทววิทยาแห่งการปลดปล่อย,” ใน *วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์* 19,2 (มกราคม-มิถุนายน 2541) : 126.

และเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยยังให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์กล่าวคือ ต้องมีการสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ของคนละตินอเมริกาขึ้นเพื่อให้มีความหวังและแรงบันดาลใจที่จำเป็นในการต่อสู้เพื่อการมีชีวิตที่ดีกว่าและมีอิสระหรือได้รับการปลดปล่อยจากความยากจน เพราะประวัติศาสตร์ที่มีอยู่เดิมนั้นเป็นประวัติศาสตร์ของชนชั้นที่กดขี่ซึ่งไม่ได้ให้ความหวังในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงแต่มุ่งให้เกิดการยอมรับสภาพที่เป็นอยู่²⁰⁶ และในเรื่องของอิสรภาพหรือการปลดปล่อยนี้เกอร์เทอเรสได้สรุปว่ามี 3 ระดับคือ 1) อิสรภาพทางการเมือง 2) อิสรภาพของมนุษย์และประวัติศาสตร์ และ 3) อิสรภาพจากบาปและการเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเป็นเจ้า

3) ความสัมพันธ์ของแนวคิดเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยกับแนวความคิดการพัฒนาคนมนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิก มีอยู่ 2 ประเด็นย่อย คือ 1) การวิพากษ์พระศาสนจักรจากแนวคิดเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยและ 2) การวิพากษ์แนวคิดเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยจากพระศาสนจักร

3.1 การวิพากษ์พระศาสนจักรคาทอลิกจากแนวคิดเทววิทยาแห่งการปลดปล่อย คือ พระศาสนจักรไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงสังคมเนื่องจากพระศาสนจักรมีความคุ้นเคยกับสังคมที่มีการบริโภคนิยมและการสะสมวัตถุต่างๆ ซึ่งได้มาจากการจ่ายของประเทศที่ยากจนทำให้พระศาสนจักรเลือกที่จะไม่วิเคราะห์หรือไม่มองความยากจนที่เกิดขึ้น และพระศาสนจักรไม่ยากที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่คุ้นเคย²⁰⁷ การกระทำของพระศาสนจักรจึงเป็นการกระทำของผู้ที่ไม่มีความเชื่อเพราะไม่มีการปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม และพระศาสนจักรยังเป็นส่วนหนึ่งของการลดทอนความเป็นมนุษย์ด้วย

3.2 การวิพากษ์แนวคิดเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยจากพระศาสนจักรเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการจากเอกสารสองฉบับของพระคาร์ดินัลโจเซฟ รัตซิงเจอร์²⁰⁸ คือ คำสั่งสอนเกี่ยวกับบางมุมของเทวศาสตร์แห่งการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ (Instruction on Certain Aspects of the Theology of Liberation) ในปีค.ศ.1984 และเสรีภาพและการปลดปล่อยแบบคริสต์ (Instruction on Christian Freedom and Liberation) ในปีค.ศ. 1986 โดยมีประเด็นที่วิพากษ์เทววิทยาแห่งการปลดปล่อยดังนี้

1. การชี้ให้เห็นอันตรายของการนำแนวคิดมาร์กซิสต์มาใช้ในการวิเคราะห์สังคม เนื่องจากแนวคิดมาร์กซิสต์เป็นอุดมการณ์ซึ่งถูกสมมติขึ้นมาก่อนการศึกษาความเป็นจริงในสังคม และการนำอุดมการณ์ใดมาใช้ควรมีการพิจารณาความคิดทั้งหมดมิใช่แบ่งแยกส่วน ที่สำคัญแนวคิดในเรื่องความขัดแย้งและการต่อสู้ระหว่างชนชั้นเป็นความคิดที่เข้ากันไม่ได้กับศาสนาคาทอลิก เพราะการต่อสู้ทาง

²⁰⁶ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, “เทววิทยาแห่งการปลดปล่อย,” ใน วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 19,2 (มกราคม-มิถุนายน 2541): 124.

²⁰⁷ Kanbawza Win, *An Introduction to Development Studies* (WinnipegMB: CPDSK Publishing, 1999), pp.123-124.

²⁰⁸ พระคาร์ดินัลโจเซฟ รัตซิงเจอร์ในปัจจุบันก็คือสมเด็จพระสันตะปาปา กิตติคุณเบเนดิกต์ที่ 16

ชนชั้นเป็นการปฏิเสธความสำคัญของมนุษย์โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิและอิสรภาพ และปฏิเสธในเรื่องของหลักศีลธรรม²⁰⁹ และการใช้แนวคิดมาร์กซิสม์ได้ทำการลดทอนข้อความเชื่อและเทวศาสตร์ไปสู่เรื่องการเมืองเพียงด้านเดียวนอกจากนี้ยังทำให้คนยากจนในพระคัมภีร์กลายเป็นชนชั้นกรรมกรของมาร์กซิสม์ นอกจากนี้ยังนำการวิเคราะห์โครงสร้างของแนวคิดมาร์กซิสม์มาวิเคราะห์โครงสร้างพระศาสนจักรและสรุปว่ามีแต่ความเลวร้ายที่ต้องต่อสู้เพื่อเอาชนะ²¹⁰

2. การชี้ให้เห็นอันตรายของเสรีภาพที่ปราศจากการเชื่อมโยงกับหลักความเชื่อและเงื่อนไขทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เพราะจะทำให้เสรีภาพกลายเป็นเป้าหมายแทนที่จะเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความจริงคือพระคัมภีร์ซึ่งเป็นสารแห่งเสรีภาพและการปลดปล่อยให้เป็นอิสระอยู่แล้ว²¹¹ หากเสรีภาพกลายเป็นเป้าหมายในตนเองก็จะก่อให้เกิดความเป็นทาสแบบใหม่ เช่น ทาสของเทคโนโลยีที่มนุษย์ใช้เสรีภาพสร้างขึ้น การมุ่งแสวงหาความสุขสำหรับชีวิตตนเองโดยไม่สนใจชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อื่นทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมและไม่ยุติธรรมขึ้น²¹² เสรีภาพที่แท้จริงคือ การผูกพันตนเองเข้ากับคนอื่น ๆ เพื่อเป็นหนึ่งเดียวกันภายใต้ความจริง (หลักคำสอนของคาทอลิก) และความยุติธรรมเพื่อให้เกิดการกระทำที่ดีต่อกัน²¹³

โดยสรุปแล้วเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยเป็นการนำความเชื่อทางศาสนามาสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริงโดยอาศัยความรู้ทางวิชาการและการวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงในพื้นที่ ซึ่งได้ก่อให้เกิดแนวคิดการพัฒนาสังคมคาทอลิกแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะขึ้น ที่ได้จากการร่วมมือกันของกลุ่มคริสตชนคาทอลิกในการทำให้ศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตหรือความสัมพันธ์ทางสังคม และเทววิทยาแห่งการปลดปล่อยยังเป็นตัวอย่างที่สำคัญให้กับพระศาสนจักรในพื้นที่อื่นๆ ได้ประยุกต์คำสอนให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในแต่ละพื้นที่

2.3 แนวคิดและผลการพัฒนาโดยรัฐไทย

การทบทวนวรรณกรรมแนวคิดและผลการพัฒนาของรัฐไทย มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ เพื่อชี้ให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในระดับสากลที่มีต่อแนวคิดการพัฒนาของรัฐไทย โดยเฉพาะในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่แผนฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแนวคิดและผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินี้มีอิทธิพลต่อความคิดและการวิเคราะห์สถานการณ์ของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ในฐานะที่เป็นสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่บุคลากรต้องเข้าไปทำงาน

²⁰⁹ Cardinal Joseph Ratzinger, *Instruction on Certain Aspects of the Theology of Liberation*, แปลโดย ประคิด ชุมสาย ณ อยุธยา, *สมณกระทรวงสำหรับข้อความเชื่อคำสั่งสอนเกี่ยวกับบางแง่มุมของเทวศาสตร์แห่งการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ*. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะพระมหาเถร, 2529), หน้า 27-35.

²¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38-41.

²¹¹ Cardinal Joseph Ratzinger, *Instruction on Christian Freedom and Liberation*, แปลโดย ประคิด ชุมสาย ณ อยุธยา, *เสรีภาพและการปลดปล่อยแบบคริสต์* (กรุงเทพมหานคร: กังหัน, 1986), หน้า 9-10.

²¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-23.

²¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

การนำเสนอแนวคิดและผลการพัฒนาของรัฐไทยจะเริ่มจากที่มา สาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-8 และผลของการพัฒนาที่เกิดจากการปฏิบัติตามแผนพัฒนาฯ การนำเสนอแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษาสภาพสังคมไทยไว้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง คือ สังคมไทยในยุคการพัฒนาที่เริ่มก่อตัวตั้งแต่พ.ศ. 2500-2543 ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญที่จะได้เห็นถึงการเริ่มต้นการพัฒนาสังคมไทยโดยรัฐเป็นผู้มีบทบาทนำพร้อมไปกับการเริ่มต้นความสนใจในการศึกษาทั้งแนวคิดและการทำงานพัฒนามนุษย์สังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงเวลาหลังสมัชชากายนาวาติกันครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1962-1965/พ.ศ. 2505-2508) การนำเสนอทั้งสามประเด็นนี้เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างที่มา แนวคิดและปฏิบัติการพัฒนาสังคมของรัฐไทยที่เกิดขึ้น โดยประเด็นที่กล่าวมามีเนื้อหาสาระสำคัญดังนี้

ที่มา และสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาของรัฐไทย

การพัฒนาของไทยเริ่มต้นขึ้นโดยรัฐเป็นผู้มีบทบาทนำผ่านกลไกของระบบราชการ โดยมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดผล อย่างไรก็ตามก่อนที่จะกล่าวถึงสาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ และผลการดำเนินงานพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงที่มา และแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาของรัฐบาลไทย ในส่วนที่มาของการพัฒนาได้มีนักวิชาการกล่าวไว้ ดังนี้

ติน ปรัชญพฤทธิ์ กล่าวถึงที่มาของการพัฒนาของรัฐไทยว่าเป็นความพยายามอย่างจริงจังที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในสมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-2506) หลังจากได้รับคำแนะนำจากธนาคารโลก และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็จัดตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2502 เพื่อทำหน้าที่ศึกษาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศและร่างแผนพัฒนาฉบับต่างๆ เป็นต้นมา และยังมีการจัดตั้งหน่วยงานอื่นๆ ในการพัฒนาประเทศ เช่น สำนักงานประมาณ สภาวิจัยแห่งชาติ สภาการศึกษา สำนักงานสถิติแห่งชาติ คณะกรรมการพิจารณาการลงทุนจากต่างประเทศ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท เป็นต้น²¹⁴

พิทยา สายหู กล่าวถึงที่มาและแนวคิดของการพัฒนาของรัฐไทย คือ การพัฒนาเป็นศัพท์ที่เกิดขึ้นหลังพ.ศ. 2493และมีความหมายที่ผูกพันกับสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามเย็น โดยมีนัยสำคัญเน้นเรื่องเศรษฐกิจในระบบอุตสาหกรรมแบบตลาดเสรีทุนนิยมเป็นเป้าหมายหลัก ซึ่งประเทศทุนนิยมในอเมริกาและยุโรปตะวันตกผู้มีประสบการณ์ และความชำนาญมากกว่าใครๆ ในโลกเป็นผู้นำทางมาตลอด ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จึงมาจาก

²¹⁴ติน ปรัชญพฤทธิ์, การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 410.

การชี้แนะของผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจของประเทศเสรีนิยมตะวันตก ซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำ²¹⁵

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงเหตุผลการพัฒนาของประเทศไทยว่า เป็นเหตุผลใหม่ของรัฐบาลที่สืบเนื่องมาจากยุทธศาสตร์การป้องกันปราบปรามคอมมิวนิสต์ โดยมีสหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือในการเร่งรัดการพัฒนาชนบทและการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการพัฒนาที่เกิดขึ้นจึงเป็นการประสานมิติความมั่นคงและการพัฒนาได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการสร้างถนนและบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ รวมทั้งมีการตั้งโครงสร้างและกลไกของรัฐขึ้นใหม่ในทุกระดับตั้งแต่ศูนย์กลาง กระทรวง ทบวง กรม กอง ส่วนภูมิภาคจนถึงระดับท้องถิ่น ส่งผลให้ภาคราชการมีบทบาทและขยายหน้าที่ในสังคมมากยิ่งขึ้น²¹⁶

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ได้รับคำแนะนำจากธนาคารโลก โดยแนะนำให้รัฐบาลไทยลงทุนเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ระบบชลประทาน การคมนาคมขนส่ง และสร้างเงื่อนไขให้ผู้ประกอบการเอกชนสามารถใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และกระตุ้นให้รัฐบาลถอนตัวจากการมีส่วนร่วมในอุตสาหกรรมและกระตุ้นให้มีการสร้างแรงจูงใจให้เอกชนมาลงทุน²¹⁷ รวมทั้งให้รัฐบาลส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ การงดเก็บภาษีอากรเข้าสำหรับเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจการอุตสาหกรรม การงดเก็บภาษีเงินได้ และอนุญาตให้นำเงินออกนอกประเทศได้²¹⁸ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างแนวคิดการพัฒนาของประเทศไทย ซึ่งแสดงผลเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มภายในประเทศและนอกประเทศไทย ดังนี้

1) กลุ่มภายในประเทศคือ รัฐบาล ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิควิชาการที่ชำนาญการทำแผน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการตามแผน ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการลงทุน เป็นต้น

2) กลุ่มภายนอกประเทศได้แก่ รัฐบาลต่างประเทศที่มีอิทธิพลและส่งเสริมให้รัฐบาลไทยวางแผนพัฒนาผ่านการส่งผู้เชี่ยวชาญ ที่ปรึกษาต่างชาติเพื่อให้คำแนะนำแก่เจ้าหน้าที่ไทย และ

²¹⁵ พัทธา สายหู, “สังคมไทยหลังพ.ศ. 2500,” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546), หน้า 168.

²¹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี. เพรส จำกัด, 2552), หน้า 209.

²¹⁷ Harvey Demaine, “Kanpatthana : Thai Views of development,” in Context Meaning and Power in Southeast Asia, Mark Hobart and Robert H. Taylor, editors (Cornell Southeast Asia Program, 1986), p.96.

²¹⁸ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 97.

สถาบันการศึกษาอบรมที่เจ้าหน้าที่หรือนักวิชาการไทยได้ศึกษามา และการส่งเสริมการลงทุนของเอกชนระหว่างประเทศภายใต้คำแนะนำขององค์การเงินระหว่างประเทศ²¹⁹ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าทั้งที่มาและกระบวนการสร้างแนวคิดการพัฒนาของรัฐไทยนั้นมีที่มาจากความคิด ความรู้ และตัวแบบของประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศพัฒนาแล้ว นอกจากนี้ยังเน้นความสำคัญของผู้เชี่ยวชาญในด้านเทคนิคต่างๆ ซึ่งแม้ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่หรือนักวิชาการไทย แต่ก็ได้รับอิทธิพลการศึกษาแบบตะวันตก ดังนั้นกระบวนการสร้างแนวคิดการพัฒนาของรัฐไทยที่กล่าวมานี้ในสายตาของนักวิชาการไทยส่วนหนึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาหรือข้อจำกัดในการพัฒนา อย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

1) การขาดความรู้พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของแนวคิดการพัฒนาของประเทศตะวันตก ทำให้ไม่สามารถที่จะพัฒนาความรู้ต่อไปได้²²⁰

2) การขาดเวลาและโอกาสที่จะได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวที่เป็นความรู้แบบไทย ซึ่งเกิดจากพื้นฐานชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ไม่สามารถปรับความคิดของตะวันตกมาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมไทยได้²²¹ นอกจากนี้การไม่เข้าใจความรู้พื้นฐานของสังคมยังทำให้การวางแผนการพัฒนาที่กระทำกันอยู่ยังคงแบ่งภาคเป็นเศรษฐกิจ สังคม เป็นเรื่องของความชำนาญพิเศษแต่ละด้าน โดยปราศจากเป้าหมายร่วมที่จะประสานให้เป็นกระบวนการพัฒนาอันเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังนั้น มาตรการต่างๆ ที่กำหนดจึงกลายเป็นเป้าหมายในตนเอง จึงทำให้การวางแผนต่างๆ อยู่ภายใต้การครอบงำของความต้องการทางเศรษฐกิจ²²²

3) ความเข้าใจผิดที่มีต่อหลักวิชาในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือ มองว่าการพัฒนาเป็นเรื่องของความรู้และความเชี่ยวชาญตามหลักวิชาเศรษฐศาสตร์เท่านั้น ทำให้มองไม่เห็นความสำคัญของด้านอื่นๆ ที่การพัฒนาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น กระบวนการทางการเมือง ทั้งๆ ที่การเมืองและเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กัน และยังทำให้การวางแผนการพัฒนาขาดการควบคุมทางนิติบัญญัติอันเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย²²³

นอกจากแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตกที่เน้นด้านเศรษฐกิจแล้วการพัฒนาของรัฐไทยยังมีแนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

²¹⁹ พัทธา สายหู, “สังคมไทยหลังพ.ศ. 2500,” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1. สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546), หน้า 170-171.

²²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 187.

²²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 187-188.

²²² เสน่ห์ จามริก, สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2537), หน้า 209.

²²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 196.

แห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) เนื่องจากมองเห็นว่าต้องมีการพัฒนาด้านสังคมและเรื่องการปกครองส่วนท้องถิ่นควบคู่กันไปโดยยอมรับเอางานพัฒนาชุมชน²²⁴ งานพัฒนาชุมชนเป็นการสนับสนุนวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้กับประชาชนในชนบท โดยมีเป้าหมาย 5 ประการคือ

1) เพื่อเร่งการเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายของชุมชนเช่น ส่งเสริมการปลูกพืช การเลี้ยงปลา อุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

2) เพื่อปรับปรุงส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น เช่น สร้างและซ่อมถนนและสะพาน การขุดสระน้ำ ปรับปรุงสถานการศึกษาและบริการด้านอนามัย เป็นต้น

3) เพื่อปรับปรุงส่งเสริมการอนามัยและสุขภาพ เช่น แนะนำการวางแผนครอบครัว แนะนำเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลในเบื้องต้น เป็นต้น

4) เพื่อส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรม ตลอดจนให้เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็น เช่น ฝึกอบรมกลุ่มผู้นำ กลุ่มเกษตร กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

5) เพื่อพัฒนาประชาชนให้ใช้เวลาว่างเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน และเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนคือ โครงการพัฒนาต่างๆ เช่น โครงการพัฒนาผู้นำ โครงการพัฒนากลุ่มอาชีพ²²⁵ เป็นต้น

สาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-8 การเลือกสรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเพียงแค่ 8 ฉบับเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่สอดคล้องกับระยะเวลาในการวิจัยนี้ และสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 นี้ก็มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดการพัฒนาสังคมของคาทอลิกด้วย

1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) การเริ่มต้นของแผนพัฒนา นี้เป็นไปตามแนวคิดการพัฒนาระดับโลก ภายใต้กรอบแนวคิดหลักของการปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นสมัยใหม่ ซึ่งมีลักษณะต่างๆ ดังนี้

- 1.1 สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรม
- 1.2 พัฒนาสังคมเมืองเป็นต้นแบบการสร้างสังคมทันสมัยเพื่อกระจายความเจริญสู่ชนบท
- 1.3 ปฏิรูประบบราชการเป็นแกนนำในการพัฒนาสถาบันอื่น เช่น เอกชน พรรคการเมือง
- 1.4 หน่วยงานของรัฐมีบทบาทสำคัญในด้านการวางแผนการพัฒนา ภารกิจหลักคือ การสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมแบบทุนนิยม
- 1.5 การส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ เป็นแหล่งเงินทุน และการผลิตด้วยเทคโนโลยี

²²⁴ พัฒน์ บุญรัตพันธุ์, การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเลิฟ และลิฟเฟรส จำกัด, 2549), หน้า 190. พัฒน์ บุญรัตพันธุ์เป็นอดีตอธิบดีกรมพัฒนาชุมชนหนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ. 2517 และตีพิมพ์อีกครั้งในปีพ.ศ. 2549 โดยที่ยังคงเนื้อหาเหมือนฉบับพิมพ์ครั้งแรกในปี 2517

²²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 194-197.

1.6 การรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศทั้งด้านทุน เทคโนโลยีวิชาการทั้งแบบให้เปล่า และมีเงื่อนไข

การพัฒนาในยุคต้นนี้จัดว่าเป็นนโยบายของรัฐที่กำหนดเป้าหมายและแนวทางของชาติอย่างกว้างๆ²²⁶ โดยมีโครงการพัฒนาของรัฐบาลที่จะสร้างและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ทางหลวง เขื่อน ไฟฟ้า เพื่อตอบสนองต่อการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจเป็นหลัก²²⁷ การผลิตภาคเกษตรกรรมสูงขึ้น เนื่องจากรเริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกขนาดใหญ่ และในช่วงปลายแผนได้มีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม²²⁸

2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) ในแผนฉบับนี้มีการเพิ่มเติมเรื่องทางสังคมขึ้นเพื่อให้ระบบสังคมเจริญก้าวหน้าคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยให้ความสำคัญกับด้านอื่นๆ นอกเหนือจากเศรษฐกิจ ดังนี้

2.1 การพัฒนาคน โดยเฉพาะการวางแผนการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการด้านกำลังคน มีการเร่งรัดพัฒนาการศึกษาทุกระดับ การฝึกอบรมวิชาชีพ และพัฒนาคนให้มีคุณภาพสูงขึ้น ให้เหมาะสมกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบโรงเรียนภายใต้แนวคิดทฤษฎีการทำให้เป็นสังคมสมัยใหม่คือ การศึกษาเพื่อผลิตคนตอบสนองความต้องการด้านการผลิตของประเทศ

2.2 การส่งเสริมให้ประชากรในชนบทมีงานทำเต็มที่มากขึ้น

2.3 การให้ความสำคัญกับภาคเอกชน โดยเฉพาะการพัฒนาอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและบริการด้านต่างๆ และสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและเอกชนให้มากยิ่งขึ้น

2.4 ส่งเสริมการพัฒนาและท้องถิ่น โดยการกระจายความเจริญออกไปตามชนบทให้มากที่สุด²²⁹

²²⁶ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2554), หน้า 132-133.

²²⁷ ดิน ปรัชญพฤทธิ์, การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 411.

²²⁸ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาการศึกษาสังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 98.

²²⁹ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2554), หน้า 136-137.

นอกจากนี้ยังมุ่งที่จะสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยังเหลือค้างอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และการเพิ่มผลผลิตประชาชาติและรายได้ประชาชาติต่อคน²³⁰ นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการวางแผนการพัฒนาเป็นรายสาขา เช่น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม สาธารณสุข ฯลฯ เพื่อจะได้วิเคราะห์ปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาแต่ละสาขาได้ และจัดอันดับความสำคัญของโครงการพัฒนาในแต่ละสาขาให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น²³¹

3) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) คือ มุ่งเน้นให้เกิดความสมดุลของอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมไปพร้อมๆกับการป้องกันประเทศ (ภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์) รวมทั้งเพื่อยกระดับรายได้และมาตรฐานการครองชีพของประชาชนในภูมิภาคและท้องถิ่นต่างๆ โดยพยายามให้มีการแบ่งปันผลการพัฒนาอย่างยุติธรรม และเพิ่มบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนทั่วประเทศ²³² และมีการปรับปรุงสถาบันและองค์กรด้านการเกษตรและสินเชื่อ²³³ อาจกล่าวได้ว่าเป็นแผนที่เพิ่มเรื่องสังคมและวัตถุประสงค์ให้หลากหลายขึ้นแทนการเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว เช่น มีการเพิ่มการวางแผนครอบครัว²³⁴

4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) คือ มุ่งเน้นความมั่นคงของชาติ และมุ่งส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติและสร้างระเบียบทางสังคมและเศรษฐกิจให้ยุติธรรมยิ่งขึ้น เพื่อหาทางขจัดความยากจนของประชาชนส่วนใหญ่และปรับปรุง

²³⁰ ดิน ปรัชญพฤทธิ์, การบริหารหารพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 414.

²³¹ บุญญรักษ์ นิงสานนท์, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บทเรียนจากอดีตและแนวทางในอนาคต” ใน อโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา201, 2546), หน้า 342. บุญญรักษ์ นิงสานนท์ คือ อดีตผู้อำนวยการกองวางแผนส่วนรวม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

²³² ดิน ปรัชญพฤทธิ์, การบริหารหารพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 415. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

²³³ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศึกษาสังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 99.

²³⁴ บุญญรักษ์ นิงสานนท์, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บทเรียนจากอดีตและแนวทางในอนาคต” ใน อโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา201, 2546), หน้า 342.

สวัสดิการ²³⁵ นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแนวทางของแผนจากการวางแผนพัฒนารายสาขามาเป็นแผน
 ชี้ปัญหา และมีการระดมความคิดจากตัวแทนประชาชนกลุ่มต่างๆ และนักวิชาการเพื่อกำหนดปัญหา
 หลักของชาติและวางแนวทางแก้ไข²³⁶ ส่งผลให้มีการกำหนดเป้าหมายในแผนฉบับนี้ไว้หลายชุด เพื่อว่า
 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแล้วไม่จำเป็นต้องยกเลิกแผนพัฒนาฉบับนี้ เป้าหมายหรือ
 วัตถุประสงค์มี 5 ประการ ได้แก่

1. เร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ
2. ลดช่องว่างแห่งฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมในหมู่ประชาชนให้น้อยลง
3. ลดอัตราการเพิ่มและปรับปรุงคุณภาพของประชากรตลอดทั้งการเพิ่มจำนวน
4. เร่งบูรณะและปรับปรุงการบริหารทรัพยากรหลัก
5. สนับสนุนขีดความสามารถในการป้องกันประเทศ รวมทั้งพยายามที่จะกำหนดแนว
 ทางการพัฒนาใหม่ แต่ยังคงยึดแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน²³⁷

และมีการเร่งปรับปรุงการบริหารทรัพยากรหลักและสิ่งแวดล้อมของชาติ โดยเฉพาะการ
 จัดสรรที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ และแหล่งแร่ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุด และป้องกันความเสื่อม
 โทรมต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสนับสนุนการป้องกันประเทศและแก้ไขปัญหาในบางพื้นที่เพื่อความมั่นคง
 ของชาติ²³⁸

5) สาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ได้
 กำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหาความยากจนในชนบท การพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วม การ
 กระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ดุลการค้าขาดดุล ภาระหนี้ต่างประเทศเพิ่มขึ้น เป็นต้น โดยมีนโยบายคือ

1. การมุ่งเน้นการปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อให้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตแทนการขยาย
 พื้นที่เพาะปลูก ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มการส่งออกและกระจายไปสู่ภูมิภาค
2. การกำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบทและพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นต้น
3. การแก้ปัญหาความยากจนในชนบทล้าหลัง โดยมีการวางแผนและโครงการพัฒนาที่มุ่งให้
 ชาวชนบทอยู่พอกิน และนำระบบการบริการพัฒนาชนบทแนวใหม่มาใช้ในปีพ.ศ. 2527

²³⁵ ดิน ปรีชญพฤทธิ์, การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 418.

²³⁶ บุญญรักษ์ นิงสานนท์, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บทเรียนจากอดีตและแนวทางในอนาคต” ใน
อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพฯ. ห้าง
 หุ่นส่วนจำกัดอุดมศึกษา201, 2546), หน้า 343.

²³⁷ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถี
 ใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาการศึกษาสังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ
 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 100.

²³⁸ สุมิตร สุวรรณ, รู้จักแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2554),
 หน้า139.

4. การมุ่งเน้นบทบาทและระดับความร่วมมือจากเอกชนให้เข้ามามีส่วนแก้ปัญหาเศรษฐกิจ
5. การสร้างวินัยทางเศรษฐกิจและการเงินที่เข้มงวด²³⁹

นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นในเรื่องความประหยัด ประสิทธิภาพ และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การขจัดความยากจนเพื่อลดช่องว่างและความแตกต่างเรื่องรายได้บริการประชาชน²⁴⁰ และยังมีมุ่งจำกัดรายจ่ายของภาครัฐ²⁴¹ รวมทั้งการเสริมสร้างสังคมให้มีระเบียบวินัย วัฒนธรรม ศิลธรรม จริยธรรมอันดีงาม และปฏิรูประบบบริหารงานพัฒนาของรัฐและการกระจายสินทรัพย์ เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงแผนด้านต่างๆ ไปสู่ภาคปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ที่สำคัญที่สุดได้มีการเพิ่มคำว่า “พึ่งตนเอง” หรือ “พอมือพอกิน”²⁴²

6) สาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6(พ.ศ.2530-2534) มีเป้าหมายคือ ยกระดับการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าคู่ไปกับการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่สั่งสมมา เพื่อให้ประชาชนมีรายได้ คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และสภาพที่จิตใจดีขึ้น ดังนั้นจึงได้กำหนดเป้าหมายไว้ 2 ประการ ได้แก่ 1) เป้าหมายทางเศรษฐกิจ คือ การรักษาระดับการขยายตัวของเศรษฐกิจเพื่อรองรับกำลังแรงงานใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงและแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและ 2) เป้าหมายทางสังคม คือ การมุ่งพัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า สงบสุข มีความเป็นธรรม พัฒนาให้สอดคล้องและสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวม พร้อมทั้งดำรงเอกลักษณ์แห่งชาติ วัฒนธรรม ค่านิยมอันดี และยกระดับมาตรฐานของคนในชนบทและในเมืองให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานและเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย แผนพัฒนาฉบับนี้ได้กำหนดแนวทางเพื่อการปฏิบัติ ดังนี้

1. เพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และทรัพยากรธรรมชาติ
2. ปรับปรุงระบบบริหารและการจัดการ โดยยึดหลักการทำงานเป็นระบบและครบวงจร
3. การทบทวนบทบาทของรัฐ และคำนึงถึงความเหมาะสมกับขีดความสามารถและฐานะทางการคลัง

²³⁹ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, หน้า 100-101.

²⁴⁰ ดิน ปรัชญพฤทธิ์, การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 420.

²⁴¹ บุญญรักษ์ นิงสานนท์, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บทเรียนจากอดีตและแนวทางในอนาคต” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา201, 2546), หน้า 343.

²⁴² สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพรีนติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2554), หน้า 145.

4) การเพิ่มบทบาทของเอกชนในการพัฒนาประเทศ พัฒนาระบบตลาดในประเทศ และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันกับตลาดโลก

5) มุ่งกระจายรายได้และความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบทมากขึ้น โดยยึดกลุ่มที่มีรายได้น้อยเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก²⁴³

นอกจากนี้ยังมีการขยายระบบแผนงานให้ครอบคลุมการดำเนินการพัฒนาทั้งหมดโดยมีแผนทั้งสิ้น 10 แผน²⁴⁴ คือ 1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจโดยส่วนรวม 2) แผนพัฒนาคน สังคม และวัฒนธรรม 3) แผนพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 4) แผนพัฒนาวิทยาศาสตร์ 5) แผนปรับปรุงการบริหาร และทบทวนบทบาทภาครัฐในการพัฒนาประเทศ 6) แผนพัฒนารัฐวิสาหกิจ 7) แผนพัฒนาระบบการผลิต การตลาด การสร้างงาน 8) แผนพัฒนาระบบบริการพื้นฐาน 9) แผนพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะ และ 10) แผนพัฒนาชนบท นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการแก้ไขความยากจน ปัญหาว่างงานและปัญหาหนี้สิน²⁴⁵

7) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7(พ.ศ.2535-2539) คือ มุ่งเน้นกระบวนการวางแผนที่สืบเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 และได้ตั้งเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นประตูเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงภูมิภาคและเศรษฐกิจโลกตลอดจนมีโครงการต่างๆ ที่จะพัฒนาพื้นที่ชายแดนร่วมกับประเทศเพื่อนบ้าน²⁴⁶ และมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาในเชิงปริมาณ คุณภาพ และความเป็นธรรมในสังคมควบคู่กันไปเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน และได้กำหนดวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่

1. รักษาอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับเหมาะสมเพื่อให้มีเสถียรภาพและความต่อเนื่อง

2. การกระจายรายได้และการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบทให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

²⁴³ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาการศึกษาสังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 101-102.

²⁴⁴ บุญญรักษ์ นิงสานนท์, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บทเรียนจากอดีตและแนวทางในอนาคต” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา201, 2546), หน้า 344.

²⁴⁵ ดิน ปรัชญพฤทธิ์, การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 423-424.

²⁴⁶ บุญญรักษ์ นิงสานนท์, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บทเรียนจากอดีตและแนวทางในอนาคต” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, หน้า 344.

3. การเร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ²⁴⁷

8) สาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เป็นแผนพัฒนาที่มีความแตกต่างจากแผนอื่นๆ โดยมีสาเหตุมาจากการเคลื่อนไหว การวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตอย่างเอาจริงเอาจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งทางตรงและทางอ้อม²⁴⁸ ส่งผลให้แผนพัฒนาฉบับนี้มีจุดประสงค์ที่เปลี่ยนไปคือ การมุ่งทบทวนแนวคิดและผลของการพัฒนาที่ผ่านมาตั้งแต่ฉบับที่ 1-7 พบว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีมากขึ้นแต่โดยรวมแล้วประชาชนไม่ได้รับผลประโยชน์และไม่ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และก่อให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เรียบง่าย รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังส่งผลถึงความไม่มั่นคงของครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวมด้วยเหตุนี้แผนพัฒนาฉบับนี้จึงปรับแนวคิดจากที่เคยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักมาเป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพราะคนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จทุกๆ ด้าน และการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมือที่ทำให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่มิได้เป็นเป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนาต่อไป²⁴⁹ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักในแผนพัฒนาฉบับนี้ ได้แก่

8.1 เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของทุกคนในด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา มีทักษะในการประกอบอาชีพ และสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

8.2 เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคง และสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัว และชุมชน รวมถึงให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากขึ้น

8.3 เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพ และสร้างโอกาสในการรับผลการพัฒนาที่เป็นธรรม

8.4 เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์และการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

8.5 เพื่อปรับปรุงระบบบริหารและการจัดการให้เปิดโอกาสแก่องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ²⁵⁰

ความแตกต่างอีกประการหนึ่งของแผนพัฒนาฉบับนี้กับฉบับอื่นๆ ที่ผ่านมาก็คือ กระบวนการร่างและจัดทำแผนมีการนำวิธีการใหม่มาใช้กล่าวคือ การเปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มสาขาอาชีพและ

²⁴⁷ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 104.

²⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

²⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104-105.

²⁵⁰ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2554), หน้า 52.

ภูมิภาคของประเทศเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างกว้างขวางแทนการกำหนดแผนจากข้าราชการเหมือนอย่างเดิม และมีการปรับเปลี่ยนวิธีการวางแผนจากการแยกส่วนสาขาเศรษฐกิจหรือสังคมที่ขาดความเชื่อมโยงกันมาเป็นการแบบรวมส่วนหรือบูรณาการเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนไทยส่วนมากของประเทศอย่างแท้จริง²⁵¹ โดยแผนนี้มีนโยบายหรือยุทธศาสตร์ 2 ประการ ดังนี้

- 1) การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐกับประชาชนให้เกิดขึ้นมากที่สุด โดยอาศัยกระบวนการร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในสังคม รวมทั้งมีหลักประกันด้านสิทธิเสรีภาพความเสมอภาค และการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมด้วยสันติวิธี
- 2) การจัดระบบบริหารจัดการเพื่อแปลงแนวคิดในแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ การปรับปรุงจัดการระบบงบประมาณและการบริหารงานบุคคลให้มีประสิทธิภาพ มีความคล่องตัวและทำงานประสานสอดคล้องกัน โดยมีระบบประสานงานจัดการพื้นที่กับภารกิจของหน่วยงานราชการและการมีส่วนร่วมของประชาชนควบคู่ไปกับระบบการติดตามประเมินผลประจำปี โดยการจัดทำเครื่องชี้วัดความสำเร็จของแผนในหลายมิติ และหลายระดับ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการติดตามผลการพัฒนาอย่างกว้างขวาง²⁵²

ผลที่เกิดขึ้นตามแผนพัฒนาของรัฐไทย

ผลที่เกิดขึ้นตามแผนการพัฒนาตั้งแต่ฉบับที่ 1-8 นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลในลักษณะของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมจากการนำแนวคิดในแผนพัฒนาไปปฏิบัติ โดยมีความเห็นสอดคล้องกับความคิดของพทยา สายหูที่เสนอว่า สังคมไทยโดยรวมคลี่คลายไปตามผลกระทบภายในของแผนฯ ทั้งที่ควบคุมได้โดยมาตรการของรัฐและที่ควบคุมไม่ได้ตามกิจกรรมของเอกชน และผลกระทบจากเหตุการณ์ของโลก²⁵³

ผลการพัฒนา หรือความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่จะนำเสนอโดยสังเขปในเชิงภาพรวมของแผนการพัฒนามากกว่าที่จะเสนอรายละเอียดของแต่ละแผน เพื่อชี้ให้เห็นว่าแนวคิดการพัฒนาของรัฐไทยก่อให้เกิดผลหรือความเปลี่ยนแปลงหลักๆ อย่างไรบ้างในสังคมไทย ซึ่งการนำเสนอผลการพัฒนาจะเริ่มจากด้านเศรษฐกิจ

²⁵¹ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 105.

²⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

²⁵³ พทยา สายหู, “สังคมไทยหลังพ.ศ. 2500,” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546), หน้า 170.

วัฒนธรรม และการเมือง โดยจะแบ่งผลการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) ผลการพัฒนาที่เป็นไปตามเป้าหมายของแผนพัฒนา และ 2) ผลการพัฒนาที่ไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายของแผนพัฒนา ดังนี้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างผลการพัฒนาที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ผลการพัฒนา/การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	การพัฒนาที่เป็นไปตามเป้าหมายของแผนพัฒนา	การพัฒนาที่ไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายของแผนพัฒนา
1) ด้านเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เช่น การเพิ่มรายได้ประชาชาติร้อยละ 5 และโครงการพัฒนาการชลประทานและการผลิตกระแสไฟฟ้า ก้าวหน้าอย่างราบรื่น ตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 - เกิดรูปแบบเศรษฐกิจใหม่คือ การท่องเที่ยว เนื่องจากสังคมไทยมีความพร้อมทั้งจากวัฒนธรรมดั้งเดิม ธรรมชาติ และการให้บริการ²⁵⁴ รวมทั้งมีเงินทุนสำรองระหว่างประเทศสูงขึ้น และการคลังในประเทศมั่นคงขึ้น²⁵⁵ 	<ul style="list-style-type: none"> - ดุลการชำระเงินที่ติดลบ²⁵⁶ และหนี้ต่างประเทศในระดับสูงของภาครัฐ²⁵⁷ - ความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้นระหว่างภูมิภาค และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจให้ประโยชน์แก่ประชาชนส่วนน้อยที่เป็นเจ้าของทุนซึ่งส่วนมากอยู่ในภาคอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม²⁵⁸ - เกิดความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทมากขึ้น ประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีฐานะทางเศรษฐกิจแย่กว่าประชาชนในภาคอื่นๆ²⁵⁹
2) ด้านสังคมและวัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดกระบวนการผลิตและการบริโภคแบบใหม่ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง 	<ul style="list-style-type: none"> - การกระจายบริการสาธารณสุขสู่ชนบทยังมีน้อย เช่น การสร้างระบบชลประทาน สาธารณสุข²⁶¹ การขาดการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น²⁶² และ

²⁵⁴ พัทยา สายหู, “สังคมไทยหลังพ.ศ. 2500,” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546), หน้า 180-181.

²⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

²⁵⁶ ดิน ปรัชญพฤทธิ์, การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 412-414.

²⁵⁷ บุญญรักษ์ นิงสานนท์, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บทเรียนจากอดีตและแนวทางในอนาคต” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546), หน้า 343.

²⁵⁸ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาการศึกษาสังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 98-99.

²⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

	<p>วิถีชีวิตทั้งความรู้ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และการดำเนินชีวิตร่วมกัน</p> <p>- เกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างบุคคลต่างๆ การเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาททางสังคม และก่อให้เกิดคนกลุ่มใหม่ คือ ชนชั้นกลางที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากคนกลุ่มเก่าในสังคม ซึ่งพร้อมที่จะรับวัฒนธรรมใหม่จากสังคมภายนอกอยู่ตลอด นอกจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนต่างๆในสังคมแล้ว-- เกิดความแตกต่างทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีระดับการพัฒนาที่ไม่เท่ากัน ส่งผลให้เกิดความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมมาก²⁶⁰</p>	<p>การศึกษายังไม่สามารถปรับตัวเท่าทันวิชาการสมัยใหม่รวมถึงยังมีปัญหาในเรื่องคุณภาพด้วย²⁶³</p> <p>- เกิดปัญหาสังคม เช่น ยาเสพติด โสเภณี แรงงานเด็ก ปัญหาเชิงจิตใจและศีลธรรม²⁶⁴ ชุมชนแออัดและแหล่งเสื่อมโทรมในเมือง²⁶⁵ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงปัญหามลพิษต่างๆ²⁶⁶</p> <p>-การมองข้ามการพัฒนาคุณค่าของความเป็นคนละเลยภูมิปัญญา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทย เพราะมุ่งแต่พัฒนาด้านเศรษฐกิจด้านเดียว²⁶⁷</p>
3) ด้านการเมือง	- เป็นด้านที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตามที่พญา สายหู กล่าวคือ การที่ประเทศไทยต้องเข้าร่วมค่ายอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยทุนนิยมเพื่อรับความช่วยเหลือจาก	- การกล่าวถึงหลักการประชาธิปไตย แต่ในความเป็นจริงกลุ่มที่มีบทบาทในเรื่องการเมืองมากที่สุดคือ ข้าราชการนักวิชาการหรือเทคโนโลยี เป็นการพัฒนาการบริหารราชการ

²⁶¹ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 99.

²⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

²⁶⁰ พญา สายหู, “สังคมไทยหลังพ.ศ. 2500,” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546), หน้า 182-185.

²⁶³ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2554), หน้า 153.

²⁶⁴ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 112.

²⁶⁵ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา, หน้า 148

²⁶⁶ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “การพัฒนาประเทศไทยจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-8 : บทวิเคราะห์ทางยุทธศาสตร์,” ใน วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย, หน้า 110

²⁶⁷ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2554), หน้า 151

	<p>ต่างประเทศเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดการคลี่คลายและเปลี่ยนผ่านการเมืองไทยให้เป็นประชาธิปไตย²⁶⁸</p>	<p>โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างและโยกย้ายองค์กรราชการที่เป็นกำลังสมองและวางแผนพัฒนาให้ขึ้นต่อสำนักนายกรัฐมนตรีตามหลักแนวรัฐประศาสนศาสตร์ เพื่อสถาปนาระบบอำนาจฝ่ายบริหารที่เข้มแข็ง (Strong Executive)²⁶⁹ มากกว่าจะมีการเปิดให้ประชาชนได้มีสิทธิหรือมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ยังเกิดการทุจริตคอร์รัปชันจากราชการและภาคเอกชน²⁷⁰</p> <p>- การพัฒนาทำให้สถาบันดั้งเดิมของไทย เช่น สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสงฆ์ และสถาบันข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนได้ขยายบทบาทในการควบคุมซึ่งนำสังคมได้มากขึ้น²⁷¹</p>
--	--	--

โดยสรุปแนวคิดและผลการพัฒนาของรัฐไทยดำเนินไปตามทฤษฎีการพัฒนาระดับสากลในยุคต้นคือ เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นตัวเชื่อมโยงแนวคิดและแนวทางปฏิบัติ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เป็นไปตามเป้าหมายที่แผนได้กำหนดไว้บางส่วน โดยผลที่เป็นไปตามเป้าหมายส่วนใหญ่จะเป็นในด้านเศรษฐกิจ ขณะที่ในด้านสังคม โดยเฉพาะการกระจายรายได้เพื่อลดช่องว่าง ความเหลื่อมล้ำและความยากจนของประชาชนยังเกิดผลน้อยหรือไม่ค่อยเกิดผล นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาอื่นๆตามมา เช่น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ความแตกต่างของเมืองและชนบท เป็นต้น ผลหรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของรัฐที่ไม่สามารถจะผูกขาดหรือรวมศูนย์สังการในเรื่องการพัฒนาได้แต่เพียงลำพังอีกต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

²⁶⁸ พัทยา สายหู, “สังคมไทยหลังพ.ศ. 2500,” ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1, สมาคมอัสสัมชัญ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546), หน้า 178.

²⁶⁹ เสน่ห์ จามริก, สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2537), หน้า 197.

²⁷⁰ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา (นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2554), หน้า 153.

²⁷¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี. เพรส จำกัด, 2552), หน้า 210-211.

2.4 แนวคิดปัญญาชนและประกาศก

การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดปัญญาชนนี้มีขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายในการสร้างกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการวิจัยนี้ โดยจะนำเสนอสาระสำคัญที่ได้จากทั้งนักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการของไทย และแนวคิดที่ใกล้เคียงกับปัญญาชนของพระศาสนจักรคาทอลิก คือ ประกาศก โดยแต่ละแนวคิดมีเนื้อหา ดังนี้

4.1) แนวคิดปัญญาชนเชิงวิชาการจะนำเสนอประเด็นเรื่องความหมาย คุณลักษณะหรือองค์ประกอบสำคัญของปัญญาชน และบทบาทหน้าที่ของปัญญาชนที่มีต่อสังคม โดยเริ่มต้นจากแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการไทยตามลำดับ

ความหมายและคุณลักษณะของปัญญาชน

แนวคิดเรื่องปัญญาชนของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ไม่ได้เป็นแนวคิดที่เป็นอิสระหรือเอกเทศในตัวเอง แต่เป็นแนวคิดส่วนหนึ่งของทฤษฎีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งผู้เขียนจะเลือกใช้เพียงแค่นิยามปัญญาชนในเรื่องที่มาและบทบาทของปัญญาชนที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยเท่านั้น

อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) กล่าวว่า ปัญญาชนไม่ใช่กลุ่มคนที่มีลักษณะพิเศษทางสังคมที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น และไม่ได้เป็นอิสระจากกลุ่มหรือชนชั้น พร้อมทั้งเสนอว่า ทุกคนมีศักยภาพที่จะเป็นปัญญาชนในแง่ที่ทุกคนมีความคิดและสามารถใช้ความคิดได้ แต่ไม่ใช่ทุกคนที่จะทำหน้าที่เป็นปัญญาชน ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นปัญญาชนแบ่งได้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มปัญญาชนแบบประเพณี (the traditional professional intellectuals) เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องเกี่ยวกับการเขียน หนังสือและวรรณกรรม และทำหน้าที่ในการควบคุมหลักการหรือระบบความคิดความสัมพันธ์ต่างๆ ปัญญาชนเหล่านี้ทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนความสัมพันธ์ทางชนชั้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยทำการปิดบังการก่อตัวของชนชั้นที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน

2) กลุ่มปัญญาชนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของลักษณะการทำงานที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือปัญญาชนอินทรีย์ (the organic intellectuals) คือ กลุ่มคนที่ทำหน้าที่ในการคิดและการจัดการสร้างองค์ประกอบเฉพาะต่างๆที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญของชนชั้นทางสังคม กลุ่มปัญญาชนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติจะมีความแตกต่างกันเล็กน้อยภายในชนชั้นเดียวกัน เนื่องจากความแตกต่างในความถนัด ความเชี่ยวชาญในการทำงานแต่ละประเภท ซึ่งการทำงานในชีวิตประจำวันนั่นเองเป็นแหล่งที่มาโดยตรงของความคิด และเป็นแรงบันดาลใจของปัญญาชนตามธรรมชาติฯ ปัญญาชนตามธรรมชาติฯ จะเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ในการทำงานของชนชั้น²⁷²

²⁷² Quintin Hoare and Geoferey and Nowell Smith, editor and translator, Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci (New York: International Publishers, 2008), p.3.

วิทยากร เชียงกุล กล่าวถึง การให้คำจำกัดความปัญญาชนของกรัมซี เป็นการให้คำจำกัดความในเชิงสังคม ปัญญาชน หมายถึง คนที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการสอน จัดตั้งองค์กร ชักจูงใจ ชี้นำคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะในด้านการผลิต วัฒนธรรม หรือการบริหารทางการเมือง ปัญญาชนในทัศนะของกรัมซีจึงมีความหมายกว้างทำนอง intelligentsia คือ รวมทั้งแต่ ครู อาจารย์ นักบวช นักเขียน ศิลปิน ผู้ทำงานสื่อสารมวลชน ข้าราชการ นายทหาร นักการเมือง ผู้นำสหภาพแรงงาน ผู้ปฏิบัติงานของพรรค ฯลฯ²⁷³

สมบัติ พิศสะอาด กล่าวว่า กรัมซีได้วางจุดเน้นเรื่องปัญญาชนไว้สองด้านด้วยกันก็คือ 1) เน้นบทบาทในการให้การศึกษาของผู้นำ กับ 2) เน้นความเติบโตของจิตสำนึกในหมู่มวลชนในฐานะที่ตนเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์²⁷⁴ และยังได้กล่าวถึงความจำเป็นของการมีปัญญาชนชนชั้น (อินทรีย์) เนื่องจากมวลชนยังขาดจิตสำนึกในทางทฤษฎีที่จะทำให้เขาเห็นความขัดแย้งในชีวิตของตน トラบไตที่มวลชนยังเป็นแบบนี้ก็ยากที่จะปลดปล่อยตนเองได้ จึงจำเป็นที่จะต้องปัญญาชนเข้ามาช่วยเหลือ²⁷⁵

การเข้ามาช่วยเหลือของปัญญาชนชนชั้นไม่ได้มีลักษณะของการเอาจิตสำนึกไปมอบให้ แต่เป็นผู้ที่คอยช่วยให้พวกเขาเกิดจิตสำนึกในตัวเองที่มีลักษณะวิพากษ์มากกว่า ปัญญาชนจะคอยช่วยให้กลุ่มเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และยังช่วยให้มวลชนตระหนักหน้าที่ต่างๆ นอกจากหน้าที่ทางเศรษฐกิจด้วย นอกจากนี้เงื่อนไขจำเป็นของปัญญาชนที่ทำให้มีความสัมพันธ์อันดีกับมวลชนคือ ปัญญาชนชนชั้นกับประชาชนจะต้องมีความเกี่ยวพันในทางความรู้สึก และสิ่งสำคัญที่จะป้องกันการจากไปของปัญญาชนคือ จะต้องส่งเสริมให้เกิดปัญญาชนที่เป็นตัวแทนโดยสายเลือดของชนชั้นนั้นๆ ซึ่งมีความผูกพันอยู่กับการต่อสู้และความไฝ่ฝันของพวกเขา²⁷⁶

กรัมซียังให้ความสำคัญกับการสร้างวัฒนธรรม แม้จะเห็นว่าวัฒนธรรมเดิมงดงามกว่าแต่ต้องมีการมองโลกจากแง่มุมใหม่ การสร้างวัฒนธรรมใหม่เป็นสิ่งจำเป็นเพราะนอกจากจะทำให้ค้นพบสิ่งใหม่แล้วยังเรียกร่องสัจธรรม (ความรู้เก่าหรือความจริง) อันเป็นที่รับรู้กันแล้วให้แพร่หลายในสังคม ทั้งนี้เพราะการน้อมนำให้มวลชนคิดอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับโลกปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญมาก²⁷⁷ ที่สำคัญกว่านั้นความคิดหรือจิตสำนึกที่ปัญญาชนช่วยกระตุ้นสร้างร่วมกับปัญญาชนนั้นควรไปให้ไกลกว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁷³ วิทยากร เชียงกุล, ปัญญาชน : ชนชั้นนำในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที.พี.พรินท์ จำกัด ,2538), หน้า 45-46.

²⁷⁴ Jerome Karabel, *Revolutionary Contradictions : Antonio Gramsci and the Problem of Intellectuals* , ความขัดแย้งของการปฏิวัติ อินเทอร์เน็ต กรัมซีกับปัญหาของปัญญาชน แปลโดย สมบัติ พิศสะอาด (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลด์คิมทอง, 2525), หน้า 38.

²⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

²⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68-69.

²⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

ความคิดที่เน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ต้องก้าวไปถึงขั้นจริยธรรมและการเมืองรวมถึงผลประโยชน์ส่วนรวม²⁷⁸

นอกจากกรัมซีแล้วยังมีนักวิชาการท่านอื่นๆ อีกที่ได้เสนอนิยามและคุณลักษณะของปัญญาชน ดังต่อไปนี้

ไฟเวล (Fyvel) นิยามปัญญาชนและคุณลักษณะว่า ต้องเป็นคนที่สนใจในด้านการเมืองและการสังคม ปรารถนาจะให้บ้านเมืองและผู้คนที่ตนอาศัยร่วมอยู่ด้วยได้เจริญพัฒนายิ่งขึ้น และต้องเป็นคนที่มีจักษมองปัญหาต่างๆ โดยตลอดอย่างทะลุปรุโปร่ง และรู้ดีด้วยว่าปัญหานั้นๆ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัญหาอื่นอย่างไร ไม่ใช่บุคคลที่มองอะไรได้แต่แง่เดียว รวมถึงต้องเป็นผู้สนใจทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนคุณค่าในชีวิตด้านอื่นๆ จะเป็นศาสนธรรมหรือศีลธรรมจรรยาาก็ตามที ที่สำคัญต้องแสดงทัศนะของตนออกมาให้ปรากฏอีกด้วย²⁷⁹

กมล สมวิเชียร เสนอความหมายปัญญาชนไว้ว่า คือ นักคิด ผู้มีปัญญา มีกิจกรรมทางปัญญาที่สังคมเห็นได้ และเป็นผู้ใช้ปัญญาและวิจารณ์ญาณอย่างอิสระ²⁸⁰ นอกจากนี้ ปัญญาชนจะต้องเป็นคนที่น่าสนใจในความเปลี่ยนแปลง ความเปลี่ยนแปลงในสังคมเป็นหัวใจของความเป็นปัญญาชน จะต้องเป็นนักคิดผู้สนใจในปัญหาทางสังคม และมีผลงานทางปัญญาให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคม อาจจะเป็นผลงานทางการเขียนหรือการพูดในที่สาธารณะ การเป็นนักคิดต้องเป็นนักคิดที่มีปัญญา ไม่ใช่ชาวบ้านที่พูดสิ่งที่ยังเป็นพื้นฐานอยู่มาก²⁸¹ รวมถึงการสื่อสารติดต่อกับคนทั่วไปได้²⁸²

วารินทร์ วงศ์หาญเชาว์ ให้ความหมายปัญญาชนคือ เป็นผู้นำปัญหามาให้สังคมดู เป็นคนพยายามตอบปัญหาเหล่านั้น เป็นตัวกลางซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการชี้ปัญหาของประชาชนสามารถดึงเอาภาพปัญหาต่างๆ ของสังคมมารวมด้วยกัน ไม่ใช่พิจารณาเป็นปัญหาเฉพาะกรณี รวมถึงต้องมีความสามารถเหนือบุคคลธรรมดาในแง่ที่ว่า รู้ว่าแนวทางการเปลี่ยนแปลงปัจจุบันเป็นอย่างไร ควรจะเป็นไปในแนวทางนั้นหรือไม่และปัญญาชนอาจเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวคนก็ได้ แต่มีลักษณะเป็นกลุ่มอ้างอิงของสังคม (reference group) กลุ่มอ้างอิงนี้อาจมีชื่อว่า “พระพุทธเจ้า” หรืออะไรก็ได้แล้วแต่²⁸³

²⁷⁸ Jerome Karabel, *Revolutionary Contradictions : Antonio Gramsci and the Problem of Intellectuals*, ความขัดแย้งของการปฏิวัติ อันโตนิโอ กรัมซกับปัญหาของปัญญาชน แปลโดย สมบัติ พิเศษสะอาด (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลด์คิมทอง, 2525), หน้า 83.

²⁷⁹ “ปัญญาชน: รายการ คุณคนเดียว ทางวิทยุ ท.ท.ท.,” ใน *ปัญญาชนสยาม*, ส. ศิวรักษ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2521), หน้า 45-46.

²⁸⁰ กมล สมวิเชียร, “ลักษณะและปัญหาของปัญญาชนไทย,” ใน *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 4.

²⁸¹ กมล สมวิเชียร, “สัมมนาทางวิชาการ : ปัญญาชนกับการพัฒนาประเทศ,” ใน *วารสารสังคมศาสตร์* 8, 1 (มกราคม, 2514) : 93-94.

²⁸² *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 115.

²⁸³ วารินทร์ วงศ์หาญเชาว์, “สัมมนาทางวิชาการ : ปัญญาชนกับการพัฒนาประเทศ,” ใน *วารสารสังคมศาสตร์* 8, 1 (มกราคม, 2514): 94-95.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้ให้ความหมายปัญญาชน คือ ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และ ปัญญาชนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญ²⁸⁴ ปัญญาชนจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ 5 ประการคือ

1. การขึ้นอยู่กับหรือยอมรับแนวกำหนด หรือข้อจำกัดของสังคมที่เป็นมาในอดีตน้อยที่สุด
2. ปัญญาชนควรจะต้องอิงกับเหตุผลมากกว่าอะไรอื่น เพื่อนำสู่ความเปลี่ยนแปลง²⁸⁵
3. ปัญญาชนจะต้องมีความรู้สึกด้วย เนื่องจากปัญญาชนเกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม เรื่อง ความรู้สึกของปัญญาชนนำไปสู่ความพยายามที่จะตั้งระบบคุณค่าขึ้นเพื่อตอบว่าแนวทางไหนดีกว่าในการเปลี่ยนแปลงสังคม²⁸⁶
4. การมีอิสระในทางความคิดการเป็นตัวของตัวเองและการเข้มแข็งในทางความคิด เพื่อที่จะให้แนวทางแก่คนอื่นได้²⁸⁷
5. ปัญญาชนควรเป็นกลุ่มบุคคลที่ไม่มีชนชั้น กล่าวคือ เข้าได้หมดทุกคนชั้นโดยใช้ความคิด เป็นสื่อ และใช้ความรู้สึกเป็นตัวเชื่อมปัญญาชนกับมวลชน²⁸⁸

บทบาทหน้าที่ของปัญญาชน

วิทยากร เชียงกูล กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของปัญญาชนของชนชั้น (organic intellectuals) ตามทัศนะของกรัมสกี คือ ปัญญาชนที่มีความผูกพันเชื่อมโยงกับวิธีการผลิตหลักโดยตรงมากกว่า ปัญญาชนแบบจารีต ในการผลิตทางเศรษฐกิจแต่ละชนชั้น ก็ได้สร้างปัญญาชนของชนชั้นตนขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ในการประสานความสัมพันธ์ในโลกของการผลิต (รวมทั้งวัฒนธรรมและการเมือง) เช่น เมื่อการผลิตเป็นแบบทุนนิยมมากขึ้น นายทุนก็ได้สร้างผู้เชี่ยวชาญเทคโนโลยีทางอุตสาหกรรม ผู้เชี่ยวชาญเรื่องเศรษฐกิจการเมือง ผู้จัดตั้งวัฒนธรรมใหม่ ระบบกฎหมายใหม่ๆ ฯลฯ ขึ้นมาด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ปัญญาชนของชนชั้น ก็คือ ผู้ชำนาญงานที่ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการทาง เทคนิค การขึ้นนำและการจัดตั้งองค์กร (technical directive organizational needs) ในระบบการผลิตทางสังคม ปัญญาชนของชนชั้นหนึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ประสานจิตสำนึกรวมหมู่ (collective consciousness) ของชนชั้นของเขาในปริมณฑลทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ แต่ขณะเดียวกัน เนื่องจากปัญญาชนของชนชั้นไม่ได้สัมพันธ์กับการผลิตโดยตรงเหมือนกลุ่มสังคมอื่น พวกเขาจึงมีความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) ในระดับหนึ่ง²⁸⁹

²⁸⁴ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

²⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

²⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

²⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

²⁸⁸ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

²⁸⁹ วิทยากร เชียงกูล, ปัญญาชน : ชนชั้นนำในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที.พี.พรินท์ จำกัด, 2538), หน้า 50-51.

บทบาทสำคัญของปัญญาชนสำหรับกรัมนี่คือ การช่วยอธิบายให้มวลชนเข้าใจปัญหาที่พวกเขาประสบจากกิจกรรมภาคปฏิบัติ ประสานเชื่อมโยงกับโลกทัศน์ที่มีลักษณะก้าวหน้าทางประวัติศาสตร์ เพื่อที่จะช่วยให้พวกเขาถือเป็นกลุ่มพลังทางวัฒนธรรม และสังคม (Cultural and social bloc) ขึ้นมาและปัญญาชนต้องเข้าไปคลุกคลีเป็นส่วนหนึ่งของมวลชน โดยพยายามอธิบายความหมายของกิจกรรมที่มวลชนดำเนินอยู่ เพื่อที่จะช่วยให้มวลชนได้ฟื้นฟูพลัง ความใฝ่ฝัน และจิตสำนึกที่แท้จริงของพวกเขาขึ้นมาจากการปฏิบัติ (การทำงานและการดำรงชีวิต) ของพวกเขาเอง ปัญญาชนและมวลชนต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมกันอย่างเป็นหน่วยเดียวกัน (organic participation) จนอารมณ์ความรู้สึกกลายเป็นความเข้าใจและพัฒนาเป็นความรู้ ทั้งสองฝ่ายจะเกิดความตระหนักในชีวิตที่มีลักษณะร่วมกัน และสร้างเป็นกลุ่มพลังทางสังคม หรือที่กรัมนี่เรียกว่ากลุ่มพลังทางประวัติศาสตร์ (historical bloc) ได้²⁹⁰

จากบทบาทหน้าที่ก่อให้เกิดผลผลิตของปัญญาชนคือ ความคิดหรืออุดมการณ์ ซึ่งความคิดหรืออุดมการณ์ที่จะมีพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ คือ ความคิดที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อนในช่วงนั้นได้²⁹¹ และยังคงแสดงให้เห็นว่า ปัญญาชน (และความคิดของปัญญาชน) ทำเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนทั้งหมดจริงๆ ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์เฉพาะของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง เช่น คนงานเท่านั้น ที่สำคัญยังต้องเป็นความคิดที่ก้าวข้ามหรือไปไกลกว่าในเรื่องของเศรษฐกิจคือ ชั้นของการต่อสู้ทางจริยธรรมและการเมือง²⁹²

ผลผลิตหรืออุดมการณ์ของปัญญาชนเป็นเรื่องสำคัญจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาความหมายของอุดมการณ์ ซึ่งวสันต ปิยะกุลชัยเดช ได้ศึกษาความหมายอุดมการณ์ของกรัมนี่ คือ ส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนบนที่ทำให้มนุษย์สามารถตระหนักถึงสถานะหรือจุดยืนทางสังคมของตน²⁹³ เป็นสิ่งที่แสดงถึงความจำเป็นต้องมีอยู่ของอุดมการณ์ในฐานะความคิดหรือจิตสำนึกที่มนุษย์มีส่วนร่วม อันเกิดจากการตีความสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น²⁹⁴ และอุดมการณ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการกระทำของปัญญาชน เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มทางสังคมนั้นๆ อุดมการณ์จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่มนุษย์ผู้นั้นดำรงอยู่ และถูกนำมาจัดระเบียบโดยปัญญาชน แต่อุดมการณ์

²⁹⁰ วิทยากร เชียงกุล, ปัญญาชน : ชนชั้นนำในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที.พี.พรินท์ จำกัด, 2538), หน้า 53-54.

²⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

²⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 58. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้เขียน

²⁹³ วสันต ปิยะกุลชัยเดช, “อุดมการณ์แบบกรัมนี่ : เมื่ออุดมการณ์ต้องถูกวิพากษ์หลายมิติของอุดมการณ์และความสัมพันธ์กับการครองความเป็นใหญ่,” ใน รัฐศาสตร์สาร 27, 2 (2549) : 119.

²⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

นั้นไม่ได้มีเพียงอุดมการณ์ของกลุ่มหรือชนชั้นเดียวในสังคม แต่เป็นศูนย์รวมของความคิด จิตสำนึกที่หลากหลายของชนชั้นที่เคยมีอำนาจในอดีต และสูญเสียอำนาจในปัจจุบัน²⁹⁵

จากการที่อุดมการณ์ไม่ได้เป็นเพียงอุดมการณ์เดียว และยังเป็นพื้นที่ให้เกิดการต่อสู้ รวมทั้งยังเป็นจิตสำนึกร่วมกันของมนุษย์ในการตีความสภาพแวดล้อม อุดมการณ์จึงมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามระดับความซับซ้อนและความเป็นระบบของความคิด ซึ่งปรัชญาเป็นรูปแบบอุดมการณ์ที่มีระเบียบที่สุดและมีพลังสูงสุด อุดมการณ์ที่เป็นระเบียบและระบบรองลงมา ศาสนา สามัญสำนึก และนิทานพื้นบ้าน²⁹⁶ นอกจากนี้กริมซีได้เชื่อมโยงศาสนาเข้ากับอุดมการณ์ กล่าวคือ ในการศึกษาปัญหาเรื่องศาสนานั้น เราจะต้องไม่มองศาสนาในลักษณะของเรื่องที่พ้นไปจากโลก แต่ต้องมองในลักษณะเรื่องทางโลกที่ศาสนานั้นเป็นการแสดงถึงความเป็นเอกภาพของศรัทธาระหว่างโลกทัศน์ และธรรมเนียมที่ทำให้เกิดการกระทำที่เกี่ยวข้องกับโลกทัศน์นั้น และนี่เองที่เป็นสาเหตุให้เราเรียกเอกภาพของศรัทธาทงศาสนาว่าเป็นอุดมการณ์หรือแม้แต่เรียกอย่างตรงไปตรงมาว่าการเมือง²⁹⁷

นอกจากการสร้างอุดมการณ์แล้วปัญญาชนของกริมซียังมีหน้าที่คือ 1.การวิพากษ์ในกิจกรรมต่างๆของชีวิต 2. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับโลก และ 3. สำนึกต่อการเปลี่ยนแปลงหรือการสร้างความคิดเกี่ยวกับโลกใหม่ โดยสรุป ปัญญาชนจึงเป็นใครก็ได้ที่ทำหน้าที่ในการเปลี่ยนแปลง คงไว้ หรือสร้างแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับโลกอย่างวิพากษ์²⁹⁸

กมล สมวิเชียร ชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญของปัญญาชนคือ ความเชื่อมโยงระหว่างความคิดกับการเปลี่ยนแปลงสังคมคือ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางความคิดเสียก่อน และได้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สำคัญคือ การพัฒนา และได้ให้ความหมายคือ การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น²⁹⁹ สังคมจะอยู่กันได้อย่างเป็นระเบียบมากขึ้น และจะมีลักษณะของความยุติธรรมของความเที่ยงธรรมมากขึ้น³⁰⁰

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวถึงผลผลิตของปัญญาชนคือ ความคิดหรืออุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจและสังคมเป็นใหญ่³⁰¹และบทบาทที่สำคัญของปัญญาชนคือ กำหนดแนวทางและให้เหตุผลว่าทำไมแนวทางนั้นถึงดีที่สุดในที่สุด³⁰²

²⁹⁵วิทยาการ เชียงกูล, ปัญญาชน : ชนชั้นนำในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที.พี. พรินท์ จำกัด, 2538), หน้า 125.

²⁹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า114.

²⁹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

²⁹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 174-176.

²⁹⁹กมล สมวิเชียร, “สัมมนาทางวิชาการ : ปัญญาชนกับการพัฒนาประเทศ,” ใน วารสารสังคมศาสตร์ 8, 1 (มกราคม, 2514): หน้า 94.

³⁰⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

³⁰¹ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 103-104.

4.2) แนวคิดประกาศก

ในองค์ความรู้ของศาสนาคาทอลิกมีแนวคิดหนึ่งที่มีความหมายและบทบาทใกล้เคียงกับปัญญาชนคือ ประกาศก ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการอบรม สั่งสอนตักเตือนและให้การศึกษาชาวอิสราเอล (ชาวยิว) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สังคม หรือ การเมือง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องส่วนรวม คำพูดและกิจกรรมของบุคคลเหล่านี้จะมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อในพระเจ้าและบัญญัติของพระองค์ นอกจากนี้ประกาศกในความเชื่อของคาทอลิกยังเกี่ยวข้องกับการเสด็จมาของพระเยซูโดยตรง³⁰³

ความหมายของประกาศกโดยทั่วไปมักเข้าใจว่า หมายถึง ผู้พยากรณ์เหตุการณ์ล่วงหน้า แต่ในประวัติศาสตร์แห่งความรอด(ของศาสนาคาทอลิก) ประกาศกมีหน้าที่มากกว่านั้น คือ เป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเจ้า ทำหน้าที่ประกาศสิ่งที่พระเจ้าต้องการ สั่งสอนและตักเตือนให้ชาวอิสราเอลเชื่อสัตย์ต่อพระเจ้า ประกาศกจึงอาจมีความหมายว่า เป็นผู้ประกาศสารจากพระเจ้าทั้งที่เกี่ยวข้องกับอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในส่วนของเนื้อหาหรือคำสั่งสอนที่ประกาศกประกาศไปจะเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางสังคมในยุคสมัยของตน³⁰⁴

พระสังฆราชมนัส จวบสมัยได้ให้คำนิยาม ประกาศกว่า ผู้พูดแทนพระเจ้า มีองค์ประกอบสำคัญได้แก่ 1) เป็นผู้ถูกเลือกพูดในนามพระเจ้า 2) ไม่มีทางเลือกเปลี่ยนหน้าที่ได้ และ 3) พระเจ้าทรงเผยแสดงต่อประกาศก³⁰⁵

พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม หมวดประกาศก ได้นิยามประกาศกว่า ผู้ที่นำพระวาจาของพระเจ้ามาอธิบายให้แก่ประชาชน ให้ตนเองเป็นเครื่องหมาย แสดงพระประสงค์ของพระเจ้าผ่านทางถ้อยคำและการปฏิบัติทั้งชีวิต ถ้อยคำหรือสารที่ส่งผ่านเป็นการปลอมโยนให้กำลังใจหรือคาถาโทษ³⁰⁶

ประกาศกคือ ผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ประนีประนอมระหว่างพระเจ้ากับชาวยิว โดยอ้างอิงอำนาจหน้าที่ (authority) มาจากพระเจ้า จึงทำหน้าที่ตัดสินเรื่องต่างๆของชาวยิวทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวมตามความเข้าใจในพันธสัญญา (covenant) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับชาวยิว การตัดสิน การตักเตือนและการแก้ปัญหาของประกาศกอยู่บนความเชื่อในเรื่องคุณความดีหรือฤทธานุภาพของพระเจ้า (Theodicy) ซึ่งได้กลายเป็นระเบียบในการวางความสัมพันธ์ของชาวยิวและชนชาติ

³⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

³⁰³ เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอ็ดดิสัน, 2531), หน้า 7-8. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้เขียน

³⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

³⁰⁵ มนัส จวบสมัย (ผู้เรียบเรียง), สารานุกรมศาสนาคริสต์คาทอลิก ฉบับย่อ (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2526), หน้า 78.

³⁰⁶ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม แผนกพระคัมภีร์, พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม หมวดประกาศก (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2011), หน้า 8-9 และ 13.

อื่นๆ โดยการตักเตือนของประกาศกนี้มีจุดมุ่งหมายให้ชาวยิวสำนึกความผิดหรือบาปที่ตนได้ทำลงไป และมุ่งให้ชาวยิวคืนดีกับพระเจ้าด้วยการกลับไปปฏิบัติตามบทบัญญัติหรือพันธสัญญาของพระเจ้า³⁰⁷

ลักษณะและบทบาทของประกาศกพิจารณาเห็นได้จากเหตุการณ์ต่างๆ ดังนี้

1. มีประสบการณ์โดยตรงเรื่องพระเจ้า
2. เปิดเผยให้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์
3. พิศเพ่งถึงปัจจุบันและอนาคตในมุมมองของพระเจ้า
4. มาเตือนมนุษย์ให้คิดถึงหน้าที่ที่มีต่อพระเจ้า ทำให้มนุษย์กลับมาเชื่อฟังและรักพระองค์³⁰⁸

นอกจากนี้ประกาศกยังมีบทบาทสำคัญในช่วงวิกฤติก่อนหรือร่วมสมัยกับจุดหักเหทางประวัติศาสตร์ โดยประกาศกจะส่งสารถึงทุกคน พยายามสอนให้ประชาชนซื่อสัตย์ต่อศาสนาที่เที่ยงแท้ เสริมความรู้เรื่องพระเจ้าให้สมบูรณ์ขึ้น ทำให้ประชาชนรู้และเข้าใจพระเจ้าได้สมบูรณ์ขึ้น³⁰⁹

สำหรับเนื้อหาทั้งความหมาย คุณสมบัติ และบทบาทหน้าที่ของประกาศกที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยขอใช้แนวคิดประกาศกในส่วนของความหมายและบทบาทหน้าที่เป็นหลักเพื่อนำมาใช้สร้างกรอบแนวคิดวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดเรื่องปัญญาชนจากนักวิชาการต่างประเทศและนักวิชาการไทย รวมทั้งแนวคิดประกาศกส่งผลให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการอภิปรายและสรุปแนวคิดทั้งสามนี้ว่ามีลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยมีจุดประสงค์ที่จะนำลักษณะหรือคุณสมบัติที่เป็นผลจากการอภิปรายนี้มาสังเคราะห์เป็นคุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของปัญญาชนคาทอลิกไทย ซึ่งจะได้นำเสนอในส่วนถัดไปคือ กรอบคิดวิเคราะห์วิจัย แนวคิดปัญญาชนและแนวคิดประกาศกเมื่อทำการวิเคราะห์ อภิปรายจนได้ผลสรุปดังนี้

แนวคิดปัญญาชนของกรัမ်ซึ่งจะมุ่งเน้นให้ความสนใจเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคนหรือชนชั้นต่างๆ ในฐานะที่เป็นบ่อเกิดของอุดมการณ์มากกว่าจะเน้นในเรื่องของคุณลักษณะของปัญญาชน และให้ความสำคัญกับการจัดตั้งกลุ่ม หรือองค์กร เช่น พรรคการเมือง ซึ่งไม่ได้มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ และการเมือง แต่ยังเพิ่มเติมบทบาทที่สำคัญของวัฒนธรรมที่มีผลต่อการครองความคิดจิตใจคนในสังคมขณะที่ Fyvel ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของปัญญาชนที่ต้องมีพร้อมและสูงส่งกว่าคนทั่วไปในหลายด้าน และแนวคิดปัญญาชนของนักวิชาการไทย ได้แก่ กมลสมวิเชียร วารินทร์ วงศ์เชาว์หาญ และ

³⁰⁷ Raymond Plant, *Politics, Theology and History* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), pp. 26-30.

³⁰⁸ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม แผนกพระคัมภีร์, *พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม หมวดประกาศก* (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2011), หน้า 15.

³⁰⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 18.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้ชี้ให้เห็นความสำคัญดังนี้

กมล สมวิเชียรมุ่งเน้นไปที่ผลลัพธ์ (outcome) ในฐานะที่เป็นบทบาทของปัญญาชนในการสร้างกิจกรรมทางปัญญาที่มองเห็นได้ ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของปัญญาชนด้วย ได้แก่ ความเป็นอิสระ ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความสามารถในการสื่อสารติดต่อกับคนทั่วไป เป็นต้น ขณะที่วารินทร์เน้นเรื่องความสามารถของปัญญาชนที่จะเข้าไปสัมพันธ์และมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลง โดยการนำความรู้เข้าสู่สังคมเพื่อตอบปัญหาในสังคม นอกจากนี้ปัญญาชนยังเป็นตัวกลางหรือผู้เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มคนต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งปัญญาชนในที่นี้หมายถึงปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มอ้างอิงทางสังคมก็ได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ปัญญาชนในแบบของวารินทร์นั้นจะต้องมีคุณลักษณะที่เด่นชัดกว่าคนอื่น โดยเฉพาะในเรื่องความรู้ ความสามารถ และรู้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางไหนจึงจะเกิดผลดีต่อสังคม สำหรับฉัตรทิพย์จะมุ่งเน้นในเรื่องคุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของปัญญาชนที่มีต่อสังคมไปพร้อมๆ กันคือ ความเป็นผู้นำทางความคิด เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น ปัญญาชนควรให้ความสำคัญกับเหตุผลพร้อมไปกับความรู้สึกร่วมกันเพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ การมีอิสระทางความคิดและสามารถให้แนวทางแก่คนอื่นได้ ที่สำคัญปัญญาชนควรเข้ากับคนกลุ่มต่างๆ ได้โดยใช้ความคิดและความรู้สึกเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยง

ขณะที่แนวคิดประกาศกจะมีนิยามที่แน่ชัดคือ ผู้ถูกเลือกให้พูดเรื่องพระเจ้า และมุ่งเน้นเรื่องบทบาทหน้าที่ของประกาศกโดยระบุถึงคุณลักษณะของประกาศกเพียงประการเดียวคือ เป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเจ้า บทบาทหน้าที่สำคัญของประกาศกคือ สั่งสอน ตักเตือน และให้การศึกษแก่ประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา สังคมและการเมืองทั้งในเรื่องส่วนตัวและส่วนรวมตามหลักความเชื่อที่ได้รับมาจากพระเจ้า มองสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคตจากมุมมองพระเจ้า นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการตัดสินเรื่องต่างๆ บทบาทหน้าที่ของประกาศกมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนสำนึกในความผิดของตนและมุ่งที่จะกลับคืนดีกับพระเจ้าโดยการปฏิบัติตามหลักความเชื่อและบทบัญญัติของพระเจ้า

ในเรื่องความเหมือนและความแตกต่างระหว่างแนวคิดปัญญาชนของนักวิชาการต่างประเทศและไทยพบว่า นักคิดทั้งสองกลุ่มนี้ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่และคุณลักษณะของผู้นำเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันตรงที่นักวิชาการต่างประเทศจะให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่มากกว่าคุณลักษณะของปัญญาชน ขณะที่นักวิชาการไทยจะให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่และคุณสมบัติควบคู่ไปพร้อมๆ กัน ส่วนแนวคิดปัญญาชนของนักวิชาการและแนวคิดประกาศกนั้นมีความเหมือนกันในเรื่องของบทบาทหน้าที่คือ การให้ความคิดและแนวทางในการปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดี แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องของการอ้างอิงที่มาของความคิด ความรู้และแนวทางที่ชี้แนะในสังคม โดยประกาศกจะนำหลักความเชื่อในพระคัมภีร์มาประยุกต์ใช้ในการสั่งสอน ตักเตือนและตัดสินเรื่องสังคมการเมือง ขณะที่แนวคิดปัญญาชนของนักวิชาการมีการอ้างอิงความคิดของปัญญาชนจากหลายสาเหตุ เช่น กรัมนี่อ้างอิงจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจริงของกระบวนการผลิตต่างๆ ในสังคม ส่วนฉัตรทิพย์ให้ความสำคัญกับหลักเหตุผลพร้อมอารมณ์ความรู้สึก เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว แนวคิดปัญญาชนของกรัมนี่มีความสำคัญต่อการสร้างกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในงานวิจัยนี้ เนื่องจากชี้ให้เห็นถึงที่มาของการเกิดปัญญาชน และประเภทของความคิดที่อยู่ในสังคม ซึ่ง

มีหลายระดับขึ้นอยู่กับความซับซ้อนและเรียบเรียงอย่างเป็นระบบตั้งแต่ระดับมากถึงระดับน้อย คือ ปรัชญา ศาสนา สามัญสำนึก และนิทานพื้นบ้าน และเห็นถึงบทบาทและความสำคัญของปัญญาชนในการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยการสร้างความคิด ซึ่งการสร้างความคิดนั้นมาจากการดำรงชีวิตประจำวันของปัญญาชนที่ไม่ได้แยกขาดออกจากกลุ่มหรือสังคมของตนทั้งจากการทำงานและความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ดังนั้น ความคิดหรืออุดมการณ์ของปัญญาชนนั้นจึงมาจากการที่เขาปฏิบัติด้วย และยังเป็นการผสมผสานความคิดต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมและสานความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ เพื่อขับเคลื่อนและขยายความคิดที่มีประโยชน์ต่อคนส่วนมากอีกด้วยขณะที่แนวคิดปัญญาชนของนักวิชาการไทยจะไม่ค่อยกล่าวถึงที่มาหรือเงื่อนไขในการเกิด แต่จะให้คุณลักษณะของปัญญาชนแต่ที่เหมือนกันคือ พุดถึงบทบาทของปัญญาชนต่อสังคม และการเป็นผู้นำความคิดในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ

ขณะเดียวกันแนวคิดประกาศกของศาสนาคาทอลิกก็ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่สำคัญของปัญญาชนคาทอลิกคือ การอบรม ตักเตือนประชาชนโดยอาศัยคำสอนของศาสนาเพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมในแต่ละยุคสมัยโดยเฉพาะเรื่องของการประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความรักและยุติธรรมในสังคม ทั้งแนวคิดปัญญาชนของกริมซีและแนวคิดปัญญาชนของศาสนาคาทอลิกมีความสำคัญมากในการทำความเข้าใจบทบาทปัญญาชนคาทอลิกไทย คือ พระสังฆราชบุญเลื่อนหมั่น ทรัพย์ บาทหลวงนิพนธ์เทียนวิหาร บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต ซึ่งเป็นสมาชิกสำคัญของกลุ่มศึกษาเทวศาสตร์ในงานพัฒนา (Social Action Theology Study Group, SAT) ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างแนวคิดพัฒนาสังคมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา อันเป็นหน่วยงานทางการที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาสังคมไทยของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสังคายนาชาติกันครั้งที่ 2

2.5 หลักการประเมินและวิเคราะห์ทฤษฎีการพัฒนาเพื่อสร้างทฤษฎีการพัฒนาที่มุ่งแก้ปัญหาสังคม

การสร้างทฤษฎีการพัฒนาที่มุ่งแก้ปัญหาสังคม (prescriptivist development theories) เป็นความมุ่งหมายของ David Goldsworthy โดยมีแนวโน้มที่จะมุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จบนรากฐานของปัจจัยที่มีอยู่ภายในประเทศ ซึ่งเริ่มต้นที่การวิพากษ์จำแนกและแยกแยะองค์ประกอบของทฤษฎีการพัฒนากระแสหลักที่มีอยู่บนหลักเกณฑ์หรือขั้นตอนในการวิเคราะห์ที่อยู่ 5 ประการ ต่อจากนั้นเป็นการนำผลของการวิพากษ์มาใช้เป็นฐานในการเสนอแนวทางใหม่ๆ ในการพิจารณาปัญหาการพัฒนา และวัดคุณค่าของทฤษฎีการพัฒนา รวมถึงก่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดข้อถกเถียงทางทฤษฎีต่อไป หลักเกณฑ์ทั้ง 5 ประการมี ดังนี้³¹⁰

³¹⁰David Goldsworthy, *Analyzing Theories of Development*, แปลโดย ม.ร.ว.พทุทธิสาณ ชุมพล, มองทฤษฎีการพัฒนาอย่างวิเคราะห์ (กรุงเทพฯมหานคร: ศูนย์ศึกษาพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 1-3.

1) การวิเคราะห์จุดมุ่งหมายและค่านิยมที่ซ่อนอยู่ในทฤษฎีการพัฒนา (Normative Value) โดยโกลด์เวอร์ธีได้นำความคิดของ Pennock ที่ได้กล่าวว่ามีค่านิยมที่สำคัญอยู่ 2 ระดับคือ ค่านิยมระดับสูง คือ คุณค่าของมนุษย์ที่ต้องได้รับการตอบสนองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งเป็นค่านิยมที่มาจากศีลธรรมของมนุษย์ เช่น เสรีภาพ ศักดิ์ศรี ความอึดเอิบใจ ความภาคภูมิใจในตนเอง และค่านิยมระดับต่ำคือ ความสามารถในการบริโภค และการกระจายรายได้ เป็นต้น และค่านิยมทั้งสองระดับนี้ต้องสัมพันธ์กัน และจำเป็นต้องประเมินผลและพิจารณาทฤษฎีการพัฒนาว่าจะจัดความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมในสังคมนั้นในลักษณะใดเพื่อเกื้อกูลมนุษย์ กล่าวคือ ค่านิยมหรือจุดมุ่งหมายในระดับต่ำควรถูกใช้เป็นวิธีการเพื่อบรรลุค่านิยมหรือจุดมุ่งหมายระดับสูง³¹¹ ดังนั้นค่านิยมทั้งสองนี้จึงเป็นจุดหมายของการพัฒนาและไม่สามารถแยกออกจากการพัฒนาได้

2) การวิเคราะห์หรือวินิจฉัยสาเหตุของปัญหา (Diagnosis) คือการแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ว่าทฤษฎีพัฒนานั้นๆ มีข้อวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหาอย่างไร โดยชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีนั้นๆ ได้แสดงสถานการณ์ปัจจุบันให้เห็นถึงการไม่เกื้อกูลสนับสนุนคุณค่าใดได้ดีพอ และค้นหาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรคต่อการได้มาซึ่งคุณค่าเหล่านั้นให้มากที่สุด หรืออาจกล่าวได้ง่ายๆ เป็นการพิจารณาคุณลักษณะของทฤษฎีการพัฒนาใดก็ตาม จะต้องควรมีสาเหตุใดที่ก่อให้เกิดการขาดหรือการบกพร่องในเรื่องคุณค่าระดับสูงที่จำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดคุณค่าและเป้าหมายที่ต้องการในสถานการณ์เฉพาะๆ นั้น

3) การวิเคราะห์เพื่อหาวิธีแก้ไขปัญหา (Prescription) โดยพิจารณาว่าทฤษฎีการพัฒนาที่มีอยู่นั้นได้ชี้แนะแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้นอย่างไร มีความเป็นไปได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและบรรลุถึงค่านิยมระดับสูงที่เป็นเป้าหมายในการพัฒนาได้อย่างไร

4) การแสวงหาเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและการประเมินผลการพัฒนา (Measurement, Indicators) เป็นการพิจารณาวัดผลที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาต่างๆ และเป็นการแสวงหาเครื่องมือชี้วัดที่เหมาะสมว่ามีความเป็นไปได้และมีผลกระทบอย่างไร โดยต้องหาเครื่องมือที่เหมาะสมที่สามารถวัดความเป็นจริงทางสังคมได้ การวัดผลที่เหมาะสมจะช่วยให้หาทางแก้ไขปัญหาได้

5) การวิเคราะห์ว่าใครได้ประโยชน์และใครเสียประโยชน์ (human costs of development) เป็นหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม เนื่องจากจริยธรรมได้นำไปสู่การพิจารณาความจริงในเรื่องการพัฒนา กล่าวคือ การพัฒนาแท้จริงแล้วคือ การพูดถึงมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้มีศีลธรรม มีความเป็นห่วงเป็นใยในวิถีชีวิตของผู้อื่น ดังนั้นในการประเมินทฤษฎีจึงจำเป็นต้องตั้งคำถามและพิจารณาว่า ใครได้ประโยชน์ในระยะสั้น ระยะปานกลาง และในระยะยาว รวมถึงพิจารณาว่าคนกลุ่มใดได้รับผลที่ทำให้ต้องสูญเสียความเป็นมนุษย์ การตั้งคำถามในเรื่องใครได้รับผลประโยชน์นั้นนำไปสู่การถกเถียงไม่เฉพาะทฤษฎีการพัฒนาแต่รวมไปถึงปัญหาดั้งเดิมของวิทยาศาสตร์คือ การกระจายทรัพยากร หรือคำถามที่ว่า ใครได้อะไร เมื่อไร ที่ไหน อย่างไร และใครเป็นผู้ที่เสียประโยชน์³¹²

³¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-8 และ 14-15.

³¹² David Goldsworthy, *Analyzing Theories of Development*, แปลโดย ม.ร.ว.พททิสาน ชุมพล, *มองทฤษฎีการพัฒนาอย่างวิเคราะห์* (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 15-17

นอกจากหลักเกณฑ์ในการประเมิน วิเคราะห์และการสร้างทฤษฎีทั้ง 5 ประการนี้ โกลด์สเวอธียังได้เสนอปัจจัยในการสร้างทฤษฎีการพัฒนาคือ การหาแนวทางหรือการแก้ปัญหาที่เป็นกรณีเฉพาะในแต่ละพื้นที่ และบุคคลที่จะกำหนดแนวคิดหรือแนวทางก็คือ นักปฏิบัติในแต่ละพื้นที่ที่ต้องเรียนรู้วิธีการประยุกต์ใช้หลักการทั่วไปในการวิเคราะห์กับสภาพการณ์ที่เป็นจริงในแต่ละท้องถิ่นที่พร้อมกันนั้นก็คิดค้นหาทางไปสู่ยุทธศาสตร์ปฏิบัติที่เหมาะสมในแต่ละท้องถิ่นที่จะประสานทฤษฎีให้กลมกลืนกับการปฏิบัติ (engage in praxis) ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่ากระบวนการในท้องถิ่นเหล่านี้กำลังดำเนินอยู่³¹³

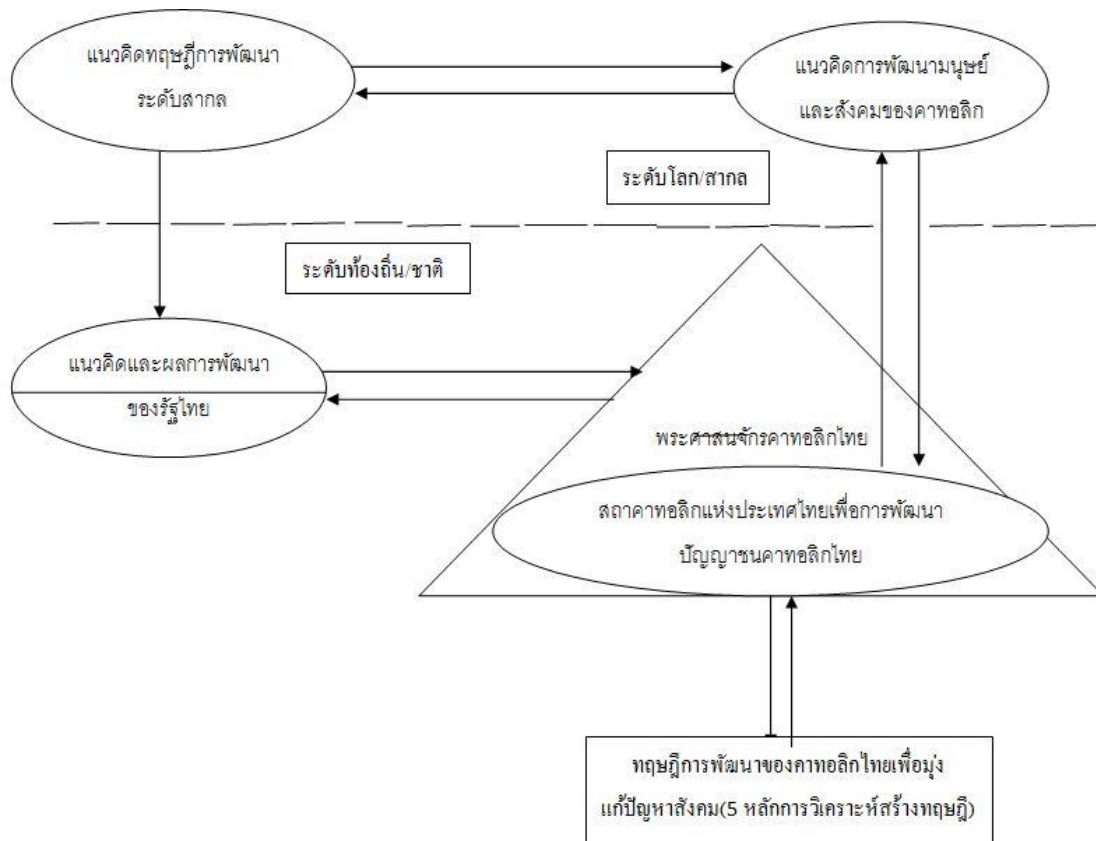
โดยสรุปแล้วหลักเกณฑ์หรือคำถามในการวิเคราะห์ทฤษฎีการพัฒนาจะเปิดเผยให้เห็นข้อจำกัดหรือข้อบกพร่องของทฤษฎีการพัฒนาต่างๆ ตั้งแต่จุดมุ่งหมายที่มีค่านิยมซ่อนอยู่เบื้องหลังการวิเคราะห์หรือมองปัญหาจนนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งแนวทางแก้ปัญหานั้นก็ต้องได้รับการประเมินผลว่ามีผลดีหรือเสียอย่างไรต่อความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นเป้าหมายที่แท้จริงในงานพัฒนา ขณะเดียวกันหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์นี้ก็จะเป็นเสมือนเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการสร้างแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาใหม่ที่มีความสำคัญกับมนุษย์และการแก้ไขปัญหาสังคม

2.6 กรอบความคิดในการวิจัย

การสร้างกรอบคิดในการวิจัยมีที่มาจากการผสมผสานแนวคิดทั้ง 5 เรื่อง คือ ทฤษฎีการพัฒนาในระดับสากล แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิก แนวคิดและผลการพัฒนาของประเทศไทย แนวคิดปัญญาชนและประกาศ และการสร้างทฤษฎีการพัฒนาเพื่อมุ่งแก้ปัญหาสังคม โดยมีแผนภาพแสดงให้เห็นกรอบความคิดในการวิจัยดังนี้

³¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

แผนภาพที่ 1 กรอบความคิดในการวิเคราะห์วิจัย

กรอบความคิดในการวิเคราะห์วิจัยนี้คือ การอธิบายความสัมพันธ์ของแนวคิดทฤษฎีทั้ง 5 เรื่องที่ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาไปข้างต้น โดยเริ่มต้นจากการเกิดขึ้นของแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาระดับสากลที่มีผลต่อการเกิดขึ้นของแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกในยุคสมัยใหม่ทั้งในพระศาสนจักรส่วนกลางและท้องถิ่น (พระศาสนจักรคาทอลิกไทย) และทฤษฎีการพัฒนาระดับสากลยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อแนวคิดและผลการพัฒนาของรัฐไทย ขณะที่แนวคิดและผลการพัฒนาของรัฐไทยนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเกิดทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เนื่องจากเป็นสภาพแวดล้อมสำคัญที่พระศาสนจักรคาทอลิกไทยต้องคำนึงถึง เพื่อที่จะนำแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกมาปรับประยุกต์ใช้ในการสร้างแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในสังคมไทย

ในกระบวนการนำแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่นั้นจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอว่าบุคลากรที่จะมีบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้ก็คือ ปัญญาชนในแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศ นักวิชาการไทย และแนวคิดประกาศก ซึ่งก็คือ ปัญญาชนคาทอลิกไทยที่เป็นผลจากการสังเคราะห์บทบาทหน้าที่และคุณลักษณะของแนวคิดปัญญาชนและแนวคิดประกาศก ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของปัญญาชนคาทอลิกไทย ได้แก่ การให้การศึกษาอบรม การขยายความรู้โดยสามารถเชื่อมต่อกับความเชื่อและความรู้ทางศาสนาเข้ากับความรู้ทางวิชาการหรือในเชิงเหตุผล ซึ่งเป็นความรู้ที่มาจากหลากหลายสาขาวิชาไม่ได้มุ่งเน้นแต่เศรษฐกิจเพียงด้านเดียว และปัญญาชนยังมีส่วน

ช่วยก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม ความรู้ที่ปัญญาชนคาทอลิกไทยสร้างขึ้นนั้นก็มาจากการลงมือปฏิบัติหรือในภาษาทางศาสนาคริสต์เรียกว่า การอภิบาลดูแลคริสตชนโดยอาศัยหลักความเชื่อและคำสอนในการดำเนินชีวิตประจำวัน

คุณลักษณะของปัญญาชนคาทอลิกไทย ได้แก่ มีภาวะผู้นำทั้งในด้านความคิดและจิตใจ สนใจต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน มีอิสระในการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้เกิดแนวทางการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมต่อสังคมไทย มีความรู้มากกว่าประชาชน ขณะเดียวกันก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยสามารถสื่อสารและร่วมทำงานกับคนทุกกลุ่มได้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

การปฏิบัติการพัฒนาของปัญญาชนคาทอลิกไทยเป็นการสร้างความรู้ด้านการพัฒนาแนวทางหนึ่งให้กับสังคมไทย ดังนั้นเพื่อให้ผลหรือแนวคิดที่เกิดจากการปฏิบัติการพัฒนาของปัญญาชนคาทอลิกไทยมีสถานะเป็นองค์ความรู้เชิงวิชาการจึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์และประเมินตรวจสอบแนวคิดที่ได้ตามหลักการประเมินและวิเคราะห์ทฤษฎีการพัฒนาเพื่อสร้างทฤษฎีการพัฒนาที่มุ่งแก้ปัญหาทางสังคม

แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกแม้จะมีแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในระดับสากลเป็นมูลเหตุเบื้องต้นหรือที่มาในการก่อกำเนิด แต่แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกก็ก่อให้เกิดผลสำคัญต่อแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาระดับสากล กล่าวคือ แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกได้วิพากษ์โดยการเปิดเผยให้เห็นข้อจำกัดของทฤษฎีการพัฒนาในยุคเริ่มต้นที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ และการพัฒนาปรับเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ เนื่องจากทั้งสองแนวคิดนี้มองมนุษย์เพียงด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ด้านเศรษฐกิจ หรือด้านสาขาวิชาใดวิชาเดียว และทำให้มนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือทำให้เศรษฐกิจหรือองค์ความรู้วิชาการบรรลุเป้าหมายในตนเอง ขณะที่คาทอลิกมองมนุษย์อย่างรอบด้านหรือเป็นองค์รวมคือ มนุษย์มีทั้งกายและจิต และมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพระเจ้าจึงมีศักดิ์ศรี สติปัญญา เสรีภาพ และศักยภาพในการพัฒนาให้ตนเองสมบูรณ์ขึ้น การที่มนุษย์ต้องตกอยู่ในสภาวะพึ่งพาหรือด้อยพัฒนานั้น เป็นเพราะแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในระดับสากลไม่ได้ให้ความสำคัญหรือคำนึงถึงธรรมชาติและความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่พึ่งมีต่อกันในสังคม จึงทำให้เกิดการเอาเปรียบ การลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งแสดงผลออกมาในรูปของความยากจน ความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ในสังคมเดียวกันและสังคมระหว่างประเทศ

นอกจากความสัมพันธ์ในการวิพากษ์แล้วแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกยังมีความสัมพันธ์ในลักษณะร่วมมือกับแนวคิดการพัฒนาทางเลือกและแนวคิดพัฒนาหลักยุคกระแสหลักด้วยคือ การขยายและเพิ่มเติมความสำคัญของมนุษย์ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางและเป้าหมายของการพัฒนา โดยกล่าวถึงความจำเป็นในด้านร่างกาย การยกระดับจิตใจซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องอาศัยศาสนาหรือหลักศีลธรรมร่วมกับความก้าวหน้าทางวิชาการบนพื้นฐานความร่วมมือและเคารพในความแตกต่างระหว่างกันของมนุษย์และสังคมที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่จริง

โดยสรุปแล้ว กรอบความคิดในการวิเคราะห์วิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของแนวคิดทฤษฎีทั้ง 5 เรื่องว่า มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังก่อให้เกิดการทบทวน ตรวจสอบ ประเมิน และขยายความรู้ในเรื่องการพัฒนาคนและสังคมให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ

เพื่อให้สามารถเป็นแนวทางการพัฒนามนุษย์ให้สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสร้างสังคมที่
เอื้ออำนวยต่อการพัฒนามนุษย์อย่างแท้จริง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 3

สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย

ความมุ่งหมายของบทนี้คือ การชี้ให้เห็นภาพรวมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 โดยเริ่มจากการอธิบายว่า สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คืออะไร มีสาเหตุปัจจัยที่เป็นแรงผลักดัน จุดประสงค์ ลักษณะสำคัญ ประเด็นในการอภิปรายในที่ประชุมและผลที่เกิดขึ้นอย่างไรเพื่อชี้ให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการปฏิบัติที่เกิดขึ้นในพระศาสนจักรคาทอลิกสากลและผลที่เกิดขึ้นกับสังคมภายนอกของพระศาสนจักรหลังจากนั้นจะมุ่งเน้นนำเสนอประเด็นที่งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญคือ อิทธิพลของแนวคิดและแนวทางปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่มีต่อสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียและพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

3.1 ข้อมูลเบื้องต้นของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

ก่อนที่จะกล่าวถึงแนวคิดและแนวปฏิบัติการพัฒนาสังคมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของงานวิจัยนี้ ขอเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสภาสังคายนาฯ โดยจะมีการนำเสนอแบ่งเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ความหมายและลักษณะสำคัญ 2) ที่มาสาเหตุ และวัตถุประสงค์ 3) ประเด็นและเนื้อหาสำคัญในการประชุมและ 4) ผลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้น

1. ความหมายและลักษณะสำคัญของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ได้รับนิยามหรือการให้ความหมายจากมุมมองของนักวิชาการต่างประเทศและนักวิชาการไทยดังนี้

Francis X. Murphy ได้นิยามว่า "สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ การเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงภายในโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของพระศาสนจักรคาทอลิก ซึ่งทั้งสองส่วนนี้เป็นตัวตนหรือแก่นสำคัญของภาพลักษณ์ภายในสถาบันและกิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในสังคมร่วมสมัย"³¹⁴

ในขณะที่ Michael F. Aloisi กล่าวว่า "สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ ความพยายามในการเพิ่มความสามารถในการปรับตัวของพระศาสนจักรโรมันคาทอลิก เป็นเครื่องมือในการก่อรูปทั้งโครงสร้างภายนอก และจิตวิญญาณของพระศาสนจักรโรมันคาทอลิก และได้จัดหาเหตุผล

³¹⁴ Francis X. Murphy, "Vatican Politics : Structure and Function in World Politics," Vol 26 No. 4 (Jul., 1974).

ให้กับความชอบธรรมสูงสุดของพระสันตะปาปาสำหรับความพยายามการเรียกประชุมเพื่อที่จะปฏิรูปและรื้อฟื้นความสัมพันธ์ของพระศาสนจักรกับโลกสมัยใหม่"³¹⁵

Melissa J. Wide นิยามว่า "สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ เหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย ได้แก่ การยกเลิกการใช้ภาษาละตินในพิธีมิสซา (Mass) การให้นักบวชหญิงออกจากอารามมาสู่โลกภายนอก การผ่อนปรนเรื่องการอดอาหาร การมอบหน้าที่ในการสาธารณูปการ การให้บริการแก่ฆราวาสคริสตชน การยุติการอ้างว่าเป็นพระศาสนจักรแท้จริงเพียงหนึ่งเดียว และการประกาศอย่างเป็นทางการในเรื่องอำนาจ และความสัมพันธ์กับรัฐชาติ"³¹⁶

ในส่วนของนักวิชาการไทย ได้แก่ เสรี พงศ์พิศ และปรีชา จินตเสวีวงศ์ ได้ให้นิยามสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ นิยามว่า "สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 หมายถึงเหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในพระศาสนจักรคาทอลิกทั่วโลก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้มีทั้งในเรื่องโครงสร้าง กิจการภายนอก ทศนคติและแนวคิดที่สำคัญ"³¹⁷ นอกจากนี้ยังเป็นสภาสังคายนาสากลครั้งแรกในความหมายที่แท้จริง เพราะเป็นครั้งแรกที่พระสังฆราชผู้เข้าร่วมประชุมมาจากทั่วโลก ซึ่งในอดีตจะจำกัดอยู่แต่เพียงพระสังฆราชในยุโรปและประเทศตะวันตกเท่านั้น และหัวข้อการพิจารณานั้นกินความครอบคลุมไปจนทั่วพระศาสนจักร"³¹⁸

ขณะที่ปรีชา จินตเสวีวงศ์ ได้กล่าวว่า "สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ ผลของความพยายามแก้ปัญหาที่สั่งสมมานานในโครงสร้างของพระศาสนจักรและบทบาทของพระศาสนจักรต่อสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การปรับตัวครั้งใหญ่นี้ับเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์พระศาสนจักร เป็นการปฏิรูปโครงสร้างและคำสอนที่ล้ำสมัยบางประการของพระศาสนจักรให้เหมาะสมกับกาลเวลามากขึ้นดังที่พระสันตะปาปาโยฮันที่ 23 กล่าวไว้ในการเปิดสังคายนาว่าเป็นการเริ่มต้นที่ใหม่หมด แจ่มชัด และครอบคลุมคำสอนทั้งหมดของพระศาสนจักร"³¹⁹ และยังมี

³¹⁵ Michael F. Aloisi, "Vatican II, Ecumenism and Parsonian Analysis of Change in Sociology Analysis," Vol. 49, No. 1 (Spring, 1988). p.17. [ออนไลน์], 3 สิงหาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.jstor.org/stable/3711100>.

³¹⁶ Melissa J. Wilde, "How culture Mattered at Vatican II : Collegiality Trumps Authority in the Council' s Social Movement Organization," in American Sociological Review. 2004. Vol. 69. p. 676. [ออนไลน์], 25 กรกฎาคม 2555 แหล่งที่มา <http://asr.sagepub.com/content/69/4/576>.

³¹⁷ เสรี พงศ์พิศ, คาทอลิกกับสังคมไทย สี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527), หน้า 205.

³¹⁸ เสรี พงศ์พิศ, ศาสนาคริสต์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2545), หน้า 100.

³¹⁹ ปรีชา จินตเสวีวงศ์, เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 174.

ความสำคัญมากต่อการทำความเข้าใจศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในปัจจุบัน³²⁰ นอกจากนี้สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ยังเป็นการปฏิรูปคำสอนของพระศาสนจักรคาทอลิก โดยมุ่งเสนอเป็นทางเลือกที่สามระหว่างอุดมการณ์เสรีนิยมของค่ายทุนนิยมที่นำโดยสหรัฐอเมริกา กับอุดมการณ์สังคมนิยมของค่ายคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียต³²¹

โดยภาพรวมของการนิยามความหมายข้างต้นนี้ สภาสังคายนาวาติกันสากลครั้งที่ 2 คือ การปฏิรูปโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของพระศาสนจักรเพื่อให้สามารถที่จะตอบสนองต่อสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปได้ การปฏิรูปที่เกิดขึ้นนี้เป็นทั้งการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานของพระศาสนจักร อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มศักยภาพให้แก่พระศาสนจักรในการปฏิสัมพันธ์กับโลก รวมทั้งยังเป็นการเสนอแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญของพระศาสนจักรในฐานะทางเลือกหนึ่งต่อสังคมโลกที่กำลังปกคลุมไปด้วยอุดมการณ์การเมืองและเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและคอมมิวนิสต์นอกจากความพยายามของสมาชิกในการประชุมสภาสังคายนาฯ ที่มุ่งจะปฏิรูปปรับเปลี่ยนความคิดและงานทั้งหมดของพระศาสนจักรแล้ว สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ยังมีลักษณะสำคัญที่มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างจากสภาสังคายนาครั้งที่ผ่านๆมา ดังนี้

ลักษณะที่เหมือนกับการสังคายนาครั้งก่อนๆ ที่ผ่านมามี 2 ลักษณะได้แก่

1. การสืบทอดและพัฒนาข้อความเชื่อหรือหลักการต่างๆ ของพระศาสนจักร ดังเห็นได้จากตัวอย่าง เช่น ความคิดและความหมายของพระศาสนจักรจากสภาสังคายนาเตรนธ์และสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 1 กล่าวคือ พระศาสนจักรเป็นสังคมที่มีโครงสร้างลำดับชั้นหรือลำดับพระภูวานุกรมซึ่งมีพระสันตะปาปาที่มีอำนาจสูงสุดเป็นสากล³²² และการเป็นผู้รักษาและสืบทอดความจริงแก่มนุษย์เพื่อให้มนุษย์ได้รับความรอด³²³ ซึ่งข้อความเชื่อหรือหลักการนี้ยังคงเป็นประเด็นสำคัญในการอภิปรายของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรที่พระสันตะปาปาองค์ก่อนๆ ได้ให้ไว้ในอดีตที่ผ่านมา เช่น การวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยตาม *พระสมณสาสน์ว่าด้วยสิ่งใหม่* (Rerum Novarum) ของสมเด็จพระ

³²⁰ John W. O' Malley, *What happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 2.

³²¹ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์และโชติสา ขาวสนิท, *บทบาทและการปรับธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของคาทอลิกในสังคมไทยช่วงกระแสโลกาภิวัตน์* (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

³²² Lode L. Wostyn, *Doing Ecclesiology : Church and Mission Today* (Quezon City: Claretian Publications, 1990), p. 45.

³²³ บาทหลวงทศไนย์ คมกฤส, *นั่งมองพระคัมภีร์ และ สังฆธรรมนูญเรื่องการเผย (ความจริง) ของพระเป็นเจ้า* (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการพระคัมภีร์คาทอลิกแห่งประเทศไทย, 1989), หน้า 47. ธรรมนูญเรื่องการเผยความจริงของพระเป็นเจ้าหรือในชื่อภาษาละตินว่า "Dei Verbum" และในชื่อภาษาอังกฤษคือ Dogmatic Constitution on Revelation ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญสำคัญที่กล่าวถึงพระคัมภีร์ของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

สันตะปาปาเลโอที่ 13 ที่ได้ประกาศเมื่อปีค.ศ. 1891³²⁴และการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันมากขึ้นใน *พระสมณสาสน์มารดาและครู* (Mater et Magistra) ของพระสันตะปาปาโยฮันที่ 23 ที่ได้ประกาศในปีค.ศ. 1961³²⁵

2. สภาสังคายนาที่เกิดขึ้นทุกครั้งมีจุดประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองต่อสภาพความเป็นจริงของแต่ละยุคสมัย เช่น สภาสังคายนาเตรนธ์ที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 16 (ค.ศ. 1545-1563) เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านและตอบโต้กับการปฏิรูปศาสนาที่นำโดยมาร์ติน ลูเธอร์จนก่อให้เกิดนิกายโปรเตสแตนต์ที่แยกตัวออกจากพระศาสนจักรคาทอลิก โดยพระศาสนจักรคาทอลิกมีจุดประสงค์ในการสังคายนาครั้งนั้น เพื่อวางกฎระเบียบ และทำให้หลักคำสอนของคาทอลิกมีความชัดเจนขึ้นรวมถึงการรับรองกฎ คำสอนต่างๆ เพื่อปฏิรูปภายในพระศาสนจักรคาทอลิก³²⁶ และสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 1 เกิดขึ้นในค.ศ. 1869 -1870 เพื่อพิจารณาปัญหาที่สำคัญของสมัยนั้น ได้แก่ แนวคิดของพระศาสนจักรโรมันคาทอลิกที่มอบอำนาจสูงสุดแก่สมเด็จพระสันตะปาปา (Ultramontanism) จึงทำให้ผลของการสังคายนาครั้งนั้นคือ การยืนยันอำนาจสูงสุดและเป็นสากลของพระสันตะปาปา หรือที่รู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่า "พระสันตะปาปาผิดพลั้งไม่ได้" (the infallibility of the pope)³²⁷ ขณะที่สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 มีขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้นซึ่งยังไม่ได้มีการอภิปรายหรือแก้ไขในสภาสังคายนาครั้งที่ผ่านมา ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ลักษณะที่แตกต่างกันกับสภาสังคายนาครั้งก่อนๆ มี 9 ประการได้แก่

1. กระบวนการในช่วงเตรียมการก่อนเปิดประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เป็นการเปิดกว้างในการตั้งคำถามและประเด็นที่จะประชุมกัน โดยมีการส่งจดหมายขอให้พระสังฆราชทั่วโลก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³²⁴Michael J. Schultheis, Ed P. DeBerri and Peter Henriot, *Catholic Social Teaching : Our Best* *KePSecret*, แปลโดย รุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ, คำสอนด้านสังคมของคาทอลิก : ความลับของเราที่ได้รับการปกปิดอย่างยอดเยี่ยมที่สุด. (กรุงเทพมหานคร: หจก.ธรรมมถการพิมพ์, 2534), หน้า 116.

³²⁵Donal Dorr, *Option for the Poor : A Hundred Years of Vatican Social Teaching* (Dublin: Gill and Macmillan Ltd., 1983), p. 120.

³²⁶Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, *New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi* (1981): 271.

³²⁷Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, *New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi* (1981): pp. 559-560.

บอกเรื่องที่ต้องการให้เป็นหัวข้อการประชุม³²⁸ และเรื่องต่างๆที่ได้รับทางจดหมายนั้นได้รับการคัดแยก จัดหมวดหมู่และจัดทำร่างเอกสารในการประชุมสภา³²⁹

2. ผู้เข้าร่วมชุมนุมเป็นพระสังฆราชคาทอลิกจากทั่วโลกประมาณ 2,400 คน เป็นพระสังฆราช ที่มาจากทุกเชื้อชาติ ทุกสีผิวที่รวมเป็นหนึ่งเดียวกันในความเชื่อ³³⁰ มิใช่แค่พระสังฆราชชาวยุโรปอย่าง ที่ผ่านมา และการเปิดโอกาสให้กับบุคคลภายนอกที่ไม่ได้นับถือศาสนาคาทอลิก ผู้แทนพระศาสนจักร ออร์โธด็อกซ์ โปรเตสแตนต์ รวมทั้งให้มีสื่อมวลชนเข้ามาร่วมประชุมนอกจากนี้สภาสังคายนาฯ ยังมี จุดยืนที่ต้องการปรับตัวหรือฟื้นฟูพระศาสนจักรให้เป็นพระศาสนจักรของโลกอย่างแท้จริง มิใช่พระศาสนจักรของตะวันตกหรือโรมัน มุ่งเน้นสมานแผลความแตกแยกของคริสตศาสนาอื่นๆ และการยอมรับว่าโลกมีความสำคัญ กล่าวคือ เป็นความหวังและกิจกรรมเพื่อบรรลุถึงความรอดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต³³¹

3. การสังคายนาครั้งแรกที่ปราศจากการแทรกแซงทางการเมืองเนื่องจากเป็นการสังคายนาที่เกิดขึ้นหลังจากการยุติข้อพิพาทในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรกับอำนาจรัฐ (ประเทศ อิตาลี) หรือที่รู้จักกันในนามของเหตุการณ์ Roman Question หรือ Risorgimento (Italian political unification) ซึ่งเป็นการรวมตัวเป็นรัฐชาติของประเทศอิตาลี โดยต้องการรวบรวมพื้นที่ขนาดเล็กที่อยู่ในการครอบครองของสมเด็จพระสันตะปาปาให้เป็นประเทศหนึ่งเดียวและได้สะท้อนให้เห็นการตั้งคำถามในเรื่องอำนาจของพระสันตะปาปาที่มีต่อเมืองอื่นๆ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปีค.ศ. 1860-1870 และสิ้นสุดลงเมื่อกองกำลังทหารอิตาลีสามารถยึดกรุงโรมได้ในสมัยสมเด็จพระสันตะปาปาปิอุสที่ 9 (Pope Pius IX) โดยการนำของนายพลเบนิโต มุสโสลินี (Benito Mussolini) ส่งผลให้เกิดการทำสนธิสัญญาลาเตรัน (Lateran Treaty) ในปีค.ศ. 1929 ก่อให้เกิดนครรัฐวาติกัน (Vatican City State) ซึ่งเป็นรัฐอิสระ หรือมีชื่อเรียกทางศาสนาว่า The Holy See เป็นพื้นที่ที่

³²⁸ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English: The Council*, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, *วาทีกัน 2 สำหรับชาวบ้าน* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 13.

³²⁹ Melissa J. Wilde, "How culture Mattered at Vatican II : Collegiality Trumps Authority in the Council' s Social Movement Organization," in *American Sociological Review*. 2004. Vol. 69. p. 676. [ออนไลน์], 25 กรกฎาคม 2555 แหล่งที่มา <http://asr.sagepub.com/content/69/4/576>.

³³⁰ Thomas Anchukandam, "Chapter Two : Vatican II – A Historical Perspective," in *Towards a Deeper Understanding of Vatican II and the Post - Conciliar Documents*, Dominic Veliath and Jose Kuttianimattathi ,editors (Bangalore: St. Paul' s Press, 2001), p. 27.

³³¹ Michael F. Aloisi, "Vatican II, Ecumenism and Parsonian Analysis of Change in Sociology Analysis," Vol. 49, No. 1 (Spring,1988). p.17. [ออนไลน์], 3 สิงหาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.jstor.org/stable/3711100>.

สมเด็จพระสันตะปาปามีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์³³² ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สภาสังคายนาสากล วาติกันครั้งที่ 2 นี้มีจุดมุ่งเน้นในเรื่องการอภิบาลและมุ่งฟื้นฟูบทบาทหน้าที่ของพระศาสนจักรมากกว่า เรื่องความสัมพันธ์ทางการเมือง³³³ ขณะเดียวกัน พระสันตะปาปายอห์นที่ 23 ไม่ได้ปฏิเสธสิทธิของพระศาสนจักรที่จะดำเนินในขอบข่ายการเมือง และยังคงมองเห็นบทบาทหน้าที่โดยธรรมชาติที่ได้ให้แรงบันดาลใจให้ประชาชนแสวงหาการพัฒนาและสันติภาพ³³⁴

4. สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 นี้ไม่ได้มุ่งนิยามความเป็นจริงหรือข้อความเชื่อที่เป็นนามธรรม แต่มุ่งพิจารณาที่จะทำให้เกิดผลปฏิบัติที่เป็นจริงในโลกปัจจุบันจากข้อความเชื่อ³³⁵ และจะไม่ถกเถียงในหลักความเชื่อและข้อคำสอนพื้นฐาน หรือกล่าวย่อในเนื้อหาข้อสอนตามธรรมเนียมของปิตรจารย์หรือนักเทววิทยาในสมัยก่อน เพราะพระศาสนจักรเห็นว่าเป็นเรื่องที่รู้กันดีและคุ้นเคยเพียงพอแล้ว³³⁶

รวมทั้งยังมุ่งกระตุ้นให้คริสตชนรื้อฟื้นความเชื่อและนำไปปฏิบัติมากกว่าจะสร้างข้อความเชื่อใหม่³³⁷ นอกจากนี้สภาสังคายนาฯ ยังให้ความสนใจกับมิติต่างๆของการดำรงอยู่ของมนุษย์ ความเชื่อและประสบการณ์ของคริสตชนในฐานะที่เป็นเหตุการณ์ที่มีพลวัต ไม่ใช่ผลรวมทั้งหมดของหลักความเชื่อ และข้อคำสอนที่มากมายแต่เป็นลักษณะของการปฏิบัติ หรือการอภิบาล ซึ่งไม่ใช่เรื่องใหม่แต่เป็นการให้เหตุผลและความสำนึกร่วมแก่หลักความเชื่อและข้อคำสอนแบบใหม่³³⁸

³³² John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), pp. 57-61.

³³³ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English : The Council*, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, *วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน* (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 37-38.

³³⁴ Francis X. Murphy, "Vatican Politics : Structure and Function in World Politics," Vol 26 No. 4 (Jul., 1974).

p. 543. [ออนไลน์], 31 กรกฎาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.jstor.org/stable/2010100>.

³³⁵ Edward Schillebeeckx, *Vatican II : the real achievement*, trans. H.J.J. Vaughan (London: Sheed and ward LTD., 1967), p. 12.

³³⁶ Pope John XXIII, "Address at the Opening of Vatican Council II – 11 October 1962," [ออนไลน์], 5 สิงหาคม 2556 แหล่งที่มา www.catholic-forum.com/saints/pope0261i.html.

³³⁷ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English : The Council*, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, *วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน* (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 37-38.

³³⁸ Edward Schillebeeckx, *Vatican II : the real achievement*, trans. H.J.J. Vaughan (London: Sheed and ward LTD., 1967), pp. 14-15.

5. กระบวนการของการดำเนินการประชุมสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 คือ การเปิดโอกาสให้โต้เถียงกันได้อย่างเปิดเผย³³⁹และเปิดโอกาสให้มีการเลือกผู้แทนในคณะกรรมการชุดต่างๆ แทนรายชื่อที่สันตะสำนักเสนอมา³⁴⁰ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นการรับรองเสรีภาพของการถกเถียงท่ามกลางการมีส่วนร่วมในการประชุมสภาสังคายนา³⁴¹

6. การให้แนวทางใหม่ในการประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 กล่าวคือ "พระศาสนจักรใช้ความเมตตาในการพิจารณาความจำเป็นของยุคสมัยโดยแสดงให้เห็นความสมเหตุสมผล (Validity) ของการสั่งสอนข้อความเชื่อมากกว่าการประณามอย่างรุนแรงถึงความผิดพลาดหรือความผิดพลาดอย่างอดีต"³⁴²

7. สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขาความรู้ต่างๆ (Periti)³⁴³ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับบรรดาพระสังฆราชและกรรมการอย่างไม่เป็นทางการในการเสนอความคิดเห็นและการเตรียมเอกสารสำหรับการประชุม³⁴⁴ซึ่งส่งผลทำให้เกิดพลวัตใหม่ๆ ของความยืดหยุ่นและการเปิดกว้างเพื่อมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลง³⁴⁵

³³⁹ สันตะสำนัก หรือในภาษาละตินคือ Curia เป็นสำนักงานที่พระสันตะปาปาใช้ในการบริหารกิจการของพระศาสนจักรสากลตั้งอยู่ในนครรัฐวาติกัน โดยรวมถึงสมาชิกหรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้วย (Bill Huebsch, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์ 2547: 30)

³⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

³⁴¹ Francis X. Murphy, "Vatican Politics : Structure and Function in World Politics," Vol 26 No. 4 (Jul., 1974).

p. 543. [ออนไลน์], 31 กรกฎาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.jstor.org/stable/2010100>

³⁴² "Opening Speech for Council of Vatican II : Pope John XXIII October 11, 1962," [ออนไลน์] 20 พฤศจิกายน 2555 แหล่งที่มา <http://www.ourladywarriors.org/teach/v2open.htm> และ Ardian Hastings, *A Concise Guide to the Documents of the Second Vatican Council : Volume One* (London: Darton, Logman & Todd Ltd., 196), p. 21.

³⁴³ Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, *New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi* (1981):

569.

³⁴⁴ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English : The Council*, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, *วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 84.

³⁴⁵ Michael F. Aloisi, "Vatican II, Ecumenism and Parsonian Analysis of Change in Sociology Analysis," Vol. 49, No. 1 (Spring, 1988). p.17. [ออนไลน์], 3 สิงหาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.jstor.org/stable/3711100>.

8. สภาสังคายนาฯ มุ่งเน้นที่จะปรับความสัมพันธ์หรือคืนดีกับโลกสมัยใหม่ที่เป็นโลกียวิสัย (secular world) ที่ส่งผลให้เกิดการไตร่ตรองและตระหนักถึงเครื่องหมายแห่งกาลเวลา (the signs of the times)³⁴⁶ และยังเป็นสภาสังคายนาครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักรที่ได้ประกาศว่าพระศาสนจักรไม่เพียงมีหน้าที่ต่อโลก แต่ยังต้องยอมรับสิ่งต่างๆ จากโลกด้วย³⁴⁷

9. สภาสังคายนาฯ มุ่งที่จะให้เกิดการรับใช้มนุษยชาติในฐานะที่เป็นเครื่องมือเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกันเอง ตระหนักถึงสังคมที่เป็นมนุษย์และมีความยุติธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นจุดยืนสำคัญของการสังคายนาสากล กล่าวคือ เป็นพันธกิจที่สำคัญของพระศาสนจักรมิใช่เฉพาะแต่คนที่เป้นคาทอลิก แต่รวมถึงคริสตชนอื่นๆ ผู้ที่มีน้ำใจดีทั้งหลายที่นับถือศาสนาหรือความเชื่ออื่น รวมถึงผู้ที่ไม่มีความเชื่อด้วย³⁴⁸

2. ที่มา สาเหตุ และวัตถุประสงค์ของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

สภาสังคายนาวาติกันสากลวาติกันครั้งที่ 2 เกิดขึ้นจากความคิดของพระสันตะปาปาโยฮันที่ 23 โดยมีความหวังว่าการเรียกประชุมสภาสังคายนาจะสามารถแก้ไขปัญหา เพราะเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่ให้พระสังฆราชทุกคนร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้ด้วยกัน³⁴⁹ และทรงประกาศเรียกประชุมสภาสังคายนาฯ เมื่อวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1962/พ.ศ. 2502 โดยเชิญคณะพระคาร์ดินัลมาชุมนุม ทรงอภิปรายยาวนานถึงปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ทางศีลธรรม และข้อผิดพลาดจากวิวัฒนาการของโลกยุคปัจจุบันที่เพิ่มมากขึ้น ทรงพยายามโน้มน้าวคณะพระคาร์ดินัลให้เข้าใจถึงความจำเป็นในการเรียกประชุมสภาสังคายนาสากล แต่ไม่ได้รับความสนใจและการตอบสนอง³⁵⁰ เนื่องจากมีข้อถกเถียงจากพระคาร์ดินัลต่างๆ ในสันตะสำนัก กล่าวคือ อันตรายที่อาจจะเกิดจากความขัดแย้งในเรื่องความซับซ้อนและความไม่ลงรอยของเทววิทยากับศาสนาครีสตันิกายอื่น และอาจก่อให้เกิดการรวมตัวของ

³⁴⁶ Michael F. Aloisi, "Vatican II, Ecumenism and Parsonian Analysis of Change in Sociology Analysis," Vol. 49, No. 1 (Spring, 1988). p.17. [ออนไลน์], 3 สิงหาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.jstor.org/stable/3711100>.

³⁴⁷ Edward Schillebeeckx, Vatican II : the real achievement, trans. H.J.J. Vaughan (London: Sheed and ward LTD., 1967), p. 48.

³⁴⁸ Michael F. Aloisi, "Vatican II, Ecumenism and Parsonian Analysis of Change in Sociology Analysis," Vol. 49, No. 1 (Spring, 1988). p.17. [ออนไลน์], 3 สิงหาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.jstor.org/stable/3711100>.

³⁴⁹ วิภา โกวิทวานิชย์, บิดาผู้เจดี บุญราศี ยอห์นที่ 23 พระสันตะปาปาผู้พลิกโฉมพระศาสนจักร (กรุงเทพมหานคร: สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย, 2542), หน้า 274.

³⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 283-284.

บรรดาพระสังฆราชทั่วโลกเพื่อแสดงข้อข้องใจต่อระบบโครงสร้างการดำเนินงานขององค์การทูตวาติกัน และสันตะสำนัก หรือคณะกรรมการบริหารกรุงโรม³⁵¹

อย่างไรก็ตามพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 ยืนยันในเจตนาเดิมและให้มีการเตรียมการก่อนเปิดสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เป็นเวลา 3 ปี คือ เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ. 1958 จนถึงวันเปิดสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือวันที่ 11 ตุลาคม ค.ศ.1962 และสิ้นสุดเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 1965 โดยในการเตรียมการนี้ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากบรรดาพระสังฆราชถึง 2,000 องค์ เจ้าคณะนักบวชชายทุกคน และผู้แทนจากมหาวิทยาลัยคาทอลิกทั่วโลก 37 แห่ง ได้ตอบแบบสอบถามเสนอหัวข้อกิจกรรมที่ช่วยให้เกิดความสามัคคี และได้มอบร่างเอกสารสังคายนาสากลให้แก่นักเทววิทยาที่ "น่าเชื่อถือ" ในกรุงโรมและที่อื่นๆ ให้พิจารณาเพื่อเป็นการกลั่นกรองกำหนดเนื้อหาการประชุมให้มีผลเสียหายน้อยที่สุด³⁵² การเตรียมการประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 มีขั้นตอนและกระบวนการ ได้แก่ การเขียนเนื้อหาและการวิเคราะห์อย่างเที่ยงตรงที่ปรากฏขึ้นเงื่อนไขของความเชื่อ การปฏิบัติทางศาสนาและความสำคัญต่อชีวิตคริสตชนโดยเฉพาะกับคริสตชนคาทอลิก³⁵³

สาเหตุหรือปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ประเด็นต่างๆ ในการอภิปรายถกเถียงในที่ประชุมสังคายนาฯ ครั้งนี้ต่างมีที่มาจากปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงสาเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 ซึ่งมีที่มาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของโลกที่พระศาสนจักรเข้าไปเกี่ยวพันด้วยตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 จนถึงศตวรรษที่ 20 ซึ่งอาจแบ่งเป็นสาเหตุปัจจัยได้ 2 ลักษณะคือ สาเหตุปัจจัยภายในและสาเหตุปัจจัยภายนอกพระศาสนจักร การแบ่งสาเหตุปัจจัยเป็นสองลักษณะนี้มีขึ้นเพื่อที่จะอธิบายและทำความเข้าใจได้ง่าย แต่ในความเป็นจริงแล้วทั้งสองสาเหตุปัจจัยนี้มีความเชื่อมโยงและมีอิทธิพลต่อกันมาโดยตลอดและส่งผลโดยตรงต่อประเด็นทั้งหมดในการประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

สาเหตุปัญหาภายในพระศาสนจักร

สาเหตุปัจจัยภายในพระศาสนจักรที่ส่งผลต่อการเกิดสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มีดังนี้

ก. การแยกตัวของพระศาสนจักรตะวันออก (นิกายออร์ทอดอกซ์) ในคริสต์ศตวรรษที่ 11 สาเหตุที่ต้องกล่าวถึงเหตุการณ์แบ่งแยกระหว่างพระศาสนจักรตะวันออกและพระศาสนจักรตะวันตก เนื่องจากจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ การคืนดีกัน (reconciliation) ระหว่างเพื่อนมนุษย์ทั้งที่เป็นคริสตศาสนิกายอื่น และศาสนาอื่นๆ ดังนั้นก่อนที่จะคืนดีกับเพื่อนมนุษย์ในศาสนาอื่นๆ และมีความสัมพันธ์อันดีกับโลกสมัยใหม่ พระสันตะปาปาจอห์น

³⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 292.

³⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 288-289.

³⁵³ Pope John XXIII, "Address at the Opening of Vatican Council II – 11 October 1962," [ออนไลน์], 5 สิงหาคม 2556 แหล่งที่มา www.catholic-forum.com/saints/pope0261i.html.

ที่ 23 ทรงมอบหมายให้พระคาร์ดินัลเบอา (Cardinal Bea) รับผิดชอบจัดตั้งสำนักเลขาธิการเพื่อเอกภาพของคริสตศาสนิกชน เพื่อให้ผู้ที่แยกตัวออกไปได้กลับเข้ามาสู่ครอบครัวคริสตชนอีกครั้ง³⁵⁴

นอกจากนี้ยังมีการแยกตัวของนิกายโปรเตสแตนต์จากพระศาสนจักรคาทอลิกในศตวรรษที่ 16 ในเหตุการณ์ที่รู้จักกันดีคือ การปฏิรูปศาสนาก่อให้เกิดการปกป้องตนเองของพระศาสนจักร กล่าวคือ การกลับไปหาหลักความเชื่อและสร้างหลักความเชื่อให้เป็นกฎที่เข้มแข็งตายตัวเพื่อตอบโต้ฝ่ายตรงข้ามของพระศาสนจักร ซึ่งการต่อต้านการปฏิรูปศาสนาที่เกิดขึ้นนี้มาจากมุมมองทางด้านปรัชญากรีกที่แบ่งโลกทัศน์หรือความคิดเป็นขั้วตรงข้าม (dualistic worldview) มากกว่ามุมมองของพระคัมภีร์ในเรื่องมนุษย์และพระเจ้า มุมมองแบบขั้วตรงข้ามนี้ยังส่งผลต่อเทววิทยาของพระศาสนจักรในเรื่องความจริงนิรันดรเหนือธรรมชาติในโลกหน้ามิใช่โลกปัจจุบันที่ดำรงอยู่ การไม่ยอมรับว่าโลกที่ดำรงอยู่นี้เป็นความจริงส่งผลให้พระศาสนจักรเชื่อมั่นในคุณค่าของตนเองคือ สังคมที่เป็นโครงสร้างและมีความสมบูรณ์ในตนเอง³⁵⁵

และความขัดแย้งที่สำคัญระหว่างพระศาสนจักรคาทอลิกกับการปฏิรูปศาสนาของนิกายโปรเตสแตนต์คือ เรื่องการเผยแสดงของพระเจ้า ซึ่งพระศาสนจักรคาทอลิกยึดมั่นการเผยแสดงของพระเจ้าเป็นเจ้ามาจากสองทางคือ พระคัมภีร์และธรรมเนียมปฏิบัติของพระศาสนจักรคาทอลิกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 ขณะที่ฝ่ายปฏิรูปศาสนาปฏิเสธธรรมเนียม และปฏิบัติของพระศาสนจักรเนื่องจากธรรมเนียมที่สืบทอดกันมานี้ไม่ใช่ธรรมประเพณีในยุคอัครสาวก นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งระหว่างพระศาสนจักรคาทอลิกกับชาวยิว เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าชาวยิวเป็นผู้ฆ่าพระเยซู ซึ่งคริสตศาสนาเชื่อว่าเป็นพระเจ้า หรือกล่าวอีกชื่อหนึ่งว่า เป็นการทำให้พระเจ้า (deicide) จึงเป็นเหตุให้คริสตชนเบียดเบียนชาวยิวมาหลายคริสต์ศตวรรษ³⁵⁶

จากสาเหตุนี้นำไปสู่การอภิปรายประเด็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการคืนดีระหว่างพระศาสนจักรคาทอลิกตะวันออก โปรเตสแตนต์ รวมถึงความสัมพันธ์กับศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะศาสนาของชาวยิว การรื้อฟื้นความสัมพันธ์โดยการคืนดีกันระหว่างศาสนาเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่จะนำไปสู่การมีความสัมพันธ์กับโลกในยุคสมัยใหม่ ซึ่งประเด็นเหล่านี้อยู่ในผลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ประกอบด้วย

กฤษฎีกาเรื่องคริสตศาสนสัมพันธ์ กฤษฎีกาเรื่องบรรดาคริสตจักรคาทอลิกตะวันออก รวมถึงการยืนยันเรื่องการเผยแสดงของพระเจ้าเป็นเจ้าในธรรมนูญว่าด้วยการเผยแสดงของพระเจ้า

ข. ความหมายและความเข้าใจตนเองของพระศาสนจักร ซึ่งได้พัฒนาต่อเนื่องมาตั้งแต่สภาสังคายนาเตรนต์(ค.ศ. 1545-1563) ที่มีมุมมองและให้ความหมายพระศาสนจักรคือ เป็นสังคมที่มี

³⁵⁴ วิณา โกวิทวานิชย์, บิดาผู้ใจดี บุญราศี ยอห์นที่ 23 พระสันตะปาปาผู้พลิกโฉมพระศาสนจักร (กรุงเทพมหานคร: สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย, 2542), หน้า 291.

³⁵⁵ Lode L. Wostyn, Doing Ecclesiology : Church and Mission Today (Quezon City: Claretian Publications, 1990), p. 51.

³⁵⁶ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโชติสา ชาวสนธิ, บทบาทและการปรับธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของคาทอลิกในสังคมไทยช่วงกระแสโลกาภิวัตน์ (เอกไมตีพิมพ์เผยแพร่).

โครงสร้างตามลำดับชั้น (hierarchically structured society) ซึ่งมีพระสันตะปาปามีอำนาจสูงสุด และเป็นสากล (The Roman Pontiff has full, supreme and universal power) และยังเป็น สังคมที่มีความสมบูรณ์ที่ได้รับการรักษาและปกป้อง เป็นสังคมเที่ยงแท้ที่พระเจ้าสร้างและได้กำหนด ระเบียบหลักการให้จึงเป็นสังคมที่สมบูรณ์ในตนเอง ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งและมีความแตกต่างของสังคม อื่น ที่สำคัญที่สุดมีสถานะอยู่เหนือสังคมอื่น ในเรื่องความสัมพันธ์ภายในสังคมที่สมบูรณ์ของพระศาสน จักรนั้นได้กล่าวไว้ชัดเจนถึงเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของบรรดาสมาชิก กล่าวคือ สมาชิกบางส่วนถูก กำหนดให้ศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจในการสอนและปกครอง และสมาชิกบางส่วนมีหน้าที่ในการเคารพเชื่อ ฟัง³⁵⁷ โดยเฉพาะบทบาทผู้นำ หรืออำนาจพระสันตะปาปาถูกก่อรูปในกรอบที่มากกว่าลักษณะของ ความเป็นกษัตริย์ (monarchical) เกิดขึ้นในยุคกลางและแสดงออกอย่างสุดโต่งในศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะในสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 1 คือ พระสันตะปาปามีอำนาจสูงสุด ซึ่งได้นำไปสู่ปัญหาใน พระศาสนจักรประการหนึ่งคือ การตั้งคำถามกับความสัมพันธ์ระหว่างพระสันตะปาปาที่มีอำนาจ สูงสุดกับสิทธิอำนาจของบรรดาพระสังฆราชจะมีลักษณะอย่างไร³⁵⁸

จากความหมายและความเข้าใจพระศาสนจักรเช่นนี้ได้ถูกตั้งคำถามเป็นอย่างมากในโลก สมัยใหม่จึงได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในการอภิปรายเรื่องความหมายของพระศาสนจักร ความสัมพันธ์ ระหว่างพระสันตะปาปากับบรรดาพระสังฆราช ความสัมพันธ์ และบทบาทหน้าที่ของพระสังฆราช ในสังฆมณฑลของตน การมีส่วนร่วมของฆราวาสในการเผยแพร่ศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างพระศา สนจักรสากลและพระศาสนจักรท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้อยู่ในผลของสภาสังคายนาสากล วาติกันครั้งที่ 2 คือ ธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร กฎกฤษฎาเรื่องหน้าที่ของพระสังฆราชในการ อภิบาลสัตบุรุษในพระศาสนจักรและกฤษฎากาการแพร่ธรรมของฆราวาส เป็นต้น

ค.บรรดาผู้นำพระศาสนจักรที่ค้นหาความหมายและบทบาทของพระศาสนจักรต่อโลก สมัยใหม่ ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการออกเอกสารด้านสังคม หรือคำสอนด้านสังคมต่างๆ ของ พระศาสนจักรตั้งแต่ในอดีตที่ได้วางแนวทางพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความคิดในสภาสังคายนาสากลวาติกัน ครั้งที่ 2³⁵⁹ โดยเฉพาะพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเปลี่ยนทิศทาง ประเด็นด้านสังคมที่แตกต่างคือ มีทัศนคติแบบเสรีนิยม³⁶⁰ที่แตกต่างไปจากแนวทางเดิมของพระ สันตะปาปาองค์ก่อนๆ ที่กล่าวประณามความคิดสมัยใหม่โดยเฉพาะแนวคิดเสรีนิยม และให้จิตตา

³⁵⁷ Lode L. Wostyn, Doing Ecclesiology : Church and Mission Today (Quezon City: Claretian Publications, 1990), pp. 45-46.

³⁵⁸ John W. O'Malley, What Happened at Vatican II (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 10.

³⁵⁹ Peter Schimeller, A Handbook of Inculturation (Mahwah: Paulist Press, 1990), p. 39.

³⁶⁰ Donal Dorr, Option for the Poor : A Hundred Years of Vatican Social Teaching (Dublin: Gill and Macmillan Ltd., 1983), p. 87.

รมณ์ใหม่ของการผูกมัดตนเองกับโลก³⁶¹ รวมถึงยังเป็นผู้ที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง และเห็นถึงความสำคัญในธรรมชาติของความก้าวหน้าและการปฏิรูป³⁶²

นอกจากนี้ได้ออกสมณสาส์นด้านสังคมที่สำคัญ 2 ฉบับในช่วงเวลาก่อนและระหว่างการประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ *พระสมณสาส์นมารดาและครู (Mater et Magistra)* ในปีค.ศ. 1961 ที่ได้ให้ความสนใจกับมนุษย์และความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ปัญหาความยากจนที่มาจากการแข่งขันด้านอาวุธและการใช้จ่ายของรัฐบาล³⁶³ การวางแนวทางพัฒนาที่สำคัญคือ การเชื่อมโยงคำสอนสู่การปฏิบัติการด้านสังคม และการเป็นทางเลือกสำหรับคนยากจน³⁶⁴ เป็นต้น รวมถึง *พระสมณสาส์นสันติสุข ณ แผ่นดิน (Pacem in Terris)* ในปีค.ศ. 1963 ที่ได้ให้แนวทางใหม่คือ การสังเคราะห์ระหว่างวิทยาศาสตร์กับคุณค่าทางจิตใจ และความเป็นเอกภาพในระหว่างความเชื่อทางศาสนาและการกระทำที่เกี่ยวกับโลก³⁶⁵ พระสมณสาส์นทั้งสองนี้มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อ *ธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้*³⁶⁶ ที่สำคัญที่สุดทรงเชื่อว่าการปฏิรูปอย่างค่อยเป็นค่อยไป (สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2) จะก่อให้เกิดความยุติธรรมและชุมชนที่เป็นมนุษย์มากขึ้น³⁶⁷

และบทบาทของพระสันตะปาปาปิอุสที่ 12 ซึ่งดำรงตำแหน่งก่อนหน้าพระสันตะปาปาโยฮันที่ 23 ทรงได้ริเริ่มสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันของพระศาสนจักรโดยการแต่งตั้งคณะพระคาร์ดินัลชาวแอฟริกาและชาวเอเชีย รวมทั้งทรงเรียกฆราวาสเข้าประชุมในเรื่องการเผยแผ่ศาสนาถึง 2 ครั้ง³⁶⁸ และออกเอกสารที่มีอิทธิพลต่อสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ *Divino Afflante Spiritu* ค.ศ. 1943 ซึ่งเป็นสารที่ให้การยอมรับวิธีการศึกษาแบบนิรุกติศาสตร์และประวัติศาสตร์ในการศึกษาพระ

³⁶¹ Donal Dorr, *Option for the Poor : A Hundred Years of Vatican Social Teaching* (Dublin: Gill and Macmillan Ltd., 1983), p. 89.

³⁶² Melissa J. Wilde, "How culture Mattered at Vatican II : Collegiality Trumps Authority in the Council' s Social Movement Organization," in *American Sociological Review*. 2004. Vol. 69. p. 676. [ออนไลน์], 25 กรกฎาคม 2555 แหล่งที่มา <http://asr.sagepub.com/content/69/4/576>.

³⁶³ Donal Dorr, *Option for the Poor : A Hundred Years of Vatican Social Teaching* (Dublin: Gill and Macmillan Ltd., 1983), p. 91.

³⁶⁴ Ibid., pp. 115-116.

³⁶⁵ Ibid., p. 89.

³⁶⁶ Ardian Hastings, *A Concise Guide to the Documents of the Second Vatican Council : Volume One* (London: Darton, Logman & Todd Ltd., 1968), p. 19.

³⁶⁷ Dorr, *Option for the Poor : A Hundred Years of Vatican Social Teaching*, : 100 ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้เขียน

³⁶⁸ Hastings, *A Concise Guide to the Documents of the Second Vatican Council : Volume One*, : 19.

คัมภีร์ และเอกสาร *Mediator Dei*.ศ. 1947 เป็นสารที่ค้นหาและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับพิธีกรรมให้มีความสมเหตุสมผลมากขึ้น เพื่อให้เกิดรูปแบบที่แน่ชัดในการปฏิบัติและให้ความสำคัญกับการปรับพิธีกรรมให้เหมาะสมกับท้องถิ่น³⁶⁹

นอกจากนี้พระสังฆราชจำนวนมากในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ที่ได้เข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับคนยากไร้ เช่น พระสังฆราชเปอร์เรรา (Bishop Pereira) ที่อินเดีย ได้เยี่ยมเยียนทุกหมู่บ้านตลอดชายฝั่งทะเลเพื่อแนะนำโครงการพัฒนาสังคมสมัยใหม่ และในทวีปละตินอเมริกา พระสังฆราชพักอาศัยอยู่ที่สลัม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระสังฆราชจำนวนไม่น้อยที่ได้ไตร่ตรองและคำนึงถึงบทบาทและจุดยืนของพระศาสนจักรต่อโลกสมัยใหม่ เพื่อหาวิธีที่จะทำให้พระศาสนจักรมีชีวิตชีวาและสามารถตอบรับชีวิตในยุคสมัยใหม่ได้³⁷⁰ และปัญญาชนคาทอลิกที่มีความกล้าหาญ และความทุ่มเทอย่างอดทนในการศึกษาแนวคิดสมัยใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการแสดงออกซึ่งความเชื่อแม้จะมีการประกาศต่อต้านแนวคิดนี้จากพระศาสนจักรในกลางศตวรรษที่ 20³⁷¹ รวมถึงนักเทววิทยาชาวฝรั่งเศสกลุ่มหนึ่งที่เห็นความจำเป็นของการสร้างเทววิทยาแบบใหม่เพื่อให้เคลื่อนเข้าใกล้กับโลกสมัยใหม่และข้ามพ้นเทววิทยาแบบเก่าคือ Scholastic³⁷² ที่มีฐานอยู่ที่ปรัชญาและห่างไกลจากชีวิตจริงของคนในสังคม และกลุ่มฆราวาสที่รวมตัวกัน (Catholic action) ทำงานเพื่อคนจนและคนยากไร้ในสังคมให้ได้ความยุติธรรม

จากบทบาทของบรรดาผู้นำพระศาสนจักรและฆราวาสได้ก่อให้เกิดประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรที่มีต่อโลก หรือการทบทวนและตระหนักถึงบทบาทของพระศาสนจักรที่มีต่อมนุษย์และโลก โดยมุ่งเน้นที่การปรับตัวสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นที่พระศาสนจักรท้องถิ่นดำรงอยู่ โดยการให้ความสำคัญกับการเสวนา การรับใช้โลกโดยเพิ่มการปฏิบัติการพัฒนา การยอมรับวิชาการความรู้ใหม่ในการศึกษาเทววิทยา บทบาทของวัฒนธรรม การเสวนา ประวัติศาสตร์ซึ่งประเด็นเหล่านี้อยู่ในผลของสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 คือ *ธรรมเนียมปฏิบัติว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้* กฎีกว่าด้วยการแพร่ธรรมของพระศาสนจักร เป็นต้น

³⁶⁹ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), pp.84-86.

³⁷⁰ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English : The Council*, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, *วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน*(กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์คณะพระมหาเถระ, 2547), หน้า 19.

³⁷¹ David F. Ford with Rachel Muers, *The Modern Theologians : An Introduction to Christian Theology since 1918* (Malden: Blackwell Publishing Ltd., 2005), p. 268.

³⁷² Ardian Hastings, *A Concise Guide to the Documents of the Second Vatican Council : Volume One* (London: Darton, Logman & Todd Ltd., 1968), p.25.

สาเหตุปัจจัยภายนอกของพระศาสนจักร

สาเหตุปัจจัยภายนอกของพระศาสนจักรอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมในที่นี้หมายถึงกรอบความคิดสมัยใหม่เป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงทั้งสามด้านได้ส่งผลกระทบต่อสถานะและบทบาทของพระศาสนจักร ดังนี้

ก. การเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง เป็นสาเหตุที่สำคัญมากและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของพระศาสนจักร เช่น การปฏิวัติฝรั่งเศส การรวมตัวเป็นชาติของอิตาลีจากการเคลื่อนไหวของประชาชน การมีรูปแบบการปกครองใหม่ในศตวรรษที่ 19 หรือที่รู้จักกันดีในนามของเหตุการณ์ The Roman Question เพื่อขจัดอำนาจของสมเด็จพระสันตะปาปาที่มีต่อพื้นที่เล็กๆ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการรวมตัวเป็นรัฐชาติของประเทศอิตาลี ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลให้พระสันตะปาปาต้องต่อสู้เพื่อรักษารัฐและอำนาจของตน ซึ่งกลายเป็นประเด็นหลักที่ใช้ต่อต้านโลกสมัยใหม่ เนื่องจากรูปแบบอำนาจทางศาสนาและการเมืองที่พระศาสนจักรคุ้นเคยและมีมาแต่เดิมนั้นคือ อำนาจการปกครองที่สมบูรณ์มาจากพระเจ้า (theocratic absolutism) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้อำนาจพระสันตะปาปาถูกท้าทายไม่เพียงแต่ในด้านการปกครองแต่เป็นอำนาจในด้านการสั่งสอนด้วย³⁷³ แนวคิดที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองคือ เสรีนิยม ซึ่งพระศาสนจักรได้วิพากษ์ไว้ดังนี้

“การเป็นอิสระจากความสำนึก ความน่าละอายที่มาจากการกระทำผิด โดยอ้างว่าเป็นเสรีภาพ ซึ่งจะทำลายทั้งกิจการที่ศักดิ์สิทธิ์และกิจการของบ้านเมือง ดังนั้น ความผิดพลาด/ปีศาจ คือ เสรีภาพ อิสระในการแสดงความคิดเห็น ความปรารถนาในสิ่งแปลกใหม่ พระศาสนจักรกล่าวประณามว่าผู้รักในเสรีภาพโดยไม่มี ความละอาย (shameless lovers of liberty) ที่สนับสนุนการแยกอำนาจรัฐกับอำนาจของพระศาสนจักร”³⁷⁴

และในปีค.ศ. 1945 ประเทศยุโรปเริ่มถอนตัวออกจากการปกครองอาณานิคม เกิดการต่อสู้เพื่ออิสรภาพ และเกิดความไม่พอใจในแนวทางที่ประเทศเจ้าอาณานิคมเดิมได้วางแนวทางไว้ให้สถานการณ์นี้ได้กลายเป็นวิกฤติของบรรดาผู้เผยแพร่ศาสนา ซึ่งถูกมองว่าเป็นตัวแสดงหลักของวัฒนธรรมต่างชาติมากกว่าเรื่องศาสนาสากล และสูญเสียการสนับสนุนจากรัฐบาลของประเทศยุโรปเป็นช่วงเวลาที่ทำให้ตระหนักว่ายุคใหม่กำลังมาถึง และถ้าศาสนาคริสต์ปรารถนาที่จะอยู่รอดในประเทศเอกราชใหม่ ต้องสามารถทำให้ตนเองแตกต่างจากการทำให้เป็นตะวันตก³⁷⁵

จากสาเหตุเหล่านี้ทำให้เกิดการพิจารณาประเด็นความสัมพันธ์ของพระศาสนจักรต่อการเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้จากเรื่องชีวิตประชาคมการเมืองในธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยใหม่ที่กล่าวถึง บทบาทที่คล้ายคลึงกันของพระศาสนจักรและการเมืองคือ การทำประโยชน์ให้กับมนุษย์

³⁷³ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), pp. 54-58.

³⁷⁴ Ibid., p. 59.

³⁷⁵ Ibid., p. 92.

และสังคมส่วนร่วม แต่พระศาสนจักรจะไม่เข้าไปผูกพันกับระบอบการเมืองใด และให้การสนับสนุนเสรีภาพและความรับผิดชอบของพลเมือง นอกจากนี้พระศาสนจักรยืนยันถึงสิทธิในการนำหลักความเชื่อมาวินิจฉัยในเรืองการเมือง

ข. การเปลี่ยนแปลงด้านความคิด

การเปลี่ยนแปลงทางความคิด หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองอย่างมาก กล่าวคือ อำนาจการสั่งสอนของพระศาสนจักร โดยเฉพาะในด้านเทววิทยาถูกท้าทายจากแนวคิดสมัยใหม่ (Modernism) ที่มีตัวแสดงที่เด่นชัดมากคือ เสรีนิยม ที่ประกอบด้วยหลักการเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันและภราดรภาพแทนเทววิทยาแบบเดิมที่อยู่บนฐานความเชื่อทางศาสนาและระบอบกษัตริย์³⁷⁶ นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านเทววิทยาแล้ว แนวคิดสมัยใหม่ยังได้เปลี่ยนแปลงความคิด วัฒนธรรมและจิตใจมนุษย์คือ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสังคม ความคิดทางปรัชญาและการเมืองที่มีอยู่อย่างมากมายและกระจัดกระจายซึ่งพระศาสนจักรเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เหล่านี้ส่งผลต่อความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมของมนุษย์³⁷⁷ ยกตัวอย่างเช่น การขยายตัวของระบบทุนนิยมเสรี และการเกิดขึ้นของสังคมนิยมแบบมาร์กซิสม์ที่ได้ส่งผลต่อการลดคุณค่าของศาสนา³⁷⁸ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากแนวคิดสมัยใหม่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้เห็นผลชัดเจนเป็นรูปธรรมมากกว่าศาสนา กล่าวคือ วิทยาศาสตร์ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างสมเหตุสมผล และความคิดที่ว่า การดำเนินชีวิตเพียงเพื่อความสุขเท่านั้นรวมถึงความคิดที่จะปลดแอกในสังคม³⁷⁹ ยิ่งไปกว่านั้นเสรีภาพยังกลายมาเป็นหลักการสำคัญในแนวคิดสมัยใหม่มากกว่าการเชื่อฟัง เคารพและปฏิบัติตามกฎของศาสนาในแบบเดิม นอกจากแนวคิดวิทยาศาสตร์และเสรีนิยมแล้ว ยังมีโครงสร้างและทัศนคติของโลกสมัยใหม่ที่เป็นพหุ

³⁷⁶ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p.62.

³⁷⁷ โกร ฟงซ์พูล, *พระสมณสาสน์เรื่องพระศาสนจักรของพระองค์ (Ecclesiam Suam) : เส้นทางต่างๆ ของพระศาสนจักร (The Paths of the Church)* โดยพระสันตะปาปาปอลที่ 6 ค.ศ. 1964 (กรุงเทพมหานคร: บางประกอกการพิมพ์, 1999), หน้า 20.

³⁷⁸ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโชติสา ชาวสนิท, *บทบาทและการปรับธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของคาทอลิกในสังคมไทยช่วงกระแสโลกาภิวัตน์* (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

³⁷⁹ ปรีชา จินตเสรีวงศ์, *เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย* (นครปฐม:วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 175-176.

นิยม ซึ่งถูกทำให้มีลักษณะเป็นเหตุเป็นผล การวางแผน และการให้ความสำคัญกับการรับผิดชอบและคุณค่าของบุคคล³⁸⁰

จากสาเหตุนี้ได้ก่อให้เกิดการพิจารณาถึงความคิดสมัยใหม่ในลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งเห็นได้จากธรรมเนียมปฏิบัติว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ กฤษฎีกาการแพร่ธรรมของพระศาสนจักร กฤษฎีกาการแพร่ธรรมของฆราวาส เป็นต้น โดยแสดงให้เห็นการยอมรับถึงความสำคัญของความคิดสมัยใหม่ในฐานะวัฒนธรรมของยุคสมัยที่มาจากการใช้สติปัญญาและการทำงานของมนุษย์ ซึ่งเป็นการสานต่องานหรือกิจการที่พระเป็นเจ้าทรงได้ทำในโลกนี้ แทนที่การตัดสินประณามว่าเป็นการหลงผิดเหมือนในอดีต

ค. การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนงานที่เป็นคนส่วนใหญ่ กล่าวคือ มีชีวิตที่ยากลำบาก ได้รับค่าตอบแทนต่ำ ไม่มีเวลาพักผ่อน ทำให้การดำเนินชีวิตไม่สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้พระศาสนจักรประกาศคำสอนด้านสังคมฉบับแรกคือ *พระสมณสาส์นว่าด้วยสิ่งใหม่* (Rerum Novarum)³⁸¹ และการกระตุ้นให้เกิดการนิยามการปฏิบัติการของคาทอลิกในฐานะของการมีส่วนร่วมของฆราวาสในการช่วยเหลือคนและสังคมในด้านเศรษฐกิจ³⁸²

และในระยะต่อมาเกิดการต่อสู้ของอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศมหาอำนาจ 2 ประเทศคือ สหรัฐอเมริกาและรัสเซีย ที่ส่งผลต่อแนวทางการพัฒนาของประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชใหม่ ซึ่งส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งอุดมการณ์ของสองประเทศนี้ขัดต่อพระศาสนจักรและพระศาสนจักรเห็นว่าเป็นอันตรายต่อสังคมโลกกล่าวคือ "...วัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาไปสู่ลัทธิวัตถุนิยมไร้ศาสนาที่ลุ่มลึก และรัสเซียผู้เป็นศาสดาพยากรณ์ของโลกใหม่เห็นว่าศาสนาเป็นศัตรูของประชาชน"³⁸³ ดังนั้นศาสนาจึงถูกลดบทบาทลงเนื่องจากไม่สามารถตอบสนองความต้องการและให้คำตอบแก่ชีวิตของมนุษย์ในยุคสมัยใหม่ได้ และสิ่งที่สำคัญไปกว่า

³⁸⁰ Michael F. Aloisi, "Vatican II, Ecumenism and Parsonian Analysis of Change in Sociology Analysis," Vol. 49, No. 1 (Spring, 1988). p.17. [ออนไลน์], 3 สิงหาคม 2555 แหล่งที่มา <http://www.jstor.org/stable/3711100>.

³⁸¹ เนื้อหาและสาระสำคัญของพระสมณสาส์นฉบับนี้ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมเพื่อสร้างกรอบคิดวิเคราะห์

³⁸² John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 81.

³⁸³ ปรีชา จินตเสวีวงศ์, *เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย* (นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 180.

นั่นคือ การที่พระศาสนจักรถูกตั้งคำถามถึงสถานภาพและบทบาทของพระศาสนจักรที่มีต่อมนุษย์และสังคมโลกในศตวรรษที่ 20³⁸⁴

จากสาเหตุการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจก่อให้เกิดประเด็นถกเถียงต่อชีวิตด้านเศรษฐกิจในธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจต้องส่งเสริมยกย่องศักดิ์ศรีและผลประโยชน์ส่วนร่วมของมนุษย์ มนุษย์ต้องสามารถควบคุมและมีส่วนร่วมในการออกแบบบริเริ่มทางเศรษฐกิจได้

โดยสรุปแล้วทั้งสาเหตุภายในและภายนอกของพระศาสนจักรต่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังจะเห็นได้จากบรรดาผู้นำของพระศาสนจักรที่มีความสนใจในเรื่องสังคมและทัศนคติต่อแนวคิดสมัยใหม่มากขึ้นก็เนื่องมาจากการยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ และแนวคิดที่มาจากภายนอกพระศาสนจักร เพื่อนำเข้าสู่การอภิปรายในการประชุมสภาสังคายนา วาติกันครั้งที่ 2 เพื่อที่จะให้พระศาสนจักรยังสามารถมีบทบาทและความสัมพันธ์กับโลกได้อย่างเหมาะสมมิใช่เป็นการปิดกั้นหรือโดดเดี่ยวออกจากโลกเหมือนในอดีต รวมถึงยังเป็นการทำให้พระศาสนจักรได้กลับเข้ามามีความสำคัญและมีส่วนร่วมในชีวิตสังคมของมนุษย์อีกครั้ง

ในเรื่องวัตถุประสงค์ของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 กล่าวไว้อย่างชัดเจนในสุนทรพจน์ของสมเด็จพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 ขณะที่เปิดประชุมสภาสังคายนาฯ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม ค.ศ. 1962 และในเอกสารต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญในฐานะที่เป็นวิสัยทัศน์หรือเป็นกรอบความคิดสำคัญในการดำเนินการประชุม โดยได้ทำการสรุปสาระสำคัญ ดังนี้³⁸⁵

1. เพื่อยืนยันถึงอำนาจในการสอนที่ไม่มีวันสิ้นสุด ข้อคำสอน การแสดงความรับผิดชอบต่อความผิดพลาด ข้อเรียกร้อง และโอกาสต่างๆ ของยุคสมัยที่จะได้รับการแสดงให้เห็นในรูปแบบพิเศษต่อมนุษย์ทุกคนในทั่วทุกแห่งของโลก ดังนี้

“...โดยธรรมชาติของการเปิดสภาสังคายนาสากล พระศาสนจักรควรพิจารณาและรับฟังเสียงในอดีตที่สะท้อนให้เห็นถึงความทรงจำ มรดกและคุณค่าความดีต่างๆ ของ

³⁸⁴ ปรีชา จินตเสวีวงศ์, เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (นครปฐม:วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 179.

³⁸⁵ วัตถุประสงค์ของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 มาจากการประมวลสรุปจาก “Opening Speech for Council of Vatican II : Pope John XXIII October 11, 1962,” [ออนไลน์], 20 พฤศจิกายน 2555 แหล่งที่มา <http://www.ourladywarriors.org/teach/v2open.htm>, Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, *New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi* (1981): 563, Pope John XXIII, “Address at the Opening of Vatican Council II – 11 October 1962,” [ออนไลน์], 5 สิงหาคม 2556 แหล่งที่มา <http://www.catholicforum.com/saints/pope0261i.html>. และวีณา โกวิทวานิชย์, *บิดาผู้ใจดี บุณราตี ยอห์นที่ 23 พระสันตะปาปาผู้พลิกโฉมพระศาสนจักร* (กรุงเทพมหานคร: สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย, 2542), หน้า 290-291 และ 297-298.

สมเด็จพระสันตะปาปาในอดีตซึ่งมีคุณค่ามากทั้งในพระศาสนจักรตะวันออกและพระศาสนจักรตะวันตกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4 ยุคกลางจนถึงยุคสมัยใหม่ที่ได้เห็นเป็นประจักษ์พยานในสภาพสังคายนานานาต่าง ๆ ในอดีต สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงชัยชนะหรือความสำเร็จที่ต่อเนื่องอย่างแรงกล้าของสถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์และสถาบันของมนุษย์ คือพระศาสนจักรของพระคริสต์ซึ่งพระเยซูทรงตั้ง ประธานพระหรรษทาน (พระพร, ความชื่นชมยินดี)"

คำสอนที่สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ต้องการให้มนุษย์คำนึงถึงคือความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์บนโลกและอาณาจักรสวรรค์ ดังนี้

“...ข้อคำสอนได้โอบล้อมรอบมนุษย์ทั้งครบ ซึ่งประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ เนื่องจากมนุษย์ต้องแสวงหาบนโลกที่ผลักดันให้มนุษย์มุ่งไปสู่อาณาจักรสวรรค์ ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่าชีวิตบนโลกนี้ต้องตายและได้ถูกกำหนดไว้ในฐานะการเติมเต็มหน้าที่พลเมืองโลกและสวรรค์ เพื่อให้มนุษย์บรรลุจุดหมายของชีวิตในฐานะสิ่งที่ถูกสร้างโดยพระเจ้า...ดังนั้นโลกจึงเป็นสิ่งที่ดี การทำงานของโลกไม่ได้เป็นปฏิปักษ์หรือมีอคติต่อความสุขนิรันดร ดังคำสอนของพระเยซูที่ว่า ค้นหาพระอาณาจักรและความยุติธรรมของพระองค์เป็นอันดับแรก...ให้มีการถ่ายทอดข้อคำสอนที่บริสุทธิ์ครบถ้วนรอบด้านอย่างชัดเจน โดยปราศจากการลดทอนความสำคัญหรือการบิดเบือนข้อคำสอน...”

2. เพื่อพิจารณาถึงปัญหาที่โลกต้องเผชิญ ซึ่งมีทั้งปัญหาเดิมที่แทบไม่เคยเปลี่ยนแปลงเลยในรอบสองพันปีและปัญหาใหม่ต่าง ๆ มีผลกระทบต่อมนุษย์ รวมถึงชี้ให้เห็นหนทางในการแก้ไข ดังนี้

“...ปัญหาเดิมคือ มนุษย์ถอยห่าง ต่อต้านพระเจ้า และต้องการอยู่ตรงข้ามกับพระศาสนจักรอย่างตั้งใจ ทำให้มนุษย์เกิดความสับสน ขมขื่นในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน จนนำไปสู่การฆ่าพี่น้องแทนที่มนุษย์จะได้เข้าร่วมชื่นชมกับแสงสว่างความดีงาม ระเบียบและสันติภาพในพระเจ้า ซึ่งเป็นศูนย์กลางประวัติศาสตร์และศูนย์กลางแห่งชีวิตดังนั้นความแตกแยกของมนุษย์กับพระเจ้าต้องได้รับการฟื้นฟูให้เป็นหนึ่งเดียว เพื่อที่จะช่วยชี้แนะชีวิตภายในและชีวิตทางสังคมของมนุษย์แต่ละคน จนนำไปสู่ความเข้มแข็งรวมถึงก่อให้เกิดสิ่งดีงามที่แท้จริง...การวินิจฉัยความเป็นจริงในโลกปัจจุบันพบความวุ่นวายทางการเมืองและระเบียบเศรษฐกิจที่ขัดแย้งกัน โดยไม่ได้ให้ความสนใจกับความเป็นจริงในเรื่องจิตวิญญาณ...เพื่อพิจารณาประเด็นต่างๆ ควรจะถูกพิจารณาศึกษาและอธิบายผ่านวิธีวิจัยและผ่านรูปแบบของภาษาเขียนในความคิดสมัยใหม่ แก่นของหลักความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นสิ่งหนึ่ง และหนทางหรือวิธีการที่จะนำเสนอเรื่องความเชื่อเป็นอีกสิ่งหนึ่ง และการนำเสนอความเชื่อนี้ต้องถูกพิจารณาด้วยความอดทน”

3. เพื่อให้พระศาสนจักรจะได้รับพลังใหม่และสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับยุคสมัยจากความคิดเห็นของบรรดาคาทอลิกและผู้อื่นที่มีใช้คาทอลิกดังนี้

“พระศาสนจักรเชื่อมั่นว่าสภาพสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 นี้จะก่อให้เกิดความร่ำรวยในจิตตารมณ์ (Spiritual) ซึ่งได้รับมาจากความเข้มแข็งของพลังใหม่ๆ ที่มองอนาคตโดยปราศจากความกลัว เพื่อพระศาสนจักรจะได้ปรับตัวให้เหมาะสมกับข้อเรียกร้องต่างๆ ตามยุคสมัยโดยการเป็นสถาบันที่มีความรอบรู้และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ เพื่อทำให้มนุษย์และครอบครัวมนุษย์เปลี่ยนจิตใจหันกลับไปสู่คุณค่าที่สูงส่งและล้ำเลิศทางศาสนา รวมทั้งยังเป็นโอกาสอันดีที่พี่น้องในคริสตศาสนาอื่นๆ และพี่น้องในศาสนาอื่นจะได้เสนอประเด็นที่น่าสนใจและร่วมอภิปรายในที่ประชุม นอกจากนี้ยังเชื่อว่า พระญาณสอดส่อง(Providence)ของพระเจ้าจะนำพระศาสนจักรไปสู่ระเบียบใหม่แห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์...นำมาซึ่งความดีที่มากขึ้นของพระศาสนจักร”

“...พระศาสนจักรต้องเปิดเผยตนเอง เพื่อให้พบหนทางใหม่ในการเผยแพร่วิทยาการหรือการสืบทอดงานของอัครสาวก ด้วยเหตุนี้พระศาสนจักรจะไม่จับจ้องหรือมองความก้าวหน้าอย่างมากมายที่ได้จากการค้นพบด้วยสติปัญญาของมนุษย์ว่าเป็นการถอยหลัง แต่ติดตามการพัฒนาต่างๆ เหล่านี้ โดยปฏิเสธการเตือนหรือการประณามอย่างรุนแรงต่อมนุษย์ เนื่องจากการรับรู้สิ่งต่างๆ อาจนำสายตามนุษย์ไปสู่พระเจ้า ซึ่งเป็นแหล่งของภูมิปัญญาและความสวยงามทั้งหลาย...”

4. เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของการทำงานด้านสังคมที่ไม่ด้อยกว่างานเผยแพร่วิทยาการ คุณค่าที่มนุษย์จะได้รับ และวิธีการในการปฏิบัติงานด้านสังคม ดังนี้

“ขณะที่พระศาสนจักรกำลังค้นหาการปฏิบัติการแพร่ธรรมที่สมบูรณ์ที่สุด...แต่ก็อย่าทำตนล้มเหลวหรือละเลยการทำประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งมาจากการดำเนินชีวิต การทำกิจกรรมที่ดำเนินมาอย่างมั่นคง เป็นสิ่งที่มีเกียรติมีคุณค่าในสังคมมนุษย์ ทำให้สังคมมนุษย์เติบโตและเข้มแข็ง คำสอนของพระศาสนจักรจะสามารถมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางต่อกิจการมากมายและหลากหลายสาขาวิชาของมนุษย์ได้ โดยการที่บุคคลครอบครัวนำไปใช้อ้างอิงในชีวิตทางสังคม...”

5. เพื่อปกป้องและยกระดับศักดิ์ศรีของมนุษย์ โดยมีเหตุผลและแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

“...พระศาสนจักรจะแจกจ่ายหรือกระจายความดี พระคุณของพระหรรษทานแก่มนุษย์ทุกคน เพื่อยกระดับให้มนุษย์มีศักดิ์ศรีเป็นบุตรของพระเจ้า ซึ่งเป็นหนทางที่จะปกป้องและให้ความช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพที่สุดต่อชีวิตมนุษย์ และเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้บรรลุถึงแสงสว่างของพระเจ้าด้วยการให้หลักคำสอน เพื่อที่จะเข้าใจถึงสิ่งที่มนุษย์เป็น เข้าใจถึงศักดิ์ศรีและเป้าหมาย และสุดท้ายกระจายกิจการเมตตาสงเคราะห์ ซึ่งเป็นความรักอันเต็มเปี่ยมของพระเจ้าในทุกที่ เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานเพื่อที่จะรวมโลกและสวรรค์เข้าด้วยกันที่ซึ่งรวมความจริง ความรักและกฎระเบียบนิรันดรร่วมกัน”

6. เพื่อการคืนดีกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ทั้งที่เป็นคริสตศาสนิกชนคนอื่น และศาสนาอื่น ๆ รวมถึงการสร้างโลกให้เป็นสังคมที่เหมาะสมดีงามของมนุษย์ร่วมกันดังนี้

“...สภาพร่างกายเรียกร้องความสุขุม ความรอบคอบ ความสงบแน่วแน่ของจิตใจ เพื่อนำไปสู่การเสนอการคืนดีกันระหว่างพี่น้อง ศักดิ์ศรีในการอภิปรายและภูมิปัญญาของการปรึกษาหารือ พระเจ้าได้รับแรงงานจากท่านและงานของท่านไปถึงสายตาของประชาชนทุกคนและเปลี่ยนความคาดหวังของโลกทั้งหมดไปสู่การให้แรงบันดาลใจและเติมเต็มความสมบูรณ์ทั้งหมด”

7. เพื่อให้หลักความเชื่อและข้อคำสอนของพระศาสนจักรเข้าไปเป็นส่วนสำคัญของชีวิตมนุษย์ ดังนี้

“...ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องถกเถียงในหลักความเชื่อและข้อคำสอน สิ่งที่ยืนยันได้แก่ ความกระตือรือร้น ความเบิกบาน และความสงบในจิตใจ เพื่อที่จะยอมรับความเชื่อทั้งหมดของคริสตศาสนา โดยปราศจากการถกเถียงถึงความเที่ยงตรง และความแน่นแท้ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของขั้นตอนในสภาพร่างกายเตรนท (ค.ศ. 1545-1563) และวาติกันครั้งที่ 1 แต่ในทุกวันนี้หลักความเชื่อและข้อคำสอนต้องเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น และต้องได้รับการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากขึ้น และต้องมีส่วนในการเข้าไปสู่การดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรมของมนุษย์...”³⁸⁶

8. เพื่อกระตุ้นความร่วมมือ และเน้นจุดร่วม เน้นการอภิบาล (การปฏิบัติ) ดังนี้

“..สภาพร่างกายสากลวาติกันครั้งที่ 2 ทำให้เห็นภาพรวมของหน้าที่ ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แค่โครงสร้างของพระศาสนจักรเท่านั้น แต่มีทิศทางหรือแนวโน้มของการอภิบาล ที่สำคัญไปกว่านั้นพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 ต่อด้านผู้ที่ประสงค์ให้สภาพร่างกายวาติกันครั้งที่ 2 เป็นเพียงแต่หลักความเชื่อและข้อคำสอน”³⁸⁷

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

³⁸⁶ Pope John XXIII, “Address at the Opening of Vatican Council II – 11 October 1962,” [ออนไลน์], 5 สิงหาคม 2556 แหล่งที่มา <http://www.catholicforum.com/saints/pope0261i.html>

³⁸⁷ John W. O’Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 96.

3. ประเด็นและเนื้อหาสำคัญในการประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

ในการประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ได้มีการแบ่งสมัยการประชุมออกเป็น 4 สมัยประชุม (session) และในแต่ละสมัยประชุมมีเนื้อหาในการอภิปราย ดังนี้

สมัยการประชุมที่ 1 เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม - 8 ธันวาคม ค.ศ. 1962 ในช่วงนี้ก่อนที่จะได้มีการอภิปรายถึงประเด็นสังคายนาที่คณะกรรมการได้เตรียมการไว้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการในการประชุม กล่าวคือ จากที่มีการตั้งตัวแทนคณะกรรมการ 10 ชุด³⁸⁸ โดยสันตะสำนัก (Curia) ซึ่งเป็นสำนักงานบริหารส่วนกลางของพระศาสนจักรมาเป็นการให้บรรดาพระสังฆราชจากชาติต่างๆ ที่เข้าร่วมประชุมได้พิจารณาปรึกษาหารือเพื่อเลือกตัวแทนที่เหมาะสมในคณะกรรมการต่างๆ ที่จะควบคุมการอภิปรายในที่ประชุม³⁸⁹ การเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนเลือกคณะกรรมการนี้ได้ส่งผลต่อการร่างและการแก้ไขเอกสารเนื้อหาต่างๆ และยังเป็นการให้ความสำคัญกับรูปแบบการประชุมร่วมของบรรดาพระสังฆราช (Episcopal conference) ที่มีบทบาทสร้างการยอมรับและเห็นพ้องต้องกัน³⁹⁰

ในวาระการประชุมที่ 1 นี้ พระสันตะปาปายอห์นที่ 23 เรียกร้องให้สมาชิกสนใจปัญหาของมนุษย์ที่ถูกทำให้ตกต่ำลำบากในทุกวันนี้ ดังนั้นเนื้อหาหรือเอกสารที่จะพิจารณาในที่ประชุมต้องกล่าวถึงคนจน คนที่ไม่มีอำนาจเหมือนพระเยซูที่ทรงมีจิตใจสงสารคนที่หัวโหย มีชีวิตลำบาก ขาดแคลนความรู้ พระศาสนจักรมีหน้าที่ต้องดำเนินงานเหล่านี้ มุ่งเน้นให้เห็นศักดิ์ศรีของมนุษย์ อะไรก็ตามที่ก่อให้เกิดชุมชนของประชาชนอย่างแท้จริง³⁹¹ เนื้อหาในการอภิปราย ได้แก่ธรรมนูญว่าด้วยพิธีกรรมการสื่อสารของพระศาสนจักรกับโลกผ่านเครื่องมือสื่อสารยุคใหม่ และเรื่องความเป็นเอกภาพของพระศาสนจักรคาทอลิกกับพระศาสนจักรคาทอลิกตะวันออก³⁹²

³⁸⁸ คณะกรรมการ 10 ชุด ประกอบด้วย 1. เทววิทยาเกี่ยวกับพระคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ 2. ธรรมเนียม ความเชื่อและหลักธรรม 3. พระสังฆราชและการปกครองในสังฆมณฑล 4. ชีวิตพระสงฆ์ นักบวช และฆราวาสคริสตชน 5. ศาสนาต่างๆ 6. ศิลปศักดิ์สิทธิ์ 7. พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ 8. การศึกษาและสามเณร 9. ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรตะวันตกและตะวันออก 10. หน้าที่และพันธกิจของพระศาสนจักร 11. การแพร่ธรรมของฆราวาส ใน: Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi (1981): 563.

³⁸⁹ Bill Huebsch, Vatican II in Plain English : The Council, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 49.

³⁹⁰ John W. O'Malley, What Happened at Vatican II (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p.96

³⁹¹ Ibid., p.99

³⁹² Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi (1981):

การถกเถียงเนื้อหาในธรรมนูญว่าด้วยพิธีกรรมมี 2 ประเด็นสำคัญ คือ 1) การปรับปรุงและแก้ไขพิธีกรรมจากสภาสังคายนาเตรนธ์และสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 1 ได้แก่การตรวจตราหนังสือที่เกี่ยวกับพิธีกรรม และผู้เชี่ยวชาญที่รับรู้เรื่องนี้เป็นอย่างดีเห็นว่า ควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับคุณธรรมและความจำเป็นของยุคสมัยของเรา และ 2) การวางประเด็นปัญหาในเรื่องการอภิบาลผู้มีความเชื่อ ซึ่งกลายเป็นเพียงผู้ชมเหตุการณ์โดยที่ไม่สามารถพูดได้ แทนที่จะมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในพิธีกรรม ประเด็นเรื่องนี้มีการถกเถียงกันก่อนเปิดประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2³⁹³

อย่างไรก็ตามในการประชุมสภาสังคายนาฯ มีเกณฑ์ 5 ข้อสำหรับการเตรียมเอกสารเพื่อปรับปรุงพิธีกรรมได้แก่ 1) ดูแลรักษาพิธีกรรมที่เป็นมรดกของพระศาสนจักร 2) ต้องมีการกล่าวถึงหลักการอื่นๆ อย่างชัดเจน อย่าให้มีการปิดบังหรือทำให้เบี่ยงเบนออกจากความหมายที่แท้จริงของการเฉลิมฉลองในพิธีกรรม ซึ่งจะส่งผลให้การปรับปรุงหรือฟื้นฟูพิธีกรรมเป็นไปอย่างเข้มแข็ง 3) พิธีกรรมต้องสืบมาจากการปฏิบัติ และข้อควรประพฤติที่มีพื้นฐานจากข้อความเชื่อ 4) ยืนยันความจำเป็นที่ต้องมีบาทหลวง มีความรู้ลึกซึ้งในจิตวิญญาณ การเทศน์สอนที่คุณภาพต่อคริสตชน และ 5) นำความเชื่อเข้าสู่การมีส่วนร่วมของคริสตชนอย่างกระตือรือร้น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของเอกสารและเป็นการต่อสู้ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่แต่เดิมมีบาทหลวงเท่านั้นที่มีบทบาทเด่นในพิธีกรรม³⁹⁴ นอกจากนี้ในพิธีกรรมสิ่งสำคัญที่สุดคือ การเทศน์สอนอธิบายหลักความเชื่อในพระคัมภีร์ ขณะที่โครงสร้างของพิธีกรรมโรมันยังคงถูกรักษาไว้ มีการปรับตัวเข้ากับท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านพันธกิจ (Mission) ในขอบเขตพื้นที่การปกครองต่างๆ ต้องทำอย่างชอบธรรมและกล้าหาญ รวมทั้งยังต้องมีความชัดเจนในเรื่องการกระจายอำนาจดังนี้

“...มีบางพิธีที่ต้องทำให้ชัดเจน คือ ภาษาพื้นเมือง ได้รับการพิสูจน์ว่ามีประโยชน์สำหรับประชาชน ภาษาพื้นเมืองถูกกำหนดให้มีบทบาทสำคัญในพิธี โดยเฉพาะการอ่าน การประกาศ บทภาวนา และดนตรี...เป็นหน้าที่ของสภาพระสังฆราชในพื้นที่ส่วนต่างๆ ของโลก ในการที่จะปรึกษากันถ้าจำเป็นต้องอยู่กับบรรดาพระสังฆราชในภูมิภาคใกล้เคียงที่กำลังพูดภาษาเดียวกัน เพื่อที่จะเสนอเป็นทฤษฎีแก่นักและสันตะสำนักและเป็นจุดหมายที่สำคัญในการนำภาษาพื้นเมืองเข้าสู่พิธีกรรม”³⁹⁵

³⁹³ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p.124.

³⁹⁴ *Ibid.*, pp. 131-132.

³⁹⁵ *Ibid.*, p. 132.

ความสำคัญของธรรมนูญว่าด้วยพิธีกรรมยังได้ให้หลักการที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ซึ่งได้รับการยอมรับและการพัฒนาต่อในเอกสารอื่นๆ หลักการสำคัญที่ว่ามีดังนี้³⁹⁶

1. หลักการปรับให้เหมาะสมกับสมัย (aggiornamento) หรือการปรับให้เข้ากับสถานการณ์ร่วมสมัย การปรับดังกล่าวนี้ดำเนินโดยการหันกลับไปหาหลักความเชื่อและข้อคำสอนแต่เดิม (ressourcement) และทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสม ไม่ใช่ทำให้พิธีกรรมให้เป็นสมัยใหม่แต่เป็นการยืนยันว่ามีความใกล้ชิดกับหลักการแบบแผนธรรมเนียมประเพณีเดิม
2. หลักการปรับตัวเข้าสู่สภาพและวัฒนธรรมท้องถิ่น (inculturation) พระศาสนจักรคาทอลิกสากลไม่ปรารถนาที่จะกำหนดรูปแบบที่ไม่เกี่ยวกับความเชื่อหรือความดีของชุมชน และมุ่งที่จะรักษาความเป็นหนึ่งเดียวภายในความแตกต่างหลากหลาย
3. หลักการของอำนาจหน้าที่พระสังฆราชและการตัดสินใจหลักในระดับท้องถิ่น เอกสารนี้สะท้อนให้เห็นหลักของการกระทำเป็นหมู่คณะของบรรดาพระสังฆราช (Episcopal collegiality)
4. การมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์และกระตือรือร้นของทุกคนที่จําหน่ายเสนอในการแสดงออกทางพิธีกรรม หลักการนี้ยังเข้าไปเกี่ยวข้องกับความรู้รับผิดชอบอย่างกระตือรือร้น โดยการขยายขอบเขตมากไปกว่าพิธีกรรม กล่าวคือ มองพระศาสนจักรในฐานะประชากรของพระเจ้า

เอกสารลำดับต่อไปที่ได้รับการพิจารณาต่อคือ *ธรรมนูญว่าด้วยการเผยแสดงของพระเป็นเจ้า* โดยมีแก่นสำคัญเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระศาสนจักรว่าด้วยพระคัมภีร์ ธรรมเนียมปฏิบัติ และอำนาจการสั่งสอน และได้ย้ายการพิจารณาพระธรรมนูญว่าด้วยการเผยแสดงของพระเป็นเจ้าไปในสมัยประชุมถัดไป เนื่องจากมีการวิพากษ์และเสียงต่อต้านจากสมาชิกในที่ประชุมอย่างมาก ในที่สุดสมเด็จพระสันตะปาปาโยฮันที่ 23 ได้ใช้อำนาจเข้าแทรกแซงโดยให้คณะกรรมการการศึกษาธรรมนูญว่าด้วยการเผยแสดงของพระเป็นเจ้าใหม่³⁹⁷ มีการพิจารณาเอกสารว่าด้วยความเป็นเอกภาพของคริสตศาสนาหรือที่เรียกว่า คริสตศาสนสัมพันธ์ ซึ่งมีเนื้อหาเป็นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรคาทอลิกตะวันตกและตะวันออก³⁹⁸

เอกสารลำดับต่อไปที่ได้รับการพิจารณาคือ *ธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร* ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่ได้รับอิทธิพลจากงานในศตวรรษที่ 19 โดยมีประเด็นคำถามที่สำคัญ ได้แก่ อำนาจในพระศาสนจักรเน้นไปที่ลักษณะอำนาจในรูปแบบกษัตริย์ของพระสันตะปาปาและการกีดกันอำนาจอื่นๆ และ

³⁹⁶ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), pp. 140-141.

³⁹⁷ Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, *New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi* (1981): 564-565.

³⁹⁸ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 153.

แนวโน้มที่จะมองพระศาสนจักรเป็นฝ่ายต่อต้านอำนาจทางโลกของรัฐบาล เนื่องจากพระศาสนจักรโดยตนเองเป็นรัฐ เป็นสังคมที่สมบูรณ์ มีบทบาทหน้าที่ของตนเอง และพระศาสนจักรคาทอลิกยังเป็นพระศาสนจักรแท้จริงเพียงหนึ่งเดียว³⁹⁹

อย่างไรก็ตามในสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 พระสันตะปาปาโยฮันที่ 23 และพระคาร์ดินัลชูเนสได้ถกเถียงกันเรื่องความแตกต่างและลักษณะพิเศษระหว่างการมองพระศาสนจักรภายในและการมองพระศาสนจักรออกไปสู่โลก ทั้งสองมุมมองนี้สำคัญและเป็นศูนย์กลางสำคัญในการประชุมสภาสังคายนาฯ พระคาร์ดินัลชูเนสได้มุ่งเน้นการแสดงออกถึงการตัดสินใจว่าสภาสังคายนาฯ ควรคำนึงถึงและให้ความสนใจกับสถานการณ์ระหว่างประเทศในยุคสมัยปัจจุบัน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างคาทอลิกกับคนอื่นๆที่มีใจคาทอลิก และพระคาร์ดินัลยังได้กล่าวถึงความคิดของพระสันตะปาปาโยฮันที่ 23 ที่เห็นความสำคัญของโลก เนื่องจากพระศาสนจักรของพระเจ้าและแสงสว่างของพระองค์ดำเนินความสัมพันธ์กับโลก รวมถึงประเด็นที่สำคัญ 2 เรื่องคือ 1) มองไปที่ความจริงภายในของพระศาสนจักร และตั้งคำถามว่า “คุณพูดอะไรเกี่ยวกับตัวของตนเอง” และ 2) ความคิดคำนึงถึงในเรื่องความสัมพันธ์ของพระศาสนจักรกับโลกภายนอก และตั้งคำถามดังนี้

“มนุษย์ที่เป็นบุคคล ความยุติธรรมเชิงสังคม การเผยแพร่พระวรสารของคนจน สันติภาพของโลก พระศาสนจักรจะดำเนินการเหล่านี้ด้วยการเข้าไปเกี่ยวพันกับการเสวนา 3 รูปแบบคือ 1) เสวนากับสมาชิกของพระศาสนจักรเอง 2) เสวนากับคริสตศาสนาอื่นๆ ที่ยังไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกัน 3) การเสวนากับโลกสมัยใหม่”⁴⁰⁰

นอกจากนี้พระคาร์ดินัลชูเนสยังเรียกร้องให้สภาสังคายนาฯ ปรับตัวสำหรับงานในอนาคตของพระศาสนจักร โดยรวมแล้วการวางประเด็นเหล่านี้จะเปิดทางและทำให้พระศาสนจักรได้ยิน เสียงและเข้าใจโลกในสมัยปัจจุบันนี้ รวมถึงการที่พระเยซูเจ้ามีชีวิตเพื่อทุกคน และเป็นความจริงและแสงสว่างจากประเด็นการอภิปรายของพระคาร์ดินัลชูเนสทำให้เกิดประเด็นสำคัญในสภาฯ 3 ประการคือ 1) ทำให้สภาสังคายนาฯ มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการอภิปรายถกเถียง 2) ทำให้เกิดเห็นพ้องต้องกันหรือฉันทานุมติขึ้นในเรื่องความจำเป็นที่ต้องกลับไปหาพระคัมภีร์ดั้งเดิม และ 3) เป็นเชื้อหรือเนื้อหาสำคัญให้กับการร่างเอกสารใหม่ เอกสารที่มีลักษณะพิเศษเพียงฉบับเดียวที่แตกต่างจากเอกสารอื่นๆ คือ ธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ อย่างไรก็ตามได้มีนาร่างเอกสารธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรกลับไปพิจารณาใหม่และคาดหวังว่าจะนำเสนอเนื้อหาในทิศทางที่แตกต่างจากเดิม⁴⁰¹ โดยสรุปในการประชุมวาระแรกนี้ยังไม่มีผลลัพธ์ออกมาอย่างเป็นทางการ⁴⁰²

³⁹⁹ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 156.

⁴⁰⁰ *Ibid.*, pp. 156-158.

⁴⁰¹ *Ibid.*, p. 158-159.

⁴⁰² Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, *New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi* (1981): 564-565.

สมัยการประชุมที่ 2 เริ่มเมื่อวันที่ 29 กันยายน-ธันวาคม ค.ศ. 1963 เปิดการประชุมโดยพระสันตะปาปาปอลที่ 6 (1963-1978) ซึ่งได้ประกาศจุดยืนที่จะสานต่อสภาสังคายนาที่พระสันตะปาปา ยอห์นที่ 23 (1958-1963) ได้ริเริ่มไว้ โดยได้มีการปรับเปลี่ยนระเบียบและข้อกำหนดในการประชุมสภา เช่น การขยายคณะกรรมการจาก 10 คณะมาเป็น 12 คณะ และการเพิ่มจำนวนผู้สังเกตการณ์ที่ไม่ใช่คาทอลิกในการประชุมสังคายนา เป็นต้น และพระสันตะปาปาได้กล่าวเน้นถึงธรรมชาติของการรวมตัวกันเพื่อทำงานอภิบาล โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ 4 ประการคือ

1. การนิยามความคิดว่าด้วยพระศาสนจักรให้สมบูรณ์มากกว่าที่เป็นอยู่ จากแต่เดิมที่เป็นโครงสร้างที่มีลำดับชั้น เปลี่ยนมาเป็นการให้ความสำคัญกับสถานภาพของพระสังฆราชและการปกครองในขอบเขตพื้นที่⁴⁰³ กล่าวคือ บทบาทความสัมพันธ์ของบรรดาพระสังฆราชกับพระสันตะปาปา และบทบาทของพระสังฆราชที่มีต่อกันเอง ซึ่งประเด็นนี้เป็นที่รู้จักกันในศัพท์ว่า Collegiality หรือสิทธิอำนาจร่วมของคณะพระสังฆราชในการปกครอง⁴⁰⁴

2. การฟื้นฟูและปฏิรูปพระศาสนจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องพิธีกรรมแต่ต้องไม่ล้มเลิกมรดกที่สืบทอดมา

3. การฟื้นฟูและรักษาความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างคริสตชนทั้งหมด โดยพระสันตะปาปาปอลที่ 6 ทรงแสดงความเสียใจและกล่าวขอภัยแก่ผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์

4. การเริ่มต้นเสวนากับมนุษยและโลกร่วมสมัยในปัจจุบัน เนื่องจากพระศาสนจักรจะไม่หวังเฉพาะกิจการของตนเอง แต่จะหวังใยกิจการของโลกด้วยและได้มีการอธิบายและแก้ไขความหมายของพระศาสนจักร⁴⁰⁵ การอภิปรายในเรื่องความสัมพันธ์ของพระศาสนจักรคาทอลิกที่มีต่อศาสนาอื่นๆ เรื่องคริสต์ศาสนสัมพันธ์⁴⁰⁶ การวิพากษ์การทำงานของสำนักงานส่วนกลางในพระศาสนจักรอย่างตรงไปตรงมา⁴⁰⁷ และ การเพิ่มบทบาทของฆราวาสในพระศาสนจักรในท้ายที่สุดก่อนปิดสมัยการประชุมนี้

⁴⁰³ Ibid., pp. 565-566.

⁴⁰⁴ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English : The Council*, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 58-59.

⁴⁰⁵ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English : The Council*, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 59.

⁴⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

⁴⁰⁷ Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, *New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi* (1981):

ได้มีการประกาศใช้ธรรมนูญเรื่องพิธีกรรม และกฤษฎีกาเรื่องสื่อมวลชน⁴⁰⁸

นอกจากนี้มีการร่างเอกสารธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้โดยคณะกรรมการธิการผสมประกอบด้วย คณะกรรมการหลักความเชื่อ และคณะกรรมการเผยแผ่ศาสนาของฆราวาส เอกสารนี้ในตอนแรกมีการเตรียมร่างข้อมูลไม่มากนักเกี่ยวกับประเด็นทางสังคมและคุณธรรม แต่ต่อมาจะเป็นการเติมเรื่องของการเสวนากับโลกสมัยใหม่ และเอกสารลำดับต่อมาที่ได้รับการพิจารณา คือ ธรรมนูญว่าด้วยการเผยแสดงของพระเจ้า⁴⁰⁹ ลำดับต่อมาพิจารณาเอกสารธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร ซึ่งในบทแรกได้กล่าวถึงพระธรรมล้ำลึกของพระศาสนจักร เป็นการแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงลึกตรงกับทิศทางที่สมาชิกในที่ประชุมเรียกร้อง และมีการให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมประเด็นสำคัญที่อภิปรายถกเถียงกันในธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสันตะปาปาและบรรดาพระสังฆราช ซึ่งเป็นประเด็นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สภาสังคายนาว่าติกันครั้งที่ 1 และต้องถูกทำให้ชัดเจนในสภาสังคายนาฯ นี้ ประเด็นนี้แสดงให้เห็นข้อเท็จจริงที่บรรดาพระสังฆราชได้แสดงออกถึงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะในที่ประชุมสภาสังคายนาฯ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มของพระสังฆราชในทุกๆครั้งที่มีการประชุมสภาสังคายนาฯ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองข้ามหรือละเลยความสำคัญได้⁴¹⁰

ประเด็นสำคัญที่ได้รับการถกเถียงต่อมาคือ ปัญหาสันติภาพของโลก ชาติที่ด้อยพัฒนา ผู้อพยพลี้ภัย และประเด็นร่วมสมัยต่างๆ ซึ่งประเด็นเหล่านี้อยู่ในพระสมณสาส์นตีสุขบนแผ่นดินของพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 ที่ได้เปลี่ยนแปลงธรรมเนียมใหม่คือ การออกเอกสารแต่เดิมจะมอบให้แก่เฉพาะคริสตชน แต่ในพระสมณสาส์นฉบับนี้ได้กล่าวถึงมนุษย์ชายและหญิงทุกคนผู้มีน้ำใจดี (all men and women of good will) และให้คาทอลิกร่วมมือกับคนอื่นผู้มีใจคาทอลิกเพื่อสร้างสันติภาพ⁴¹¹ นอกจากนี้พระสันตะปาปาปอลที่ 6 ได้ยืนยันถึงเรื่องธรรมชาติของการอภิบาล (การปฏิบัติตามคำสอนคริสตชน) และแรงจูงใจที่สำคัญของสภาสังคายนาฯ คือ การปรับให้เหมาะสมกับสมัย การเรียกร้องให้มีการรื้อฟื้นพระศาสนจักร การเรียกร้องการให้อภัยและคืนดีกันจากพี่น้องที่แตกแยก ท้ายที่สุดกล่าวว่าพระศาสนจักรมองดูโลกด้วยความใจดีและเมตตาและแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหารวมถึงความจำเป็นต่างๆ⁴¹²

⁴⁰⁸ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English : The Council*, หน้า 65-66.

⁴⁰⁹ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 162.

⁴¹⁰ Ibid., pp. 163.

⁴¹¹ Ibid., p. 165.

⁴¹² John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), pp. 165 and 172.

ประเด็นต่อมาที่ได้รับอภิปรายได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรส่วนกลางและพระศาสนจักรชายขอบ ความหมายของพระศาสนจักรอีกประการหนึ่งคือ ประชากรของพระเจ้ากลายเป็นบทสำคัญในธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร ซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิกดั้งเดิมของพระศาสนจักร (พระสันตะปาปา พระสังฆราช บาทหลวง) และฆราวาส เน้นไปที่ความเท่าเทียมกันที่เป็นพื้นฐานของสมาชิกทุกคนในพระศาสนจักรแทนที่จะเน้นความแข็งแกร่งมั่นคงของลำดับชั้นในโครงสร้างของพระศาสนจักร นอกจากนี้ยังมีการยอมรับภาพของพระคัมภีร์ และคำสอนของบิดาจารย์ที่ได้เสนอแนะถึงความสมบูรณ์ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ พระพรพิเศษ ความดีงาม การปกป้องคุ้มครองจากสวรรค์ ความยินดี และความเป็นหนึ่งเดียวกัน ความเข้มแข็ง และความอบอุ่น รวมถึงการกล่าวถึงการเติมเต็มความสมบูรณ์ของคริสตชนโดยผ่านความรักของพระเจ้าและเพื่อนบ้านในการทำตามแบบอย่างต่างๆของพระคริสต์⁴¹³

ประเด็นที่สำคัญยิ่งและได้กล่าวเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักรคือ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระศาสนจักรมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วย โดยการนำเสนอว่า พระศาสนจักรไม่ใช่แค่มีหน้าที่ปกป้องรักษาคำสอนและบังคับพฤติกรรมของมนุษย์ให้ดี แต่ต้องเกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ทั้งหมด ซึ่งจะช่วยให้สภาพร่างกาย ก้าวพ้นรูปแบบสภาพในแบบเดิมไปสู่รูปแบบใหม่ (new modality) คือ ความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตทั้งหมดของมนุษย์ได้กลายเป็นหลักการที่ต้องระลึกถึงเป็นพื้นฐานในการเริ่มต้นเอกสารต่างๆ ของสภาพร่างกายครั้งนี้ นอกจากนี้ยังเปลี่ยนมุมมองคือ จากแต่เดิมที่มองว่าพระจิต (The Holy Spirit) มีอยู่เฉพาะภายในพระศาสนจักรเปลี่ยนมาเป็นว่า พระจิตดำเนินอยู่นอกพระศาสนจักรด้วยอยู่ในพื้นที่ที่กระจัดกระจายไปในพื้นที่ต่างๆ ด้วย และในท้ายที่สุดได้สรุปสาระสำคัญว่า มืองค์ประกอบหลายประการที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถพบได้ภายนอกพระศาสนจักรคาทอลิก⁴¹⁴

ท่ามกลางประเด็นต่างๆที่ได้อภิปรายถกเถียงในที่ประชุม ประเด็นเรื่องอำนาจในการบริหารของบรรดาพระสังฆราชร่วมกับพระสันตะปาปา (Collegiality) ได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ บรรดาพระสังฆราชได้แสดงความคิดเห็นเรื่องการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และเป็นประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้นในที่ประชุม หลักการนี้ได้ถูกทำให้มั่นคงในฐานะที่เป็นศูนย์กลางหรือข้อเสนอที่นำไปสู่การปฏิบัติของพระศาสนจักร⁴¹⁵ และประเด็นความหมายของพระศาสนจักรในฐานะประชากรของพระเจ้าซึ่งผู้อภิบาล (พระสันตะปาปา พระสังฆราช และบาทหลวง) ได้ถูกทำให้เป็นสถาบันหนึ่งในพระศาสนจักรที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตนเอง แต่พวกเขาต้องทำหน้าที่บำรุงเลี้ยงดูแลปกครองอย่างมีความเชื่อในทางนี้จะส่งผลให้ทุกคนร่วมมือกันในหน้าที่ร่วมให้สำเร็จ ความร่วมมือ เป็นหลักการที่สำคัญของสภาพร่างกายรวมถึงความเท่าเทียมและความไม่เท่าเทียมกันของประชากรพระเจ้ามืดมาจากศีลล้างบาป (Baptism) ซึ่งเกิดขึ้นในหลายทิศทางในความพยายามที่จะสร้างสมดุระหว่างอำนาจหน้าที่ด้วยการ

⁴¹³ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 174.

⁴¹⁴ *Ibid.*, p. 175.

⁴¹⁵ *Ibid.*, p. 184.

ปกครองตนเอง การเชื่อฟังด้วยความศรัทธาเริ่มด้วยหลักการของขวัญหรือพรพิเศษจากพระจิต การกล่าวถึงการเป็นสมาชิกของฆราวาสที่ได้มาจากการมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ ซึ่งได้ถูกเรียกให้เข้ามาร่วมงานประกาศพระวรสาร และหนทางที่จะสร้างศักดิ์ศรีให้ตนเองและมนุษย์ผู้อื่นคือ การทำงานที่เกี่ยวกับโลกผ่านการงานอาชีพ ฆราวาสเข้าไปมีส่วนร่วมในความเป็นสงฆ์ ประกาศกและภารกิจของกษัตริย์ของพระคริสตเจ้า เป็นการเพิ่มเติมสำคัญเพราะแต่เดิมมีแค่พระสันตะปาปาและพระสังฆราชเท่านั้น⁴¹⁶

เอกสารที่ได้รับการพิจารณาต่อมาคือ *กฤษฎีกาว่าด้วยพระสังฆราช* มีสาระสำคัญคือ ต้องมีที่มาจากหลักความเชื่อและต้องเกี่ยวกับการปฏิบัติและการอภิบาลด้วย และพิจารณา*กฤษฎีกาว่าด้วยคริสตศาสนสัมพันธ์* รวมถึงมีการลงนามใน*ธรรมนูญว่าด้วยพิธีกรรม* กับ*กฤษฎีกาด้วยการสื่อสารมวลชน* การประชุมวาระที่สองนี้มีความยากและมีสถานะผันผวนมากกว่าวาระแรก ซึ่งเกิดจากปัญหาหรือการจัดการบริหารที่ไม่สามารถแยกออกจากอุดมการณ์ที่หลากหลายได้ บางประเด็นเป็นเรื่องที่ไม่ได้อยู่ในการเตรียมการของคณะกรรมการธิการ เช่น อำนาจบริหารร่วมของบรรดาพระสังฆราชร่วมกับพระสันตะปาปา คริสตศาสนสัมพันธ์ และเสรีภาพในการนับถือศาสนา รวมถึงการหาทางแก้ไขให้กลับไปพิจารณาประเด็นที่ได้เตรียมการไว้⁴¹⁷ นอกจากนี้พระสันตะปาปาปอลที่ 6 ได้ออก*พระสมณสาสน์พระอาณาจักรของพระองค์* (Ecclesiam Suam) ซึ่งกล่าวถึงประชากรของพระเจ้าเพียงครั้งเดียว และกล่าวเน้นย้ำความสำคัญของการเสวนาทั้งหมด 77 ครั้ง ทำให้เป็นหลักการนี้สำคัญในที่ประชุมสภาสังคายนาฯ และกลายเป็นรูปแบบของจิตใจ หรือจิตตารมณ์ของสภาสังคายนาฯ รวมถึงมีผลอย่างมากต่อธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้⁴¹⁸

สมัยการประชุมที่ 3 เมื่อวันที่ 14 กันยายน -21 พฤศจิกายน ค.ศ. 1964

ในสมัยการประชุมนี้มีการลงนามธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร และการพิจารณา*กฤษฎีกาว่าด้วยพระสังฆราช* ซึ่งเป็นเอกสารที่สืบต่อจากหลักการอำนาจของบรรดาพระสังฆราชร่วมกับพระสันตะปาปาในธรรมนูญพระศาสนจักร โดยการยืนยันอำนาจการสอนและทำให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นจริง รวมถึงมีเสียงเรียกร้องให้ปฏิรูปสันตะสำนัก และมีการพิจารณาในเรื่องการตัดสินใจในเขตสังฆมณฑล ให้ความสำคัญกับสภาพระสังฆราชที่ประชุมของท้องถิ่นในฐานะบทบาทหนึ่งของพระศาสนจักร มีการแนะนำให้ใช้หลักการเสวนาในฐานะรูปแบบหนึ่งที่ทำให้เกิดความร่วมมือกับบาทหลวงในการอภิบาล และร่วมมือกับฆราวาสเพื่อให้พวกเขาได้รับแรงบันดาลใจและเป็นโอกาสที่จะแนะนำชีวิตจิตในเชิงลึก นอกจากนี้ภายในสังฆมณฑลควรมีสภา (การรวมตัว) ที่ทำให้บาทหลวงและนักบวชและ

⁴¹⁶ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p.186.

⁴¹⁷ Ibid., 189-198.

⁴¹⁸ Ibid., pp.203-204.

ฆราวาสมาทบทวนกิจกรรมการอภิบาลในสังฆมณฑลและก่อรูปนโยบายที่พวกเขาสนใจ โดยมุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์แนวระนาบ⁴¹⁹

ประเด็นที่พิจารณาต่อมาคือ การแยกเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนาออกจาก*กฤษฎีว่าด้วยคริสตศาสนสัมพันธ์* เหตุผลในการให้เสรีภาพในการนับถือศาสนามาจากกรายกประเด็นของพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 ใน*พระสมณสาสน์สันติสุขบนแผ่นดิน* (Pacem in Terris) ซึ่งได้กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนที่เป็นเครื่องหมายสำคัญในการบูชาสรรเสริญพระเจ้า ความคิดในพระสมณสาสน์นี้ส่งผลต่อการก่อรูป*เอกสารว่าด้วยศักดิ์ศรีของมนุษย์* (Human Dignity, Dignitatis Humanae) หลักการพื้นฐานของการประกาศเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนาและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มี 2 ประการคือ⁴²⁰

1) ความเป็นมนุษย์ถูกสร้างในภาพลักษณ์และความเหมือนของพระเจ้า และถูกทำให้มีศักดิ์ศรีสูงขึ้นโดยผลของการไถ่กู้โดยพระคริสต์ ซึ่งเป็นหลักความจริงที่ต้องแสวงหาและติดตามจิตตารมณ์ของพระเจ้าในชีวิตของมนุษย์โดยผ่านการแสดงออกผ่านทางความสำนึก และไม่มีรัฐบาลไหนสามารถขวางกั้นสิทธิและเสรีภาพเพื่อมุ่งสู่ความดีส่วนรวม รวมถึงปัจเจกบุคคลมีหน้าที่ในการสร้างตนเองตามจิตสำนึกในวิถีทางที่ตนรับผิดชอบได้ ดังนั้นพระศาสนจักรมีหน้าที่ต้องประกาศพระวรสารและทำงานที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสมบูรณ์ของความจริง

2) ความคิดเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เสรีภาพในการนับถือศาสนาบนพื้นฐานการสอนอย่างต่อเนื่องของพระศาสนจักร ซึ่งเป็นการกระทำตามความเชื่อ เพื่อให้เป็นความเชื่อแท้จริงต้องเป็นการกระทำที่เสรีและจริงใจต่อกัน ไม่ใช่โดยการบังคับ เสรีภาพที่จะทำตามสำนึกของแต่ละคน ในเนื้อหาศาสนาเป็นของมนุษย์ทุกคนทั้งที่เป็นคาทอลิกและไม่ใช่คาทอลิก ซึ่งรัฐบาลต้องให้เกียรติและเคารพเสรีภาพทางศาสนาของปัจเจกบุคคลและองค์กรศาสนา

ประเด็นต่อมาคือ การทบทวน*ธรรมนูญว่าด้วยการเผยแสดงของพระเจ้า* โดยมุ่งเน้นการเผยแสดงของพระเจ้าผ่านการกระทำในประวัติศาสตร์ และคำพูดหรือการประกาศ การเผยแสดงของพระเจ้านำไปสู่รูปแบบสูงสุดในทุกๆคนของพระคริสต์ พระเจ้าเป็นแหล่งที่มาของการเปิดเผย พระเจ้าเป็นเจ้าของการเผยแสดงด้วยตนเอง (การบังเกิดเป็นมนุษย์) ไม่ใช่แค่ในพระคัมภีร์หรือธรรมเนียมปฏิบัติ⁴²¹ หลังจากนั้นพิจารณา*กฤษฎีกาว่าด้วยการแพร่ธรรมของฆราวาส* โดยมีสาระสำคัญคือ ผู้อภิบาลของพระศาสนจักรต้องมั่นใจในฆราวาส ขณะเดียวกันฆราวาสต้องมั่นใจในผู้อภิบาลและเคารพอำนาจหน้าที่ ฆราวาสเป็นส่วนหนึ่งของพระศาสนจักร และได้กล่าวถึงการกระทำของคาทอลิก (Catholic Action) ซึ่งเป็นกลุ่มของฆราวาสที่เกิดขึ้นในช่วงต้นของศตวรรษที่ 20 ที่ได้รับการสนับสนุนจากพระสันตะปาปาปิอุสที่ 11 ในฐานะมีส่วนร่วมในกิจการของพระศาสนจักร และในที่ประชุมสภาสังคายนาฯ ครี้งนี้ ยังได้กล่าวถึงกลุ่มฆราวาสต่างๆในสหรัฐอเมริกาที่ทำงานภายในขอบเขตพื้นที่ทั่วโลก นอกจากนี้เอกสาร

⁴¹⁹ Ibid., pp.210-211.

⁴²⁰ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 214.

⁴²¹ Ibid., 226-227. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

ฉบับนี้ยังยืนยันหน้าที่ประกาศพระวรสารของฆราวาส เนื่องจากฆราวาสได้รับเครื่องหมายที่สำคัญจากศีลล้างบาป (Baptism Sacrament) ศีลกำลัง (Confirmation Sacrament) และฆราวาสมีส่วนร่วมในความเป็นสงฆ์ของพระเยซูเจ้าและในภารกิจของพระองค์ การประกาศพระวรสารของฆราวาสมีมุมมองที่สำคัญ 2 ประการคือ 1) การทำงานเพื่อช่วยผู้อื่นให้มุ่งหน้าไปหาพระเจ้า (royal priesthood of Christ) โดยการนำความยุติธรรมและความรักไปสู่เพื่อนมนุษย์ และทำให้ฆราวาสเกิดความตระหนักถึงความรับผิดชอบของเขา โดยเฉพาะการแสดงตนเป็นพยานที่จะนำพระวรสารไปสู่การดำเนินชีวิตประจำวัน⁴²²

เอกสารที่ได้รับการพิจารณาต่อมาคือ เอกษฏิกกว่าด้วยชีวิตของนักบวช โดยมุ่งเน้นอภิปรายในประเด็นการถือโสด การแต่งงานของนักบวช ผลประโยชน์ที่จะได้รับ และความสัมพันธ์กับฆราวาส⁴²³ เป็นต้นและมาพิจารณาเอกสารว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรคาทอลิกตะวันออกกับพระศาสนจักรคาทอลิก การพิจารณารับรองจารีตพิธีกรรม กระบวนการและมรดกทางจิตใจจะต้องได้รับการเคารพและได้รับการปกป้อง และความเป็นหนึ่งเดียวกันโดยไม่เรียกร้องที่ให้ถือตามพระศาสนจักรคาทอลิก⁴²⁴

สภาสังคายนาฯ ได้พิจารณาธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ มีการวางประเด็นปัญหา รูปธรรมร่วมสมัย ได้แก่ สันติภาพของโลกและระเบียบทางสังคม เศรษฐกิจที่เป็นธรรม มากกว่านั้นยังทำให้ทิศทางหรือภาพลักษณ์ของพระศาสนจักรในฐานะผู้ช่วยของมนุษย์ที่มีน้ำใจดี ทั้งที่เป็นคาทอลิกหรือผู้อื่นที่มีใจคาทอลิกในฐานะสัญญาแห่งความหวังของโลกที่ดีขึ้นประเด็นสำคัญในร่างธรรมนูญนี้คือการเสวนาเป็นการปฏิบัติงานของพระศาสนจักรในเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับโลก การนำเสนอเนื้อหาในร่างนี้แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ 1) กระแสเรียกของมนุษย์ 2) พระศาสนจักรในฐานะผู้รับใช้และให้บริการเพื่อมุ่งสู่พระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ 3) การปฏิบัติตนของคริสเตียนในโลกที่พวกเขาอาศัยอยู่ และ 4) ความรับผิดชอบอย่างพิเศษของมนุษย์ในโลกสมัยนี้ ทั้ง 4 ข้อนี้ได้รับการขยายเพิ่มเติมเนื้อหาและรายละเอียดเป็น 5 ประเด็นได้แก่ 1) บุคคลมนุษย์ในสังคม 2) การแต่งงานและครอบครัว 3) การส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรม 4) เศรษฐกิจและสังคม 5) ความเป็นหนึ่งเดียวกันของมนุษย์และสันติภาพ⁴²⁵

ธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงความชื่นชมยินดีและความหวังของมนุษย์ และการให้ความสำคัญและสนใจ 2 ประเด็นคือ 1) เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์รวมถึงศักดิ์ศรีแรงงานและครอบครัว และ 2) ความเป็นหนึ่งเดียวกันของมนุษย์ที่ข้ามพ้นเรื่องชาติพันธุ์ ศาสนาและความแตกต่างของสังคม เศรษฐกิจ และภาระหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่

⁴²² Ibid., pp.229-230.

⁴²³ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), pp. 230-231.

⁴²⁴ Ibid., p. 232.

⁴²⁵ Ibid., pp. 232-233.

ทำงานร่วมกันเพื่อความปลอดภัยและความเป็นธรรมของโลกมากขึ้น ที่สำคัญคือ พระศาสนจักรมีบทบาทที่ทำให้มนุษย์ตระหนักถึงอุดมคติต่างๆที่กล่าวถึงเหล่านี้ ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาความจริงที่ได้รับมอบหมายให้ประกาศและเทศน์สอนพระวรสาร พระศาสนจักรสมมติว่าตนเองเป็นผู้รับใช้โลก เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน กล่าวคือ โลกช่วยพระศาสนจักรในการเป็นตัวเองด้วยความจริงเป็นแนวทางที่ไม่ได้มีในเอกสารของพระศาสนจักรมาก่อน⁴²⁶

เทววิทยาที่อยู่เบื้องหลังเอกสารนี้มีอยู่ 2 รูปแบบตามธรรมเนียมคือ 1) เทววิทยาแบบธรรมเนียมจารีตของนักบุญออกุสติน หรือเทววิทยาที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับชีวิตในโลกหน้า (Augustinian or Eschatological Tradition) ซึ่งมีตัวแทนในสภาสังคายนาฯ คือ กลุ่มนักเทววิทยาเยอรมัน มีสาระสำคัญคือ มนุษย์มีความสามารถด้านลบและความเป็นไปได้ในการคืนดีกันระหว่างธรรมชาติและธรรมชาติ หรือเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของเทววิทยาแบบของลูเธอร์คือ “เทววิทยาแห่งไม้กางเขน” (Theology of the Cross) และ 2) เทววิทยาตามรูปแบบของปิตรจารย์ของพระศาสนจักรตะวันออกและตะวันตก หรือเป็นที่รู้จักในแบบ Aquinas คือ เทววิทยาเรื่องการบังเกิดเป็นมนุษย์ของพระเยซู (Theology of Incarnation) เป็นรหัสธรรมลับผ่านสิ่งมีชีวิตทุกชีวิต ถูกทำให้คืนดีและได้รับเกียรติศักดิ์ศรีมนุษย์สูงขึ้นกว่าแต่ก่อน⁴²⁷

เอกสารต่อมาที่ได้รับการพิจารณาคือ *กฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตของพระศาสนจักร*⁴²⁸ นอกจากนี้ยังมีการอภิปรายถึงงานอภิบาลในสังฆมณฑลต้องมั่งมีทั้งเรื่องทางวัตถุและจิตใจ การทบทวนถึงแถลงการณ์เสรีภาพในการนับถือศาสนา ธรรมนูญว่าด้วยการเผยแผ่ของพระเจ้า และแถลงการณ์ที่เกี่ยวกับการศึกษาคาทอลิก ในท้ายที่สุดพระสันตะปาปาประกาศรับรองอนุมัติผลการพิจารณาเป็นเอกสารสำคัญคือ 1) *ธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร* 2) *กฤษฎีกาว่าด้วยศาสนจักรตะวันออก* และ 3) *กฤษฎีกาว่าด้วยคริสตศาสนสัมพันธ์*⁴²⁹ และทรงได้เพิ่มเติมคำที่สำคัญที่สุดโดยประกาศว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในการสอนคำสอนตามธรรมเนียมปฏิบัติ คำสอนปิตรจารย์ทุกคนแต่อาจมีการตีความที่แตกต่างกัน⁴³⁰

⁴²⁶ Ibid., pp. 233-234.

⁴²⁷ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 235.

⁴²⁸ Ibid., p. 238.

⁴²⁹ Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, *New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi* (1981): .566-567.

⁴³⁰ John W. O' Malley, *What happened at Vatican II*, : 245.

สมัยการประชุมที่ 4 เมื่อวันที่ 14 กันยายน-8 ธันวาคม ค.ศ. 1965 พระสันตะปาปาปอลที่ 6 ทรงออกเอกสารสำหรับจะเรียกประชุมบรรดาพระสังฆราช (Synod of Bishops) ซึ่งพระสันตะปาปาได้ให้สัญญาไว้กับปิตราจารย์ที่ได้เรียกร้องให้มีการคุยในส่วนสำนักงานอภิบาล เพื่อความร่วมมือที่ใกล้ชิดระหว่างพระสันตะปาปาและบรรดาพระสังฆราช เพื่อประโยชน์ในการทำงานของพระศาสนจักรหลังสิ้นสุดการสังคายนา และประเด็นถกเถียงที่ได้อภิบาลในช่วงนี้คือ การทบทวนและถกเถียงเรื่องเสรีภาพทางศาสนา การพิจารณาเอกสารพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ กิจการแพร่ธรรมของพระศาสนจักร ชีวิตของพระสงฆ์ และมีการออกเสียงเรื่อง *ธรรมนูญการเผยแผ่แสดงของพระเจ้ากฤษฎีกาการแพร่ธรรมของชาววาติกัน* รวมถึงมีการประกาศกฤษฎีกาและกฎต่างๆที่เกี่ยวข้อง คือ *กฤษฎีกาว่าด้วยกิจการงานอภิบาลของพระสังฆราช* *กฤษฎีกาว่าด้วยการปรับเปลี่ยนชีวิตศาสนา* *การศึกษาสำหรับพระสงฆ์* *การศึกษาสำหรับคริสตชน* และ *ทัศนะของพระศาสนจักรต่อศาสนาอื่นๆ* เอกสารฉบับสุดท้ายที่มีการออกเสียงคือ *ธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้* เห็นด้วย 2,111 ต่อ ไม่เห็นด้วย 251 เสียง หลังจากการปิดสังคายนา พระสันตะปาปาได้ออกจดหมายและเอกสารต่างๆหลายฉบับ ซึ่งไม่ได้รวมเป็นผลทางการของการสังคายนา⁴³¹

การพิจารณาเอกสารว่าด้วยเสรีภาพในการนับถือศาสนามีความเกี่ยวข้องกับความก้าวร้าว ดังนี้ “หลักความเชื่อในเรื่องเสรีภาพของพลเรือนในเรื่องศาสนามีรากฐานอยู่ในความก้าวร้าว”⁴³² และการพิจารณาธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ ซึ่งมีประเด็นที่พิจารณาได้แก่ กระแสเรียกของบุคคลมนุษย์ ชุมชนมนุษย์ ความสำคัญของกิจกรรมมนุษย์ในโลก บทบาทของพระศาสนจักรในโลกสมัยใหม่ การแต่งงานและครอบครัว วัฒนธรรม เศรษฐกิจและชีวิตทางสังคม ชีวิตทางการเมือง รวมถึงประเด็นความขัดแย้งเรื่องอาวุธนิวเคลียร์และการทำสงคราม ชุมชนของประชาชนต่างๆ และการส่งเสริมสันติภาพ⁴³³

พระสันตะปาปาปอลที่ 6 ต้องการให้การเสวนาเป็นประเด็นหลักใน *ธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้* และในเอกสารนี้จะมีคำต่างๆที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของพระศาสนจักรที่มีต่อโลก เช่น มิตรภาพ การเป็นหุ้นส่วน ความร่วมมือกัน และการเสวนา นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ไม่เพียงแต่บุตรชายและหญิงของพระศาสนจักรและผู้ที่เกี่ยวข้องที่เอยนามพระคริสต์เท่านั้นแต่ยังรวมถึงมนุษยชาติทั้งหมด” เอกสารนี้เป็นทั้งคำสั่งและการเชิญให้มนุษย์ผู้เป็นสมาชิกของครอบครัวต้องมุ่งเน้นไปที่แรงจูงใจที่ดี การแบ่งปันแรงบันดาลใจ การทำงานด้วยกันเพื่อทำให้โลกมีความเป็นมนุษย์มากขึ้น เป็นสถานที่ซึ่งทำให้จิตใจมนุษย์ได้รับการเติมเต็มศักยภาพ

เอกสารฉบับนี้ยืนยันแนวคิดมนุษยนิยมที่แท้จริงของนักปรัชญาและเทววิทยาของ Jacques Maritain กล่าวคือ “พวกเรากำลังเป็นพยานถึงการกำเนิดแนวคิดมนุษยนิยมใหม่ เป็นการนิยามผู้ชาย

⁴³¹ Patrick A O'Boyle, D.D., John P. Whalens, *New Catholic Encyclopedia : Volume XIV Tha to Zwi*, :567-568.

⁴³² John W. O' Malley, *What happened at Vatican II*, : 255.

⁴³³ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), pp. 260-261 and 264.

และผู้หญิงด้วยความรับผิดชอบของพวกเขาต่อบุคคลอื่นๆในประวัติศาสตร์“ มนุษยนิยมแนวใหม่นี้มีความห่างไกลจากมนุษยนิยมทางโลก เนื่องจากธรรมชาติมนุษย์ถูกสร้างโดยพระเจ้า มีพระจิตเจ้าอยู่ในร่างกายและมีจุดมุ่งหมายเพื่อพระเจ้า และการบังเกิดเป็นมนุษย์และการตายของพระคริสต์มีเพื่อมนุษย์ทุกคน ดังนั้นมนุษย์ทุกคนถูกเลือกให้รวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวและมีจุดหมายปลายทางเดียวกัน ซึ่งอยู่ในแผนการของพระเจ้า พวกเราต้องยึดมั่นในพระจิตเจ้าที่เสนอความเป็นไปได้ทั้งหมดของการเป็นหุ้นส่วนกับพระเจ้าในหลักความเชื่อที่เรียกว่า "รหัสธรรมปาสดา"

เอกสารนี้ได้ยกประเด็นศักดิ์ศรีแห่งเสรีภาพ ศักดิ์ศรีแห่งความรู้สำนึก ศักดิ์ศรีแห่งการแต่งงาน ศักดิ์ศรีแห่งวัฒนธรรมของมนุษย์ และสุดท้ายศักดิ์ศรีแห่งบุคคลมนุษย์ การสร้างศักดิ์ศรีเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น นอกจากนี้ยังได้ปรากฏสิ่งใหม่และแปลกที่สุดคือ พระศาสนจักรมีความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้จากโลก พระศาสนจักรมีความเชื่อในธรรมเนียมต่างๆ ขณะเดียวกันก็สำนึกถึงภารกิจที่เป็นสากล ซึ่งสามารถที่จะนำเข้าสู่การมีส่วนร่วมด้วยรูปแบบวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และด้วยวิธีนี้จะก่อให้เกิดความร่ำรวยทั้งพระศาสนจักรและวัฒนธรรมต่างๆ สิ่งเหล่านี้ตรงข้ามกับคำสอนของพระสันตะปาปาปิอุสที่ 9 และมีความแตกต่างจากคำสอนของพระสันตะปาปาปิอุสที่ 10 เนื่องจากธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องตระหนักความเป็นจริงและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ในฐานะที่เป็นทิศทางการช่วยเหลือนั้น ซึ่งมีความใกล้เคียงกับ "การพัฒนา" "ความก้าวหน้า" และ "วิวัฒนาการ" คำเหล่านี้ได้เข้ามาแทนที่ศัพท์อภิปรายและกฎหมายในเอกสารต่างๆของพระศาสนจักร และบ่อยครั้งได้รับการเรียกและให้คำแนะนำว่าพระศาสนจักรต้องตัดสินใจตอบสนองต่อ "เครื่องหมายแห่งกาลเวลา" (the signs of the times)⁴³⁴

เอกสารที่ได้รับการพิจารณาต่อมาคือ *กฤษฎีกาว่าด้วยภารกิจแพร่ธรรมของพระศาสนจักร* กล่าวถึงการปรับตัวให้เหมาะสมต่อพระศาสนจักรท้องถิ่นและสถานการณ์ต่างๆ เป็นเรื่องสำคัญในชีวิตคริสตชน และได้พิจารณาว่าค่าเฉลี่ยว่าด้วยการศึกษาแบบคริสตชน มุ่งเน้นความเข้าใจเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม และการกล่าวถึงการบรรจบกันของความเชื่อและเหตุผลในฐานะวิธีวิทยาการศึกษาของคาทอลิกโดยแก่ประเด็นที่ว่า "วิธีการศึกษาติดตามธรรมเนียมของนักปราชญ์แห่งพระศาสนจักรโดยเฉพาะนักบุญโธมัส อควีโนัส"⁴³⁵

เอกสารที่ได้รับการพิจารณาต่อมาคือ *กฤษฎีกาว่าด้วยชีวิตและงานของบาทหลวง* มีประเด็นสำคัญคือ การถือโสดของบาทหลวง และบทบาทหน้าที่ 3 ประการตามธรรมเนียมคือ 1) หน้าที่ประกาศก เป็นผู้ประกาศถ้อยคำหรือพระวาทะของพระเจ้า 2) หน้าที่บาทหลวง เป็นผู้ขอร้องของชุมชนและเป็นเครื่องหมาย และ 3) หน้าที่ฆตริย์ เป็นผู้นำชุมชน เป็นผู้รับใช้⁴³⁶ และมีการทบทวนค่าเฉลี่ยว่าด้วยเสรีภาพในการนับถือศาสนา หลังจากนั้นก็มีกรออกเสียงในเอกสารที่สำคัญ ได้แก่

⁴³⁴ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 268.

⁴³⁵ *Ibid.*, pp. 269-270.

⁴³⁶ *Ibid.*, p. 273.

กฤษฎีกาว่าด้วยการอภิบาลของพระสังฆราช กฤษฎีกาว่าด้วยการฟื้นฟูชีวิตนักบวช กฤษฎีกาว่าด้วยการอบรมบาทหลวง คำแถลงว่าด้วยการศึกษาแบบคริสต์ และกฤษฎีกาว่าด้วยความสัมพันธ์ของคริสตศาสนศาสตร์กับศาสนาอื่น ๆ⁴³⁷

การออกเสียงให้**ธรรมนูญว่าด้วยการเผยแผ่แสดงของพระเจ้าฉบับร่างใหม่** มีความสำคัญมากสาระสำคัญที่ได้จากการไตร่ตรองของสภาสังคายนาฯ คือ พระคัมภีร์ เทววิทยา และการอุทิศตนของพระศาสนจักรเป็นศูนย์กลางของเอกสารนี้ และยังเป็นสัญญาณหรือเครื่องหมายสำคัญของความคิดและเนื้อหาสาระใหม่ที่เป็นความเป็นจริงที่จำเป็นของสภาสังคายนาฯ เอกสารต่อมาที่ได้รับการออกเสียงคือ **กฤษฎีกาว่าด้วยการแพร่ธรรมของฆราวาสกฤษฎีกาว่าด้วยการกิจแพร่ธรรมของพระศาสนจักร** **กฤษฎีกาว่าด้วยการกิจและชีวิตของบาทหลวงธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้**⁴³⁸

พระสันตะปาปาปอลที่ 6 ทรงตัดสินใจให้คณะกรรมการต่างๆ ในวาทีกันรับผิดชอบในการนำเอกสารต่างๆ ของสภาสังคายนาฯ ไปสู่การปฏิบัติหลังเสร็จสิ้นการประชุมสภาสังคายนาฯ⁴³⁹ นอกจากนี้ทรงประกาศเรียกประชุมเพื่อปฏิรูปสันตะสำนัก โดยมุ่งหมายให้มีการจัดองค์กรบริหารใหม่เพื่อมุ่งส่งเสริมการค้นคว้าด้านเทววิทยามากกว่าประณามลัทธิหรือความเชื่อที่หลงผิด⁴⁴⁰ ในการปิดประชุมสภาสังคายนาฯ พระสันตะปาปาปอลที่ 6 ทรงประกาศถึงสิ่งที่คาดหวัง 3 ประการคือ 1) การส่งเสริมสนับสนุนการรื้อฟื้นจิตวิญญาณใหม่ที่เริ่มต้นโดยพระสันตะปาปาปิอุสที่ 12 และพระสันตะปาปาโยฮันที่ 23 2) สภาสังคายนาฯ เป็นความทรงจำถาวร ซึ่งจะสร้างพระศาสนจักรใหม่ในโรมที่อุทิศตนต่อพระแม่มาเรีย พระมารดาของพระศาสนจักร และ 3) เป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองทางจิตวิญญาณของสภาสังคายนาฯ⁴⁴¹

โดยภาพรวมทั้งสี่วาระการประชุมในสภาสังคายนาสากลวาทีกันครั้งที่ 2 ได้มีแนวคิดอยู่ 3 แนวคิดที่ได้แข่งขันกันอยู่ได้แก่ 1) การปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมต่อยุคสมัย (aggiornamento) สภาสังคายนาฯ นี้อยู่ภายใต้รูปแบบทางศาสนาที่ควรปฏิบัติคือ การปฏิรูป 2) การพัฒนา (development) มีความใกล้เคียงกับคำว่า “วิวัฒนาการ” และ “ความก้าวหน้า” ซึ่งได้ไปเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเปิดเผยอย่างต่อเนื่อง 3) การย้อนกลับไปสู่ประวัติศาสตร์ รากฐานหรือแหล่งกำเนิดเดิมเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ (ressourcement) ผ่านการให้คำศัพท์หรือความหมายใหม่ (neologism) ที่แสดงให้เห็นรูปแบบที่เกิดขึ้นอีกในวัฒนธรรมตะวันตกและชีวิตของพระศาสนจักรที่สืบทอดมาจากคริสต์ศตวรรษที่

⁴³⁷ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 275-276.

⁴³⁸ Ibid., p. 280-282.

⁴³⁹ Ibid., p. 283.

⁴⁴⁰ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English : The Council*, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, วาทีกัน 2 สำหรับชาวบ้าน (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 88.

⁴⁴¹ John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II*, p. 283.

11 ในฐานะความหมายที่ใกล้เคียงกับสมัยการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (renaissance) ซึ่งเป็นการสนับสนุนการข้ามผ่านพื้นที่ในปัจจุบันไปสู่อดีตที่มีความเหมาะสมและมีความแท้จริงมากกว่า ด้วยแรงกระตุ้นนี้กลับไปสู่แหล่งกำเนิดหรือที่มาต่างๆที่ขับเคลื่อนการค้นคว้าวิจัยทางประวัติศาสตร์ในสิ่งต่างๆที่ศักดิ์สิทธิ์ในช่วงเวลาที่ยาวนานของคริสตศตวรรษที่ 19⁴⁴²

4.ผลที่เกิดขึ้นของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

ผลที่เกิดขึ้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ 1) เอกสารของสภาสังคายนาฯ ทั้งหมด 16 ฉบับ และ 2) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามเอกสารของสภาสังคายนาฯ

1.เอกสารของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งมีทั้งหมด 16 ฉบับ โดยแบ่งลำดับความสำคัญของเอกสารออกเป็น 3 ลำดับคือ ธรรมนูญ กฤษฎีกา และคำแถลง โดยแต่ละลำดับมีความสำคัญและความหมาย กล่าวคือ ธรรมนูญใช้เพื่อประกาศคำสอนเรื่องที่เป็นแก่น และเป็นคำสอนที่มีความสำคัญต่อพระศาสนจักรโดยรวม กฤษฎีกาใช้กล่าวถึงข้อคำสอนที่สำคัญ แต่เป็นข้อที่ยังต้องศึกษาเพิ่มเติม และคำแถลง เป็นการกล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งบางที่ยังมีความขัดแย้งและต้องพัฒนาต่อไปเป็นข้อความเชื่อ⁴⁴³

ธรรมนูญ 4 ฉบับ ได้แก่ 1) ธรรมนูญเรื่องพระศาสนจักร(Dogmatic Constitution on the Church) 2) ธรรมนูญเรื่องการเผยแสดงของพระเจ้า (Dogmatic Constitution on Divine Revelation) 3) ธรรมนูญเรื่องพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (Constitution on the Sacred Liturgy) และ 4) ธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (The Pastoral Constitution on the Church in the Modern World)

กฤษฎีกา 9 ฉบับ ได้แก่ 1) กฤษฎีกาเรื่องสื่อมวลชน (Decree on the Media of Social Communication) 2) กฤษฎีกาเรื่องคริสตศาสนสัมพันธ์ (Decree on Ecumenism) 3) กฤษฎีกาเรื่องบรรดาคริสตจักรคาทอลิกตะวันออก (Decree on the Oriental Catholic Churches) 4) กฤษฎีกาเรื่องหน้าที่ของพระสังฆราชในการอภิบาลสัตบุรุษในพระศาสนจักร (Decree on the Pastoral Office of Bishops) 5) กฤษฎีกาเรื่องการอบรมพระสงฆ์(Decree on Priestly Training) 6) กฤษฎีกาเรื่องการปรับปรุงและฟื้นฟูชีวิตนักบวช (Decree on the Adaptation and Renewal of Religious Life) 7) กฤษฎีกาเรื่องการแพร่ธรรมของฆราวาส(Decree on the Apostolate of the Laity) 8) กฤษฎีกาเรื่องการทำงานและชีวิตของพระสงฆ์ (Decree on the Ministry and Life of Priests) และ 9) กฤษฎีกาเรื่องงานธรรมทูตของพระศาสนจักร (Decree on the Missionary Activity of the Church)

⁴⁴² John W. O'Malley, What Happened at Vatican II (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), pp. 300-301.

⁴⁴³ Bill Huebsch, Vatican II in Plain English : The Council, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน(กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 41-42.

คำแถลง 3 ฉบับ ได้แก่ 1) คำแถลงเรื่องการอบรมตามหลักคริสตธรรม ([Declaration on Christian Education](#))²) คำแถลงเรื่องความสัมพันธ์ของพระศาสนจักรกับชาวยิวและบรรดาศาสนาที่มีใช้ศาสนา (Declaration on the Jews and Non-Christian) และ 3) คำแถลงเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนา (Declaration on Religion Freedom)⁴⁴⁴ เอกสารทั้ง 16 ฉบับนี้ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะเฉพาะ 3 ประการที่แตกต่างกัน แต่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน กล่าวคือ

1. เอกสารที่มุ่งเน้นกลับสู่ความเชื่อหรือฟื้นฟูความเชื่อขึ้นใหม่ (A doctrinal renewal) ซึ่งมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่พระศาสนจักร พระคัมภีร์ เทววิทยาตามธรรมเนียมของพระศาสนจักร ดังจะเห็นได้จากธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร และธรรมนูญว่าด้วยการเผยแสดงของพระเป็นเจ้า

2. เอกสารที่มุ่งเผชิญหน้ากับสังคมสมัยใหม่ (Modern Society) ในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม ความยากจนและความมั่งคั่ง สงครามและสันติภาพ ซึ่งเรื่องเหล่านี้ทำให้พระศาสนจักรไม่สามารถที่จะพอใจอยู่กับกิจการภายในของตนเองได้อีกต่อไป ดังจะเห็นได้จากธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ ภาษีกว่าด้วยเสรีภาพในการนับถือศาสนา เป็นต้น

3. เอกสารที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในโครงสร้างของพระศาสนจักร (Changes in Church structures) ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกลับสู่ความเชื่อและการเผชิญหน้ากับสังคมสมัยใหม่ ดังจะเห็นได้จากการปรับเปลี่ยนพิธีกรรม การฝึกอบรมและภารกิจของพระศาสนจักรที่แสดงให้เห็นการตระหนักถึงธรรมชาติและความจำเป็นในการอภิบาลสังคมร่วมสมัยในธรรมนูญว่าด้วยพิธีกรรม ภาษีกว่าเรื่องหน้าที่ของพระสังฆราชในการอภิบาลสัตบุรุษในพระศาสนจักร ภาษีกว่าเรื่อง การอบรมพระสงฆ์) ภาษีกว่าเรื่องการแพร่ธรรมของฆราวาส เป็นต้น⁴⁴⁵

จากเอกสารทางการทั้ง 16 ฉบับซึ่งเป็นผลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามและความตั้งใจของสมาชิกทั้งหมดของสภาฯ ที่จะให้การประชุมครั้งนี้ได้พิจารณาถึงงานทุกด้านของพระศาสนจักรทั้งที่กำลังดำเนินอยู่ และงานในลักษณะใหม่ที่ตอบสนองความจำเป็นของยุคสมัย อย่างไรก็ตามในงานวิจัยนี้จะเน้นงานของพระศาสนจักรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์และสังคมโลก จึงได้เลือกศึกษาเอกสารบางฉบับ ซึ่งจะนำเสนอในส่วนที่สามของบทนี้คือ หลักการสำคัญของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความคิดและการกระทำที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมขึ้นทั้งในพระศาสนจักรระดับสากลและพระศาสนจักรในระดับท้องถิ่น (พระศาสนจักรคาทอลิกไทย)

2. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามเอกสารของสภาสังคายนาฯ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกพระศาสนจักร มีดังนี้

การเปลี่ยนแปลงภายในพระศาสนจักรอย่างน้อย 6 ประการ ดังนี้

⁴⁴⁴ Bill Huebsch, [Vatican II in Plain English : The Council](#), แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะพระมหาเถระ, 2547), หน้า 93-105 และ Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, [New Catholic Encyclopedia: Volume XIV Tha to Zwi](#) (1981): 569-572.

⁴⁴⁵ Ardian Hastings, [A Concise Guide to the Documents of the Second Vatican Council : Volume One](#) (London: Darton, Logman & Todd Ltd., 1968), p. 21.

1. ความสัมพันธ์ทางอำนาจในภารกิจของพระศาสนจักรโดยพระสันตะปาปาพร้อมกับพระสังฆราช และการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสภาพระสังฆราชในระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น⁴⁴⁶
2. การสร้างมหาวิทยาลัยต้องมีรากฐานจากพระคัมภีร์และคำสอนของปิตรจารย์โดยการพัฒนาในทิศทางใหม่ๆและเปิดกว้างต่อความจำเป็นต่างๆของโลกสมัยใหม่ ที่สำคัญต้องนำประสบการณ์ของมนุษย์เข้ามาพิจารณาด้วย⁴⁴⁷ รวมถึงการอภิบาลดูแลคริสตชนควรมีพื้นฐานมาจากการเสวนาและการร่วมมือกับผู้อื่น⁴⁴⁸
3. การกระจายอำนาจของพระศาสนจักรสากลโดยให้อิสระแก่พระศาสนจักรท้องถิ่น ภารกิจของพระศาสนจักรสากลค่อยๆ เปลี่ยนผ่านสู่พระศาสนจักรท้องถิ่น⁴⁴⁹
4. ความพยายามที่จะสร้างค่านิยมและคำบรรยายทางเทววิทยาแก่คริสตชนฆราวาส (Christian Layman) และการมีส่วนร่วมของฆราวาสในภารกิจของพระศาสนจักร⁴⁵⁰
5. การประกาศเสรีภาพทางศาสนาในฐานะการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์⁴⁵¹
6. การคืนดีกันระหว่างคริสตศาสนา⁴⁵² (ecumenical)
การเปลี่ยนแปลงภายนอกพระศาสนจักรอย่างน้อย 5 ประการคือ
 - 1) พระศาสนจักรเรียนรู้จากโลก โดยการเสวนาและยอมรับความก้าวหน้าขององค์ความรู้และวิทยาการต่างๆ⁴⁵³
 - 2) การวิเคราะห์ความเป็นจริงในพื้นที่ ในฐานะเป็นส่วนสำคัญในการปฏิสัมพันธ์กับโลกและในการดำเนินภารกิจของพระศาสนจักร
 - 3) การให้ความสำคัญและเคารพทุกวัฒนธรรม⁴⁵⁴
 - 4) ให้ความสำคัญและสนใจในชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในปัจจุบัน⁴⁵⁵ พระศาสนจักรร่วมชีวิตกับมนุษย์ และร่วมมือกับมนุษย์คนอื่นๆที่มีใช้คาทอลิก

⁴⁴⁶ Edward Schillebeeckx, Vatican II : the real achievement, trans. H.J.J. Vaughan (London: Sheed and ward LTD., 1967), pp. 35-36.

⁴⁴⁷ Ibid., pp. 37-38, 78.

⁴⁴⁸ Ibid., p. 61.

⁴⁴⁹ Peter Schimeller, A Handbook of Inculturation (Mahwah: Paulist Press, 1990), p. 39.

⁴⁵⁰ Edward Schillebeeckx, Vatican II : the real achievement, : 41,45,68.

⁴⁵¹ Ibid., p. 57.

⁴⁵² Ibid., p. 66.

⁴⁵³ Ibid., pp. 48-51.

⁴⁵⁴ Ibid., p. 59.

5) พระศาสนจักรยอมรับว่าความเป็นคริสตได้มีอยู่แต่เพียงภายในพระศาสนจักร แต่อยู่ภายนอกพระศาสนจักรด้วย โดยต้องตระหนักถึงลักษณะต่างๆของอาณาจักรพระเจ้าที่อยู่ในความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์⁴⁵⁶

3.2 หลักการสำคัญของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่ก่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาสังคม

จากสาเหตุ ประเด็น เนื้อหา และผลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะธรรมนูญทั้ง 4 ฉบับที่ได้สะท้อนให้เห็นหลักการที่สำคัญของสภาสังคายนาฯ ซึ่งเป็นตัวกำหนดคำอธิบาย และแนวทางการดำเนินภารกิจต่างๆทั้งหมดของพระศาสนจักรในเอกสารลำดับต่างๆ ได้แก่ กฤษฎีกา คำแถลง หลักการสำคัญที่พบนี้ยังได้ส่งผลกระทบต่องานใหม่อีกด้านของพระศาสนจักรคือ งานพัฒนามนุษย์และสังคม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหลักการสำคัญของสภาสังคายนาฯ ที่มีผลต่อแนวทางการพัฒนามนุษย์และสังคมมีอยู่ 7 ประการดังนี้

1. การให้ความสำคัญกับแง่มุมประวัติศาสตร์ซึ่งเห็นได้จากที่บรรดาพระสังฆราชส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะแสดงถึงความชื่นชอบและโน้มเอียงไปในทางให้ความสำคัญกับความจริงเชิงประวัติศาสตร์โดยปราศจากการจำกัดทางทฤษฎีที่ปรากฏในเอกสารของสภาสังคายนาฯ ได้แก่ *กฤษฎีกาว่าด้วยพระศาสนจักรตะวันออกธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้* ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความชื่นชมยินดี ความกระตือรือร้นของพระศาสนจักร การส่งเสริมวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และความก้าวหน้า รวมถึงยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่จริงแท้และชัดเจนระหว่างพระศาสนจักรกับโลกจากมุมมองทางประวัติศาสตร์⁴⁵⁷

Wostyn ได้ชี้ให้เห็นว่า*ในธรรมนูญว่าด้วยการเผยแสดงของพระเป็นเจ้า*กล่าวว่า พระเป็นเจ้าเปิดเผยข้อความเชื่อแก่มนุษย์โดยทางประวัติศาสตร์ที่สามารถเข้าใจได้ในประสบการณ์ชีวิตและความเชื่อของมนุษย์แต่ละคน ดังนั้นประวัติศาสตร์ความรอดที่เป็นหลักความเชื่อที่สำคัญของศาสนาคริสต์ไม่อาจจะแยกออกจากประวัติศาสตร์ทางโลกได้ จึงนำไปสู่การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรกับโลกทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระศาสนจักรที่มีต่อโลกในยุคสมัยต่างๆอย่างเหมาะสม โดยอยู่บนพื้นฐานของการทำความเข้าใจพระคัมภีร์และความเป็นไปของประวัติศาสตร์⁴⁵⁸ เนื่องจากการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์จะช่วยเพิ่มความเป็นอิสระและความ

⁴⁵⁵ Edward Schillebeeckx, *Vatican II : the real achievement*, trans. H.J.J. Vaughan (London: Sheed and ward LTD., 1967), p. 63.

⁴⁵⁶ *Ibid.*, pp. 80-81.

⁴⁵⁷ *Ibid.*, p. 7

⁴⁵⁸ Lode L. Wostyn, *Doing Ecclesiology : Church and Mission Today* (Quezon City: Claretian Publications, 1990), pp. 53-54.

กระตือรือร้นของพระศาสนจักร และช่วยให้พระศาสนจักรออกจากการยึดมั่นในกฎ โครงสร้าง และการผูกขาดความยิ่งใหญ่ของตนแต่ฝ่ายเดียว การยอมรับประวัติศาสตร์ได้ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างโลกและพระศาสนจักรได้ กล่าวคือ พระศาสนจักรสามารถช่วยเหลือโลกได้ และพระศาสนจักรได้รับแนวทางต่างๆจากโลกด้วย⁴⁵⁹

นอกจากนี้การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์มีที่มาจากการกลับไปทบทวนพระคัมภีร์ ซึ่งทัตไชนีย์ได้กล่าวว่า พระคัมภีร์เป็นที่มาของพระศาสนจักร โดยพระเจ้าเผยแสดงความจริงต่อมนุษย์ผ่านพระวาจา(พระคัมภีร์) และกิจการ(การบังเกิดและอยู่ร่วมกับมนุษย์ของพระเยซู)ในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของมนุษย์ รวมถึงธรรมประเพณีและอำนาจสั่งสอนของพระศาสนจักรที่สืบทอดต่อกันมา⁴⁶⁰ รวมถึงธรรมเนียมปฏิบัติว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ที่กล่าวเริ่มต้นว่า พระศาสนจักรจะต้องเป็นหนึ่งเดียวกับมนุษย์และโลก ไม่สามารถที่จะแยกตนเองออกจากความเป็นไปของโลกได้ไม่ว่าจะเป็นด้านความชื่นชมยินดี ความหวัง ความโศกเศร้าและความกังวลของมนุษย์⁴⁶¹ เนื่องจากประวัติศาสตร์ความรอดและประวัติศาสตร์ของมนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกันกับพระเป็นเจ้า มนุษย์และโลกจึงเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานของพระศาสนจักรจึงเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์และมีหน้าที่ช่วยมนุษย์ให้รอด รวมทั้งการยืนยันหลักความเชื่อในพระคัมภีร์สามารถเป็นพลังและหนทางในการแก้ปัญหาของมนุษย์ได้เพราะพระคัมภีร์เป็นสารแห่งความรอดและการรื้อฟื้นปรับปรุงสังคมขึ้นมาใหม่⁴⁶²

2. ความหมายใหม่ของพระศาสนจักรโดยการเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ธรรมชาติของพระศาสนจักรที่ได้รับจากหลักความเชื่อเรื่องรหัสธรรมของพระศาสนจักรที่ได้ปรากฏในพระวรสาร ซึ่งมีสาระสำคัญคือ พระคริสต์เป็นศูนย์กลางของพระศาสนจักร และพระศาสนจักรมิได้หมายถึงพระอาณาจักรของพระเจ้า แต่ต้องตระหนักว่า ความหมายแรกของพระศาสนจักรคือ ประชากรของพระเจ้า (God's people) ประชากรนี้เป็นประชากรแห่งความรอด (messianic people) ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญคือ ความเป็นประกาศก ความเป็นสงฆ์ ซึ่งเป็นพยานของการไถ่กู้ของพระคริสต์⁴⁶³

⁴⁵⁹ Lode L. Wostyn, *Doing Ecclesiology : Church and Mission Today* (Quezon City: Claretian Publications, 1990), p. 56.

⁴⁶⁰ บาทหลวงทัตไชนีย์ คมกฤส, แง้มมองพระคัมภีร์ และ สังฆธรรมนูญเรื่องการเผย (ความจริง) ของพระเป็นเจ้า (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการพระคัมภีร์คาทอลิกแห่งประเทศไทย, 1989), หน้า 43 และ 52.

⁴⁶¹ “พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 1.

⁴⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-4 และ 76-77.

⁴⁶³ Edward Schillebeeckx, Vatican II : the real achievement, trans. H.J.J. Vaughan (London: Sheed and ward LTD., 1967), pp. 29-30.

ความหมายนี้มีที่มาจากพระวรสาร หรือพระคัมภีร์พันธสัญญาใหม่ ส่งผลให้เกิดความคิดและความสัมพันธ์ใหม่ขึ้นในพระศาสนจักรและภายนอกพระศาสนจักร ความสัมพันธ์ภายในพระศาสนจักรคือ พระศาสนจักรเป็นชุมชนของการมีส่วนร่วม เป็นผู้ดำเนินชีวิตด้วยการติดตามความรักและความจริง และอยู่ในฐานะแสงสว่างและเครื่องหมายแห่งความรอดและยังเป็นการขยายขอบเขตจากการเป็นสังคมที่มีโครงสร้างเป็นลำดับชั้นมาสู่การเป็นประชากรพระเจ้า (People of God) ดังนั้นพระศาสนจักรจึงต้องเข้าไปในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติและฟื้นฟูตนเองอยู่เสมอ บุคคลมนุษย์ทุกคนถูกเรียกเข้าสู่ความเป็นประชากรใหม่ของพระเจ้า และในฐานะที่เป็นประชากรของพระเจ้า สมาชิกทุกคนรวมทั้งผู้นำจึงมีความเท่าเทียมกันเป็นพื้นฐาน เพราะทุกคนจะได้รับการแบ่งปันชีวิตแห่งความเชื่อ และสมาชิกทุกคนต้องเป็นพยานที่สำคัญถึงความเชื่อ เสรีภาพที่แท้จริง⁴⁶⁴

ความหมายใหม่ของพระศาสนจักรนี้ปรากฏชัดเจนในธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร ร่วมกับอีกสองความหมายคือ พระศาสนจักรเป็นรหัสธรรมล้ำลึก (Mystery of the Church) และโครงสร้างของพระศาสนจักรที่เป็นลำดับชั้น (Hierarchy) แนวคิดเรื่องประชากรของพระเจ้าถูกสร้างขึ้นในทศวรรษของคาทอลิกในช่วงปี ค.ศ. 1937-1942 การค้นพบหลักการใหม่นี้มีที่มาจากการทำงานที่นักเทววิทยาค้นหาความหมายของพระศาสนจักรที่ข้ามพ้นจากคำอธิบายในมุมมองของกฎหมาย โดยการมองไปที่พระคัมภีร์ พระคริสต์ซึ่งเป็นไปตามแผนการของพระเจ้า ประชากรของพระเจ้ายังทำให้มองเห็นถึงความต่อเนื่องกับชนชาติอิสราเอล (ยิว) และส่งผลให้พระศาสนจักรอยู่ในประวัติศาสตร์ความรอดที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติของลักษณะทางประวัติศาสตร์ หรือ มิติของการเผยแสดงของพระเจ้าและความเข้าใจพระศาสนจักรในเรื่องความรอดพ้น หลักความคิดดังกล่าวนี้มีที่มาจากขบวนการเคลื่อนไหวของคาทอลิก (Catholic Action) ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้าใจความหมายของพระศาสนจักรที่ไม่ใช่เพียงสถาบัน แต่ยังหมายถึงประชากรผู้ซึ่งถูกเรียกโดยพระเจ้าและกระทำการตอบสนองการเรียกนี้⁴⁶⁵

นอกจากนี้ประชากรของพระเจ้ายังให้สัญญาเรื่องการอยู่เคียงข้าง การช่วยเหลือจากพระเจ้า และการเติมเต็มความสมบูรณ์ซึ่งเป็นความคาดหวังในอนาคต รวมถึงยังให้การตระหนักถึงลักษณะเชิงความรอดซึ่งมีพระเยซูเป็นผู้ให้ความหวังในการเติมเต็มความสมบูรณ์ในโลก⁴⁶⁶ และประชากรของพระเจ้ายังยืนยันความเท่าเทียมของมนุษย์ในพระคัมภีร์ที่ว่า ความเท่าเทียมของความเชื่อในเรื่องศักดิ์ศรีของชีวิตคริสตชนขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องบทบาทของสมาชิกในพระศาสนจักร⁴⁶⁷ ในมุมมองของการปฏิบัติหรือการอภิบาล แนวคิดประชากรของเจ้านำไปสู่การปฏิบัติตาม

⁴⁶⁴ Lode L. Wostyn, *Doing Ecclesiology : Church and Mission Today* (Quezon City: Claretian Publications, 1990), pp. 46-47.

⁴⁶⁵ Yves Congar, *This Church that I Love*, trans. Lucien Delafuente (New Jersey: Dimension Books, 1969), pp. 11-13.

⁴⁶⁶ Ibid, p. 18.

⁴⁶⁷ Ibid, p. 23.

ข้อคำสอน (Catechesis) และแสดงถึงความคิดเชิงรูปธรรมอย่างเป็นพลวัตรของพระศาสนจักร ซึ่งก็คือการยอมรับและยืนยันถึงคุณค่าที่แท้จริงต่างๆที่อยู่ท่ามกลางกลุ่มคน หมู่บ้าน และเมืองต่างๆ⁴⁶⁸

ส่วนความสัมพันธ์กับภายนอกพระศาสนจักร คือ ท่าทีที่เปลี่ยนไปของพระศาสนจักรที่ยอมรับว่าพระศาสนจักรไม่สามารถกำหนดความรอดให้โลกได้โดยง่ายตามลำพังแต่พระศาสนจักรต้องเสวนากับโลกโดยอ่านสัญญาแห่งกาลเวลาและแสดงให้เห็นความตั้งใจที่จะรับใช้โลก (Servant) โดยการแสวงหาคคุณค่าของอาณาจักรพระเจ้า เช่น สันติสุข ความยุติธรรม ชุมชนและจิตตารมณ์ของการแบ่งปันกัน นอกจากนี้ความรอดของพระศาสนจักรก็ได้มีไว้เฉพาะแก่ผู้ที่เป็นคาทอลิกเท่านั้น เนื่องจากพระพรของพระเจ้าที่ประทานให้อยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนที่มีจิตใจและเจตจำนงที่ดี ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ที่เป็นคาทอลิกที่หนีความรับผิดชอบต่อโลกก็กำลังตกอยู่ในอันตรายและอาจไม่สามารถที่จะพบความรอดได้ การรับผิดชอบต่อโลกหรือการรับใช้มนุษย์เป็นแง่มุมใหม่ที่เกิดขึ้นในสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจาก*พระธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้*⁴⁶⁹ ซึ่งกล่าวถึงหน้าที่ของคริสตชนต้องทำตนเป็นเพื่อนมนุษย์ของคนทุกคนต้องรับใช้เพื่อนมนุษย์อย่างแข็งขัน ตามคำสอนของพระเยซูที่ว่า “ทุกครั้งที่ท่านทำให้แก่พี่น้องที่ต่ำต้อยที่สุดของเราคนใดคนหนึ่งก็เท่ากับทำให้แก่เราเอง”⁴⁷⁰

3. อำนาจร่วมในการบริหารงานของพระสังฆราชร่วมกับพระสันตะปาปา (Episcopal collegiality or Collegiality) เป็นหลักการใหม่ที่สำคัญของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เป็นการรื้อฟื้นหลักความเชื่อและข้อคำสอนที่ว่า บรรดาพระสังฆราชทุกองค์เป็นผู้นำ เป็นตัวแทนของพระคริสต์ซึ่งวางอยู่บนหลักการพื้นฐานทางเทววิทยาของพระศาสนจักรท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเปิดตัวเองของชุมชนทางศาสนา⁴⁷¹ หลักการนี้แสดงให้เห็นถึงการฟื้นฟูชีวิตของพระศาสนจักรตะวันตกแง่มุมหนึ่งที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 11⁴⁷²

⁴⁶⁸ Yves Congar, *This Church that I Love*, trans. Lucien Delafuente (New Jersey: Dimension Books, 1969), p. 26.

⁴⁶⁹ Lode L. Wostyn, *Doing Ecclesiology: Church and Mission Today* (Quezon City: Claretian Publications, 1990), p.48 และเสรี พงศ์พิศ, *ศาสนาคริสต์* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2545), หน้า 231-232.

⁴⁷⁰ “พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน *พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้* พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.พ.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 49-50.

⁴⁷¹ Edward Schillebeeckx, *Vatican II: the real achievement*, trans. H.J.J. Vaughan (London: Sheed and Ward LTD., 1967), pp.31-32

⁴⁷² John W. O'Malley, *What Happened at Vatican II* (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 302.

และปรากฏในธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร หลักการนี้เกี่ยวข้องกับสิทธิในการรับใช้ ความรับผิดชอบร่วมกันของบรรดาพระสังฆราช และความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรสากลและพระศาสนจักรท้องถิ่น⁴⁷³ เพื่อให้บรรดาพระสังฆราชทั่วโลกได้มีโอกาสร่วมกับพระสันตะปาปาพิจารณาและตัดสินปัญหาที่สำคัญเพื่อหาทางออกที่เหมาะสม นอกจากนี้บรรดาพระสังฆราชในประเทศหรือภูมิภาคต่างๆยังสามารถรวมตัวกันประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาและหาแนวทางแก้ไขได้โดยได้รับการรับรองจากสมเด็จพระสันตะปาปา⁴⁷⁴ และสภาสังคายนาฯยังได้เสนอให้พระสังฆราชทั่วโลกร่วมกันจัดตั้งหน่วยงานกลางและหน่วยงานย่อยๆ เพื่อร่วมกันปรึกษาในงานแพร่ธรรมของพระศาสนจักรและสนับสนุนงานฆราวาสแพร่ธรรม โดยให้ความสำคัญกับการสร้างรูปแบบและวิธีการแพร่ธรรมให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและยุคสมัย⁴⁷⁵ นอกจากนี้ยังมอบหมายให้พระสังฆราชร่วมงานกับพระสงฆ์และให้โอกาสฆราวาสได้มีส่วนร่วมในงานของพระศาสนจักรในแต่ละเขตการปกครองหรือสังฆมณฑลด้วย⁴⁷⁶

การมีส่วนร่วมของฆราวาสในงานพระศาสนจักรเห็นได้ชัดจากใน*กฎีกางานแพร่ธรรมของฆราวาส* กล่าวคือ ฆราวาสมีหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาเนื่องจากเป็นสมาชิกของพระศาสนจักร⁴⁷⁷ และฆราวาสยังมีบทบาทสำคัญคือ การแทรกจิตตารมณ์คริสตชนเข้าไปในความนึกคิดจิตใจขนบธรรมเนียม กฎหมายของประชาคม แวดวงการทำงาน ซึ่งทุกคนดำรงชีวิตอยู่นั้น รวมทั้งส่งเสริมให้ฆราวาสมีความคิดริเริ่มในการศึกษาและกระทำกิจการเพื่อสาธารณะและกิจการทางสังคมตามจิตตารมณ์ของพระวรสารอย่างสม่ำเสมอ⁴⁷⁸ อำนาจร่วมในการบริหารงานของพระสังฆราชร่วมกับพระสันตะปาปาและการมีส่วนร่วมของฆราวาสในกิจการของพระศาสนจักรนี้ถือได้ว่าเป็นการ

⁴⁷³ Lode L. Wostyn, *Doing Ecclesiology : Church and Mission Today* (Quezon City: Claretian Publications, 1990), p 46.

⁴⁷⁴ ผู้หว่าน, *เอกสารแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ธรรมนูญด้านพระธรรมกล่าวถึงพระศาสนจักร (Lumen Gentium)*. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดำรงธรรม, 1982), หน้า 53-56.

⁴⁷⁵ ปรีชา จินตเสรีวงศ์, *เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย* (นครปฐม:วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 197-198.

⁴⁷⁶ เสรี พงศ์พิศ, *ศาสนาคริสต์* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2545), หน้า 105.

⁴⁷⁷ พระสังฆราชสังวาลย์ ศุระศรางค์, *พระสมณกฎีกาแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ว่าด้วยการแพร่ธรรมของฆราวาส : Decree on the Apostolate of Lay People (Apostolicam Actuositatem)* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 1996), หน้า 4-5.

⁴⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-30.

เปลี่ยนแปลงข้อความเชื่อที่สำคัญของสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 1 ในเรื่องของอำนาจพระสันตะปาปาสูงสุดและผิดพลังไม่ได้ (Papal Infallibility)⁴⁷⁹

4.การปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น (Inculturation) ได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ในที่ประชุมสภาสังคายนา

ๆ เนื่องจากมีบรรดาพระสังฆราชจำนวนมากที่มาจากทวีปแอฟริกา เอเชีย และละตินอเมริกาซึ่งได้แสดงให้เห็นและเป็นตัวแทนของธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจำนวนมาก⁴⁸⁰ และเป็นหลักการสำคัญที่มาจากการศึกษาประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักรโดยเฉพาะการพัฒนาการสอนของปิตราจารย์ของพระศาสนจักรในยุคแรกๆ ที่การเผยแพร่ศาสนาต้องคำนึงถึงความเหมาะสมต่อชุมชนของตนเพื่อตอบสนองต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมใหม่ของยุคสมัย⁴⁸¹ และยังสามารถเห็นหลักการนี้ได้จากกฎเกณฑ์งานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักร กล่าวคือ การนำหลักความเชื่อในฐานะสารแห่งความรอดไปสู่มนุษย์นั้น พระศาสนจักรจะต้องกระทำในแบบเดียวกับพระเยซูที่ดำเนินชีวิตผูกพันกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ด้วยความเคารพ และถือว่าตนเองเป็นสมาชิกของสังคมนั้น⁴⁸² การปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นการเข้าร่วมชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมนี้มาจากหลักความเชื่อเรื่องการบังเกิดมาเป็นมนุษย์ของพระเยซู (Incarnation) ซึ่งเป็นแบบอย่างที่สำคัญที่มนุษย์จะมีวิถีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมของตนเองไม่ใช่คนแปลกหน้าของท้องถิ่น⁴⁸³

พระเยซูเป็นชาวยิวที่ใช้ชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมยิว การสังเกตกฎหมายและธรรมเนียมต่างๆ ในสมัยนั้น รวมถึงการวิพากษ์ผู้นำยิวด้วย พระเยซูได้กล่าวถึงกฎระเบียบของพระเจ้า รูปแบบหรือแนวทางของชีวิตเป็นไปตามคุณค่าต่างๆ ของพระอาณาจักร ซึ่งเป็นอำนาจของการสอนและการเทศนาที่เกิดขึ้นในรูปแบบที่ตรงกันข้ามกับผู้นำทางศาสนา (ชาวยิว) และผู้นำรัฐ (ชาวโรมัน) การปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันมาตั้งแต่การประชุมสังคายนาที่เมืองเยรูซาเล็ม ซึ่งเป็นการสังคายนาครั้งแรกในปีค.ศ. 70 โดยมีผลสำคัญคือ การอนุญาตให้คนต่างชาติ (Gentiles) คนที่มีไม่ใช่ชาวยิว (non-Jews) ให้เปลี่ยนมาเป็นคริสตชนได้ผ่านการรับศีลล้างบาป (Baptism) โดยปราศจากการกำหนดหรือการบังคับใช้กฎระเบียบต่างๆ ของชาวยิว ผลการสังคายนาครั้งแรกนี้เป็นการยืนยันว่าพระคริสต์และความเชื่อต่อพระองค์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งได้เตือนพระศาสน

⁴⁷⁹ Ardian Hastings, A Concise Guide to the Documents of the Second Vatican Council : Volume One (London: Darton, Logman & Todd Ltd., 1968), p.21.

⁴⁸⁰ Peter Schimeller, A Handbook of Inculturation (Mahwah: Paulist Press, 1990), pp. 39-40.

⁴⁸¹ Lode L. Wostyn, Doing Ecclesiology : Church and Mission Today (Quezon City: Claretian Publications, 1990), p.43.

⁴⁸² ชิวาลย์ แสงแก้ว, เอกสารแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 : พระสมณกฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักร (Ad Gentes) (ม.ป.ท.: ม.ป.พ, 1992), หน้า 20-23.

⁴⁸³ เสรี พงศ์พิศ, คาทอลิกกับสังคมไทย สี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527), หน้า 232.

จักรในปัจจุบันนี้ว่าไม่ใช่ธรรมเนียมและประเพณีของตะวันตกต่างๆ พระศาสนจักรแบบยุโรปต้องได้รับการสังเกตการณ์โดยคริสตชนต่างๆที่มาจากวัฒนธรรมอื่นที่มีใช้วัฒนธรรมยุโรปการปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญของคริสตศาสนาเกิดขึ้นในปีค.ศ. 380 เมื่อคริสตศาสนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมโรมัน นอกจากนี้คริสตศาสนายังได้ปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมในยุคสมัยต่างๆ ต่อมา เช่น โธมัส อควีนาสได้เปิดความคิดใหม่ วิธีการศึกษาใหม่ และวัฒนธรรมใหม่ที่ได้จากความคิดของ อริสโตเติลในเรื่องความถูกต้อง และความผิด รวมทั้งการปรับตัวสู่วัฒนธรรมจีนของธรรมทูตที่เข้าไปเผยแผ่ศาสนาในประเทศจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 16-17⁴⁸⁴

และสภาสังคายนาฯ ยังได้ส่งเสริมให้มีการพิจารณาเทววิทยาในสังคมที่มีวัฒนธรรมใหญ่ๆทุกแห่ง โดยอาศัยธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติของพระศาสนจักรสากลเป็นหลัก เพื่อให้การนำหลักความเชื่อกลมกลืนกับชีวิตมนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรม⁴⁸⁵ นอกจากนี้พระศาสนจักรยังให้การยอมรับและยืนยันถึงความอิสระของวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาความรู้ ส่งผลให้มนุษย์สามารถแสวงหาความจริง และแสดงความคิดเห็นผ่านวิชาความรู้สาขาใดก็ได้โดยยึดมั่นในข้อคำสอนและผลประโยชน์ส่วนร่วมของมนุษย์⁴⁸⁶ อย่างไรก็ตามการปรับตัวสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เห็นได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมคือการใช้ภาษาท้องถิ่นในพิธีกรรมดังจะเห็นได้จาก *ธรรมนูญเรื่องพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์*⁴⁸⁷ รวมถึงในธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ แม้ว่าจะไม่ได้ใช้คำว่า การปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ได้กล่าวถึงและอธิบายขยายความเรื่องวัฒนธรรมว่าด้วยเรื่องช่องว่างระหว่างศาสนาและวัฒนธรรมที่จำเป็นต้องมีการสร้างสะพานให้ทั้งสองเรื่องนี้เชื่อมโยงกัน โดยการสนับสนุนทัศนคติในการฟัง การเสวนาทางวัฒนธรรมทั้งวัฒนธรรมแบบจารีตและสมัยใหม่⁴⁸⁸

นอกจากนี้สภาสังคายนาฯ ยังได้กล่าวถึงฆราวาสที่มีบทบาทสำคัญในการปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น กล่าวคือ ภาษีกว่าด้วยการแพร่ธรรมของฆราวาสได้เน้นไปที่การแสดงออกถึงวัฒนธรรมและสังคมสมัยใหม่โดยการที่ฆราวาสเข้าไปเกี่ยวข้องกับแวดวงธุรกิจ การศึกษา การเมือง และชุมชนท้องถิ่นต่างๆ บทบาทของฆราวาสนี้จะเห็นถึงความสำคัญของกระบวนการปรับตัวเข้าสู่

⁴⁸⁴ Peter Schimeller, *A Handbook of Inculturation* (Mahwah: Paulist Press,1990), pp. 28-35.

⁴⁸⁵ ชัชวาลย์ แสงแก้ว, เอกสารแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 : พระสมณภาษีกว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักร (Ad Gentes), หน้า 48-49.

⁴⁸⁶ “พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน *พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณภาษีกว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา*, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 119-120.

⁴⁸⁷ Bill Huebsch, *Vatican II in Plain English : The Council*, แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์, *วาติกัน 2 สำหรับชาวบ้าน*(กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่, 2547), หน้า 50.

⁴⁸⁸ Peter Schimeller, *A Handbook of Inculturation* (Mahwah: Paulist Press,1990), p. 40.

วัฒนธรรมท้องถิ่นในชาติต่างๆที่กำลังพัฒนา⁴⁸⁹ และการปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นยังเกี่ยวข้องกับหลักการที่สำคัญ 2 ประการคือ 1) การอ่านสัญญาณแห่งกาลเวลา และ 2) การวินิจฉัยศูนย์กลางหรือแก่นของพระคัมภีร์ เนื่องจากการปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นพยายามที่จะทำให้คุณค่าแห่งพระวรสารเข้าเชื่อมโยงสัมพันธ์กับคุณค่าและวัฒนธรรมร่วมสมัยต่างๆที่ทำทลาย ดังนั้นการอ่านสัญญาณแห่งกาลเวลาหรือการไตร่ตรองสถานการณ์ร่วมสมัยจะต้องมองหาสัญญาณเรียกของพระเจ้าและตรวจสอบสถานการณ์นั้นด้วยคุณค่าของพระวรสาร⁴⁹⁰ และการปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการแสวงหาความสมบูรณ์ของพระคริสต์⁴⁹¹

5. การวินิจฉัยสภาพความเป็นจริงทางสังคม หรือการวินิจฉัย/การอ่านสัญญาณแห่งกาลเวลา (Discernment the signs of the time) เป็นหลักการที่สำคัญที่สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 รับมาจากคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร และเห็นได้อย่างชัดเจนในธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ กล่าวคือ การวินิจฉัยสัญญาณแห่งกาลเวลาเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นการสื่อสารระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ เนื่องจากพระองค์เผยแสดงตนผ่านเหตุการณ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์โลก พระศาสนจักรจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์และตีความสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นเพื่อพัฒนาบทบาทของตนให้เหมาะสมกับการตอบสนองความต้องการของมนุษย์⁴⁹² และการวินิจฉัยสัญญาณแห่งกาลเวลายังเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระศาสนจักรจะดำเนินตามแบบอย่างของพระเยซูชุนั้น ทำให้พระศาสนจักรต้องเสวนากับโลกเพื่อเผยแสดงและชี้แนะแนวทางให้กับโลกในฐานะผู้นำทางด้านสิทธิมนุษยชน สันติภาพ ซึ่งเป็นทางเลือกทางที่สามแก่มนุษย์ทุกคนโดยไม่แบ่งแยกวิถีการเมืองศาสนาและวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งโดยเฉพาะ⁴⁹³

ธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ได้อ่านสัญญาณแห่งกาลเวลาหรือได้วิเคราะห์สภาพความเป็นจริงกล่าวคือ เป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลจากการใช้สติปัญญาในการสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดผลทั้งด้านดีและไม่ดีต่อมนุษย์ ผลในด้านดีคือสังคมเกิดความเจริญก้าวหน้ามาก และผลในด้านไม่ดีคือ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับความเจริญนั้น แต่ต้องเป็นทุกข์เพราะความมอดอยาก การเป็นทาสทั้งทางสังคมและจิตใจ และเกิดการแตกแยก การใช้ความรุนแรงต่อกัน เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นในสังคม

⁴⁸⁹ Peter Schimeller, A Handbook of Inculturation (Mahwah: Paulist Press, 1990), p. 41.

⁴⁹⁰ Ibid., p. 52.

⁴⁹¹ Ibid., p. 59.

⁴⁹² Lode L. Wostyn, Doing Ecclesiology : Church and Mission Today (Quezon City: Claretian Publications, 1990), pp. 55-56.

⁴⁹³ ปรีชา จินตเสวีวงศ์, เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (นครปฐม:วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 190-191.

ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปจากแต่เดิมที่เน้นระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมชนบทเปลี่ยนมาเป็นค่านิยมแบบปัจเจกในสังคมเมือง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจหรือศาสนาที่เปลี่ยนจากการเคารพความคิดความเชื่อที่มีพื้นฐานทางศาสนาเป็นการเชื่อมั่นในตัวมนุษย์เองว่าจะสามารถพัฒนาตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยศาสนา ขณะเดียวกันมนุษย์ก็ยังมีข้อสงสัยและคำถามกับชีวิตตนเองทั้งในเรื่องความหมาย ความทุกข์ทรมาน ความตาย เป็นต้น สภาพความเป็นจริงที่พระศาสนจักรวิเคราะหฺ์ได้ ส่งผลให้พระศาสนจักรยืนยันทนถึงหน้าที่ของตนในการให้คำตอบเรื่องชีวิตมนุษย์ผ่านคำสอนในพระคัมภีร์ที่เป็นมรดกสืบทอดกันมา เนื่องจากพระศาสนจักรเป็นผู้รู้ มีความเชี่ยวชาญเรื่องมนุษย์และพร้อมที่จะอธิบายและหาคำตอบให้กับปัญหาในยุคสมัยนี้⁴⁹⁴

นอกจากนี้พระศาสนจักรต้องหันกลับมาสร้างเทววิทยาจากการเข้าร่วมและเข้าไปอยู่ในโลกร่วมสมัยแทนที่จะสร้างเทววิทยาที่หนีจากโลกหรือออกนอกโลก โลกเป็นสถานที่ที่พระศาสนจักรจะวินิจฉัยสัญญาแห่งกาลเวลาได้ นี่เป็นการท้าทายของพระเจ้าที่ต้องการให้มนุษย์ตอบสนอง เหมือนอย่างที่เราวิทวิทยาแห่งการปลดปล่อยได้เตือนให้เห็นถึงสัญญาหรือการเรียกของพระเจ้าผ่านเสียงกร้องเรียกของคนจน คนชายขอบ และการอ่านหรือวินิจฉัยสัญญาแห่งกาลเวลาเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ซึ่งเป็นธรรมชาติของสังคมในทุกวันนี้⁴⁹⁵

6. การเสวนา (Dialogue) เป็นหลักการสำคัญที่ได้พัฒนามาก่อนที่จะมีประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 โดยนักเทววิทยาชื่อ Martin Buber จากงานเขียนเรื่อง Dialogue ในปีค.ศ. 1929 โดยให้นิยามว่าเป็นการพูดคุย สนทนาจากดวงใจที่เปิดรับผู้อื่น คำว่า “เสวนา” เป็นการต่อต้านวิธีการแบบวิภาษวิธี (dialectic) ที่แบ่งความคิดออกเป็นสองขั้ว ต่างจากการเสวนาที่แสดงออกถึงคุณค่าที่สำคัญ⁴⁹⁶ ซึ่งการเสวนานี้ได้กลายเป็นเรื่องสำคัญในสภาสังคายนาฯ โดยพระสันตะปาปาปอลที่ 6 ทรงได้กล่าวไว้ว่า การเสวนาคือ ภาระหน้าที่ในการเผยแพร่ศาสนาท่ามกลางความแตกต่างในโลก ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่พระสันตะปาปาเลโอที่ 13 (ค.ศ. 1878-1903) พระสันตะปาปาปิอุสที่ 11 (ค.ศ. 1922-1939) พระสันตะปาปาปิอุสที่ 12 (ค.ศ. 1939-1958) และ พระสันตปาปาจอห์นที่ 23 (ค.ศ. 1958-1963) เป็นความพยายามที่จะรู้แจ้งรวมพระปรีชาญาณของพระเจ้าและสติปัญญาของมนุษย์ที่แสดงออกเป็นภาษาของคนสมัยนี้ เป็นการสอนที่ใกล้เคียงกับประสบการณ์และความเข้าใจของโลก

⁴⁹⁴ “พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่ไม่ใช่คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 6-18.

⁴⁹⁵ Peter Schimeller, A Handbook of Inculturation (Mahwah: Paulist Press, 1990), pp. 54-55.

⁴⁹⁶ John W. O'Malley, What Happened at Vatican II (Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 80.

ปัจจุบัน โดยการนำสารความเชื่อเข้าสู่กระแสความคิด วัฒนธรรม ธรรมเนียมและความพยายามของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตสมัยนี้⁴⁹⁷

และการเสวนาควรทำโดยคำนึงถึงความแตกต่าง และเป็นการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป พระศาสนจักรควรเป็นฝ่ายที่ริเริ่มการเสวนา เนื่องจากการเสวนาเป็นรูปแบบที่เหมาะสมของความสัมพันธ์พระศาสนจักรกับโลก เนื่องจากการปรับให้เข้ากับธรรมชาติของฝ่ายที่เสวนาด้วยกันกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง ด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีและเสรีภาพของมนุษย์ การเสวนาเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นเพราะศาสนาไม่สามารถแยกความรอดของตนเองออกจากผู้อื่นได้⁴⁹⁸ การเสวนาที่แท้จริงมีลักษณะดังนี้

1. การเสวนาต้องมีความเข้าใจอย่างทะลุปรุโปร่ง เป็นทั้งการแสดงความคิดเห็น การแสดงออกของกิจกรรมและวัฒนธรรมของมนุษย์ เพื่อที่จะทำให้งานเผยแผ่ศาสนาได้ทัพบทวนในแง่มุมของทุกภาษา และเป็นที่เข้าใจและได้รับการยอมรับอย่างดี

2. การเสวนาต้องทำด้วยความสุภาพถ่อมตน การเสวนาจะมีอำนาจอยู่ที่เนื้อหาของความจริงที่อธิบายออกมาด้วยการสื่อสารด้วยความรักและความเมตตา

3. การต้อนรับความเชื่อของคู่เสวนาด้วยความเชื่อมั่นกันส่งเสริมความไว้วางใจและมิตรภาพ

4. การรอบคอบในการเสวนาโดยคำนึงถึงจิตใจและศีลธรรมของผู้ฟัง ต้องรู้ถึงสภาพและสถานะของคนฟังเป็นการปรับตัวและทำให้การเสนอของเราให้เหมาะสมลักษณะทั้งสี่ประการนี้จะนำไปสู่การรวมตัวกันของความจริงและความเมตตา⁴⁹⁹

จากลักษณะทั้งสี่ประการข้างต้นนี้อาจกล่าวได้ว่า การเสวนาไม่มีรูปแบบที่ตายตัวหรือผูกมัดกับทฤษฎี เนื่องจากต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ในสังคมและในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง การเสวนาสามารถหลุดพ้นจากวิธีการแบบเดิม โดยการหาวิธีการใหม่เพื่อจะทำให้มีการเสวนาและการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น การเสวนาทำให้เราพบปัจจัยต่างๆของความจริง และความคิดเห็นของผู้อื่นจะสอนให้เราเที่ยงธรรม การเสวนาจะทำให้พระศาสนจักรฉลาดขึ้น ทำให้พระศาสนจักรเป็นครู พระศาสนจักรต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ประวัติศาสตร์และท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันต้องยืนยันถึงความรอดของมนุษย์ตามหลักความเชื่อที่พระเยซูให้ไว้ การเสวนาต้องไม่ทำให้การยึดมั่นในความเชื่ออ่อนแอลง และจิตตารมณ์ของการเสวนาที่สำคัญคือ มิตรภาพและการบริการ⁵⁰⁰

นอกจากนี้การเสวนาคือ การยอมรับเสรีภาพในตัวปัจเจกบุคคลอันกินความไปถึงการยอมรับคุณค่าของพระศาสนจักรอื่นๆ อีกด้วย ยังมีความหมายมากกว่าความพยายามประนีประนอมเพื่อเอา

⁴⁹⁷ ไกร พงษ์พูล, พระสมณสาสน์เรื่องพระศาสนจักรของพระองค์ (Ecclesiam Suam) : เส้นทางต่างๆ ของพระศาสนจักร (The Paths of the Church) โดยพระสันตะปาปาปอลที่ 6 ค.ศ. 1964 (กรุงเทพมหานคร: บางประกอกการพิมพ์, 1999), หน้า 49-51.

⁴⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า, 55-56.

⁴⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-57.

⁵⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58-59.

ใจอีกฝ่าย หรือทำให้ฝ่ายอื่นพอใจ แต่หมายถึงความจริงใจที่มีต่อกันอย่างที่สุด (total sincerity) โดยไม่จำเป็นต้องลดทอนความเชื่อหรือความเห็นที่แตกต่างกัน และการเสวนานี้เป็นความปรารถนาของพระศาสนจักรที่มีต่อศาสนาอื่นๆ และไม่ได้มีความมุ่งหมายที่จะชักชวนให้เปลี่ยนศาสนาเหมือนอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต แต่เพื่อให้มนุษย์ได้เรียนรู้กันและกันมากขึ้น การทำงานร่วมกัน เพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกันและการสร้างสันติภาพ⁵⁰¹

ความสำคัญของการเสวนานี้พบได้ใน*กฤษฎีกางานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักร* กล่าวคือ พระศาสนจักรต้องเอาใจใส่มนุษย์โดยเฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และการดำรงชีวิตร่วมเสวนา และสังสรรค์กับเพื่อนมนุษย์อย่างจริงใจและอดทนเพื่อจะได้รับความต้องการของมนุษย์ การร่วมงานกันเพื่อสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่ถูกต้อง⁵⁰² และการเสวนานี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์กับการทำงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรดังจะเห็นได้จาก*ธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้* กล่าวคือการเสวนาช่วยทำให้พระศาสนจักรได้เรียนรู้ถึงระบบแบบแผนของมนุษย์ในที่ต่างๆ ทั้งที่เป็นคริสตชนและไม่ได้เป็น ซึ่งจะช่วยให้ผู้นำพระศาสนจักร นักเทววิทยาได้เข้าใจความเป็นจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะนำข้อคำสอนในพระคัมภีร์มาวินิจฉัยและให้คำตอบแก่มนุษย์ได้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมทั้งยังนำความรู้วิชาการและประสบการณ์ที่ได้จากการเสวนามารวมกับข้อคำสอนและธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติของพระศาสนจักรเพื่อให้ความรู้วิชาการที่ก้าวหน้าและความเชื่อทางศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันในการดำเนินชีวิตของมนุษย์⁵⁰³

จากหลักการทั้งหกประการที่ได้จากสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 สามารถสรุปลักษณะร่วมกันที่ส่งผลต่อการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกจนถึงปัจจุบันคือ พระศาสนจักรให้ความสำคัญกับมนุษย์และโลกเป็นอย่างมาก จากแต่เดิมที่มองว่าโลกไม่มีความสำคัญต่อพระศาสนจักร เนื่องจากหลักความเชื่อที่ว่าพระศาสนจักรเป็นสิ่งสมบูรณ์พร้อมในตนเอง เป็นสังคมที่ศักดิ์สิทธิ์และมีความเหนือกว่า พระศาสนจักรจึงถือตนว่ามีสิทธิอำนาจในการครอบครองรักษา สั่งสอน ตัดสินและประณามสิ่งต่างๆ บนโลกที่เห็นว่าขัดต่อหลักความเชื่อของพระศาสนจักร การแสดงออกของพระศาสนจักรในลักษณะนี้เกิดขึ้นตามโครงสร้างและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามประวัติศาสตร์ในยุคสมัยหนึ่งซึ่งมีอาจจะกระทำได้อีกต่อไปในยุคสมัยใหม่หรือยุคปัจจุบัน

⁵⁰¹ ปรีชา จินตเสวีวงศ์, *เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย* (นครปฐม:วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 193-194.

⁵⁰² ชิวาลย์ แสงแก้ว, *เอกสารแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 : พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักร (Ad Gentes)* (ม.ป.ท.: ม.ป.พ, 1992), หน้า 22-23.

⁵⁰³ “พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน *พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่ไม่ใช่คริสตศาสนา*, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 87 และ 126.

แม้ว่ายุคสมัยที่เปลี่ยนไปจะส่งผลให้สถานการณ์ของพระศาสนจักรต้องเปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งสำคัญที่สุดที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือ พันธกิจหรือบทบาทหน้าที่ของพระศาสนจักรคือ การนำสารแห่งความรอดไปสู่มนุษยชาติตามที่ได้รับมอบหมายจากพระเยซูและสืบทอดต่อกันมาโดยอัครสาวก (Apostle) และพระศาสนจักร ซึ่งพันธกิจนี้จะกระทำได้อาศัยการศึกษาและการทำความเข้าใจ มนุษย์และโลกในลักษณะใหม่ กล่าวคือ การร่วมเป็นหนึ่งในเดียวกันของพระศาสนจักรกับโลกในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ มิใช่การอยู่เหนือโลกเหมือนในอดีต แต่เป็นการเปิดตนเองให้รู้จักเป็นผู้เรียนรู้ รับฟัง การปรับเปลี่ยนความคิดและวิธีการปฏิบัติต่างๆ เป็นต้น

การร่วมเป็นหนึ่งในเดียวกับมนุษย์และโลกนี้ได้ก่อให้เกิดบทบาทใหม่ของพระศาสนจักรคือ การรับใช้และรับผิดชอบต่อมนุษย์ตามความเหมาะสมของยุคสมัย โดยอาศัยหลักความเชื่อในพระคัมภีร์ เป็นคำตอบให้กับมนุษย์และโลก การมีบทบาทต่อมนุษย์และโลกของพระศาสนจักรหรือการทำงานในด้านสังคมนี้ถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าการเผยแผ่ศาสนา ดังจะเห็นได้จากกฎปฏิญญาของสมัชชาของชาวลาตินอเมริกาที่กล่าวว่า “...ในบรรดางานต่างๆ ของการแพร่ธรรมนี้ งานของสังคมของคริสตชน นับเป็นงานที่เด่นที่สุด สภาพะสังคายนารัตนาลาตินอเมริกาจะเห็นงานนี้แผ่ขยายไปในวงกว้างทั่วโลกทั่วไป รวมทั้งด้านวัฒนธรรมด้วย”⁵⁰⁴ และพระศาสนจักรยังได้ก่อตั้งองค์กรซึ่งมีหน้าที่กระตุ้นให้ประชาชนของชาวคาทอลิกทั้งหลายได้ช่วยเหลือส่งเสริมความเจริญในประเทศแค้นแค้นและความยุติธรรมระหว่างประเทศ⁵⁰⁵

3.3 แนวทางพัฒนาสังคมของสังคายนาลาตินอเมริกาครั้งที่ 2 สู่สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียและพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

การประชุมสภาสังคายนาลาตินอเมริกาครั้งที่ 2 มิได้เกิดผลในรูปแบบของเอกสารทางการ 16 ฉบับเท่านั้น แต่ยังได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายทั้งในพระศาสนจักรคาทอลิกสากลและพระศาสนจักรคาทอลิกท้องถิ่น ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นประการหนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนา มนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยคือ การก่อกำเนิดของสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย (Federation of Asian Bishop's Conference, FABC) กล่าวคือ เป็นการรวมตัวของบรรดาพระสังฆราชในระดับภูมิภาคเอเชีย โดยมีที่มาจากหลักการสำคัญของสภาสังคายนาลาตินอเมริกาครั้งที่ 2 คือ อำนาจในการบริหารงานของพระสังฆราชร่วมกับพระสันตะปาปา (Collegiality) และเนื้อหา

⁵⁰⁴ พระสังฆราชสังวาลย์ ศุระตรงค์ และพระอัครสังฆราชยวง นิตโย, พระสมณกฎปฏิญญาแห่งสภาสังคายนาลาตินอเมริกาครั้งที่ 2 ว่าด้วยการแพร่ธรรมของฆราวาส : Decree on the Apostolate of Lay People (Apostolicam Actuositatem). (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 1996), หน้า 15-17.

⁵⁰⁵ “พระธรรมบัญญัติด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้,” ใน พระธรรมบัญญัติด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฎปฏิญญาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักรคำแถลงของสภาสังคายนาลาตินอเมริกา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีไม่ใช่คริสตศาสนา, แปลโดย Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 1968), หน้า 186.

ในธรรมนูญอภิบาลว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้⁵⁰⁶ ที่มุ่งเน้นให้พระศาสนจักรท้องถิ่นมีชีวิตและทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อให้เป็นพระศาสนจักรท้องถิ่นอย่างแท้จริง ส่งผลให้สหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับเอเชียด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียใน 3 ประเด็นสำคัญคือ 1)ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ 2)แนวคิดและแนวทางปฏิบัติงานพัฒนามนุษย์และสังคม และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียและการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย ดังนี้

1.ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย

สหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียถือกำเนิดขึ้นจากการรวมตัวของบรรดาพระสังฆราชในประเทศต่างๆของทวีปเอเชียในปีพ.ศ. 2513 โดยมีพระสันตะปาปาปอลที่ 6 เข้าร่วมประชุมที่กรุงมะนิลา

ประเทศฟิลิปปินส์ เพื่อหาแนวทางในการก่อตั้งองค์กรของพระสังฆราชในภูมิภาคเอเชีย และมีหัวข้อในการประชุมคือ การพัฒนาประชาชนในทวีปเอเชีย และการอภิบาลนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของเอเชีย สหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อปีพ.ศ. 2515 ที่ประเทศฮ่องกงโดยมีการวางกฎระเบียบต่างๆ ซึ่งได้รับการอนุมัติจากสมเด็จพระสันตะปาปาปอลที่ 6⁵⁰⁷ และมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลไว้ดังนี้

1.เพื่อศึกษาหาแนวทางในการเผยแพร่ศาสนาให้สอดคล้องกับคำสอนของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และสภาพการณ์ที่เป็นจริงของทวีปเอเชีย⁵⁰⁸

2.เพื่อตอบสนองข้อเรียกร้องของสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 ที่ให้ทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรับผิดชอบร่วมกันเพื่อหาแนวทางใหม่ในการให้บริการประชาชนทั้งที่เป็นคาทอลิกและไม่ใช่คาทอลิกอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในเอเชีย โดยเฉพาะปัญหาในช่วงทศวรรษที่ 2 ของงานพัฒนา ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนส่วนมากและหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน

4.เพื่อรับฟังเสียงเรียกร้อง ความต้องการ ความใฝ่ฝันของประชาชน และนำเอาคำสอนของพระศาสนจักรมาให้ประชาชน โดยการร่วมชีวิตกับประชาชนตามแบบอย่างของพระเยซูเจ้าและทำให้ชีวิตมนุษย์เต็มเปี่ยมอุดมสมบูรณ์ขึ้น⁵⁰⁹ กล่าวคือ ทำให้มนุษย์เจริญก้าวหน้า หลุดพ้นจากการเห็นแก่ตัว

⁵⁰⁶ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนจักรในเอเชียกับการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: กิ่งหิน,2531), หน้า 8-9.

⁵⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า คำนำครั้งที่ 1 ,8 และ36.

⁵⁰⁸ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองสารสินการพิมพ์, 2529), หน้า 42.

⁵⁰⁹ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนจักรในเอเชียกับการพัฒนา, หน้า 11.

ยุติสงครามและความขัดแย้ง เพื่อให้คนเป็นหนึ่งเดียวกันได้อย่างแท้จริง มุ่งหวังสร้างสังคมใหม่ที่ยุติธรรม เป็นสังคมที่ตรงต่อความต้องการของประชาชน เป็นสังคมที่เป็นหนึ่งเดียวกัน⁵¹⁰

5. เพื่อให้พระศาสนจักรเป็นพระศาสนจักรเอเชียอย่างแท้จริงคือ สร้างเทวศาสตร์การพัฒนาขึ้นเพื่อให้ชีวิตและคำสอนของพระเยซูกลมกลืนกับวัฒนธรรมของเอเชีย โดยอาศัยการเสวนาอย่างจริงจังและสม่ำเสมอกับพี่น้องศาสนาอื่น ๆ ที่สำคัญในเอเชีย เพื่อสนับสนุนจิตใจและพัฒนาคนทั้งครบ⁵¹¹

เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ข้างต้น สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียได้อาศัยหลักการที่สำคัญของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ของเอเชีย การมุ่งรับใช้ชาวเอเชียทุกคนมิใช่เฉพาะคาทอลิกในฐานะประชากรของพระเจ้า การวิเคราะห์สัญญาณแห่งกาลเวลา การปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น และการเสวนา เพื่อที่จะได้เข้าใจสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในทวีปเอเชียและหาทางทำงานเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ โดยอาศัยการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา การร่วมมือกับผู้อื่น การอุทิศตนทำงานที่มากกว่างานในอดีต การเคารพศาสนาอื่นๆ การปรับตัวให้คริสต์เป็นศาสนาของเอเชีย⁵¹² รวมถึงการจัดตั้งและสนับสนุนหน่วยงานอย่างถาวรเพื่อนำข้อตกลงมาสู่การปฏิบัติจริง คือ สำนักงานเพื่อการพัฒนาคน (Office for Human Development, OHD) ที่ประเทศฟิลิปปินส์⁵¹³ โดยเป็นหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานด้านการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจตามข้อความเชื่อในพระคัมภีร์⁵¹⁴ สร้างเทวศาสตร์เพื่อการพัฒนามนุษย์ในบริบทเอเชีย และให้คำแนะนำแนวทางการพัฒนามนุษย์และสังคมแก่บรรดาพระสงฆ์ในเอเชีย⁵¹⁵

⁵¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁵¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

⁵¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14.

⁵¹³ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนจักรในเอเชียกับการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: กังหัน, 2531), หน้า 17.

⁵¹⁴ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองศาสนการพิมพ์, 2529), หน้า 45.

⁵¹⁵ อัจฉรา สมแสงสรวง, ก้าวอย่างแห่งงานพัฒนา : ชีวิตและงานของพระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เฟื่องฟ้า, 2544), หน้า 130.

2.แนวคิดและแนวทางปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย

สหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียได้ให้แนวคิดและแนวทางปฏิบัติสำคัญในด้านการพัฒนาสังคมจากศาสน์และข้อตกลงในการประชุมสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียและการประชุมสภาพระสังฆราชเพื่อการพัฒนา(Bishops' Institute for Social Action,BISA) ซึ่งเป็นการประชุมที่จัดโดยสำนักงานเพื่อการพัฒนาคน ดังนี้

1. พระศาสนจักรท้องถิ่น หมายความว่า พระศาสนจักรที่ฝังรากลงในประชาชนด้วยการดำเนินชีวิต ต้องมีการเสวนากับศาสนาอื่นกับวัฒนธรรมและประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ และต้องทำเป็นประจำเสมอ ทำด้วยความรักและความถ่อมตนโดยรับเอาประวัติศาสตร์และชีวิตปัจจุบันของประชาชนนั้นมาเป็นแบบชีวิตของตนอย่างเต็มใจและด้วยความยินดี พระศาสนจักรต้องยอมรับทุกอย่างที่เป็นของประชาชนในท้องถิ่นนั้น⁵¹⁶

2. พระศาสนจักรของคนจน โดยต้องมีส่วนร่วมในความยากจนของประชาชนเหล่านั้น ต้องเป็นพยานยืนยันถึงการดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระเยซูในลักษณะที่ทำให้ทุกคนเข้าถึงอย่างสะดวกและพบความเป็นพี่เป็นน้องได้ รวมถึงการผูกพันตนเข้ากับการพัฒนาทั้งครบของประชาชน เพราะพระศาสนจักรเชื่อว่าความเป็นมนุษย์ของคนนั้นคือพระพรของพระเป็นเจ้า ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพระศาสนจักรที่จะเอื้ออำนวยให้มนุษย์ก้าวหน้าและเจริญขึ้นตามที่พระเยซูเจ้าได้มอบภารกิจไว้ นอกจากนี้พระศาสนจักรเอเชียยังแสดงตนเป็นพระศาสนจักรของคนหนุ่มสาว เป็นความหวังและพยายามตอบสนองความต้องการของคนหนุ่มสาวด้วยการลงมือปฏิบัติ⁵¹⁷

3. พระศาสนจักรเอเชียเป็นผู้รับใช้และเครื่องมือในการปลดปล่อยตามแบบอย่างพระเยซู โดยการแสวงหาพระอาณาจักรด้วยการต่อสู้ดิ้นรนกับประชาชนในประสบการณ์ชีวิตจริงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรมในโลกแห่งเอเชียนี้ เป็นพระศาสนจักรที่อยู่ในโลกไม่ได้หนีโลก และเป็นบทบาทหน้าที่ของคริสตชนทุกคนไม่ว่าจะเป็นฆราวาส นักบวช พระสงฆ์ หรือพระสังฆราช⁵¹⁸ การมีประสบการณ์ชีวิตจริงร่วมกับประชาชนในเอเชียเห็นได้จากการเตรียมการก่อนการประชุมสภาพระสังฆราชเพื่อการพัฒนาครั้งที่ 4 (BISA IV) กล่าวคือ มีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมเพื่อไปศึกษาเยี่ยมชม 4 ประเทศในเอเชียคือ ไทย เกาหลี อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ โดยใช้เวลา 6 วัน เพื่อพบปะพูดคุยกับคนกลุ่มต่างๆ เพื่อรับรู้ความคิดเห็น ปัญหาและความหวัง ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของปัญหาทั้งหมดที่เกิดขึ้นในเอเชีย เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการประชุมเพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขให้ประชาชนและสังคมเอเชียดีขึ้นต่อไป⁵¹⁹

⁵¹⁶ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนจักรในเอเชียกับการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: กิ่งหิน,2531), หน้า 21.

⁵¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14.

⁵¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

⁵¹⁹ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนจักรในเอเชียกับการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: กิ่งหิน,2531), หน้า 85.

จากแนวคิดที่สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียที่ได้ให้นิยามกับตนเองข้างต้นนี้ก่อให้เกิดแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย

1. การแสวงหาแนวทาง นโยบาย และการปฏิบัติใหม่ๆที่ยังไม่คุ้นเคยมาก่อน หมายถึง การเรียนรู้ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของประชาชนแทนการที่จะไปปรับเอาระบบเทวศาสตร์กฎหมายและสังคมแบบตะวันตกที่มีอยู่แล้วเช่นแต่ก่อน ซึ่งต้องอาศัยการเริ่มโดยผู้นำที่ต้องลงมือปฏิบัติ โดยเฉพาะพระสังฆราช ให้การสนับสนุน รับฟัง แลกเปลี่ยนความคิดกับประชาชนในเขตของท่าน มีการเสวนากันอย่างแท้จริงโดยมุ่งที่จะเรียนรู้จากเขา ให้การตัดสินใจของผู้นำศาสนาเป็นไปตามความต้องการของชุมชน⁵²⁰ การเสวนาที่สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียมุ่งเน้นคือ

1.1 การเสวนากับศาสนาอื่นๆ คือ การยอมรับ และเคารพความเชื่อทางศาสนาหลักของทวีปเอเชียที่มีมาตั้งแต่อดีตเนื่องจากศาสนาอื่นมีความหมายและมีส่วนส่งเสริมให้เกิดความรอดตามแผนการไถ่กู้ของพระเจ้าด้วย การเสวนานี้เป็นแสวงหาความเป็นพี่น้องเป็นบุตรของพระเจ้าองค์เดียวกัน⁵²¹

1.2 การเสวนากับประชาชนคือ คนยากจน ความยากจนของคนในเอเชียนั้นเป็นเรื่องของการถูกขัดขวางไม่ให้มีโอกาสในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือปัจจัยในการผลิตเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีขึ้น เพราะโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจการเมืองที่ไม่เป็นธรรม ขณะเดียวกันประชาชนเอเซียก็มีความร่ำรวยมากทางด้านจิตใจการเสวนากับคนยากจนนี้คือ การร่วมแลกเปลี่ยนชีวิตซึ่งกันและกัน การมีประสบการณ์และเข้าใจอย่างแท้จริง การเสวนาเรียกร้องให้ทำงานกับคนจน เรียนรู้จากคนจนถึงความฝันและความต้องการที่แท้จริงของเขาโดยการเปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นอยู่ การเสวนานี้เพื่อทำงานให้เกิดความยุติธรรมขึ้น และยังเป็นกิจกรรมและการไตร่ตรองความเชื่อ และบางครั้งก็เรียกว่าการปลุกจิตสำนึก เพื่อแสวงหาการเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม⁵²²

1.3 การเสวนากับวัฒนธรรม คือการรับเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเป็นแนวปฏิบัติในการแสดงออกและแบบเจริญชีวิตด้วย ส่วนใดที่ดีและสูงส่งของวัฒนธรรมและประเพณีถือปฏิบัติประจำชาติ จะต้องรับเอามาใช้ในชีวิตของคริสตชน ต้องรับเอามาทั้งจิตใจด้วยมิใช่แค่สภาพหรือการปฏิบัติภายนอกเนื่องจากสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียมีความเชื่อว่า การรับเอาวัฒนธรรมประจำชาตินี้จะช่วยให้งานของพระเจ้าซึ่งได้ทรงทำไว้กับประชาชนโดยทางวัฒนธรรมของเขา ก่อนที่เขาจะได้ยินคำสอนของพระคริสต์ด้วยซ้ำเป็นอันสำเร็จไป กล่าวคือ ประชาชนเหล่านั้นจะได้หันมารับคำสอนของพระคริสต์ได้ง่ายยิ่งขึ้น⁵²³

⁵²⁰ สำนักเลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนจักรในเอเชียกับการพัฒนา

(กรุงเทพมหานคร: กิ่งหิน, 2531), หน้า 76.

⁵²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21-22.

⁵²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-23.

⁵²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

2. พระศาสนจักรยังต้องขยายขอบข่ายงานของตนเองจากแต่เดิมที่ให้บริการทางด้านโรงเรียน โรงพยาบาลและงานบริการชุมชนต่างๆและงานเมตตาจิตมาสู่การพัฒนาคนทั้งครบเพราะคนที่มีชีวิตครบครันคือ เกียรติมงคลหรือภาพลักษณ์ของพระเป็นเจ้า จึงได้มีการเสนอโครงการต่างๆ เช่น การบริการอนามัย การทำงานกับประชาชนในเขตสลัม การทำงานรวมกลุ่มกับคนงาน การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจในอีกรูปแบบหนึ่งที่กำหนดให้ความเจริญด้านเศรษฐกิจ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการพัฒนาคนทั้งครบและมุ่งให้สร้างเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือกันและกันได้ และการอบรมให้การศึกษา โดยเน้นการใช้วิธีปลูกจิตสำนึกในเรื่องความยุติธรรม⁵²⁴

3. พระศาสนจักรของแต่ละประเทศต้องวิเคราะห์ปัญหาและแสวงหาข้อเท็จจริงตามวิธีการที่ถูกต้องด้วย จะถือเอาหลักความเชื่อของพระศาสนจักรเป็นเกณฑ์ปฏิบัติโดยทันทีไม่ได้ เนื่องจากปัญหาต่างๆ มีความซับซ้อน และพระศาสนจักรมีทรัพยากรจำกัด ต้องอาศัยความร่วมมือกับผู้อื่นภายนอกพระศาสนจักรด้วย รวมทั้งยังต้องนำผลที่ถูกต้องตามหลักวิชาการเกี่ยวกับปัญหาและสถานการณ์ทางสังคมและการเมืองที่ซับซ้อนมาผสมผสานกับแนวทางในการอภิบาลสัตบุรุษ⁵²⁵

4. พระศาสนจักรต้องนำเอาหลักความเชื่อและคำสอนในพระคัมภีร์ โดยเฉพาะพระวรสาร (พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่) มาใช้เป็นหลักปฏิบัติงาน เนื่องจากเนื้อหาในพระวรสารให้คุณค่ากับความเป็นมนุษย์ ซึ่งพระศาสนจักรในอดีตต่างได้นำคุณค่านี้มาใช้ตอบสนองต่อความจำเป็นของยุคสมัยอยู่เสมอ ดังนั้นสิ่งที่พระศาสนจักรจะเสนอให้จึงมิใช่เรื่องแผนการเฉพาะด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง แต่มีหน้าที่ประเมินสถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่ และให้ข้อเสนอระบบคุณค่าพระวรสารเป็นหลัก เพื่อชี้แนะแนวทางกระบวนการพัฒนาคนที่แท้จริงที่จะต้องเป็นไป⁵²⁶

5. พระศาสนจักรส่งเสริมอบรมเรียนรู้เรื่องคำสอนเกี่ยวกับพระศาสนจักรตามที่สังคายนาว่ากันที่2ในประเทศที่เป็นสมาชิกของสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียโดยเฉพาะในส่วนที่กล่าวถึงบทบาทของฆราวาสในกลุ่มชนที่มีความเชื่อแห่งพระศาสนจักรเอเชีย⁵²⁷

3. สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียและการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

จากความเป็นมา วัตถุประสงค์ การให้แนวคิดและแนวทางในการปฏิบัติงานพัฒนาของสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียและสำนักงานเพื่อการพัฒนาคนได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยใน 2 ประการ กล่าวคือ

⁵²⁴ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนจักรในเอเชียกับการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: กิ่งหิน, 2531), หน้า 77-78.

⁵²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-81.

⁵²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

⁵²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

1. สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงความคิดจากสภาสังคายนาสากลวาทีกันครั้งที่ 2 มาสู่การให้หลักการและแนวทางในการปฏิบัติแก่พระศาสนจักรในแต่ละประเทศที่ร่วมเป็นสมาชิก ซึ่งพระศาสนจักรคาทอลิกไทยเป็นสมาชิกด้วย

2. บุคลากรของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย ผู้มีส่วนร่วมในการบริหารงานในสำนักงานเพื่อการพัฒนาคนของสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียคือ บาทหลวงบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์⁵²⁸ ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งเป็นเลขาธิการ สำนักงานเพื่อการพัฒนาคนในปีพ.ศ. 2517-2519 และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการบริหาร ระหว่างปี 2521-2527⁵²⁹ บาทหลวงบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์เมื่อดำรงตำแหน่งเลขาธิการสำนักงานเพื่อการพัฒนาคนได้มีส่วนในการจัดประชุมสภาพระสังฆราชเพื่อการพัฒนาครั้งที่ 1 (BISA I) เมื่อปีพ.ศ. 2517 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ ให้พระสังฆราชเอเชียมีความเข้าใจและสำนึกต่อบทบาทของพระศาสนจักรด้านสังคม และให้การช่วยเหลือสนับสนุนแก่บุคลากรและองค์กรของพระศาสนจักรที่จะทำงานพัฒนาสังคมในแนวทางใหม่นี้⁵³⁰ และยังมีมุ่งเน้นถึงความสำคัญของการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรเอเชีย ดังนี้

“พระศาสนจักรเชื่อว่า โดยการทำงานเพื่อสังคมก็จะสามารถนำเอาความรักของพระคริสต์ลงปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ พระคริสต์ผู้ทรงสงสารประชาชนที่พบความลำบากต่างๆ พระศาสนจักรหวังเป็นอย่างยิ่งว่าโดยการร่วมในความทุกข์ยากนั้น ก็จะมีส่วนในการยกศักดิ์ศรีของมนุษย์ขึ้น”⁵³¹

พระศาสนจักรเอเชียสามารถร่วมในความทุกข์ยากกับประชาชนในลักษณะของการรวมกลุ่มโดยเริ่มจากกลุ่มเล็ก และขยายความร่วมมือระหว่างกลุ่มในทุกกระดับ⁵³² นอกจากนี้บาทหลวงบุญเลื่อนยังให้ความสำคัญกับความเป็นจริงสองประการที่พระศาสนจักรเอเชียต้องตระหนักถึงคือ 1. ต้องมีการเปลี่ยนแปลงความคิดจิตใจโดยการสละตนเองคือ การปลดปล่อยทุกสิ่งกีดขวางการเข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริงเพื่อจะได้รับการใช้และร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับประชาชนอย่างแท้จริง⁵³³ และ 2. ต้องพร้อมเสมอที่จะเสี่ยงกับความไม่แน่นอน ความไม่ปลอดภัย การต่อต้าน และผจญภัยในทิศทางที่มั่นใจว่าจะช่วยพัฒนามนุษย์ได้⁵³⁴

⁵²⁸ บาทหลวงบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ ได้รับการอภิเษกเป็นพระสังฆราชเมื่อปีพ.ศ. 2519

⁵²⁹ อัจฉรา สมแสงสรวง, ก้าวอย่างแห่งงานพัฒนา : ชีวิตและงานของพระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เฟื่องฟ้า, 2544), หน้า 131.

⁵³⁰ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองสารสันการพิมพ์, 2529), หน้า 10.

⁵³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

⁵³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 65-66.

⁵³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57-60.

⁵³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

บาทหลวงบุญเลื่อน หรือ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั้นทรัพย์ในเวลาต่อมา เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยตั้งแต่พ.ศ. 2513 ในฐานะเลขาธิการของคณะกรรมการคาทอลิกสงเคราะห์และพัฒนา⁵³⁵ ซึ่งต่อมาหน่วยงานนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็นสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาหน่วยงานนี้เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านสังคมที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการของสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย โดยมีความเป็นมาดังนี้

“เพื่อ (ความ) สะดวกและเพื่อความก้าวหน้าในกิจกรรมต่างๆ ของพระศาสนา จะสามารถดำเนินไปด้วยดีและเรียบร้อย จึงเริ่มมีการรวมกลุ่มตามคำริชของที่ประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่สอง ตั้งแต่ปี 2507 ที่เซยูนวอนบรรดามุขนายก (พระสังฆราช) ซึ่งเป็นประมุขของแต่ละสังฆมณฑลในประเทศใดประเทศหนึ่ง ให้รวมกลุ่มกันในรูปแบบของสภานับแต่นั้นเป็นต้นมา จึงเริ่มมีการรวมกลุ่มของบรรดาประมุขของสังฆมณฑลในประเทศไทยขึ้นโดยเรียกว่า “สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย” จึงเป็นสภาอันมั่งคั่งที่สร้างขึ้นโดยได้รับอนุมัติจากสันตะสำนัก (นครรัฐวาติกัน) ในปี 2508 ซึ่งบรรดามุขนายกมารวมกลุ่มปรึกษาหารือและร่วมมือกันในการดูแลอภิบาลคริสตชนเผยแผ่ศาสนา และปฏิบัติงานตามกิจกรรมทางศาสนาคริสต์ ด้านศาสนา การศึกษาอบรม จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม การสังคม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสุขภาพอนามัย และเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขสำหรับบรรดาคริสตชนและเพื่อนพี่น้องชาวไทย...”⁵³⁶ และเมื่อบาทหลวงบุญเลื่อนได้มีโอกาสไปทำงานของพระศาสนจักรระดับเอเชีย จึงทำให้ได้รับแนวคิดและแนวทางปฏิบัติของสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียมาปรับใช้ในการทำงานพัฒนามนุษย์สังคมในประเทศไทย⁵³⁷ ซึ่งจะได้นำเสนอและอธิบายในบทอื่นต่อไป

กล่าวโดยสรุปสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เป็นการประชุมที่มุ่งปฏิรูปแก้ไขปัญหาที่สั่งสมมานานภายในพระศาสนจักร การทบทวนถึงความหมายและบทบาทหน้าที่ของพระศาสนจักร โดยเฉพาะในเรื่องการปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งความคิด ท่าที และบทบาทของพระศาสนจักรที่มีต่อมนุษย์และสังคมในโลกในยุคสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากผลของสภาสังคายนาฯ ได้แก่ การคลี่คลายทางความคิดภายในพระศาสนจักร เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับพระศาสนจักรในการมีบทบาทใหม่ในโลกสมัยใหม่ที่พระศาสนจักรได้ปิดตนเองมานาน และบทบาทใหม่ที่สำคัญยิ่งคือการให้แนวทางการพัฒนามนุษย์และสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง

⁵³⁵ อัจฉรา สมแสงสว่าง, ก้าวอย่างแห่งงานพัฒนา : ชีวิตและงานของพระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั้นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เฟื่องฟ้า, 2544), หน้า 46.

⁵³⁶ สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิก, องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.), 2550), หน้า 30.

⁵³⁷ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนจักรในเอเชียกับการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: กังหัน, 2531), หน้า คำนำครั้งที่ 3.

ภารกิจของพระศาสนจักรทั้งส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น ที่สำคัญให้เสรีภาพและการมีส่วนร่วมที่ พระศาสนจักรท้องถิ่นจะเป็นตัวของตนเอง เป็นพระศาสนจักรที่อยู่ร่วมกับสังคมและวัฒนธรรมอื่นได้ หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ การปรับตัว เพื่อให้พระศาสนจักรสามารถตอบสนองและให้คำตอบแก่นุชนุษย์และโลกได้เหมาะสมกับยุคสมัย (aggiornamento, up to date) ซึ่งการปรับตัวให้เหมาะสมกับยุคสมัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้เป็น 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การทบทวนตนเองของพระศาสนจักรโดยเฉพาะในเรื่องความหมาย บทบาทหน้าที่โดยการ หันไปศึกษาพระคัมภีร์ ประวัติความเป็นมาของพระศาสนจักร คำสอนของบิดาจารย์ในยุคเริ่มแรก และการตั้งคำถามกับความเป็นไป ข้อผิดพลาดในอดีต การดำรงอยู่ของพระศาสนจักรในโลกปัจจุบัน เพื่อให้พบคำตอบในการทำหน้าที่ที่เหมาะสม คือ การใช้อำนาจในการสั่งสอนและการอภิบาลแก่ยุค สมัยในปัจจุบัน โดยยืนยันหนักแน่นในหลักความเชื่อ และธรรมเนียมปฏิบัติของพระศาสนจักร ขณะเดียวกันก็ไม่ปฏิเสธความก้าวหน้าหรือความเป็นจริงต่างๆ ในโลกปัจจุบันผลที่ได้จากการทบทวน ตนเองของพระศาสนจักรคือ นิยามของพระศาสนจักรใหม่ คือ ประชากรของพระเจ้า ความรอดเป็น ของมนุษย์ทุกคน ทุกวัฒนธรรมและความเชื่อต่างมีคุณค่าของอาณาจักรพระเจ้า การปรับ ความสัมพันธ์ทางอำนาจในการบริหารพระศาสนจักร การเปิดให้ฆราวาสมีส่วนร่วมในพันธกิจของพระ ศาสนาจักร รวมทั้งการตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ กล่าวคือ พระศาสนจักรต้องร่วม เดินทางไปกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของมนุษย์โลกอยู่เสมอแทนการยึดถือพระศาสนจักรเอง เป็นศูนย์กลางของโลกและมนุษย์อย่างในประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักรคาทอลิกที่ผ่านมาในอดีต เนื่องจากพระศาสนจักรให้ความสำคัญกับมนุษย์ และมุ่งหวังเพื่อรับใช้มนุษย์ให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ สมศักดิ์ศรีกับความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นบุตรและภาพลักษณ์ของพระเจ้า การให้ความสำคัญกับมนุษย์ ของพระศาสนจักรยังรวมไปถึงมนุษย์ที่นับถือศาสนาอื่นๆ ด้วย

2. การเปลี่ยนท่าทีของพระศาสนจักรต่อแนวคิดสมัยใหม่ (Modernism) ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา พระศาสนจักรเคยประณามว่าแนวคิดสมัยใหม่เป็นความหลงผิด เป็นการต่อต้านคำสอนของพระเจ้าที่ พระศาสนจักรเป็นผู้พิทักษ์และสั่งสอน เป็นอันตรายต่อสังคมโลกมาเป็นการยอมรับแนวคิด สมัยใหม่คือ เสรีภาพและการใช้เหตุผล เนื่องจากพระศาสนจักรแสดงให้เห็นว่าเสรีภาพและเหตุผล หรือการใช้ปัญญาของมนุษย์เป็นธรรมชาติที่ได้รับมาจากพระเป็นเจ้า และทั้งสองเรื่องนี้เป็นเงื่อนไข สำคัญของการเกิดขึ้นของวิชาการความรู้สาขาต่างๆ ซึ่งมีการพัฒนาก้าวหน้า และพระศาสนจักรเองก็ ได้รับประโยชน์จากความก้าวหน้าทางความรู้ ด้วยเหตุนี้พระศาสนจักรจึงได้ประกาศเน้นย้ำว่าศาสนา และวิชาความรู้ไม่ได้เป็นศัตรูหรือมีความขัดแย้งกันแต่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน สมาชิกของพระศาสน จักรจึงต้องแสวงหาความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่ควบคู่ไปกับการศึกษาหลักความเชื่อและข้อคำสอนใน พระคัมภีร์ซึ่งเป็นสารแห่งเสรีภาพที่สมบูรณ์ และการใช้เสรีภาพและเหตุผลที่แท้จริงและถูกต้องคือ การรักและช่วยเหลือโดยการมุ่งรับใช้มนุษย์และสังคมให้ดีขึ้น นอกจากการยอมรับเสรีภาพและการใช้ เหตุผลของมนุษย์แล้ว พระศาสนจักรยังยอมรับและยืนยันถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนาด้วย

3. การสืบทอดและพัฒนาคำสอนของด้านสังคมของพระศาสนจักรไปสู่การปฏิบัติสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ไม่เพียงสืบทอดหลักการวินิจฉัยสภาพความเป็นจริงหรือการอ่านสัญญาแห่งกาลเวลาของคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรเท่านั้น แต่ยังขยายผลไปสู่การนำคำสอนไปสู่การปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่พระศาสนจักรจะเรียกร้องหรือขอความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะฝ่ายรัฐให้นำคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาสังคมให้เกิดความยุติธรรมและเป็นสังคมที่เหมาะสมต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์มากยิ่งขึ้น การปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงจากผลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 อาศัยหลักการปรับตัวสู่ท้องถิ่นและการเสวนา รวมทั้งยังจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่ปฏิบัติการพัฒนาสังคมทั้งในระดับพระศาสนจักรสากลพระศาสนจักรในระดับภูมิภาค (เอเชีย) และพระศาสนจักรท้องถิ่น (ไทย) เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และทำให้สังคมโลกมีลักษณะหรือคุณค่าของอาณาจักรพระเจ้า คือ สันติ ความยุติธรรม การแบ่งปัน และความเป็นพี่เป็นน้องกัน นอกจากนี้สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ยังทำให้งานพัฒนามนุษย์และสังคมดำเนินไปอย่างเท่าเทียมกับพันธกิจที่สำคัญของพระศาสนจักรคือ การเผยแพร่วางศาสนา หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า งานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรก็คือการเป็นพยาน หรือการกระทำกิจการเพื่อยืนยันถึงความจริงของหลักความเชื่อและข้อคำสอนที่พระศาสนจักรได้เผยแพร่มานานมานั้นเอง

โดยภาพรวมแล้วสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมายทั้งภายในและภายนอกพระศาสนจักร ซึ่งได้แสดงผลออกมาปรากฏชัดในเรื่องของทัศนคติที่พระศาสนจักรได้ให้ความสำคัญมากในการทบทวนถึงความหมาย จุดมุ่งหมาย และบทบาทหน้าที่ของตน เพื่อที่จะให้พระศาสนจักรได้แสวงหาแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องต่อหลักความเชื่อ ความก้าวหน้าในทางวิชาการ และตอบสนองความต้องการของมนุษย์และสังคมโลกได้อย่างเหมาะสมและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

บทที่ 4

งานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อนสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

ความมุ่งหมายของบทนี้คือ การชี้ให้เห็นภาพรวมงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อนสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 กล่าวคือ การดำเนินงานหรือภารกิจด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงพ.ศ. 2500-2515 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อน อยู่ระหว่าง และหลังเสร็จสิ้นการประชุมสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญที่สะท้อนให้เห็นความคิดและการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อนที่จะมีการจัดตั้งหน่วยงานด้านสังคมอย่างเป็นทางการตามแนวทางที่สภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ให้อำนาจไว้ ดังนั้น การจะบรรลุจุดมุ่งหมายนี้จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการศึกษาและทำความเข้าใจประวัติศาสตร์การเผยแพร่ศาสนาและโครงสร้างของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล อันเป็นที่มาของการกำเนิด สถาปนาฐานานุกรม (Hierarchy)⁵³⁸ และการดำเนินภารกิจในด้านต่างๆ ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภารกิจหรืองานด้านสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵³⁸ ฐานานุกรม (hierarchy) มีที่มาจากศัพท์กรีก iera arche แปลว่า การปกครองอันศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง ลำดับชั้นของกลุ่มคนที่ได้รับศีลบวชและใช้อำนาจที่ได้รับจากศีลบวชนั้นเพื่อการอภิบาล โปรตศีลศักดิ์สิทธิ์ เทคนิ์ ปกครองตามฐานะหน้าที่จากสูงลงมาต่ำ ฐานานุกรมใช้อำนาจ 2 ทางคือ ทางศีลบวช (hierarchy of orders) และทางกฎหมาย (hierarchy of jurisdiction) อำนาจทางศีลบวชมุ่งทำให้ประชากรของพระเจ้าศักดิ์สิทธิ์ด้วยการถวายบูชา มิสซา และโปตศีลศักดิ์สิทธิ์ ผู้รับศีลบวชทุกคนเมื่อได้รับอำนาจถวายมิสซาและโปตศีลศักดิ์สิทธิ์ทางศีลบวชแล้ว อำนาจนั้นคงอยู่เสมอตลอดชีวิต นอกจากจะถูกโทษห้ามใช้โดยกฎหมายของพระศาสนจักร ส่วนอำนาจทางกฎหมายนั้นมุ่งการปกครองสมาชิกของพระศาสนจักรโดยตรง อำนาจนี้มิใช่มาโดยอาศัยศีลบวช แต่โดยการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในพระศาสนจักร ยกเว้นพระสันตะปาปาดำรงตำแหน่งโดยการเลือกตั้งที่ถูกต้อง ดังนั้น อำนาจนี้จึงขึ้นอยู่กับตำแหน่งหน้าที่หมดไปพร้อมกับตำแหน่งหน้าที่นั้นๆ อำนาจทางกฎหมายตามฐานานุกรมมี 3 อย่างคือ ออกกฎหมาย ตัดสินความและปกครอง ฐานานุกรมโดยศีลบวชมีลำดับชั้นจากสูงลงมาดังนี้ พระสังฆราช พระสงฆ์ สังฆานุกร ส่วนฐานานุกรมโดยกฎหมายมีลำดับชั้นจากสูงลงมาดังนี้ พระสันตะปาปา พระสังฆราช พระสงฆ์ สังฆานุกร ในมนัส จวบสมัย, สารานุกรมศาสนาคริสต์คาทอลิก ฉบับย่อ (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2526), หน้า 42-43.

ที่เป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการเผยแพร่ศาสนาหรือการประกาศพระวรสาร (Evangelization)⁵³⁹ ของบรรดาธรรมทูต (Missionaries)⁵⁴⁰

ภารกิจด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในบทนี้จะเน้นนำเสนอในช่วงพ.ศ. 2500-2515 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่จะสะท้อนแง่มุมหรือประเด็นสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ 1) ความต่อเนื่องของการดำเนินงานของบรรดาธรรมทูตชาวต่างประเทศในสยามยุคสร้างความเป็นสมัยใหม่ (สมัยรัชกาลที่ 4-5) และบาทหลวงพื้นเมือง และนักบวชชายและหญิงชาวไทยในเวลาต่อมา และ 2) การดำเนินงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงเวลานี้ที่ยังมิได้กำหนดให้มีหน่วยงานรับผิดชอบด้านสังคมอย่างเป็นทางการจนกระทั่งหลังเสร็จสิ้นการประชุมสภาสังคายนาชาติกันครั้งที่ 2 ด้วยเหตุนี้การนำเสนอเนื้อหาในบทนี้จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

4.1 ประวัติศาสตร์การเผยแพร่ศาสนาและโครงสร้างของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล

การเผยแพร่ศาสนาหรือการประกาศพระวรสารเป็นภารกิจที่สำคัญอย่างยิ่งของพระศาสนจักรคาทอลิก เนื่องจากเป็นคำสอนของพระเยซูเจ้า คือ “ท่านจงออกไปสั่งสอนนานาชาติ และทำให้เป็นศิษย์ของเรา จงโปรดศีลล้างบาปแก่เขาในพระนามแห่งบิดา พระบุตร และพระจิต จงสั่งสอนให้เขาปฏิบัติตามทุกอย่างที่เราได้สั่งสอนท่าน เราจะอยู่กับท่านตลอดไปจนสิ้นโลก”⁵⁴¹ ซึ่งบรรดาศิษย์หรืออัครสาวกของพระเยซูเจ้า และพระศาสนจักรคาทอลิกได้ปฏิบัติตามข้อคำสอนนี้มาจนถึงปัจจุบัน ภารกิจในการประกาศพระวรสาร หมายถึง การประกาศข่าวดีแก่ผู้ยากจนที่ได้รับการช่วยเหลือและปลดปล่อยจากความยากจนซึ่งกดขี่บังคับพวกเขาอยู่⁵⁴² อย่างไรก็ตามก่อนที่จะศึกษาประวัติการ

⁵³⁹ พระวรสาร(Gospel) เป็นศัพท์ภาษาอังกฤษแบบเก่า (แองโกล-แซกซอน) มาจากคำว่า god (good) และ spell (table) แปลว่า ข่าวดี ซึ่งตรงกับคำแปลภาษากรีก evangelien พระเยซูทรงใช้คำว่า “ข่าวดี” ในความหมายที่สำคัญดังนี้คือ 1) ข่าวแห่งความรอดสำหรับคนจน 2) อาณาจักรพระเจ้า ฟังสังเกตว่าข่าวดีนี้เป็นข่าวเกี่ยวกับสิ่งที่ยังไม่เกิด แต่จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน บรรดาอัครสาวกก็ประกาศสอนชีวิตประวัติพระเยซูคริสต์ตามที่พวกเขารู้จัก และเริ่มมีการใช้เรียกหนังสือพระชีวิตประวัติด้วยคำว่า “พระวรสาร” ในศตวรรษที่ 2 พระศาสนจักรยุคแรก ถือว่าพระวรสารมีเพียงหนึ่ง แต่เขียนสี่แบบคือ พระวรสารตามคำเล่าของมัทธิว มาร์โก ลูกา และยอห์น การที่พระศาสนจักรยอมรับพระวรสารทั้งสี่เล่ม ก็เพื่อที่เราจะได้ทราบความจริงเกี่ยวกับพระชีวิตประวัติและคำสอนของพระเยซูเจ้าในหลายๆแง่ สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ เป็นต้นพระวรสารเขียนโดยนักบุญมัทธิว มาร์โก ลูกาส่วนพระวรสารเขียนโดยนักบุญยอห์นนั้นมีลักษณะต่างออกไป คือ ท่านสอดใส่คำอธิบายส่วนตัว การประยุกต์และการอ้างอิงมากกว่า และสามารถดูคำอธิบายเพิ่มเติมได้จาก (มันส์ จวบสมัย 2526: 112-113)

⁵⁴⁰ ธรรมทูต (Missionary) ตามศัพท์ภาษาลาตินแปลว่า “ผู้ถูกส่งไป” หมายถึง พระสงฆ์ นักบวชที่ถูกส่งไปประกาศพระวรสารในดินแดนที่ยังไม่รู้จักพระเยซูคริสต์ ศัพท์คำนี้เริ่มใช้เป็นครั้งแรกเมื่อปีค.ศ.1622 ซึ่งเป็นปีที่ก่อตั้งสมณกระทรวงเผยแพร่ศาสนา และสามารถดูคำอธิบายเพิ่มเติมได้ใน (มันส์ จวบสมัย 2526: 133)

⁵⁴¹ ประวัติพระศาสนจักรไทย : สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาชาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2098-2508) (นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม,2533), หน้า 2-3.

⁵⁴² บาทหลวงสิลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกประเทศไทย, 2545), หน้า 60-61.

เผยแพร่วรรณคดีของพระศาสนจักรคาทอลิกไปยังดินแดนต่างๆ ที่อยู่นอกทวีปยุโรป จำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความหมาย โครงสร้าง และบทบาทหน้าที่ของพระศาสนจักรคาทอลิกในปัจจุบัน ดังนี้

พระศาสนจักร (CHURCH/ ECCLESIA/ EKKLESIA) หมายถึงการรวมตัว ชุมชนหรือ หมู่คนที่มีความเชื่อในพระเยซูคริสตเจ้า (Jesus) ซึ่งได้ให้คำสอน (Bible) และสร้างความสัมพันธ์กับมนุษย์ใหม่ (พันธสัญญาใหม่/New Covenant/ New Testament) ที่มีความต่อเนื่องจากความสัมพันธ์เดิม (พันธสัญญาเดิม/Old Covenant/ Old Testament) และที่มาของพระศาสนจักรมาจากการพิจารณาที่เกี่ยวข้องกัน 2 เรื่องคือ

1. คำสอน หรือพระคัมภีร์ (Bible) จากเนื้อหาในพระคัมภีร์พันธสัญญาเดิมสู่พันธสัญญาใหม่

ในพันธสัญญาเดิม กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของมนุษย์ (ชาวยิว) ซึ่งถูกเรียกมาให้อยู่ร่วมกันในสังคม โดยมีหน้าที่ปกครองดูแลโลก และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเป็นเจ้า แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ถูกทำลายลงด้วยบาปของมนุษย์ จึงเป็นสาเหตุของการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้าขึ้นมาใหม่โดยผ่านทางความตายและการฟื้นคืนชีพของพระเยซูคริสตเจ้า ผู้ซึ่งเป็นบุคคลที่พระเป็นเจ้าได้ทรงส่งมาเพื่อสร้างความสัมพันธ์หรือพันธสัญญาใหม่กับมนุษย์ กล่าวคือ เป็นการรวมตัวหรือชุมชนใหม่ที่มีลักษณะที่แยกออกจากศาสนายูดา (ศาสนาของชาวยิวหรือชนชาติอิสราเอล) และสร้างโครงสร้างของชุมชนใหม่ขึ้นมา ซึ่งสมาชิกชุมชนผูกพันกันโดยผ่านทางพระจิต มีหลักการดำเนินชีวิตร่วมกัน เช่น การเห็นพ้องต้องกันของชุมชนความเชื่อในกรุงเยรูซาเล็มที่นำทรัพย์สินต่างๆ มาไว้เป็นทรัพย์สินสมบัติของชุมชน และสมาชิกชุมชนมีหน้าที่ต่างๆ ตามที่อัครสาวกในฐานะผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนของพระเยซูคริสตเจ้าได้มอบหมายไว้ เช่น งานเมตตาจิตช่วยเหลือผู้ขัดสน การสั่งสอน ตักเตือน และทำพิธีล้างให้แก่ผู้มีความเชื่อ รวมถึง “พิธีหักปัง” (breaking of the bread) เป็นศูนย์กลางเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกัน⁵⁴³

หนังสือกิจการอัครสาวกในพันธสัญญาใหม่ มีข้อความของนักบุญเปาโล (St.Paul) ได้บรรยายพระศาสนจักรในฐานะสวนหรือแปลงเพาะปลูกของพระเป็นเจ้า ความเจริญเติบโตของพระศาสนจักรขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือของพระเจ้า โดยการสร้างพื้นฐานของพระเยซูคริสตเจ้า ความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า พระศาสนจักรเป็นเสาหลักและรากฐานในเรื่องของความจริง กล่าวคือ การเกิดใหม่ การร่วมชีวิตกับพระคริสต์ พระอาณาจักรของพระเจ้า พระศาสนจักรถูกสร้างขึ้นให้สมาชิกมีชีวิตในพระคริสต์เจ้า เป็นร่างกายของพระคริสต์เจ้า โดยมีพระคริสต์เจ้าเป็นศีรษะของพระศาสนจักร นอกจากนี้พระศาสนจักรยังเกี่ยวข้องกับอาณาจักรพระเจ้า กล่าวคือ เป็นประชากรใหม่ที่พระเจ้าทรงเลือกสรรเข้าสู่อาณาจักรพระเจ้า โดยมีผู้นำคือ นักบุญเปโตร (St. Peter) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำของอัครสาวกทั้ง 12 คน โดยมีหน้าที่ต่อสมาชิกในพระศาสนจักรคือ ศีลศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ (Sacraments) การสอนความเชื่อต่างๆ ดังนั้นพระศาสนจักรจึงอาจหมายถึง อาณาจักรสวรรค์หรือ

⁵⁴³ Patrick A O'Boyle, D.D. and John P. Whalens, "CHURCH, I (IN THE BIBLE)," New Catholic Encyclopedia :Volume III CAN_COL (1981) : 678

อาณาจักรพระเจ้า (Kingdom of God)⁵⁴⁴ และงานเมตตาจิตถือว่าเป็นอำนาจหน้าที่ของพระศาสนจักรในฐานะที่เป็นการแสดงออกของความเชื่อและหลักการของคริสตชนอย่างเป็นทางการและเป็นรูปธรรม และลักษณะที่โดดเด่นของคริสตชนคือ สมาชิกของพระศาสนจักรถูกทำให้เป็นหนึ่งเดียวกัน คือ เป็นลูกของพระเจ้า มนุษย์มีพระเจ้าเป็นพระบิดาองค์เดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยกกัน มีการคืนดีกันระหว่างมนุษย์ เช่น กรีก-คนชาติอื่น นาย-ทาส ผู้ชาย-ผู้หญิง เป็นต้น พระเยซูคริสต์และพระศาสนจักรไม่สามารถแบ่งแยกได้⁵⁴⁵

2. การพัฒนาความคิดจากพันธสัญญาใหม่มาสู่การสังเคราะห์ในเชิงเทววิทยา การพัฒนาความคิดและความหมายของพระศาสนจักรในมุมมองนี้แตกต่างจากมุมมองพระคัมภีร์ ซึ่งได้กล่าวถึงความหมายและลักษณะต่างๆของพระศาสนจักร ขณะที่ในทางเทววิทยาพยายามที่จะหาสาระดีหรือแก่นแท้ (essence) ของพระศาสนจักร โดยตั้งคำถามว่า ความเป็นจริงหรือสภาพที่สมบูรณ์ของพระศาสนจักรคืออะไร นักวิชาการสมัยใหม่จำนวนไม่น้อยเชื่อว่า การสังเคราะห์ความคิดเรื่องพระศาสนจักรจากพันธสัญญาใหม่ควรมุ่งเน้นที่สำคัญคือ พระศาสนจักรในฐานะประชากรใหม่ของพระเจ้า และเป็นการทำสัญญาหรือพันธสัญญาใหม่มากกว่าที่จะมีความคิดว่าชนชาติอิสราเอล (ชาวยิว) จะเป็นประชากรที่ได้รับพันธสัญญาจากพระเจ้า พระศาสนจักรในฐานะประชากรแห่งพันธสัญญาใหม่ ซึ่งพระเป็นเจ้าของพระองค์ปลดปล่อยประชากรเหล่านั้นจากอำนาจของบาปและปีศาจ ดังเช่นที่พระเจ้าเคยปลดปล่อยชาวอิสราเอลออกจากความเป็นทาสของอียิปต์และบาบิโลนในพันธสัญญาเดิม พระเป็นเจ้าของพระองค์ทรงอภัยบาป ทำให้พวกเขาศักดิ์สิทธิ์ และให้ชีวิตแก่พวกเขา และทรงดำรงชีวิตร่วมกับพวกเขาผ่านทางชีวิตของพระเยซูคริสต์เจ้า ซึ่งทำให้พันธสัญญาเดิมสมบูรณ์ขึ้นในพันธสัญญาใหม่⁵⁴⁶

นอกจากนี้ในพันธสัญญาใหม่ยังกล่าวถึงพระศาสนจักรในฐานะที่เป็นชุมชนในด้านจิตวิญญาณ ซึ่งได้รับการสถาปนาจากพระเยซูคริสต์เจ้า พระศาสนจักรได้แสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของพระเยซูคริสต์เจ้าท่ามกลางมนุษย์จนกระทั่งวาระสุดท้ายของโลกการดำรงอยู่ของพระศาสนจักรก็คือความสมบูรณ์ของงานไถ่กู้ที่ได้กล่าวไว้ในพันธสัญญาเดิมผ่านการดำเนินชีวิตของพระเยซูคริสต์เจ้า พระศาสนจักรจึงดำรงอยู่ในวัฒนธรรม (ยิว) และจะต้องมีชีวิตร่วมกับสมาชิกผู้ร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน

⁵⁴⁴ อาณาจักรพระเจ้า (Kingdom of God) มีความหมายตามเทววิทยาปัจจุบัน และตามคำสอนของสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 หมายถึง ความรอดมิใช่มีแค่ระดับบุคคลแต่มีรวมถึงระดับสังคม กล่าวคือ เป็นความรอดของมนุษยชาติทั้งครบที่รวมเป็นเอกภาพ เมื่อเราคิดถึงความรอดของมนุษย์ เราต้องไม่กำหนดวงให้อยู่เพียงแค่ระดับบุคคลในพระศาสนจักร แต่เราจะต้องมองในวงกว้างกว่านั้นคือ ความรอดมีจุดรวมอยู่ที่พระเจ้า ซึ่งมีเงื่อนไขสากลคือ ความยำเกรงพระเจ้าและการกระทำที่ถูกต้องของทุกคน ไม่ว่าจะเป็ใคร ถือศาสนาไหน อยู่ในยุคใดก็ตาม นอกจากนี้ ความรอดยังหมายถึง ภาวะการณ์ในพระคริสต์ “ถ้าใครอยู่ในพระคริสต์ เขาก็เป็นสิ่งสร้างใหม่” ความรอดมิใช่เป็นเรื่องของการเพิ่มจำนวนของพระศาสนจักรเป็นประการแรก แต่หมายถึง การส่งเสริมให้มนุษยชาติมีเอกภาพในพระคริสต์อย่างเข้มข้น จนในที่สุดเรียกได้ว่าเป็นความเปี่ยมไปบุลย์ (pleroma) ของพระคริสต์นั่นเอง และสามารถดูคำอธิบายเพิ่มเติมได้จาก มนัส จวบสมัย (ผู้เรียบเรียง). 2526. สารานุกรมศาสนาคริสต์คาทอลิก ฉบับย่อ.ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์. หน้า 196-198

⁵⁴⁵ สรุปและเรียบเรียงจาก CHURCH, I (IN THE BIBLE) ใน Patrick A O'Boyle, D.D.,John P. Whalens.1981. *New Catholic Encyclopedia :Volume III CAN_COL*. Washington D.C. The Catholic University of America. p.679.

⁵⁴⁶ สรุปและเรียบเรียงจาก *Ibid.* p.681.

สมาชิกเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเทศน์สอนและโครงสร้างของพระศาสนจักร⁵⁴⁷ การพัฒนาความหมายของพระศาสนจักรในลักษณะนี้เกิดขึ้นและได้รับการยอมรับให้มีความสำคัญในธรรมนูญพระศาสนจักรแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

พระศาสนจักรคาทอลิกเปรียบเสมือนชุมชนหรือสังคมหนึ่ง ซึ่งจะดำรงอยู่ได้ก็โดยอาศัยโครงสร้างหรือพระฐานานุกรมในพระศาสนจักร ซึ่งมีความหมายว่า การเป็นผู้นำประชากรของพระเป็นเจ้าของเจ้า ซึ่งได้รับการมอบอำนาจมาจากพระเยซู และความเป็นผู้นำของพระศาสนจักรก็คือ การเป็นผู้รับใช้ การเป็นผู้หล่อเลี้ยงบำรุงการเจริญเติบโตของบรรดาประชากรของพระเจ้า พระเยซูคริสตเจ้าได้ทรงแต่งตั้งตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ไว้นในพระศาสนจักรสำหรับบำรุงเลี้ยงประชากรของพระเป็นเจ้าของเจ้าให้เจริญเติบโตขึ้น⁵⁴⁸ หรือกล่าวให้ง่ายคือ พระฐานานุกรม หมายถึงหน้าที่ของสมาชิกของพระศาสนจักร⁵⁴⁹ พระฐานานุกรมในพระศาสนจักรคาทอลิกมีองค์ประกอบดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

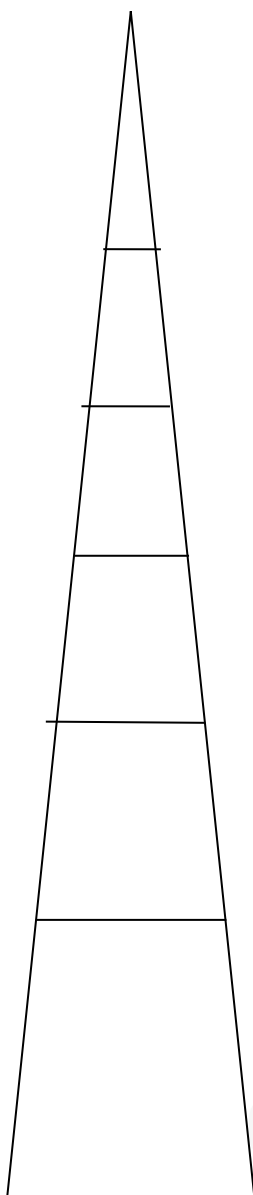
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁵⁴⁷ Ibid., p.683

⁵⁴⁸ Luc Colla (เขียน). เรื่อง อภรณ์รัตน์ และ Agatha จิตอุทฺตน์ (แปลและเรียบเรียง). 1992. พระคริสตเจ้าและพระศาสนจักรของพระองค์.ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 136.

⁵⁴⁹ เสรี พงศ์พิศ. พระศาสนจักร (CHURCH) ใน ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. 2522. ศาสนาคริสต์. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 111.

แผนภาพที่ 2 โครงสร้างและฐานานุกรมของพระศาสนจักรคาทอลิก

- 1) พระสันตะปาปา (Pope) เป็นผู้แทนของพระเยซูคริสตเจ้า เป็นศีรษะของพระศาสนจักร จึงเป็นประมุขของพระศาสนจักร และเป็นพระสังฆราชแห่งกรุงโรมมีหน้าที่ปกครองพระศาสนจักร ร่วมกับคณะพระสังฆราชที่สืบทอดจากอัครสาวก (Apostles)
- 2) พระคาร์ดินัล (Cardinal) คือ ตำแหน่งหรือยศพิเศษที่ได้รับการแต่งตั้งจากพระสันตะปาปา ส่วนมากเป็นพระสังฆราช พระสงฆ์และสังฆานุกร เป็นผู้แทนพระสันตะปาปา มีหน้าที่ช่วยพระสันตะปาปาทั้งในเรื่องที่เป็นส่วนตัวและหมู่คณะ และมีหน้าที่เลือกพระสันตะปาปาองค์ใหม่
- 3) พระสังฆราช (Bishop) เป็นผู้แทนพระเยซูคริสตเจ้า เป็นสงฆ์สูงสุด มีหน้าที่คือ อภิบาล (บำรุงเลี้ยงดู) คริสตชนให้มีเอกภาพ เป็นอาจารย์แห่งข้อความเชื่อ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเจ้าหน้าที่รักษาระเบียบที่ถูกต้อง
- 4) พระสงฆ์/บาทหลวง (Priest) มีหน้าที่ประกอบพิธีมิสซา โปรตุสศีลศักดิ์สิทธิ์
- 5)สังฆานุกร (Deacon)เป็นผู้ช่วยพระสงฆ์ มีหน้าที่ตามที่พระสงฆ์มอบหมาย เช่น โปรตุสศีลศักดิ์สิทธิ์บางประเภท อ่านพระคัมภีร์ให้ฆราวาสฟัง สั่งสอนและตักเตือนฆราวาส
- 6) ฆราวาส(Laity)/นักพรต/นักบวช (Monks) ฆราวาส หมายถึง ผู้ที่มีความเชื่อในพระคริสตเจ้าทุกคน ยกเว้นผู้ได้รับศีลบวช (พระสันตะปาปา พระคาร์ดินัล พระสังฆราช พระสงฆ์) ซึ่งมีหน้าที่ต่อพระศาสนจักรคือ การนำความเชื่อคำสอนไปดำเนินชีวิตประจำวัน ต้องดูแลรักษาพระศาสนจักร การมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ศาสนาโดยดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างหรือพยานในความรักของพระเจ้าที่มีต่อมนุษย์

นักพรต/นักบวช (Religious) คือ ฆราวาสที่ปฏิญาณตนผูกมัดตนเองให้ใกล้ชิดกับพระเจ้า เป็นเจ้า ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างพระวรสาร และถือกฎ 3 ข้อคือ ความบริสุทธิ์ ความยากจน และความนอบน้อม โดยมีหน้าที่ต่อพระศาสนจักร 2 รูปแบบคือ การอุทิศตนเพื่อการภาวนา และการอุทิศตนในการปฏิบัติภารกิจทั้งครบคือ การประกาศพระวรสารผ่านการทำงานช่วยเหลือให้บริการแก่มนุษย์ เช่น ด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล การดูแลผู้ด้อยโอกาส และการภาวนาด้วย

ที่มา: สรุปลและเรียบเรียงจาก Luc Colla. เรื่อง อภรณ์รัตน์ และ Agatha จิตอุทัย (แปลและเรียบเรียง). 1992. พระคริสตเจ้าและพระศาสนจักรของพระองค์. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 136-143.

ประวัติศาสตร์การเผยแพร่ศาสนาหรือการประกาศพระวรสารของพระศาสนจักรคาทอลิก อาจจัดแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้

1. การเผยแพร่ศาสนาในยุคเริ่มแรก คือ หลังการสิ้นพระชนม์ของพระเยซู ประมาณปีคริสต์ศักราช หรือ ค.ศ. 33 เป็นต้นไปจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 4 โดยมีผู้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ศาสนาหรือประกาศข่าวดี คือ ศิษย์หรือผู้ติดตามพระเยซูคริสตเจ้า หรือที่รู้จักกันในนามอัครสาวก (Apostles) และผู้มีความเชื่อจำนวนหนึ่ง ซึ่งเริ่มเผยแพร่คำสอนและการปฏิบัติตามแนวทางที่พระเยซูได้ทำเป็นแบบอย่างไว้ เช่น การรักษาคนป่วย การแบ่งปันทรัพย์สิน การกินอาหารร่วมกันผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นคนบาป (ในสมัยนั้นคือ คนเก๋บภาซี โสเถณี) การตั้งผู้ดูแลกลุ่มคริสตชน เป็นต้น การเผยแพร่ศาสนานี้ เริ่มต้นในหมู่ชาวยิวในกรุงเยรูซาเล็มก่อน และค่อยๆ ขยายตัวไปสู่คนต่างชาติในดินแดนใกล้เคียง เช่น แคว้นสะมาเรีย เมืองเซซารียา เมืองอันติโอก (ประเทศกรีซ) ดินแดนที่อัครสาวกเข้าไปเผยแพร่ในช่วงเริ่มต้นนี้อยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิโรมัน การเผยแพร่ศาสนาไปถึงกรุงโรมศูนย์กลางของจักรวรรดิโรมันด้วย ซึ่งในช่วงนี้การประกาศข่าวดีเต็มไปด้วยอุปสรรคต่างๆ ทั้งจากชาวยิวเองที่ต่อต้านความเชื่อเรื่องการกลับคืนชีพของพระเยซูคริสตเจ้า ไม่เชื่อว่าพระเยซูคริสตเจ้าเป็นพระผู้ไถ่หรือผู้ช่วยให้รอด (Messiah)⁵⁵⁰ และการเบียดเบียนศาสนาจากจักรวรรดิโรมัน เนื่องจากผู้ที่กลับใจและมีความเชื่อในศาสนาคริสต์จะไม่ยอมรับนับถือองค์จักรพรรดิเป็นพระเจ้า และการปฏิบัติศาสนกิจที่ให้สิทธิเฉพาะคริสตชน เช่น พิธีหักปังในการกินเลี้ยง⁵⁵¹ ซึ่งเป็นการกระทำในที่ลับเฉพาะ จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดและการใส่ร้ายจนนำมาสู่การเบียดเบียนผู้ที่นับถือคริสตศาสนาอยู่เสมอ⁵⁵²

2. การเผยแพร่ศาสนาในดินแดนทั้งหมดของยุโรป ซึ่งเริ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4 อันเป็นช่วงเวลาที่จักรพรรดิคอนสแตนตินได้ให้เสรีภาพในการนับถือคริสตศาสนา และในเวลาต่อมา คริสตศาสนาได้รับการสถาปนาให้เป็นศาสนาประจำจักรวรรดิโรมัน ซึ่งมีผลทำให้การเผยแพร่ศาสนาขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในอาณาจักรโรมันตะวันตกที่มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงโรม และอาณาจักรโรมันตะวันออกที่มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 การเผยแพร่ศาสนาในช่วงนี้ ได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่พิเศษระหว่างคริสตศาสนากับการเมือง การเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองของคริสตศาสนามีสาเหตุหลายประการ ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ การที่จักรพรรดิโรมันให้ความสำคัญต่อกรุงคอนสแตนติโนเปิล (อาณาจักรโรมันตะวันออก) จนความสนใจที่

⁵⁵⁰ ความรู้เกี่ยวกับหนังสือกิจการอัครสาวก และกิจการอัครสาวก ใน คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม แผนกพระคัมภีร์. 2007. พระคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาใหม่. ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์. หน้า 363-471 หนังสือกิจการอัครสาวก อาจเรียกได้อีกชื่อหนึ่ง คือ ประวัติศาสตร์การก่อกำเนิดของคริสตศาสนา

⁵⁵¹ พิธีหักปังในการกินเลี้ยงก็คือ ศีลมหาสนิท (Eucharist) ซึ่งมีความหมายว่า การขอบคุณ เป็นส่วนสำคัญในพิธีมิสซา (Mass) ของคริสตศาสนาในปัจจุบัน ความหมายของศีลมหาสนิทคือ องค์พระเยซูที่ทรงสละร่างกายเพื่อไถ่บาปมนุษย์ ดังนั้นการรับศีลมหาสนิททุกครั้งจึงเป็นการขอบพระคุณและระลึกถึงความหมายนี้และศีลมหาสนิทจะเพิ่มกำลังใจให้กับคริสตชนเพราะพระเยซูเจ้าประทับอยู่ในตัวของพวกเขา

⁵⁵² กาสตอง กูร์ตัวส์ (เขียน). ร. รัตน์ บำรุงตระกูล, พระสังฆราช (แปล). ไม่ปรากฏปีพิมพ์. ประวัติพระศาสนจักรสากล เล่ม 1: ตั้งแต่กำเนิดพระคริสตศาสนา ถึง สงครามครูเสด. ฉะเชิงเทรา. สำนักพิมพ์แม่พระยุคใหม่. หน้า 13

มีต่อกรุงโรม (อาณาจักรโรมันตะวันตก) น้อยลงมาก จึงทำให้พระสันตะปาปาต้องพึ่งอำนาจของ กษัตริย์ฝรั่งเศสคือ เปแปง จึงได้มีการอภิเษกษัตริย์เปแปงโดยนักบุญโบริสฟาส พระสังฆราชแห่ง ประเทศฝรั่งเศสกระทำในนามของพระสันตะปาปาเป็นผู้สวมมงกุฎในปี.ศ. 751⁵⁵³ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างพระศาสนจักรและอาณาจักร กล่าวคือ ฝ่ายพระศาสนจักร โดยพระสันตะปาปาทรงเป็นผู้มอบอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของพระเป็นเจ้าแก่กษัตริย์ให้ทำหน้าที่ดูแลปกครองอาณาจักร ส่วนฝ่ายอาณาจักรมีหน้าที่คุ้มครองและส่งเสริมงานประกาศข่าวดีของพระศาสนจักร ความสัมพันธ์นี้เป็นที่รู้จักในอีกชื่อคือ แนวคิดหรือลัทธิเทวสิทธิ์ (Divine Right)

หลังจากนั้นกษัตริย์เปแปงได้ถวายที่ดินจากการทำศึกให้พระสันตะปาปาเป็นผู้ปกครองดูแล ในปี.ศ. 756 เหตุการณ์นี้นับเป็นจุดเริ่มต้นของการกำเนิดรัฐของพระสันตะปาปา⁵⁵⁴ เป็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกันมากยิ่งขึ้นระหว่างฝ่ายศาสนาและการเมือง และในเวลาต่อมาประมาณ คริสตศตวรรษที่ 8 สมัยกษัตริย์ชาร์เลอมาญ ผู้เป็นโอรสสืบราชสมบัติต่อจากกษัตริย์เปแปง เป็นผู้มึบทบาทสำคัญในการนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่อาณาจักรและพระศาสนจักร อันเนื่องมาจากความเชื่อของกษัตริย์ที่มีต่อคริสตศาสนา จึงส่งผลให้พระคัมภีร์ของคริสตศาสนาได้กลายเป็นระเบียบชีวิตที่ปัจเจกชนและสังคม มีการปกป้องศาสนาและเผยแพร่ศาสนาโดยอาศัยกองทัพ มีจำนวนอาราม นักพรตและศูนย์เผยแพร่ศาสนาเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้กลายเป็นศูนย์กลางความก้าวหน้าทางความรู้ วิทยาการต่างๆ และเอาใจใส่ดูแลคนยากจน เด็กกำพร้า คนชรา และคนเจ็บป่วย⁵⁵⁵ การเผยแพร่ศาสนาในช่วงเวลานี้ โดยเฉพาะตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 13 ผู้ที่มีบทบาทหลักคือ คณะโดมินิกันและคณะฟรันซิสกัน ซึ่งเป็นคณะนักพรตหรือนักบวชที่ถือความยากจน และมุ่งฟื้นฟูชีวิตทางจิตวิญญาณของคริสตชน คณะทั้งสองจะกำหนดตัวธรรมทูตและให้การอบรมเพื่อตอบสนองต่องานเผยแพร่ศาสนาในพื้นที่ต่างๆ ตามคำขอของพระสันตะปาปา⁵⁵⁶

3. การเผยแพร่ศาสนาในดินแดนนอกทวีปยุโรปตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 16 เป็นต้นไป เนื่องมาจากความสำเร็จของการค้นพบดินแดนใหม่ของประเศมหาอำนาจทางทะเลคือ สเปนและโปรตุเกส ซึ่งทั้งสองประเทศนี้ได้ค้นพบดินแดนใหม่ได้แก่ ทวีปอเมริกา ทวีปแอฟริกา และทวีปเอเชีย ในบทนี้จะให้ความสำคัญกับการเผยแพร่ศาสนาในช่วงที่ 3 เนื่องจากเป็นที่มาของการกำเนิดพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย ดังนั้นพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยจึงแยกไม่ออกจากประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักรสากล และความเป็นไปที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรป รวมถึงในเรื่องงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยด้วย

⁵⁵³ กาสตอง กูร์ตัวส์ (เขียน). ร. รัตน์ บำรุงตระกูล, พระสังฆราช (แปล). ไม่ปรากฏปีพิมพ์. ประวัติพระศาสนจักรสากล เล่ม 1: ตั้งแต่กำเนิดพระคริสตศาสนา ถึง สงครามครูเสด. ฉะเชิงเทรา. สำนักพิมพ์แม่พระยุคใหม่. , หน้า 30.

⁵⁵⁴ แผนกคริสตศาสนาธรรมอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. 2006. ภาพรวมประวัติศาสตร์พระศาสนจักร. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. ไม่ปรากฏหมายเลขหน้า

⁵⁵⁵ กาสตอง กูร์ตัวส์ (เขียน). ร. รัตน์ บำรุงตระกูล, พระสังฆราช (แปล). ไม่ปรากฏปีพิมพ์. ประวัติพระศาสนจักรสากล เล่ม 1: ตั้งแต่กำเนิดพระคริสตศาสนา ถึง สงครามครูเสด. ฉะเชิงเทรา. สำนักพิมพ์แม่พระยุคใหม่. หน้า 32

⁵⁵⁶ โรแบร์ต โกสเต (บาทหลวง). 2004. 2000 ปีแห่งการประกาศพระวรสาร. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. หน้า 67 และ Jerry Filteau (เขียน). กุหลาบแดง (แปล). หนึ่งสหัสวรรษที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์คาทอลิก ใน <http://library.uru.ac.th/weebdb/images/017.html> เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2552

4.2 การกำเนิด สถาปนาฐานานุกรมและการดำเนินภารกิจด้านต่างๆของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

การเผยแพร่ศาสนาในสยามเป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในดินแดนนอกยุโรป ซึ่งเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งมีสาเหตุสำคัญ 3 ประการที่มีความเกี่ยวข้องและต่อเนื่องกัน กล่าวคือ

1.1 ความเสื่อมอำนาจและอิทธิพลของพระศาสนจักร อันเนื่องมาจากพฤติกรรมของบุคคลระดับสูงในพระศาสนจักร เช่น การใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย การพึ่งพิงอำนาจการเมืองเพื่อให้ได้ตำแหน่งสูงในโครงสร้างพระศาสนจักร เป็นต้น

1.2 ความเข้มแข็งและรุ่งเรืองอำนาจของกษัตริย์ โดยเฉพาะกษัตริย์สเปนและโปรตุเกส ซึ่งประสบความสำเร็จในการเดินทางสำรวจทะเลจนได้พบดินแดนใหม่

1.3 การวิพากษ์และต่อต้านอำนาจการสอนของพระศาสนจักร ซึ่งผู้มีบทบาทสำคัญคือ มาร์ติน ลูเธอร์ บาทหลวงชาวเยอรมันการกระทำของลูเธอร์ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญคือ "การปฏิรูปศาสนา" (Reformation) หรือการแตกแยกของพระศาสนจักร มีนิกายใหม่เกิดขึ้นคือ นิกายโปรเตสแตนต์ จากแต่เดิมมีนิกายโรมันคาทอลิก และออร์ทอด็อกซ์ ซึ่งได้แยกออกจากนิกายโรมันคาทอลิกเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 11

ทั้งสามสาเหตุนี้ส่งผลให้พระศาสนจักรคาทอลิก ซึ่งมีพันธกิจและเป้าหมายอยู่ที่การเผยแพร่ศาสนาจำต้องอาศัยอำนาจของกษัตริย์สเปนและโปรตุเกสในการปฏิบัติงานเผยแพร่ศาสนา โดยพระสันตะปาปาได้มอบสิทธิพิเศษให้แก่ประเทศสเปนในการเผยแพร่ศาสนาในซีกโลกด้านตะวันตก สิทธิดังกล่าวมีชื่อเรียกว่า ปาโตรนาโต (Patronato) ในปีค.ศ. 1508 และซีกโลกตะวันออกให้แก่ประเทศโปรตุเกส สิทธิดังกล่าวมีชื่อว่าปาโตรอาโด (Padroado) ในปีค.ศ. 1514 สิทธิหรืออำนาจพิเศษมีเนื้อหาดังนี้

“พระสันตะปาปาทรงมอบความรับผิดชอบของพระองค์ในการจัดระบอบการปกครองของพระศาสนจักรในแผ่นดินที่ได้พบและที่กำลังจะพบให้แก่ประเทศสเปนและประเทศโปรตุเกส กษัตริย์ทั้งสองจึงเป็นประมุขของพระศาสนจักรท้องถิ่นใหม่ กระทรวงการคลังของทั้งสองประเทศสมทบปัจจัยเพื่อบำรุงวัด เลี้ยงพระสงฆ์ สร้างวัดใหม่ รัฐบาลรับภาระส่งสังฆราช พระสงฆ์และนักบวชไปแดนอาณานิคม กษัตริย์เป็นผู้ตั้งสำนักสังฆราช ทรงเลือกพระสังฆราช โดยมีพระสันตะปาปาเป็นผู้รับรองการเลือกตั้ง”⁵⁵⁷

ดังนั้น บรรดาธรรมเนียมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคนชาติใดก็ต้องอาศัยเรือและยอมรับเงื่อนไขของทั้งสองประเทศเพื่อให้สามารถเดินทางไปเผยแพร่ศาสนาได้ แม้ว่าทั้งสเปนและโปรตุเกสจะเป็นชาติที่ยึดมั่นในคริสต์ศาสนาแต่ในการเดินทางไปดินแดนใหม่ก็ไม่ได้มีเป้าหมายในเรื่องการเผยแพร่ศาสนามากนัก กลับมีความมุ่งมั่นในเรื่องการค้าและการขยายอำนาจและอาณาเขตของประเทศตนมากกว่า รวมถึงมี

⁵⁵⁷ โรแบร์ต โกสเต (บาทหลวง). 2004. 2000 ปีแห่งการประกาศพระวรสาร. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. หน้า 87

ความคิดว่าถ้าทำให้คนพื้นเมืองมานับถือศาสนาคริสต์ได้ก็จะเป็นการดี เพราะจะได้สื่อสารปกครองกัน ได้โดยง่ายกล่าวคือ

"บรรดานักล่าอาณานิคมก็ต้องการให้ชนชาติในอาณานิคมของตนเอง มีวิถีชีวิตบางอย่างที่คล้ายกับตนเพื่อประโยชน์ในการปกครอง เพื่อการณั้้นศาสนาคริสต์จึงเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุด เพราะศาสนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในสังคมอาณานิคม เมื่อเขาเหล่านั้น "กลับใจ" นับถือศาสนาคริสต์แล้ว ก็จะละทิ้งศาสนาเดิม ประเพณีและวัฒนธรรมเดิมที่ล้าหลัง และไร้สาระมาถือวัฒนธรรมใหม่ และเป็นของพวกเขา⁵⁵⁸

การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในสยามครั้งแรกในสมัยอยุธยาจึงเป็นงานของธรรมทูตโปรตุเกส ซึ่งสังกัดคณะนักบวชคือ คณะโดมินิกัน เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อปีค.ศ. 1567/พ.ศ.2110 คณะฟรันซิสกัน

เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อปีค.ศ. 1582/ พ.ศ.2125 และคณะเยซุอิตเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อปีค.ศ. 1607/พ.ศ. 2150⁵⁵⁹ โดยมีรูปแบบการแพร่ธรรม ดังนี้

1. วิธีการทูต โดยการส่งทูตและเครื่องบรรณาการเข้ามาถวาย มีเป้าหมายในการขยายขอบเขตทางการค้าและศาสนา มีการทำสัญญาทางการค้าและศาสนาด้วย ในพ.ศ.2059 มีเนื้อหาว่าโปรตุเกสจะส่งปืนและกระสุนปืนให้แก่ไทย ส่วนไทยจะให้ความสะดวกในการตั้งถิ่นฐาน ค้าขาย และเสรีภาพทางศาสนา

2. การตั้งถิ่นฐานโดยแต่งงานกับหญิงสยาม เพื่อให้คนพื้นเมืองมานับถือศาสนาคริสต์ เป็นการเพิ่มจำนวนคริสตชน และง่ายต่อการบรรลุผลประโยชน์ในด้านอื่นๆ

3. ส่งธรรมทูตคณะโดมินิกัน 2 ท่านในปีพ.ศ. 2110 เพื่อชักจูงคนไทยให้"กลับใจ" กล่าวคือ การเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์เท่านั้น โดยธรรมทูตเหล่านั้นเรียนภาษาไทยเพื่อเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ศาสนาและเผยแพร่ศาสนาโดยสนทนากับประชาชนและพระภิกษุในลักษณะของการใช้ปรัชญาเพื่อค้นหาความจริงทางศาสนา⁵⁶⁰

โดยภาพรวมแล้วการเผยแพร่ศาสนาของบรรดาธรรมทูตโปรตุเกสในดินแดนสยามได้ผลน้อยมาก ซึ่งมีที่มาจากหลายสาเหตุ คือจำนวนธรรมทูตน้อย คนสยามยึดมั่นในพุทธศาสนา และธรรมทูตจำนวนไม่น้อยให้ความสนใจกับการทำการค้าและดูแลอภิบาล (pastoral)⁵⁶¹ คนในสังกัดโปรตุเกส

⁵⁵⁸วิทยาลัยแสงธรรม. 2533. ประวัติพระศาสนจักรไทย : สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2098-2508).

ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 3-4.

⁵⁵⁹อุดมศานต์ ปีที่ 89 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2552/2009 ฉบับพิเศษ "350 ปี คณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (1658-2008)". หน้า 24.

⁵⁶⁰ปรีชา จินตเสวีวงศ์. 2531. เอกสารการวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 22-27.

⁵⁶¹อภิบาล (pastoral) มาจากศัพท์ลาตินคำว่า pastor หมายถึง ผู้เลี้ยงแกะ ดังนั้นหน้าที่ของผู้อภิบาลเป็นหน้าที่ของผู้เลี้ยงแกะนั่นเอง "เราเป็นนายชุมพบาลที่" พระสงฆ์ทำหน้าที่อภิบาลสัตบุรุษด้วยการเอาใจใส่ชีวิตของเขาทั้งครบ ชีวิตฝ่ายวิญญาณเป็นอันดับแรก (เทศน์สอนและโปรดศีลศักดิ์สิทธิ์) และชีวิตฝ่ายกายตามสมควร นอกจากนี้พระวรสารมีหน้าที่อภิบาลสัตบุรุษแล้ว สัตบุรุษก็มีหน้าที่ช่วยพระสงฆ์ในการอภิบาล ดังนั้นงานแพร่ธรรมต่างๆ จึงถือ

มากกว่าการเผยแพร่ศาสนาให้แก่คนสยาม จากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนี้จึงได้ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดที่สำคัญคือ คริสตศาสนาถูกมองว่าเป็นอุดมการณ์สำคัญที่ให้ความชอบธรรมกับการล่าอาณานิคมด้วยเหตุผล 2 ประการคือ คำสอน และเอกสารทางการของพระสันตะปาปา ดังนี้

1. เหตุผลจากหลักคำสอนของพระเยซูเจ้าในพระวรสาร กล่าวคือ

"การล่าอาณานิคมของบรรดาจักรวรรดิในยุคนี้ ส่วนหนึ่งได้รับความชอบธรรมจากความเชื่อในศาสนาคริสต์ที่ถือว่า พระเจ้าทรงเป็นเจ้านายเหนือจักรวาล พระเยซูคริสต์ทรงเป็นจอมราชัน พระองค์ทรงมอบอำนาจในการปกครองให้แก่บรรดาภคินีจักรพรรดิ และผู้นำทางการเมือง ด้วยเหตุนี้บรรดาผู้มีอำนาจในยุโรปที่เป็นคริสต์จึงถือว่า ตนเองในฐานะที่เป็นศิษย์ของพระเยซูและได้รับมอบอำนาจพิเศษนี้ จึงควรเป็นทัพหน้าออกไปควบคุมดูแลจัดการให้ชนชาติทั้งปวงอยู่ใต้อำนาจอันชอบธรรม ที่พระองค์ทรงมอบไว้ให้แก่ตน ลัทธิเทวสิทธิ์จึงไม่ได้ให้ความชอบธรรมแก่อำนาจของผู้ปกครองในยุโรปเท่านั้น แต่รวมไปถึงสุดแผ่นดินโลก เช่นเดียวกับศาสนาคริสต์ที่มีได้มีไว้สำหรับชาวยุโรปเท่านั้น"⁵⁶²

2. เหตุผลจากเอกสารทางการของพระสันตะปาปาที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ศาสนาไปยังดินแดนอื่นๆ ซึ่งไม่ได้อยู่ในยุโรปซึ่งมีข้อความคือ " *สมณกฤษฎีกาโรมานุส ปอนติฟิซ (Romanus Pontifex) ของพระสันตะปาปานิโคลัสที่ 5 เมื่อวันที่ 8 มกราคม 1455 ได้มอบอำนาจปกครองอาณานิคมแก่โปรตุเกส*"⁵⁶³

ความเข้าใจผิดในเรื่องอาณานิคมดังกล่าวนี้มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในดินแดนสยามเท่านั้นแต่เกิดขึ้นในทุกๆ แห่ง ที่ซึ่งสเปนและโปรตุเกสใช้สิทธิพิเศษที่พระศาสนจักรมอบให้ ดังนั้นพระสันตะปาปาจึงได้คิดหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการเผยแพร่ศาสนา และหนทางแก้ไขที่สำคัญประการหนึ่งคือ สภาสังคายนาแห่งเมืองเตรนต์ (The Council of Trent) มีขึ้นเมื่อปีค.ศ. 1545-1563ซึ่งเป็นการประชุมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อวางกฎระเบียบและทำให้หลักคำสอนของคาทอลิกมีความเข้มแข็งขึ้น รวมถึงการรับรองกฎ คำสอนต่างๆ เพื่อการปฏิรูปภายในพระศาสนจักรคาทอลิกเองด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่า สังคายนาครั้งนี้เป็นเหตุการณ์ได้ต่อบการปฏิรูปศาสนาคริสต์ ซึ่งก่อให้เกิดนิกายโปรเตสแตนต์ที่นำโดยลูเธอร์ โดยการกำหนดขอบเขตของคำสอนที่ชัดเจนระหว่างทั้งสองนิกาย การทำให้คำสอนที่คลุมเครือชัดเจนขึ้น และเป็นการทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกได้ปฏิรูปโดยการฟื้นฟูชีวิตและทำให้พระศาสนจักรมีความเข้มแข็งขึ้น เช่น การฟื้นฟูองค์ความรู้ทางเทววิทยา คำสอนทางการคือ "คำสอนแห่งสังคายนาเมืองเตรนต์ หรือ The Catechism of the Council of

ได้ว่าเป็นงานอภิบาลสัตบุรุษเช่นกัน และสามารถดูคำอธิบายเพิ่มเติมได้จาก มนัส จวบสมัย (ผู้เรียบเรียง). 2526. *สารานุกรมศาสนาคริสต์คาทอลิก ฉบับย่อไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์*. หน้า 191.

⁵⁶² วิทยาลัยสงฆ์ธรรม. 2533. *ประวัติพระศาสนจักรไทย : สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาว่าติกันที่ 2 (พ.ศ. 2098-2508)*.

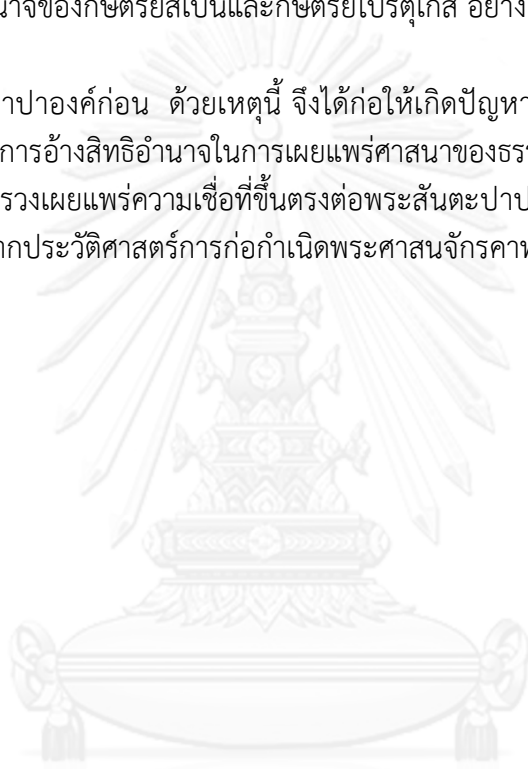
ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 4-5.

⁵⁶³ โรแบร์ต โกลเต (บาทหลวง). 2004. *2000 ปีแห่งการประกาศพระวรสาร*. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. หน้า 81.

Trent" ซึ่งถือได้ว่าเป็นคู่มือในการเผยแพร่ศาสนาและทำงานอภิบาลสำหรับพระสังฆราช บาทหลวง นักบวช ฆราวาส⁵⁶⁴

อิทธิพลของสภาสังคายนาแห่งเมืองเตรนต์ที่มีต่องานเผยแพร่ศาสนาออกดินแดนยุโรปคือ การตั้งสามเณรลัย (Seminary) เพื่อฝึกอบรมบาทหลวงในความดูแลรับผิดชอบของพระสังฆราชและการตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาอย่างเป็นทางการคือ สมณกระทรวงเผยแพร่ความเชื่อ (De Propaganda Fide/ College for the propagation of the faith) ในปีค.ศ. 1622/พ.ศ. 2165 เพื่อรับผิดชอบในการเผยแพร่ศาสนาของพระศาสนจักรโดยตรง ซึ่งเป็นการขจัดปัญหาการเผยแพร่ศาสนาที่ผูกติดกับอำนาจของกษัตริย์สเปนและกษัตริย์โปรตุเกส อย่างไรก็ตามโปรตุเกสก็ยังอ้างสิทธิปาโตรอาโตที่

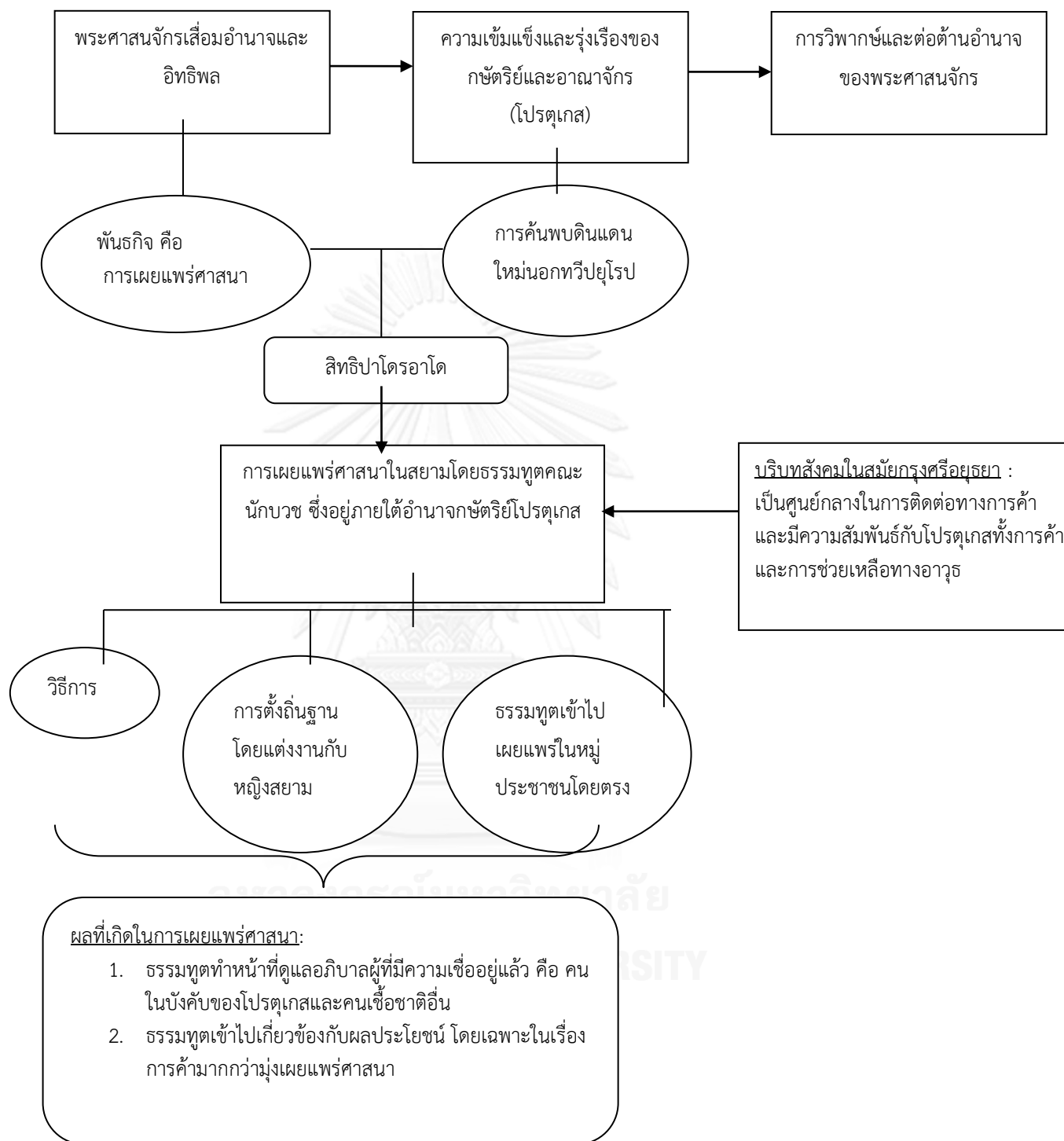
ได้รับจากพระสันตะปาปาองค์ก่อน ด้วยเหตุนี้ จึงได้ก่อให้เกิดปัญหาใหม่ขึ้นในการเผยแพร่ศาสนาออกดินแดนยุโรปคือ การอ้างสิทธิอำนาจในการเผยแพร่ศาสนาของธรรมทูตที่สังกัดโปรตุเกสกับธรรมทูตที่สังกัดสมณกระทรวงเผยแพร่ความเชื่อที่ขึ้นตรงต่อพระสันตะปาปาที่กรุงโรม ปัญหาในการอ้างสิทธินี้เห็นได้ชัดเจนจากประวัติศาสตร์การก่อกำเนิดพระศาสนจักรคาทอลิกในสยาม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁵⁶⁴ สรุปลและเรียบเรียงจาก Trent, Council of ใน Patrick A O'Boyle, D.D., John P. Whalens.1981. New Catholic Encyclopedia : Volume XIV THA -ZWI. Washington D.C.. The Catholic University of America. pp. 271-278.

แผนภาพที่ 3 : สรุปความเป็นมาของการเผยแพร่ศาสนาในกรุงศรีอยุธยาภายใต้ลัทธิปาโตรอาโด

การเผยแพร่ศาสนาในกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมาเป็นของบรรดาธรรมทูตสังกัดสมณกระทรวงเผยแพร่ความเชื่อเริ่มต้นขึ้นเมื่อบาทหลวงอเล็กซานเดอร์ เดอ โรดส์ (Alexandre de Rhodes) คณะเยซุอิต ผู้รับผิดชอบในการเผยแพร่ศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากสมณกระทรวงเผยแพร่ความเชื่อ ได้เสนอความคิดของท่านต่อพระสันตะปาปาอินโนเซนต์ที่ 10 กล่าวคือ

การเผยแพร่ศาสนาในเอเชียจะเกิดผลได้ต้องอาศัยการใช้ภาษาท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องมีบาทหลวงพื้นเมือง และเรื่องที่ต้องทำเร่งด่วนคือ การจัดส่งพระสังฆราชไปทำการบวชบาทหลวงพื้นเมือง พระสันตะปาปาได้ทรงมอบหมายให้บาทหลวงเดอ โรดส์แสวงหาบุคคลที่เหมาะสมจะได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆราช ในช่วงเวลาแห่งการค้นหาคคนที่เหมาะสม บาทหลวงเดอ โรดส์ได้พบกับบาทหลวงฟรังซัว ปัลลิว (Francois Pallu) และบาทหลวงปีแอร์ ลังแบร์ต เดอ ลาม็อดต (Pierre Lambert de la Motte) ชาวฝรั่งเศสที่กรุงปารีส และได้ออกเดินทางไปกรุงโรมเมื่อปีค.ศ. 1657 เพื่อเร่งรัดให้ทางกรุงโรมจัดส่งพระสังฆราชไปยังตะวันออกไกล⁵⁶⁵

บาทหลวงฟรังซัว ปัลลิว และบาทหลวงปีแอร์ ลังแบร์ต เดอ ลาม็อดตเป็นผู้ก่อตั้งคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (*Missions Étrangères de Paris, M.E.P./The Society of the Paris Foreign Missions*) ในปีค.ศ. 1658/พ.ศ. 2201 เป็นคณะธรรมทูตในสังกัดสมณกระทรวงเผยแพร่ความเชื่อโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอบรม และสนับสนุนให้มีบาทหลวงในท้องถิ่น และเพื่อการเผยแพร่ศาสนาในทวีปเอเชีย⁵⁶⁶ ในปีค.ศ. 1659/พ.ศ. 2202 ทางกรุงโรมได้แต่งตั้งให้บาทหลวงปัลลิวให้เป็นพระสังฆราชแห่งเฮลิโอโพลิส (Heliopolis) และเป็นผู้แทนพระสันตะปาปา (Vicarius Apostolicus) สำหรับแคว้นตั้งเกีย และจีน ส่วนคุณพ่อแล็งแบร์ต เดอ ลาม็อดต ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆราชแห่งเบริธ (Beryth) เป็นผู้แทนพระสันตะปาปาสำหรับแคว้นโคชิน-จีน และอีก 5 แคว้นในประเทศจีน และก่อนที่ท่านทั้งสองจะออกเดินทางไปเอเชียได้ร่างระเบียบการสำหรับคณะธรรมทูตแห่งกรุงปารีสด้วย คือ การตั้งสามเณรลัทธิเพื่อเตรียมบาทหลวงธรรมทูตสำหรับส่งไปประกาศข่าวดีในภาคตะวันออกไกล⁵⁶⁷

พระสังฆราชปัลลิวได้เดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยาในปีค.ศ.1662 /พ.ศ. 2205 เพื่อหวังจะต่อเรือเพื่อไปยังดินแดนที่ได้รับมอบหมายให้เผยแพร่ศาสนาแต่มาไม่ทัน จึงได้หยุดพักที่กรุงศรีอยุธยาที่ค่ายโปรตุเกส ในปีต่อมาพระสังฆราชเดอ ลาม็อดตก็มาถึงกรุงศรีอยุธยา เพราะเรือที่จะไปจีนอับปางลง ระหว่างที่ท่านทั้งสองรอดูเดินเรือได้จัดประชุม (Synod) ในปีค.ศ. 1664/พ.ศ. 2207 กับบรรดาธรรมทูตที่ร่วมเดินทางมาด้วยกัน เพื่อกำหนดหลักปฏิบัติในการรักษาความเชื่อ คำสอนและวางแผนทางปฏิบัติในการเผยแพร่ศาสนา⁵⁶⁸ ข้อตกลงที่เกิดจากการประชุมมีดังนี้

1. วางแผนที่จะก่อตั้งคณะนักบวชพื้นเมืองขึ้น ทั้งนักบวชชาย-หญิงรวมทั้งฆราวาส โดยมีชื่อว่า คณะรักไม้กางเขนแห่งเยซูคริสต์ (Amateurs de La Croix de Jesus Christ) ความตั้งใจนี้ได้เป็นจริงขึ้นเฉพาะคณะนักบวชหญิงพื้นเมืองที่อยู่นอกทวีปยุโรปคณะแรกของโลกขึ้น คือ คณะรักไม้กางเขน คณะที่เกิดขึ้นนี้ยังมีการทำงานต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

⁵⁶⁵ วิทยาลัยแสงธรรม. 2533. ประวัติพระศาสนจักรไทย : สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2098-2508).ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 17.

⁵⁶⁶ อุดมศานต์ ปีที่ 89 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2552/2009. ฉบับพิเศษ “350 ปี คณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (1658-2008)”. หน้า 18.

⁵⁶⁷ วิทยาลัยแสงธรรม. 2533. ประวัติพระศาสนจักรไทย : สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2098-2508).ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 21.

⁵⁶⁸ อุดมศานต์ ปีที่ 89 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ 2552/2009. ฉบับพิเศษ “350 ปี คณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (1658-2008)”. หน้า 25.

2. ตัดสินใจที่จะจัดพิมพ์คำสั่งสอนของสมณกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อที่มอบให้แก่บรรดาผู้แทนพระสันตะปาปาก่อนที่จะออกเดินทางในปีค.ศ. 1659 และคำสั่งสอนแก่บรรดามิชชันนารีอีกหลายฉบับด้วย

3. ตกลงใจที่จะก่อตั้งสามเณรลัยเพื่อผลิตบาทหลวงพื้นเมือง⁵⁶⁹

การประชุมนี้มีขึ้นจากการสังเกตการเผยแผ่ศาสนาของธรรมทูตโปรตุเกสซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องการค้าของโปรตุเกส⁵⁷⁰ มากกว่ามุ่งเผยแผ่ศาสนาแก่คนท้องถิ่นแม้จะมีการวางแนวทางในการเผยแผ่ศาสนา และการมีเสรีภาพในการเผยแผ่ศาสนา แต่การเผยแผ่ศาสนาของธรรมทูตจากสมณกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อก็ยังพบกับอุปสรรคสำคัญคือ การไม่ยอมรับอำนาจและสิทธิของธรรมทูตที่เข้ามาใหม่จากธรรมทูตโปรตุเกส ซึ่งยังคงอ้างสิทธิปาโตรอาโต ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาเรื่องสิทธิอำนาจในการเผยแผ่ศาสนา พระสังฆราชปลีลือและพระสังฆราชลึงแบร์ต เดอ ลาม็อตได้ขอให้ทางกรุงโรมให้มีอำนาจการปกครองเหนือกรุงศรีอยุธยา หลังจากที่กรุงโรมได้พิจารณาเรื่องนี้อยู่นานจึงออกหนังสือเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม ค.ศ. 1668/พ.ศ. 2211 รับรองการจัดตั้งและเปิดวัดนักบุญยอแซฟของธรรมทูตคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีสขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา และต่อมาพระสันตะปาปาเคลเมนต์ที่ 9 ได้ออกกฤษฎีกาลงวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1669/พ.ศ. 2212 ตั้งเขตมิสซังสยามให้ธรรมทูตปกครอง และให้พระสังฆราชทั้งสองเสนอชื่อผู้ที่เหมาะสมจะเป็นประมุขมิสซังให้ทางกรุงโรมแต่งตั้ง ซึ่งก็คือ บาทหลวงลาโน ได้รับการอภิเษกเป็นพระสังฆราช ประมุขมิสซังสยามองค์แรกที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ. 1674 หลังจากนั้นสมณกระทรวงได้ออกเอกสารสำคัญชื่อ “Speculatores” ซึ่งเป็นคำสั่งให้นักบวชคณะต่างๆ ยอมเชื่อฟังพระสังฆราชปกครองท้องถิ่นที่ตนทำงานอยู่⁵⁷¹

แม้ว่าจะได้รับการรับรองจากกรุงโรมอย่างเป็นทางการแล้ว แต่บรรดาธรรมทูตก็ไม่สามารถที่จะแก้ความเข้าใจผิดและการขาดความเชื่อมั่นที่มีต่อคริสตศาสนาในหมู่คนสยามให้หมดไปได้โดยง่าย เนื่องจากคนท้องถิ่นได้เห็นว่าผู้เผยแผ่ศาสนายังมีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกันเอง เป็นศัตรูกัน ทำให้เกิดความคลางแคลงใจและขาดความเชื่อมั่นในคำสอนและการสอนของบรรดาธรรมทูต ซึ่งทัศนคติที่คนท้องถิ่นมีต่อคริสตศาสนาต้องอาศัยการทำงานอย่างหนักของธรรมทูตเพื่อพิสูจน์ให้เห็นถึงความรักและคำสอนของพระเยซูเจ้าที่มีให้แก่มนุษย์เพื่อช่วยให้พวกเขาได้รอดพ้นและพบกับหนทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแท้จริง อย่างไรก็ตาม ธรรมทูตคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีสได้ตั้งมั่นเผยแผ่ศาสนาในสยาม เนื่องจากเหตุผล 3 ประการ ได้แก่ 1) การได้รับเสรีภาพในการเผยแผ่ศาสนาจากพระมหากษัตริย์ 2) การเปิดเบียนศาสนาในดินแดนที่ธรรมทูตได้รับมอบหมาย และ 3) การรับรองตั้งเขตปกครองหรือมิสซังจากกรุงโรม ส่งผลให้กรุงศรีอยุธยากลายเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก โดยมีคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีสเป็นผู้รับผิดชอบ และมีขอบเขตในการดำเนินงานทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลาต่อมา การรับรองตั้งเขต

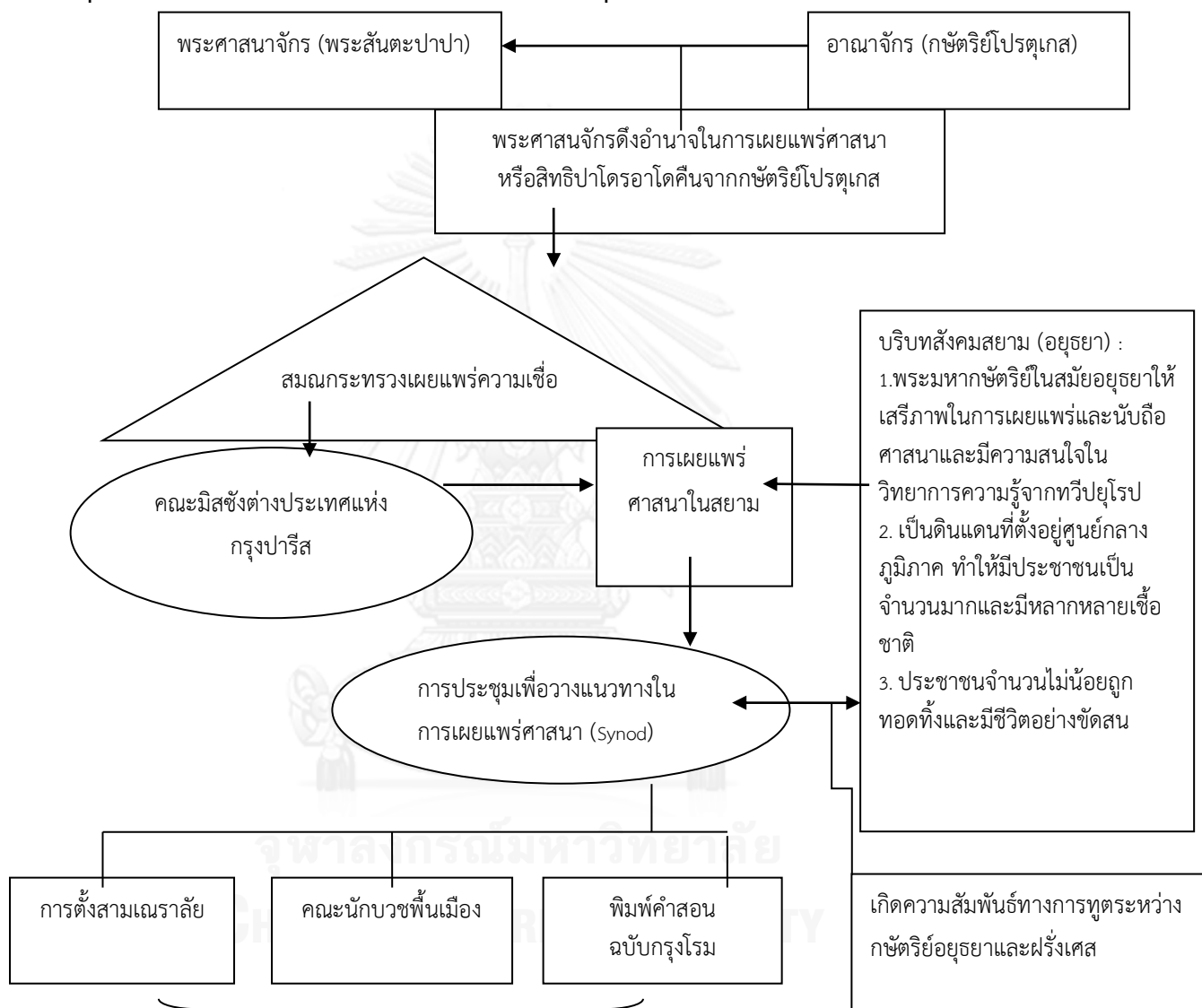
⁵⁶⁹ Luc Colla. เรื่อง อาภรณ์รัตน์ และ Agatha จิตอุทฺตน์ (แปลและเรียบเรียง). 2535. พระคริสตเจ้าและพระศาสนจักรของพระองค์. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 47

⁵⁷⁰ วิทยาลัยแสงธรรม. 2533. ประวัติพระศาสนจักรไทย : สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2098-2508). ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 71

⁵⁷¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 72

ปกครองหรือมิสซังจากกรุงโรมจึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อกำเนิดพระศาสนจักรคาทอลิกในกรุงศรีอยุธยา

แผนภาพที่ 4 : สรุปความเป็นมาของการเผยแพร่ศาสนาของธรรมทูตคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีสภายใต้สมณกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อที่กรุงโรม

ธรรมทูตเริ่มทำงานด้านสังคมหรือการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ โดยการรักษาพยาบาล การตั้งโรงพยาบาล และการเยี่ยมเยียนตามบ้านในส่วนการเผยแพร่ศาสนามีการนำวิธีการจากวัฒนธรรมยุโรปมาใช้คือ การสอนโดยใช้ปรัชญาเพื่อหักล้างความเชื่อพุทธศาสนาและแสดงให้เห็นว่า คริสตศาสนาเป็นศาสนาที่ถูกต้องแท้จริงเพียงหนึ่งเดียว

ผลที่เกิดจากการเผยแพร่ศาสนา : มีการโปรดศีลล้างบาปแก่เด็กและผู้ใหญ่ที่ใกล้ตายจำนวนมาก มีการตั้งสามเณรลัทธิ โรงพยาบาล และคณะนักบวชหญิงพื้นเมือง

อย่างไรก็ตามเขตปกครองหรือมิสซังนั้นยังมีได้มีอิสระในการปกครองตนเอง แต่เป็นเพียงการได้รับมอบอำนาจจากสมเด็จพระสันตะปาปาผู้เป็นประมุขสูงสุดให้แก่พระสังฆราชประจำเขตปกครองในแต่ละที่ พระสังฆราชจึงเป็นผู้แทนของสมเด็จพระสันตะปาปาในการบริหารปกครองมิสซัง ซึ่งมีการกิจหลักคือการประกาศพระวรสารแก่คนที่ยังไม่ได้เป็นคริสต์และการอภิบาลคนในชุมชนคาทอลิก โดยจำเป็นต้องมีการรายงานการดำเนินงานหรือภารกิจของมิสซังไปยังกรุงโรม และการส่งเรื่องร้องเรียนปรึกษาปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในเขตการปกครอง เพื่อรอการตัดสินใจจากกรุงโรม หลังจากนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพระสังฆราชและบรรดาธรรมทูตในการปฏิบัติตามคำสั่งหรือข้อแนะนำของกรุงโรม

สถานภาพของการเป็นเพียงเขตปกครองหรือมิสซังที่ไม่ได้มีอิสระในการปกครองตนเองอย่างสมบูรณ์นั้นได้หมดไปหลังจากเสร็จสิ้นการประชุมสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เมื่อสมเด็จพระสันตะปาปาปอลที่ 6 ได้ทรงสถาปนาพระฐานานุกรมศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทยเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 1965/พ.ศ.2508 ซึ่งได้ลงในหนังสือพิมพ์ทางการของรัฐวาติกันคือ “ออสแรรวาโตเร โรมานอ” เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ.1965/พ.ศ.2508 มีสาระสำคัญคือ การแบ่งเขตการปกครองในพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยเป็น 2 ภาค คือ

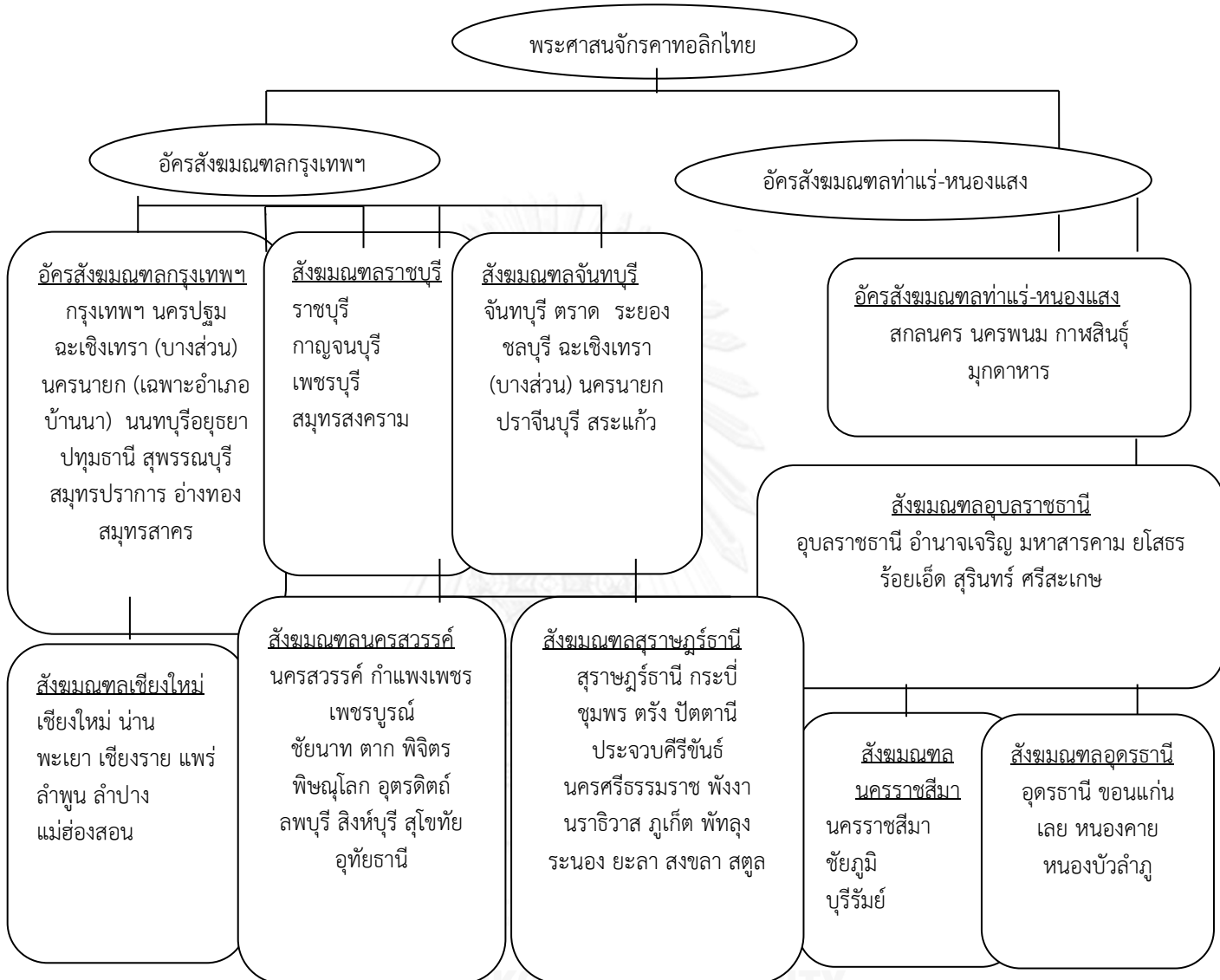
1. อัครสังฆมณฑล (Metropolitan) กรุงเทพฯ มีสังฆมณฑล (Diocese) ในสังกัดคือ บางนกแขวก (ต่อมาเปลี่ยนเป็นสังฆมณฑลราชบุรี) สังฆมณฑลจันทบุรี และสังฆมณฑลเชียงใหม่
2. อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง มีสังฆมณฑลในสังกัดคือ สังฆมณฑลอุบลราชธานี สังฆมณฑลอุดรธานี และสังฆมณฑลนครราชสีมา

และต่อมาในปีค.ศ. 1967/พ.ศ. 2510 ได้ตั้งเขตการปกครองใหม่คือ สังฆมณฑลนครสวรรค์ ซึ่งแบ่งแยกออกจากพื้นที่ของอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ และในปีค.ศ. 1969/พ.ศ.2512 ได้ตั้งเขตการปกครองใหม่คือ สังฆมณฑลสุราษฎร์ธานี ซึ่งแบ่งแยกออกจากพื้นที่สังฆมณฑลราชบุรี⁵⁷² พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยจึงประกอบไปด้วย 10 สังฆมณฑล โดยแต่ละสังฆมณฑลมีพื้นที่รับผิดชอบ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁵⁷² วิทยาลัยแสงธรรม. 2533. ประวัติพระศาสนจักรไทย : สมัยกรุงศรีอยุธยา-สังคายนาวาติกันที่ 2 (พ.ศ. 2098-2508).ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 311-312.

แผนภาพที่ 5: พระฐานานุกรมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย

ที่มา: เสรี พงศ์พิศ. 2545 .ศาสนาคริสต์. กรุงเทพฯ.โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. หน้า 284.

4.3 แง่มุมหรือประเด็นสำคัญของการดำเนินงานหรือภารกิจด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยตั้งแต่พ.ศ. 2500-2515

เนื้อหาส่วนนี้จะนำเสนอโดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นย่อย ได้แก่ 1) ความต่อเนื่องของการดำเนินงานของบรรดาธรรมทูตชาวต่างประเทศในสยามยุคสร้างความเป็นสมัยใหม่ (สมัยรัชกาลที่ 4-5) และบาทหลวงไทยหรือพื้นเมืองในเวลาต่อมาและ 2) การดำเนินงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในท้องถิ่นต่างๆ ในช่วงเวลาที่ยังมิได้กำหนดให้มีหน่วยงานรับผิดชอบด้านสังคมอย่างเป็นทางการจนกระทั่งหลังเสร็จสิ้นการประชุมสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งในแต่ละประเด็นจะมีรายละเอียด ดังนี้

1) ความต่อเนื่องของการดำเนินงานของบรรดาธรรมทูตชาวต่างประเทศในสยามยุคสร้างความเป็นสมัยใหม่ และบาทหลวงไทยหรือพื้นเมืองในเวลาต่อมา

เป็นการมุ่งนำเสนอของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ซึ่งพระศาสนจักรคาทอลิกอยู่ในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนสร้างความเป็นสมัยใหม่ให้กับสังคมสยาม โดยอาศัยการจัดการศึกษาอบรมองค์ความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่ การสร้างระเบียบวินัย การสอนภาษาอังกฤษและภาษาไทยอย่างมีประสิทธิภาพ⁵⁷³ โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนการทำงานของพระศาสนจักรคาทอลิกที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ เสรีภาพในการเผยแพร่ศาสนา และการออกกฎหมายที่อนุญาตให้พระศาสนจักรคาทอลิกครอบครองและใช้ประโยชน์จากที่ดิน

เสรีภาพในการเผยแพร่ศาสนาเกิดขึ้นจากการสนับสนุนโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 อันมีสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ

ก. การดำเนินนโยบายเปิดประเทศ เพื่อให้มีการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก ซึ่งส่งผลต่อการเผยแพร่ศาสนา กล่าวคือ สยามและฝรั่งเศสมีการทำสนธิสัญญามงตียีเมื่อปีค.ศ. 1856/พ.ศ. 2399 โดยมีสาระสำคัญคือ “*คณะมิชชันนารีฝรั่งเศสสามารถเผยแพร่ศาสนาและสั่งสอนได้ สร้างโบสถ์ บ้านเณร หรือโรงเรียน โรงพยาบาล และอาคารอื่นๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาที่ได้ก็ได้ในดินแดนของราชอาณาจักรสยาม*”⁵⁷⁴

ข. ความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างรัชกาลที่ 4 กับพระสังฆราชปัลเลอกัวส์ ผู้นำพระศาสนจักรคาทอลิกในสยาม ส่งผลให้สามารถตั้งและขยายชุมชนคาทอลิกออกไปได้ กล่าวคือ “*เมื่อท่านรวบรวมคนเปลี่ยนศาสนาที่ใดที่หนึ่งไว้ได้มากพอสมควรแล้ว ช่วยบอกให้ฉันรู้ด้วย ฉันจะแต่งตั้งหัวหน้าคนเข้ารีตให้ปกครองกัน เพื่อเจ้าบ้านผ่านเมืองที่เป็นคนนอกรีตเขาจะได้ไม่รบกวาน*”⁵⁷⁵

⁵⁷³ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโชติสา ชาวสนธิ. ธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของคาทอลิกในกระบวนการสร้างภาวะความทันสมัยของไทย ใน วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครบรอบ 75 ปี ปีที่ 28 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2552 หน้า 48

⁵⁷⁴ ปรีชา จินตเสวีวงศ์. 2531. เอกสารการวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 117.

⁵⁷⁵ มงเชญอร์ ปาลเลกัวส์ (เขียน) และ สันต์ ท. โกมลบุตร(แปล). 2552. เล่าเรื่องกรุงสยาม. กรุงเทพฯ. โสภณการพิมพ์. หน้า 508

การออกกฎหมายที่อนุญาตให้พระศาสนจักรคาทอลิกครอบครองและใช้ประโยชน์จากที่ดินของสยามได้ กล่าวคือ *ราชสำนักหรือรัฐบาลสยามขณะนั้นได้มอบสิทธิในการครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินและทรัพย์สินให้แก่พระศาสนจักรคาทอลิก* คือ “*พระราชบัญญัติว่าด้วยลักษณะฐานะวัดบาทหลวงโรมันคาทอลิกในกรุงสยาม*”⁵⁷⁶ ทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกสามารถสร้างโบสถ์ โรงเรียน โรงพยาบาลได้ ด้วยเหตุนี้ เสรีภาพในการเผยแพร่ศาสนาและการออกกฎหมายรับรองสิทธิในที่ดินจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกสามารถที่จะดำเนินภารกิจของตนและร่วมมือกับรัฐปรับปรุงสังคมสยามให้มีความเป็นสมัยใหม่เพื่อเป็นที่ยอมรับของนานาชาติประเทศ

ความเป็นสมัยใหม่ที่พระศาสนจักรคาทอลิกมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสยามอย่างชัดเจนคือการนำความรู้วิทยาการของสังคมตะวันตกหรืออารยประเทศในทวีปยุโรปมาถ่ายทอดในระบบการศึกษาของบรรดาธรรมทูต โดยมีรูปธรรมที่สำคัญคือ พระสังฆราชมอง หลุยส์ เวย์ ประมุขมิสซังสยามขณะนั้น (ค.ศ. 1875-1909 / พ.ศ. 2418-2452) ได้มีทัศนคติว่าแนวทางที่ดีที่สุดในการให้พระศาสนจักรมีส่วนร่วมในการพัฒนาสยามคือ การจัดหาและเอาใจใส่ทางด้านการศึกษา จึงได้ตั้งสถาบันการศึกษาหลายแห่งสำหรับเด็กชายและเด็กหญิง เช่น อัสสัมชัญคอลเลจ และโรงเรียนคอนแวนต์ต่างๆ ควบคู่ไปกับโรงเรียนเดิมที่มีอยู่แล้วในชุมชนคาทอลิก โรงเรียนเหล่านี้มีวัตถุประสงค์คือ ให้เด็กได้รับการศึกษาเบื้องต้นและได้รับการสอนด้านศีลธรรม โดยไม่ได้มุ่งเน้นแต่เด็กที่เป็นคริสตชนเท่านั้น⁵⁷⁷

นอกจากนี้งานด้านการศึกษาแล้วพระศาสนจักรคาทอลิกในสมัยนั้นยังได้ดำเนินงานหรือภารกิจด้านอื่นๆ ได้แก่ การเยี่ยมเยียนประชาชนตามบ้าน การรักษาโรค การแนะนำอาชีพการสร้างบ้านพักเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ การสร้างชุมชน การสร้างสถานสงเคราะห์ การผลิตบาทหลวงพื้นเมืองจากชุมชนคาทอลิก โดยอาศัยโรงเรียนเป็นที่เรียนรู้ฝึกฝนความเชื่อ และส่งเสริมให้เด็กที่มีความสนใจจะเป็นบาทหลวงได้ศึกษาต่อในสามเณรลัยต่อไป⁵⁷⁸ รวมถึงการเชิญคณะนักบวชชาวยุโรปเข้ามาทำงานในโรงเรียนและโรงพยาบาล เป็นการเพิ่มบุคลากรและเป็นการทำให้งานของมิสซังหรือพระศาสนจักรคาทอลิกในสยามเจริญก้าวหน้าขึ้น⁵⁷⁹

บทบาทการจัดการศึกษาของคาทอลิกถือเป็นภารกิจที่สำคัญของพระศาสนจักรตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นงานที่แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการดำเนินงานของ

⁵⁷⁶ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ(บก.).2548. *ประชุมประกาศรัชกาลที่4*. กรุงเทพฯ.มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ .หน้า 95-97 และในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงออกพระราชบัญญัติ “ว่าด้วยลักษณะฐานะวัดบาทหลวงโรมันคาทอลิกในกรุงสยาม” ซึ่งเป็นการขอพระราชทานุญาตของบาทหลวงให้มีอำนาจถือครองที่ดินต่างๆเหล่านั้นได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการจับจองที่ดินทำประโยชน์ในการจัดตั้งวัดและชุมชนชาวคริสต์ในสมัยรัชกาลที่ 4 สามารถดูเนื้อหาในพระราชบัญญัตินี้เพิ่มเติมได้ใน เสรี พงศ์พิศ. 2525. *คาทอลิกกับสังคมไทย สืบทอดธรรมแห่งคุณค่าและบทเรียน*. กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. หน้า 186-191.

⁵⁷⁷ ประวัติศาสตร์พระศาสนจักรคาทอลิกสมัยรัตนโกสินทร์ หอจดหมายเหตุ อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ใน http://haab.catholic.or.th/history/ratanakosin_.htmlเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2552

⁵⁷⁸ ปรีชา จินตเสวีวงศ์. 2531. *เอกสารการวิจัย เรื่อง แนวทางงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย*. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์.หน้า 131, 144-145.

⁵⁷⁹ อ้างแล้ว.

พระศาสนจักรที่เริ่มต้นโดยบรรดาธรรมทูตชาวต่างประเทศที่เข้ามาในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้วางรากฐาน และระบบไว้ให้กับพระสังฆราชบาทหลวง และนักบวชพื้นเมืองได้ดำเนินการต่อและพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าต่อไป

บาทหลวงและนักบวชชายและหญิงพื้นเมือง คือ คนไทยที่เข้ารับการศึกษาอบรมเพื่อเป็นบาทหลวงหรือนักบวช ซึ่งมีทั้งที่สังกัดคณะนักบวชที่มาจากต่างประเทศ เช่น บาทหลวงคณะพระมหาไถ่ บาทหลวงคณะคามิลเลียน ภราดาคณะเซนต์คาเบรียล ภคินีหรือนักบวชหญิงคณะออร์สุลิน ภคินีคณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร ฯลฯ และที่สังกัดคณะพื้นเมือง เช่น บาทหลวงของสังฆมณฑลต่างๆ ภคินีคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ภคินีรักกางเขนแห่งท่าแร่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามผู้ที่มีบทบาทหลักและเด่นชัดที่สุดในการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงเวลา พ.ศ. 2500-2515 ก็คือ คณะนักบวชทั้งชายและหญิงที่มาจากต่างประเทศหรือที่รู้จักกันในนามธรรมทูต (missionaries) ซึ่งแต่ละคณะมีประวัติก่อกำเนิด จิตตารมณ์ และความมุ่งหมายในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่เด่นชัดซึ่งสืบเนื่องมาจากผู้ให้กำเนิดแต่ละคณะนักบวชมีความศรัทธาต่อคำสอนของพระเยซูคริสตเจ้า และยึดถือในการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระเยซูคริสตเจ้า นั่นคือ รักพระเป็นเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์ โดยการแสดงออกถึงความรักทั้งสองประการ ได้แก่ 1) การอุทิศตนช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่กำลังมีความทุกข์ ความยากลำบากต่างๆ และ 2) นักบวชดำเนินชีวิตด้วยจิตตารมณ์แห่งความยากจน ความบริสุทธิ์ และความเมตตา

คณะนักบวชต่างๆ ยังเป็นส่วนหนึ่งหรือมีชีวิตร่วมกับพระศาสนจักร โดยผ่านการเตรียมบุคลากรของคณะให้มีความพร้อมอยู่เสมอที่จะทำงานสืบสานพันธกิจที่ได้รับจากพระเยซูคริสตเจ้าทั้งในงานเผยแผ่ศาสนาและการทำงานด้านสังคมในทุกๆ ที่ที่ได้รับมอบหมายจากพระสันตะปาปา และการขอร้องของพระสังฆราชในแต่ละสังฆมณฑลท้องถิ่นต่างๆ คณะนักบวชชายและหญิงต่างประเทศที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยส่วนมากเป็นคณะที่ถือกำเนิดและมีวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษาอบรมเยาวชนเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ทำงานด้านสังคมอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย เช่น งานช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส ผู้เจ็บป่วย ผู้พิการ เป็นต้น เหตุผลสำคัญที่คณะนักบวชที่มุ่งเน้นในเรื่องการศึกษาเข้ามาประเทศไทยก็มีที่มาจากประวัติศาสตร์การเผยแผ่ศาสนาซึ่งเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

นอกจากนี้งานด้านการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นความสำคัญที่มีได้มุ่งเฉพาะแต่ในด้านการเผยแผ่ศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงบทบาททางด้านสังคมในฐานะที่พระศาสนจักรคาทอลิกเป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งของสังคมไทยที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศโดยการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนของพระศาสนจักรคาทอลิกนี้ได้เริ่มวางรากฐานขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ

พระสังฆราช (กูร์เวอร์ซี) กำหนดเป็นนโยบายชัดเจน โดยให้บรรดาธรรมทูตหรือมิชชันนารีทุกคนต้องถือว่าการจัดการศึกษาสำหรับคนไทยเป็นหน้าที่ และเป็นหนทางแห่งการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับสังคมไทย ส่งผลให้ประชาชนและสังคมไทยได้เรียนรู้และตระหนักคุณค่าของการศึกษาแบบยุโรปว่าเป็นเครื่องมือและฐานสำหรับการเรียนรู้ เพื่อให้มีความคิดอ่านและเท่าทันตะวันตก ทั้งยังบันดาลให้เกิดประโยชน์สำหรับการพัฒนาประเทศ ส่งผลดีในการติดต่อค้าขาย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ของไทยด้วยเหตุนี้ การศึกษาจึงทวีความสำคัญมากขึ้นและเป็นที่นิยมอย่างยิ่ง⁵⁸⁰ และการศึกษาคาทอลิกยังเป็นพลังสำคัญในการปฏิรูปประเทศเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ

"พระสังฆราชเวย์ (พ.ศ. 2418-2452/ค.ศ. 1875-1909) บริหารกิจการศาสนาคาทอลิกในทิศทางสนับสนุนการปฏิรูปการปกครองและบริหารประเทศ โดยเน้นความสำคัญของการจัดการศึกษาที่ดีมีคุณภาพ เพื่ออบรมสั่งสอนเยาวชนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาหลายแห่ง... ท่านส่งเสริมบรรดามิชชันนารีและสงฆ์พื้นเมืองให้จัดตั้ง และขยายโรงเรียน (ของวัด) ในจังหวัดต่างๆ ให้เยาวชนได้รับการศึกษาเพื่อเป็นกำลังสำคัญสำหรับการพัฒนาประชาชนและประเทศ ตามนโยบายของรัฐ"⁵⁸¹

นอกจากการศึกษาในด้านวิทยาการความรู้แล้ว โรงเรียนของมิชชันนารียังมุ่งอบรมด้านจิตใจ มีคุณธรรมตามคำสอนของคริสตศาสนา และส่งเสริมวิชาชีพระดับสูง⁵⁸² รวมถึงมีการจัดการศึกษาด้วยแบบแผนของตนเองจนได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากบรรดาผู้ปกครองโดยไม่ต้องได้รับงบประมาณหรือคำแนะนำจากรัฐบาล⁵⁸³ อย่างไรก็ตามโรงเรียนคาทอลิกในฐานะการจัดการศึกษาของเอกชนได้มีส่วนช่วยรัฐในด้านเศรษฐกิจเนื่องจากรัฐมีงบประมาณในการจัดการศึกษาจำกัด⁵⁸⁴ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการจัดการศึกษาทุกระดับชั้นและไม่สามารถจัดการศึกษาครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศได้ การจัดการศึกษาหรือโรงเรียนของคาทอลิกสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) โรงเรียนของสังฆมณฑล 2) โรงเรียนของนักบวช และ 3) โรงเรียนของฆราวาส โดยแต่ละโรงเรียนมีการดำเนินการ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁵⁸⁰ แมรี่ มีเรียม กิจเจริญ. การศึกษาคาทอลิกและการพัฒนาสตรีไทย ใน สภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย. 2545. 336 ปี การศึกษาคาทอลิกไทย. กรุงเทพฯ. SUN PRINT. หน้า 263-264

⁵⁸¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 265-266.

⁵⁸² วุฒิชัย มูลศิลป์ และลดาวัลย์ พวงนิล. 2532. รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการของการศึกษาเอกชน (Research Report on Private Education Development). กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล. หน้า 59.

⁵⁸³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 70-71.

⁵⁸⁴ วุฒิชัย มูลศิลป์ และลดาวัลย์ พวงนิล. 2532. รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการของการศึกษาเอกชน (Research Report on Private Education Development). กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล. หน้า 61.

ตารางที่ 2 : ตารางแสดงประเภทของโรงเรียนคาทอลิก

ประเด็น	โรงเรียน ของสังฆมณฑล	โรงเรียน ของนักบวช	โรงเรียน ของฆราวาส
ความรับผิดชอบ	โรงเรียนอยู่ในความดูแล ของพระสงฆ์เจ้าวัด	โรงเรียนอยู่ในความดูแล ของคณะนักบวชชาย และ คณะนักบวชหญิง	โรงเรียนอยู่ในความดูแล ของฆราวาสที่เป็น เจ้าของ
การจัดการ ศึกษา	1) สังฆมณฑลจัดตั้งฝ่าย การศึกษาเพื่อดูแล การศึกษาโดยตรง 2) สังฆมณฑลส่งเสริมและ สนับสนุนพระสงฆ์รุ่นใหม่ ศึกษาต่อในระดับปริญญา โทและปริญญาเอกทาง การศึกษาหรือบริหาร การศึกษา เพื่อบริหาร โรงเรียนให้ได้บริหาร	1) จัดการศึกษาตาม อุดมการณ์และปรัชญา การศึกษาของผู้ก่อตั้งคณะ นักบวช 2) การดำรงชีวิตแบบ นักบวชที่ดีสามารถสร้าง ความไว้วางใจให้ ผู้ปกครองนำบุตรหลานมา เรียน	1) จัดบรรยากาศ โรงเรียนเป็นแบบ คาทอลิก 2) การสอนคำสอนแก่นักเรียนคาทอลิก 3) อบรมสั่งสอนปลูกฝัง คุณธรรมแก่นักเรียนตาม แนวพระวรสาร
ตัวอย่าง โรงเรียน	โรงเรียนเซนต์หลุยส์ศึกษา (อัครสังฆมณฑล กรุงเทพฯ) โรงเรียนดารา สมุทร (ศรีราชา สังฆ มณฑลจันทบุรี) โรงเรียน ดรุณาราชบุรี (สังฆมณฑล ราชบุรี)	โรงเรียนของคณะคณะ นักบวชชาย เช่น โรงเรียน อัสสัมชัญ โรงเรียนเซนต์ ดอมินิก โรงเรียนลาซาล เป็นต้น โรงเรียนของคณะนักบวช หญิง เช่น โรงเรียนเซนต์ โยเซฟคอนเวนต์ โรงเรียน มาแตร์เดอีวิทยาลัย โรงเรียนพระหฤทัย คอนเวนต์ เป็นต้น	โรงเรียนเซนต์จอห์น โรงเรียนเพ็ญสมิทธิ โรงเรียนแสงอรุณ โรงเรียนสารสาสน์พิทยา เป็นต้น

ที่มา: วิเคราะห์เจาะลึก การศึกษาคาทอลิกในมุมมองของอาจิน มารีประสิทธิ์ จาก สภาการศึกษา
คาทอลิกแห่งประเทศไทย. 2545. 336 ปี การศึกษาคาทอลิกไทย. กรุงเทพฯ. SUN PRINT. หน้า 280-281.

ปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาของพระศาสนจักรคาทอลิกมีอยู่ 2
ประการ ได้แก่ 1) ข้อความเชื่อหรือคำสอนในพระวรสาร และจิตตารมณ์ของคณะนักบวช
(Religious)⁵⁸⁵ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และ 2) กฎหมาย
และนโยบายของรัฐในเรื่องการจัดการศึกษา

⁵⁸⁵นักบวช (religious) คือ ผู้ตอบสนองคำเชื่อเชิงเชื่อของพระเยซูคริสต์ ให้อุทิศตนทั้งครบแต่พระเป็นเจ้าของ เพื่อเป็นผู้
ครบครัน และเพื่อทำงานของพระศาสนจักรด้วยความสมัครใจ โดยสังกัดในคณะนักบวชคณะหนึ่งคณะใดอาศัยการ
ปฏิญาณตนถือพรหมจรรย์ ความยากจน และความอ่อนน้อมเชื่อฟัง ซึ่งทำให้เขามีส่วนร่วมกับชีวิตพระเยซูคริสต์ใน
องค์พระจิตเจ้ามากยิ่งขึ้น และสามารถอุทิศกายเพิ่มเติมได้ใน มนัส จวบสมัย (ผู้เรียบเรียง). 2526. สารานุกรม
ศาสนาคริสต์คาทอลิก ฉบับย่อ.ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์. หน้า 54-55.

ก. ข้อความเชื่อหรือคำสอนในพระศาสนจักร และจิตตารมณ์ของคณะนักบวช

ข้อความเชื่อและคำสอนที่มีผลสำคัญต่อการจัดการศึกษาคาทอลิกเกิดขึ้นจากการประชุมสังคายนาเมืองเตรนท (ค.ศ. 1545-1563/ พ.ศ. 2088-2106) ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่มุ่งให้เกิดการปฏิรูปพระศาสนจักรคาทอลิกในด้านต่างๆ ทั้งข้อคำสอน ระบบเทวศาสตร์ ระเบียบ วินัย กฎเกณฑ์ และการอภิบาลด้านจิตวิญญาณ เป็นเหตุการณ์ที่ได้รับการอ้างอิงถึงชีวิตในด้านต่างๆ ของพระศาสนจักรอยู่เสมอ และการปฏิรูปสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการดำเนินภารกิจของพระศาสนจักรคาทอลิกเป็นอย่างยิ่ง คือ การก่อตั้งคณะนักบวชใหม่ ซึ่งสังคายนาเตรนทได้ให้หลักการที่สำคัญ ดังนี้

“คณะนักบวชใหม่ฯ ต้องมุ่งไปสู่การอภิบาลด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น

อบรมเยาวชน อบรมวิทยาการให้แก่คณะสงฆ์และสังคม ปกป้องความเชื่อคาทอลิก หรือไม่ก็ประกาศแพร่ธรรมไปยังที่ต่าง”⁵⁸⁶

ด้วยเหตุนี้ คณะนักบวชทั้งชายและหญิงที่ก่อตั้งขึ้นหลังสังคายนาเมืองเตรนทจึงมุ่งที่จะอภิบาลหรือดำเนินงานในด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล และการสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส ซึ่งแต่ละคณะก็จะมีประวัติความเป็นมาและวัตถุประสงค์หรือจิตตารมณ์ในการก่อตั้งเพื่อทำงานอภิบาลในแนวทางของตน แม้ว่าจะมุ่งเน้นการทำงานในเรื่องการศึกษาเหมือนกัน

ในส่วนของการจัดการศึกษาคาทอลิกมีปรัชญาพื้นฐานที่อาจสรุปได้ว่ามีส่วนสัมพันธ์และสอดคล้องกับปรัชญาพื้นฐานต่างๆ ภายใต้กรอบความคิดหลักที่ว่า พระเจ้าทรงเป็นองค์ความจริงแท้สูงสุด ทรงเป็นปฐมเหตุและจุดสุดท้ายของมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งปวง ดังนั้นการจัดการอบรมศึกษาต้องมุ่งเน้นคุณค่าของศักดิ์ศรี สิทธิเสรีภาพ ความรับผิดชอบของมนุษย์ และความรับผิดชอบต่อสังคม⁵⁸⁷

ภายหลังจากเสร็จสิ้นการประชุมสังคายนาเมืองเตรนทแล้ว ในปีค.ศ. 1929/พ.ศ. 2472 พระศาสนจักรคาทอลิกได้ออกเอกสารเกี่ยวกับการศึกษาคาทอลิกที่สำคัญ คือ สมณสารเรื่องการศึกษายาวชนคริสตชนชื่อ หรือ ‘The Christian Education for the Youth’ or ‘Divini Illius Magistri’ ของสมเด็จพระสันตะปาปาปิอุสที่ 11(Pius XI) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การแยกการศึกษาออกจากการเผยแพร่ศาสนา โดยเน้นความสำคัญของธรรมชาติ และวัตถุประสงค์ของการศึกษาว่า เป็นกระบวนการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลดีครบครัน และเป็นคริสตชนที่ดี (the perfect man and good Christian) โดยประกาศว่าสิทธิและหน้าที่การอบรมสั่งสอนบุตรเป็นของบิดามารดา ผ่านทางพระศาสนจักรและรัฐ ซึ่งจะต้องประสานความร่วมมือให้เกิดคุณค่าสูงสุดแก่การพัฒนาบุคคล ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระคริสตธรรม ดังนี้

“...การศึกษอบรมแบบคริสต์ของเยาวชน เน้นเกี่ยวกับความเป็นบุคคลของมนุษย์ และคุณค่าของวัฒนธรรมในฐานะเป็นผลผลิตแห่งความสำเร็จของมนุษย์ ดังนั้น

⁵⁸⁶ <http://haab.catholic.or.th/history/history05/newage8/newage8.html>(15 กันยายน 2556)

⁵⁸⁷ วิวัฒน์ แพร์สิริ. วิวัฒนาการและอนาคตของการศึกษาคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ในหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2543. หน้า 9-10.

การศึกษาจึงต้องให้ความสำคัญต่อการอบรมทางศีลธรรมให้บุคคลเป็นประชากรที่ดีที่สุด และมีความสามารถที่ดีเหมาะสมกับสังคม โดยมุ่งให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ดังความเป็นบุคคลของพระเยซูคริสตเจ้า”⁵⁸⁸

สาระสำคัญของคำสอนในสมณสารเรื่องการศึกษาเยาวชนคริสตชนมุ่งเน้นที่การฝึกอบรมคนให้เป็นบุคคลที่ดียิ่งแท้จริง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยอาศัยพระพรพรทานของพระเจ้าและความร่วมมือของมนุษย์ที่จะฝึกอบรมสั่งสอนเพื่อให้บุคคลได้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และศีลธรรม ทั้งแบบรายบุคคล ชุมชนท้องถิ่นและสังคม การยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น การจัดระเบียบให้ถูกต้องเหมาะสม เกิดผลดีงาม ตามหลักคำสอนและแบบอย่างชีวิตของพระคริสตเจ้า ซึ่งเป็นทั้งอาจารย์และรูปแบบการศึกษาโดยให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของมนุษย์ที่เป็นรูปแบบ หรือฉายาลักษณ์ของพระเจ้า ความเข้าใจเกี่ยวกับศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพของมนุษย์ ที่ได้รับการเฝ้าดูให้รอดโดยพระเยซูคริสตเจ้าและการดำเนินชีวิตตามคำสอนแห่งพระวรสาร

โดยสรุปแล้วปรัชญาการศึกษาคาทอลิกตามแนวสมณสารนี้มีสาระที่เน้นเกี่ยวกับความเป็นบุคคลของมนุษย์ และวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นคุณค่าและผลผลิตแห่งความสำเร็จของมนุษย์และสังคม นักการศึกษาคาทอลิกต้องเคารพต่อคุณค่าของของวัฒนธรรมและชีวิตมนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งต่างมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความดีงาม และความสมบูรณ์ ครบครันของชีวิต⁵⁸⁹ อย่างไรก็ตามแม้จะมีปรัชญาการศึกษาคาทอลิกจากเอกสารของพระศาสนจักร แต่คณะนักบวชชายและหญิงที่ทำงานด้านการศึกษาต่างก็มีจิตตารมณ์ แนวทาง และกระบวนการจัดการศึกษาอบรมที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ดังจะเห็นได้จากปรัชญาการศึกษาของคณะนักบวชชาย ในที่นี้จะนำเสนอเพียงสองคณะ คือ ภราดาคณะเซนต์คาเบรียล และคณะสงฆ์ซาเลเซียน โดยเริ่มจากภราดา คณะเซนต์คาเบรียล ซึ่งมีคติพจน์คือ Labor Omnia Vincit (Labor conquer everything) โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. จุดหมายสุดท้ายของชีวิตและการศึกษาคือ การรู้จักจักรวรรดิ ความจริง และการเข้าถึงธรรมอันสูงส่งอันเป็นบ่อเกิดของชีวิต
2. มนุษย์เลอค่าที่สุด แต่ละคนมีศักดิ์ศรีและศักยภาพเฉพาะตัว และเป็นผู้รับผิดชอบต่อการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในกระบวนการทางสังคม
3. มนุษย์พัฒนาได้ไม่สิ้นสุด และการศึกษาเป็นแนวทางที่สำคัญที่สุดทางหนึ่งในกระบวนการใดๆ
4. มนุษย์ทุกคนต้องทำงาน ความวิริยะ อุตสาหะ ขณะทุกสิ่ง⁵⁹⁰

⁵⁸⁸ วิวัฒน์ แพ่งสิริ. วิวัฒนาการและอนาคตของการศึกษาคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ในหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2543. หน้า 17.

⁵⁸⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 17-18.

⁵⁹⁰ สุรเดช วิสุทธีวรรณ (แปลและเรียบเรียง). ไม่ปรากฏปีพิมพ์. ประวัติศาสตร์ภราดาคณะเซนต์คาเบรียล. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์. หน้า 114.

ขณะที่ปรัชญาหรือจิตตารมณ์การศึกษาของคณะสงฆ์ซาเลเซียน คือ ระบบป้องกัน (The Preventive System) ของคุณพ่อบอสโก (Don Bosco) บิดาผู้ก่อตั้งคณะ ซึ่งมีแนวทางอบรมเยาวชน 3 ประการ ดังนี้

1. เหตุผล หมายถึง ผู้อบรมต้องใช้เหตุผล ความรัก และความเข้าใจในการชี้แนะและสั่งสอน เยาวชน โดยให้เยาวชนยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้นอย่างเต็มใจเพื่อที่จะปรับปรุงตนเอง เสียใหม่ โดยหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์และความรุนแรง
2. ศาสนา หมายถึง การอบรมให้เยาวชนมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เช่น ความรัก ความเสียสละ การซื่อสัตย์ ความยุติธรรม เป็นต้น เพื่อที่เยาวชนจะได้เป็นมนุษย์ที่ครบ ครันและเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม
3. ความรักใจดี หมายถึง การที่สั่งสอน หรือผู้อบรมต้องมีความสนใจ เอาใจใส่ต่อเยาวชนเป็นพิเศษ คอยช่วยเหลือ ให้คำชี้แนะเพื่อป้องกันเยาวชนจากภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ⁵⁹¹

ปรัชญาการศึกษาของของคณะนักบวชหญิง โดยจะนำเสนอเพียงสองคณะ คือ คณะอูร์สุลิน แห่งสหภาพโรมัน และคณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร โดยจะเริ่มจากคณะอูร์สุลิน ซึ่งมีปรัชญาในการจัดการศึกษา คือ “อบรมเสริมคนให้ครบ ประสพธรรมอันสูงส่ง ปัญญาแตกฉานมั่นคง ส่งเสริมเป็นคน จนสมบุรณ์”⁵⁹² ขณะที่คณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตรมีจิตตารมณ์ในการทำงานจากนักบุญเปาโล กล่าวคือ มีพระคริสต์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งแสดงออกด้วยความรักอย่างลึกซึ้งในองค์พระคริสต์ และให้ความใส่ใจอย่างร้อนรนในพระวรสาร⁵⁹³

ข. กฎหมายและนโยบายของรัฐในเรื่องการจัดการศึกษา

แม้ว่าโรงเรียนคาทอลิกจะมีปรัชญาการศึกษาและแบบแผนในการจัดการศึกษาที่เป็นเอกลักษณ์ของตน อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาของคาทอลิกก็ยังคงอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายของรัฐบาลในเรื่องการจัดการศึกษาของเอกชน กล่าวคือ เอกชนมิได้จัดการเรียนที่เป็นอิสระเนื่องจากรัฐเป็นผู้ควบคุมการใช้หลักสูตร แบบเรียน ตลอดจนปริมาณและคุณภาพโดยใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 เพื่อมุ่งให้ผลการศึกษาเป็นไปตามเป้าหมายของแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494⁵⁹⁴

⁵⁹¹ วัฒน์ แพร่ศิริ. วิวัฒนาการและอนาคตของการศึกษาคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ในหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2543. หน้า 48.

⁵⁹² คณะอูร์สุลินแห่งสหภาพโรมัน ประเทศไทย, [ออนไลน์] 30 เมษายน 2556 แหล่งที่มา <http://www.ursulines-th.org/th/about-06.html>.

⁵⁹³ คณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร ใน วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 26 ฉบับที่ 1/2541 : แนวทางของเรา. หน้า 58.

⁵⁹⁴ วุฒิชัย มูลศิลป์ และลดาวลัย พวงนิล. 2532. รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการของการศึกษาเอกชน (Research Report on Private Education Development). กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล. หน้า 83.

กฎหมายและนโยบายของรัฐบาลที่มีผลต่อการจัดการศึกษาของพระศาสนาจักรคาทอลิกอาจแบ่งได้เป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงระยะเวลาก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475⁵⁹⁵ ซึ่งในบทนี้จะเลือกนำเสนอกฎหมายเพียงบางฉบับเท่านั้น โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของเอกชน ซึ่งมีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้

1) กฎหมายและนโยบายของรัฐในเรื่องการจัดการศึกษาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ได้แก่ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2461 ซึ่งส่งผลต่อการขยายตัวของโรงเรียนเอกชนจำนวนมาก เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ดังนี้

- 1.1 โรงเรียนเอกชนเริ่มต้นตัวในการจัดการศึกษา โดยใช้ทุนตนเอง มีพรบ. เป็นแนวทางปฏิบัติ
- 1.2 รัฐไม่สามารถจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึง มีปัญหาด้านงบประมาณและประชาชนให้ความสนับสนุนโรงเรียนเอกชน
- 1.3 โรงเรียนเอกชนตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสม เปิดสอนวิชาที่ประชาชนต้องการ มีคุณภาพดีทัดเทียมหรือดีกว่าโรงเรียนรัฐ
- 1.4 นักเรียนเอกชนจากโรงเรียนมิชชันนารีสมัยใหม่หรือโรงเรียนคาทอลิก เน้นวิชาภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส จีน ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเลื่อนฐานะเป็นชนชั้นนำทางราชการและธุรกิจได้
- 1.5 โรงเรียนเอกชนสอนเยาวชนด้วยความบริสุทธิ์ใจ รักในอาชีพครู ต้องการสร้างสรรค์การศึกษาอย่างแท้จริง

1.6 โรงเรียนเอกชนมีการบริหารจัดการได้สะดวก รวดเร็วกว่าโรงเรียนรัฐบาล⁵⁹⁶เป็นต้น ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 รัฐบาลได้มีแผนการศึกษาชาติ 3 ฉบับ คือ 1) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 2) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 และ 3) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 โดยทั้งสามแผนนี้ได้กล่าวถึงนโยบายรัฐที่มีต่อการศึกษาเอกชน (การศึกษาคาทอลิก) คือ รัฐใช้วิธีแบ่งแรงในการจัดการศึกษา โดยรัฐจัดเองบ้าง เทศบาลและประชาบาลจัดเองบ้าง และให้เอกชนจัดขึ้นตามความต้องการ เพราะยังมีเด็กอีกจำนวนมากที่ไม่มีโรงเรียน⁵⁹⁷

จากข้อความในแผนการศึกษาชาติทั้งสามฉบับนี้ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของโรงเรียนเอกชนที่จัดการเรียนการสอนโดดเด่นนักบวชของพระศาสนาจักรคาทอลิก เนื่องจากเหตุผล 4 ประการ ได้แก่

1) รัฐบาลไม่ได้เร่งการศึกษาประชาบาลในกรุงเทพฯ เพราะการจัดการปกครองท้องถิ่นยังไม่เรียบร้อย

⁵⁹⁵ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ และคณะนิสิตปริญญาตรีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนา หลักสูตร (รุ่นที่ 7) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2530. การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ : อดีต-ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์อักษรไทย. หน้า 296.

⁵⁹⁶ วุฒิชัย มูลศิลป์ และลดาวัลย์ พวงนิล. 2532. รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการของการศึกษาเอกชน (Research Report on Private Education Development). กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล. หน้า 51-52.

⁵⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41-42.

- 2) ปัญหาแบบเรียนไม่พอเพียง ค่าใช้จ่ายสูง
- 3) ครูผู้สอน สวัสดิการเงินเดือนครูประจำบาลต่ำ
- 4) งบประมาณไม่เพียงพอจ้างครูสำหรับการศึกษาคณะบังคับงบประมาณไม่พอจัดตั้งโรงเรียนให้เพียงพอกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น⁵⁹⁸

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 เกิดขึ้นได้จากการวางนโยบายของรัฐบาลสมัยที่นายปรีดี พนมยงค์เป็นนายกรัฐมนตรี และนายเดือน บุนนาค เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

“...มีนโยบายวางแผนการศึกษาให้มีรากฐานถาวร แนวการศึกษาเป็นสายสัมพันธ์กับอาชีวศึกษา ปรับปรุงหลักสูตรและตำราเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศและความเป็นอยู่ของท้องถิ่น และถือว่าการศึกษากับศาสนาเป็นสิ่งอุปการะแก่กัน กล่าวคือ มีความรู้อันจำเป็นที่จะประกอบอาชีพตามที่ตนต้องการเฉพาะอย่างยิ่งในทางเกษตรกรรมและพาณิชย์กรรม และต้องมีศีลสัตย์อยู่ในตนเองด้วย นอกจากนี้ยังมีนโยบายปรับปรุง การฝึกหัดครูทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นว่าการศึกษาคงดีก็ต่อต้องมีครูดี”⁵⁹⁹

แผนการศึกษาชาติฉบับนี้ มีความมุ่งหมายในการจัดการศึกษา กล่าวคือ

“...จะจัดการศึกษาให้มีองค์สี่แห่งการจัดการศึกษาอย่างพอเหมาะ อันได้แก่ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา นับเป็นแผนการศึกษาชาติฉบับแรกที่มีองค์แห่งการศึกษาสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะกรรมการร่างแผนการศึกษามีความเห็น ว่า หัตถศึกษา มีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาบ้านเมือง โดยได้รับแนวคิดหรือวิธีการจัดการศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นสำคัญ...”⁶⁰⁰

ต่อมาได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ซึ่งแผนการศึกษานี้ได้มีการประกาศใช้ควบคู่ไปกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ส่งผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการศึกษาอย่างชัดเจน⁶⁰¹ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

“แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ได้จัดระบบการศึกษาของไทยให้เข้าระบบสากล โดยเน้นให้จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจ และแผนการปกครองประเทศ โดยเน้นถึงองค์แห่งการศึกษา คือ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา ซึ่ง

⁵⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-49.

⁵⁹⁹ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ และคณะนิสิตปริญญาคุษภักดิ์บัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนา หลักสูตร (รุ่นที่ 7) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2530. การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ : อดีต-ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์อักษรไทย. หน้า 181.

⁶⁰⁰ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2530. การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ : อดีต-ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์อักษรไทย. หน้า 183.

⁶⁰¹ สภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย. 2545. 336 ปี การศึกษาคาทอลิกไทย. กรุงเทพฯ. SUN PRINT. หน้า

จะเห็นได้ว่าเป็นการวางแผนเพื่อให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาจนสำเร็จแต่ละประโยคนั้น สามารถปฏิบัติและดำรงชีพอยู่ได้พอสมควรแก่สภาพ...”⁶⁰²

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาตามแผนนี้คือ โรงเรียนคาทอลิกในฐานะโรงเรียนเอกชน ขยายตัวขึ้นอีกครั้ง เนื่องจาก รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้กำหนดโครงการพัฒนาการศึกษาภาค บังคับให้สำเร็จภายใน 10 ปี แต่รัฐบาลขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร สถานที่จึงส่งผลให้ภาคเอกชน เข้ามามีบทบาทในการขยายกิจการการศึกษา⁶⁰³

นอกจากนี้โรงเรียนคาทอลิกยังมีบทบาทในการช่วยสังคมในรูปแบบอื่นด้วย เช่นการจัด กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาของโรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพฯ ได้มีส่วนทำให้นักเรียนออกไปทำงานรับใช้ สังคมในหมู่บ้านที่ห่างไกลความเจริญ โดยได้มีส่วนร่วมร่วมกับคนในชุมชนนั้นหาแนวทางแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ได้แก่การให้การศึกษ จัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ สร้างสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและมีประโยชน์ เช่น อาคารเรียน ห้องสมุด กิจกรรมค่ายอาสาที่ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาร่างกาย ปัญญา อารมณ์ให้แก่นักเรียน เพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้เป็นอย่างดี โดยยึดหลักการในการปฏิบัติ ค่ายตามความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับนโยบายรัฐ รวมทั้งยึดขั้นตอนกระบวนการทำงาน ตามระบอบประชาธิปไตย⁶⁰⁴รวมทั้งบทบาทในด้านให้การช่วยเหลือและสงเคราะห์สังคม ดังนี้

“...มีนโยบายช่วยเหลือและอุปถัมภ์เด็กยากไร้โดยให้ทุนการศึกษาเรียนฟรี หรือเสียค่าเล่าเรียนเล็กน้อย โรงเรียนคาทอลิกทุกโรงเรียนมีเด็กจำพวกนี้อยู่ไม่มากนักน้อย...ให้ ทุนการศึกษาแก่นักเรียนยากไร้ ปีละหลายแสนบาทหรือหลายล้านบาท โดยไม่ ประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปทราบเพราะถือคติว่าทำเพื่อพระเจ้า...มีโรงเรียนสำหรับสอน เด็กพิการ เด็กเร่ร่อน เด็กด้อยโอกาส และสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าหลายแห่ง...”⁶⁰⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁰² สมศักดิ์ ตันติภิรมย์.ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ ใน วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ปีที่ 8 ฉบับที่ 6 มิถุนายน-กรกฎาคม 2517 ฉบับ แผนการศึกษาแห่งชาติ และการปฏิรูปการศึกษา. หน้า 12.

⁶⁰³ วุฒิชัย มูลศิลป์ และลดาวัลย์ พวงนิล. 2532. รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการของการศึกษาเอกชน (Research Report on Private Education Development). กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล. หน้า 108.

⁶⁰⁴ วิจารย์ ทรงเสริญชัย. ค่ายอาสาพัฒนาของโรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพฯ ใน สมาคมอัสสัมชัญ. 2546.อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1. กรุงเทพฯ. ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201. หน้า 321-322

⁶⁰⁵ อาจิม มารีประสิทธิ์. วิเคราะห์เจาะลึก การศึกษาคาทอลิกในมุมมองของอาจิม มารีประสิทธิ์ จาก สภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย. 2545. 336 ปี การศึกษาคาทอลิกไทย. กรุงเทพฯ. SUN PRINT. หน้า 282.

2) การดำเนินงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในท้องถิ่นต่างๆ ในช่วงเวลาที่ยังมิได้กำหนดให้มีหน่วยงานรับผิดชอบด้านสังคมอย่างเป็นทางการจนกระทั่งหลังเสร็จสิ้นการประชุมสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

พระศาสนจักรคาทอลิกไทยยังมีงานด้านสังคมอื่นๆ อีก ซึ่งเป็นงานที่มุ่งเน้นปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของคนในแต่ละสังฆมณฑลท้องถิ่น โดยมีปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินงาน 2 ประการ ได้แก่ 1) ความคิดหรือวิสัยทัศน์ของพระสังฆราชในแต่ละท้องถิ่น ทั้งแต่เดิมที่เป็นมิสซังจนกระทั่งการได้เลื่อนฐานะเป็นสังฆมณฑลที่มีอิสระในการปกครองตนเองและ 2) สภาพความเป็นจริงของแต่ละพื้นที่ ทั้งสองปัจจัยนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้งานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในแต่ละสังฆมณฑลมีความแตกต่างกันไปจนกระทั่งวาติกันที่ 2 ได้วางแนวทางให้งานด้านสังคมเป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ และให้มีองค์กรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างเป็นทางการการนำเสนอการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในเขตสังฆมณฑลท้องถิ่นต่างๆ จะเลือกนำเสนอเพียงบางส่วนเพื่อเป็นตัวอย่งมากกว่าที่จะอธิบายการทำงานด้านสังคมในทุกพื้นที่ ตัวอย่างงานด้านสังคมที่จะนำเสนอ ได้แก่ อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง และสังฆมณฑลอุดรธานี

อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง เริ่มมีงานด้านสังคม หรือการพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านท่าแร่ (อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง) ในสมัยของพระสังฆราชมีคาแอลเกียน เสมอพิทักษ์ โดยเริ่มจากได้สร้างระบบไฟฟ้าขึ้นเป็นครั้งแรกในหมู่บ้านท่าแร่ฯ โดยการจัดซื้อเครื่องทำไฟขนาดใหญ่เพื่อจ่ายกระแสไฟฟ้าให้กับบ้านเรือนชาวบ้านท่าแร่ ในระยะเริ่มแรกประมาณปี.ศ. 1960/พ.ศ. 2503 และได้ให้บริการเรื่อยมานับ 10 ปี จวบจนกระทั่งทางราชการได้สร้างสนามบินที่ตำบลเชียงเครือ อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร และมีการเดินกระแสไฟฟ้าแรงสูงมาใช้ที่สนามบินดังกล่าว พระสังฆราชมีคาแอลเกียน จึงได้ติดต่อขอใช้ไฟฟ้าจากทางราชการ โดยเป็นผู้ดำเนินการซื้อเสาและสายไฟฟ้าต่อจากสนามบินเชียงเครือถึงท่าแร่ และยังสามารถจัดสร้างระบบประปาขึ้นบริเวณสนามหน้าอาสนวิหารด้านที่ติดหนองหาร เพื่อทำน้ำดิบจากหนองหารมาทำเป็นน้ำประปาให้ชาวบ้านท่าแร่ได้อุปโภคและบริโภค ต่อมาภายหลังโอนกิจการนี้ให้สุขาภิบาลท่าแร่ซึ่งได้รับยกฐานะเป็นเทศบาลในปัจจุบันเป็นผู้ดำเนินการ และยังสามารถพัฒนาระบบสาธารณสุขปโภคในลักษณะเดียวกันขึ้นอีก โดยจัดหาแหล่งน้ำด้วยการสร้างฝายน้ำล้นชุดสระ และเจาะบ่อบาดาลขึ้นในหลายหมู่บ้านซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะหมู่บ้านคริสตชนเท่านั้น แหล่งน้ำดังกล่าวจึงกลายเป็นที่เลี้ยงชีพและยังประโยชน์มากมายสำหรับชาวบ้านจวบจนกระทั่งปัจจุบัน⁶⁰⁶

นอกจากการสร้างสาธารณูปการขั้นพื้นฐานแล้วพระสังฆราชมีคาแอลเกียนยังได้จัดหาที่ดินทำกินสำหรับผู้ยากไร้ เพื่อให้พวกเขาที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองแล้วค่อยผ่อนส่งตามกำลังความสามารถ

⁶⁰⁶ บาทหลวงอันดรูว์สาราญ วงศ์เสงี่ยม. 2543. อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง ประวัติ ข้อมูลและการดำเนินงาน : พระสังฆราชมีคาแอล เกียน เสมอพิทักษ์ ค.ศ.1959-1980 (พ.ศ. 2502-2523). สกลนคร. เอส.พี. เซอร์วิส (สมศักดิ์ การพิมพ์). หน้า 59.

ของแต่ละครอบครัว พร้อมกับส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้ควบคู่กันไปด้วย เช่น การทอเสื่อ การเย็บผ้า การปลูกพืชเศรษฐกิจ การเลี้ยงสัตว์ และการทำประมง เป็นต้น ด้วยการให้ทุนกู้ยืมในความดูแลของคณะกรรมการหมู่บ้านหรือกลุ่ม ภายใต้เงื่อนไขที่จะต้องคืนทุนเพื่อเป็นกองทุนหมุนเวียนให้คนอื่นกู้ยืมต่อไป จากกระบวนการกู้ยืมและใช้ทุนคืนแบบนี้จึงนับเป็นการปลูกฝังชาวบ้านให้รู้จักพึ่งตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเพื่อให้การพัฒนาเป็นแบบยั่งยืน พระสังฆราชได้ส่งพระสงฆ์ไปศึกษาแนวทางการพัฒนาตามจิตตารมณ์ “เครดิตยูเนียน” ที่ประเทศฟิลิปปินส์ เพื่อนำกลับมาใช้ในอัครสังฆมณฑลตามหมู่บ้านต่างๆ สำหรับสอนชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของการพึ่งตนเองด้วยการรวมกลุ่มและช่วยเหลือกัน ต่อมาแนวคิดและรูปแบบเครดิตยูเนียนนี้ได้กลายเป็นรากฐานและรูปแบบของงานพัฒนาแบบยั่งยืน ที่นำไปสู่การก่อตั้ง “ศูนย์สังคมพัฒนาอัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง” ขึ้นในปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) สำหรับรับผิดชอบและดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามหมู่บ้านต่างๆ ในอัครสังฆมณฑลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งยังได้ก่อตั้งสมาคมส่งเสริมการศึกษาท่าแร่ฯ สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์วัดท่าแร่ ฯลฯ เพื่อสนับสนุนการศึกษา และสวัสดิการของชาวท่าแร่⁶⁰⁷

สังฆมณฑลอุดรธานีงานด้านสังคมได้เริ่มวางรากฐานโดยจัดตั้งคณะกรรมการสังคมพัฒนาในสมัยที่บาทหลวงแล็ง โคติเสน สมาชิกคณะสงฆ์พระมหาไถ่เป็นผู้ริเริ่มและได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีโครงการต่างๆ ตามชนบทมากมาย มีการรวมกลุ่มตั้งเป็นชมรมเกษตร เช่น ธนาคาร โค กระบือ ธนาคารข้าว เป็นต้น โครงการเหล่านี้ชาวบ้านในเขตสังฆมณฑลอุดรธานีรวมตัวกันและได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง⁶⁰⁸

นอกจากนี้ยังมียังมีงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในลักษณะอื่นอีกคือ กลุ่มฆราวาสคาทอลิกต่างๆ เช่น สมาคมนักบุญวินเซนต์เดอโพลซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการทำงานช่วยเหลือสังคมโดยได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 8 มิถุนายน ค.ศ. 1947 ภายใต้การแนะนำดูแลของบาทหลวงโมริส ยอลี โดยวัตถุประสงค์ในการสงเคราะห์คนอนาถายากไร้ ได้มีการดำเนินงาน ดังนี้

“...การให้การเยี่ยมเยียนผู้อนาถาถึงที่อยู่อาศัยเป็นประจำ ทำการสงเคราะห์ โดยให้เครื่องอุปโภค บริโภค ยารักษาโรค ยามเจ็บไข้ช่วยให้ได้รับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาล อาทิเช่น โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ โรงพยาบาลเซนต์โยเซฟ เป็นต้น หรือ

⁶⁰⁷ บาทหลวงอันดรูว์สำราญ วงศ์เสียม. 2543. อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง ประวัติ ข้อมูลและการดำเนินงาน : พระสังฆราชมีคาแอล เกียน เสมอพิทักษ์ ค.ศ.1959-1980 (พ.ศ. 2502-2523). สกลนคร. เอส.พี. เซอร์วิส (สมศักดิ์ การพิมพ์), หน้า 60

⁶⁰⁸ สังฆมณฑลอุดรธานี. ไม่ปรากฏปีที่ตีพิมพ์. พระคุณเจ้ายอร์ช ยอด พิมพิสาร. “พันธกิจในฐานะผู้รับใช้แห่งพระเจ้า”. ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์, หน้า 87.

โดยนายแพทย์ ทั้งนี้โดยสถานพยาบาล และนายแพทย์เหล่านี้ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือร่วมมือแก่สมาคมเป็นพิเศษ นอกจากนี้สมาคมยังได้ช่วยเหลือให้เด็กอนาถาได้รับการศึกษาโดยออกค่าเรียนและค่าอุปกรณ์ต่างๆ ในการศึกษาให้ ทั้งนี้สมาคมก็ได้ได้รับความกรุณาช่วยเหลือจากโรงเรียนต่างๆ เป็นอย่างดี อนึ่งสมาคมได้ช่วยเหลือในการหาทางอาชีพให้ผู้อยู่ในความสงเคราะห์ของสมาคมและแนะนำในการดำรงชีวิตในทางที่ถูกที่ควร....มาบัดนี้สมาคมประสงค์จะขยายกิจการในด้านการสงเคราะห์ของสมาคม โดยจัดสร้างที่อยู่อาศัยแก่คนอนาถา ภายใต้อาคารซึ่งทางการมิสซังกรุงเทพฯ ภายใต้อาคารของพระคุณเจ้าได้กรุณาให้ใช้ ทั้งนี้ย่อมมีความจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก”⁶⁰⁹

และศูนย์กลางเทวาในเขตห้วยขวาง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและเผยแพร่แนวคิดสหกรณ์ออมทรัพย์แบบเครดิตยูเนียนไปตามวัดและสถาบันคาทอลิกทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดต่าง ๆ เช่น จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น นอกจากนี้ยังรับให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท และกิจการเครดิตยูเนียนสำหรับกลุ่มชนที่มีรายได้น้อย รวมถึงโครงการต่างๆ เช่น ส่งเสริมงานอดิเรกเด็ก ท้องถิ่นบ้านญวนในเขตสามเสน การทำงานร่วมกับคณะครูของโรงเรียนคาทอลิก เช่น โรงเรียนของภราดาคณะเซนต์คาเบรียลและผู้แทนสมาคมครูโรงเรียนคาทอลิก นอกจากนี้ยัง ได้จัดโครงการช่วยเหลือเด็กที่ขาดการเหลียวแล ยากจน และไม่ได้รับการศึกษา ให้มีความอบอุ่นทางจิตใจ โดยได้จัดกิจกรรมกีฬา การแจกเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ยารักษาโรค ตลอดจนได้รับการอบรมและการเล่าเรียนเพื่อให้เด็กสามารถเป็นคนดี เป็นต้น⁶¹⁰

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶⁰⁹ ยอห์น บัปติส พงศ์เทพ ประมวลพร้อม (บก.). 2000. สารสาสน์คฤศตัง-อุดมสาร 1917-2000 : รวมร้อยข้าวเด่นตลอด 83 ปี โอกาส “วันเพื่อนอุดมสาร” ปี ค.ศ. 2000. กรุงเทพฯ. บริษัท สตาร์บูม อินเตอร์พริ้นท์ จำกัด. หน้า 46.

⁶¹⁰ กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. 2511. รายงานการศาสนา 2511 : Annual Report of Religion Activities for 1968. กรุงเทพฯ. หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา). หน้า 379

4.4 สรุปงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อนสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

โดยภาพรวมแล้วการดำเนินงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงก่อนสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 หรือในช่วงพ.ศ. 2500-2515 โดยประมาณ แบ่งออกเป็นงานสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน 2) การดำเนินงานด้านสังคมในพื้นที่สังฆมณฑลต่างๆ และ 3) การดำเนินงานด้านสังคมของกลุ่มฆราวาสคาทอลิก อย่างไรก็ตามภารกิจการจัดการศึกษาของพระศาสนจักรคาทอลิกถือเป็นงานด้านสังคมที่สำคัญและมีลักษณะเด่นชัดจนที่สุด เนื่องจากการจัดการศึกษาได้ถือกำเนิดขึ้นพร้อมกับการเริ่มต้นเผยแพร่ศาสนาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเป็นภารกิจที่สำคัญในการเผยแพร่ศาสนาและเป็นการทำงานในฐานะสถาบันสังคมที่มีส่วนร่วมในการผลิตบุคลากรที่มีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาประเทศไทยตามนโยบายการบริหารการปกครองของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัย ดังนี้

“...มิใช่เพียงประสิทธิภาพที่ให้ความรู้แก่บุคคลเท่านั้น แต่การศึกษาที่สำคัญนั้นคือการให้การอบรม สร้างสรรค์ พัฒนาแต่ละคนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ เป็นคนที่มีคุณธรรม เป็นคนที่มีความสามารถในการพัฒนาชีวิตของตนและมีจิตใจที่ร่วมพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้าและสงบสุข ดังนั้น พระศาสนจักรในประเทศไทยตั้งแต่แรกเริ่มกว่า 400 ปีแล้วให้ความสำคัญต่อการศึกษาเป็นลำดับมาและกำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยมุ่งมั่นพยายามให้การศึกษากลับมาเป็นการรับใช้ ประชาชนและสังคมไทย เพราะเหตุว่า พระศาสนจักรเข้าใจดีว่า การศึกษาและการให้อบรมเยาวชนนั้นเป็นการพัฒนาสังคม พัฒนาประเทศชาติที่มีประสิทธิภาพ และแล้วการศึกษาดำเนินไปด้วยดีก็จะเป็นการพัฒนาประเทศชาติที่ยั่งยืน”⁶¹¹

ด้วยเหตุนี้ การดำเนินงานหรือภารกิจด้านการจัดการศึกษาของพระศาสนจักรคาทอลิกจึงถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย โดยเฉพาะในช่วงก่อนที่พระศาสนจักรคาทอลิกจะได้รับแนวคิดและแนวทางการทำงานด้านสังคมจากสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 อย่างไรก็ตามในการจัดการศึกษาของคาทอลิกนั้นแม้จะมีปรัชญาการศึกษาและจิตตารมณ์ของคณะนักบวชต่างๆ อย่างชัดเจน โดยมีเป้าหมายที่จะอบรมและพัฒนาเยาวชนให้สมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ แต่ในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานนั้นก็ยังคงดำเนินการจัดการศึกษาอยู่ในกรอบหรืออิทธิพลของรัฐเป็นหลัก ซึ่งมีแผนการศึกษาแห่งชาติเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ เห็นได้จากนโยบายการฝึกหัดครูเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจของรัฐเท่านั้น ส่งผลให้การพัฒนาคนโดยผ่านการศึกษาจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองความ

⁶¹¹ จำเนียร กิจเจริญ และคณะ (บก.). 2008. *25 Per Crucum Ad Lucem* ผ่านทางไม่ทางเขนสู่ความสุขใสรุ่งโรจน์ : 25 ปี สมณศักดิ์ พระคาร์ดินัลไมเกิ้ลมิชัย กิจบุญชู 2 กุมภาพันธ์ 1983-2 กุมภาพันธ์ 2008. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์ อัสสัมชัญ. หน้า 122.

ต้องการของรัฐในเบื้องต้น และตอบสนองต่อเศรษฐกิจในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบันมากกว่าที่การศึกษาจะสามารถพัฒนาคนให้ครบถ้วนสมบูรณ์ตามปรัชญาการศึกษาของคาทอลิก

ส่วนการดำเนินงานด้านสังคมในแต่ละพื้นที่ซึ่งมณฑลนั้นยังมีได้มีการวางรากฐานแนวคิดหรือการปฏิบัติที่ชัดเจน แต่ดำเนินงานไปในลักษณะที่ตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการของชุมชน รวมถึงขึ้นอยู่กับพระสังฆราชประมุขสูงสุดของแต่ละสังฆมณฑลว่ามีนโยบายในการช่วยเหลือปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่ท่านปกครองอย่างไร และในส่วนของกลุ่มฆราวาสคาทอลิกได้รวมตัวกันขึ้นตามจิตตารมณ์และข้อความเชื่อในเรื่องความรักและการรับใช้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์โดยเฉพาะคนที่กำลังประสบความทุกข์ยากต่างๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นการช่วยเหลือเพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นมากกว่าที่จะเป็นการแก้ไขปัญหาระยะยาวหรือวางแผนป้องกันปัญหาในระยะยาว ซึ่งการทำงานสงเคราะห์ช่วยเหลือแบบนี้เป็นลักษณะสำคัญของงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในช่วงก่อนสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

อย่างไรก็ตามทั้งงานด้านการศึกษา งานพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวบ้านในท้องถิ่น และงานสงเคราะห์ช่วยเหลือคนยากไร้และด้อยโอกาสก็ได้ให้แนวทางที่สำคัญในการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรในยุคต่อมาคือ งานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นทางการในปีพ.ศ. 2516 และในช่วงเริ่มต้นนี้ต้องอาศัยทั้งการศึกษาเอกสารด้านสังคมของสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 และการปฏิบัติงานในพื้นที่ของแต่ละสังฆมณฑลซึ่งได้มีการดำเนินงานไว้แล้ว ดังนั้นการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยจึงเป็นการดำเนินการในลักษณะต่อเนื่องจากการทำงานในอดีตและนำแนวทางคำสอนของสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มาประยุกต์ใช้ในงานด้านสังคม โดยพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นมากกว่าที่จะเป็นการเริ่มต้นทำงานใหม่ทั้งหมด

บทที่ 5

งานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

ความมุ่งหมายของบทนี้คือ การชี้ให้เห็นภาพรวมของการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 กล่าวคือ เป็นการนำเสนอความเป็นมาของการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2516-2543 เนื่องจาก เป็นช่วงเวลาของการเริ่มต้นจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านสังคมอย่างเป็นระบบในระดับชาติครั้งแรกของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยนั่นก็คือ คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์ และในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาซึ่งเป็นหน่วยงานที่กำเนิดขึ้นตามข้อเสนอแนะของสำนักวาติกันภายหลังเสร็จสิ้นการประชุมสภาสังคายนาฯ (ค.ศ. 1962-1965/ พ.ศ. 2505-2508) ที่ได้เสนอให้พระศาสนจักรท้องถิ่นตั้งคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาสังคม⁶¹² จนกระทั่งถึงช่วงเวลาที่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานของหน่วยงานฝ่ายต่างๆ ของสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย⁶¹³ ในปีค.ศ. 2000/พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นหน่วยงานบริหารสูงสุดของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

ด้วยเหตุนี้เพื่อที่จะเข้าใจการดำเนินงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 จำเป็นที่จะต้องเริ่มจากการศึกษาและทำความเข้าใจงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงเวลาก่อนหน้านั้น จึงจะเป็นการนำเสนอเนื้อหาการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรไทยหลังสภาสังคายนาฯ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วน ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶¹² สำนักเลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, วิวัฒนาการของงานพัฒนา สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ). (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 3.

⁶¹³ สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทยถือกำเนิดขึ้นตามความคิดของสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 กล่าวคือ การเชิญชวนให้บรรดาพระสังฆราชของแต่ละพื้นที่มารวมตัวกันในรูปแบบของสภา เพื่อความสะดวก ความก้าวหน้า และความเรียบร้อยในการดำเนินงานกิจการต่างๆ ทางศาสนา ด้วยเหตุนี้จึงได้เริ่มมีการรวมตัวของบรรดาพระสังฆราชในประเทศไทย ซึ่งได้รับการอนุมัติและรับรองจากสำนักวาติกันในปีพ.ศ. 2508 โดยมีเป้าหมายในการดำเนินงาน ได้แก่ การปรึกษาหารือ การร่วมมือกันในการดูแลอภิบาลกลุ่มคริสตชน การเผยแพร่ศาสนา การปฏิบัติตามภารกิจของศาสนาทั้งการศึกษา สิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ของบรรดาคริสตชนและเพื่อนพี่น้องชาวไทย สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิก, องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2550), หน้า 30.

5.1 ความเป็นมาและพัฒนาการในการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

การนำเสนอเนื้อหาในส่วนนี้จะแบ่งย่อยออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การเสนอภาพรวมของงานสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในช่วงก่อน และในช่วงระหว่างการประชุมสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 และ 2) การกำเนิดและพัฒนาการการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย ซึ่งสามารถจัดแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ช่วงการวางรากฐานงานพัฒนาช่วงการค้นพบแนวทางการพัฒนาคนทั้งระบบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมและช่วงการสานต่อแนวทางการพัฒนาคนทั้งระบบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม การเสนอภาพรวมของงานสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในช่วงก่อน และในช่วงระหว่างการประชุมสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 จะขอนำเสนอผ่านการดำเนินงานของบุคลากรของพระศาสนจักร ได้แก่ ธรรมทูตของคณะนักบวชต่างประเทศ พระสังฆราชและบาทหลวงพื้นเมือง และฆราวาสคริสตชน ดังนี้

1. ธรรมทูตของคณะนักบวชต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาเผยแผ่ศาสนาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ริเริ่มงานด้านสังคม โดยเฉพาะได้วางรากฐานการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างยิ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา รวมถึงการรักษาพยาบาลด้วยความรู้สมัยใหม่ และในระยะต่อมาได้มีธรรมทูตจากคณะนักบวชต่างประเทศหลากหลายคณะเข้ามาทำงานเพิ่มขึ้น ซึ่งได้นำแนวความคิดใหม่ๆ อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในด้านต่างๆ ของยุโรป โดยเฉพาะในเรื่องขององค์ความรู้สมัยใหม่และการปรับเปลี่ยนองค์ความรู้เดิม เช่น สังคมวิทยา เสรีนิยม สังคมนิยม ฯลฯ และประสบการณ์ที่เกิดจากการเผยแผ่ศาสนาในประเทศอื่นของทวีปเอเชีย⁶¹⁴ มาปรับใช้ในการดูแลอภิบาล

คริสตชนและคนไทย เช่น บาทหลวงอัลเฟรด บอนแนงค์ คณะสงฆ์แห่งพระเยซูเจ้า (เยซูอิต) ได้ริเริ่มทำงานในชุมชนแออัดที่ดินแดง หัวขวง เพื่อช่วยเหลือให้คนในชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่เหมาะสมกับความเป็นมนุษย์ ให้การดูแลเรื่องสุขภาพอนามัย โดยเชิญแพทย์จากสมาคมแพทย์คาทอลิกมาตรวจรักษา และการจัดค่ายทุกเดือน รวมถึงได้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาการศึกษาสำหรับ

⁶¹⁴ สัมภาษณ์บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร, อดีตผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่, 13 มกราคม 2555 และสัมภาษณ์คุณสุนทร วงศ์จอมพร, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่, 26 มกราคม 2555

ผู้ใหญ่ว่า "ศูนย์กลางเทวา และกลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน" ในพ.ศ. 2508⁶¹⁵ ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพากันโดยอาศัยกิจกรรมออมทรัพย์⁶¹⁶

การริเริ่มทำงานช่วยเหลือประชาชนในสมัยนี้เป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ กล่าวคือ เป็นการขยายแนวคิดเรื่องคนจนจากแต่เดิมที่มองว่า คนจน หมายถึง คนที่เจ็บป่วยหรือคนที่ขาดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน มาเป็นการเรียนรู้ถึงสภาพชีวิตของคนจนในสิ่งแวดล้อมของพวกเขาก็คือ สลัมหรือชุมชนแออัด การเปลี่ยนแปลงนี้มีได้เป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความคิดและการให้ความหมายกับคนจนเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานด้านสังคมในนามของพระศาสนาจักรคาทอลิกไทยด้วย และยังเป็นการทำงานและกิจการในด้านพัฒนาสังคมออกไปสู่ชุมชนต่างๆ ทั้งในเมืองและชนบทอีกด้วย⁶¹⁷

นอกจากนี้ยังมีการเริ่มต้นการทำงานพัฒนากับกลุ่มชาติพันธุ์ทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยผ่านธรรมทูตของคณะพระหฤทัยของพระเยซูเจ้าแห่งเบธารามที่ต้องย้ายออกจากประเทศจีนด้วยเหตุผลทางการเมือง และได้เข้ามารับงานเผยแพร่ศาสนาในภาคเหนือของไทย คณะเบธารามมีประสบการณ์ในการทำงานกับชาวเขา กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศจีนมาก่อน จึงได้เริ่มงานกับชาวเขาในประเทศไทย คือ ชุมชนป่าเกอะฉวย โดยมีทิศทางในการพัฒนาอย่างครบครันในทุกด้าน ทั้งงานแพร่ธรรม การศึกษา ความเป็นอยู่ สุขภาพ อนามัยและการตั้งชุมชนใหม่ที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลและมีสันติในชุมชน⁶¹⁸

⁶¹⁵ ชุมมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย, สหกรณ์เครดิตยูเนียน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วีรธรรม, 2524), หน้า 31.

⁶¹⁶ สุริชัย หวันแก้ว ปรีชา คุวินทร์พันธ์ และนิยม รอดเนียม, เอกสารการวิจัย " 25 ปี สคทพ. : ชีวิตและงาน" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 3-4.

⁶¹⁷ กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท (กรุงเทพมหานคร:

รุ่งสาสน์การพิมพ์, 2530), หน้า 59-60.

⁶¹⁸ เจริญ อาทิตยา และคณะ, ประสบการณ์การพัฒนาแนวทางศาสนาและวัฒนธรรม : งานวิจัยประเมินผล

ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนชาติเชียงใหม่ (เชียงใหม่: ม.ป.ท., 2540), หน้า 7.

2. พระสังฆราช และบาทหลวงพื้นเมืองที่ทำงานช่วยเหลือปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านใน สังฆมณฑลซึ่งจะมีลักษณะและรูปแบบการทำงานจะเป็นไปตามความคิดของพระสังฆราช หรือบาทหลวงที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลงานด้านสังคม และสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โดยยังไม่ได้มีแนวคิดหรือแนวทางในการทำงานพัฒนาสังคมอย่างเป็นระบบ เช่น ในสังฆมณฑลอุบลราชธานี มีบาทหลวงเจ้าอาวาสวัดจัดทำโครงการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ของชาวบ้าน เช่น ซื้อควายให้คนจนเลี้ยงและใช้งาน จัดทำกองทุนปุ๋ยในหมู่บ้าน จัดสร้างทำนบ สะพาน ถนนเข้าหมู่บ้าน เป็นต้น⁶¹⁹ นอกจากนี้ได้มีการนำแนวคิดสหกรณ์ ซึ่งเป็นความรู้วิชาการสมัยใหม่มาปรับใช้ในการทำงานช่วยเหลือคนยากจนที่เดือดร้อน เห็นได้จากการริเริ่มงานโดยบาทหลวงบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ ซึ่งได้จัดตั้งศูนย์เครดิตยูเนียนที่โรงเรียนนครราชสีมาบุรี สังฆมณฑลราชบุรี เมื่อ ปีพ.ศ. 2509 เพื่อช่วยเหลือด้านสวัสดิการแก่ครูในโรงเรียน⁶²⁰

3. ฆราวาสคาทอลิกซึ่งมีทั้งที่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม และทำงานเฉพาะส่วนบุคคล เช่น สมาคมนักบุญวินเซนเดอปอลแห่งประเทศไทย เป็นสมาคมฆราวาสคาทอลิกแพร่ธรรมและทำงานด้านเมตตาจิต โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ รับผิดชอบต่อคนยากจนโดยไม่จำกัดผิว เชื้อชาติ ศาสนา ส่งเสริมพระศาสนา ศิลธรรม ความสามัคคี การศึกษา และการอาชีพ ฯลฯ⁶²¹ ส่วนการทำงานสังคมในส่วนบุคคลคือนายแพทย์เชาวลิต

จิตราญเคราะห์จากสมาคมแพทย์คาทอลิกซึ่งได้ร่วมงานกับคณะสงฆ์แห่งพระเยซูเจ้าดูแลรักษาสุขภาพให้แก่คนในชุมชนแออัดดินแดงและห้วยขวาง เป็นต้น

จากตัวอย่างการทำงานด้านสังคมของบุคลากรของพระศาสนจักรข้างต้นนี้ ได้สะท้อนให้เห็นภาพรวมของการทำงานด้านสังคมในช่วงก่อน ระหว่างการประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 โดยเริ่มต้นจากบทบาทของธรรมทูตชายและหญิงที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาควบคู่ไปกับการทำงานอภิบาลด้านต่างๆ เช่น ด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล การสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้ และด้อยโอกาสเพื่อช่วยเหลือคนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มาสู่การช่วยเหลือปรับปรุงคุณภาพชีวิตคนในสังคมให้ดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยผ่านกระบวนการทำงานในรูปแบบใหม่ เช่น

⁶¹⁹ “ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลอุบลราชธานีกับงานพัฒนาคนทั้งครบ,” วารสารสังคมพัฒนา 26 (2541): 50.

⁶²⁰ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาแอลบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529), หน้า 9.

⁶²¹ สมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทย, [ออนไลน์] 9 พฤษภาคม 2555 แหล่งที่มา

การศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของคนสลัม การนำแนวคิดสหกรณ์เพื่อช่วยเหลือครูในโรงเรียน การปลูก และสร้างจิตสำนึกในเรื่องความยุติธรรมในสังคม และการมีส่วนร่วมของฆราวาสคริสตชนในการทำงานร่วมกับพระศาสนจักรเพื่อช่วยเหลือคนที่ยากไร้ขัดสน ซึ่งแต่เดิมงานด้านสังคมนี้จะเป็นงานของ ธรรมทูตชายและหญิงที่มีบทบาทนำ โดยมีลักษณะที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าอยู่ในรูปแบบของการให้และฝ่าย ฆราวาสเป็นผู้รับ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่ามีการขยายความคิดในเรื่องการทำงานด้านสังคมที่กว้าง ออกไปกว่างานสังคมในรูปแบบเดิมที่ได้รับต้นแบบจากธรรมทูตที่มาจากทวีปยุโรป นั่นคือ การ พิจารณาถึงชีวิตความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมของผู้คนเพื่อที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้นสมฐานะความเป็น มนุษย์ผู้ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของพระเจ้า โดยเพิ่มเติมในเรื่องของการให้ความสำคัญด้านการศึกษา การ รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อบรรเทาปัญหา การส่งเสริมอาชีพ การขยายงานด้านสังคมไปสู่กลุ่มชาติ พันธ์

อย่างไรก็ตามก่อนที่จะมีการจัดตั้งหน่วยงานด้านสังคมและการพัฒนาของพระศาสนจักร คาทอลิกไทยตามเจตนารมณ์ หรือผลการประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 นั้นได้มีความ เคลื่อนไหวสำคัญทั้งด้านแนวคิดและแนวทางปฏิบัติในเรื่องการทำงานด้านสังคมและพัฒนาที่เกิดขึ้น ในทวีปเอเชีย กล่าวคือ การประชุม Priest Institute for Social Action (PISA) ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) ซึ่งจัดโดยคณะเยซุอิต ที่ประเทศฮ่องกง ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษา เกี่ยวกับความหมายของงานพัฒนา ศึกษาความคิดและการปฏิบัติเรื่องเครดิติยูเนียน โดยในการ ประชุมครั้งนี้มีตัวแทนจากพระศาสนจักรคาทอลิกไทยเข้าร่วมหลายท่าน ได้แก่บาทหลวงยอ ด พิม พิศาร⁶²² บาทหลวงบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์⁶²³ บาทหลวงมีร์โก ตรูสนัก บาทหลวงยอแซฟ หลุยส์ แกง ตาร์ต บาทหลวงสุเทพ นามวงศ์ บาทหลวงวีรพงศ์ วัชรทิตย์ และบาทหลวงวาท อินทนิย⁶²⁴ ส่วนผลที่ พระศาสนจักรคาทอลิกไทยได้จากการเข้าร่วมประชุมครั้งนี้ คือ แนวคิดและแนวทางปฏิบัติเรื่อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶²² บาทหลวงยอ ด พิมพิสาร คณะพระมาหใต้ ต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระสังฆราช ประมุขสูงสุดในการปกครอง บริหารสังฆมณฑลอุดรธานี

⁶²³ บาทหลวงบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ บาทหลวงพื้นเมืองของสังฆมณฑลราชบุรี ต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆราช ประมุขสูงสุดในการปกครองดูแลสังฆมณฑลอุบลราชธานี

⁶²⁴ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, วิวัฒนาการของงานพัฒนา สภาคาทอลิกแห่ง ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) (เอกสารไม้ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 2.

สหกรณ์เครดิตยูเนียน ซึ่งได้นำมาใช้ในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจในชุมชนที่ยากจน และยังเป็น การให้การศึกษาอบรมแก่คนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของสหกรณ์ด้วย⁶²⁵

คุณูปการที่สำคัญของการประชุม PISA ได้วางแนวคิด แนวทางและก่อให้เกิดความสนใจใน การทำงานด้านสังคมที่แตกต่างไปจากการทำงานด้านสังคมในช่วงก่อนสภาสังคายนาสากลสภา กวาติกันที่ 2 ให้แก่บุคลากรของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย โดยเฉพาะบาทหลวงบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ ซึ่งต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆราช ประมุขสูงสุดของสังฆมณฑลอุบลราชธานี และ ประธานสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาแนวคิดที่สำคัญดังกล่าวคือ

“...พระศาสนจักรคาทอลิกจะอยู่นอกโลก เหนือโลก เหนือสังคมมนุษย์ไม่ได้อีก แล้ว จะต้องเข้าไปอยู่ในโลกมนุษย์ ซึ่งความคิดนี้ที่เสนอในที่ประชุมครั้งนี้ได้รับการ ยอมรับและยืนยันในเอกสารที่สำคัญที่สุดฉบับหนึ่งคือ *Gaudium et Spes* (พระ ธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้) ซึ่งเป็นเอกสารสุดท้ายที่ได้รับการรับรองใน ที่ประชุมสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ก่อนปิดการประชุมสภาฯ ในวันที่ 8 ธันวาคม 1965⁶²⁶

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักร คาทอลิกไทยตามเจตนารมณ์ หรือภายหลังสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 จึงแยกไม่ออกจาก การทำงานด้านสังคมในช่วงก่อนสภาสังคายนาฯ ที่สำคัญยังจำเป็นต้องศึกษาถึงความเคลื่อนไหวของ พระศาสนจักรคาทอลิกในระดับเอเชียที่มีความตื่นตัวในเรื่องบทบาทหน้าที่ของตนต่อการพัฒนาสังคม เอเชียโดยอาศัยคำสอนในพระคัมภีร์⁶²⁷ และแนวทางที่สภาสังคายนาฯ ได้ให้ไว้ ดังนั้นในการศึกษาการ

⁶²⁵ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร, “สรุปวิวัฒนาการในการทำงานตามนโยบายช่วยเหลือเกื้อกูลจากประสบการณ์ ของสหคทพ.” ใน รายงานการสัมมนา “ช่วยเหลือเกื้อกูลหนทางสู่ความเป็นปึกแผ่น”, สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิก แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 9.

⁶²⁶ สัมภาษณ์พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, อดีตประธาสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 17 กรกฎาคม 2553 และ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “กระบวนการ วิธีการของปีซ่า 1-6 และปีซ่าครั้งที่ 7” ใน รายงานการสัมมนาศึกษาประสบการณ์ของพระสังฆราชในโครงการปีซ่า ครั้งที่ 7 หัวข้อ “มรดกทางวัฒนธรรม และศาสนากับการพัฒนามนุษย์”, สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1.

⁶²⁷ พระคัมภีร์ของคาทอลิกแบ่งได้เป็น 2 ภาค คือ พันธสัญญาเดิม (Old Testament) กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของชนชาติยิวที่มีความสัมพันธ์กับพระเป็นเจ้า เป็นช่วงเวลาก่อนที่พระเยซูเจ้าจะลงมาบังเกิด และพันธสัญญาใหม่ (New Testament) กล่าวถึงการบังเกิดเป็นมนุษย์ (Incarnation) ของพระเยซูเจ้าในฐานะผู้ไถ่กู้มนุษย์ให้รอดพ้นจากบาป

ทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาฯก็คือ การศึกษากระบวนการทำงานและผลของการทำงานพัฒนาชุมชนและสังคมตามเจตนารมณ์ หลักความเชื่อ และข้อคำสอนของสภาสังคายนาฯซึ่งได้ให้แนวทางและหลักการกว้างๆไว้ดังนั้นในบทนี้จะมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อนำเสนอแนวคิดหรือหลักการพื้นฐาน กระบวนการ วิธีการ ตลอดจนผลของการดำเนินงาน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลาตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งจากนโยบายฝ่ายบริหารในพระศาสนจักรคาทอลิกไทย และสภาพการณ์ความเป็นจริงทางสังคมในประเทศไทย คือ 1. การวางรากฐานงานพัฒนา (พ.ศ. 2516-2523) 2. การค้นพบแนวทางพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม(พ.ศ. 2524-2535) 3. การสานต่อแนวทางคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม (พ.ศ. 2536-2543) ดังนี้

1. การวางรากฐานงานพัฒนา (พ.ศ. 2516-2523)

ความเป็นมาของการทำงานด้านสังคมอย่างเป็นทางการของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในฐานะพระศาสนจักรท้องถิ่นอย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อปี 2511

(ค.ศ. 1968)กล่าวคือ การก่อตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านสังคมอย่างเป็นทางการในนามของสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย ที่มีชื่อว่า "คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์" โดยมีพระสังฆราชคลาเรนซ์

ย. ดูฮาร์ต ประมุขแห่งสังฆมณฑลอุดรธานีเป็นประธาน และมีนายแพทย์ชวลิต จิตรานุเคราะห์เป็นเลขาธิการ ซึ่งรับหน้าที่ดูแลงานด้านสังคมสงเคราะห์และมีวัตถุประสงค์เพื่อประสานงานส่งเสริมให้ชุมชน หรือคริสตชนมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ⁶²⁸

คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์ได้เริ่มต้นการทำงานโดยมุ่งไปที่การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายของงานพัฒนา โดยอาศัยกระบวนการจัดสัมมนาเรื่องงานพัฒนาชุมชน การติดตามผลการสัมมนา และยังได้รับให้จัดระบบงานพัฒนา⁶²⁹ คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์เริ่มมี

และเป็นการรื้อฟื้นความสัมพันธ์หรือการคืนดีกับพระเป็นเจ้าขึ้นมาใหม่ผ่านแนวทางการดำเนินชีวิตและการเทศน์สอนของพระเยซูเจ้า

⁶²⁸ อัจฉรา สมแสงสรวง, ก้าวอย่างแห่งงานพัฒนา : ชีวิตและงานของพระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เฟื่องฟ้า, 2544), หน้า 4.

⁶²⁹ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, วิวัฒนาการของงานพัฒนา สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 3.

แนวคิดในการทำงานด้านสังคมขึ้น เนื่องจาก ในปีพ.ศ.2513 บาทหลวงบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ ได้รับ การแต่งตั้งเป็นเลขาธิการและได้เข้าร่วมประชุม Priest Institute for Social Action (PISA) ที่ฮ่องกง ในปีพ.ศ.2508 ในการประชุมนี้ได้เสนอความคิดที่สำคัญ กล่าวคือ “พระศาสนจักรต้องมีบทบาทด้าน สังคม โดยอาศัยหลักการและวิธีการของสหกรณ์เครดิตยูเนียนเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของชาวเอเชีย”⁶³⁰ ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์จึงได้นำแนวคิดนี้มาใช้ดำเนินงาน โดยเริ่มจากการจัดสัมมนาเรื่อง "สหกรณ์เครดิตยูเนียนกับการพัฒนาคน"⁶³¹ แนวคิดสหกรณ์เครดิตยู เนียนเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดในการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาสังคายนาศาสด วาติกันครั้งที่ 2 คือพระธรรมนูญพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (Gaudium et Spes หรือ The Pastoral Constitution on The Church in the Modern World) ดังนี้

"งานพัฒนาของเราที่เรากระทำในนามของพระศาสนจักรนั้นเราทำจากฐาน ความเชื่อทางศาสนาของเรา หรือโดยเฉพาะจากคำสอนหลักที่เราได้จากเอกสาร สังคายนาวาติกันที่ 2 ที่ชื่อเป็นภาษาลาตินว่า GAUDIUM ET SPES แปลว่าความยินดี และความหวัง หมายความว่า พระศาสนจักรคือกลุ่มคริสตชนก็ต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกับ สังคมโลก ต้องร่วมความยินดีและร่วมความหวังกับสังคมโลกด้วย คำสอนนี้เป็นหลักใน การทำงานพัฒนาสังคมของคริสตชน"⁶³²

นอกจากนี้ยังได้รับอิทธิพลจากคำสอนในพระสมณสาสน์การพัฒนาประชาชาติ (Populorum Progressio หรือ On the Development of Peoples) ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶³⁰ อัจฉรา สมแสงสรวง, ก้าวอย่างแห่งงานพัฒนา : ชีวิตและงานของพระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เฟื่องฟ้า, 2544), หน้า 47-48.

⁶³¹ สุริชัย หวันแก้ว ปรีชา คุวินทร์พันธ์ และนิยม รอดเนียม, เอกสารการวิจัย " 25 ปี สคทพ. : ชีวิตและงาน" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 4.

⁶³² มิสซังโรมันคาทอลิกอุบลราชธานี, คำสอนทางสังคม ตามพระคัมภีร์ของพระสังฆราช มีคาเอล บุญเลื่อน หมั่น ทรัพย์ (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม ออฟเซ็ท, 2544), หน้า 25.

"หลักการพัฒนา 2 ข้อ คือ 1. ต้องมีลักษณะครบคือ Complete, Integral ทั้งหมดครบสมบูรณ์ แต่ละคนพัฒนาครบทุกมิติ การพัฒนาบุคคล ภาย ปัญญา สังคม จิตใจ การพัฒนาของมนุษยชาติทั้งหมด และ 2. การพัฒนาเพื่อสันติภาพ โดยสรุป แต่ละคนได้รับการพัฒนาครบทุกมิติ และครบทุกคน"⁶³³

เนื้อหาในพระสมณสาสน์การพัฒนาประชาชาติข้างต้นนี้เป็นการตอกย้ำ สนับสนุน ขยายผลมาจากพระธรรมบุญพระศาสนจักรในโลกสมัยใหม่ของสภาสังคายนาที่ได้เน้นย้ำให้เห็นว่าพระศาสนจักรเป็นส่วนหนึ่งของโลก ซึ่งจะต้องมีหน้าที่ในการช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ยากและสร้างพระอาณาจักรพระเจ้าในโลกนี้ให้ได้มาเป็นหลักการสำคัญในการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคม จากหลักความเชื่อและข้อคำสอนของสภาสังคายนาที่ว่า พระศาสนจักรจะต้องร่วมทุกข์และร่วมสุขกับสังคมโลก โดยอาศัยการทำงานพัฒนา และต้องเป็นการทำงานพัฒนาที่เน้นความสำคัญของมนุษย์ ซึ่งโดยธรรมชาติมนุษย์มีหลายมิติทั้งด้านกายและจิตใจ ดังนั้นการทำงานพัฒนาจึงเป็นการพัฒนาให้มนุษย์มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในแต่ละคน และเป็นการพัฒนาที่ต้องทำให้เกิดขึ้นกับคนทุกคน ซึ่งพระศาสนจักรคาทอลิกไทยได้เรียกแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมตามแนวทางนี้ว่า "การพัฒนาคนทั้งครบ" ที่ได้กลายมาเป็นแนวคิดสำคัญในการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย หลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ตั้งแต่ในยุควางรากฐานงานพัฒนาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีข้อตกลงของสหพันธ์พระสังฆราชแห่งเอเชียจากการประชุมร่วมกันหลายครั้ง ซึ่งมีข้อสรุปที่สำคัญคือ พระศาสนจักรเอเชียต้องเป็นพระศาสนจักรของคนยากจน เพราะประชาชนส่วนใหญ่ของเอเชียยากจนอันเนื่องมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองที่อยู่ดิฐธรรม แต่ในความยากจนต่างๆที่ชาวเอเชียมีนั้น กลับพบว่าในอีกด้านหนึ่งเอเชียเป็นทวีปที่มีความร่ำรวยทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายมาก พระศาสนจักรเอเชียจึงต้องเป็นพระศาสนจักรท้องถิ่นที่ยอมรับและเคารพความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่อันอย่างแท้จริง รวมถึงจะต้องให้ความร่วมมือกับประชาชนในเอเชียไม่ว่าเขาจะนับถือความเชื่อ หรือศาสนาใดก็ตาม เพื่อช่วยเหลือประชาชนให้เป็นอิสระจากโครงสร้างต่างๆที่ไม่เป็นธรรม เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียได้เสนอวิธีการที่สำคัญ คือ

"การเสวนาระหว่างชีวิต (Dialogue of Life) หรือพูดง่ายๆ ว่าต้องเจริญชีวิตแบบคนยากจน มีชีวิตแบบคนยากจนหมายความว่า วิถีชีวิต (Life Style) เป็นความยากจนที่ตัวเองยินดีที่จะรับความยากจนนี้โดยยินดีและอิสระ เช่น ความยากจนในชีวิต

⁶³³ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, รายงานการสัมมนา หัวข้อ "แนวทางการทำงานพัฒนาคนของพระศาสนจักรกับการพัฒนาคน ในแผนฯ 8" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 28.

นักบวชและชีวิตสงฆ์ และมีชีวิตอยู่กับยากจน (Preferential Option for the Poor) เมื่ออยู่อย่างคนยากจนและอยู่ระหว่างคนยากจนแล้ว ต้องพยายามช่วยเหลือคนยากจน ให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างสมเกียรติและสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการทำกิจกรรมไม่ใช่ ทำให้คนยากจน แต่ว่าทำพร้อมกับคนยากจน (not doing for the poor but with the poor)⁶³⁴

จากหลักความเชื่อ ข้อคำสอน และแนวทางการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกทั้งในระดับสากลและทวีปเอเชียจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์ได้เลือกนำแนวคิดเรื่องสหกรณ์เครดิตยูเนียนมาใช้ในการพัฒนามนุษย์และสังคม เนื่องจาก สหกรณ์เครดิตยูเนียนเป็นการรวมกลุ่ม โดยเฉพาะคนยากไร้ที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นการรวมคนที่รู้จักเข้าด้วยกัน เพื่อหาทางช่วยเหลือกันและกันในเรื่องความสุข ความเจริญ ความครบครันของชีวิต ซึ่งตั้งอยู่บนฐานความเชื่อถือ ความไว้วางใจ (Credit) ความสามัคคี และความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Union) โดยมีวัตถุประสงค์ คือ การพัฒนาคนให้เกิดการเรียนรู้ การปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมกันทั้งในทางโลกและทางธรรมมากขึ้น⁶³⁵ นอกจากนี้เครดิตยูเนียนยังมีกระบวนการที่สำคัญคือ การศึกษาอบรมแก่ผู้มารวมตัวกันเป็นสมาชิกเพื่อให้เข้าใจถึงเป้าหมายของการพัฒนาคนให้เป็นคนมากยิ่งขึ้น ซึ่งเนื้อหาที่เครดิตยูเนียนให้การอบรม คือ จิตตารมณ์ของเครดิตยูเนียน หมายถึง หลักจริยธรรมและศีลธรรมที่มีอยู่แล้วในศาสนาต่างๆ ดังนั้นการปฏิบัติตามจิตตารมณ์ของเครดิตยูเนียนก็เท่ากับกำลังปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตัวเองนับถืออยู่⁶³⁶ ซึ่งหลักธรรมและศีลธรรมที่เครดิตยูเนียนยึดถืออยู่คือ จิตตารมณ์ 4 และคุณธรรม 5 ดังนี้

⁶³⁴ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “กระบวนการ วิธีการของปีชา 1-6 และปีชาครั้งที่ 7” ใน รายงานการสัมมนาศึกษาประสบการณ์ของพระสังฆราชในโครงการปีชา ครั้งที่ 7 หัวข้อ "มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนากับการพัฒนาชุมชน" สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 5.

⁶³⁵ ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด, สหกรณ์เครดิตยูเนียน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วีริธรรม, 2524), หน้า 38.

⁶³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

ตารางที่ 3 จิตตารมณ์และหลักธรรมของสหกรณ์เครดิตยูเนียน

จิตตารมณ์ (มีที่มาจากหลักความเชื่อของคาทอลิก)	คุณธรรม
<p>✓ ความรักความเมตตา ซึ่งสามารถปฏิบัติต่อกันได้ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความสนใจกัน 2. ความห่วงใยกัน 3. การแบ่งปันให้กัน 4. การรับใช้กัน 	<p>✓ ความดี (ซึ่งเป็นคำสอนพื้นฐานของทุกศาสนาที่มีร่วมกัน) ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความซื่อสัตย์ 2. ความเสียสละ 3. ความรับผิดชอบ 4. ความเห็นใจกัน 5. ความวางใจกัน

ที่มา: ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด, สหกรณ์เครดิตยูเนียน (กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์วีรธรรม, 2524), หน้า 38.

แนวคิดสหกรณ์เครดิตยูเนียนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักความเชื่อสำคัญของคาทอลิกคือ มนุษย์เป็นภาพลักษณ์ของพระเป็นเจ้า (Image of God) ดังนั้น มนุษย์จึงมีเกียรติและศักดิ์ศรีที่ต้องได้รับการพัฒนาให้ครบถ้วนสมบูรณ์ด้วยกระบวนการที่สำคัญมากคือ กระบวนการศึกษาอบรมซึ่งได้กลายมาเป็นเงื่อนไขของการเข้าร่วมเป็นสมาชิกอีกด้วย ซึ่งผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกจะต้องได้รับการอบรมอย่างน้อย 12 ชั่วโมง และต้องฝึกภาคปฏิบัติอย่างน้อย 3 เดือนจึงจะเป็นสมาชิกที่สมบูรณ์⁶³⁷ หลักการและจิตตารมณ์เครดิตยูเนียนนี้ได้รับการเผยแพร่ในทุกสังฆมณฑลโดยผ่านตัวแทนของสังฆมณฑลที่เข้าร่วมอยู่ในคณะกรรมการสังคมสงเคราะห์และอาสาสมัครของศูนย์กลางเทวา ต่อมาได้มีการตั้งศูนย์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทยอย่างเป็นทางการ⁶³⁸ ในเวลาต่อมา งานเครดิตยูเนียนได้แยกออกไปจากความรับผิดชอบของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในปีพ.ศ. 2522 โดยได้จัด

⁶³⁷ ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด, สหกรณ์เครดิตยูเนียน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วีรธรรม, 2524), หน้า 87.

⁶³⁸ อัจฉรา สมแสงสว่าง, ก้าวอย่างแห่งงานพัฒนา : ชีวิตและงานของพระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เฟื่องฟ้า, 2544), หน้า 25-26.

ทะเบียนเป็นนิติบุคคลในชื่อ “สหกรณ์ออมทรัพย์เครดิตยูเนียน” และเป็นศูนย์กลางของเครดิตยูเนียนทั้งหลายที่กระจายอยู่ทุกภาคของประเทศไทย⁶³⁹

ท่ามกลางการดำเนินการเผยแพร่แนวคิดและอบรมเรื่องสหกรณ์เครดิตยูเนียน คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์ยังได้รับมอบหมายจากสภาพระสังฆราชคาทอลิกให้ดำเนินงานรณรงค์ในช่วงเทศกาลมหาพรต⁶⁴⁰ ซึ่งเริ่มครั้งแรกเมื่อปีพ.ศ.2514 โดยมีเนื้อหาให้มีการแบ่งปัน ภาวนาและอดอาหารตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติมาทั้งในเขตวัดและในโรงเรียนคาทอลิก และในระยะเวลาต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางปฏิบัติ เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากการเข้าร่วมประชุมเรื่องการรณรงค์เทศกาลมหาพรตในต่างประเทศ

คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์ได้มีมติเปลี่ยนรูปแบบการทำงานและชื่อหน่วยงานใหม่มาเป็น "สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา หรือ สคทพ." (Catholic Council of Thailand for Development--CCTD) ตามมติของที่ประชุมเมื่อปีพ.ศ. 2513 โดยมีผู้เข้าร่วมได้แก่ตัวแทนคณะนักบวชและผู้แทนสังฆมณฑลเพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนกันในเรื่องการทำงานด้านสังคมว่า จะพัฒนาอะไรและพัฒนาอย่างไร เพื่อให้เป็นองค์กรของผู้ที่ร่วมกันทำงานจริงๆ รวมทั้งให้เชิญองค์กร สมาคม และสถาบันนักบวชต่างๆ ที่ทำงานด้านสงเคราะห์และพัฒนาในประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิก โดยจะมุ่งเน้นที่การเพิ่มพลัง

และประสิทธิภาพให้กับพระศาสนจักรคาทอลิกในการทำงานพัฒนาสังคมซึ่งมตินี้ได้รับการรับรองจากสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย ปีพ.ศ.2516⁶⁴¹

ที่มาของการใช้ชื่อหน่วยงานใหม่ว่า "สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา" มีรากฐานแนวคิดและการให้ความหมายว่าการทำงานพัฒนานั้นไม่ใช่เป็นงานที่ปฏิบัติเฉพาะกับกลุ่มคาทอลิกเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนากับทุกกลุ่มในประเทศไทย และคำว่า "สังคมพัฒนา" ซึ่งยังเป็นชื่อของวารสาร ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่แนวคิดและประสบการณ์การทำงานของสภาคาทอลิกแห่ง

⁶³⁹ วารสารสังคมพัฒนา 8 (พฤษภาคม -มิถุนายน 2523): 58.

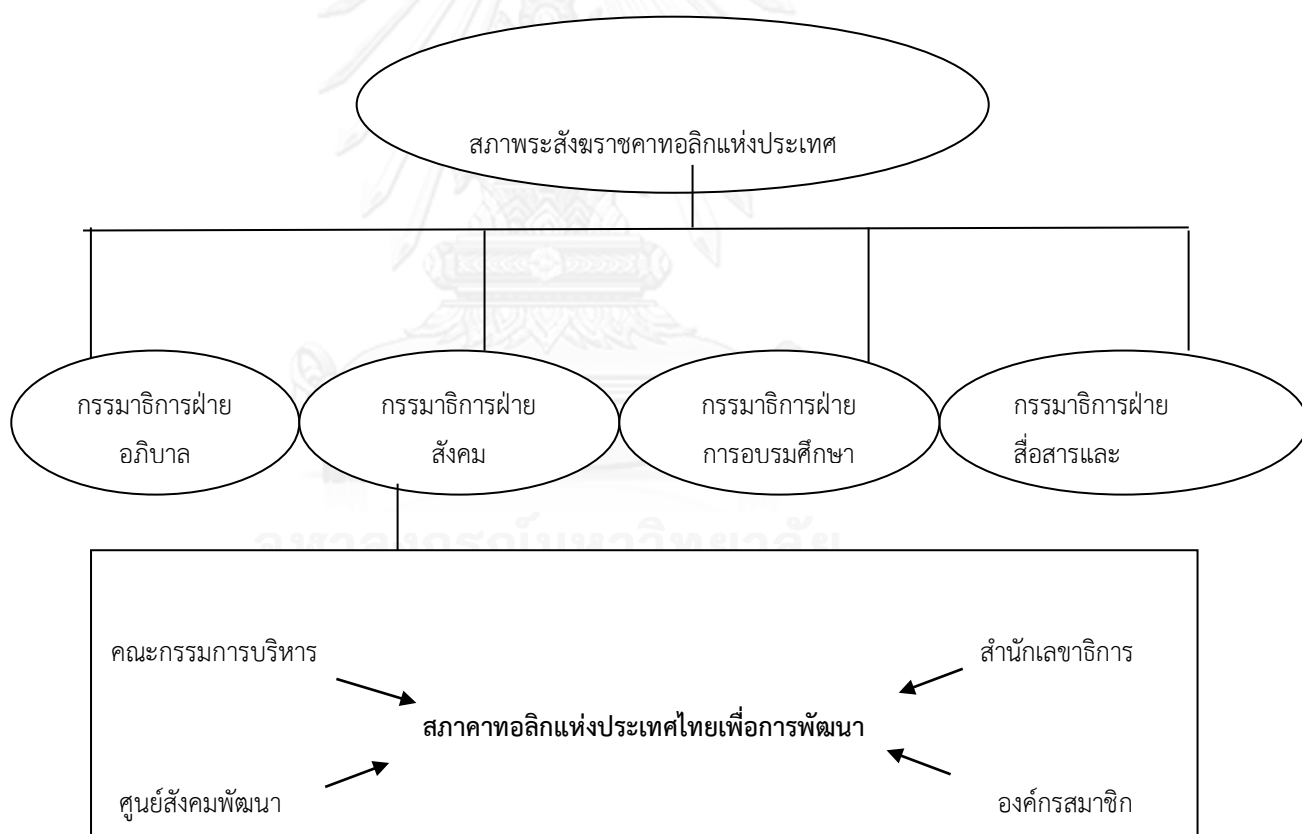
⁶⁴⁰ คำอธิบายอยู่ในภาคผนวก ก อธิบายศัพท์

⁶⁴¹ รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, “สรุปภาพรวมประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการในการทำงานขององค์กรสมาชิก สคทพ.,” ในรายงานการสัมมนาในหัวข้อ “ประวัติศาสตร์การทำงานและทิศทางแนวทางของสคทพ. สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 19 และ 26.

ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา คำว่าสังคมพัฒนาจึงหมายถึง สังคมทั้งหมดต้องช่วยกันพัฒนามิใช่ "พัฒนาสังคม" ซึ่งอาจหมายถึง การที่มีผู้หนึ่งผู้ใด หรือ กลุ่มบุคคลไปทำการพัฒนาสังคม⁶⁴²

สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา มีโครงสร้างองค์กร ประกอบด้วยองค์กรสมาชิกทั้งหมด 35 องค์กร คือ ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบท 10 ศูนย์ และองค์กรคาทอลิกที่ทำงานด้าน การศึกษา งานเยาวชน การสงเคราะห์และพัฒนา คณะนักบวชต่างๆ 25 องค์กร เช่น คณะอัครทูต คณะพระมหาไถ่ สภายาวชนคาทอลิก เป็นต้น ซึ่งจะมีคณะกรรมการบริหารชุดหนึ่ง ประกอบด้วย ตัวแทนจากองค์กรสมาชิกและผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากภายในและภายนอกพระศาสนจักรที่ได้รับเลือกตั้ง จากที่ประชุมตัวแทนองค์กรสมาชิก รับผิดชอบด้านนโยบายและการดำเนินงานทั้งหมด โดยมี แผนภาพโครงสร้าง ดังนี้

แผนภาพที่ 6 โครงสร้างการทำงานของสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย

⁶⁴² สำนักเลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, วิวัฒนาการของงานพัฒนา สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ) (เอกสารเย็บเล่ม), หน้า 7.

ที่มา : ปรีชา จินตเสวีวงศ์, เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 216-217.

สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาได้มีการปรับเปลี่ยนความคิด กระบวนการและรูปแบบการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคม โดยเริ่มต้นที่การวางนโยบายเพื่อเป็นหลักในการทำงาน คือนโยบายการปลูกจิตสำนึก โดยมีที่มาจากการที่พระศาสนจักรให้ความสนใจกับโลกและกระตุ้นให้คริสตชนโดยเฉพาะฆราวาสต้องสนใจและมีส่วนร่วมในกิจการของสังคมตามแนวทางของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และการเข้าร่วมอบรมความรู้ในเรื่องการปลูกจิตสำนึกและการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมเพื่อเป็นเครื่องมือในการทำงานพัฒนา

การปลูกจิตสำนึกที่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนานำมาใช้มีหลายความหมาย กล่าวคือ การปลูกพลังจิตให้ตื่น หรือการเสริมพลังจิตสำนึก เป็นขบวนการหนึ่งที่ทำให้คนคนหนึ่งรู้จักรับรู้ภาวะความขัดแย้งทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม และริปฏิบัติกรตอบโต้จุดบัพคันต่างๆที่แวดล้อมเขาอยู่นั้น⁶⁴³ และอีกความหมายหนึ่งคือ การกระตุ้นการสนับสนุนให้สังคมและผู้นำชุมชนเป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ในชุมชนของตน⁶⁴⁴ โดยใช้การวิเคราะห์สังคมเป็นเครื่องมือ การวิเคราะห์สังคมในช่วงนี้เกิดมาจากประสบการณ์การทำงานในช่วงแรกที่เห็นว่าการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อการพึ่งตนเองนั้นถูกกีดกันโดยโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม-ศาสนาทั้งในระดับชาติและในระดับโลก การวิเคราะห์ประชาชน (คน) จากแง่มุมด้านโครงสร้างต่างๆ ของสภาคาทอลิกฯ มีข้อค้นพบ ดังนี้

“...1. ด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านหรือประชาชนส่วนใหญ่ยากจน ถูกเอารัดเอาเปรียบ ไร้โอกาส ต้องพึ่งพา 2. ด้านการเมือง (การตัดสินใจ) ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจการทำงานเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ และยังพบว่ามีความขัดแย้งเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง 3. ด้านสังคมวัฒนธรรม ประชาชนส่วนใหญ่มีลักษณะของการบริโภคนิยม คือ ชอบใช้ ชอบบริโภค เห็นแก่ตัว นับถือคุณค่าของเงินตรา⁶⁴⁵

⁶⁴³ สารจากศูนย์สังคมพัฒนา (กุมภาพันธ์ 1974): 3.

⁶⁴⁴ ปรีชา จินตเสวีวงศ์, เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม, 2531), หน้า 219.

⁶⁴⁵ รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ. สรุปรวมประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการ การทำงานของสคทพ. ในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนา หัวข้อ "ประวัติศาสตร์การทำงานและทิศทางแนวทางของสคทพ." เนื่องในโอกาสการประชุมสภากรรมการสามัญประจำปี 2530/1987 (ครั้งที่ 15). เอกสารเย็บเล่ม หน้า 28

สำหรับจุดมุ่งหมายของนโยบายการปลูกจิตสำนึกในช่วงการวางรากฐานการพัฒนาของสหภาพฯ บาทหลวงบับลือ เกียรติธาดารี ผู้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาในขณะนั้นได้กล่าวไว้ ดังนี้

“...เรื่องการปลูกจิตสำนึกมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์ได้มีความคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรีของตน ระบบและโครงสร้างทางสังคม ความสำนึกในสองประเด็นนี้ก็ต้องตอบสนองต่อความรู้ โดยการพยายามทำให้ออกจากระบบไม่ยุติธรรม ...พอระบบชุมชนร่วมกับผู้ถูกกดขี่มีส่วนร่วมในการทำโครงการรูปแบบต่างๆ การปลูกจิตสำนึกสร้างบรรยากาศแห่งมิตรภาพ เสวนา การเสวนาต้องประกอบด้วยการกระทำ และในชีวิต พลังในการอยู่ร่วมกัน...”⁶⁴⁶

กระบวนการในการให้การศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกได้เริ่มดำเนินการในหมู่คริสตชนก่อน และจึงค่อยขยายตัวไปสู่กลุ่มคนที่นับถือศาสนาอื่นๆ ดังนี้

"การปลูกจิตสำนึกในด้านสังคมในหมู่คริสตชน (Conscientization และมีกลุ่มที่มุ่ง (Target groups) ตามระยะเวลา คือ ปี 2516-2517 มุ่งที่ผู้นำศาสนา คือ พระสังฆราช พระสงฆ์ นักบวช ปี 2517-2518 มุ่งที่ชาวบ้าน เพื่อเตรียมการจัดตั้งศูนย์สังคมพัฒนา ระดับสังฆมณฑล และปี 2518-2519 มุ่งผู้นำฆราวาสคาทอลิก โดยอาศัยวิธีการต่างๆ เช่น การประชุมสัมมนา การเยี่ยมเยียนพบปะเป็นส่วนตัว การเผยแพร่เอกสารและข่าวสาร การรณรงค์"⁶⁴⁷

เนื้อหาการศึกษาอบรมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้กับบุคลากรต่างๆ มีความแตกต่างกันไป ซึ่งสามารถจัดแบ่งเนื้อหาให้เหมาะสมตามกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1) การฝึกอบรมผู้นำทางศาสนาจะเป็นการศึกษาสภาพความเป็นจริงในสังคมร่วมกับการศึกษาคำสอนของพระศาสนจักรโดยเฉพาะในเรื่องบทบาทในงานพัฒนาคนภายใต้สภาพความเป็นจริงของสังคม⁶⁴⁸

⁶⁴⁶“สัมภาษณ์คุณพ่อบับลือ เกียรติธาดารี,” ใน วารสารสังคมพัฒนา 9 (เมษายน 2524): 32.

⁶⁴⁷วารสารสังคมพัฒนา 4 (มีนาคม 1976): 2.

⁶⁴⁸“โครงการสัมมนาบทบาทของสงฆ์-นักบวชในงานพัฒนาคน,” ใน รายงานประจำปี 2521-1978, สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1.

2) การฝึกอบรมพนักงานศูนย์สังคมพัฒนาจะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องโครงสร้างทางด้านศาสนา⁶⁴⁹ คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร และเทคนิคการทำงาน เช่น เทคนิคในการจัดประชุม การเข้าหาชาวบ้าน การอยู่ในชุมชน การวิเคราะห์โครงการและชุมชน⁶⁵⁰ รวมถึงการเชิญพระสงฆ์ในพุทธศาสนามาเป็นวิทยากรในการอบรมด้วย เช่น ท่านมหาณรงค์ หลวงพ่อนาน⁶⁵¹

3) เนื้อหาในการฝึกอบรมผู้นำชาวบ้าน เช่น "การทำงานเป็นกลุ่ม การอบรมชีวิตครอบครัว โดยชี้ให้เห็นว่าการคุมกำเนิดผิดหลักคำสอนของคาทอลิก โดยใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรม 1 สัปดาห์ทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืน กลุ่มผู้อบรมจะไปเยี่ยมชาวบ้านที่บ้านในตอนกลางวัน และจัดอบรมในช่วงกลางคืนหลังจากชาวบ้านเลิกงานแล้ว" และยังมีฝึกฝนอาชีพที่จำเป็นต่อชุมชน มุ่งที่จะให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตัวเองให้มากที่สุด⁶⁵²

ภายใต้นโยบายการปลุกจิตสำนึกได้มีการขยายโครงสร้างการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา กล่าวคือ การจัดตั้งศูนย์สังคมพัฒนา (Diocesan Social Action Center--DISAC) ซึ่งก็คือหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านสังคมของทุกสังฆมณฑล เพื่อให้เป็นหน่วยงานปฏิบัติในแต่ละพื้นที่และเพื่อให้ศูนย์สังคมพัฒนาสามารถทำงานได้ตามวัตถุประสงค์ สคทพ. จึงได้จัดการศึกษาอบรมตามนโยบายการปลุกจิตสำนึก เพื่อเตรียมคนให้เข้าใจงานพัฒนาโดยใช้ชื่อว่า โครงการจัดอบรมผู้นำชนบท (Rural Leadership Training--RLT) โดยใช้เวลาในการอบรม 3 เดือนที่กรุงเทพฯ⁶⁵³ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญในการอบรม ได้แก่พระสังฆราช บาทหลวง โดยเฉพาะผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา นักบวชชาย-หญิง พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา ฆราวาสคาทอลิก และผู้ที่สนใจงานพัฒนา

นโยบายและกระบวนการศึกษาเพื่อปลุกจิตสำนึกถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนงานด้านสังคมจากสงเคราะห์มาสู่แนวทางการพัฒนานอกจากนี้ นโยบาย "การปลุกจิตสำนึก" ของสภา

⁶⁴⁹ "สัมภาษณ์รุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ," วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526): 70.

⁶⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁵¹ สัมภาษณ์คุณรุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ, อดีตพนักงานสำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 24 มกราคม 2555

⁶⁵² สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, "การอบรมผู้นำชนบท," ใน รายงานประจำปี 2521-1978 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 2.

⁶⁵³ สัมภาษณ์คุณรุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ, อดีตพนักงานสำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 24 มกราคม 2555

คาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาที่มีความหมายกว้าง และนำมาปรับใช้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานทั้งที่เป็นคริสตชนและคนต่างศาสนา กล่าวคือ สำหรับคริสตชน การปลุกจิตสำนึกคือ ศึกษาเอกสารคำสอนด้านสังคม เพื่อที่จะได้เข้าใจว่าคาทอลิกมีคำสอนด้านสังคมและความเป็นคริสตชนอย่างแท้จริง สำหรับบุคคลที่ไม่ได้เป็นคาทอลิก การปลุกจิตสำนึกจะหมายถึง การทำให้เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาต่างๆที่ประชาชนกำลังเผชิญอยู่ เช่น ความยากจน การเป็นหนี้ เป็นต้น

นอกจากโครงการอบรมผู้นำชนบทแล้ว การศึกษาเพื่อปลุกจิตสำนึกนี้ยังเป็นส่วนสำคัญของการทำงานรณรงค์ในเทศกาลมहाพรตแบบใหม่ กล่าวคือ "การอบรมและกระตุ้นให้คริสตชนในประเทศให้รู้จักมองสภาพของสังคมไทยแบบชาวคริสต์คือ ให้เข้าใจ รัก และปฏิบัติต่อพี่น้องชาวไทยด้วยความยุติธรรม ความรัก ความจริงใจ และสันติตามพระคริสตวรสาร"⁶⁵⁴ และยังได้อธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของเงินบริจาค ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาในประเทศต่างๆ เงินบริจาคเหล่านี้มีที่มาจากแนวความคิดในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนี้

"ประเทศต่างๆ ในยุโรปได้รับความเสียหายมากทั้งชีวิตและทรัพย์สิน สถานการณ์เหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจให้บาทหลวงเยอรมันได้ตระหนักว่าเงินที่เหลือจากการอดอาหารและการบริจาค่นั้นน่าจะนำมาแบ่งปันพี่น้องที่ทุกข์ยาก และเมื่อความคิดนี้ได้แพร่ออกไปจึงได้เกิดการจัดตั้งองค์กรเพื่อนำเงินที่ได้ไปช่วยเหลือผู้ที่ทุกข์ยากในประเทศต่างๆ"⁶⁵⁵

เนื้อหาที่สำคัญในการศึกษาเพื่อปลุกจิตสำนึกของเทศกาลมहाพรตคือ การชี้ให้ประชาชนเห็นปัญหาที่กำลังประสบอยู่ และค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหา⁶⁵⁶ นอกจากจะปลุกจิตสำนึกและแบ่งปันทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือคนยากไร้แล้ว สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยยังได้ขยายเวลาและขยายพื้นที่ในการรณรงค์ คือ ให้เป็นการรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต คือ ความรักและการแบ่งปันที่ไม่จำกัดระยะเวลาและไม่จำกัดอยู่ที่คริสตชนหรือในโรงเรียนคาทอลิกเท่านั้น แต่ให้ปฏิบัติแก่ทุกคนที่ร่วมงาน

⁶⁵⁴ "การรณรงค์ในเทศกาลมहाพรต," ใน รายงานประจำปี 2521-1978 สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 4.

⁶⁵⁵ บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต, "การรณรงค์มหาพรตกับการพัฒนาสังคมไทย," วารสารสังคมพัฒนา 10 (มีนาคม-เมษายน 2525): 23-24 องค์การดังกล่าวคือ MISEREOR จัดตั้งโดย สภามหาราชแห่งเยอรมนี เพื่อจัดการใช้จ่ายเงินบริจาค่นี้ เพื่อสงเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยากทั้งในและต่างประเทศ และเผยแพร่ความคิดทางด้านการพัฒนาคนตามแนวคำสอนของคริสตศาสนา

⁶⁵⁶ บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต, การรณรงค์มหาพรตกับการพัฒนาสังคมไทย ใน วารสารสังคมพัฒนา 10 (มีนาคม-เมษายน 2525): 25.

ด้วยโดยไม่จำเป็นต้องนับถือศาสนาคริสต์ จิตตารมณมหาพรตคือ การมีสำนึกที่จะต้องทนทุกข์กับพระเยซูเจ้า กับบุคคลที่ยากไร้ และก่อให้เกิดผล ดังนี้

- “ 1. ทำให้เรากล้ามองเห็นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเพื่อนพี่น้องผู้ต่ำต้อย
ยากจน
2. ทำให้เรากล้ายอมรับ เรามีส่วนในระบบและโครงสร้างของสังคมที่มีการเอารัดเอาเปรียบกัน และบดบังศักดิ์ศรีของมนุษย์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม
3. ทำให้เรากล้าที่จะยกระดับชีวิตของเพื่อนพี่น้องให้สูงขึ้น”⁶⁵⁷

นอกจากนี้กระบวนการศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกในเทศกาลมหาพรตยังเป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ และเป็นขั้นตอนเริ่มต้นในการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมในรูปแบบโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากความคิดเห็นของบาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลจันทบุรี ที่กล่าวว่า

“...ก่อนที่เราจะเริ่มโครงการ เราจะต้องให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของกลุ่ม มันเป็นเรื่องที่เราทำอยู่แล้ว แต่ที่นี้ที่เราทำอยู่นั้นมันอยู่ในกองฝักอบรมกับโครงการ ดังนั้นผมจึงมองเห็นว่า รณรงคมหาพรตควรที่จะสัมพันธ์กับโครงการต่างๆ และประสานกับกองงานต่างๆ ในสภาฯ เพื่อจะได้เผยแพร่แนวความคิดนี้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง”⁶⁵⁸

แม้ว่าสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาจะมีแนวคิดและแนวทางปฏิบัติในการพัฒนามนุษย์และสังคมจากหลักความเชื่อ และข้อคำสอนที่เป็นผลของการประชุมสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 และมีนโยบายในการทำงานที่ชัดเจนคือ การศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึก อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานั้นเมื่อกล่าวถึงเรื่องการพัฒนา นอกจากแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่มาจากศาสนาแล้วก็ยังมี การรับรู้และเข้าใจเรื่องแนวคิดและการปฏิบัติการพัฒนาที่ได้รับอิทธิพลจากแผนพัฒนาของภาครัฐ กล่าวคือ มีความเข้าใจว่าการพัฒนาหมายถึง การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้คนกินดีอยู่ดี ประกอบกับเงื่อนไขความช่วยเหลือขององค์กรทุนคาทอลิกระหว่างประเทศ เช่น องค์กร Catholic Relief Service(CRS) ซึ่งเป็นองค์กรของ

⁶⁵⁷ “จิตตารมณมหาพรต,” ใน รายงานการสัมมนา เตรียมการรณรงค์จิตตารมณมหาพรตในเทศกาล ปี 2539 : ประเด็น “แบ่งปันอันนอกรีต เสริมศักดิ์ศรี ครอบครัวยุใหญ่ ให้มั่นคง” สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการ (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 37.

⁶⁵⁸ “สัมภาษณ์คุณพ่อวัชรินทร์ สมานจิต,” วารสารสังคมพัฒนา 9 (เดือนเมษายน 2524): 18.

สหรัฐอเมริกา ที่เข้ามาตั้งสำนักงานที่เมืองไทย ทำงานในพื้นที่ของสังฆมณฑลอุดรธานี และได้มอบหมายภารกิจการทำงานให้แก่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยโดยตรงการสนับสนุนนี้มีทั้งในเรื่องแนวคิด วิธีการปฏิบัติ และงบประมาณในโครงการที่ส่งเสริมการกินดีอยู่ดี

กระบวนการทำงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจขององค์กร Catholic Relief Service(CRS)จะมีการกรอกแบบฟอร์มขอทุนทำโครงการโดยนักบวชต่างประเทศ มีการเขียนโครงการ การขอทุน การทำงานเริ่มมีลักษณะที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (institutionalized) มีแบบแผนคล้ายการทำธุรกิจมาก ทำให้การทำงานพัฒนาของสคทพ.ในช่วงนั้นจะเกี่ยวข้องกับเงินมาก ได้แก่ การให้เงินเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มเพื่อมีส่วนร่วมพัฒนา มีการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อให้ชาวบ้านเป็นตัวของตัวเองได้ ซึ่งหมายถึง การมีรายได้เพิ่มขึ้นและสามารถมีเงินที่จะใช้จ่ายอื่นๆ ได้⁶⁵⁹ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สคทพ.ต้องมีการวางกรอบเพื่อการพิจารณาโครงการในการให้ทุน ดังนี้

1.ชาวบ้านจะต้องมีความพร้อม หมายถึง จะต้องมีการตื่นตัวและรวมตัวกันศึกษาถึงปัญหาและหาทางช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะถ้าชาวบ้านมีความพร้อมแล้ว โครงการจะมีลักษณะที่ไม่วกเข้าหาตนเองเพียงอย่างเดียว แต่หากจะต้องแพร่ขยายผลประโยชน์ออกไปให้กว้างไกลที่สุดเมื่อมีโอกาสที่จะทำได้

2.ลักษณะที่เป็นไปได้ของโครงการ ต้องมีหลักการและการบริหารที่ดี เพื่อป้องกันมิให้โครงการนั้นสูญเปล่า ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพนักงานศูนย์ฯและชาวบ้านที่จะต้องศึกษาหาช่องทางให้โครงการนั้นเป็นไปได้

3.การใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วหรือหาได้ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นกำลังคนหรือวัสดุต่างๆ ในท้องถิ่นเอง ชาวบ้านและผู้ทำงานด้านการพัฒนาควรที่จะรู้จักติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ของรัฐและเอกชน เพื่อช่วยทำให้โครงการนั้นสำเร็จไปได้

4.ความจริงใจ เพราะนี่เป็นเครื่องหมายที่สื่อความหมายถึง การพัฒนาคน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ละเอียดไปไม่ได้เป็นอันขาด ในการเสนอโครงการจึงควรเขียนข้อมูลที่เป็นจริงทั้งหมด

5.การส่งเงินคืน ในความหมายของการช่วยเหลือคนอื่นต่อไป ในกรณีที่โครงการนั้นมีรายได้มากพอ จึงควรที่จะส่งคืนศูนย์สังคมพัฒนาเท่าที่จะทำได้ เพื่อว่าเงินจำนวนนี้จะได้นำไปช่วยเหลือพี่น้องในแห่งอื่นๆ ต่อไป⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ “สัมภาษณ์คุณรุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ,” วารสารสังคมพัฒนา 4 (2528): 23-24.

⁶⁶⁰ อุษณีย์ นานาศิลป์, “พูดถึงการพิจารณาโครงการระดับภาค,” วารสารสังคมพัฒนา 7 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2522): 54-55.

ดังนั้นจึงส่งผลให้กิจกรรมในการพัฒนามนุษย์และสังคมที่สำคัญในช่วงเวลานี้เป็นเรื่องโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การชุดบ่อน้ำบาดาลที่อ.พยุหะคีรี จ. นครสวรรค์⁶⁶¹ การทำธนาคารข้าวที่จ.อุตรธานี⁶⁶² ธนาคารควายที่บ้านไร่-ลานไผ่ จ. จันทบุรี⁶⁶³ โครงการปุ๋ยและยาฆ่าแมลงในอ.แมริม จ. เชียงใหม่⁶⁶⁴ การส่งเสริมอาชีพ เช่น การเพาะเห็ดที่จ.นครปฐม เพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวในชุมชน⁶⁶⁵ เป็นต้น

แม้ว่าโครงการพัฒนาเศรษฐกิจบางโครงการ เช่น ธนาคารข้าว จะมีความคล้ายคลึงกับโครงการของรัฐ แต่สำหรับสภาพทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาได้สร้างลักษณะที่แตกต่างจากโครงการธนาคารข้าวของหน่วยงานอื่นๆ กล่าวคือการวางนโยบายและเป้าหมายของธนาคารข้าว ดังนี้

1. เพื่อช่วยเหลือผ่อนคลาปัญหาการขาดแคลนข้าวในระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่ยากจน โดยมุ่งให้ชาวบ้านช่วยเหลือกันและกัน รับผิดชอบร่วมกัน และตัดสินใจด้วยตัวเอง
2. เพื่อให้มีโครงการเสริมในช่วงที่ว่างจากฤดูกาลทำนา ให้ชาวบ้านได้ใช้เวลาว่างและทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อที่จะได้ฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจให้เร็วขึ้น
3. เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านคิดวางแผนช่วยกันทำงาน แก้ไขปัญหาการเอารอดเอาเปรียบ สงวนรักษาจำนวนข้าวเปลือกไว้ในหมู่บ้านของตนให้มากที่สุด เพื่อจะได้ตัดปัญหาพ่อค้าคนกลางและให้สมาชิกได้ขายผลผลิตในราคาที่ยุติธรรม
4. เพื่อขยายการจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้นในหมู่บ้านที่เดือดร้อนมากที่สุด โดยจะพิจารณาหมู่บ้านที่มีใช้คาทอลิกเป็นพิเศษ

และยังขยายการให้บริการในด้านปัจจัยและเครื่องมือต่างๆ ในการผลิตข้าว ส่งเสริมให้มีโครงการเสริมรายได้พิเศษแก่สมาชิก และที่สุดจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าในหมู่บ้าน ซึ่งจะให้บริการทั้งด้าน

⁶⁶¹ “รายงานกิจกรรมประจำปี พ.ศ. 2521 ของศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนนครสวรรค์,” ใน รายงานประจำปี 2521-1978

สภาพทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 30.

⁶⁶² “รายงานกิจกรรมประจำปี พ.ศ. 2521 ของศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนอุตรธานี,” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

⁶⁶³ รายงานกิจกรรมประจำปี พ.ศ. 2521 ของศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนจันทบุรี ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

⁶⁶⁴ รายงานกิจกรรมประจำปี พ.ศ. 2521 ของศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนเชียงใหม่ ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

⁶⁶⁵ รายงานกิจกรรมประจำปี พ.ศ. 2521 ของศูนย์สังคมพัฒนาอัครสังคมชนทลกรุงเทพฯ ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

ปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นในครัวเรือน และให้ความช่วยเหลือในด้านการตลาดสำหรับผลิตผลของสมาชิกในหมู่บ้านอีกด้วย⁶⁶⁶

ไม่เพียงเฉพาะธนาคารข้าวเท่านั้น การทำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอื่นๆ ของสภาคทอลิกแห่งประเทศไทยนั้นมีความหมายมากไปกว่าเรื่องทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีความคิดว่า โครงการเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในขบวนการปลุกจิตสำนึกประชาชน เพื่อให้ประชาชนนำความรู้ทางด้านการพัฒนา ซึ่งได้มาจากการอบรม การสัมมนา หรือการอ่านมาปฏิบัติอย่างจริงจัง⁶⁶⁷ นอกจากนี้พัฒนาคนุชย์และสังคมที่ได้รับมอบหมายแล้ว สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนายังคงทำงานในรูปแบบการให้ความสงเคราะห์ช่วยเหลือด้วย เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบภัยทั้งในเรื่องเงินทุนและสิ่งของในช่วงหลังน้ำท่วมที่สุราษฎร์ธานี และที่เชียงใหม่⁶⁶⁸ รวมถึงการทำงานช่วยเหลือผู้ลี้ภัยจากอินโดจีน ซึ่งเป็นภาระหน้าที่สำคัญที่ได้รับมอบหมายจากสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย และได้รับทุนจากองค์การคาร์ิตัสสากลในยุโรป ซึ่งเป็นเรื่องเร่งด่วนโดยการช่วยเหลือผู้ลี้ภัยจากอินโดจีนเริ่มมีแผนงานและนโยบายทำงานอย่างจริงจังในปีพ.ศ. 2521 โดยแบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 กิจกรรมคือ

- 1)โครงการศึกษาที่ศูนย์รับผู้อพยพ จังหวัดน่าน จังหวัดหนองคาย และจังหวัดอุบลราชธานี
- 2)โครงการเช่าที่ดินเพื่อการเพาะปลูก เพื่อให้ผู้ลี้ภัยได้ทำมาหากิน และโครงการย่อยอื่นเช่น โครงการช่วยเหลือด้านเสื้อผ้า อาหารและยารักษาโรค
- 3)การช่วยเหลือคนไทยรอบค้ายอพยพ⁶⁶⁹

งานสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยอินโดจีนที่อพยพมาจากประเทศลาว และกัมพูชา รวมถึงคนไทยที่มีความทุกข์ยากตามชายแดนดำเนินอยู่ในระหว่างปีพ.ศ. 2520-2523 โดยได้รับทุนจากองค์การ MISEREOR ประเทศเยอรมนี ซึ่งจะดำเนินงานในลักษณะเป็นโครงการที่ต่อเนื่องจากโครงการเศรษฐกิจที่ศูนย์สังคมพัฒนาทั้งสามได้ทำมาก่อนแล้ว เช่น ศูนย์พัฒนาสังคม สังฆมณฑล

⁶⁶⁶“ธนาคารข้าวของสภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา พ.ศ.2520-2522,” วารสารสังคมพัฒนา 7 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2522): 33-34.

⁶⁶⁷“งานด้านโครงการ,” ใน รายงานประจำปี 2521-1978 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 4.

⁶⁶⁸“งานบรรเทาทุกข์,” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁶⁶⁹งานช่วยเหลือผู้ลี้ภัย ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

อุดรธานีมีโครงการอุปถัมภ์ในการทำนา เป็นการซื้อที่ดินและควายให้แก่ชาวบ้าน มีธนาคารควาย ศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลจันทบุรี มีโครงการธนาคารควาย และโครงการอาหารกลางวันเด็ก⁶⁷⁰

การทำงานช่วยเหลือผู้ลี้ภัยนี้มีผลทำให้การทำงานตามนโยบายการปลูกจิตสำนึกของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาต้องหยุดชะงักลง โดยเฉพาะในพื้นที่ใกล้ชายแดน ได้แก่ ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ พนักงานของศูนย์ฯต้องดูแลและรักษาพยาบาลผู้ลี้ภัยในจังหวัดน่าน⁶⁷¹ ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลจันทบุรี ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลอุดรธานีเนื่องจากบุคลากรที่ทำงานมีจำกัด จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเรื่องความเป็นอยู่ของผู้อพยพก่อน รวมถึงงบประมาณและโครงการต่างๆ เพื่อที่จะตอบสนองปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นเป็นลำดับแรก อย่างไรก็ตามในระหว่างการทำงานช่วยเหลือผู้ลี้ภัยของศูนย์สังคมพัฒนาบางแห่งนั้น สำนักเลขาธิการซึ่งเป็นหน่วยงานส่วนกลางของสคทพ.ได้ริเริ่มขยายการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมออกเป็น 3 งาน ได้แก่

- 1) งานการส่งเสริมชีวิตครอบครัว โดยมุ่งหวังที่จะพัฒนาชีวิตครอบครัว เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพดี มีทัศนคติ ค่านิยมที่รับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม โดยมีกิจกรรมคือ การจัดฝึกอบรมผู้นำส่งเสริมชีวิตครอบครัว การติดตามผลและประสานงานกับผู้นำที่ผ่านการอบรมแล้ว⁶⁷² และในปี 2523 งานด้านการส่งเสริมชีวิตครอบครัวได้แยกออกจากสคทพ. โดยตั้งเป็นคณะกรรมการส่งเสริมชีวิตครอบครัว⁶⁷³
- 2) งานด้านยุติธรรมและสันติ พระสังฆราชบุญญเถื่อน หมั่นทรัพย์ ประธานสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาได้แต่งตั้ง "คณะกรรมการยุติธรรมและสันติ" ขึ้น โดยมุ่งหวังที่จะให้บริการแก่พระศาสนจักรในประเทศไทยในด้านการส่งเสริมความยุติธรรมในสังคม สันติภาพ การพัฒนาคน และมีหน้าที่กระตุ้นบรรดาคริสตชนในประเทศไทยให้ตระหนักถึงปัญหาสังคมและภารกิจของตนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งงานด้านยุติธรรมและสันตินี้ เป็น

⁶⁷⁰ วันพิบูลย์ ศิริโชคบัณฑิต, คนกับควายทำนาประสาชีวิต (กรุงเทพมหานคร: หจก. ธรรมมลการพิมพ์, 2535), หน้า 4-6, 13-14 และ 118-119.

⁶⁷¹ สัมภาษณ์คุณประพันธ์ เทียนวิหาร, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ เขตพะเยา, 13 มกราคม 2555 และคุณศรชัย วิจิตรพร พนักงานศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ เขตเชียงใหม่, 19 กุมภาพันธ์ 2555

⁶⁷² “โครงการส่งเสริมชีวิตครอบครัว,” ใน รายงานประจำปี 2521-1978 สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 8-9.

⁶⁷³ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.), วิวัฒนาการของงานพัฒนา สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 31.

การทำตามเจตนารมณ์ของสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่กล่าวไว้ในพระธรรมนูญ
พระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ ข้อ 90 ดังนี้

"...เพื่อส่งเสริมความยุติธรรมในทุกแห่งหน อีกทั้งเพื่อสืบทอดความรักของพระคริสต์
ต่อคนยากจน พระสังคายนาเห็นว่า เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะจัดตั้งองค์การของ
พระศาสนจักรสากลขึ้น ซึ่งจะมีหน้าที่กระตุ้นให้บรรดาคาทอลิกลงมือพัฒนาประเทศ
ยากจน และส่งเสริมความยุติธรรมในสังคมระหว่างชาติต่างๆ"⁶⁷⁴

งานด้านยุติธรรมและสันติในประเทศไทยมุ่งเน้นในเรื่องให้การศึกษาเกี่ยวกับความยุติธรรม
ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดงานวันสันติสากลโดยมีการจัดสัมมนาอภิปรายในหัวข้อต่างๆ เช่น
"บทบาทของฆราวาสในการแพร่ธรรม" "การอภิปรายเรื่องการทำแท้งเสรี" "การจัดให้มีพิธีกรรมทาง
ศาสนาคริสต์ พุทธ และอิสลามในการสนับสนุนคำขวัญคือ "ยุติรุนแรง แสงสว่างสันติ" และการจัดทำ
วารสารผู้เฒ่าที่มีเนื้อหาสนับสนุนความยุติธรรมและสันติในสังคม⁶⁷⁵ เป็นต้น งานด้านยุติธรรมและสันติ
ได้แยกตัวออกจากสคทพ. ในปีพ.ศ. 2522 เนื่องจากงานยุติธรรมและสันติ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ
การเมือง จึงอาจก่อให้เกิดความยากลำบากในการทำงานพัฒนาคน และช่วยเหลือผู้ประสบภัยซึ่งเป็น
ภารกิจของสคทพ. รวมถึงการประสานงานกับรัฐได้⁶⁷⁶

- 3) งานด้านศาสนสัมพันธ์ หรือความร่วมมือระหว่างศาสนาที่สนใจในงานพัฒนามนุษย์และ
สังคม โดยผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ ในปีพ.ศ. 2519 สคทพ. ได้ร่วมมือกับศาสนิก
ชนในพุทธศาสนาและโปรเตสแตนต์ได้จัดตั้งเป็นศูนย์ประสานงานศาสนาเพื่อสังคมขึ้น
และได้ออกแถลงการณ์ร่วมกันโดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้

"...การแก้ปัญหาความขัดแย้งการเมืองที่แบ่งอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา จาก
ทัศนคติของศาสนาซึ่งไม่เข้าข้างฝ่ายใด แต่มุ่งหาหนทางแก้ปัญหาสังคมที่แท้จริง นั่นคือ
การลดความอยุติธรรม การลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน ระหว่างคนมีอำนาจ
และคนไร้อำนาจ ด้วยวิธีสันติการชี้ให้เห็นความฉ้อฉลของนักการเมือง ระบบการเมือง
และประณามการใช้ความรุนแรงต่างๆ รวมทั้งเรียกร้องให้องค์กรศาสนา สภาคริสตจักร

⁶⁷⁴ "รายงานของคณะกรรมการยุติธรรมและสันติแห่งประเทศไทยประจำปี 2521," ใน รายงานประจำปี 2521-1978 สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 14.

⁶⁷⁵ "รายงานของคณะกรรมการยุติธรรมและสันติแห่งประเทศไทยประจำปี 2521," ใน รายงานประจำปี 2521-1978 สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 15.

⁶⁷⁶ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, รายงานการสัมมนา ผู้อำนวยการศูนย์ฯ และ
ผู้สนใจงานพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 7.

ในประเทศไทย สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยสงฆ์ ตลอดจน
 ยูสงฆ์ มหาเถรสมาคม ชมรมพุทธ ชมรมศาสนศึกษาต่างๆว่า ควรจะรวมพลังออก
 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเตือนให้เห็นถึงภัยอันจักเกิดจากการรัฐประหาร รวมทั้งการลด
 ความเกลียดชังระหว่างทหารและประชาชน...⁶⁷⁷

และในปีพ.ศ. 2521 สคทพ.จัดสัมมนาองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGO เป็นครั้งแรก
 ต่อมาในปีพ.ศ.2522 ได้มีการประชุมเรื่องบทบาทและหน้าที่ของศาสนาในสังคม โดยมุ่งเน้นที่
 บทบาทของศาสนาในการพัฒนา ซึ่งเป็นประสบการณ์โดยตรงของสคทพ. ต่อมาได้มีการ
 ประชุมอีกครั้งที่สวางคินิวาส โดยมีผู้นำทางศาสนาและผู้แทนหน่วยงานหลายๆ แห่งเข้าร่วม
 อภิปรายแลกเปลี่ยน และได้ตกลงให้ตั้งคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.)⁶⁷⁸

การร่วมมือกับกลุ่มศาสนาต่างๆ ในการออกแถลงการณ์ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน
 พัฒนาคณะ ซึ่งความคิดนี้มีที่มาจากเอกสาร Justice in the World ในการประชุม Synod ปี 2517 ที่
 ได้กล่าวว่า "กิจการใดๆก็ตามที่ทำเพื่อสร้างสรรค์ความยุติธรรม ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งอันขาดไม่ได้ของ
 การประกาศข่าวดี" และพันธกิจที่กล่าวถึงนี้คือ การพัฒนาคนทั้งครบ ซึ่งต้องทำทั้งกายและวิญญาณ
 หรือจิตใจ เพราะมนุษย์คือ ฉายาของพระเจ้าที่ต้องให้ความเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และ
 ศักยภาพในตัวมนุษย์⁶⁷⁹

ในช่วงสุดท้ายของการวางรากฐานการพัฒนานี้ได้มีการประเมินผลการดำเนินงานกิจกรรม
 โครงการพัฒนาที่ทำอยู่ด้วย ซึ่งสามารถกระทำได้ เนื่องจาก มติของสภาพระสังฆราชแห่งประเทศไทย
 ไทยได้อนุญาตสงเคราะห์ผู้ลี้ภัยไปให้สำนักงานคาทอลิกสงเคราะห์ผู้ประสบภัยและผู้ลี้ภัย (COERR)

⁶⁷⁷ “แถลงการณ์,” วารสารสังคมพัฒนา 4 (เมษายน 1976): 43-44.

⁶⁷⁸ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ชีวิตข่าว ชีวิตคน: "ธนาคารข่าว"
 (กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์คอมพิวเตอร์กราฟฟิค, 2533), หน้า 135. คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) มี
 สถานที่ตั้งอยู่ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือเรียกว่า ศพพ. ส่วนกลาง และมีหน่วยปฏิบัติการทางภาคสนามคือ
 ศพพ. สุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์คือ มุ่งทำงานกับพระสงฆ์และผู้นำท้องถิ่น เป็นหน่วยงานเอกชนทางศาสนา แต่ไม่
 ละทิ้งงานพัฒนาทั่วไป โดยเน้นหลักธรรม ความเชื่อเข้าไปในงานพัฒนา มีวิธีการทำงานแบบพุทธศาสนา คือ การ
 ลด ละ เลิกสิ่งมอมเมาทั้งหลาย เพราะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งและเป็นจุดเริ่มต้นในขบวนการพัฒนา โดยเริ่มจากการ
 ฝึกฝนตนเอง

⁶⁷⁹ รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, “สรุปภาพรวมประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการในการทำงานของศูนย์สังคมพัฒนาเขตมิสซัง,”
 ใน รายงานการสัมมนา หัวข้อ “ประวัติศาสตร์การทำงานและทิศทางแนวทางของสคทพ.” สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย
 ไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 4.

ในปีพ.ศ. 2523⁶⁸⁰ ส่งผลให้บุคลากรของศูนย์สังคมพัฒนาสามารถกลับมาสู่การทำงานพัฒนาตามแนวทางของสภาสังคมอาสาทวิภาคีครั้งที่ 2 โดยเริ่มต้นที่การรื้อฟื้นการประชุมคณะกรรมการบริหารขึ้นใหม่ เพื่อวางนโยบายและทิศทางการทำงานและมีมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหารของสภาทวิภาคีแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาในปีพ.ศ. 2523ให้มีการประเมินผลการทำงานที่ผ่านมาตั้งแต่ พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าหรือปริมาณของความสำเร็จในการบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ รวมถึงเป็นการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ที่ผู้ดำเนินงานประสออยู่ว่ามีสาเหตุจากอะไร⁶⁸¹

อย่างไรก็ตามก่อนหน้าที่จะมีมติของที่ประชุมนี้ก็มีเรื่องการประเมินผลอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการดำเนินงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจต่างๆ โดยมีขั้นตอนแรกคือ การเตรียมการ ขั้นตอนต่อมาคือ ขั้นปฏิบัติการ การติดตาม และประเมินผลโครงการอาศัยความร่วมมือของศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลต่างๆ ในการส่งรายงานผลดำเนินโครงการให้แก่กองโครงการ และการออกสนามของเจ้าหน้าที่กองโครงการ สำนักเลขาธิการ สคทพ. เพื่อรวบรวมข้อมูลทำรายงานจัดส่งองค์กรเงินทุน อย่างไรก็ตามมติการประชุมในปีพ.ศ. 2523 มีเป้าหมายเพื่อให้การประเมินผลที่จะมีขึ้นครอบคลุมการดำเนินงานจริงที่เกิดขึ้นทั้งหมด จึงได้เพิ่มประเด็นในการประเมินผล โดยมีกระบวนการ 3 ข้อ คือ

1. ศึกษาความเข้าใจและทัศนคติต่อการพัฒนาคนทั้งครบของผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนา เช่น พิจารณาว่าจะนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและชุมชนได้หรือไม่อย่างไร
2. ศึกษาความมีประสิทธิภาพของโครงการ การฝึกอบรมต่างๆ เช่น ดูว่าผลที่ได้เกิดกับคนและชุมชนอย่างไร มีข้อจำกัดหรือไม่
3. ศึกษาตัวผู้ทำงาน และระบบของงานของสคทพ. ว่าเอื้ออำนวยหรือเป็นข้อจำกัดต่อโครงการพัฒนา เช่น ระบบของการทำงานทั้งความคิด และการประสานงานมีลักษณะรวมศูนย์

⁶⁸⁰ “กิจกรรมของกองโครงการ สภาทวิภาคีแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ประจำปี 2523,” ใน รายงานประจำปี 2523 สภาทวิภาคีแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 16.

⁶⁸¹ สุภานันท์ ศรีทองสุข, “โครงการประเมินผลงานของสภาทวิภาคีแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2524-2527,” วารสารสังคมพัฒนา 9 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2524): 34-35.

หรือไม่⁶⁸² การประเมินผลเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2523⁶⁸³ โดยมีผลของการประเมินงาน ดังนี้

1) การจัดทำเอกสาร “แนวทางของเราในปีพ.ศ. 2523”⁶⁸⁴ ซึ่งเป็นเสมือนแผนแม่บทและข้อตกลงร่วมกันในการทำงานพัฒนาของสคทพ. โดยมีสาระสำคัญคือ

1.1 การชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างงานพัฒนากับภารกิจในการเผยแพร่ศาสนา (ประกาศข่าวดี/พระวรสาร) มีที่มาจากคำสอนและความเชื่อคริสตชนคือ “ประกาศข่าวดีแก่คนยากจน แจ่มข่าวแห่งความรอดแก่บรรดาเชลย ช่วยคนตาบอดให้มองเห็นได้ ให้ผู้ถูกกดขี่ได้รับอิสรภาพ และประกาศปีแห่งพระเมตตาของพระเจ้า” ดังนั้นในการเผยแพร่ศาสนาจึงละเอียดในเรื่องความเป็นอยู่ของชีวิตมนุษย์ไม่ได้

1.2 การวิเคราะห์ถึงสภาพความเป็นจริงในสังคมไทยใน 5 ด้าน คือ

- เศรษฐกิจ (ความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยและคนจน)
- การเมือง (กลุ่มคนจำนวนหนึ่งผูกขาดอำนาจ ยังไม่มีการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างแท้จริง การละเมิดสิทธิมนุษยชน)
- สังคมและวัฒนธรรม (การปะทะกันระหว่างค่านิยมเก่าและใหม่ ความไม่เข้าใจกันระหว่างคนรุ่นเก่าและใหม่)
- การศึกษา (เป็นเครื่องมือในการรักษาสถานภาพและผลประโยชน์ของกลุ่มที่มีอำนาจและร่ำรวย เป็นการศึกษาที่มาจากต่างประเทศ จึงไม่ได้เอื้อประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ และประชาชนส่วนมากมีโอกาสน้อยที่จะเข้าถึงการศึกษา)

⁶⁸² สุภานันท์ ศรีทองสุข, “โครงการประเมินผลงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2524-2527,” วารสารสังคมพัฒนา 9 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2524): 33-34.

⁶⁸³ “กิจกรรมของกองโครงการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ประจำปี 2523,” ใน รายงานประจำปี 2523

สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 16-17.

⁶⁸⁴ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, วิวัฒนาการของงานพัฒนา : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 2.

- ศาสนา (เป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจและผลประโยชน์ มีบทบาทและความหมายน้อยในชีวิตประจำวันของประชาชน)

1.3 ความพยายามในการแก้ปัญหา โดยทางศาสนาได้พยายามปรับปรุงคำสอนให้เข้ากับสภาพท้องถิ่นและส่งเสริมพัฒนาศีลธรรมของประชาชน และต้องเป็นการแก้ปัญหาทั้งในเชิงโครงสร้างสังคมและตัวบุคคลด้วย

1.4 ความมุ่งหวังของ สคทพ. ในการแก้ปัญหาโครงสร้างสังคมและบุคคล มีที่มาจากพระสมณสาสน์ “การแพร่พระวรสารในโลกสมัยนี้” ข้อ 16 ดังนี้

“พระศาสนจักรถือเป็นเรื่องสำคัญและเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องสร้างโครงสร้างที่มีมนุษยธรรมและความยุติธรรมมากยิ่งขึ้น เคารพบุคคลมากขึ้น กดขี่บังคับเยี่ยงทาสน้อยลง แต่พระศาสนจักรก็สำนึกดีว่า โครงสร้างหรือระเบียบที่ดีที่สุดนั้น มิซาก็จะเสื่อมเกรียมขึ้น ถ้าหากความโน้มเอียงที่เต็มไปด้วยกิเลสตัณหาในจิตใจของมนุษย์มิได้รับการขัดเกลา นั่นคือทั้งผู้นำและสมาชิกในโครงสร้างนั้น ต้องเปลี่ยนแปลงจิตใจและทัศนคติ”

685

จากคำสอนข้างต้นนี้ สคทพ. จึงมุ่งหวังที่จะให้เกิดการกระจายและเข้าถึงทรัพยากรที่เป็นธรรมสำหรับประชาชนทุกคน มีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ที่ปกป้องสิทธิของบุคคลอย่างแท้จริง และมีส่วนร่วมในการเมือง ในด้านวัฒนธรรมมุ่งหวังให้มีวัฒนธรรมแห่งความรักและมีมนุษยธรรมมากขึ้น การศึกษาควรมุ่งที่พัฒนาจากภายในพื้นฐานของคนและชุมชน และให้ศาสนาเป็นมโนธรรมของสังคมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ศาสนาต่างๆ ควรร่วมมือกันในการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนขึ้นพื้นฐาน

1.5 แนวทางปฏิบัติ มีลักษณะกว้างๆ คือ การพัฒนาที่แท้จริงต้องไม่ละเลยมนุษย์ผู้ใด ต้องพัฒนาให้ครบทุกด้าน ต้องไม่ผูกติดกับการเมืองหรือผลประโยชน์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ต้องให้ความสำคัญกับคนจนและคนอ่อนแอ การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อให้ประชาชนเข้าใจตนเองและสังคมที่อยู่ และมุ่งให้เกิดสิ่งดีและความยุติธรรม การปฏิบัติต่างๆ เหล่านี้ต้องเป็นไปในทางสันติพร้อมกับการยืนหยัดในจุดยืนและคำสอนของเรา

1.6 นโยบายของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา คือ

⁶⁸⁵ เอกสารแนวทางของเรา : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2523/1980 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 5.

- ส่งเสริมให้มีการศึกษาและวิเคราะห์สังคมเพื่อเข้าใจและเข้าไปมีส่วนในการแก้ปัญหา
- ฝึกอบรมผู้นำในระดับต่างๆ ให้มีคุณธรรมและความรู้ความสามารถ
- เผยแพร่เอกสารของพระศาสนจักรที่เกี่ยวกับสังคม และให้ความรู้ความเข้าใจในสิทธิมนุษยชน
ขั้นพื้นฐาน
- ส่งเสริมสนับสนุนวัฒนธรรมแห่งความรักเข้าไปมีบทบาทในโครงสร้างต่างๆ ของสังคมและการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล
- หาทุนสนับสนุนงานพัฒนาในทุกระดับ⁶⁸⁶

2.การประเมินผลการดำเนินงานภายใต้ต้นนโยบายการปลูกจิตสำนึก แบ่งออกได้เป็น 3 งาน

2.1 การฝึกอบรมโดยเฉพาะการอบรมผู้นำชนบทได้ก่อให้เกิดผลที่ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ คือ คนที่ได้รับการฝึกอบรมไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชาวบ้านได้ กลายเป็นผู้นำที่ไม่มีผู้ตาม หรือเป็นผู้นำที่ไม่ซื่อสัตย์ โกงเงินของชาวบ้านแล้วหนีไป มีปัญหาในเรื่องคุณธรรม⁶⁸⁷

2.2 โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่า ผลของโครงการไม่ได้ไปถึงชาวบ้านที่ยากจนที่สุด โครงการทางเศรษฐกิจทำให้คนในชุมชนแตกแยก เช่น โครงการธนาคารข้าวต้องมีการสมัครสมาชิก และการเข้าร่วมโครงการต้องมีข้าวมาลงหุ้นรวมถึงเงื่อนไขของการกู้ยืมข้าวของธนาคารข้าวกู้ก็ให้แต่เพียงสมาชิก ซึ่งขัดกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้านที่แต่เดิมให้ทุกคนสามารถกู้ข้าวได้⁶⁸⁸

2.3 เนื้อหาในวารสารสังคมพัฒนา ในบางฉบับอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิด อาจเกิดความเสี่ยงต่อการทำให้เกิดความขัดแย้งทั้งหน่วยงานด้านสังคมอื่นๆ ในพระศาสนจักร⁶⁸⁹ และอาจส่งผลต่อ

⁶⁸⁶ เอกสารแนวทางของเรา : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2523/1980 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า หน้า 1-10.

⁶⁸⁷ Surachet Vetchapitak, "Catholic Council of Thailand for Development : 25 Questions on the Turning Point of Rural Development Work in CCTD Secretariat," in Who Developed Whom? : The Learning Process of CCTD in the First Decade of Development Work. (1985), pp.20-21.

⁶⁸⁸ Ibid., p. 17.

⁶⁸⁹ "รายงานกิจกรรมกองส่งเสริมเผยแพร่," ใน รายงานประจำปี พ.ศ. 2523 สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 12.

ความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอกอื่นๆ เช่น เนื้อหาในวารสารสังคมพัฒนาทั้ง 4 ฉบับในปี 2523 คือ ที่มีเนื้อหาอธิบายถึงสาเหตุของความยากจนและความด้อยพัฒนาในสังคมไทย ที่มีสาเหตุเนื่องมาจากการทำงานของบริษัทข้ามชาติ การเสนอแนวคิดสังคมนิยม และการกล่าวถึงพลังของศาสนาในการพัฒนาสังคม เป็นต้น เนื้อหาเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดผลที่ตามมาอย่างคาดไม่ถึง ดังนี้

“สังคมพัฒนา โดยเฉพาะ 4 ฉบับสุดท้ายที่เกี่ยวข้อง บริษัทข้ามชาติ ศาสนาในสังคมไทย ศาสนากับสังคมนิยม และอุดมการณ์สังคมนิยม การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้สืบเนื่องจากการประเมินของผู้บริหารของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเกี่ยวกับสถานการณ์ทั่วไป และคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อันเนื่องมาจากรูปแบบและเนื้อหาของวารสารสังคมพัฒนาฉบับต่างๆ ดังกล่าว ซึ่งแสดงออกถึงแนวคิดต่างๆ อย่างแหลมคม โดยมุ่งเป้าผู้อ่านที่เป็นปัญญาชนส่วนใหญ่ การประเมินดังกล่าวไม่ได้สรุปว่า รูปแบบและเนื้อหาของ 4 ฉบับที่ผ่านมาไม่มีคุณค่าหรือผิดต่อจุดยืนของสภาฯ แต่สรุปว่า ในสภาพและเงื่อนไขของสภาฯ ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย แนวทางการเสนอความคิดดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อทางลบมากกว่าทางบวกให้แก่สถาบันที่รับผิดชอบ

ด้วยเหตุผลประการสำคัญนี้เองจึงมีการเสนอให้ทบถวณนโยบายการทำหนังสือวารสารสังคมพัฒนา โดยสรุปได้ว่า หนังสือนี้ควรสะท้อนประสบการณ์และปัญหาต่างๆ ในการทำงานด้านการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนาเอง ซึ่งมีขอบข่ายการทำงานอยู่เกือบทั่วประเทศ นอกนั้นควรสะท้อนปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันโดยอาศัยหลักธรรมทางศาสนาเป็นพื้นฐาน ในเวลาเดียวกันให้เป็นการให้การศึกษแก่ผู้อ่านในเรื่องที่เกี่ยวกับหลักธรรม คำสอน และข้อคิดต่างๆ ทางศาสนากับสังคม”⁶⁹⁰

2.4 การประเมินผลการณรงค์เทศกาลมหาพรตของกองส่งเสริมและเผยแพร่พบว่า การรณรงค์เทศกาลนี้ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากมีสาเหตุและอุปสรรคที่สามารถสรุปได้ดังนี้

- ความเข้าใจที่ว่า การรณรงค์เทศกาลมหาพรต เป็นเพียงโครงการหนึ่ง แต่แท้จริงแล้วเป็นหัวใจสำคัญ เพราะกระบวนการพัฒนาทั้งหมดที่เป็นอยู่นั้นเริ่มมาจากเงินมหาพรตของประเทศต่างๆ ที่เสียสละอดออมเพื่อมาสนับสนุนงานพัฒนาในประเทศที่กำลังพัฒนา ดังนั้นสคทพ.จึงจำเป็นต้องให้การศึกษแก่ประชาชนไทยในการรณรงค์เทศกาลมหาพรต เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักเสียสละเพื่อคนอื่น ให้เห็นปัญหาและร่วมมือแก้ปัญหาสังคมโดยอาศัยความสามารถที่ตนมีอยู่

⁶⁹⁰ “คำชี้แจง,” ใน วารสารสังคมพัฒนา 8 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2523)

- การณรงค์เทศกาลมหาพรต โดยเฉพาะในเรื่องให้การศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกยังได้รับความร่วมมือน้อย จากบาทหลวงและนักบวชที่รับผิดชอบในวัดต่างๆ ต้องมีการร่วมมือกันของผู้นำพระศาสนาจักรคือ บรรดาพระสังฆราช บาทหลวงเพื่อศึกษาหาวิธีการที่จะทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการเสียสละ แบ่งปันทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น

- รูปแบบการรณรงค์เทศกาลมหาพรตที่มีอยู่ ซึ่งทำตามแบบประเทศในยุโรป คือ การเก็บเงินบริจาคทั้งหมดเข้ากองกลาง และจัดสรรให้แก่วัดต่างๆ และส่วนกลางบริหารของพระศาสนาจักร อาจเป็นรูปแบบที่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย เนื่องจากคนไทยอยากเห็นผลของการบริจาคอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องแสดงให้เห็นว่าเงินบริจาคมนี้ก่อให้เกิดโครงการต่างๆ เช่น ธนาคารข้าวในพื้นที่ชนบทต่างๆ การเผยแพร่ผลงานของสคทพ. นี้จะเป็นช่องทางสำคัญที่จะทำให้สคทพ. สามารถรวบรวมทุนจากประชาชนไทย เพื่อใช้ดำเนินงานพัฒนาได้ในระยะยาวต่อไป⁶⁹¹

การประเมินตนเองหรือผลการดำเนินงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา นี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการศึกษาอันเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานด้านสังคมของพระศาสนาจักรคาทอลิกไทยหลังสังคายนาสภาคาทอลิกครั้งที่ 2 ยิ่งไปกว่านั้นการประเมินผลการทำงานนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหาและค้นพบแนวทางการพัฒนาคนที่เหมาะสมต่อชุมชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยในช่วงเวลาต่อมาอีกด้วย

โดยสรุปแล้วการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยในช่วงการวางรากฐานนี้ มีนโยบายที่สำคัญคือ การปลูกจิตสำนึก โดยอาศัยกระบวนการให้การศึกษาในเรื่องจิตตารมณ์เครดิติยูเนียนจิตตารมณ์มหาพรต และการทำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติทั้งในแง่ของการรวมกลุ่มเพื่ออ้อมทรัพย์ไว้สำหรับช่วยเหลือกันในยามขัดสน และในแง่ชีวิตส่วนบุคคลที่มีการกลับใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในชีวิต เช่น การช่วยเหลือและแบ่งปันแก่คนที่ทุกข์ยาก เป็นต้น การมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับกระบวนการศึกษาอบรมนั้นมีเหตุผลอย่างน้อย 2 ประการคือ 1) ต้องการสร้างความเข้าใจให้แก่บุคคลที่จะเข้ามาร่วมงานพัฒนากับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาทั้งบุคลากรภายใน และประชาชน และ 2) แนวคิดพัฒนาที่มีพื้นฐานมาจากหลักความเชื่อและข้อคำสอนทางศาสนาเป็นแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติที่ค่อนข้างใหม่ รวมถึงการวิเคราะห์สังคม และการประเมินผลในการทำงานเพื่อที่จะได้รู้ถึงผลดี ผลเสีย ปัญหาและข้อจำกัดในการทำงาน อันจะนำไปสู่การแสวงหากระบวนการทำงานพัฒนาใหม่ที่เหมาะสมมากกว่าแบบเดิม

⁶⁹¹“รายงานกิจกรรมกองส่งเสริมเผยแพร่,” ใน รายงานประจำปี พ.ศ. 2523 สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 11-12.

การดำเนินงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย แม้ว่าจะเป็นหน่วยงานศาสนาแต่กลับได้รับผลกระทบทางการเมือง กล่าวคือ ในขณะที่เข้าไปทำงานในชุมชนก็ถูกมองว่าเป็นพวกเดียวกับพรรคคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะงานช่วยเหลือผู้อพยพที่เป็นคนลาว เขมร หรือ เวียดนาม ซึ่งเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นสังคมนิยมแล้ว ส่งผลให้ศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ถูกกล่าวหาว่าทำงานช่วยเหลือพวกคอมมิวนิสต์⁶⁹² นอกจากการทำงานของศูนย์สังคมพัฒนาแล้ว ยังมีวารสารสังคมพัฒนาก็เป็นส่วนสำคัญในการนำเสนอและแนวคิดของสคทพ. ซึ่งในบางครั้งเนื้อหาที่นำเสนอได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น เช่น เรื่องบริษัทข้ามชาติของสหรัฐอเมริกาที่มีส่วนทำให้ไทยยากจนและด้อยพัฒนามากกว่าให้ความช่วยเหลือเศรษฐกิจดีขึ้น⁶⁹³ การเสนอให้ศาสนาเป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่อยู่ดีธรรม⁶⁹⁴ มีบทความที่เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซ์และศาสนา⁶⁹⁵ เป็นต้น

นอกจากนี้การทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2516-2523 ภายใต้นโยบายปลุกจิตสำนึกได้ก่อให้เกิดความคิดที่แตกต่างกัน เกิดความไม่เข้าใจกันภายในพระศาสนจักรคาทอลิกไทย เนื่องจากการกล่าวถึงเรื่องความยุติธรรมทางสังคม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นประเด็นที่ค่อนข้างใหม่ ทำให้ผู้นำพระศาสนจักรบางท่านเกิดความกังวลว่า งานพัฒนาของสคทพ.จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง⁶⁹⁶ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดผลร้ายต่อพระศาสนจักรเหมือนในอดีตที่เกิดเหตุการณ์เปียดเปียนศาสนาขึ้นเนื่องจากเข้าใจว่าศาสนาคริสต์เป็นตัวแทนหรือเป็นพวกฝรั่งเศษจะมาครอบครองดินแดนไทย ด้วยเหตุนี้สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาจึงต้องเพิ่มความระมัดระวังและรอบคอบในการทำงาน โดยสรุปแล้วการทำงานในช่วงวางรากฐานงานพัฒนาสามารถนำเสนอเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁹² บุญเทียน ทองประสาน, แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: เอเชียคอมพิวกราฟฟิค, 2531), หน้า 21.

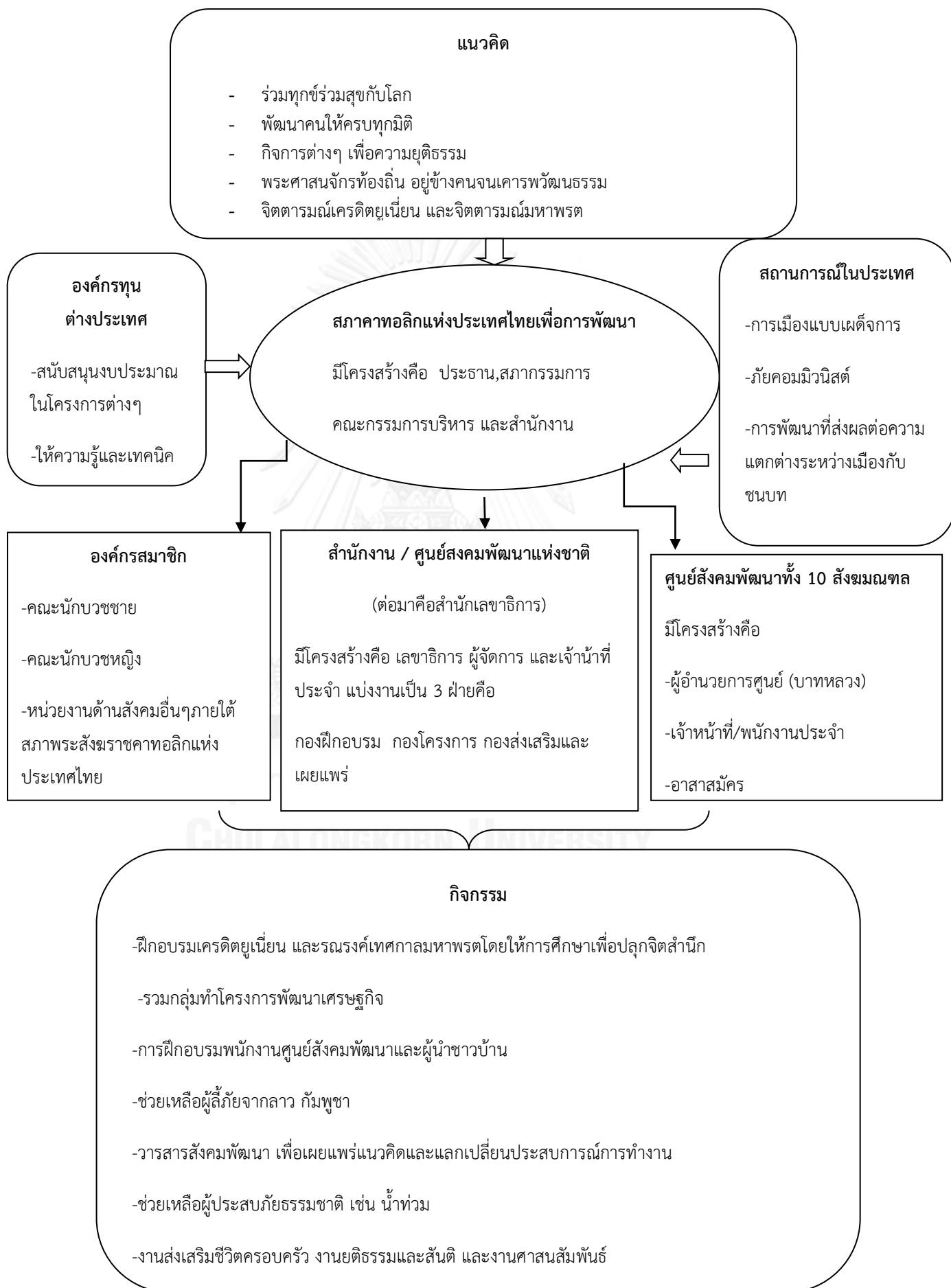
⁶⁹³ กลุ่มวิจัย' 79, "ผลกระทบจากบริษัทข้ามชาติ : ตัวอย่างจากบริษัทโตลไทยแลนด์จำกัด," วารสารสังคมพัฒนา 8 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2523): 24-35.

⁶⁹⁴ บัณฑิต อ่อนดำ, "ศาสนากับสังคมไทย," วารสารสังคมพัฒนา 8 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2523): 4-11.

⁶⁹⁵ ธาณี หาญเกริกเกียรติ, "ลัทธิมาร์กซ์ศาสนา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม," วารสารสังคมพัฒนา 8 (กรกฎาคม - สิงหาคม 2523): 10-17.

⁶⁹⁶ สัมภาษณ์คุณมานพ ผิวเกลี้ยง, พนักงานฝ่ายสังคม อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 12 มกราคม 2555

แผนภาพที่ 7 ภาพรวมการทำงานในช่วงเวลาการวางรากฐานการพัฒนา

2) การค้นพบแนวทางพัฒนามนุษย์และสังคมบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม

(พ.ศ. 2524-2534)

การทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาในช่วงนี้เป็นการค้นพบแนวทางการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีที่มาจากสาเหตุหลัก3ประการได้แก่

1. การสิ้นสุดภารกิจในการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ลี้ภัยจากอินโดจีน
2. การประเมินผลการดำเนินงานพัฒนามนุษย์และสังคมตามนโยบายการปลูกจิตสำนึก
3. การมีแผนแม่บทเพื่อชี้แนะแนวทางในการทำงาน คือ เอกสารแนวทางของเรา ปี พ.ศ. 2523

ทั้งสามสาเหตุนี้ได้ก่อให้เกิดการทบทวน การเรียนรู้ การตระหนักถึงบทบาทของตนเอง ทั้งความผิดพลาดบกพร่อง คุณประโยชน์ที่ได้เรียนรู้จากชาวบ้าน ซึ่งในแต่ละสังฆมณฑลจะมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน เนื่องจากศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ นั้นมีประวัติความเป็นมา การสืบทอดงานด้านสังคมจากบรรดาธรรมทูตในพื้นที่ที่แตกต่างกัน และแต่ละศูนย์ฯ ก็ยังมีอิสระในการดำเนินกิจกรรมภายใต้นโยบายและแนวทางจากสคทพ. จึงส่งผลให้งานของแต่ละศูนย์ฯ มีจุดเน้นและให้ความสำคัญแตกต่างกันตามสภาพของพื้นที่และความสนใจของบุคลากรในแต่ละศูนย์ฯ เช่น ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่เน้นงานด้านการฝึกอบรมแก่กลุ่มเป้าหมายต่างๆ ได้แก่ ผู้รับผิดชอบโครงการ ชาวพื้นเมือง ชาวเขา ผู้นำหมู่บ้าน เยาวชนชายและหญิง

ขณะที่ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลจันทบุรี ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลอุดรธานี และศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลนครสวรรค์ เน้นการทำโครงการด้านเศรษฐกิจทั้งแก้ปัญหาความขาดแคลนและเสริมสร้างรายได้ มีทั้งโครงการส่งเสริมอาชีพเลี้ยงหอย ปลา กุ้ง โครงการที่นา โครงการฝึกอบรมอาชีพ และศูนย์สังคมพัฒนาอัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสงที่เน้นการอบรมและตรวจเยี่ยมโครงการเป็นต้น⁶⁹⁷ การให้ความสำคัญในกิจกรรมที่ต่างกันของศูนย์สังคมพัฒนา มิได้หมายถึงการละเลยงานด้านอื่นๆ เพราะการพัฒนาคนที่แท้จริงคือ การพัฒนาคนให้ครบทุกด้าน ผลที่ได้จากการทบทวนประสบการณ์การทำงาน และการประเมินผลของสคทพ. สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเด็น

⁶⁹⁷ ตัวอย่างกิจกรรมของศูนย์สังคมพัฒนาเพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของแต่ละศูนย์มาจาก

1)ความคิดและการวิเคราะห์สภาพปัญหาของบุคลากรของสศทพ.

การปรับเปลี่ยนความคิดในการศึกษาทำความเข้าใจและวิเคราะห์คน และชุมชนจากแต่เดิมที่มีมุมมองการวิเคราะห์ตามแบบอย่างที่ได้รับการฝึกอบรมมาที่มองว่า ชนบทเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องความยากจน มีแต่การขาดแคลนสิ่งต่างๆในการดำรงชีวิต มาเป็นความพยายามศึกษาทำความเข้าใจว่าชาวบ้านเขาคิดอย่างไร และมีความต้องการอย่างไร เช่น ประสพการณ์ของศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ที่ได้สะท้อนให้เห็นความวิตกกังวลของชาวบ้านไม่ใช่ในเรื่องทางเศรษฐกิจ แต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นตัวตน กล่าวคือ ในปีพ.ศ.2518 ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ได้เริ่มงานด้านเศรษฐกิจกับชาวปกากะญอ เพราะเป็นปัญหาที่เห็นชัดที่สุดคือ มีข้าวกินในปีหนึ่งเพียง 5-6 เดือนเท่านั้น แต่เมื่อดำเนินงานมาครบปีพบว่า ความพยายามของศูนย์ฯ ล้มเหลวเพราะชาวบ้านไม่ได้มีความสำนึกในปัญหาการขาดแคลนข้าวเลย พวกเขาเป็นกังวลในเรื่องความเป็นปกากะญอกำลังจะสูญหายไปจากการเกิดขึ้นของสิ่งใหม่ๆ เช่น การตัดถนน การที่ลูกหลานไปเรียนในเมือง การเข้ามาขององค์กรพัฒนาต่างๆ เป็นต้น

จากประสพการณ์นี้ส่งผลให้ศูนย์สังคมพัฒนาฯ เห็นว่า เรื่องของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในงานพัฒนาดังนั้นจึงทำให้เกิดการตื่นตัวในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน โดยอาศัยการพูดคุยในเรื่องความเป็นอยู่ในอดีตทั้งเรื่องการกินอยู่ การตัดสินใจ ความเชื่อ การแสดงออกต่างๆ ว่ามีลักษณะอย่างไร แล้วศูนย์ก็นำมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางทำงานพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานชีวิตที่แท้จริงของชาวบ้านต่อไปจากประสพการณ์นี้สรุปได้ว่า

"เรา (สศทพ.) ต้องเคารพในวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วในประวัติศาสตร์ของเขา และวัฒนธรรมนี้ก็เป็นวัฒนธรรมที่จะช่วยให้เขาเปลี่ยนแปลงหรือต่อต้าน หรือแก้ไข ฯลฯ"⁶⁹⁸

2. การรับรู้และความเข้าใจต่องานพัฒนาทั้งของบุคลากรในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา และคนในชุมชนต่างๆ

การประเมินผลยังทำให้เห็นความแตกต่างทางความคิดในเรื่องการพัฒนาระหว่างบุคลากรของสศทพ. และชาวบ้าน เช่น ในโครงการธนาคารข้าว จุดประสงค์ของการทำโครงการนี้สำหรับศูนย์สังคมพัฒนาคือ เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนข้าวเป็นเรื่องที่จำเป็นของชุมชน แต่สำหรับชาวบ้านเห็นว่า แม้จะขาดแคลนข้าวกินแต่การจัดงานเลี้ยงให้พนักงาน หรือกรรมการของศูนย์เป็นเรื่องสำคัญ จึงนำข้าวมาต้มเป็นเหล้าและยังมีความแตกต่างทางความคิดในเรื่องบทบาทของศูนย์สังคมพัฒนา

⁶⁹⁸ สุรเชษฐ์ พิริยาภรณ์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, "บทรายงานวัฒนธรรมไทยกับการพัฒนาชนบท," วารสารสังคมพัฒนา 10 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2525): หน้า 18-20.

กล่าวคือ ชาวบ้านมองว่าโครงการต่างๆของศูนย์ฯมีขึ้น เนื่องจากมีเป้าหมายให้ชาวบ้านมานับถือศาสนาคริสต์ และมองว่าศูนย์สังคมพัฒนาเป็นแหล่งทุน⁶⁹⁹ ขณะที่ศูนย์สังคมพัฒนามองว่างานพัฒนาเป็นส่วนสำคัญในการประกาศข่าวดี ซึ่งไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนศาสนาแต่เป็นการทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. การตระหนักถึงภูมิหลังและความเป็นจริงที่แตกต่างกันระหว่างบุคลากรในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา และคนในชุมชน

ความแตกต่างทางความคิดที่มีต่อการทำงานพัฒนา โดยเฉพาะในเรื่องของการวิเคราะห์ การให้ความหมายของการพัฒนามีที่มาจากเรื่องภูมิหลังความคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างบุคลากรของสคทพ. และชาวบ้าน ซึ่งเกิดขึ้นในการทำงานพัฒนาร่วมกัน จากการประเมินผลประสบการณ์การทำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจต่างๆ พบว่า มีวัฒนธรรมอยู่ 2 รูปแบบที่กำลังปะทะกันอยู่ กล่าวคือ

วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน และวัฒนธรรมทุนนิยมที่มากับความคิดเรื่องการพัฒนาของสคทพ.⁷⁰⁰ ซึ่งวัฒนธรรมทั้งสองมีสาระสำคัญ ดังนี้

ก. วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน เป็นแบบพอยังชีพ หรือกึ่งยังชีพ ปกครองโดยระบบผู้อาวุโส และมีความเชื่อทางศาสนาเป็นวิถีชีวิต

ข. วัฒนธรรมใหม่เป็นการเพิ่มเรื่องทุนนิยม มีกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อนคล้ายรัฐ มีความเชื่อเรื่องวัตถุ นิยมอย่างแรงกล้า ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เบียดขับวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่นในเรื่องโครงการธนาคารข้าวในการสัมมนาประจำปีพ.ศ. 2526 ได้เกิดการตั้งคำถามและอภิปรายกันว่า ธนาคารข้าวเป็นกิจกรรมที่ใช้ทุนนิยมปะทะทุนนิยม เน้นเรื่องผลประโยชน์ เป็นโครงการที่เหมาะสมแก่การปลูกจิตสำนึกชาวบ้านหรือไม่ เพราะธนาคารมีส่วนทำให้ชาวบ้านคิดในเรื่องการค้า การลงทุน การแบ่งปันผลประโยชน์ กลายเป็นธนาคารจริงๆ มากกว่าจะเป็นโครงการช่วยเหลือกันและกัน⁷⁰¹

⁶⁹⁹Surachet Vetchapitak, "Catholic Council of Thailand for Development : 25 Questions on the Turning Point of Rural Development Work in CCTD Secretariat," in Who Developed Whom?: The Learning Process of CCTD in the First Decade of Development Work. (1985), p 11.

⁷⁰⁰Surachet Vetchapitak, "Catholic Council of Thailand for Development : 25 Questions on the Turning Point of Rural Development Work in CCTD Secretariat," in Who Developed Whom?: The Learning Process of CCTD in the First Decade of Development Work. (1985), p. 12.

⁷⁰¹Ibid., p 15.

นอกจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างบุคลากรของศูนย์สังคมพัฒนากับชาวบ้านแล้ว ในหมู่บ้านพัฒนามีความแตกต่างหลายอย่าง เช่น ช่องว่างระหว่างวัย ทักษะคติต่อการพัฒนา ประสบการณ์และภูมิหลังที่ต่างกันของนักพัฒนารุ่นเก่า-ใหม่ มีการสัมมนาระหว่างนักพัฒนา กันเอง พูดถึงความเป็นไปได้ในการพึ่งตนเอง การมีชีวิตที่เรียบง่ายเหมือนชาวบ้าน ในหมู่บ้านพัฒนา มีการวิเคราะห์ ประเมินตนเอง รวมทั้งมุมมองชาวบ้าน มุมมองของคนรอบนอก เช่น มุมมองของชาวบ้านที่มองนักพัฒนาว่า เป็นอาชีพมีเงินเดือน มาหาประโยชน์จากชาวบ้าน⁷⁰²

4. การปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน และการแสวงหาแนวทางการทำงานพัฒนาคนทั้งครบ บนพื้นฐานความเป็นจริงของชุมชน

การปรับเปลี่ยนและแสวงหาแนวทางเพื่อให้เหมาะสมกับความเป็นจริงที่ได้จากการ ประเมินผลและประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา คือ การหันกลับมาพิจารณาทบทวนตนเอง ทั้งใน เรื่องความคิด ทักษะคติ วิถีชีวิตของตัวนักพัฒนา โดยเฉพาะในเรื่องความหมายและความเข้าใจต่องาน พัฒนาและชาวบ้าน ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

4.1 ความคิดและความเข้าใจที่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาต่อเรื่องการพัฒนา คือ มีความเปลี่ยนแปลงไปจากการมุ่งทำการพัฒนาทุกด้านมาเป็นการพัฒนาที่ต้องสอดคล้อง กัน ดังนี้

“แม้ว่าการพัฒนาคนทั้งครบจะเป็นแนวทางการพัฒนาสังคมที่สำคัญของสภา คาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนามาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน แต่ในระยะแรกการพัฒนาทั้งครบถูกเข้าใจว่าต้องเป็นการพัฒนาในทุกด้าน เช่น เศรษฐกิจ การเมือง และ สังคม โดยที่ไม่ต้องสอดคล้องกันก็ได้ และต่อมาในระยะหลังจึงได้มีการทำความเข้าใจ ใหม่ว่า การพัฒนาคนทั้งครบหมายถึง การทำงานที่ต้องประสานสอดคล้องกันโดยที่ไม่ จำเป็นต้องพัฒนาทุกด้าน”⁷⁰³

4.2 ความเข้าใจที่นักพัฒนามีผลต่อชาวบ้านได้เปลี่ยนจากที่มองว่า ชาวบ้านไม่มีความรู้ ขาด การศึกษามาเป็นการทำความเข้าใจและให้การยอมรับในสิ่งที่ชาวบ้านคิดและทำ ดังนี้

⁷⁰²วารสารสังคมพัฒนา 12 (2527)

⁷⁰³รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, “สรุปภาพรวมประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการ การทำงานของสคทพ.” ใน รายงานการสัมมนา หัวข้อ “ประวัติศาสตร์การทำงานและทิศทางแนวทางของสคทพ. สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 34.

"ในหมู่ประชาชนที่เราทำงานด้วยนั้นไม่ว่างเปล่า ซึ่งหมายถึง ประชาชนเหล่านั้นมีความรู้ ความคิด และความเชื่อของพวกเขาอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นความคิดที่แตกต่างจากบรรทัดฐาน หรือความรู้ของสังคมปัจจุบันที่เน้นความรู้ที่ได้จากการศึกษาสมัยใหม่ที่ได้จากโรงเรียนที่รัฐบาลรับรองซึ่งนักพัฒนาจำนวนมากก็ได้รับการศึกษามาจากโรงเรียนเหล่านี้ ทำให้มีมุมมอง ความคิดและการวิเคราะห์ปัญหาที่แตกต่างจากประชาชน ความคิดและความเชื่อของประชาชนในพื้นที่ที่ศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่รับผิดชอบอยู่ โดยเฉพาะชุมชนปกากะญอเป็นแบบองค์รวม กล่าวคือ มองเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมเป็นส่วนเดียวกันในวิถีชีวิตของพวกเขา และได้ให้ความสำคัญกับคุณค่าและความหมายกับธรรมชาติรอบตัวที่พวกเขาอาศัยดำรงชีวิตด้วยรวมทั้งให้ความสำคัญกับความเชื่อเรื่องสิ่งสูงสุดหรือสิ่งเหนือธรรมชาติด้วย"⁷⁰⁴

4.3 วิธีการทำงานที่เน้นการวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมที่ชี้ให้เห็นความไม่เป็นธรรม ซึ่งส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่น ความยากจน การเอาเปรียบ เป็นต้น ส่งผลให้เกิดความกลัว ความท้อแท้ในกลุ่มชาวบ้าน เพราะดูเหมือนว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่พวกเขาไม่มีกำลังและความสามารถจะไปเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ส่วนชาวบ้านบางคนก็ไม่ได้ตระหนักว่าตนเองอยู่ในโครงสร้างที่เอาเปรียบอยู่ และยังก่อให้เกิดความไม่พอใจจากราชการ เช่น ประสิทธิภาพของพนักงานศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ที่นายอำเภอไม่รับรองในเรื่องความปลอดภัยในการที่จะเข้าไปทำงานกับชุมชนที่เชียงดาว⁷⁰⁵

นอกจากนี้ยังดูเหมือนว่าการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมนี้อาจจะดูเป็นเรื่องไกลตัวและคิดว่าไม่ได้เกี่ยวข้องกับหรือส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของเขามากนัก รวมทั้งเมื่อพิจารณาจากประสบการณ์จากหลายฝ่ายที่พยายามเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่ไม่ดีมาสู่อีกโครงสร้างหนึ่ง⁷⁰⁶ ก็พบอีกว่าไม่ได้ดีขึ้น เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนโครงสร้างหนึ่งมาสู่โครงสร้างหนึ่งไม่มีความหมาย ถ้าไม่

⁷⁰⁴ ข้อมูลนี้ได้จากการสรุปและขยายความเพื่อให้เข้าใจได้ดีขึ้น จากการสัมภาษณ์บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ณ ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2552

⁷⁰⁵ Surachet Vetchapitak, "Catholic Council of Thailand for Development : 25 Questions on the Turning Point of Rural Development Work in CCTD Secretariat," in Who Developed Whom?: The Learning Process of CCTD in the First Decade of Development Work. (1985), p. 9.

⁷⁰⁶ โครงสร้างที่ว่านี้หมายถึง ความพยายามของฝ่ายที่สนับสนุนแนวคิดสังคมนิยม รวมถึงฝ่ายสนับสนุนประชาธิปไตย ที่ได้ต่อสู้กับการปกครองระบอบเผด็จการและผลที่สืบต่อมาจากระบบการปกครองนี้ ซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลาพ.ศ. 2516-2523

เปลี่ยนจิตใจ เปลี่ยนค่านิยมบางอย่างที่ไม่ถูกต้อง แต่การเปลี่ยนจิตใจนี้จะพัฒนาต่อไปไม่ได้ถ้าท้องไม่อิม ดังนั้นในการทำงานพัฒนาต้องเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ โครงสร้างสังคมและส่วนจิตใจด้วย⁷⁰⁷

ดังนั้นวิธีการทำงานจึงได้เปลี่ยนจากแต่เดิมที่ใช้ปัญหาของชาวบ้านเป็นตัวตั้งมาเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ดูว่าพวกเขาเหล่านั้นอยู่กันอย่างใด เคยเกิดปัญหาอะไรบ้างแล้วแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่างไร เพื่อค้นหาว่าเขามีองค์ความรู้และศักยภาพอย่างไร วิธีการนี้ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้ปฏิบัติงานในศูนย์สังคมพัฒนาที่มองว่าชาวบ้านมีปัญหาและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เป็นวิธีการที่ทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในงานพัฒนามากขึ้น รวมทั้งยังเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการประเมินผลประการหนึ่งคือ ใครคือเจ้าของงานพัฒนา สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยหรือชาวบ้าน⁷⁰⁸

การเปลี่ยนวิธีการศึกษาจากการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมและการใช้ปัญหาของชุมชนเป็นหลักในการทำงานพัฒนาของชาวบ้านมาเป็นการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ดูเรื่องประวัติศาสตร์ทำให้พนักงานศูนย์เข้าใจความต้องการของชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีสภาพปัญหาและความต้องการที่แตกต่าง⁷⁰⁹ รวมถึงยังทำให้บุคลากรที่ทำงานได้เข้าใจว่าการวิเคราะห์สังคมไม่ได้แสดงให้เห็นความไม่เป็นธรรม การเอารัดเอาเปรียบเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการศึกษาร่วมกัน เพราะแต่ละคนมีมุมมองการวิเคราะห์ปัญหาแตกต่างกัน ดังนั้นหากจะแก้ปัญหาก็ต้องพยายามวิเคราะห์ให้ครบทุกมิติ

⁷⁰⁷ สัมภาษณ์พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ที่สำนักงานสังฆมณฑลราชบุรี เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2552 และพระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “การฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาคนทั้งครบ,” วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526): 38.

⁷⁰⁸ ปัญหาเรื่องใครเป็นเจ้าของงานพัฒนาเป็นหนึ่งในคำถามสำคัญที่เกิดขึ้นในการสัมมนาสรุปประสบการณ์ในการทำงานเมื่อ พ.ศ. 2526 และมีการสรุปความคิดในการสัมมนาเป็น “25 คำถามบนหัวเลี้ยวหัวต่อของงานพัฒนาชนบท” ซึ่งผลการสัมมนาครั้งนี้ได้รับการตีพิมพ์ ใน Surachet Vetchapitak, “Catholic Council of Thailand for Development : 25 Questions on the Turning Point of Rural Development Work in CCTD Secretariat,” in Who Developed Whom? : The Learning Process of CCTD in the First Decade of Development Work. (1985)

⁷⁰⁹ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร, รายงานการสัมมนา "ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางสู่ความเป็นปึกแผ่น" (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 9-11.

ทั้งเศรษฐกิจ การตัดสินใจ ศาสนาและวัฒนธรรม ดังนั้นจะแยกปัญหาเศรษฐกิจออกจากมิติอื่นๆ ไม่ได้⁷¹⁰

4.4 การปรับแนวทางในการศึกษาอบรม จากแต่เดิมที่มุ่งเน้นให้ชาวบ้านวิเคราะห์สังคม การอบรมคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร และเทคนิคการทำงานพัฒนา มาเป็นการศึกษาในเรื่องใกล้ตัวที่เป็นสภาพชีวิตจริงของชาวบ้านส่งผลให้ต้องเข้าไปศึกษาในชุมชน และจากแต่เดิมที่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยจะเป็นผู้ฝึกอบรม หรือให้ความรู้กับชาวบ้านเพียงฝ่ายเดียว เปลี่ยนมาเป็นการเรียนรู้และยอมรับการอบรมจากการบอกเล่าประสบการณ์ชีวิตของชาวบ้าน ดังนี้

"การศึกษาอบรมเพื่อการพัฒนาเปรียบเหมือนหัวใจของงานพัฒนา การทำงานด้านการศึกษาอบรม... จึงจำเป็นที่ผู้ทำงานด้านนี้จะต้องออกไปอยู่กับประชาชน เรียนรู้จากประชาชน เพื่อที่จะได้เข้าใจประชาชน และเข้าใจถึงจิตตารมณ์และภารกิจของสภาฯ ได้เป็นอย่างดี"

นอกจากนี้ได้มีการวางแนวทางการศึกษาอบรมให้มีประสิทธิภาพที่ดีที่สุด คือ การรู้จักตนเอง รู้เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ในการทำงานพัฒนาโดยมีหน้าที่คือ

- กระตุ้นให้เกิดการทำงานด้วยใจรัก ซึ่งมาจากคำสอนให้รักพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ และรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง

- ประสานงานกับองค์กรและหน่วยงานของพระศาสนจักรที่ทำงานด้านสังคม และประสานงานกับองค์กรของรัฐและเอกชนที่มีนโยบายการทำงานแนวเดียวกัน

- เป็นผู้แทนในการทำงานด้านพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย กับองค์กรทั้งในประเทศและนอกประเทศ" และที่สำคัญที่สุดคือ "จำเป็นที่จะต้องปลุกจิตสำนึกตัวเราเองก่อนที่จะออกไปปลุกจิตสำนึกคนอื่น ๆ"⁷¹¹ พร้อมกันนี้ได้มีการขยายความหมายการปลุกจิตสำนึกจากช่วงการวางรากฐานฯ ดังนี้

⁷¹⁰ บุญเทียน ทองประสาน, แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: เอเชียคอมพิวกราฟฟิค, 2531), หน้า 35.

⁷¹¹ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, "การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคนทั้งครบ," วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526): 33.

"การปลูกจิตสำนึกมิใช่การทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่เป็นการให้ประชาชนของเรามีสายตายาว และทำให้เขามีความสำนึกเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบ สร้างสรรค์ความดีส่วนรวมด้วยใจรัก และด้วยความสมัครใจ"⁷¹²

และการปลูกจิตสำนึกนั้นต้องเป็นอุดมการณ์ที่อยู่บนพื้นฐานของชาวบ้านเอง โดยสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านที่สำคัญคือ การทำความเข้าใจ ปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นส่วนหนึ่งของชาวบ้าน ต้องพยายามพัฒนาคุณธรรมของประชาชน⁷¹³ รวมถึงการกล่าวถึงกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการฝึกอบรมจะต้องเป็นประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ถูกกดขี่ ถูกเอารัดเอาเปรียบจากโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมทำให้พวกเขาต้องประสบปัญหาความยากจน⁷¹⁴

นอกจากนี้ยังได้เกิดกิจกรรมการศึกษาที่มาจากความร่วมมือกันระหว่างชาวบ้าน (ปกากะญอ)

ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบทเชียงใหม่ และนักวิชาการ (ดร.กาญจนา แก้วเทพ) นั่นคือ “โครงการฝึกอบรมปัญญาชนชาวบ้าน : กระบวนการสร้างจิตสำนึกชุมชน” โดยมีเป้าหมายคือ การแสวงหาทางเลือก และสะสมบทเรียนเกี่ยวกับรูปแบบจัดการการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน โครงการนี้เป็นส่วนขยายของโครงการธนาคารข้าว กล่าวคือ เมื่อมีข้าวคงเหลือชาวบ้านจึงนำมาให้แก่เยาวชนส่วนหนึ่งของแต่ละหมู่บ้านที่จะคัดเลือกเข้าโครงการนี้ และมุ่งหวังให้เยาวชนได้รับการศึกษาต่อในขั้นที่สูงขึ้น และการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป โครงการนี้เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านมองเห็นว่าเยาวชนที่มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงเกือบทั้งหมดไม่ได้กลับมาพัฒนาหมู่บ้านเลย พร้อมทั้งกลายเป็นคนที่ดูถูกวัฒนธรรมของชุมชนว่าล้าสมัยอีกด้วย ดังนั้นโครงการนี้จึงมีกระบวนการศึกษาคือการเข้าใจตนเอง รู้จักประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านตนเอง มีการฝึกปฏิบัติงานต่างๆในหมู่บ้าน ความรู้

⁷¹² พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “การฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาคนทั้งครบ,” วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526): 35.

⁷¹³ Surachet Vetchapitak, “Catholic Council of Thailand for Development : 25 Questions on the Turning Point of Rural Development Work in CCTD Secretariat,” in Who Developed Whom?: The Learning Process of CCTD in the First Decade of Development Work. (1985), pp.10-11.

⁷¹⁴ พระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “การฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาคนทั้งครบ,” วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526): 36.

เรื่องสังคมในระดับที่ใหญ่กว่าชุมชน ที่สำคัญคือให้เยาวชนได้เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในการพัฒนาหมู่บ้านในอนาคต⁷¹⁵

4.5 การปรับเปลี่ยนการทำงานในพื้นที่ จากแต่เดิมการรวมกลุ่มทำโครงการทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นแบบชุดโครงการที่ได้จากคำแนะนำ การกำหนดเงื่อนไขต่างๆจากองค์กรทุน หรือสำนักเลขาธิการ มาเป็นการมุ่งตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของในพื้นที่เป็นหลัก และต้องเน้นเรื่องการเตรียมการก่อนที่จะเริ่มทำโครงการ คือ ต้องใช้เวลาคุยกันนาน ต้องเตรียมคน ต้องคุยว่าจะรวมกลุ่มกันอย่างไร ใครจะเอาบ้าง ใครจะไม่เอา เพื่อจะให้ชาวบ้านเห็นความแตกต่างระหว่างการทำงานพัฒนากับการสงเคราะห์⁷¹⁶

5. การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเลขาธิการและศูนย์สังคมพัฒนาในสังคมชนบทต่างๆ

เนื่องจากปัญหาในการปฏิบัติงานอื่นๆในสศทพ. เช่น อิสรภาพในการดำเนินงานของศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ มีความล่าช้าในกระบวนการติดต่อประสานงาน และปัญหาในแต่ละพื้นที่ ก่อให้เกิดการรวมตัวของบุคลากรของศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ เพื่อเรียกร้องให้มีการดำเนินงานที่เป็นอิสระของศูนย์สังคมพัฒนาทั้งในเรื่องการดำเนินงานตามแผน และการติดต่อองค์กรทุนต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงมีการปรับเปลี่ยนนโยบายและบทบาทหน้าที่ภายในสศทพ.จากนโยบายการศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกที่ใช้มาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2516-2523มาเป็นนโยบายกระจายอำนาจ และมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของศูนย์สังคมพัฒนาให้เป็นหลักในการปฏิบัติงานพัฒนาในสังคมชนบท มีเปลี่ยนชื่อสำนักงานมาเป็นสำนักเลขาธิการ โดยมีบทบาทเอื้ออำนวย ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน ประเมินผลและสรุปบทเรียน ประสพการณ์การทำงานพัฒนา เพื่อให้ศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆสามารถดำเนินงานได้อย่างดี

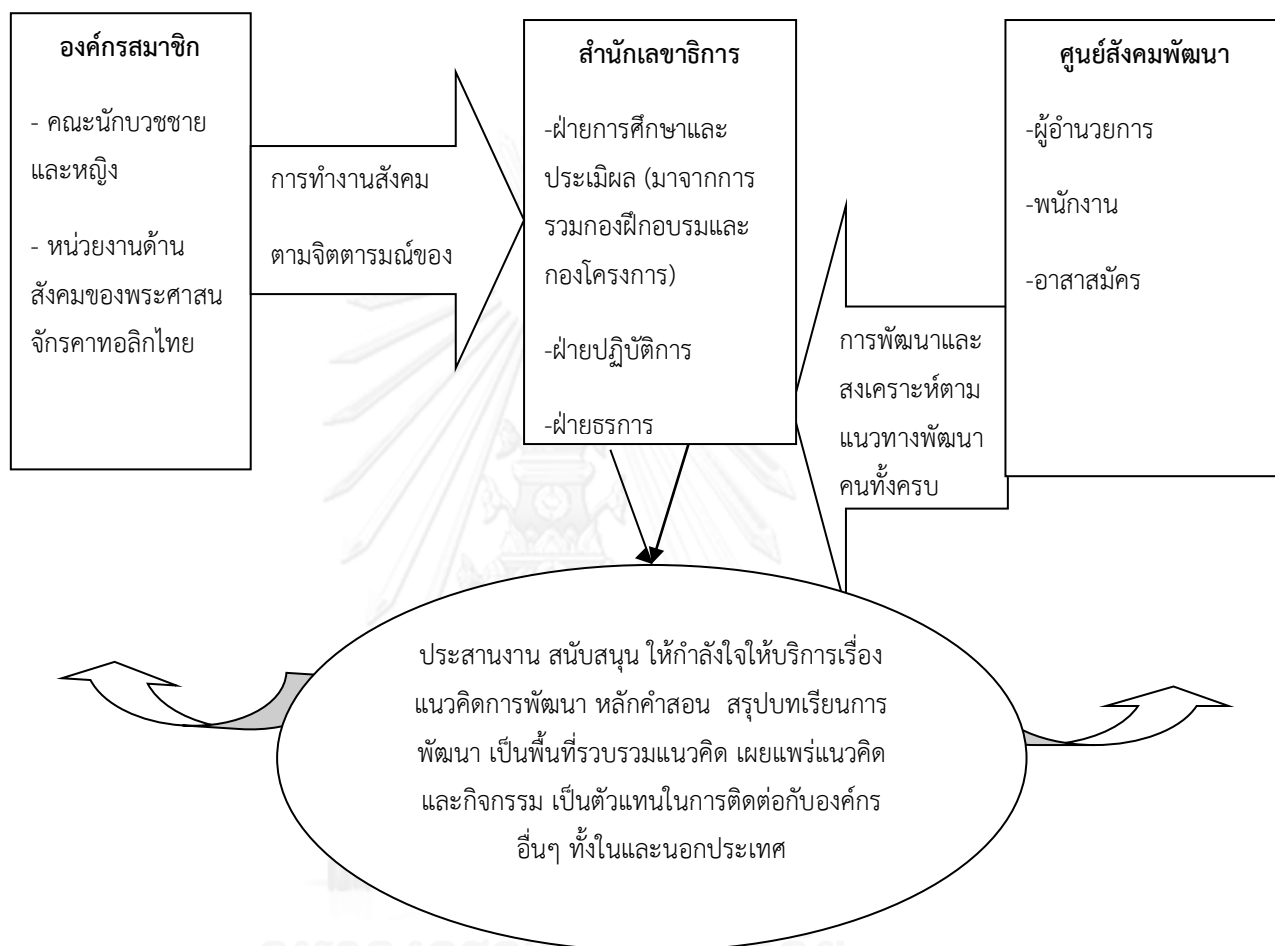
ขณะเดียวกันก็เน้นการสนับสนุนองค์กรสมาชิกที่นอกเหนือจากศูนย์สังคมพัฒนา เขตมิสซังมากขึ้น นโยบายการกระจายอำนาจ หรือการเป็นตัวของตัวเองของศูนย์สังคมพัฒนา ได้เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2525 โดยทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับสศทพ.ได้เริ่มหันกลับมาทบทวนการทำงานที่ผ่านมา เพื่อปรับปรุงองค์กรและความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ภายในองค์กรให้มีความคล่องตัวในการทำงานมากขึ้น และให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของงานที่ได้ก้าวรุดหน้ามาระดับหนึ่งแล้ว โดยกระจาย

⁷¹⁵ กาญจนา แก้วเทพ, “โครงการฝึกอบรมปัญญาชนชาวบ้าน : กระบวนการสร้างจิตสำนึกชุมชน,” ปาจารย์สาร 13 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2529): 134-138.

⁷¹⁶ บุญเทียน ทองประสาน, แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. (กรุงเทพมหานคร: เอเชียคอมพิวกราฟฟิค, 2531), หน้า 34 และ 38.

อำนาจการบริหารและการตัดสินใจไปสู่ทุกส่วนขององค์กร⁷¹⁷ ดังนั้น โครงสร้างการทำงานใหม่ของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาจึงมีภาพรวม ดังนี้

แผนภาพที่ 8 โครงสร้างการทำงานใหม่ของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

ที่มา: สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.), วิวัฒนาการของงานพัฒนา สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 32 และแผนผังสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) : Catholic Council of Thailand for Development (CCTD)

⁷¹⁷ สรุปลงจากสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2530. แนวทางของเรา. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 8-11. และแผนผังสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) : Catholic Council of Thailand for Development (CCTD)

การทบทวนประสบการณ์การทำงานและการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาข้างต้นนี้ ได้ก่อให้เกิดแนวคิดและแนวทางในการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมแบบใหม่ กล่าวคือ ยังคงยึดถือแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบเป็นหลัก แต่มีการเพิ่มเติมกระบวนการศึกษาและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นรากฐานและสภาพความเป็นจริงของชุมชนต่างที่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนากับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา อาจกล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการทำงานพัฒนามนุษย์บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมนั้นมาจากการสัมมนาในหัวข้อ “วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท” ที่จัดโดยสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ซึ่งจัดขึ้นที่สวาคินวาส ในปี พ.ศ. 2524 ได้มีการนำเสนอความสำคัญของวัฒนธรรมต่องานพัฒนา โดยบาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังคมชนบทเชียงใหม่ ดังนี้

“...ชาวปกากะญอ มีความกังวลและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของตนมากและกลัวว่าความเป็นปกากะญอจะสูญหายไปและไม่สามารถถ่ายทอดให้ลูกหลานได้ ความกังวลนี้มีมากกว่าปัญหาการขาดแคลนข้าวที่เกิดขึ้นทุกปี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานจากแต่เดิมที่มองหาปัญหาในหมู่บ้านมาเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อค้นหาพลังและศักยภาพที่คนในชุมชนนั้นมี ผลของการศึกษานี้พบว่าวัฒนธรรมปกากะญอนั้นมีความเป็นอยู่เรียบง่าย มีการแบ่งปันกัน ระบบการตัดสินใจ นิทานสอนใจและการดำเนินชีวิต ภาษาและธรรมเนียมเป็นของตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้กำลังจะสูญหายไปจากการเข้ามาของวัฒนธรรมภายนอกชุมชนคือ วิธีการผลิตเพื่อขาย การค้าขาย ความกังวลในเรื่องวัฒนธรรมที่จะสูญหายนี้ทำให้ชาวปกากะญอเกิดจิตสำนึก และเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาทางวัฒนธรรมโดยการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนเพื่อค้นหาว่าสิ่งไหนดี เพื่อนำมาเป็นแนวทางพัฒนาคนทั้งครบต่อไป⁷¹⁸

การสัมมนาที่เกิดขึ้นนี้เป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา กล่าวคือ เกิดกระบวนการศึกษาแบบใหม่ เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับประเด็นต่างๆ 3 ด้าน ได้แก่ 1) การกินอยู่ 2) การตัดสินใจ และ 3) วัฒนธรรมและศาสนา โดยใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบประเด็นทั้งสามด้านที่กล่าวมานี้ในช่วงเวลาอดีตกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนนี้ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิต

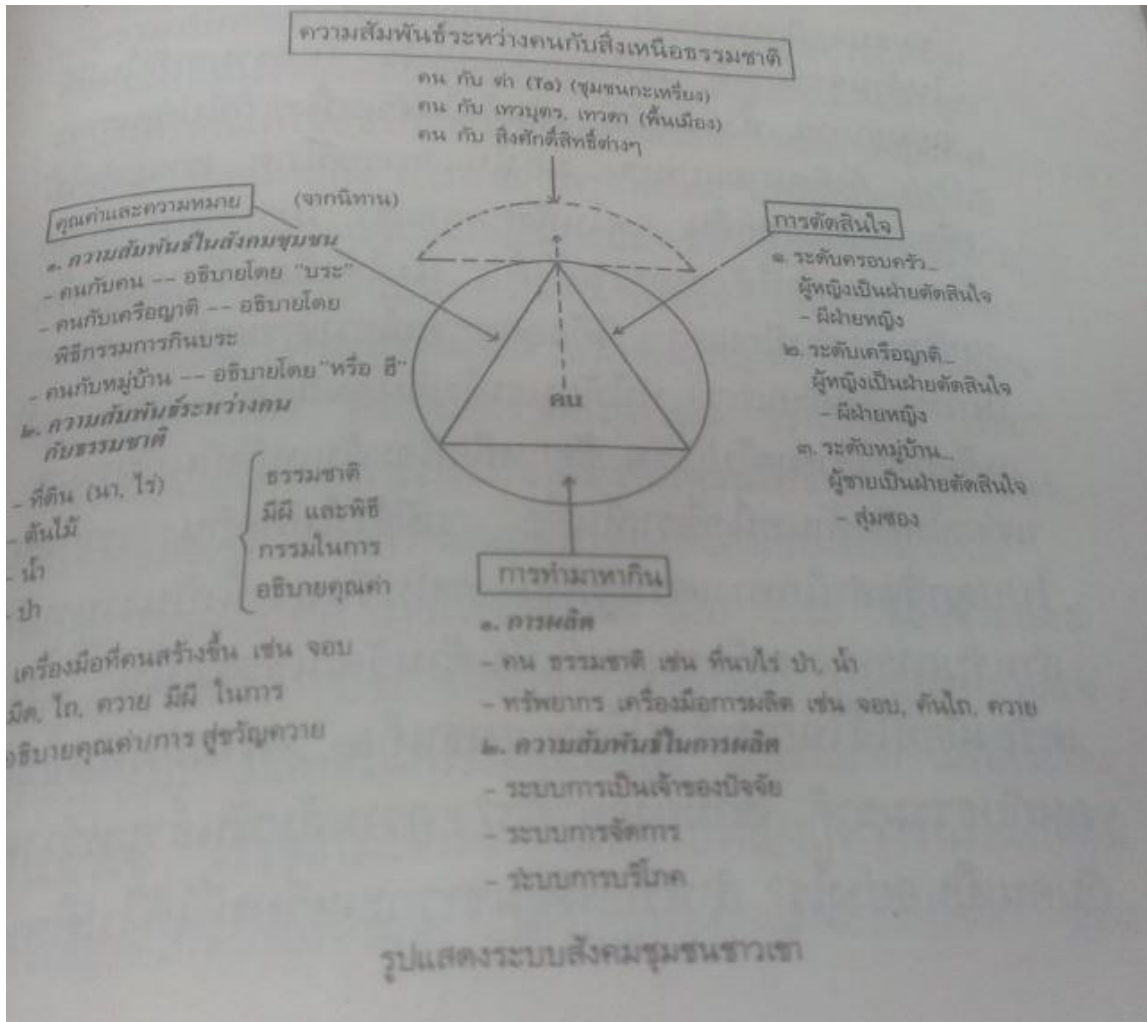
⁷¹⁸ บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร, รายงานการสรุปสัมมนา : วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่, 2524), หน้า 1-3.

กระบวนการศึกษาที่สำคัญของศูนย์สังคมพัฒนาในเรื่องวัฒนธรรม คือ การวิเคราะห์และแยกแยะเนื้อหาความรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมมีทั้งด้านบวกและลบ โดยวัฒนธรรมด้านบวกมีเนื้อหาที่สำคัญ ได้แก่ ความสามัคคี การแบ่งปัน ไม่คิดดอกเบี้ย ส่วนวัฒนธรรมด้านลบมีเนื้อหาสำคัญ ได้แก่ ความกลัว ไม่กล้าแสดงออก เป็นต้นการศึกษาวัฒนธรรมของชาวปกากะญอในการทำงานพัฒนานี้มีข้อค้นพบที่สำคัญ คือ โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนปกากะญอ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แผนภาพที่ 9 โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนปกากะญอ⁷¹⁹

ที่มา: บุญเทียน ทองประสาน (บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร). 2531. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ. เอเชียคอมพิวกราฟฟิค. หน้า 101

⁷¹⁹จากการสนทนากับบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 ณ ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน อ.สันกำแพง จ. เชียงใหม่ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนว่ามีที่มาจากการทำงานกับชุมชนปกากะญออยู่หลายปี จนกระทั่งสามารถสรุปโครงสร้างและความสัมพันธ์ของชุมชนออกมาได้ประมาณปี พ.ศ. 2526 ต่อมาจึงได้รับการตีพิมพ์ในบุญเทียน ทองประสาน, แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: เอเชียคอมพิวกราฟฟิค, 2531), หน้า 101.

การนำเสนอภาพโครงสร้างและความสัมพันธ์ของชุมชนปกากะญอนี้ได้กลายมาเป็นตัวแบบหรือแนวทางในการศึกษาทำความเข้าใจและวิเคราะห์ชุมชนให้แก่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา กล่าวคือ ทำให้บุคลากรสหคทพ.ได้มองเห็นและเข้าใจความคิดและความเคลื่อนไหวของชาวบ้านและชุมชนที่ทุกอย่างมีความเชื่อมโยงกันโดยมีคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งคนจะมีวิถีชีวิตที่ไปสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ (สิ่งสูงสุด จิตวิญญาณ) ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ (ทรัพยากร) ความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ (เครือญาติ เพื่อนบ้าน) ด้วยเหตุนี้ในการทำกิจกรรมหรือโครงการของศูนย์สังคมนั้นๆ จึงควรพิจารณาความสัมพันธ์ทั้งหมดของชาวบ้านในชุมชนด้วย มิใช่มุ่งเน้นแต่การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวเช่นแนวคิดการพัฒนาของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ

และในระยะต่อมาทางสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาได้มีการนิยามความหมายของวัฒนธรรมจากการสรุปการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนปกากะญอและองค์ความรู้ทางวิชาการ กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างและสั่งสมมาจากประวัติศาสตร์ เป็นโครงสร้างความคิดทั้งระบบที่มีผลต่อการใช้ชีวิต อุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม การตัดสินใจของคนในสังคม หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า วัฒนธรรมเป็นขบวนการที่มีผลต่อทั้งระบบของสังคม เป็นวิถีชีวิตทั้งหมด และสิ่งสำคัญที่สุดในวัฒนธรรมชุมชนคือ คน เพราะคนเป็นศูนย์กลางของทุกเรื่อง ดังนั้นในการศึกษาชุมชนจึงให้ความสำคัญกับคน โดยเฉพาะเรื่องความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นความสัมพันธ์ 3 ด้าน ดังนี้ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการให้ความสำคัญกับพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วยการใช้คำว่า “ผี” ซึ่งที่ด้านดีและด้านร้ายที่มีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งหมด การอธิบายหรือการถ่ายทอดในเรื่องเหล่านี้จะอยู่ในรูปของนิทาน และการทำพิธีกรรม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนเห็นคุณค่าของธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ในสังคมปกากะญอจะอธิบายความสัมพันธ์นี้โดยใช้คำว่า “ประ” หมายถึง การให้ชีวิตใหม่ และมีนิทาน และพิธีกรรมระหว่างคนและครอบครัว เช่น การแต่งงาน และการตัดสินใจที่เกิดขึ้นเป็นต้น
3. ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติหรือสิ่งสูงสุด ในสังคมปกากะญออธิบายด้วยคำว่า “ตา” เป็นสิ่งที่คอยควบคุมความประพฤติของคนให้อยู่ในความดีงาม ทำให้คนไม่กล้าทำเรื่องไม่ดี⁷²⁰ ความสัมพันธ์ทั้งสามด้านนี้ไม่ได้มีอยู่แต่ในวัฒนธรรมของสังคมปกากะญอเท่านั้น แต่ยังคงค้นพบได้จากชุมชนอีสานที่ให้ความสำคัญกับคนเป็นอย่างมาก กล่าวคือ การยึดถือคุณค่าศักดิ์ศรีของคนเป็นศูนย์กลาง และคนมีความผูกพันต่อสิ่งต่างๆ ทั้งสิ่งสูงสุดหรือหลักธรรมทางศาสนา ธรรมชาติ และคนเข้าด้วยกัน สิ่งสูงสุดก็คือพญาแถน ผีฟ้า ส่วนในธรรมชาติก็จะมีผีต่างๆที่คอยปกป้องคุ้มครอง

⁷²⁰ “สัมภาษณ์บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร,” วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526): 51 และ 158-159.

และในเรื่องความสัมพันธ์ของคนที่มีเครือญาติ ฝึประจำตระกูล⁷²¹ มีความคิดอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว รวมถึงมีระบบเศรษฐกิจและการเมืองที่มีศีลธรรมกำกับอยู่⁷²²

ความสำคัญของวัฒนธรรมต่อสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่การศึกษาประวัติศาสตร์ของคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีกระบวนการศึกษาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การศึกษาสภาพความเป็นจริงและมีประสบการณ์ร่วมหรือการสัมผัสความจริงและร่วมชีวิต (Exposure-Immersion) เพื่อค้นหาคุณค่าทางศาสนาในงานพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชนต่างๆในสังคมไทยและเป็นการอบรมความรู้เกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยการเชิญนักวิชาการมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ เช่น การให้ความรู้เรื่องสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยระดับกว้างและระบบการศึกษาของไทย โดยอาจารย์เสนห์ จามริก⁷²³ และการให้ความรู้ในเรื่องผลการพัฒนาที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-6⁷²⁴ เป็นต้น

กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตเป็นกระบวนการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากแนวทางปฏิบัติของสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียเพื่อที่จะทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศต่างๆของทวีปเอเชียเข้าใจความเป็นจริงของประชาชนและสามารถที่จะมีบทบาทในสังคมให้สมกับเป็นพระศาสนจักรในท้องถิ่นอย่างแท้จริง และเป็นการศึกษาสภาพความจริงในชุมชนที่พบและเข้าไปร่วมดื่มด่ำในชีวิตจริงของชาวบ้าน หรือการสัมผัสประสบการณ์ของชาวบ้าน เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงแก่นแท้ของชีวิตชาวบ้าน ซึ่งมีคุณค่าที่ดึงมาได้แสดงออกมาในรูปของวัฒนธรรมและหลักธรรมทางศาสนา และหลังจากนั้นต้องนำแก่นแท้ชีวิตของชาวบ้านมาทำการพิจารณาไตร่ตรองเข้ากับหลักความเชื่อและ

⁷²¹ กาญจนา แก้วเทพ, มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา : พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท. (กรุงเทพมหานคร: สื่ออักษร, 2534), หน้า 100.

⁷²² คณะกรรมการศึกษาวัฒนธรรมอีสาน, ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีอีสาน (กรุงเทพมหานคร: เอิร์ทแอนด์อาร์ทการพิมพ์, 2535), หน้า 27.

⁷²³ กลุ่มผู้อบรมของชมรมนักบวชหญิงแห่งประเทศไทยร่วมกับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, รายงานการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต (Exposure-Immersion) สำหรับผู้รับผิดชอบการอบรมคณะนักบวชหญิงในหัวข้อ “การอบรมนักบวชผู้สืบทอดชีวิตและภารกิจของพระคริสตเจ้าในบริบทของสังคมไทย” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่, 2533), หน้า 7.

⁷²⁴ ศูนย์นักบวชหญิง สามพรานร่วมกับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, รายงานการศึกษาความเป็นจริงและร่วมชีวิต (Exposure-Immersion) สำหรับผู้เข้ารับการอบรมคำสอนเข้มข้นของศูนย์นักบวชหญิง ในหัวข้อ “การเป็นสาวกผู้สืบทอดชีวิตและภารกิจของพระคริสตเจ้าในสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยในปัจจุบัน” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่, 2533), หน้า 8.

คำสอนของพระศาสนจักรคาทอลิก ซึ่งจะทำให้ได้พบและตระหนักว่า “เป็นพระจิตเจ้าเองที่กำลังทำงานอยู่ในคุณค่าต่างๆที่ชาวบ้านยึดมั่น” ที่สำคัญเป็นความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับชีวิตของประชาชนผู้ยากไร้ที่กำลังดิ้นรนต่อสู้

ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้มีชื่อว่าการเสวนาระหว่างชีวิตกับชีวิต ซึ่งจะต้องเข้าไปให้ถึงความมุ่งหวัง ความปรารถนาและความมุ่งมั่นของประชาชนผู้ยากไร้⁷²⁵ ลักษณะที่สำคัญของการเสวนาระหว่างชีวิตคือ

“การเสวนาระหว่างชีวิต (Dialogue of life) หรือพูดง่ายๆ ว่าต้องเจริญชีวิตแบบคนยากจน...เป็นความยากจนที่ตัวเองยินดีจะรับ เมื่ออยู่อย่างคนยากจนและอยู่ระหว่างคนยากจนแล้ว ต้องพยายามช่วยเหลือคนยากจนให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างสมเกียรติและสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการทำกิจกรรมไม่ใช่ทำให้คนยากจน แต่ว่าทำพร้อมกับคนยากจน...”⁷²⁶

กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตนี้ มีความคาดหวังและความมุ่งหมาย ดังนี้

- 1) เป็นการทำให้ผู้ที่ทำงานพัฒนาออกจากชีวิตของตนเอง เพื่อมาเรียนรู้และร่วมชีวิตกับประชาชนที่ยากไร้ ผู้ที่กำลังต่อสู้ดิ้นรนกับการดำเนินชีวิตในทุกรูปแบบ การเรียนรู้ที่สำคัญคือ การได้พบกับคุณค่าและศาสนาที่เป็นแรงผลักดันภายในเพื่อความอยู่รอดของประชาชน รวมถึงเพื่อที่จะได้เข้าถึงความปรารถนาและความมุ่งหวังของประชาชน และจะได้ร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับพวกเขาในการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาให้ดีขึ้นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงสังคม
- 2) เป็นกระบวนการที่ค้นหาพลังสร้างสรรค์ทางศาสนา สำหรับคาทอลิกคือ พระจิตของพระเจ้าที่กำลังทำงานอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชนกลุ่มต่างๆ และเพื่อที่จะทำให้ผู้ที่ทำงานพัฒนาจะได้วิเคราะห์ถึงสัญญาณแห่งกาลเวลา หรือสภาพความเป็นอยู่และศักยภาพที่เป็นจริงของชาวบ้าน และนำมาพิจารณาเพื่อให้นักพัฒนาสามารถแสดงบทบาทที่เหมาะสมในกระบวนการพัฒนาของชาวบ้าน
- 3) เป็นกระบวนการที่มุ่งหวังที่จะส่งเสริมให้ประชาชนที่มีความเชื่อในคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม คุณงามความดีต่างๆ ให้เติบโตมากยิ่งขึ้นและขยายออกไปสู่ผู้อื่นต่อ กระบวนการนี้สำหรับคาทอลิกก็คือ การมุ่งหวังให้เกิดพลังแห่งการแพร่ธรรมของ

⁷²⁵ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ปีชา 7 : การทำความเข้าใจร่วมกับคณะอนุกรรมการเตรียมการศึกษาสภาพความเป็นจริงในสังคม (Orientation) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่, 2528), หน้า 5-7.

⁷²⁶ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาแอลบุญเลื้อน หมั้นทรัพย์. (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองศาสนการพิมพ์, 2529), หน้า 77.

ประชาชน ซึ่งไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์อย่างเช่นที่เข้าใจกันในช่วงเวลา ก่อนสภาสังคายนาวัตกันครั้งที่ 2

และกระบวนการศึกษาความเป็นจริงและร่วมชีวิตนี้มีขั้นตอนในการทำงาน 3 ขั้นตอน ได้แก่

1) การเตรียมการเพื่อชี้แจงถึงความเป็นมาและความสำคัญของกิจกรรมนี้ (ปฐมนิเทศ) ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญมาก เพื่อป้องกันมิให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้รับหรือรับรู้ประสบการณ์ชีวิตของชาวบ้านเหมือน นักท่องเที่ยวทั่วไป⁷²⁷ 2) การเดินทางไปศึกษาความเป็นจริงและร่วมชีวิตในพื้นที่ (การปฏิบัติ) และ 3) การพิจารณาไตร่ตรองถึงประสบการณ์ที่พบเจอในพื้นที่ โดยการวิเคราะห์ แยกแยะและสังเคราะห์ ประสบการณ์ทั้งของตนเองและและเพื่อนร่วมกิจกรรม เพื่อมาทำการไตร่ตรองบนพื้นฐานพระวรสาร และคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ซึ่งจะเป็นการย้ำเตือนถึงหน้าที่ในการปฏิบัติในฐานะที่เป็น ศิษย์ที่ติดตามและสืบทอดการทำงานจากพระเยซู⁷²⁸ และยังแสดงให้เห็นว่ากระบวนการไตร่ตรอง ประสบการณ์ในพื้นที่ โดยเฉพาะคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมนี้ไม่ขัดต่อหลักความเชื่อและข้อคำ สอนของพระศาสนจักรคาทอลิก

กระบวนการศึกษาความเป็นจริงและร่วมชีวิตได้รับการยอมรับและรับรองว่า เป็นกระบวนการที่ เหมาะสมในการทำงานพัฒนาคนในบริบทของเอเชียจากการที่สำนักงานพัฒนาคนของสหพันธ์ พระสังฆราชแห่งเอเชีย (Office for Human Development of The Federation of Asian Bishops Conference) ได้เลือกให้ประเทศไทยเป็นพื้นที่ในการจัดประชุมสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย เพื่อการพัฒนา ครั้งที่ 7 (BISA VII) ให้แก่บรรดาพระสังฆราชแห่งเอเชีย สดทพ.จึงได้นำกระบวนการ ศึกษาความเป็นจริงและร่วมชีวิตมาใช้ในการประชุมครั้งนี้ในหัวข้อเรื่อง “มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ในเอเชียกับการพัฒนามนุษย์” ซึ่งเน้นให้บรรดาพระสังฆราชได้เข้าไปร่วมสัมผัสชีวิตและความจริงของ ชาวบ้าน จะได้เห็นถึงคุณค่าที่ต่างกันว่าที่แทรกอยู่ในวัฒนธรรมและศาสนาที่ชาวบ้านยึดถือเป็นวิถี ชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการคือ

1. เพื่อเป็นหนึ่งเดียวกับประชาชนในการเปลี่ยนแปลงสังคม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Solidarity) กับประชาชนผู้ยากไร้

⁷²⁷ รายงาน “การสัมมนาติดตามผล ปีชา 7” (Report On BISA VII Follow-up Workshop) (เอกสารไม่ตีพิมพ์ เผยแพร่), หน้า 11.

⁷²⁸ บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต, ใน การปฐมนิเทศ : การสัมผัสความจริงและชีวิต (exposure-immersion) เนื่องใน โครงการ AMOR VIII (Asian Meeting of Religious Women) “Formation for Discipleship in Asia/Oceania” ชมรมนักบวชหญิงแห่งประเทศไทย (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

2. เพื่อจะได้พบกับประสบการณ์อยู่ของพระเจ้า (Presence of God) ท่ามกลางประชาชนผู้ยากไร้ ผ่านทางวัฒนธรรม และศาสนา

3. เพื่อจะได้พบกับพลังแห่งการเผยแพร่ศาสนาของประชาชนผู้ยากไร้เพราะคุณค่าทางศาสนา และวัฒนธรรมที่ชาวบ้านมีอยู่ก็คือ พลังสร้างสรรค์ของพระจิตเจ้าที่กำลังทำงานในหมู่ประชาชน เพื่อให้เขามีชีวิตที่ดีขึ้นหลุดพ้นจากการครอบงำและความไม่เป็นธรรมต่างๆ⁷²⁹ นอกจากนี้สคทพ.ยังได้ จัดกระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตให้แก่องค์กรอื่นๆ เช่น กรรมการบริหารของสังฆมณฑล ขององค์การ CCFD ประเทศฝรั่งเศส และองค์กรสมาชิกด้วย

การให้ความสำคัญกับการศึกษาวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นรากฐาน พลังและศักยภาพในการ ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของชาวบ้านทั้งในด้านร่างกายและจิตใจแล้ว นอกจากอาศัย กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตแล้ว ยังมี กระบวนการที่สำคัญมากอีกกระบวนการหนึ่ง เพื่อที่จะทำให้การพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่า ศาสนาและวัฒนธรรมมีความเข้มแข็งและยั่งยืน นั่นคือ การค้นหาปัญญาชนในหมู่บ้าน เพื่อที่จะเป็นผู้ สืบทอดวิถีคิดและวัฒนธรรมของชุมชนและร่วมมือกันเพื่อสร้างความสำนึกของชุมชนให้ชัดเจน และ พร้อมทั้งจะเผชิญกับสิ่งต่างๆที่มาจากภายนอกที่จะเข้ามาในชุมชน และร่วมมือกับนักพัฒนาที่เป็นนัก คิดวิเคราะห์ เพื่อช่วยสรุปพัฒนาการหรือความเคลื่อนไหวต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนและอาจนำทฤษฎี เข้ามาเสริมที่สำคัญคือมีความเชื่อทางศาสนาเป็นอุดมการณ์หรือจุดยืน⁷³⁰

กระบวนการค้นหาปัญญาชนในหมู่บ้านเกิดขึ้นในชื่อ “โครงการฝึกอบรมผู้สืบทอด เจตนารมณ์ของชุมชน” (ผสจ.) ที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างกลุ่มชาวบ้านปกากะญอ นักวิชาการ และศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่โดยมีแนวทางในการอบรม ดังนี้

- 1) ต้องเป็นการเรียนจากสภาพความเป็นจริงขึ้นมา ที่เรียกว่า (Inductive Method) จะไม่ เริ่มต้นด้วยคำจำกัดความ แต่จะเริ่มจากสภาพความเป็นจริงของตัวเด็กและเยาวชนก่อน
- 2) เน้นปัญหาและการแก้ไขปัญหา โดยใช้ทักษะที่ดีว่าที่ใดปัญหาที่นั่นย่อมมีทางแก้ปัญหา อยู่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสำรวจปัญหาของชุมชนจะต้องแสวงหาความพยายาม และวิธีการที่บรรพบุรุษของตนได้ต่อสู้แก้ไขปัญหา

⁷²⁹ บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต (เลขาธิการสคทพ.), “เป้าหมายของ Exposure-Immersion,” ใน

ปีชา7: การทำความเข้าใจร่วมกับคณะอนุกรรมการเตรียมการศึกษาสภาพความเป็นจริงในสังคม (Orientation) (เอกสาร ไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 6-7.

⁷³⁰ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร, “บททดลองนำเสนอแนวคิดในการพัฒนาชุดที่ 5 : แนวคิดเชิงวัฒนธรรมชุมชน,” ใน แนวคิดในการพัฒนาสังคมไทย, โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม. (ม.ป.ท.: , ม.ป.พ., 2527), หน้า 227-230.

- 3) การมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ หรือ การคิดเป็น โดยตั้งคำถามว่า “เราจะอยู่กับโลกอย่างไร เป็นนายหรือเป็นทาสของโลก” และหากเราขาดเครื่องมือในการคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ โอกาสที่เราจะอยู่ท่ามกลางโลกอย่างเป็นนายของโลกก็คงมีลดน้อยลง⁷³¹

การฝึกอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนนี้มีวิธีการเรียนรู้ คือ การเสวนา และเป็นการแลกเปลี่ยนบทเรียนซึ่งกันและกัน มิใช่การถ่ายทอดจากผู้ที่มีอยู่อย่างเต็มเปี่ยมไปสู่ผู้ที่ว่างเปล่า และวิธีที่ใช้เรียนและสอนมีดังนี้

- 1) การทบทวนชีวิต หรือ การรู้จักตนเอง เป็นบทเรียนที่สำคัญที่สุดในชีวิต ต้องรู้จักตนเอง และแรงบันดาลใจ ความคาดหวังของตนเอง โดยมีกิจกรรมหลายอย่าง ได้แก่ การเขียนบันทึกประวัติศาสตร์ของตัวเอง เพื่อการปลุกจิตสำนึกเด็ก โดยเป็นการตั้งคำถามชวนคิด เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้ในทุกกิจกรรม เช่น ทำไมพวกเราจึงมาเรียนที่นี่ ทำไมพวกนักเรียนที่เรียนแล้วไม่กลับไปหมู่บ้าน ฯลฯ
- 2) การมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์โดยผ่านวัตถุ โดยอาศัยเงื่อนไขเรื่องข้าวเป็นหลัก เพราะส่วนหนึ่งชาวบ้านได้นำเอาข้าวจากกลุ่มธนาคารข้าวมาสบทบให้เด็กที่มาเรียนใช้กัน ฉะนั้นเวลากินข้าว เราจึงทบทวนกันว่า “ข้าวที่กินนี้มาจากที่ไหน ทำไมชาวบ้านจึงให้ข้าวเรามากินแทนที่พวกเราจะต้องทำมาหากินในไร่นา ทำไมเราจึงมีโอกาสในการมานั่งเรียนที่นี่ได้” จากสายสัมพันธ์ในเรื่องข้าวนี้ จะช่วยให้เด็กเห็นสายสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับชุมชน เห็นสายสัมพันธ์ระหว่างการเรียนของตนเองกับความคาดหวังของหมู่บ้าน
- 3) การรับรู้ค่าใช้จ่ายและการคิดคำนวณ ตั้งคำถามว่า ค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือนในการอบรมเงินนี้มาจากไหน ผู้ที่มอบให้มีความมุ่งหวังอะไร เราจะตอบแทนหรือใช้หนี้เงินส่วนนี้ได้อย่างไร
- 4) การสอนโดยครูทำเป็นตัวอย่าง ครูที่จะสอนให้นักเรียนมีจิตสำนึก ถ้าตัวเองยังไม่มีจิตสำนึก สอนอย่างไรก็จะได้ไม่ผล เพราะเรื่องจิตสำนึกนี้เด็กๆ เขาไม่ค่อยได้เรียนจากที่เราสอน แต่เขาจะเรียนจากที่เราทำเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นถ้าเราสอนให้เด็กรับใช้ชุมชน มีคุณค่าต่างๆ ตัวครูเองก็ต้องแสดงตัวให้เห็นอย่างชัดเจนเสียก่อน

ที่สำคัญการอบรมเด็กและเยาวชนจะต้องทำงานกับรากเหง้าคือ ครอบครัวและชุมชนของเด็กด้วย เราต้องสร้างชีวิตกลุ่มขึ้นมา ด้วยการจัดกิจกรรมให้พวกเขาต้องร่วมรับผิดชอบด้วย พวกเขาจะต้องช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน ช่วยกันเสริมข้อเด่นและข้อด้อยของกันและกัน ที่สำคัญคือ เราจะรับใช้ชุมชนในอนาคตไม่ได้หรอก หากเราไม่ได้รับใช้เพื่อนที่อยู่ด้วยกันในวันนี้⁷³²

⁷³¹ กาญจนา แก้วเทพ, “โครงการฝึกอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน (ผสจ.) แมริม เชียงใหม่,”

วารสารสังคมพัฒนา 18 บ้าน-วัด-โรงเรียน เพื่อสืบทอดชีวิตชุมชน: 38-40.

⁷³² เรื่องเดียวกัน. หน้า 40-41.

นอกจากกระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต การฝึกอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนแล้วการพัฒนาคนทั้งครบตามแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยยังจำเป็นที่จะต้องยกระดับแนวคิดนี้ โดยอาศัยเครื่องมือทางวิชาการ กล่าวคือ การทำวิจัยเพื่อให้ได้แนวคิดและแนวทางที่นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง หรือที่เรียกว่าเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่งในบทนี้จะขอนำเสนอตัวอย่างของงานวิจัย 2 เรื่อง ดังนี้

1. โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบทโดยผ่านองค์กรเพื่อการช่วยเหลือตนเองของประชาชน” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนจากองค์การ CEBEMO ของประเทศเนเธอร์แลนด์ ซึ่งมีความมุ่งหมายของงานวิจัยชิ้นนี้⁷³³ ประการ ได้แก่ 1. การสรุปบทเรียนและประสบการณ์การทำงานพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนาให้เป็นระบบด้วยการใช้กรอบความคิดด้านการวิจัยเป็นเครื่องช่วย และ 2. โครงการต่างๆที่ลงไปสู่ชนบท จะช่วยให้ชาวบ้านพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตนเองได้มากขึ้นแค่ไหน และได้อย่างไร เพราะเป้าหมายในเบื้องต้นที่สุดของการพัฒนาที่แท้จริงคือ การพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ซึ่งเป็นเสาหลักค้ำยันการพัฒนาเอง⁷³³

ข้อค้นพบในงานวิจัยนี้ได้รับการตีพิมพ์เป็นงานวิจัยเรื่อง “การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาชนบท” ซึ่งได้มีการปรับปรุงโดยการเพิ่มเติมวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1. ศึกษากระบวนการทำงานบทบาทหน้าที่ขององค์กรภายนอกภายใต้บริบทด้านต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลง และ 2. การรวบรวมวิธีการกลไก เงื่อนไข และแนวคิดที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการพึ่งตนเอง และ 3. การศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กับกลุ่มชาวบ้าน⁷³⁴ และผลสรุปการวิจัยนี้ได้ก่อให้เกิดความคิดในการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านโดยอาศัยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่สำคัญเบื้องต้นที่ทำให้สามารถมีชีวิตรอดและพึ่งตนเองได้

2. งานวิจัยเรื่อง “การดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา กรณีศึกษากลุ่มพัฒนา เขตจอมทอง ศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่” โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1. อะไรคือองค์ประกอบสำคัญของการดำรงอยู่ของชุมชน จะมุ่งเน้นการวิเคราะห์ในเรื่องการเคลื่อนไหวชีวิตของชุมชน 2. ในฐานะองค์กรภายนอก ศูนย์สังคมพัฒนาจะมีบทบาทอย่างไรในการสร้างสรรค์งานพัฒนาให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของชุมชนงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการต่อยอดจากงานวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบทโดยผ่านองค์กรเพื่อการ

⁷³³ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, “การสัมมนาโครงการศึกษาวิจัย CEBEMO เรื่อง “การส่งเสริมองค์กรชาวบ้านเพื่อการพึ่งตนเองโดยอาศัยกิจกรรมเศรษฐกิจ.” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 12.

⁷³⁴ กาญจนา แก้วเทพ และกนกนศักดิ์ แก้วเทพ ร่วมกับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาชนบท (กรุงเทพฯนคร: รุ่งเรืองสาส์นพิมพ์, 2530), หน้า 21-23.

ช่วยเหลือตนเองของประชาชน” ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น โดยมีการขยายความคิดว่า ในการพึ่งตนเองนั้น หากจะเกิดความยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยมิติทางวัฒนธรรมเพิ่มเติมด้วยมิใช่เพียงมิติเศรษฐกิจอย่างเดียว ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมีข้อค้นพบและผลสรุปที่น่าสนใจและเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของแนวคิดการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ดังนี้

- 1) การดำรงอยู่ของชุมชนต้องได้รับการศึกษาพิจารณาในลักษณะกระบวนการที่ดำรงอยู่ท่ามกลางการผันแปรความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ โดยต้องมีกระบวนการที่สำคัญคือ กระบวนการต่อสู้ของชุมชน และกระบวนการพัฒนาของชุมชน
- 2) องค์ประกอบที่สำคัญของการดำรงอยู่ของชุมชน ได้แก่
 - 2.1. ต้องมีความสัมพันธ์ภายในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการดำเนินชีวิตประจำวัน และในระดับสถาบัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นใหม่ได้ตลอดเวลา
 - 2.2 ต้องมีทรัพยากรมากพอดำรงชีวิต เพื่อให้บุคคลไม่ต้องย้ายไปที่อื่น ต้องมีการจัดการหรือการตัดสินใจของชุมชนที่เป็นอิสระ และที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์ที่ชุมชนจะมีต่อภายนอกนั้นต้องเป็นไปอย่างเท่าเทียมและรู้ทัน เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อกัน
- 3) กระบวนการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการดำรงอยู่ของชาวบ้าน เมื่อมีการสั่งสมและตกผลึกก็จะเรียกว่าเป็นวัฒนธรรม ซึ่งเหมาะสมต่อความเป็นจริงในสังคมส่วนกระบวนการพัฒนาในที่นี้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างมีความตั้งใจ (intentional, planned change) และมีกระบวนการเฉพาะเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่เฉพาะ นอกจากนี้เพื่อการอยู่รอดของชุมชน นอกจากจะพึ่งตนเองแล้วจะต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรภายนอกบางส่วน แต่องค์ประกอบที่ขาดไม่ได้คือ การพึ่งตนเองของชุมชนเป็นพื้นฐาน⁷³⁵
- 4) กระบวนการพัฒนาที่จะมีประโยชน์ต่อชาวบ้านที่แท้จริงจะต้องมีความต่อเนื่องยาวนาน ต้องทำให้ชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของในงานพัฒนานั้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเป็นงานที่เติบโตมาจากวัฒนธรรมของชุมชนเอง ที่เรียกว่า การทำงานแนววัฒนธรรมและศาสนา⁷³⁶
- 5) กระบวนการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องเน้นการพัฒนาครบทุกมิติ เศรษฐกิจ การตัดสินใจ ศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะศาสนาและวัฒนธรรม โดย

⁷³⁵ กาญจนา แก้วเทพ ศรชัย วิจิตรพร และ อริยาโกวิททวี, รายงานการวิจัยเรื่อง การดำรงอยู่ของชุมชน :

กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา กรณีศึกษากลุ่มพัฒนา เขตจอมทอง ศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยสภาคาทอликแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาและองค์การเซเบโม (CEBEMO) ประเทศเนเธอร์แลนด์, 2533), หน้า 2-4.

⁷³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

จะต้องเริ่มต้นจากการที่ชาวบ้านพึ่งตนเองในด้านความคิด กล่าวคือ ต้องมีการคุยกันว่า จะทำงานพัฒนาอะไร⁷³⁷ เพื่ออะไร และทำอะไร เป็นต้น

- 6) ความหมายของการพึ่งตนเองในมุมมองของชาวบ้าน หมายถึง การพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยกัน การพึ่งตนเองมีลักษณะสัมพันธ์และเป็นกระบวนการด้วย การพึ่งตนเองมีหลายด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรวัตถุ ด้านความคิด ด้านทรัพยากรบุคคล ด้านแรงงานและความสามารถ⁷³⁸

จากงานวิจัยทั้งสองเรื่องนี้้อาจสรุปได้ว่า การทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมบนพื้นฐานศาสนา และวัฒนธรรมได้ก่อให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง (Self-Reliance) ซึ่งมีความหมายว่าเป็นการตัดสินใจที่รวมถึงการยอมรับในคุณค่าทางวัฒนธรรมของประชาชนและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และจากการประสานงานกับเพื่อนองค์กรต่างประเทศของสคทพ. มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และทรัพยากรซึ่งกันและกัน โดยเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม และยังเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชน

และการพึ่งตนเองของประชาชน เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่องค์กรเกี่ยวข้องจะต้องตระหนักและยอมรับ รวมทั้งเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาของประชาชน⁷³⁹

นอกจากกระบวนการทำงานพัฒนามนุษย์บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมแล้ว สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยยังมีการทำงานในด้านอื่นอีก ได้แก่

- 1) การจัดสัมมนาสภากรรมการสามัญประจำปี ซึ่งเริ่มต้นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2525 ในหัวข้อเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรสมาชิก ปีพ.ศ. 2526 เรื่องเทศกาลมหาพรต ปีพ.ศ. 2527 เรื่องวัฒนธรรมกับการทำงานกับชาวบ้าน ปีพ.ศ. 2528 เรื่องคุณค่าทางศาสนา และวัฒนธรรม เป็นต้น⁷⁴⁰ เป็นต้น การจัดสัมมนาประจำปีมีวัตถุประสงค์ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์งานพัฒนาระหว่างบุคลากร ศึกษาข้อคำถาม เอกสารด้านสังคมของ พระศาสนจักร แสวงหาแนวทางการทำงานร่วมกัน เป็นทั้งการประเมินผลงาน และการ

⁷³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7 และ 197.

⁷³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 370.

⁷³⁹ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร, รายงานการสัมมนา "ช่วยเหลือเกื้อกูลหนทางสู่ความเป็นปึกแผ่น ใน สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 18-20.

⁷⁴⁰ เอกสารประกอบการศึกษาผลการจัดสัมมนาสภากรรมการสคทพ. 2525-2535 :

(STAFF MEETING สำนักเลขาธิการ เมื่อ 11 มี.ค. 2536). (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1.

พัฒนาบุคลากร รวมถึงเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ภายในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา

- 2) ความร่วมมือกับหน่วยงานพัฒนาของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ภายในประเทศ และระหว่างประเทศด้วยโดยมีลักษณะในการทำงานหลายรูปแบบ ดังนี้

2.1ภายในประเทศ

ความร่วมมือที่เกิดขึ้นมีทั้งการติดต่อกับหน่วยงานรัฐและเอกชน ได้แก่ การติดต่อประสานงานขอบุคลากรจากสถาบันการศึกษาของรัฐเพื่อเป็นวิทยากรในการประชุมและสัมมนา ต่างๆ อาทิ

ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภาคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อบรรยายเรื่อง ประวัติศาสตร์และโครงสร้างของสังคมไทย⁷⁴¹ อาจารย์สุวิมล รุ่งเจริญ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อบรรยายเรื่องประวัติศาสตร์และแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ-สังคมของ ยุโรป⁷⁴² เป็นต้น และการติดต่อขอความร่วมมือสถาบันการศึกษาของรัฐเพื่อขอใช้สถานที่ในการ เผยแพร่แนวคิด เช่น ประสานงานกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในการจัดสัมมนางานวิจัยเรื่อง การ ดำรงอยู่ของชุมชน : กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา : กรณีศึกษากลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง ศูนย์ สังคมพัฒนาเชียงใหม่⁷⁴³

⁷⁴¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, “ประวัติศาสตร์และโครงสร้างของสังคมไทย” ใน ปีชา 7 การทำความเข้าใจร่วมกับ คณะอนุกรรมการเตรียมการศึกษาสภาพความเป็นจริงในสังคม (Orientation) วันที่ 10 มิถุนายน 2528 ณ ห้องประชุมบ้านเซเวียร์. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 9-14. โครงการปีชา 7 (BISA VII --Bishops' Institute for Social Action) เป็นโครงการที่บรรดาพระสังฆราชแห่งเอเชียเข้าร่วมศึกษาสภาพความเป็นจริงในเรื่องเกี่ยวกับ สภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมของประเทศในทวีปเอเชีย ที่ประเทศไทยโดยแบ่งพื้นที่ในการศึกษา สภาพความเป็นจริง 3 พื้นที่ คือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคกลาง จัดโดยสำนักงานเพื่อพัฒนามนุษย์ (Office for Human Development--OHD) แห่งสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย (Federation of Asian Bishops' Conferences--FABC)

⁷⁴² สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, รายงานการสัมมนา เพื่อเตรียมสำหรับการศึกษา และไตร่ตรองคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี ของพระสมณสาสน์ Rerum Novarum และปีแห่งคำสอนด้านสังคม เสนอที่ห้องประชุมตึกปิยะการุญ โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ กรุงเทพฯ 8-9 กรกฎาคม 2534. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 5-12.

⁷⁴³ รายงานการประชุมผู้รับผิดชอบงานสำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) ครั้งที่ 3/2534. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 6.

ส่วนการติดต่อสัมพันธ์กับองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ในประเทศ มีรูปแบบการทำงานที่หลากหลาย กล่าวคือ การเป็นสื่อกลางระหว่างทุนจากองค์กรระหว่างประเทศที่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเป็นสมาชิกกับโครงการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ โดยสภาคาทอลิกทำหน้าที่คัดกรองและเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการต่อองค์กรต่างประเทศที่ให้ทุน หรือกล่าวง่ายๆ คือ เพื่อให้องค์กรต่างประเทศเข้าใจโครงการ⁷⁴⁴ และการเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ เช่น การประชุมสัมมนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเข้าร่วมเป็นวิทยากร การเป็นตัวเชื่อมระหว่างองค์กรเงินทุนและองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อการศึกษาแลกเปลี่ยน การให้การศึกษาย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มบางกลุ่ม⁷⁴⁵

2.2 ภายนอกประเทศ

สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเป็นตัวแทนของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในการติดต่อสัมพันธ์กับพระศาสนจักรคาทอลิกในระดับเอเชีย และองค์กรพัฒนาคาทอลิกระหว่างประเทศด้วย เช่น การเข้าร่วมประชุม Bishops' Institute for Social Action(BISA)ในหลายๆ ครั้ง ที่ประเทศต่างๆ ในเอเชียและการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กร Caritas Internationalis ที่กรุงโรม องค์กร CIDSE ประเทศเบลเยียม⁷⁴⁶ องค์กร MISSERIOR ประเทศเยอรมนี และการเป็นตัวแทนองค์กรเครือข่ายระดับเอเชียของ องค์กร Asian Partnership for Human Development (APHD) โดยมีหน้าที่คัดเลือกโครงการขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทยที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกันเพื่อสนับสนุนทุนดำเนินการ⁷⁴⁷

การทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสคทพ. ในช่วงการค้นพบแนวทางการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้ สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

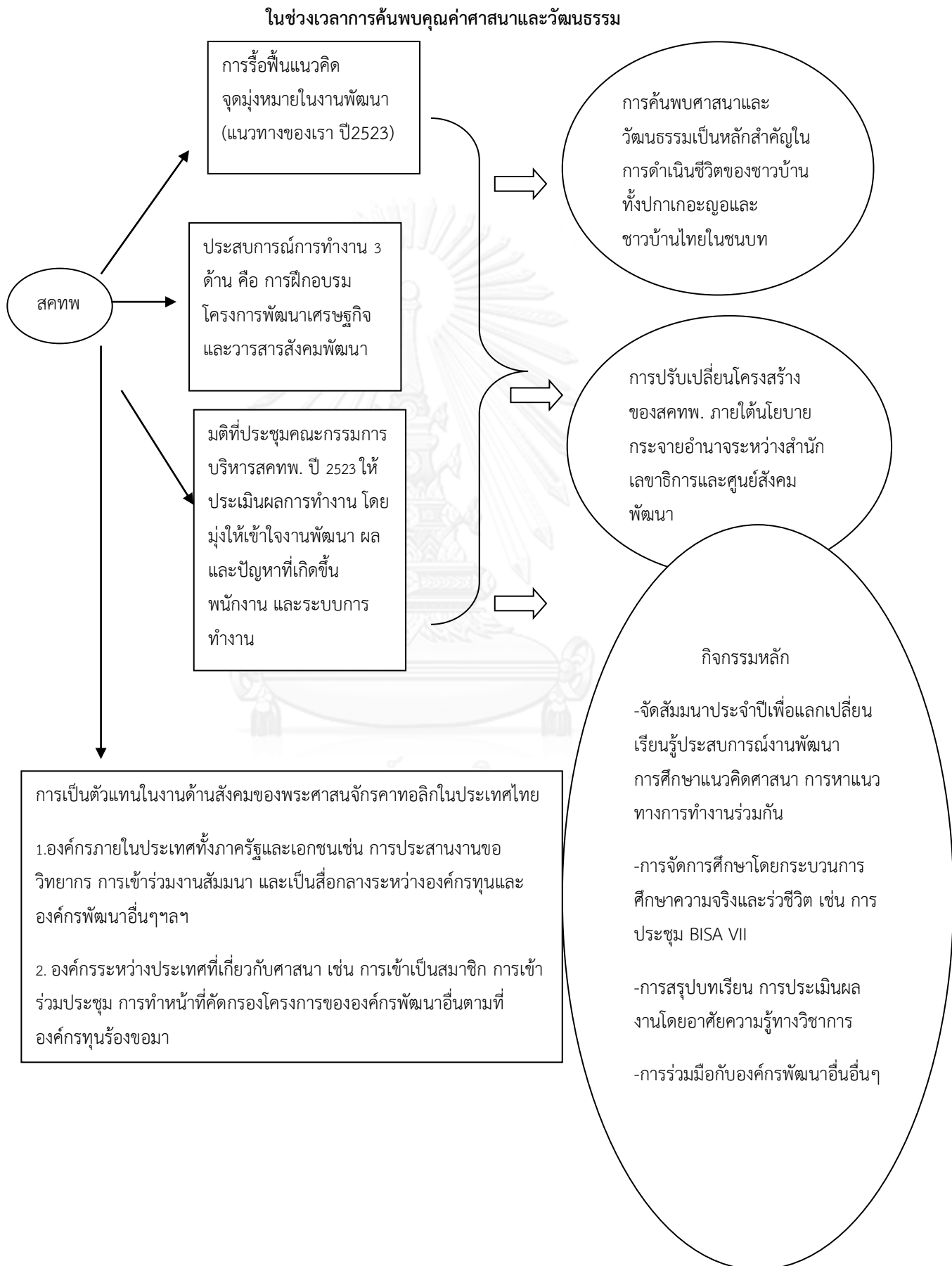
⁷⁴⁴ “คุณรุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ ผู้ประสานงานการศึกษาและประเมินโครงการ สำนักเลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา,” ใน วารสารสังคมพัฒนา 4 (2528): 23.

⁷⁴⁵ สัมภาษณ์พิเศษ เก้าไป...ใหม่มา : คุณพ่อวัชรินทร์ สมานจิต เลขานุการสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (คนเก่า) ใน วารสารสังคมพัฒนา 18 (2533): 52.

⁷⁴⁶ คุณรุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ ผู้ประสานงานการศึกษาและประเมินโครงการ สำนักเลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ใน วารสารสังคมพัฒนา 4 (2528): 26-27.

⁷⁴⁷ นาถฤดี นาครวจา, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่องระบบ และกลไกเพื่อการบริหารจัดการกองทุนเพื่อการพัฒนา : กรณีศึกษาสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (ศูนย์สังคมพัฒนา) (ม.ป.ท.: ,ม.ป.พ., 2544), หน้า 9.

แผนภาพที่ 10 สรุปรองานด้านสังคมของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

โดยสรุปแล้วการทำงานของสศทพ.ในช่วงการค้นพบแนวทางพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม (พ.ศ. 2524-2535) มีความเป็นมาจากการทบทวน และประเมินผลการทำงานของตนเอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของกระบวนการศึกษาเพื่อการพัฒนา หลังจากนั้นจึงเป็นการรื้อฟื้นถึงบทบาทหน้าที่ จุดมุ่งหมายและแนวคิดเกี่ยวกับงานพัฒนาคนทั้งครบขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากเสร็จสิ้นภารกิจในการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ลี้ภัยจากอินโดจีน ทำให้สศทพ.ได้มีโอกาสที่จะวางแผนงานอันเป็นการรวบรวมผลจากการประเมินประสบการณ์การทำงานภาคสนาม การสรุปบทเรียนและไตร่ตรองผลที่ได้เชื่อมโยงกับหลักความเชื่อและข้อคำสอนทางศาสนา ซึ่งในทางคาทอลิกเรียกกระบวนการนี้ว่า การไตร่ตรองเทววิทยา

กระบวนการทั้งหมดที่กล่าวมานี้ก่อให้เกิดความเข้าใจต่อตนเอง ชาวบ้านและชุมชน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และมุมมองที่มีต่องานพัฒนา ที่สำคัญยังทำให้เกิดคำถามและเห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมและโครงการต่างๆที่สศทพ.เป็นผู้ดำเนินการ ขณะเดียวกันยังทำให้เกิดมุมมองใหม่ต่อชาวบ้านโดยเฉพาะในเรื่องวิถีคิด ค่านิยม ความเชื่อ หลักในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน โดยอาศัยมุมมองข้างต้นนี้ทำให้สศทพ.ตระหนักถึงความสำคัญในคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม จึงได้เกิดกระบวนการศึกษาอย่างเรื่อรื่องอย่างจริงจัง ผ่านกระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตเป็นกระบวนการสำคัญในการเข้าถึงคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมที่อยู่จริงในชุมชน กระบวนการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนของหมู่บ้านเพื่อสืบทอดคุณค่าและเจตนารมณ์ของชุมชน และการยกระดับการทำงานพัฒนาด้วยการวิจัยทางวิชาการ

ด้วยเหตุนี้ทำให้สศทพ. ได้ข้อค้นพบที่สำคัญคือ คุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมของชาวบ้านนั้นมีอยู่จริง เนื่องจากสศทพ.ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับชาวบ้านในการทำงานพัฒนา จึงก่อให้เกิดการตระหนักที่สำคัญว่า คุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้เองที่จะเป็นทั้งรากฐาน และศักยภาพในการพัฒนาชาวบ้านในชุมชนให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และยังส่งผลให้สศทพ.มั่นใจที่จะเสนอแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ทั้งในฐานะที่เป็นแนวทางการทำงานภายในสศทพ.เอง และในฐานะที่เป็นแนวคิดการพัฒนาที่เหมาะสมต่อสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย อย่างไรก็ตามสำหรับสศทพ. นั้นยังต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมมากขึ้น และนำผลที่ได้จากแนวทางนี้ไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมและโครงการพัฒนาต่างๆที่ดำเนินการอยู่ก่อนแล้วซึ่งอาจจะก่อให้เกิดผลได้ในระดับที่ไม่เท่ากันของแต่ละศูนย์สังคมพัฒนา อันเนื่องจากบางศูนย์มีความพร้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยกว่าบางศูนย์ฯ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างมากที่ต้องมีการสานความสัมพันธ์และร่วมมือกันทำงานระหว่างศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ เพื่อให้การทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสศทพ.นั้นเป็นการทำงานพัฒนาคนทั้งครบอย่างแท้จริง โดยไม่ทิ้งผู้ใดผู้หนึ่ง

3. การสานต่อแนวทางคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน(พ.ศ.2535-2543)

การนำเสนองานพัฒนาของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาในช่วงเวลานี้จะมุ่งเน้นไปที่กิจกรรมเป็นหลัก โดยแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) กิจกรรมที่ปฏิบัติต่อเนื่องมาจากช่วงเวลาของการค้นพบคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน และ 2) กิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ซึ่งทั้งสองรูปแบบมีเนื้อหารายละเอียดของกิจกรรมดังนี้

1) กิจกรรมที่ปฏิบัติต่อเนื่องมาจากช่วงเวลาของการค้นพบคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนและมีการขยายงานเพิ่มเติมด้วย แบ่งได้เป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1.1 การทำงานช่วยเหลือสงเคราะห์ โดยศูนย์สังคมพัฒนาและคณะนักบวช เช่น ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลนครสวรรค์ ได้ช่วยเหลือชาวบ้านที่เจ็บป่วยไม่มีหรือมีค่ารักษาพยาบาล ค่าเดินทางไม่พอเพียง และชาวบ้านที่ถูกจับเนื่องจาก ข้อหาบุกรุกป่าสงวนเพื่อทำไร่⁷⁴⁸ คณะซิสเตอร์พระกุมารเยซู จัดตั้งกองทุนเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ให้นักเรียนดอคอม เพื่อรวบรวมไปช่วยโรงเรียนที่ด้อยโอกาสกว่า และจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพสตรีชนบทภาคอีสาน การเยี่ยมเยียนให้คำปรึกษาและกำลังใจแก่สตรีที่มีปัญหาที่บ้านพักฉุกเฉิน⁷⁴⁹ ศูนย์สังคมพัฒนากรุงเทพฯ ได้ช่วยค่าใช้จ่ายทั้งไฟฟ้าและน้ำประปาของชุมชนกองขยะหนองแขมในปี 2535-2536 และในปีต่อๆมาได้ขยายพื้นที่ คือ ชุมชนพระราม 6 ชุมชนคลองเตย ชุมชนบางไส้ไก่ ชุมชนใต้สะพานโกบ้อ และชุมชนใต้สะพานดาวคะนอง⁷⁵⁰

1.2 กระบวนการศึกษาอบรม และการพัฒนาบุคลากรของสคทพ. อาจแบ่งได้เป็น

ก. การจัดอบรมและสัมมนาเพื่อพัฒนาและสืบทอดบุคลากร จะมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการศึกษาและไตร่ตรองคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรแก่ฆราวาสคริสตชน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้เข้าใจถึงคำสอนที่เป็นแรงจูงใจในการทำงานพัฒนา และให้เข้าใจถึงหน้าที่ของมนุษย์ที่พึงมีต่อกัน คือ การให้ความรักกับผู้อื่นอย่างจริงใจโดยการสร้างความยุติธรรมให้แก่โลก⁷⁵¹ เนื่องจากแต่เดิมนั้น

⁷⁴⁸ “ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลนครสวรรค์,” ใน สรุปรายงานกิจกรรม 1 ปี ของศูนย์สังคมพัฒนาเขตมิสซัง และองค์กรสมาชิกสคทพ.(กรกฎาคม 2534-มิถุนายน 2535) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 11.

⁷⁴⁹ คณะซิสเตอร์พระกุมารเยซู (กรกฎาคม 2534-มิถุนายน 2535) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1.

⁷⁵⁰ สรุปการดำเนินงานและกิจกรรมของศูนย์สังคมพัฒนากรุงเทพฯ ในช่วงม.ย. 2535-ม.ย. 2536. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁷⁵¹ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, รายงานการสัมมนาเพื่อเตรียมสำหรับการศึกษาและไตร่ตรองคำสอนของพระศาสนจักร. เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี ของพระสมณสาสน์ RERUM NOVARUM และปีแห่งคำ

การศึกษาคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรมีมาก่อนช่วงเวลานี้เป็นการศึกษาเฉพาะในหมู่ของบาทหลวงและนักบวชทั้งชายและหญิงที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานด้านสงเคราะห์และพัฒนา

ข. การเตรียมเนื้อหาในการให้ศึกษาอบรมเพื่อปลูกจิตสำนึกของการรณรงค์ในช่วงเทศกาลมหาพรตจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดประเด็นเนื้อหาในแต่ละปี โดยสคทพ. นำประเด็นที่จะอบรมมาจากสารมหาพรตของสมเด็จพระสันตะปาปา และเอกสารรายงานประจำปีของสหประชาชาติมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อดูว่าโลกกำลังเผชิญกับสถานการณ์อะไร และพระศาสนจักรคาทอลิกจะเข้าไปมีบทบาทอย่างไร เพื่อช่วยบรรเทาสถานการณ์ความเดือดร้อนนั้น⁷⁵² ตัวอย่างเนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาอบรม เช่น หัวข้อการอบรมในปีพ.ศ. 2537 คือ “ความห่วงใยคือสายสัมพันธ์ในครอบครัว” และในปี 2538 มีหัวข้อว่า “การศึกษาเพื่อชีวิตสานแนวคิดจากครอบครัว”⁷⁵³ เป็นต้น

ค. การสร้างเทววิทยาจากการสรุปทฤษฎีที่ได้จากชุมชน หรือในทางคาทอลิกเรียกว่า การสร้างเทววิทยาท้องถิ่น เช่นการทำกิจกรรมข้าวของศูนย์เชียงใหม่เพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนข้าวและช่วยเหลือหมู่บ้านอื่นที่ขาดแคลน มีการอบรมทำให้คุณค่าจากการตายของข้าว 3 ครั้งคือ การหว่านลงดิน การเกี่ยวข้าว การหุงต้มข้าว ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักความเชื่อในเรื่องรหัสธรรมปีศาจ คือ การตายและการฟื้นคืนชีพของพระเยซู เป็นการตายเพื่อความรอดของมนุษย์ทุกคน และเมื่อได้นำหลักความเชื่อนี้มาไตร่ตรองเข้ากับเรื่องข้าว จะพบว่ามีความสอดคล้องกัน ดังนี้

“เทวศาสตร์ที่อยู่ในข้าวคือ การตายต่อตัวเองแล้วมีชีวิตใหม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักสละของๆตัวเอง ไม่ติดยึดอยู่กับสิ่งที่เป็นของตนเอง เอื้อเพื่อเอื้อแม่ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่นได้มีชีวิต”⁷⁵⁴

สอนด้านสังคมในปีค.ศ. 1991 (สิงหาคม 1991-สิงหาคม 1992) เสนอที่ห้องประชุมตึกปิยะการุญ โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ กรุงเทพฯ 8-9 กรกฎาคม 2534. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 25.

⁷⁵² บาทหลวงเฉลิม กิจมงคล, “ประวัติการรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต,” ใน รายงานการสัมมนาเตรียมการรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรตในเทศกาล ปี 2539 : ประเด็น “แบ่งปันฉันน้องพี่ เสริมศักดิ์ศรี ครอบครัวใหญ่ให้มั่นคง”. สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เสนอที่จ. อุบลราชธานี. 22-24 มกราคม 2539. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 7.

⁷⁵³ บาทหลวงสัมฤทธิ์ แสงวงศ์, “บททวนความเป็นมาของประเด็นที่ใช้รณรงค์ฯ,” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

⁷⁵⁴ “ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่,” ใน สรุปรายงานกิจกรรม 1 ปี ของ ศูนย์สังคมพัฒนาเขตมิสซัง และองค์กรสมาชิกสคทพ. (กรกฎาคม 2534-มิถุนายน 2535) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 29-30.

1.3 การร่วมงานกับองค์กรภายนอกทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น การเข้าร่วมประชุม คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำรายงานของประเทศ ไทยที่จะเสนอต่อที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยพิเศษ เพื่อติดตามผลว่าด้วยการพัฒนาสังคม และเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งศูนย์ประสานงานด้านสังคมของหน่วยงานภาคเอกชนและภาคธุรกิจ⁷⁵⁵ และเพื่อสร้างเครือข่ายในการทำงานพัฒนา รวมทั้งยังเข้าร่วมการประชุมระหว่างประเทศกับ Caritas Asia และ APHD ว่าด้วยการเกษตรแบบยั่งยืน และการเข้าร่วมประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้า และการพัฒนา ครั้งที่ 10 (UNCTAD X) โดยได้ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ในการจัดประชุม ภาคประชาสังคม เพื่อระดมความคิดด้านการพัฒนาก่อนนำเสนอต่อที่ประชุมสหประชาชาติ⁷⁵⁶ นอกจากนี้ยังเป็นช่วงที่ความสัมพันธ์ระหว่างสภาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา กับองค์กรทุน ต่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ องค์กรทุนต่างประเทศยืนยันที่จะหยุดการให้ทุนสนับสนุนหลัง สิ้นสุดปีค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) เนื่องจากองค์กรทุนต่างประเทศพิจารณาแล้วว่าไทยเป็นประเทศที่ พัฒนาแล้วและสามารถช่วยเหลือตัวเองได้มากกว่าประเทศอื่น⁷⁵⁷

1.4 การทำงานของศูนย์สังคมพัฒนาต่างๆ ที่ต่างมีอิสระในการดำเนินการ ส่งผลให้มีลักษณะ และรูปแบบงานที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามความเฉพาะของแต่ละพื้นที่ รวมถึงการทำงานของ องค์กรสมาชิกเช่น ศูนย์สังคมพัฒนากรุงเทพฯ ได้เปิดบ้านพักสำหรับเยาวชนคนงานไว้ 2 แห่งคือ ที่ อ้อมใหญ่ และซอยสวนพลู เพื่อให้เป็นที่พักพิงชั่วคราวสำหรับเยาวชนคนงานที่ยังหาที่พักไม่ได้ และใช้ เป็นสถานที่อบรมทางด้านสังคม ประเพณีวัฒนธรรม และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่าง เยาวชนด้วย⁷⁵⁸ และ ศูนย์สังคมพัฒนาราชบุรี มีการวางแผนละการเขียนรายงานของพนักงานโดยมี

⁷⁵⁵สรุปมติของคณะกรรมการบริหารสหคทพ. ในรอบ 1 ปี (กันยายน 2542-สิงหาคม 2543) (เอกสารไม่ตีพิมพ์ เผยแพร่), หน้า 7.

⁷⁵⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

⁷⁵⁷ นาดฤดี นาครวาจา และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัย เรื่องระบบและกลไกเพื่อการบริหารจัดการกองทุนเพื่อการพัฒนา : กรณีศึกษาสภาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อ การพัฒนา (ศูนย์สังคมพัฒนา), (กรุงเทพมหานคร:จัดพิมพ์โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544) (เอกสาร ไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁷⁵⁸“ศูนย์สังคมพัฒนาอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ,” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

เจ้าหน้าที่จากสำนักเลขาธิการ สคทพ. มาช่วยให้หลักการและทฤษฎีอย่างเป็นระบบ รวมถึงจัดการศึกษานอกสถานที่ให้แก่ผู้นำโครงการเกษตร⁷⁵⁹ เป็นต้น

ส่วนองค์กรสมาชิก หรือคณะนักบวชที่ทำงานด้านสังคมและพัฒนา เช่น คณะภคินีพระหฤทัยของพระเยซูเจ้าแห่งกรุงเทพฯ ได้ร่วมกับศูนย์สังคมพัฒนากรุงเทพฯ เพื่อเปิดสอนเด็กเล็กที่ชุมชนสลัมกองขยะ หนองแขม โดยเชิญวิทยากรให้การศึกษาในเรื่องต่างๆ แก่ผู้ปกครอง ในหัวข้อ "โรงเรียนกับประชาธิปไตย" "วิธีอบรมเด็ก" รวมถึงการให้การอบรมและจัดกิจกรรมให้แก่คนงานชาย-หญิง⁷⁶⁰ คณะภคินีรักกางเขนแห่งท่าแร่-หนองแสง (จ.สกลนคร) มุ่งเน้นการฝึกอาชีพ เช่น การจัดอบรมหลักสูตรตัดเย็บเสื้อผ้า ทำอาหาร ฝึกงานบ้าน ด้านสุขภาพแม่และเด็ก การพยาบาลเบื้องต้น เป็นเวลา 3-6 เดือน⁷⁶¹ และคณะภคินีอูร์สุลิน เช่น โครงการหอพักนักศึกษาที่จอมบึง เพื่อส่งเสริมบรรยากาศแบบครอบครัว และให้เยาวชนหญิงตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นหญิง จัดค่ายพุทธธรรมสำหรับนักเรียนพุทธ จัดค่ายฟื้นฟูจิตใจสำหรับนักเรียนคาทอลิก ร่วมกับสังฆมณฑลราชบุรีพัฒนาหมู่บ้านขอนแก่น จัดอบรมผู้นำเกษตรกรโดยประสานงานกับมูลนิธิเอเชีย และสมาคมธุรกิจสำหรับสตรีในประเทศไทย⁷⁶²

1.5 การขยายงานและการตั้งหน่วยงานใหม่เพื่อรับผิดชอบงานใหม่ เช่น งานสตรี มีการจัดตั้งคณะกรรมการสตรีแห่งชาติ (National Women Commission) มีวัตถุประสงค์เพื่อทำงานสตรีในระดับชาติ และเพื่อให้เป็นศูนย์รวมของหน่วยงานคาทอลิกที่ดำเนินกิจกรรมประเด็นเพศสภาพ Gender สคทพ.เป็นผู้ประสานงานจัดตั้งโดยร่วมกับฝ่ายต่างๆ เช่น ชมรมนักบวชหญิง สมาคมสตรีคาทอลิกแห่งประเทศไทย คณะกรรมการยุติธรรมและสันติแห่งประเทศไทย ฯลฯ โดยได้เสนอโครงการจัดตั้งเพื่อของบประมาณจากองค์กรความร่วมมือแห่งเอเชียเพื่อการพัฒนาคน (Asia Partnership for human development/ APHD)⁷⁶³

⁷⁵⁹ รายงานกิจกรรมของศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลราชบุรี (กรกฎาคม 1992-มิถุนายน 1993) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1-5.

⁷⁶⁰ "คณะภคินีพระหฤทัยของพระเยซูเจ้าแห่งกรุงเทพฯ," ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-40.

⁷⁶¹ "คณะภคินีรักกางเขนแห่งท่าแร่," ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 42-44.

⁷⁶² "คณะภคินีอูร์สุลิน," ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-83.

⁷⁶³ สรุปมติของคณะกรรมการบริหารสคทพ. ในรอบ 1 ปี (กันยายน 2542-สิงหาคม 2543) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 3.

2) กิจกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ซึ่งทั้งสองรูปแบบมีเนื้อหาและรายละเอียดของกิจกรรมดังนี้

2.1 การผลิตสิ่งพิมพ์ต่างๆ โดยเฉพาะหนังสือ ซึ่งมีเนื้อหาจากการศึกษาวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการศึกษาที่เป็นเอกลักษณ์ของสหคทพ.คือ กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตทั้งในระดับชาติและทวีปเอเชีย เช่น หนังสือชื่อ *มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา : พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท*⁷⁶⁴ เป็นการสรุปเนื้อหาการทำงานและข้อค้นพบที่ได้จากการจัดกระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตโดยสหคทพ.ในนามของสำนักพัฒนามนุษย์ (Office for Human Development, OHD) ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้การบริหารของสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย ซึ่งได้ให้ข้อค้นพบที่สำคัญเกี่ยวกับสภาพและลักษณะของสังคมไทย ดังนี้

- ก. สังคมแบบชุมชนหมู่บ้าน มีลักษณะคือ การพึ่งตนเอง ซึ่งพบได้ในหมู่บ้านชาวปกาเกอญอ ภาคเหนือที่ยังคงรักษาคุณค่าและความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมได้ เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอกเพียงเล็กน้อย
- ข. สังคมแบบกึ่งหมู่บ้านกึ่งเมือง มีลักษณะคือ การพึ่งตนเองส่วนหนึ่ง การพึ่งเมืองส่วนหนึ่ง ซึ่งอาจแบ่งย่อยได้อีก 2 แบบคือ 1. การรับอิทธิพลจากภายนอกระดับหนึ่งทำให้ความสามารถในการพึ่งตนเองน้อยลง และ 2. ความสามารถในการพึ่งตนเองสูญหายไป จนต้องมีการรื้อฟื้นเรื่องการพึ่งตนเองอีกครั้ง สังคมแบบนี้พบได้ในหมู่บ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ค. สังคมเมือง มีลักษณะคือ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้เลย พบได้ในชุมชนแออัดของภาคกลาง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ทั้งสามชุมชนนี้มีความแตกต่างกันในด้านการเลี้ยงชีพ วิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกัน รวมทั้งคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม⁷⁶⁵ อย่างไรก็ตามสหคทพ. ก็ตระหนักดีว่า สภาพและลักษณะของสังคมไทยที่น่าเสนอข้างต้นนี้เป็นเพียงภาพตัวแทนในการทำ ความเข้าใจสังคมมากกว่าที่จะเป็นความเป็นจริงของสังคมไทยโดยสมบูรณ์

และหนังสือสำคัญอีกสองเล่มที่ได้สรุปความหมาย แนวคิด และแนวทางปฏิบัติการพัฒนาคน ทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือ มนุษย์เป็นศูนย์กลาง⁷⁶⁶ และ เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน⁷⁶⁷ โดยผู้มิบทบาทสำคัญในการ

⁷⁶⁴ กาญจนา แก้วเทพ, มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา: พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท (กรุงเทพมหานคร: สื่ออักษร, 2534)

⁷⁶⁵ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, แนวทางของเรา : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา (สหคทพ.) 2530/1987 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 37-38.

⁷⁶⁶ กาญจนา แก้วเทพ, การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (กรุงเทพมหานคร: MIND PUBLISHING, 2538)

สรุปเรียงเรียงคือ ดร. กาญจนา แก้วเทพ ซึ่งเป็นนักวิชาการประจำของสภาคทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนาตั้งแต่การทำงานพัฒนาในช่วงค้นพบฯ นอกจากนี้ยังมีการจัดทำหนังสือที่มาจาก การสรุปบทเรียนการทำงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจที่ดำเนินงานมาตั้งแต่การวางรากฐาน เช่น ชีวิตข้าว ชีวิตคน "ธนาคารข้าว"⁷⁶⁸ และ คนกับควายทำนาประสาชีวิต⁷⁶⁹ ซึ่งมีข้อค้นพบและการสรุปสาระสำคัญ ที่ให้ข้อคิดในการทำงาน ดังนี้

ในเรื่องธนาคารข้าว มีการเชื่อมโยงข้าวกับความสัมพันธ์ของคนและความเชื่อในชุมชน มีที่มาจากการประเมินผลโครงการธนาคารข้าวเนื่องในโอกาสครบรอบ 10 ปี ซึ่งมีข้อค้นพบว่า ชาวบ้านยัง สำคัญกว่าข้าวคือชีวิต ใครโกงข้าวของส่วนรวมก็เหมือนโกงชีวิต การจะนำข้าวไปทำบุญช่วยเหลือก็ง่าย เพราะสำนึกที่ว่าทำให้ข้าวให้น้ำแก่ผู้อื่นนั้น เป็นการให้กำลังและชีวิตแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ฉะนั้น กิจกรรมข้าวจึงไม่ใช่แค่เรื่องข้าวกับข้าว แต่เป็นข้าวกับคนด้วย ธนาคารข้าวจึงเป็นเวทีที่ดีที่ทั้ง การเรียนรู้และปลูกจิตสำนึกของชาวบ้านเอง และยังเป็นบันไดที่มั่นคงในการก้าวไปทำกิจกรรมอื่นๆ ด้วย เพราะการทำธนาคารข้าวร่วมกันเป็นโอกาสที่จะได้ทดสอบน้ำจิต น้ำใจกัน และอุปนิสัยของสมาชิกที่ดี ที่สุด⁷⁷⁰

ในเรื่องธนาคารควาย ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งสร้างหรือธรรมชาติ "คนกับควาย" ได้ก่อให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับชีวิตที่ แบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ คนกับควาย คนกับคน คนกับความเชื่อที่เกี่ยวกับควาย ดังนี้

ก. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับควาย เป็นความผูกพันที่สามารถมองได้ 2 ส่วนคือ วิถีชีวิต ของชาวบ้านบนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับควาย มีรูปแบบการสืบทอดชีวิตควายกับคน และเป็นการ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยกันภายในชุมชนซึ่งมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ 1) จากสายเลือด เป็นการสืบทอดควาย ให้แก่ลูกหลาน และ 2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นเพื่อนชีวิตในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน มีความ เชื่อมั่น เชื่อใจใจกัน มีความรักต่อกัน เช่น ให้ยืมไปใช้งานและดูแลรักษา หรือให้เช่าในปัจจุบัน การ ให้ยืมส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนด้วย เป็นความมั่นใจระหว่างคนกับควายด้วย แต่ก็อาจก็ให้

⁷⁶⁷ กาญจนา แก้วเทพ, เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน (กรุงเทพมหานคร: MIND PUBLISHING, 2538)

⁷⁶⁸ สำนักเลขาธิการ สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ชีวิตข้าว ชีวิตคน "ธนาคารข้าว" (กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์คอมพิวเตอร์กราฟฟิค, 2533)

⁷⁶⁹ วันพัญญู ศิริโชคบัณฑิต, คนกับควายทำนาประสาชีวิต (กรุงเทพมหานคร: หจก. ธรรมมลการพิมพ์, 2535)

⁷⁷⁰ สำนักเลขาธิการ สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ชีวิตข้าว ชีวิตคน "ธนาคารข้าว" (กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์คอมพิวเตอร์กราฟฟิค, 2533), หน้า 177-178.

เกิดผลร้าย คือ คนขัดแย้งกันเนื่องจากคนยึดความดูแลไม่ดี เจ้าของจะขอคืน หรือให้ไปใช้งาน ถ้าเกิดลูกก็มาแบ่งกัน เป็นความเชื่อมั่นในระดับชาวบ้านกับชาวบ้าน⁷⁷¹

และส่งผลให้ศูนย์สังคมพัฒนามีการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินงานโดยยึด "ชาวบ้านเป็นตัวตั้ง" และเริ่มต้นกระบวนการตั้งแต่ปรึกษาหารือกันภายในกลุ่มจนกระทั่งลงมือทำกิจกรรม เช่น การที่จะไปหาควายหรือซื้อควาย มีใช้ต่างคนต่างไปซื้อหากันมาเอง แต่ร่วมกันซื้อเพื่อที่จะได้ควายมาเป็นของตน ซึ่งชาวบ้านมีความเข้าใจและชำนาญมากกว่าศูนย์ฯ รู้จักวิถีดูลักษณะควาย รวมถึงเรื่องการขยายควายไปสู่สมาชิกอื่นๆ ชาวบ้านจะร่วมกันตัดสินใจ⁷⁷² รวมถึงการเลือกสมาชิกและการรวมตัวกัน ชาวบ้านจะเป็นคนจัดการเองทั้งหมด การกำหนดอัตราค่าเช่าควาย การตั้งวิธีการและกฎเกณฑ์ เช่น ลูกควายจะเป็นของใครก่อน กรณีความเจ็บป่วย การส่งแม่ควายคืน⁷⁷³

ข. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน สมาชิกภายในกลุ่มมีลักษณะเป็นพี่เป็นน้องกัน และศูนย์ฯ มีการศึกษาแลกเปลี่ยนอย่างเป็นระบบ คือ ร่วมกันศึกษาแลกเปลี่ยน จัดการอบรมในระดับหมู่บ้าน ส่วนชาวบ้านก็มีการศึกษาแลกเปลี่ยนกันอย่างเป็นธรรมชาติ รวมทั้งยังมีการขยายผลจากธนาคารควายไปสู่ธนาคารข้าวด้วย⁷⁷⁴

ค. คนกับความเชื่อที่เกี่ยวกับควาย มีพิธีกรรมการเลี้ยงเขา และการเลี้ยงออก เพื่อมอบให้ผีปู่ตาได้ช่วยดูแลรักษาสัตว์เลี้ยง และมีการเสี่ยงทายหาควายเมื่อควายหาย⁷⁷⁵

และส่วนที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการทำงานของสคทพ.คือ หลักความเชื่อและข้อคำสอน โดยเฉพาะคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ด้วยเหตุนี้ บาทหลวงสีลม ไชยเผือก อดีตผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลจันทบุรี และยังเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องแนวคิดด้านสังคมและการพัฒนาของพระศาสนจักรคาทอลิก จึงได้เป็นผู้ให้การอบรมในด้านนี้แก่พนักงานศูนย์สังคมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และในที่สุดได้มีการศึกษาค้นคว้าจนสามารถรวบรวมตีพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือชื่อ คำสอน

⁷⁷¹ วันพิณ ศิริโชคบัณฑิต, คนกับควายทำนาประสาชีวิต (กรุงเทพมหานคร: หจก. ธรรมมถการพิมพ์, 2535) หน้า 16-17.

⁷⁷² เรื่องเดียวกัน. หน้า 21-22.

⁷⁷³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 26-30.

⁷⁷⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 32.

⁷⁷⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 33.

ด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891-1991⁷⁷⁶ ซึ่งมีทั้งหมด 3 เล่ม โดยเป็นการสรุปเนื้อหาและประเด็นสำคัญในเอกสารทางการด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกตั้งแต่พระสมณสาสน์ว่าด้วยสิ่งใหม่ (RERUM NOVARUM) ในปีค.ศ. 1891 ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นเอกสารด้านสังคมของพระศาสนจักรที่เป็นทางการฉบับแรก จนถึงพระสมณสาสน์การเฉลิมฉลองปีที่หนึ่งร้อย (CENTESIMUS ANNUS) เนื่องในโอกาสที่พระศาสนจักรคาทอลิกได้ออกเอกสารคำสอนด้านสังคมมาครบ 100 ปี รวมทั้งยังได้รวบรวมประเด็นและเอกสารในการค้นคว้าสำหรับให้ผู้ที่สนใจเพิ่มเติม คือ คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร : ภาคอ้างอิง⁷⁷⁷ รวมถึงสคทพ. ยังได้มีส่วนในการจัดพิมพ์พระสมณสาสน์ด้านสังคมอีกหลายฉบับ เช่น พระสมณสาสน์ความห่วงใยเรื่องสังคม(SOLLICITUDO REI SOCIALIS)⁷⁷⁸ และพระสมณสาสน์”การเฉลิมฉลองปีที่หนึ่งร้อย (CENTESIMUS ANNUS)⁷⁷⁹ เป็นต้น

และที่ขาดไม่ได้คือ การยกระดับการทำงานพัฒนาด้วยองค์ความรู้ทางวิชาการ เช่น ศูนย์สังคมพัฒนา สังคมชนบทสุราษฎร์ธานีได้ทำวิจัยเกี่ยวกับการต่อสู้ของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในหัวข้อเรื่อง "การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนผู้อพยพท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม" โดยมีกรณีศึกษาคือ หมู่บ้านสิงห์ และมีผู้ช่วยทำงานวิจัยคือ ดร. กาญจนา แก้วเทพ⁷⁸⁰ และงานวิจัยร่วมกันระหว่างสคทพ.กับสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในหัวข้อ "ระบบและกลไกในการบริหารจัดการกองทุนเพื่อการพัฒนา" ซึ่งเป็นการวิจัยพร้อมกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ 5 องค์กร เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ ในการเลือกระบบและกลไกที่ดีที่สุด

⁷⁷⁶ บาทหลวงสีลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891-1991 : เล่ม 1 สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 ปีโอที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961 เล่ม 2 สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปายอห์นที่ 23 และปอลที่ 6 ค.ศ. 16-3-962-1978. และเล่ม 3 สมณสมัยของสมเด็จพระสันตะปาปาจอห์น ปอลที่ 2 ค.ศ. 1978-1991 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกประเทศไทย, 2002)

⁷⁷⁷ บาทหลวงสีลม ไชยเผือก, คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร : ภาคอ้างอิง (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2004)

⁷⁷⁸ สมเด็จพระสันตะปาปายอห์น ปอลที่ 2, พระสมณสาสน์ “ความห่วงใยเรื่องสังคม” (SOLLICITUDO REI SOCIALIS) แปลโดย พระสังฆราชรัตน์ บำรุงตระกูล และสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ดำเนินการแก้ไข (กรุงเทพมหานคร: สื่ออักษร, 2532)

⁷⁷⁹ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, พระสมณสาสน์ “การเฉลิมฉลองปีที่หนึ่งร้อย” (CENTESIMUS ANNUS) : เนื่องในโอกาสฉลอง 100 ปี ของพระสมณสาสน์ RERUM NOVARUM (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูน พับลิชชิง จำกัด, 2539)

⁷⁸⁰ “ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบทสุราษฎร์ธานี,” ใน สรุปรายงานกิจกรรม 1 ปี ของศูนย์สังคมพัฒนาเขตมิสซัง และองค์กรสมาชิกสคทพ. (กรกฎาคม 2534-มิถุนายน 2535) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 21.

การบริหารจัดการกองทุนเพื่อการพัฒนาไปใช้ในการทำงานพัฒนาประเทศ โดยสำนักเลขาธิการ สศทพ. มีหน้าที่ติดตามความคืบหน้าและรายละเอียดต่างๆ เพื่อความถูกต้องเที่ยงตรงของผลวิจัย ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้ความร่วมมือกับนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนในการสร้างคุณภาพการแก้แหวด ครงงานพัฒนาในประเทศไทย⁷⁸¹ เป็นต้น

2) การเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน มีขึ้นทั้งหน่วยงานภายในของพระศาสนาจักร สังคมภายนอกพระศาสนาจักรที่มีแนวทางการทำงาน คล้ายคลึงกัน เพื่อให้บรรลุถึงความมุ่งหวังในการสานต่อแนวคิดคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมของ งานพัฒนาคนทั้งครบ รวมถึงคริสตชนทั้งในระดับปัจเจกและบุคคลด้วย ดังนั้นสศทพ. จึงมีนโยบาย ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระหว่างองค์กรสมาชิกของสศทพ. โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ ดังนี้

ก. การทำงานร่วมกันระหว่างศูนย์สังคมนวัตกรรม เช่น ศูนย์สังคมนวัตกรรม สังฆมณฑลราชบุรี ร่วมกับศูนย์สังคมนวัตกรรม สังฆมณฑลจันทบุรี จัดโครงการทัศนศึกษาออกสถานที่ให้กับผู้นำโครงการ เกษตร โดยมีเป้าหมายอยู่ในเขตราชบุรี เมื่อวันที่ 2-6 พ.ย. 1992 และผลที่ได้ 1) ผู้เข้าร่วมโครงการ ได้รับการส่งเสริมแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต 2) สามารถเรียนรู้เพื่อ ก่อให้เกิดแนวทางการปรับเปลี่ยนหรือปรับปรุงวิธีการดำเนินงานอาชีพ และ 3) ผู้เข้าร่วมโครงการมี ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน⁷⁸²

และการจัดโครงการพัฒนาบุคลากรร่วมกันระหว่างศูนย์สังคมนวัตกรรมของสี่สังฆมณฑล ได้แก่ สังฆ มณฑลราชบุรี สังฆมณฑลจันทบุรี สังฆมณฑลสุราษฎร์ธานี และอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ โดยมี เนื้อหาในการอบรม คือการฟื้นฟูจิตตารมณ์และแก่นแท้ของนักพัฒนา โดยใช้กระบวนการ ENNEAGRAM ซึ่งเป็นโอกาสที่ผู้เข้าร่วมจะได้รู้จักตนเองดีขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์คือ

- เพื่อแลกเปลี่ยนวิธีการทำงานที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคมของแต่ละศูนย์ฯ ซึ่งกำลัง ทำอยู่ให้แก่นักพัฒนา
- เพื่อฟื้นฟูจิตตารมณ์ แก่นแท้ของนักพัฒนา ได้มีโอกาสรู้จักตนเองและเพื่อนร่วมงานอย่างจริงจัง
- เพื่อประสานงานกับหน่วยงานด้านอื่นๆ โดยเฉพาะภายในสังฆมณฑลที่ทำงานอยู่

⁷⁸¹ สรุปมติของคณะกรรมการบริหารสศทพ. ในรอบ 1 ปี (กันยายน 2542-สิงหาคม 2543) (เอกสารไม่ตีพิมพ์ เผยแพร่), หน้า 6.

⁷⁸² ศูนย์สังคมนวัตกรรม สังฆมณฑลราชบุรี, รายงานกิจกรรมของศูนย์สังคมนวัตกรรม สังฆมณฑลราชบุรี

(กรกฎาคม 1992-มิถุนายน 1993) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1-2.

- เพื่อศึกษาเรียนรู้ร่วมกันถึงสถานการณ์ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นด้านเศรษฐกิจ-สังคม ที่มีผลต่อเกษตรกร⁷⁸³เป็นต้น

ข. การให้การศึกษาอบรมแก่คณะนักบวช ซึ่งทำงานด้านสังคมในรูปแบบของสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เข้าใจถึงความสำคัญของการเพิ่มเติมมิติเรื่องวัฒนธรรมในการทำงาน เช่น การจัดกระบวนการศึกษาสภาพความเป็นจริงของสังคมในระดับกว้าง และเน้นถึงประเด็นที่เป็นปัญหาในสังคมปัจจุบัน เช่น สิ่งแวดล้อม เด็ก สตรี เยาวชน โดยมีนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก สำนักเลขาธิการ สคทพ. และศูนย์นักบวชหญิงได้ร่วมมือกันดำเนินงานให้กับนักบวชหญิงจากทั้งหมด 7 คณะ⁷⁸⁴ และการแบ่งปันเกี่ยวกับ "สภาพความเป็นจริงของสังคมระดับกว้าง" ให้กับคณะครูโรงเรียนกุหลาบวัฒนา และโรงเรียนवासเทวี⁷⁸⁵เป็นต้น

ค. การอบรมให้เรียนรู้และการปฏิบัติคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ส่งเสริมให้คริสตชนทุกระดับตระหนักถึงสภาพสังคมและมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการแก้ปัญหาสังคมด้วยสันติวิธี การอบรมคริสตชนให้สามารถเชื่อมโยงการปฏิบัติในชีวิตของตนกับคำสอนด้านสังคม การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานด้านสังคม และการส่งเสริมหน้าที่และให้ความเคารพในศักดิ์ศรีของบุคคล⁷⁸⁶

ง. การมีส่วนร่วมในหน่วยงานอื่นๆ ของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย เช่น การผลิตบุคลากรที่เตรียมตัวจะเป็นบาทหลวงโดยมุ่งเน้นในเรื่องการศึกษาและการจัดอบรมในเรื่องบทบาทของศาสนาต่อสังคมให้แก่หน่วยงานของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย เช่น ฝ่ายงานการศึกษาเข้าร่วมในการแบ่งปันประสบการณ์ของสคทพ. เกี่ยวกับ "คนจนคือใคร" และมีบทบาทในการเตรียมเอกสารร่วมกับผู้รับผิดชอบวิทยาลัยแสงธรรม⁷⁸⁷ รวมถึงการจัดเตรียมหลักสูตรคำสอนด้านสังคม และจะมีการศึกษา

⁷⁸³ จริญญา สุขสวัสดิ์, การสัมมนา 4 ศูนย์ : บทบาทของสคทพ. ในงานด้านเกษตรกร (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁷⁸⁴ รายงานความเคลื่อนไหวของการศึกษา ก.ค.-ธ.ค. 2534 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 14.

⁷⁸⁵ ความเคลื่อนไหวของงานการศึกษาในช่วง 6 เดือน (ม.ค.-มิ.ย. 2534) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 10.

⁷⁸⁶ "ส่วนที่ 2 แผนกิจกรรม งานอภิบาล ค.ศ. 2000," ใน แผนแม่บททิศทางการอภิบาลคริสตจักรราช 2000 ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย, สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 25-28.

⁷⁸⁷ ความเคลื่อนไหวของงานการศึกษาในช่วง 6 เดือน (ม.ค. - มิ.ย. 2534) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 10.

ความจริงและร่วมชีวิต โดยสำนักเลขาธิการ สคทพ. จะประสานกับผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา และผู้ดูแลผู้เตรียมตัวจะเป็นบาทหลวงของแต่ละสังฆมณฑลต่อไป⁷⁸⁸

และการเสนอแนวคิดในการทำงานด้านสังคมและพัฒนา โดยสคทพ. มีส่วนร่วมในการร่าง แผนทิศทางการทำงานอภิบาลคริสตศักราช 2000 ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยใน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) หลักการ 2) เนื้อหาทางด้านสังคมและพัฒนา โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- 1) หลักการของแผนทิศทางการอภิบาล 3 ข้อ ได้รับอิทธิพลจากความคิด และประสบการณ์การทำงานของสคทพ. กล่าวคือ "เนื้อหาและเนื้อหาหลักในร่างแผนทิศทางการอภิบาลค.ศ. 2000...มีการพูดคุยและแบ่งปันเพื่อกำหนดทิศทางการอภิบาลฯ โดยเฉพาะทางด้านสังคมก็จะอยู่ในทิศทางและแนวทางเดียวกันกับการสังสมประสบการณ์ที่ CCTD (สคทพ.) กำลังทำงานอยู่"⁷⁸⁹

ด้วยเหตุนี้ทั้งแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของสคทพ. และแผนทิศทางการอภิบาลฯ จึงมีความสอดคล้องกัน ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁷⁸⁸ รายงานการประชุมผู้รับผิดชอบของสำนักเลขาธิการ สคทพ. ครั้งที่ 3/2534 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 5.

⁷⁸⁹ บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต, แนวทางของเรา เสนอเนื่องในโอกาสการสัมมนา 4 ศูนย์สังคมพัฒนาอีสาน 26 ตุลาคม 2542. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 1.

ตารางที่ 4 ความสอดคล้องของแนวคิดและแนวทางปฏิบัติของสศทพ.และ

แผนทิศทางการอภิบาลคริสตศักราช 2000

หลักการ/ประเด็น	แนวคิด และแนวทางปฏิบัติของสศทพ.	หลักการในร่างแผนทิศทางการอภิบาล
1. การสร้างชุมชนพื้นฐานให้เข้มแข็ง	1. การพัฒนาคนโดยอาศัยจิตตารมณ์เครติดยุติเยนและจิตตารมณ์มหาพรตในการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ทั้ง การช่วยเหลือแบ่งปัน แก้ไขปัญหาซึ่งและกัน รวมถึงการปลูกจิตสำนึกให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของชุมชนและสังคมเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	1. พระศาสนจักรส่งเสริมศักดิ์ศรีมนุษย์ ผู้มีภาพลักษณ์พระเจ้าและได้รับการไถ่กู้ เน้นสร้างเสริมสถาบันครอบครัว และชุมชนให้เข้มแข็ง ให้ความสำคัญกับฆราวาส การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การดำเนินชีวิตด้วยคุณค่าที่ดีงาม ค่านิยมที่นำไปสู่ความรัก เพื่อร่วมสร้างอาณาจักรของพระเจ้าในโลกนี้
2. กระบวนการทำงานแบบองค์รวม	2. การแพร่พระวรสารกับการส่งเสริมฐานะมนุษย์ หรือการพัฒนาช่วยให้มนุษย์เป็นอิสระ เพราะมนุษย์ไม่ใช่คนลอยๆ แต่ขึ้นอยู่กับปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงเป็นงานที่มุ่งให้คนเจริญทุกด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศิลธรรม โดยต้องอาศัยการกลับใจจากตนเองก่อน การกลับใจไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนศาสนาแต่	2. ชีวิตของพระศาสนจักรจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับการเผยแผ่ศาสนาและการอภิบาลอย่างมีดุลยภาพทั้งด้านคุณค่าทางศาสนาของทุกศาสนา วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง และให้ความสำคัญกับบทบาทฆราวาสเป็นพิเศษ

ตารางที่ 4 ความสอดคล้องของแนวคิดและแนวทางปฏิบัติของสศทพ.และ

แผนทิศทางการอภิบาลคริสตศักราช 2000 (ต่อ)

	หมายถึงการปรับเปลี่ยนไปสู่ความดี ความยุติธรรมแก่กันและกัน ⁷⁹⁰	
3.การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย	3. งานพัฒนาเป็นงานเสริมสร้างพระอาณาจักรของพระเจ้าให้เกิดขึ้นและเป็นจริงในสังคมไทยจึงต้องร่วมมือกับประชาชนในการค้นหาคุณค่าพระอาณาจักรซึ่งมีอยู่ในวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีความเชื่อที่แตกต่าง เช่น ชุมชนปกากะญอในภาคเหนือ ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น	3. พระศาสนจักรส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของทุกคนอย่างแท้จริงด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน รวมทั้งกับพี่น้องความเชื่ออื่นบนพื้นฐานการให้เกียรติกัน ความเสมอภาค

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปเรียบเรียงจาก สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย, แผนแม่บททิศทางการอภิบาลคริสตศักราช 2000 ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 20 และสำนัก

เลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, แนวทางของเรา : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) 2530/1987 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

- 2) เนื้อหาทางด้านสังคมและพัฒนา ในกระบวนการเตรียมการร่างแผนทิศทางการอภิบาลคริสตศักราช 2000 ได้กล่าวถึงขั้นตอนสำคัญ คือ กระบวนการ ศึกษาสภาพสังคมในปัจจุบัน การศึกษาเอกสารคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรและ แดงการณ์การประชุมสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียเพื่อการพัฒนาคนที่ 7 (BISA VII)⁷⁹⁰ ซึ่งเป็นส่วนที่สคทพ.ได้ปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องนอกจากนี้ในหนังสือ จงแล่นเรือออกไปในที่ลึก⁷⁹¹ ซึ่งได้อธิบายขยายความเนื้อหาของแผนทิศทางการอภิบาลคริสตศักราชปี 2000 ได้อธิบายถึงพันธกิจ หรือ การดำเนินงานที่สำคัญของพระศาสนจักร โดยเฉพาะในเรื่องแนวคิดและความสำคัญของการพัฒนามนุษย์และสังคมที่จะแยกขาดออกจากการประกาศพระวรสาร หรือการเผยแพร่ศาสนา ไม่ได้ ดังนี้

“...เพื่อฟื้นฟูระดับเกียรติและศักดิ์ศรีของมนุษย์ขึ้นมา ให้เป็นอย่างที่ควรจะเป็น จึงเป็นภารกิจหลักของพระศาสนจักรในการร่วมมือกับพระเยซูคริสตเจ้าในแผนการไถ่กู้มนุษยชาติ นั่นคือ การพัฒนามนุษย์ทั้งครบ ให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์คือ มีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีในทุกมิติของชีวิต...”⁷⁹²

“คำว่า “พันธกิจ” มีความหมายว่าเป็นกิจการ หรือกิจกรรมที่เรากระทำโดยมีพันธะ มีความผูกพันต่อกันและกัน ในสมัยก่อนเราเข้าใจว่า “แพร่ธรรม”หรือ “ประกาศพระวรสาร” ความหมายของพันธกิจในสมัยนี้จึงเข้าใจได้ทันทีว่าเป็นการ “ประกาศข่าวดีนั่นเอง” เพื่อเสริมสร้างพระอาณาจักรของพระเจ้า เพื่อมนุษย์ทุกคนในโลกนี้จะอยู่ด้วยกันด้วยความรักและสันติ รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน มีความยุติธรรมและเคารพต่อสิทธิมนุษยชน นอกนั้นพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยจะต้องมอง

⁷⁹⁰สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย, แผนแม่บททิศทางการอภิบาลคริสตศักราช 2000 ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 9.

⁷⁹¹บาทหลวงเฉลิม กิจมงคล. 2001. "จงแล่นเรือออกไปในที่ลึก" : การสืบสานพันธกิจพระเยซูคริสต์ของคาทอลิกในทศวรรษใหม่" (กรุงเทพมหานคร: พี วาย พรินติ้ง, ม.ป.พ.).

⁷⁹²เรื่องเดียวกัน. หน้า 40-41.

ปัญหาต่างๆ และพัฒนาสังคมไทยในลักษณะแบบองค์รวม (holistic) อย่างมีบูรณาการ (integrated)”⁷⁹³

รวมถึงการอธิบายความหมายและลักษณะของการทำงานพัฒนาที่แท้จริง
ดังนี้

“...การรัก-รับใช้และช่วยเหลือเพื่อนพี่น้องผู้ยากไร้ ควรเป็นไปในลักษณะของ
การพัฒนา กล่าวคือ เป็นการช่วยเหลือที่มีเจตนาเพื่อให้ผู้ได้รับความช่วยเหลือได้
สามารถพัฒนาชีวิตได้ด้วยตนเอง มีโอกาสใช้ศักยภาพด้านปัญญาในการตัดสินใจ อีกทั้ง
ได้นำภูมิปัญญาของตนมาผสมผสาน ให้เป็นวิธีการที่จะทำให้ตนเองเจริญเติบโตสมศักดิ์
ศรีของความเป็นมนุษย์ต่อไป การช่วยเหลือดังกล่าวมิใช่มุ่งให้เกิดมีแต่เพียงผู้ให้และผู้รับ
แต่ควรก็ให้เกิดการให้และการรับทั้ง 2 ฝ่าย กล่าวคือ ต่างฝ่ายต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะได้เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ต่างก็เกื้อกูลกันและกัน ทำให้เกิดการพัฒนา
ชีวิตด้านต่างๆ ซึ่งกันและกัน การรับใช้และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะนี้ จึงจะเป็น
การพัฒนาที่แท้จริง”⁷⁹⁴

นอกจากสภาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาจะมีบทบาทในการเสนอแนวคิด
และกระบวนการทำงานในการเตรียมการร่างแผนทิศทางการอภิบาลคริสตศักราช 2000 ให้แก่
พระศาสนจักรคาทอลิกไทยแล้ว เมื่อแผนทิศทางการอภิบาลฯ ได้ผ่านการรับรองและประกาศ
ใช้อย่างเป็นทางการ โดยส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่ง
ประเทศไทยและโครงสร้างการทำงานของสคทพ. ดังนี้

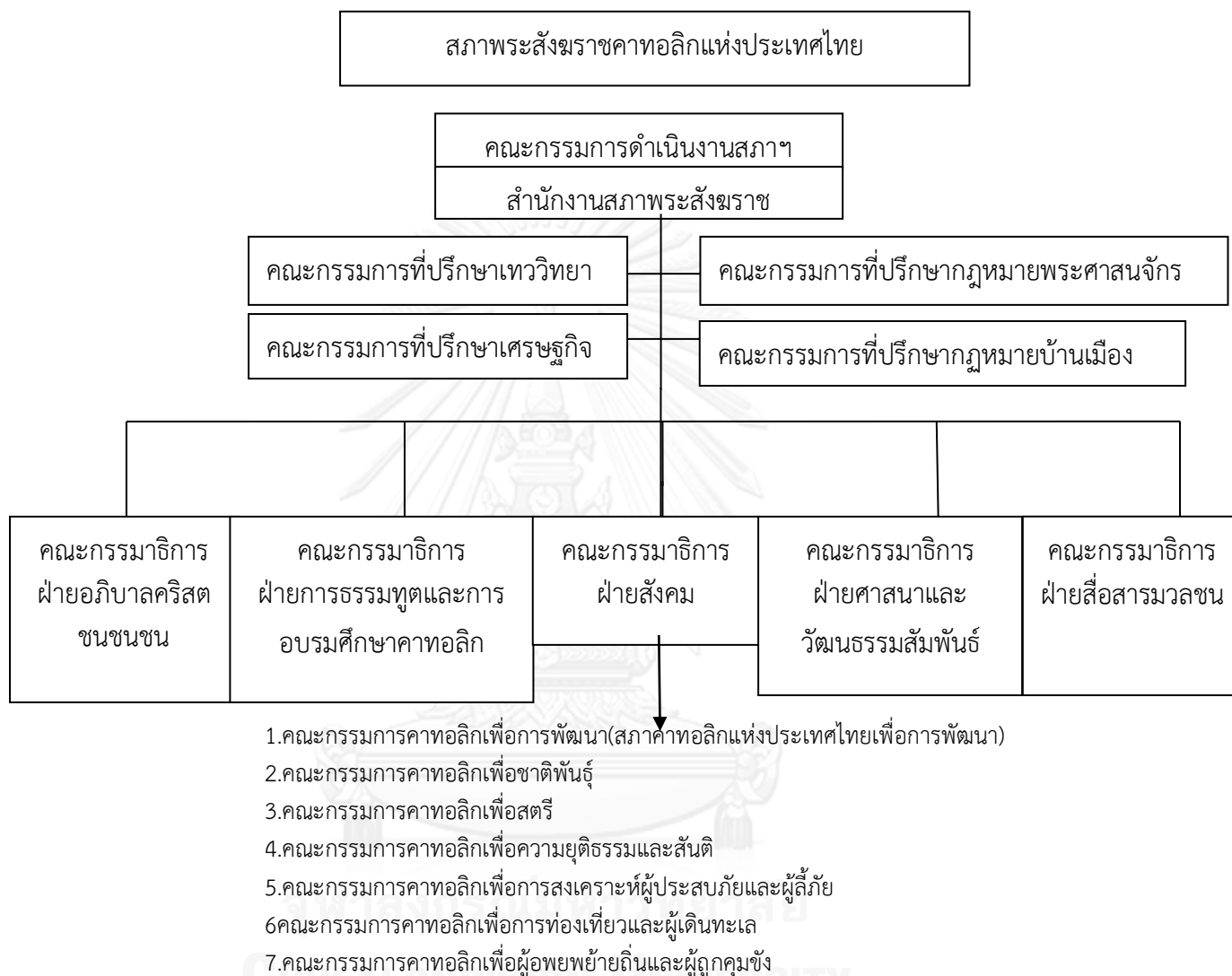
⁷⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49-50.

⁷⁹⁴ บาทหลวงเฉลิม กิจมงคล, "จงด่วนเรือออกไปในทีลิก" : การสืบสานพันธกิจพระเยซูคริสต์ของคาทอลิก

ในทศวรรษใหม่" (กรุงเทพมหานคร: พี วาย พรินตติ้ง, 2001), หน้า 362.

แผนภาพที่ 7 โครงสร้างของสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย และสศทพ.ตาม

แผนทิศทางการอภิบาล คริสตศักราช 2000 ของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

ที่มา: สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย, แผนแม่บททิศทางการอภิบาลคริสตศักราช 2000 ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 68.

จ.การมีส่วนร่วมในการเสนอแนวความคิดให้กับหน่วยงาน และบุคลากรอื่นๆ ภายนอก พระศาสนจักร

ซึ่งส่วนมากจะเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐที่ดูแลรับผิดชอบการพัฒนาสังคม และนักวิชาการ โดยสศทพ. ได้เข้าไปมีส่วนร่วม ดังนี้

1. สคทพ. ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดผ่านการร่วมประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยน ความรู้กับนักพัฒนา องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆซึ่งนักพัฒนาและองค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ได้มีส่วน ในการเสนอความคิดเห็นเพื่อเตรียมประเด็นสู่การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8⁷⁹⁵ ซึ่งนำไปสู่เนื้อหา

ของแผนพัฒนาฉบับดังกล่าวนี้ที่มีความสอดคล้องกับการพัฒนาคนทั้งครบของสคทพ. ดังนี้

"ในบทแรกของแผนฯ จะเน้นการพัฒนาศักยภาพของคน โดยให้ความสำคัญกับ การพัฒนาด้านจิตใจ ความคิด สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้สามารถ ดำรงชีวิตอยู่ได้ในสภาพความเป็นจริงของปัจจุบัน และต้องเป็นการพัฒนาคนทั้งหมดทุก คนมิใช่เฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รวมถึงการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์และ ความเชื่อมโยงของระบบต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง และการมีส่วนร่วม ของประชาชนเพื่อให้การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ยั่งยืนและให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ ส่วนร่วม"⁷⁹⁶

ไม่เพียงแต่ในเรื่องแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบเท่านั้น แต่กระบวนการและวิธีการทำงาน ของสคทพ. ก็ยังมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ด้วย กล่าวคือ ปรับเปลี่ยนวิธีการวางแผนจากเบื้องบนแต่เพียงอย่างเดียวมาสู่แนวทาง บริหารจัดการเพื่อให้เกิดกระบวนการวางแผนและการปฏิบัติตามจากเบื้องล่าง เพื่อกระจายการ วางแผนและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสู่ภูมิภาค ท้องถิ่น และชุมชนยิ่งขึ้น รวมถึงการร่วมมือกัน ในทุกระดับทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน ภาคธุรกิจ นักวิชาการ องค์กรประชาชนและสื่อมวลชน เพื่อให้มี ส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

⁷⁹⁵ สัมภาษณ์ อริยา เศวตามร์, อดีตเจ้าหน้าที่ฝ่ายงานการศึกษาเพื่อการพัฒนา สำนักเลขาธิการ สภาคณาธิการแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 8 กุมภาพันธ์ 2555 ซึ่งให้ข้อมูลว่า มีอดีตบุคลากรของสคทพ. และนักพัฒนาที่เคย มาร่วมสัมมนากับสคทพ. ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นสำหรับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 8 และสามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก http://www.ldinet.org/2008/index.php?option=com_content&task=view&id=523&Itemid=32 รวมถึง ข้อมูลจากสัมภาษณ์ บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต, อดีตเลขาธิการ สภาคณาธิการแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 28 กุมภาพันธ์ 2555.

⁷⁹⁶ เชษฐ์ บุญประเทือง, "ภูมิหลังของแผนฯ 8 แนวคิดในการพัฒนา (คน)," ใน รายงานสัมมนาหัวข้อ "แนวทางการ ทำงานพัฒนาคนของพระศาสนจักรกับการพัฒนาคนในแผนฯ 8" เสนอที่บ้านพักคณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ต ฉะเชิงเทรา 19-21 สิงหาคม 2540 (กรุงเทพมหานคร: สภาคณาธิการแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.)) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 8-9.

และให้เกิดกระบวนการความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันจากการทำงานด้วยกัน ใช้ความพยายามร่วมกันบนรากฐานความรักความเมตตาโดยได้สนับสนุนการวางแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับปัญหาและศักยภาพของแต่ละพื้นที่ ต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ชุมชนและท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดทำแผนจากเบื้องล่างขึ้นมาด้วย⁷⁹⁷ รวมถึงการให้ความสนใจต่อการพัฒนาชนบทมากขึ้น โดยเฉพาะเน้นการเตรียมความพร้อมให้แก่ประชาชนและชุมชน เพื่อให้สามารถรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายนอก เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชนบทที่สมดุลและยั่งยืน⁷⁹⁸

2.วารสารสังคมพัฒนา เป็นช่องทางที่สำคัญในการเผยแพร่แนวคิดและประสบการณ์การทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสศทพ.และยังเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาต่างๆ ที่เป็นที่รู้จักในแวดวงนักพัฒนา ดังจะให้เห็นจากความคิดเห็นของบุคคลต่างๆ ดังนี้

2.1.ความคิดเห็นของนักพัฒนาชนบท เช่น สนั่น ชูสกุล นักพัฒนาอาวุโสในภาคอีสาน ได้กล่าวไว้ ดังนี้

“...อ่านวารสารสังคมพัฒนา ครั้งแรกตอนเป็นนักศึกษา อยู่ระหว่างช่วงปี 2521-2525 และตามอ่านตอนไปทำงานที่ต่างจังหวัด เมื่อปี พ.ศ. 2526-2529 ในช่วงปี พ.ศ. 2524-2527 สังคมพัฒนาเป็นที่เกรียวกราวมาก เพราะมีการตอบโต้ทางความคิด เสนอทางเลือกใหม่ เป็นสื่อกลาง เพราะในยุคนั้นตลาดหนังสือยังไม่กว้างขวางนัก สังคมพัฒนาจึงกลายเป็นคู่มือของการทำงานพัฒนา เสนองานทางความคิด และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม...เพื่อเป็นเวทีโต้เถียงในเรื่องความคิดวัฒนธรรมชุมชน วารสารสังคมพัฒนาเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับปฏิบัติ และประสบการณ์ในพื้นที่ในช่วงนั้นมันมีหนังสือที่เป็นทฤษฎีเยอะการแลกเปลี่ยนกันในเรื่องพื้นที่ ทำให้เวทีทางความคิดมันมีความเข้มข้นขึ้น”⁷⁹⁹

⁷⁹⁷ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เอกสารประกอบการสัมมนาระดับชาติ เรื่อง แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เสนอที่ โรงแรมแอมบาสเตอร์ จอมเทียนชลบุรี, 3-4 มีนาคม 2538 (กรุงเทพมหานคร: เม็ดทรายพริ้นติ้ง, ม.ป.พ.), หน้า 17.

⁷⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

⁷⁹⁹ สัมภาษณ์ สนั่น ชูสกุล, นักพัฒนาองค์กรเอกชนอาวุโส, 5 กรกฎาคม 2553.

2.2 นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา เช่น อาจารย์สุริชัย หวันแก้ว และอาจารย์ฉันทนา บรรพศิริโชติ ดังนี้

“เคยเป็นสมาชิก ในยุคพ.ศ. 2520 เป็นต้นไป โดยเฉพาะ 2527-2528 เป็นหนังสือที่ขาดไม่ได้ เป็นเวทีหีบยกประเด็นนำในการถกเถียงทิศทางการพัฒนา”⁸⁰⁰

“เป็นวารสารที่เสนอทางเลือกเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เป็นวารสารไทยเล่มแรกๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ได้อ่าน ในอดีตช่วงแรกวารสารสังคมพัฒนามีลักษณะของการรายงานกิจกรรม เป็นงานสำหรับนักปฏิบัติมากกว่าไม่ใช่งานวิชาการ ในช่วงที่นำเสนอเรื่องวัฒนธรรมชุมชน และงานที่เสนอให้กับไปสู่รากเหง้า มีคนอ่านมาก แต่พอผ่านช่วงนั้นมา มีกระแสการพัฒนาอย่างอื่นเข้ามามาก ดูเหมือนว่าวารสารสังคมพัฒนาจะปรับตัวไม่ทัน เพราะให้ความรู้เรื่องงานพัฒนาแก่สังคม มากกว่าการทำงานในเชิงความคิด”⁸⁰¹

โดยสรุปการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาในช่วงการสานต่อคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสรุปบทเรียนและตกผลึกทางความคิดและแนวทางการปฏิบัติจากการทำงานในช่วงการค้นพบแนวคิดการพัฒนาคนทั้งระบบบนพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน จึงมีความเห็นว่ามีคามจำเป็นที่จะต้องมีการเผยแพร่และขยายแนวความคิดนี้ออกไปให้ได้มากที่สุดทั้งภายในหน่วยงานอื่นๆ ที่อยู่ในพระศาสนจักรคาทอลิกไทย รวมถึงสังคมภายนอกพระศาสนจักรคาทอลิกด้วย ดังนั้นการทำงานพัฒนาในช่วงเวลานี้มีลักษณะและรูปแบบใหม่ ซึ่งจะมุ่งเน้นการสรุปเรียบเรียงเนื้อหาแนวคิดการพัฒนาคนทั้งระบบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้ออกมาในรูปแบบสิ่งพิมพ์ต่างๆ และกิจกรรมต่างๆ โดยมีความมุ่งหมายคือเพื่อถ่ายทอดแนวคิดการพัฒนานี้ ทั้งในเรื่องความหมาย กระบวนการศึกษา และวิธีการทำงาน เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าแนวคิดการพัฒนานี้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เนื่องจากมีรากฐานที่มาจากสภาพความเป็นจริงของชีวิตคนในชุมชนต่างๆ การเผยแพร่แนวคิดการพัฒนานี้ อยู่ในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลายดังที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้นแล้ว

⁸⁰⁰ สัมภาษณ์ สุริชัย หวันแก้ว, ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 3 กรกฎาคม 2553.

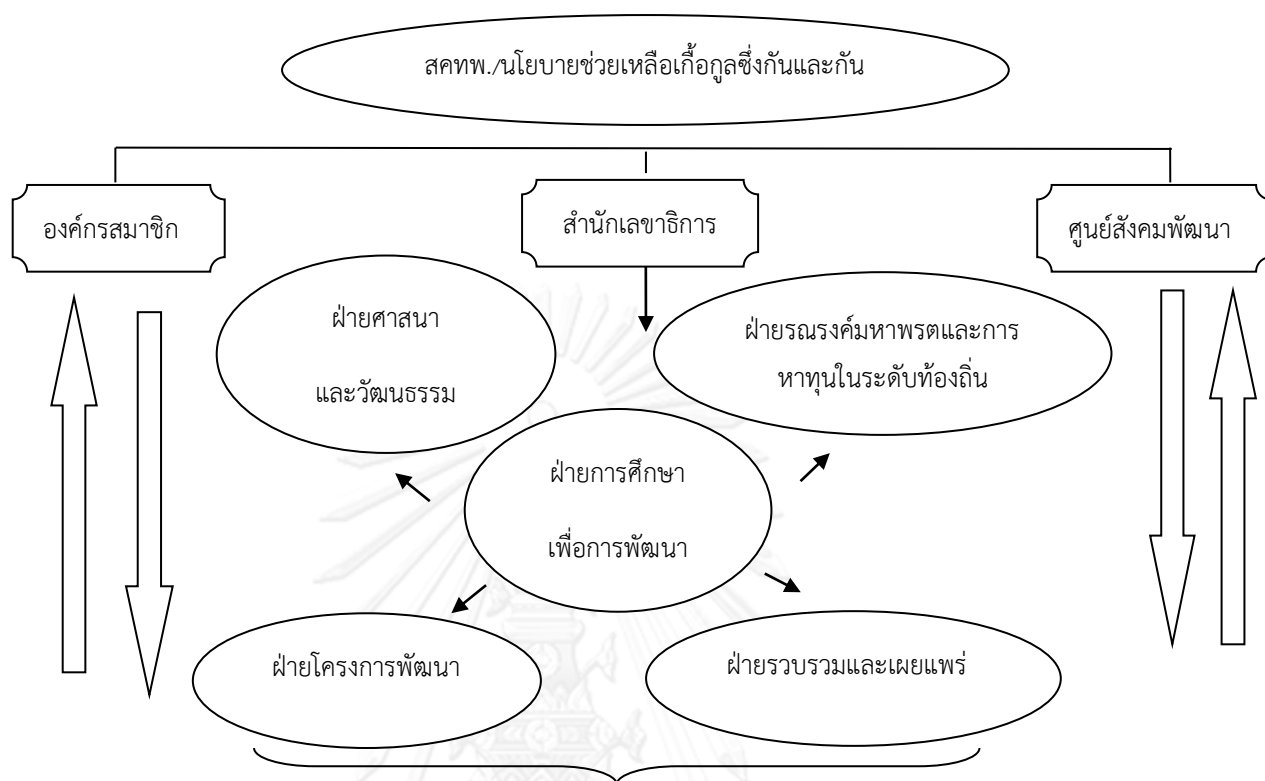
⁸⁰¹ สัมภาษณ์ ฉันทนา บรรพศิริโชติ, อาจารย์ประจำภาควิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 14 กรกฎาคม 2553.

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาแห่งการสานต่อนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการทำงานของ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีทั้งปัจจัย ภายในสคทพ.เอง และปัจจัยภายนอก การเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในได้แก่ การขาดการสืบทอด บุคคลากรทั้งในเรื่องแนวคิด จิตตารมณ์ เทววิทยาในงานพัฒนาและการวิเคราะห์สังคม การขาด บุคคลากรทำงานเต็มเวลา ซึ่งปัญหาทั้งสองนี้มีผลต่อการสืบสานงานพัฒนาคนทั้งครบตามเจตนารมณ์ ของสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ทั้งในเรื่องของการทำงานศึกษาความจริงและร่วมชีวิตกับชุมชนใน พื้นที่ และการสรุปประสบการณ์เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เหมาะสมในการพัฒนาสังคม

ปัจจัยภายนอกที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสคทพ. อันเป็นผลมาจากแผน ทิศทางการอภิบาลคริสตศักราช 2000⁸⁰²การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีทั้งการเปลี่ยนชื่อหน่วยงาน บทบาทหน้าที่ และขอบเขตในการทำงาน กล่าวคือ จากสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) มาเป็นคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา (คพน.) ซึ่งส่งผลให้สถานะของสคทพ. เป็น เพียงหน่วยงานย่อย หรือแผนกหนึ่งของงานด้านสังคมของสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย จากแต่เดิมที่สคทพ.เป็นเสมือนศูนย์กลางและตัวแทนที่รับผิดชอบงานด้านสังคมอย่างเป็นทางการของ พระศาสนจักรไทย เป็นหน่วยงานที่สร้างองค์ความรู้ในเรื่องงานพัฒนามนุษย์และสังคม รวมถึงการ ถ่ายทอดแนวคิดที่ได้จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่สังฆมณฑลต่างๆ ให้กับองค์กรอื่นๆ เช่น วิทยาลัยแสงธรรม สภาเยาวชนคาทอลิก คณะนักบวชต่างๆ องค์กรพัฒนาเอกชน บุคลากรใน สถาบันการศึกษา เป็นต้น เพื่อให้องค์กรเหล่านั้นเข้าใจถึงสภาพชีวิตของคนและสังคมอย่างแท้จริง ด้วยเหตุปัจจัยทั้งสองประการนี้จึงทำให้กระบวนการ กิจกรรม และโครงการต่างๆของสคทพ. ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นไปยังคงมีลักษณะและรูปแบบเหมือนกับในช่วงการค้นพบและช่วงการสานต่อการ พัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมจากการทำงานทั้งหมดในช่วงการสานต่อฯ (2535-2543) สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

⁸⁰² สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, สรุปมติของคณะกรรมการบริหารสคทพ.ในรอบ 1 ปี (กันยายน พ.ศ. 2542 – สิงหาคม พ.ศ. 2543 (ครั้งที่ 28) เสนอที่วัดแม่พระหริยญ้อจรรยา จ.ฉะเชิงเทรา, 31 สิงหาคม 2543 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 6.

แผนภาพที่ 8 สรุปโครงสร้างการทำงานของสคทพ.ภายใต้นโยบายการช่วยเหลือเกื้อกูลฯ

กระบวนการทำงาน	ผู้มีส่วนร่วม/กลุ่มเป้าหมาย	รูปแบบและกิจกรรม
<ul style="list-style-type: none"> -การศึกษาเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน -การสังเคราะห์ความเป็นจริงและประสบการณ์ -การไตร่ตรองทบทวน -การรวบรวมข้อมูล ความทรงจำ ประสบการณ์ แนวคิดและกิจกรรม -การสร้างองค์ความรู้/ทฤษฎีแห่งการปฏิบัติที่หลากหลายผ่านงานวิจัย 	<ul style="list-style-type: none"> เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง -ชาวบ้านกับชาวบ้าน -ชาวบ้านกับศูนย์ฯ -ผู้นำชุมชนกับพนักงานศูนย์ฯ -องค์กรสมาชิกกับบุคลากรของสำนักเลขาธิการและศูนย์ฯ -สำนักเลขาธิการ ศูนย์ฯ องค์กรสมาชิกกับองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานรัฐ องค์กรระหว่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> -กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิตกับบุคคลทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับสคทพ. -การค้นหาเครื่องมือทำงานตามแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมในงานพัฒนาทั้งงานวิจัยและกรณีศึกษา -การสนับสนุนและช่วยเหลือด้านวิชาการ ข้อมูล โสตทัศน บัญชี -การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต -การเตรียมตัวส่วนบุคคลและการพัฒนา ทั้งผู้บริหารและสำนักงาน -การรวบรวมข้อมูล ความทรงจำ ประสบการณ์ แนวคิดและกิจกรรม -การประสานงานกับบุคคล -การเผยแพร่แนวคิดและประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาผ่านช่องทางต่างๆ

ที่มา : โครงสร้างนี้ได้มาจากการสรุปและเรียบเรียงจาก Chart No. 1 : The CCTD Secretariat's Structure และ Chart No.2 : Process, Target Population and Activities (1990-1992). เอกสารอัดสำเนา

5.2 สรุปงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2516-2543)

การทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งนำเสนอเป็น 3 ช่วงเวลา คือ 1) ช่วงการวางรากฐานงานพัฒนาอย่างเป็นระบบ 2) การค้นพบแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครอบครัวบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน และ 3) การสานต่อแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครอบครัวมีจุดประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการและความต่อเนื่องของแนวคิดเรื่องการพัฒนาคนทั้งครอบครัว กล่าวคือ จากในช่วงเริ่มต้นที่เน้นในเรื่องของการศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึก โดยอาศัยการวิเคราะห์สังคม เพื่อให้ผู้ที่เข้าอบรมทั้งพนักงานศูนย์สังคมพัฒนา นักบวชชายและหญิงและชาวบ้านได้เห็นและเข้าใจโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งโครงสร้างที่มีผลที่สุดที่สามารถวิเคราะห์ได้ในช่วงนั้นคือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้ชาวบ้านมีฐานะความเป็นอยู่ที่ยากจน มีรายได้น้อยไม่พอกับการครองชีพ ดังนั้นสคทพ. จึงได้นำแนวคิดและแนวทางปฏิบัติของ

สหกรณ์เครดิตยูเนียนมาใช้ เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนเรื่องเงินก่อน ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับเรื่องของการรวมน้ำใจเพื่อช่วยเหลือกัน โดยผ่านการให้การศึกษอบรมในเรื่องคุณธรรมและจิตตารมณ์โดยไม่ผูกพันกับศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เพื่อให้การทำงานพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้นไม่เป็นเพียงเรื่องปากท้องหรือเรื่องทางกายเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาด้านจิตใจให้แก่ผู้เข้าร่วมด้วย

ในระยะต่อมาสคทพ. มุ่งเน้นทำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ เนื่องมาจากได้รับทุนจากองค์กรคาทอลิกระหว่างประเทศ มีทั้งโครงการที่ศูนย์สังคมพัฒนาของสังฆมณฑลต่างๆ ดำเนินการเอง และการพิจารณารับรองโครงการขององค์กรพัฒนาเอกชนหรือกลุ่มชาวบ้านอื่นๆ อย่างไรก็ตามสำหรับสคทพ. จะต้องมีกระบวนการให้การศึกษแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำโครงการก่อน มีการติดตามและการประเมินผลของแต่ละโครงการด้วย นอกจากนี้ในฐานะที่สคทพ. เป็นองค์กรคาทอลิกที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานรณรงค์เทศกาลมหาพรต ซึ่งตามธรรมเนียมประเพณีการปฏิบัติของคาทอลิกแต่เดิมนั้น จะเน้นรณรงค์ให้ฆราวาส

คริสตชนอดอาหาร ภาวนา และให้ทานแก่ผู้ยากไร้เป็นเวลา 40 วัน ขณะที่สคทพ. ได้เพิ่มกระบวนการศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกในการรณรงค์เทศกาลมหาพรต ได้แก่ การช่วยเหลือผู้อื่น ความยุติธรรมในสังคม เป็นต้น

สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของสศทพ.คือ การประเมินผล ซึ่งไม่ได้เป็นการประเมินตามวัตถุประสงค์ของโครงการเท่านั้น แต่ยังมีลักษณะพิเศษคือ การนำผลที่ได้จากการประเมินมาไตร่ตรองกับหลักความเชื่อและข้อคำสอนของคาทอลิกอีกด้วย เพื่อให้งานพัฒนานั้นมีรากฐานทางศาสนา การประเมินผลนี้เองทำให้สศทพ. ได้มีโอกาสทบทวนและพิจารณาตนเองทั้งในเรื่องการทำงาน ความหมายของชีวิตการทำงานพัฒนา เป็นต้น ข้อค้นพบที่ได้จากการประเมินผลคือ สามารถช่วยบรรเทาความเดือนร้อนด้านเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดโครงสร้างพื้นฐานเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของชาวบ้าน แต่ก็ได้พบผลในทางกลับกันด้วย กล่าวคือ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจของสศทพ. ก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน เช่น การโกงเงิน ความแปลกแยกกันระหว่างผู้นำที่ได้รับการอบรมกับกลุ่มชาวบ้าน เป็นต้น และข้อค้นพบที่สำคัญมากที่สุดประการหนึ่งคือ ข้อบกพร่องและความผิดพลาดของสศทพ. ใน 2 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) การมองข้ามคุณค่าและศักยภาพที่ชาวบ้านมีและเป็นอยู่และ 2) การศึกษาหลักความเชื่อ ข้อคำสอน และการแสวงหาแนวทางปฏิบัติในด้านสังคมและการพัฒนาของสศทพ. จำกัได้อยู่เฉพาะแต่ผู้นำและผู้บริหาร และยังไม่ค่อยได้ให้การอบรมเรื่องนี้แก่พนักงานศูนย์สังคมพัฒนาและองค์กรสมาชิกมากนัก สำหรับการทำงานพัฒนาในช่วงแรก (พ.ศ. 2516-2523)

ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้สศทพ. เริ่มปรับเปลี่ยนการทำงานใหม่ โดยเริ่มต้นที่การศึกษาชาวบ้าน และสภาพความเป็นจริงในชุมชน เนื่องจากชาวบ้านคือคนที่สำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาที่เป็นทั้งผู้ดำเนินการและได้รับผลจากการพัฒนา ชาวบ้านจึงเป็นเจ้าของงานพัฒนา สศทพ. ศึกษาชีวิตของชาวบ้านอาศัยการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน กระบวนการศึกษาความเป็นจริงและร่วมชีวิต เพื่อจะได้รู้ถึงความคิด ความกังวล ความต้องการและความคาดหวังของชาวบ้าน เพื่อที่สศทพ. จะได้ปรับบทบาทของตนให้เหมาะสม โดยเปลี่ยนจากผู้ลงมือกระทำหรือเป็นผู้ให้มาเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุน เอื้ออำนวยให้ชาวบ้านและชุมชนสามารถทำงานพัฒนาบนพื้นฐานความคิดและรูปแบบของตนเองได้ พื้นฐานความคิดและการดำเนินชีวิตที่สำคัญของชาวบ้านที่สศทพ. ค้นพบคือ คุณค่าศาสนาอันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นกรอบหลักในการดำเนินชีวิตทุกด้านของชาวบ้านทั้งในด้านการกินอยู่ (เศรษฐกิจ) การตัดสินใจ (การเมือง) ความคิดความเชื่อ (วัฒนธรรม) ดังนั้นหากกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นอยู่บนพื้นฐานของชาวบ้านแล้ว การพัฒนาก็จะเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเขาไม่ใช่สิ่งแปลกปลอมที่สำคัญคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้เองจะทำให้เกิดการพัฒนาค้นทั้งครบอย่างแท้จริง เนื่องจากการพัฒนาที่มีลักษณะองค์รวมไม่ได้แยกเรื่องทางกายออกจากเรื่องทางจิตใจเหมือนอย่างการพัฒนาเศรษฐกิจ

จากการค้นพบแนวคิดการพัฒนาค้นทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้ ทำให้สศทพ. กำหนดบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมแก่ตนเองได้ในช่วงเวลาของการสานต่อแนวคิดการพัฒนาค้นทั้งครบฯ คือ การเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาค้นทั้งครบฯ นี้ไปสู่สังคมให้มากที่สุด โดยอาศัย

กิจกรรมต่างๆของสคทพ. ที่มีอยู่และการริเริ่มใหม่ ได้แก่ การผลิตสิ่งพิมพ์ต่างๆที่เกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบฯ การศึกษาและอบรมในเรื่องคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเอกสารของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่สอง และเอกสารของสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก แนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้ไม่เพียงเป็นแนวคิดที่มีรากฐานจากสภาพความเป็นจริงของชาวบ้านและชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวคิดที่สอดคล้องและไม่ขัดต่อหลักความเชื่อและข้อคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิก ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างและส่งเสริมพระศาสนจักรท้องถิ่นให้มีความสนใจที่จะเสวนากับความเป็นจริงของท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญและความเคารพกับวัฒนธรรม เพราะเป็นคุณค่าที่ทีมงานที่ถ่ายทอดกันมาทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้

แม้ว่างานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกหลังสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 จะมีทั้งงานสงเคราะห์ช่วยเหลือและงานพัฒนาคนทั้งครบ ซึ่งเป็นงานที่มีความต่อเนื่องกัน อย่างไรก็ตามงานสงเคราะห์และงานพัฒนาคนทั้งครบก็ยังคงมีความแตกต่างอย่างชัดเจนอยู่ 5 ประการคือ

1) ผู้ที่มีบทบาทหลักในงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสังคายนาฯคือ บุคลากรหรือสมาชิกพื้นเมือง ซึ่งได้แก่ พระสังฆราช บาทหลวง นักบวชชายแลหญิง คริสตชนฆราวาส และบุคลากรต่างศาสนาที่เป็นคนไทยที่เป็นพนักงานในศูนย์สังคมพัฒนาและสำนักเลขาธิการของสคทพ.

อย่างไรก็ตามยังมีการติดต่อ ประสาน และร่วมงานกับคณะนักบวชต่างประเทศ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงก่อนสภาสังคายนาฯในลักษณะของการแบ่งปันทรัพยากรต่างๆ เช่น บุคลากร สถานที่ ความรู้และข้อมูลต่างๆ เป็นต้น โดยที่คณะนักบวชต่างๆ ยังคงดำเนินภารกิจด้านสังคมของแต่ละคณะที่สืบทอดจากอดีตต่อไป และร่วมงานต่างๆตามที่ได้รับมอบหมายจากพระสังฆราชในแต่ละสังฆมณฑล

2) กระบวนการศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนามนุษย์และสังคมตามแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบหรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า “การศึกษาอบรมเพื่อการพัฒนาเปรียบเหมือนหัวใจของงานพัฒนา”⁸⁰⁵ ดังนั้นกระบวนการจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการทำงานพัฒนาตามเจตนารมณ์ของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และผู้ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการนี้คือ ปัญญาชนคาทอลิกไทย ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมและประสบการณ์จริงจากการปฏิบัติการพัฒนา ทำให้สามารถวิเคราะห์ สังเคา

⁸⁰⁵ พระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “การฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาคนทั้งครบ,” วารสารสังคมพัฒนา 11

ระห์ และนำเสนอแนวคิดและแนวทางในการทำงานพัฒนาให้แก่บุคลากรของสศทพ.ได้ด้วยเหตุนี้สศทพ.จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาอบรมในเรื่องต่างๆตามความเหมาะสมในแต่ละช่วงเวลาและประสบการณ์การทำงานที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งอาจแบ่งกระบวนการศึกษาของสศทพ. เป็น 6 รูปแบบ

ก. การศึกษาอบรมทั้งในเรื่องของหลักความเชื่อทางศาสนาและองค์ความรู้วิชาการสมัยใหม่ ที่เอื้อประโยชน์ต่องานพัฒนาทั้งในและต่างประเทศ

ข. การประเมินผล เพื่อจะได้รู้สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ทั้งคุณประโยชน์ ปัญหา และอุปสรรค

ที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ค. การศึกษาความเป็นจริงและร่วมชีวิต เป็นกระบวนการที่ต้องออกจากตนเองทั้งในเรื่องความคิด และการดำเนินชีวิตเพื่อไปเรียนรู้ความเป็นจริงของชาวบ้านผ่านการเข้าไปอยู่อาศัยในชุมชน หรือการร่วมชีวิตกับชาวบ้าน

ง. การพัฒนาและสืบทอดบุคลากรของสศทพ. จากแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบที่เห็นว่า การพัฒนาที่แท้จริงนั้นต้องไม่ละทิ้งผู้ใดผู้หนึ่ง จึงทำให้สศทพ. ให้ความสนใจกับการพัฒนาบุคลากรของตนเองเป็นอย่างมาก โดยผ่านการประชุมสมัชชาประจำปี que เริ่มจัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2525 เพื่อให้บุคลากรของศูนย์สังคมพัฒนา องค์กรสมาชิก และสำนักเลขาธิการได้มีโอกาสได้รับความรู้จากวิทยากร และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานพัฒนาของกันและกัน อันจะนำไปสู่การปรับปรุงการทำงานและการร่วมมือกันนอกจากการเข้าร่วมประชุมอบรม และงานสัมมนาต่างๆ แล้ว บุคลากรของสศทพ. ยังเห็นความสำคัญและความจำเป็นของกระบวนการศึกษาในงานพัฒนา ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นจากบทสัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

“เรื่องของการศึกษาเอกสารด้านสังคมมีการศึกษาส่วนตัวเพิ่มในเรื่องที่เราต้องการ และก็มีการศึกษาในงานอบรมคุณพ่อ พระสังฆราชก็เอามาพูดด้วย”⁸⁰⁴

“การทำงานของเราต้องมองดูการเปลี่ยนแปลง ดูบทบาทของพระศาสนจักรฝ่ายสังคม ต้องมาทบทวนตนเองว่า เราใช้เครื่องมือใดในการทำงาน เอกสารที่ใช้ในการทำงานคือ คำสอนด้านสังคม และแนวทางของเรา...มีการวิเคราะห์สภาพภายนอกที่เข้ามากระทบในการทำงาน คือ 1. คนและโครงสร้างเปลี่ยนแปลง 2. ธรรมชาติ 3. ระบบทุนนิยม สภาพปัญหานี้ต้องใช้เครื่องมือพัฒนา เพื่อร่วมชีวิตแก้ปัญหาของชุมชน

⁸⁰⁴ สัมภาษณ์ บุญนิธิ นามบุญ, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังคมทลอุบลราชธานี, 26 มกราคม 2555.

ต้องมีการเตือนตัวเอง ดูเรื่องสัญญาณแห่งกาลเวลา เพื่อเป็นเข็มทิศและเป้าหมายในการทำงานพัฒนา”⁸⁰⁵

“ศึกษาสภาพความเป็นจริง โดยมองความยากลำบากของกลุ่มเป้าหมายคือ คนบนดอย การแก้ปัญหาปากท้องเป็นเรื่องสำคัญ ในด้านการศึกษา สร้างกลุ่มโรงเรียนนำจิตตารมณ์เข้าไปเพื่อสร้างกิจกรรม คือ การช่วยคนด้อยโอกาส ทำให้กลุ่มชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น”⁸⁰⁶

“ในการทำงานได้อ่านเอกสารคำสอนด้านสังคม มีแนวทางของเรา แต่ไม่ได้เข้าใจหรือตีความได้ทั้งหมดเหมือนอย่างคุณพ่อหรือซิสเตอร์”⁸⁰⁷

“เริ่มมีการพูดและศึกษาเอกสารสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ภายหลังจากมี POPULORUM PROGRESSIO (พระสมณสาสน์การพัฒนาประชาชาติ เมื่อปีค.ศ. 1967/พ.ศ. 2510) โดยเริ่มหันมาที่เอกสารพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (The Pastoral Constitution on The Church in the Modern World หรือ Gaudium et Spes เมื่อปีค.ศ. 1965/พ.ศ. 2508) ซึ่งพูดถึงความชื่นชมยินดีของคนจน เป็นการประกาศจุดยืนว่าพระศาสนจักรจะผูกพันตนกับคนจน... อาจารย์กาญจนอาธิบายคำสอนสังคมที่ยากให้พนักงานเข้าใจด้วยการยกตัวอย่างง่ายๆ และอาจารย์กับคุณพ่อมนัส ให้ภาพสังคมวิทยา ให้สถานการณ์ บริบทว่าจะเข้าไปทำงานอย่างไร คุณพ่อวัชรินทร์และคุณพ่อนิพนธ์ทำเรื่องการไตร่ตรอง...”⁸⁰⁸

“เนื้อหาการอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน หรือ OI มีวิเคราะห์สังคม ได้เรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมของพระเยซู การศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมชุมชนเป็นเรื่องหลัก เข้าไปในพื้นที่ศึกษาค้นคว้าชีวิตและมาทำรายงาน แล้วก็มาศึกษาค้นคว้าร่วมกันอีกที เป็นการทบทวนไตร่ตรองประสบการณ์ เป็นมิติของชุมชน เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ เป็นปกาณูด้วยกันมาคิดกันว่าทำอะไรกับชุมชนกับชาวบ้าน ...มีการเรียนรู้ร่วมกัน ทำเรื่องวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของเขา ทำอะไรกันมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เป็นพี่น้องกัน ช่วยเหลือกัน ตอกย้ำความคิดให้อยู่กับชุมชน เรื่องเศรษฐกิจเป็นการแบ่งปันเรื่องการผลิต เรื่องความเชื่อเป็นการเคารพธรรมชาติ สิ่งสร้างของพระเจ้า

⁸⁰⁵ สัมภาษณ์ อุดลย์ ตรีภูมมา, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง, 26 มกราคม 2555.

⁸⁰⁶ สัมภาษณ์ นิตย์ มือแป, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลนครสวรรค์, 26 มกราคม 2555.

⁸⁰⁷ สัมภาษณ์ วิชภา หลวงจอก, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลราชบุรี, 26 มกราคม 2555.

⁸⁰⁸ สัมภาษณ์ มานพ ผิวเกลี้ยง, พนักงานฝ่ายสังคม (ศูนย์สังคมพัฒนา) อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 12 มกราคม 2555. (ข้อความในวงเล็บเป็นผู้วิจัย)

ดิน น้ำ ป่า..ทุกปีจะมีการจัดสมัชชา จะมีการวิเคราะห์และประเมินงานดูว่าแต่ละศูนย์ มีอะไรดี มาแลกเปลี่ยนแบ่งปันกัน”⁸⁰⁹

“มีการอบรมคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรมาโดยตลอด ได้เข้ารับการศึกษอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน ฝึกกระบวนการ ใช้งาน และแนวทางใช้คำสอนด้านสังคมของวาติกันที่ 2 เมื่อปี 2530”⁸¹⁰

“การทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักร เอกสารหลักที่ยึดถือ คือ เอกสารวาติกันที่ 2 การพัฒนาประชาชาติ การใช้แรงงาน ความยุติธรรมในโลก การพัฒนาด้วยความรัก การอยู่เคียงข้างคนจน (option for the poor)...การพัฒนาคนทุกมิติ ทั้งด้าน ค่านิยม ชีวิต การทำมาหากิน โดยยึดหลักศาสนาเป็นแนวทาง ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยคำนึงถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีในฐานะลูกของพระเจ้า”⁸¹¹

“ได้ศึกษาเอกสารสังคายนาวาติกันที่ 2 ในช่วงเวลาศึกษาศาสนสัมพันธ์ ทั้งอ่านโดยตรรวมถึงเอกสารอื่นๆ ในปี 2524 มีการเอาเนื้อหาเอกสารมาย่อเพื่ออบรมกับกลุ่มเป้าหมาย เป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้ให้กับผู้รับร่วมกัน เริ่มจากเรื่องความเชื่อ มาเป็นชีวิต...มีการเชิญท่านบุญเลื่อนมาเป็นวิทยากรเพื่อต่อยอดจิตตารมณ์ แรงจูงใจในการทำงาน ท่านบุญเลื่อนเป็นบุคคลที่นำเอกสารวาติกันที่ 2 มาวิเคราะห์ไตร่ตรอง อธิบายให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างง่ายๆ และกลุ่ม SAT มีคุณพ่อสโลม คุณพ่อนิพนธ์ คุณพ่อวัชรินทร์ คุณพ่อมนัส และมีการศึกษาอบรมต่อเนื่องให้เจ้าหน้าที่ มีการทำงานที่ต่อเนื่อง”⁸¹²

“พนักงานของศูนย์ที่ทำงานตั้งแต่ช่วงโครงการ จะผ่านการฝึกอบรม RLT (Rural Leadership Training) เกี่ยวกับการเป็นผู้นำในงานพัฒนา และจากฝ่ายโครงการในด้านเทคนิคการทำโครงการ ช่วงที่เป็นจุดเปลี่ยนสู่วัฒนธรรม คนเหล่านี้จะได้รับแนวคิดจากการอบรมสัมมนาต่างๆ และการลงไปกระตุ้นของสคทพ. ในพื้นที่ เวลาที่มีการอบรมชาวบ้าน อบรมพนักงาน ที่สำคัญคือ การสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์มิติวัฒนธรรมในการทำงานของพนักงานอาวุโสทุกศูนย์ ซึ่งมีหลายครั้งในช่วงที่คุณพ่อวัชรินทร์เป็นเลขาธิการ และมีคุณพ่อนิพนธ์ อาจารย์กาญจนาไปช่วย และการสัมมนาของพนักงาน 4 ศูนย์อีสาน ตอนหลังมีภาคกลาง ตะวันออก ตะวันตกและใต้ และการลง

⁸⁰⁹ สัมภาษณ์เถก วงศ์จอมพร, อดีตพนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่, 23 มกราคม 2555, คุณเถกเคยเป็นผู้รับการอบรมในโครงการผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน รุ่นที่ 1 ที่ศูนย์คำสอน อ.แมริม จ.เชียงใหม่

⁸¹⁰ สัมภาษณ์ถาวร กัมพลกุล, เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานแพร่ธรรม สังฆมณฑลเชียงใหม่, 26 มกราคม 2555.
คุณถาวร เคยรับการศึกษอบรมในโครงการผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนที่ศูนย์คำสอน อ.แมริม จ. เชียงใหม่

⁸¹¹ สัมภาษณ์ สุนทร วงศ์จอมพร, ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่, 26 มกราคม 2555.

⁸¹² สัมภาษณ์ จงดี วงศ์จอมพร, เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานแพร่ธรรม สังฆมณฑลเชียงใหม่, 26 มกราคม 2555.

พื้นที่ของสำนักเลขาฯ ที่อุดรฯและท่าแร่ฯ...ในช่วงนั้นการทำงานมีวัฒนธรรมกลายเป็น กระแสหลักของสศทพ. แต่ละศูนย์ทำไม่เท่ากัน แต่ก็มุ่งไปทางเดียวกัน

การศึกษาเอกสารวาทีกันที่ 2 หรือคำสอนด้านสังคมเพิ่มเติมในช่วงพ่อวัชรินทร์ เป็นเลขาธิการ น่าจะเกิดจากการสรุปบทเรียนวัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนาแล้วได้รับการยอมรับจากภายนอก และมี BISA 7 ในระดับประเทศและนานาชาติ และขยายไปที่คณะนักบวชหญิงที่มีกระบวนการเอาประสบการณ์วัฒนธรรมจากเชียงใหม่ โคราช และเอ็นจีโอที่ขอนแก่นมาทำการไตร่ตรองทางเทวศาสตร์ ตอนนั้นคุณพ่อโมลิ่งทำงานหนักเพราะเป็นนักเทวศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับทั่วไป..ดังนั้นเพื่อขยายแนวคิดสู่ภายใน พระศาสนจักรผ่านองค์กรสมาชิกที่มีนักบวชด้วย จึงเน้นการวิเคราะห์สังคมหรือการอ่าน สัญญาณแห่งกาลเวลา...”⁸¹³

จ.เอกลักษณ์และกระบวนการทำงานพัฒนาของสศทพ. เป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากการทำงานในรูปแบบสงเคราะห์ช่วยเหลือ และเป็นเรื่องที่คุณลากรของสศทพ. สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจน ซึ่งเอกลักษณ์ในการทำงานที่จะนำเสนอนี้มีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับมุมมองและประสบการณ์ทำงานของนักพัฒนาแต่ละคน ดังนี้

“เอกลักษณ์ในเรื่องการทำงาน พูดถึงการเสียสละ ความอดทน การเห็นใจกัน จิตตารมณ์ 4 คุณธรรม 5 รวมถึงหลักของศาสนาอื่นๆ ด้วย มีการนำหลักการมาย่อยเพื่อใช้ในการทำงาน และฝึกทักษะในการทำงานต่างๆ เน้นการคืนศักดิ์ศรีให้แก่คนยากจน นี่คือการหมายของการพัฒนา คนทำงานและชาวบ้านจะมีความภาคภูมิใจในตนเอง กลุ่มเป้าหมายจะเน้นที่คนจนก่อน และคนที่ถูกละเมิดเป็นกลุ่มต่อมา”⁸¹⁴

“เอกลักษณ์ในการทำงาน ต้องอาศัยหลักของคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน การทำงานเพื่อให้แต่ละคนได้เป็นศาสนิกที่ดี หากเป็นพุทธก็เป็นพุทธที่ดี ไม่ได้เอาคนเข้าศาสนา เน้นเรื่องการทำงานกลุ่ม และทำงานโดยอาศัยหลักธรรมทางศาสนา เป็นการทำพันธกิจรักและรับใช้เพื่อนมนุษย์ เป็นประกาศก ประกาศข่าวดี แต่ในเรื่องของการกลับใจเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล”⁸¹⁵

⁸¹³ สัมภาษณ์อริยา เสวตามร์, อดีตเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการ พัฒนา, 22 กุมภาพันธ์ 2555.

⁸¹⁴ สัมภาษณ์คุณบุญนิธิ นามบุญ พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2555 ที่ศูนย์อภิบาลนักบุญคามิลโล เขตลาดกระบัง

⁸¹⁵ สัมภาษณ์คุณอดุลย์ ตรีภูมมา พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2555

“เอกลักษณ์ในการทำงานพัฒนาของคาทอลิก คือ การรับใช้ ห่วงใย แบ่งปัน ก็คือ จิตตารมณ์สี่ คุณธรรมห้าของเครตติเยเนียน คุณพ่อสมชัยเน้นเรื่องการอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ มีเงินเก็บ เงินออม เพื่อไว้รักษาตัวในยามเจ็บป่วย เพื่อให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งบางกลุ่มทำได้ดีมาก สามารถซื้อที่ดินทำงานได้จากการเก็บออม 4-5 ปี จากการทำกินสามารถมาทำเป็นโรงเห็ดได้”⁸¹⁶

“เอกลักษณ์ที่สำคัญของคนทำงานคือ การเคารพคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การข้ามพ้นประเพณี เน้นเรื่องการฝึกอบรม การทำงานเรื่องอาชีพ การรับฟัง ความอดทน...งานพัฒนาเป็นเรื่องยาก มันท้าทายการพัฒนาในด้านอื่นๆ เพื่อไปสู่ “การรักและแบ่งปัน” การทำงานพัฒนาของคาทอลิกแตกต่างจากองค์กรพัฒนาอื่นๆ ที่มีเงินเป็นเป้าหมาย งานพัฒนาต้องให้ความรักกับการทำงาน และมีความสุขกับการทำงาน ต้องเริ่มต้นในองค์กรกับผู้ร่วมงานในศาสนาอื่นๆ”⁸¹⁷

“เอกลักษณ์คือ การรักและรับใช้กิจกรรมต่างๆ การให้การศึกษาอบรม การให้อภัย ฟังพาอาศัยกัน กิจกรรมคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งหมด ให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้ เรื่องการรับใช้ เรื่องความรักและเมตตา แนวทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนที่สอดคล้องไปกับสภาพพื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย และคำสอนด้านสังคม กระบวนการทำงาน action-reflection-action ถ้าเปรียบเทียบกับองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ และรัฐ จะเน้นเรื่องวัตถุ ไม่มีมิติชีวิตภายใน เป็นเอกลักษณ์พิเศษของพระศาสนจักร เคารพคุณค่าในศักดิ์ศรีของเขา มีวัฒนธรรมที่ดีงาม”⁸¹⁸

“เอกลักษณ์ที่สำคัญในการทำงานคือ การให้เกียรติกับเพื่อนร่วมงานและคนในพื้นที่ ต้องนอบน้อมมีการไหว้ การพูดคุย การทำงานของคุณย์เก้าสิบเปอร์เซ็นต์ทำงานกับชาติพันธุ์ ซึ่งประสบปัญหาเยอะ เน้นในเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเท่าเทียมกัน การเคารพคนอื่น”⁸¹⁹

“CCTD ต้องเป็นองค์ความรู้ให้กับสังคม ภาครัฐ ชุมชน พูดเรื่ององค์ความรู้กับการพัฒนา แนวคิดของเรานำองค์การด้านสังคม เป็นวิทยากรในการประชุมสัมมนา

ที่ศูนย์อภิบาลนักบุญคามิลโล เขตลาดกระบัง

⁸¹⁶ สัมภาษณ์ จันท์ ทาชัย, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลนครราชสีมา, 26 มกราคม 2555.

⁸¹⁷ สัมภาษณ์นิราศ ศิริชัย, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลอุดรธานี, 26 มกราคม 2555.

⁸¹⁸ สัมภาษณ์สุนทร วงศ์จอมพร คุณจงดี วงศ์จอมพร และคุณถาวร กัมพลกุล, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา และฝ่ายงานแพร่ธรรม สังฆมณฑลเชียงใหม่, 26 มกราคม 2555.

⁸¹⁹ สัมภาษณ์วิภา หลวงจอก, พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลราชบุรี, 26 มกราคม 2555.

ต่างๆ เคยมีส่วนร่วมในสภาพพัฒนาฯ และในการฝึกอบรมของ CCTD ได้เชิญนักวิชาการ วิทยาการสำคัญๆ มาวิเคราะห์สังคมไทยแก่เจ้าหน้าที่ศูนย์สังคมพัฒนา... CCTD เริ่มจาก pilot project เป็นการพัฒนาทางเลือก (alternative for development) เป็นการสร้างคนโดยให้การศึกษาเพื่อให้มีจิตใจ สอนคนให้เป็นคน... วาทีกันที่ 2 เป็นแนวคิดทางเลือกมาจากบุคคลในพระศาสนจักรที่สนใจ ไม่ได้มาจากพระศาสนจักรที่เป็นโครงสร้าง”⁸²⁰

“แนวทางของเราเป็นแนวศาสนาและวัฒนธรรม ที่เน้นเรื่องคุณค่าทางคำสอน ศาสนา ความเชื่อ และความสัมพันธ์เป็นพื้นฐาน ซึ่งเป็นแนวทางที่ตอบสนองสังคมได้ แต่ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีบ้าง อย่างการแก้ปัญหา เราอาศัยความสัมพันธ์... เราจะมองว่าการพัฒนาหมายถึงอะไร เราจะพัฒนาความเป็นอยู่ หรือเราจะพัฒนาคนไปพร้อมกัน...”⁸²¹

“เป็นการทำงานในคุณค่าพระวรสารจริงๆ เป็นเรื่องของการทำตามคำสอนของพระเยซู โดยต้องประกาศข่าวดี ข่าวดีต้องไปถึงทุกคนในแง่ของการทำงานด้านศาสนา และวัฒนธรรมชุมชน”⁸²²

“เอกลักษณ์การทำงานของ CCTD ถ้าตอบแบบกว้างๆ ก็ต้อง 1) แนวทางของวาทีกัน คำสอนของพระศาสนจักรและพระวรสาร แล้วก็อ้างไปว่าอยู่ตรงไหน 2) การพัฒนาคนทั้งครบ ครบทุกมิติ แบบองค์รวม”⁸²³

“เอกลักษณ์ เป้าหมาย และแนวทางการทำงานมาจากคำสอนด้านสังคม การพัฒนาคนทั้งครบ เรามีแนวทางชัดเจน ตั้งเป้าหมายเองไม่ผันแปรตามองค์กรทุน การพัฒนาของเราถือว่า เราไม่ได้เป็นผู้ให้ เพราะเราเชื่อว่าเขาสามารถพัฒนาได้เอง การ

⁸²⁰ สัมภาษณ์ ประพันธ์ เทียนวิหาร, อดีตพนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่ เขตพะเยา, 19 มกราคม 2555.

⁸²¹ “สัมภาษณ์ ทีม บ.ก.. ถกเรื่องงานพัฒนาสังคม กับ มีคาแอลลา นัยนา วิจิตรพร,” ใน อุดมศาสตร์ (มิถุนายน 2541): หน้า 25

⁸²² สัมภาษณ์ มานพ ผิวเกลี้ยง, พนักงานผ่านสังคม (ศูนย์สังคมพัฒนา) อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 12 มกราคม 2555.

⁸²³ สัมภาษณ์ อริยา เสวตามร์, อดีตเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา สำนักเลขาธิการ ศูนย์สังคมพัฒนา, 22 กุมภาพันธ์ 2555.

พัฒนาเน้นการดึงศักยภาพของเขายออกมา สร้างความเท่าเทียม เป็นการพบปะ แลกเปลี่ยน...”⁸²⁴

นอกจากบุคลากรของสภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาที่มีมุมมองในเรื่องลักษณะ พิเศษหรือเอกลักษณ์ในการทำงานพัฒนาแล้ว ยังมีบุคคลภายนอกที่เคยร่วมงานกับสคทพ. ทั้งที่อยู่ ภายในและภายนอกพระศาสนาจักร ดังนี้

- 1) ภายในพระศาสนาจักร คือ นักบวชที่ทำงานในโรงเรียนและได้มีโอกาสเข้าร่วมรับ การศึกษาอบรมที่จัดโดยบุคลากรของสคทพ. ได้แก่ ภคินีโนรา ระดมกิจ และภราดาทิน รัตน์ คมกฤส ดังนี้

1.1 ภคินีโนรา ระดมกิจ

“...ทำให้โรงเรียนเป็นสนามแพร่ธรรม ให้ความรู้กับครูก่อนในเรื่องการพัฒนา มนุษย์ มีกิจกรรมเพื่อความเข้าใจใน “จิตตารมณ์มหาพรต ในโรงเรียน เลิกเอา ผลประโยชน์ หรือดูเรื่องฐานะความแตกต่างทางชนชั้นของเด็กที่จะเข้าโรงเรียน มีเรื่อง จิตตารมณ์ของการแบ่งปันกัน...ให้เด็กและครูในโรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมสัมผัสความ จริงและร่วมชีวิต ให้เจ้าหน้าที่ศูนย์สังคมพัฒนาอบรมในโรงเรียน เน้นกิจกรรม คุณธรรมและจริยธรรม พาเด็กเข้าวัดพุทธด้วย และได้เชิญบุคลากรของ CCTD มาให้ การอบรมในคณะเรื่องงานสังคมและคำสอนด้านสังคม”⁸²⁵

1.2 ภราดาทินรัตน์ คมกฤส ได้แสดงความคิดเห็น ดังนี้

“แผนทิศทางอภิบาลฯ (แผนทิศทางอภิบาลของพระศาสนาจักรคาทอลิกไทยคริส ตศักราช 2000) เป็นตัวชี้ให้เห็นว่ามีที่มาจากคำสอนของวาติกันที่ 2 เอกสาร 16 ฉบับ ของวาติกันที่ 2 ส่งผลต่อการแบ่งแยกงานออกจากกัน แทนที่จะเป็นการทำงานแบบ องค์กรรวม และได้ก่อให้เกิดคณะกรรมการต่างๆ ตามมา ผู้นำของแต่ละคณะกรรมการยึด ติดมากเกินไปในการจะทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในงานนั้น จึงส่งผลให้ไม่เกิดความเป็น ปึกแผ่นเดียวกัน...ก่อนวาติกันที่ 2 งานสังคมยังไม่มืบทบาทเด่นชัดขึ้นมา หลังวาติกันที่

⁸²⁴ สัมภาษณ์ อุษณีย์ นานาศิลป์, อดีตบรรณาธิการ วารสารสังคมพัฒนา, 25 มกราคม 2555.

⁸²⁵ สัมภาษณ์ ภคินีโนรา ระดมกิจ, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระฤทัยพัฒนเวศม์ คณะภคินีพระฤทัยของพระเยซูเจ้า แห่งกรุงเทพฯ, 20 มกราคม 2555.

2 มันเป็นส่วนหนึ่งของการแพร่ธรรมให้คนส่วนใหญ่ได้เห็นว่า พระเจ้าอยู่กับเขาในชีวิตประจำวัน...”⁸²⁶

2) ภายนอกพระศาสนจักร โดยการนำเสนอความคิดเห็นจากผู้เคยมีส่วนร่วมในการทำงานกับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2 ท่าน ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ดังนี้

1. ศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภาได้ร่วมอภิปรายในงานสัมมนาของสคทพ. ดังนี้

“...ประเด็นแรก วัฒนธรรมแปลกปลอมได้แพร่หลายถึงชนบทแล้ว เช่น วัฒนธรรม ทูนิยม คักคินา เจ้าขุนมูลนายที่แทรกตัวเข้าไปจากเมือง เราจำเป็นที่จะต้องเข้าไปในชนบท เพื่อฟื้นฟูจิตสำนึกเดิมที่เห็นคุณค่าของคน ที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่เป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของชนบท ขจัดวัฒนธรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่มีอยู่ในชนบท

ประเด็นที่ 2 พลังเฉพาะในเมือง ไม่เพียงพอที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้ จำเป็นต้องอาศัยการประสานกันระหว่างพลังในเมืองกับพลังในชนบทและพลังอื่นๆ เพื่อให้เกิดการรวมตัวกันให้มากพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ จึงจำเป็นที่จะต้องปลุกจิตสำนึกของชาวชนบทขึ้นมา

ประเด็นที่ 3 ผลประโยชน์ของชาวชนบทกับชนชั้นกลางไม่มีอะไรที่ขัดแย้งกัน มีสิ่งที่ไปด้วยกันได้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นความคิดที่เป็นประชาธิปไตย คัดค้านการกดขี่ต่อต้านอำนาจเจ้าขุนมูลนาย หรือการสลายพันธนาการต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจทางเศรษฐกิจ ชวนาต้องการที่ดินที่ถูกครอบครองโดยเจ้าที่ดินใหญ่ ชนชั้นกลางต้องการเสรีภาพในการค้าขาย มีแรงงานที่ไม่อยู่ในพันธนาการของสังคม ในแง่ที่ชนชั้นกลางกับชาวชนบทมีผลประโยชน์ตรงกันนำที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันและร่วมมือกันได้

แต่ในการเปลี่ยนแปลงต้องหารูปแบบที่เหมาะสม ต้องให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่เริ่มต้น...การที่พวกเราเข้าไปทำอยู่ในชนบทเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการไปดึงเอาพลังของชาวบ้านออกมา ซึ่งถ้าหากปล่อยทิ้งไว้หรือทำแต่ในเมือง ชนบทก็จะถูกทอดทิ้งให้ล้าหลังไป การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นก็จะนำไปสู่การเอา

⁸²⁶ สัมภาษณ์ ภราวาทินรัตน์ คมกฤส, ผู้ช่วยเลขานุการนโยบาย สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย. , 23 มกราคม 2555.

รัตเอาเปรียบชาวชนบทต่อไป การที่พวกเราออกไปทำงานร่วมกับชาวบ้านในชนบท
ตอนนี้สอดคล้องกับขั้นตอนของการพัฒนาของประวัติศาสตร์อยู่แล้ว”⁸²⁷

นอกจากนี้ฉัตรทิพย์ยังได้กล่าวสรุปว่า การค้นพบความสำคัญของวัฒนธรรมในงานพัฒนาคน
ของสภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาถือเป็นการเผยแพร่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอย่าง
เป็นระบบครั้งแรก⁸²⁸

2) อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งคณะกรรมการศาสนา
เพื่อการพัฒนา ได้ให้ความคิดเห็นเรื่องการทำงานของสคทพ. ดังนี้

“หลังวาทีกันที่ 2 สภาคทอริก (สภาพระสังฆราชคทอริกแห่งประเทศไทย)
ตื่นตัวเปิดกว้างมากขึ้น มีการร่วมมือกันในการอบรม คำว่าเครดิตยูเนียน เป็นเครื่องมือ
อันหนึ่งที่จะเริ่มต้นที่ดีจากคทอริก พุทธ แต่ต้องมีการสืบทอดให้บุคคลรุ่นหลัง ต้องเอา
จิตวิญญาณเข้าไปด้วย ศาสนาต้องมีมิติที่สูงส่งกว่านักวิชาการคนในวงการศาสนาต้อง
ปรับปรุงตัว...”⁸²⁹

ฉ. การทำงานวิจัยเป็นกระบวนการศึกษาที่สคทพ. ต้องอาศัยความร่วมมือจากนักวิชาการ
ภายนอก เพื่อทำการสรุปประสบการณ์และบทเรียนสำคัญให้แก่สคทพ. และเพื่อที่งานวิจัยจะได้เป็น
ช่องทางสำคัญในการเผยแพร่ความคิดและการทำงานของสคทพ. ออกไปสู่แวดวงอื่นๆ เพิ่มเติมจาก
แวดวงการพัฒนาที่มีอยู่แต่เดิม นอกจากนี้ยังสร้างจิตสำนึกผ่านงานวิจัย กล่าวคือ อาศัยวิธีการวิจัยที่
เพื่อยกระดับจิตสำนึกของชาวบ้านและจิตสำนึกของผู้วิจัย และนักจัดระบบชุมชนเองพร้อมๆ กัน เป็น
การรวบรวมข้อมูลที่สำคัญเพื่อนำสรุปให้เป็นระบบและพัฒนาขึ้นเป็นหลักการ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้เกิด
การค้นพบระบบคิดและค่านิยมของชาวบ้าน ซึ่งอาจจะแตกต่างจากระบบคิดและค่านิยมของผู้วิจัย
หรือนักจัดระบบชุมชน และจะช่วยทลายกรอบความคิดบางอย่างของชาวบ้านโดย กระตุ้นให้
ชาวบ้านตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับเรื่องกฎธรรมชาติด และการวิจัยสร้างจิตสำนึกมีลักษณะสำคัญ ได้แก่

1. กลุ่มชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการวิจัยด้วยตนเอง และมีผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมในฐานะที่เป็นผู้
กระตุ้น (animator) เพื่อเสนอแนะช่วยเหลือทางด้านวิธีการเท่านั้น

⁸²⁷ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ใน รายงานสรุปการสัมมนาวัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์
โดยกองส่งเสริมเผยแพร่ สภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2524) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่), หน้า 14.

⁸²⁸ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 172.

⁸²⁹ สัมภาษณ์ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 18 มกราคม 2555.

2. กลุ่มนักพัฒนาระดับชุมชน ผู้ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวเพื่อทำการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนของตนเอง

3. ผลของการวิจัยจะเผยแพร่ให้กับชาวบ้านทุกคนที่เกี่ยวข้องด้วยภาษาของพวกเขาเอง ดังนั้นผลการวิจัยจะแพร่ออกไปกว้าง

โดยมีกระบวนการวิจัยสร้างจิตสำนึกที่เริ่มต้นกับกลุ่มกิจกรรมในระดับชุมชนพื้นฐาน และมุ่งไปสู่การรวมกลุ่มที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ที่มีลักษณะเป็นองค์การที่ปฏิบัติงานได้มากขึ้น ช่วยให้ชาวบ้านสามารถทำการวิเคราะห์วิจารณ์การปฏิบัติงานของกลุ่ม และทบทวนกระบวนการสร้างจิตสำนึกได้ ซึ่งสิ่งนี้แหละที่จะเป็นตัวกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการปฏิบัติงานพัฒนาเหล่านั้น⁸³⁰

จากกระบวนการศึกษาทั้ง 6 รูปแบบที่กล่าวมานี้ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญต่อการทำงานพัฒนา นอกจากนี้ กระบวนการศึกษายังเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เนื่องจากเป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาให้คนสมบูรณ์ได้ในทุกช่วงวัย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้คนคิดวิเคราะห์เป็น สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางดำเนินชีวิตที่เหมาะสมอย่างมีคุณธรรม ให้คนเป็นคนที่สมบูรณ์สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้กระบวนการศึกษายังเป็นตัวชี้วัดสำคัญที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างการทำงานสังคมแบบสงเคราะห์กับแบบพัฒนา กล่าวคือ การทำงานสังคมแบบสงเคราะห์นั้นมุ่งให้ความช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนในระยะสั้น เป็นการทำงานที่ตอบสนองต่อความจำเป็นเฉพาะหน้า ขณะที่การทำงานพัฒนาเป็นการทำงานที่วางรากฐานในเรื่องการดำเนินชีวิต การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของตนด้วยความคิดและการปฏิบัติของตนเป็นหลักหรือการพึ่งตนเองที่สำคัญกระบวนการศึกษาของสคทพ. นั้นยังได้สร้างรูปแบบใหม่ให้กับการศึกษาของคาทอลิกกล่าวคือ เป็นการศึกษาที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน ไม่ได้จำกัดวัยของผู้เรียน และยังเป็นกระบวนการศึกษาที่เน้นความต่อเนื่องตลอดชีวิตด้วย

กระบวนการทำงานพัฒนาคนทั้งครบ เป็นกระบวนการทำงานที่ยอมรับองค์ความรู้อื่นๆ ภายนอกจากหลักความเชื่อทางศาสนาของคาทอลิกทั้งที่เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นวิชาการ เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาวัฒนธรรม และองค์ความรู้ของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนที่มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ในอดีตที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งสืบต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน อาจเรียกได้ว่าเป็น ภูมิปัญญาหรือมรดกของชุมชนหรือของท้องถิ่น องค์ความรู้เหล่านี้จำเป็นอย่างมากในการทำงานพัฒนาคนทั้งครบ เพื่อให้การพัฒนาที่

⁸³⁰ INODEP. *Conscientizing Research : A Methodological Guide* แปลโดย การวิจัยแบบสร้างจิตสำนึกสรุปจาก กองเอกสารและวิจัย สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (1983) (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

เกิดขึ้นเป็นไปอย่างกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตจริงของผู้คนและสถานการณ์ที่เป็นจริงนอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการที่ได้เสนอวิธีการทำงานแบบใหม่ 5 รูปแบบ ดังนี้

ก. การทำงานแบบล่างขึ้นบน ได้แก่ การเรียนรู้ รับฟัง และเคารพความคิดเห็นและความต้องการของชาวบ้านมาเป็นตัวตั้งต้นการพัฒนาแทนการเสนอแนวคิดหรือกิจกรรมการพัฒนาให้ชาวบ้านจากนักพัฒนาหรือองค์กรให้ทุน

ข. การทำงานแบบองค์รวม ในกระบวนการทำงานพัฒนานั้น ไม่ว่าจะเริ่มต้นจากปัญหาในด้านใด เช่น เศรษฐกิจ ก็ต้องให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวบ้านและชุมชนด้วย

ค. การทำงานด้วยมุมมองด้านบวก (positive approach) เป็นกระบวนการที่ค้นหาศักยภาพพลัง หรือข้อดีที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งนักพัฒนาต้องเข้าไปค้นหาแทนการมีมุมมองแบบเดิมที่คิดว่ามีแต่ปัญหาหรือวิกฤติ หรือมองว่านักพัฒนาเป็นผู้มีความเหนือกว่า⁸³¹

ง. การทำงานพัฒนานั้นต้องมีทั้งการปฏิบัติ การประเมินผล เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีและเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสคทพ. เรียกกระบวนการนี้ว่า การกระทำ-การไตร่ตรอง-การกระทำ(action-reflection-action)

จ. การทำงานพัฒนาไม่มีรูปแบบที่ตายตัว คงที่ หรือแบบสำเร็จรูป (template/blueprint) เหมือนงานสงเคราะห์ช่วยเหลือที่ได้รับแบบอย่างจากการทำงานด้านสังคมของคณะนักบวชต่างๆ ในยุโรป ซึ่งเป็นลักษณะเด่นชัดของการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก่อนสภาสังคายนาชาติกันครั้งที่ 2 แต่การพัฒนาคนทั้งครบเป็นการค้นหาวิธีการ กระบวนการทำงานที่เกิดจากขบคิดถึงความหมาย ความต้องการ และเป้าหมายของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นนั้นตอบสนองและเป็นของคนในชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง

นอกจากนี้การพัฒนาคอนทั้งครบฯ ยังเรียกร้องและต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกๆ กระบวนการทำงาน โดยเริ่มตั้งแต่การคิดวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจตนเองทั้งในด้านของศักยภาพและปัญหาที่เกิดขึ้น ความพยายามที่จะคิดแก้ไขปัญหาทั้งจากภายในชุมชนและการติดต่อประสานขอความช่วยเหลือสนับสนุนจากภายนอก การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการทำงานพัฒนาจะช่วยปรับเปลี่ยนและสร้างความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างหน่วยงานพัฒนากับชุมชน จากแต่เดิมที่

⁸³¹สามารถดูรายละเอียดของวิธีการทำงานแบบนี้ได้ใน กาญจนา แก้วเทพ, เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. (กรุงเทพฯ: MILD PUBLISHING, 2538), หน้า 36-38.

เป็นความสัมพันธ์ในเชิงให้และรับที่มีลักษณะของความเมตตา และความไม่เท่าเทียมระหว่างกันแฝงอยู่ เพราะจะมีฝ่ายหนึ่งที่อยู่ในสถานะที่สูงกว่าอยู่เสมอ เช่น การเป็นแหล่งทุนหรือแหล่งข้อมูลที่มีอำนาจ ค่อยๆปรับมาสู่ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเท่าเทียมกันมากขึ้น เช่น การศึกษาสำรวจ เก็บข้อมูลเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะทำให้ทั้งสองฝ่ายต่างมีโอกาสที่จะได้ทำความเข้าใจและรู้จักกันอย่างถ่องแท้มากขึ้น เพื่อจะให้การพัฒนาที่จะเกิดขึ้นนั้นเป็นการพัฒนาคนทั้งครบอย่างแท้จริง คือ เป็นการพัฒนาในด้านความเป็นอยู่ จิตสำนึก และจิตใจของคนในชุมชนและบุคลากรในหน่วยงานพัฒนาไปพร้อมๆกัน รวมถึงยังเป็นการป้องกันความขัดแย้งหรือลดความหวาดระแวงระหว่างคนต่างศาสนาต่างความเชื่ออีกด้วย

โดยภาพรวมแล้วการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาชาติกันครั้งที่ 2 เป็นการขยายแนวคิดความเข้าใจ ความหมาย และขอบเขตในการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรสากลที่ดำเนินงานมาตั้งแต่อดีต กล่าวคือ จากแนวคิดให้ความช่วยเหลือในรูปแบบของการสงเคราะห์ต่างๆ เช่น การให้ทาน การจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่ยากจน การรักษาพยาบาลแก่ผู้ที่ยากไร้ และการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ ซึ่งเป็นการบรรเทาทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนอย่างเฉพาหน้าและมีผลในระยะเวลายันสั้น มาเป็นการพัฒนาที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างให้คนเป็นคนอย่างสมบูรณ์ เพื่อให้เขาสามารถที่จะดำรงชีวิตได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งการขยายแนวคิดและความหมายของการทำงานด้านสังคมนี้ไม่ได้หมายถึง "การล้มเลิกการทำงานสังคมในรูปแบบสงเคราะห์ แต่เป็นการเสริมต่อให้ผลของการทำงานสงเคราะห์นั้นดำรงอยู่ต่อเนื่องยาวนานโดยอาศัยการพัฒนา"⁸³² ด้วยเหตุนี้การสงเคราะห์และการพัฒนาจึงเป็นงานที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน มีความต่อเนื่อง และดำเนินมาเคียงคู่กันอยู่เสมอในการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลและพระศาสนจักรคาทอลิกไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁸³² สัมภาษณ์บทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต, อดีตเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 28 กุมภาพันธ์ 2555.

บทที่ 6

ปัญญาชนคาทอลิกไทยกับการพัฒนาสังคมหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

บทบาทของปัญญาชนคาทอลิกไทยในกระบวนการพัฒนามนุษย์และสังคม

การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปัญญาชนคาทอลิกไทยนี้ มีที่มาจากการสังเคราะห์สิ่งพิมพ์ต่างๆของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เช่น วารสารสังคมพัฒนา รายงานการประชุม รายงานการสัมมนา หนังสือ และการสัมภาษณ์ ภายใต้กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เรื่องปัญญาชนคาทอลิกไทยที่ได้นำเสนอในบทที่ 2 ซึ่งมาจากการผสมผสานระหว่าง 3 แนวคิด ได้แก่ 1) แนวคิดปัญญาชนจากนักคิดต่างประเทศ ได้แก่ ปัญญาชนอินทรีย์ หรือปัญญาชนชาวบ้าน (Organic Intellectual) ของอันโตนิโอ กรัมสกี และ Fyvel²) แนวคิดปัญญาชนของนักวิชาการไทย และ 3) แนวคิดประกาศกของศาสนาคาทอลิก

ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แนวคิดปัญญาชนของกรัมสกีชี้ให้เห็นถึงที่มาของการเกิดปัญญาชน และประเภทของความคิดที่อยู่ในสังคม ซึ่งมีหลายระดับขึ้นอยู่กับความซับซ้อนและการจัดระบบ ตั้งแต่ระดับมากถึงระดับน้อย ได้แก่ ปรัชญา ศาสนา สามัญสำนึก และนิทานพื้นบ้าน แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของปัญญาชนในการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยการสร้างความคิด ซึ่งการสร้างความคิดนั้นมาจากการดำรงชีวิตประจำวันของปัญญาชนที่ไม่ได้แยกขาดออกจากกลุ่มหรือสังคมของตนทั้งจากการทำงานและความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของเขา กล่าวอีกอย่างได้ว่า ความคิดหรืออุดมการณ์ของปัญญาชนมาจากการปฏิบัติด้วยตัวของเขาเอง และยังเป็นการผสมผสานความคิดต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมและสานความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ เพื่อขับเคลื่อนและขยายความคิดที่มีประโยชน์ต่อคนส่วนมากอีกด้วย แนวคิดปัญญาชนของกรัมสกีสอดคล้องกับทัศนะของนักวิชาการไทย ทั้งในเรื่องบทบาทของปัญญาชนต่อสังคม และการเป็นผู้นำความคิดในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ เพียงแต่นักวิชาการไทยไม่ได้กล่าวถึงที่มาหรือเงื่อนไขในการเกิดปัญญาชนมากนัก ในขณะที่แนวคิดประกาศกของศาสนาคาทอลิกก็ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่สำคัญของปัญญาชนคาทอลิกคือ การอบรม ตักเตือนประชาชนโดยอาศัยคำสอนของศาสนา เพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมในแต่ละยุคสมัยโดยเฉพาะเรื่องของการประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความรักและยุติธรรมในสังคม

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเอากรอบแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์ถึงบทบาทและสถานภาพของปัญญาชนคาทอลิกไทย โดยจะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ระดับคือ 1) ปัจเจกบุคคล และ 2) ระดับกลุ่ม ดังนี้

1) **ปัญญาชนคาทอลิกไทยระดับปัจเจกบุคคล** จะขอนำเสนอเนื้อหาเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ประสบการณ์ชีวิต การเสนอแนวคิด และกิจกรรมโดยประเด็นประสบการณ์ชีวิต ในที่นี้จะมุ่งเน้นไปที่ เหตุผลหรือแรงจูงใจในการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคม ส่วนการเสนอแนวคิดจะเน้นทั้งหลักความ เชื่อทางศาสนาและความรู้ทางวิชาการ และกิจกรรมจะมุ่งเน้นให้เห็นการเชื่อมต่อการนำเสนอ แนวคิดของปัญญาชนคาทอลิกไทย

ปัญญาชนคาทอลิกไทยในระดับปัจเจกบุคคลนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะนำเสนอผ่านบุคคล 3 ท่าน ได้แก่ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ ประธานสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (2519-2549) 2) บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ (พ.ศ. 2518-2540) และ บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต เลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อ การพัฒนา (2526-2532) โดยมีเนื้อหาที่จะนำเสนอ ดังนี้

1.1 พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์

ก. ประสบการณ์ชีวิต

ประสบการณ์ชีวิตในที่นี้ หมายถึง ภูมิหลังทางการศึกษา การเข้าร่วมในการฝึกอบรม การ ประชุมและการสัมมนาต่างๆ ที่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจและแนวคิดในการทำงานพัฒนาของพระศาสน จักรคาทอลิกไทย โดยมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“...เราต้องย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์ในปี ค.ศ. 1965 นั่นคือ มีการสัมมนา อบรมบรรดาพระสังฆราช พระสงฆ์ นักบวชที่ย่องกงในชื่อว่า PISA ย่อมาจาก Priest Institute for Social Action ซึ่งจัดโดยคณะสงฆ์เยสุอิต เพื่อเตรียมต้อนรับและทำ ความเข้าใจเอกสารสำคัญจากสังคายนาวาติกันครั้งที่สอง นั่นคือ Gaudium et Spes ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่ เอกสารนี้เตือนให้พระศาสนจักรต้องสนใจ ให้ความสำคัญกับ ความเป็นจริงของสังคม ...ในการสัมมนานั้นเราได้เรียนและรับรู้ว่าจะพระศาสนจักร ต้องสนใจสังคม โดยหันไปอยู่เคียงข้างผู้ยากจน ผู้ที่ถูกเบียดเบียน ผู้ที่ถูกผลักให้ออกไป อยู่ชายขอบของสังคม ซึ่งวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ประชาชนเหล่านั้นมาสนใจ รวมตัวเพื่อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงมีการพูดถึงเรื่องสหกรณ์เครดิตยูเนียน ...เพราะจิตตารมณ์ ของสหกรณ์ก็เป็นจิตตารมณ์ที่เอามาจากพระวรสาร ซึ่งได้แก่ การสนใจ ห่วงใย แบ่งปัน

ซื่อสัตย์ต่อกันและกัน คุณธรรมเหล่านี้ล้วนมีอยู่ในหลักธรรมทางศาสนาของเรา เมื่อเรารู้มาแล้วเราก็เริ่มปฏิบัติในช่วงปี 1965-1970”⁸³³

“...เราหันมาสนใจงานพัฒนามนุษย์ก็เพราะอาศัยแรงคล้อยใจของคำสั่งสอนในศาสนา ศาสนามีวัตถุประสงค์จะนำมนุษย์ให้เป็นอิสระเสรีอันแท้จริง เพื่อบรรลุถึงซึ่งความดีบริบูรณ์ และการพัฒนาในความหมายที่แท้จริง ก็มีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้มนุษย์แต่ละคนและมนุษย์ทุกคนได้อยู่กินดีสมศักดิ์ศรี และอยู่ด้วยกันในสังคม แบบมนุษย์สังคมที่มีความเป็นธรรมและความเพียบพร้อมไปด้วยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในฐานะที่เป็นพี่น้องร่วมชาติมนุษยเดียวกัน เห็นได้ว่าทั้งศาสนาและงานพัฒนา ในความหมายที่แท้จริง ต่างก็มุ่งช่วยเหลือมนุษย์”⁸³⁴

“ทำเพราะใจรัก ทำเพราะรักเพื่อนมนุษย์ เพื่อกระตุ้นและชักจูงใจให้ประชาชนของเราสนใจซึ่งกันและกัน และเพื่อให้ประชาชนรู้ถึงความดีส่วนรวมและเข้าใจความดีส่วนรวมจนถึงกับเสียสละบางอย่างบางส่วนเพื่อความดีส่วนรวมได้ และเหตุจูงใจนี้มาจากศาสนา สำหรับคาทอลิก เหตุใหญ่ที่จูงใจให้ทำงานด้านนี้คือ

1. เราเป็นลูกของพระเจ้าองค์เดียวกัน เพราะฉะนั้นเราทุกคนเป็นพี่น้องกัน จึงต้องช่วยเหลือกันแบบมนุษย์ คือ ช่วยเหลือด้วยความรัก
2. เรามีความเลื่อมใสในพระคริสตเจ้า และต้องร่วมมือกับพระคริสตเจ้าในการไถ่กู้มนุษย์ พระองค์ทรงมอบให้เราทำต่อไป
3. เราเป็นลูกของพระเจ้า จึงต้องมีส่วนร่วมในการสร้างโลกให้น่าอยู่ ให้สมกับเป็นโลกที่ลูกพระเจ้าควรอยู่ และอยู่ด้วยกันแบบพี่น้อง”⁸³⁵

⁸³³ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “ประวัติศาสตร์การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต,” ใน คู่มือ “การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต” สำนักเลขาธิการ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา (คพน.) (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูน พับลิชซิ่ง จำกัด, 2545),

หน้า 1-15.

⁸³⁴ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529), หน้า 71.

⁸³⁵ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529), หน้า 77-82.

ข. การเสนอความคิดให้แก่สภทพ. จะอยู่ในรูปแบบทั้งการอธิบายขยายความหลักความเชื่อในการพัฒนาทางศาสนาคาทอลิกให้ชัดเจนเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น การวิเคราะห์สังคม และการให้บทเรียนและข้อเสนอแนะ แบ่งได้เป็นทั้งหลักความเชื่อทางศาสนา หรือ เทววิทยา และความรู้วิชาการใหม่ โดยมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

1) หลักความเชื่อ ข้อคำสอน หรือเทววิทยาของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

1.1 ที่มาและแนวคิดสำคัญของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

“...สาเหตุของการสังคายนาครั้งนี้คือ ความล้มเหลวของศาสนจักรที่ไม่สามารถทำหน้าที่ต่อโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ช่วงการเตรียมการสังคายนาเป็นเวลาที่ยุโรปได้ฟื้นตัวขึ้นมาอีกครั้ง ได้มีการเชิญนักเทววิทยาเป็นจำนวนมาก เพื่อนำเทววิทยามาศึกษาใหม่เพื่อหาความหมายที่แท้จริงมาทบทวนดูว่าในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา พระเยซู พระจิตไม่เคยทิ้งโลก ดังนั้นคริสตชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับโลก ต้องสนใจการเมือง แต่ไม่เล่นการเมือง ศาสนาและการเมืองต้องเกี่ยวพันกันและหน้าที่ที่แท้จริงของผู้ปกครอง คือ ผู้รับใช้

....วาติกันที่ 2 เป็นจุดเปลี่ยนทางเทววิทยาที่สำคัญที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คือ ก่อนสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มีความเข้าใจผิดในเรื่องความเชื่ออยู่ 3 เรื่องคือ เรื่องพระเจ้า โลก มนุษย์ หนึ่งความเชื่อเรื่องพระเจ้า เรามีความเชื่อว่า เราต้องไปแพร่ธรรมเพื่อให้คนต่างศาสนาเข้ามาเข้าศาสนาโดยการล้างบาป เราเข้าใจ City of God ว่า นอกพระศาสนจักรไม่มีความรอด และแต่เดิมเข้าใจว่า พระเป็นเจ้าต้องมีหนึ่งเดียว มีความหวังไม่ยอมให้มีพระเจ้า สอง ความเข้าใจเรื่องโลกกับศาสนา เป็นไปในลักษณะที่แยกขาดออกจากกัน โลกเป็นสิ่งชั่วร้าย ไม่เป็นจริง และความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์ เป็นแบบต่างคนต่างอยู่ แต่ละคนมุ่งเรื่องวิญญาณเพื่อที่จะให้ตัวเองรอด ไม่จำเป็นต้องมีความหวังใฝ่ หรือมีความรับผิดชอบแก่กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนนอกศาสนา แต่หลังจากวาติกันที่สองเปลี่ยนความคิดมาเป็นเรื่องคนต่างศาสนาแทน และมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้วย”⁸³⁶

“...จากสังคายนาวาติกันครั้งที่สอง ต้องหยุดคิดทบทวนถึงธรรมชาติที่แท้จริงของพระศาสนจักร และกำหนดพันธกิจใหม่ขึ้นมา และในปัจจุบันช่วงเวลาของการเข้าสู่ศตวรรษใหม่ มีการประชุมสภาพระสังฆราชในทวีปต่างๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการ

⁸³⁶ สัมภาษณ์ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, พระสังฆราชกิตติคุณ สังฆมณฑลอุบลราชธานี, 7 กันยายน 2552.

ประชุมในทวีปเอเชีย ที่พระศาสนจักรเอเชียได้ข้อสรุปว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะต้องทำงานประกาศข่าวดีแนวใหม่ นั่นคือ การประกาศพระวรสารที่ไม่ใช่การพูด (ใช้วาจา) แต่มากกว่านั้นคือ ต้องประกาศข่าวดีด้วยการกระทำและดำเนินชีวิตเป็นประจักษ์พยานเต็มไปด้วยความสุภาพอ่อนตน และรับใช้เพื่อนมนุษย์ด้วยความเมตตา กรุณา..และเพื่อที่จะให้ความปรารถนาของพระสังฆราชแห่งเอเชีย บรรลุผลพระศาสนจักรจำต้องไม่เกรงกลัว และการอ่านสัญญาแห่งกาลเวลา และนี่เป็นจุดสำคัญที่พระศาสนจักรต้องการจิตตารมณ์แห่งการปล่อยวางตนเอง (Kenosis)”⁸³⁷

1.2. เทววิทยาเรื่องพระศาสนจักรมีเนื้อหา ดังนี้

“คำสอนเรื่องศาสนจักรของวาติกันครั้งที่สองได้ให้นิยามว่า ศาสนจักรคือชุมชนที่มีความเชื่อในพระเยซูเจ้า และมีการจัดระเบียบตามคุณค่าที่พระองค์ทรงสอนไว้ คือ คุณค่าแห่งพระวรสาร โดยมีกลุ่มที่เราเรียกว่า กลุ่มสังฆภาพ กลุ่มอัครสาวก เพื่อดูแลเลี้ยงดู ปกครองกลุ่มชนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน การดูแลปกครองมีความหมายถึง การรับใช้ ผู้คนที่เราดูแลอยู่ เรื่องพระศาสนจักรในโลกปัจจุบัน หรือโลกสมัยใหม่ พระศาสนจักรต้องอยู่ในโลก ต้องเผชิญกับความเป็นจริงของโลก ความเป็นจริงที่เห็นชัดคือ คุณค่าความดีงามในศาสนาต่างๆ พระศาสนจักรต้องร่วมในความยินดี ความหวัง และความทุกข์กับโลก และหาทางทำให้โลกมีสภาพที่ดีกว่าเดิม วาติกันที่สองแก้ความเข้าใจผิดของศาสนจักรด้วยการรื้อฟื้นคุณค่าแห่งพระวรสาร เพื่อค้นหาว่า พระเยซูทรงสอนอะไรในเรื่องสังคม พบว่าในหนังสือกิจการอัครสาวก บทที่ 4 ได้กล่าวถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พุดถึงความรักกัน ซึ่งเป็นหลักฐานและร่องรอยของการเริ่มต้นการพัฒนา... เทววิทยาที่สำคัญในสังคายนาวาติกันที่ 2 ที่สำคัญประการหนึ่งคือ Incarnation คือ การรับเอากาย มีเนื้อหนัง ทำให้นกบุญเปาโล อธิบายให้เราได้รับรู้ถึงความรักของพระเจ้า โดยการเข้าร่วมประสบการณ์กับมนุษย์ที่เป็นคนบาป...”⁸³⁸

⁸³⁷ มีสซังโรมันคาทอลิกอุบลราชธานี, คำสอนทางสังคม ตามพระคัมภีร์ของพระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม ออฟเซ็ท, 2001), หน้า 86.

⁸³⁸ สัมภาษณ์ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, พระสังฆราชกิตติคุณ สังฆมณฑลอุบลราชธานี, 7 กันยายน 2552.

1.3 เทววิทยาเรื่องรหัสธรรมปัสกา (Paschal Mystery) หรือการไถ่กู้ (Redemption) โดยพระสังฆราชบุญเลื่อนได้อธิบายขยายความเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น ดังนี้

“...ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่มีทางใดอื่นที่เป็นทางแห่งการพัฒนาที่แท้จริง ทางแห่งการไถ่ และปลดปล่อยที่แท้ นอกจากทางนี้ทางเดียวคือ การไถ่กู้มนุษย์โดยพระคริสต์ ชั้นแรก จะต้องมีการ "สละตัวเอง" ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนา และช่วยให้รอดพ้น มันหมายความว่า จะต้องปลดเปลื้องทุกสิ่งที่ไม่เป็นที่ต้องการหรือ สิ่งกีดขวางต่อการเข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง จะต้องเป็นการปลดเปลื้องตัวเองจาก ค่านิยมด้านเกียรติยศ ชื่อเสียง ความเป็นเจ้าเป็นนาย ความเห็นแก่ตัว ความใจแคบ ความสันโดษ และอื่นๆ

ต้องมีการ "จุดใจ" ซึ่งหมายความว่า พระศาสนจักรต้องเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนที่พระศาสนจักรรับใช้อยู่ ต้องเป็นหนึ่งเดียวกับประชาชน ถูตามวัฒนธรรมของประชาชน และมีชีวิตร่วมทุกชั่วร่วมสุขกับประชาชนด้วย การพัฒนามาจากภายใน รวมความถึงความจำเป็นที่จะต้องรับทราบและความตาย สิ่งนี้จะทำให้เรากล้าหาญที่จะเผชิญกับปัญหาและความขัดแย้ง ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่เราที่ไม่มีส่วนในการพัฒนาสังคม นี่เป็นการยืนยันคำพูดที่ว่า "การปลดปล่อยและช่วยให้รอดพ้นนั้น จำเป็นต้องประกอบด้วยกิจกรรมและการทรมาน

และท้ายที่สุดจะต้องมีการคืนชีพ ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนจิตเปลี่ยนแปลงใจ มีชีวิตใหม่ เป็นชีวิตที่อยู่กับคนอื่น และเพื่อผู้อื่นสิ่งนี้จะทำให้พระศาสนจักรมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อความยุติธรรม มีภาพพจน์ที่กว้างต่อมนุษยชาติ และที่สำคัญที่สุดคือ มีความกล้าหาญที่จะเป็นพยาน ยืนยันถึงพระคริสต์ ผู้ซึ่งทรงเป็นแก่นของการเป็นคริสตชน ข้าพเจ้ามั่นใจอย่างแน่นอนว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่โลกกำลังต้องการจากเรา การพัฒนาจากภายใน ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงชีวิตของเราและวิถีการดำเนินชีวิตของเราให้เหมือนกับพระคริสต์⁸³⁹

⁸³⁹ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั้นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529), หน้า 58-60.

1.4 เทววิทยาเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“พระเยซูเจ้าได้เทศน์สอนเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยความรัก อันจะนำไปสู่ความเป็นปึกแผ่น ซึ่งแต่ก่อนเราใช้คำว่า Unity สมัยนี้เราใช้คำว่า Solidarity ความเป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียวกัน ในภาษาศาสนาเราใช้คำว่า Communion หมายถึงการร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน หลายฝักหลายฝ่ายซึ่งแตกต่างกัน แต่ยังรวมกันเป็นหนึ่งเดียวกัน นักบุญเปาโลได้ใช้คำเปรียบเทียบในเรื่องพระกายทิพย์ว่าคริสตชนในฐานะที่เป็นศิษย์ของพระเยซูเจ้า ต้องรักใคร่สมัครสมานเป็นหนึ่งเดียวกัน เหมือนกับว่าร่างกายมนุษย์ที่ประกอบด้วยอวัยวะต่างๆ”⁸⁴⁰

1.5 ความคิดเรื่องการไตร่ตรองทางเทววิทยามีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“การไตร่ตรองทางเทววิทยา (Theological Reflection) คือ การไตร่ตรองความเป็นไปต่างๆในชีวิตของเรา จากมิติศาสนา มิติแห่งความเชื่อของเราว่าเหตุการณ์ความเป็นไปในชีวิตของเราในโลกนี้ มันเป็นสัญญาณแห่งกาลเวลาที่พระเจ้าได้ส่งมาให้แก่เรา เพื่อสอนเรา หรือเพื่อเตือนสติเราในเรื่องอะไรบางอย่าง ซึ่งสำหรับพวกเราที่ทำงานพัฒนาสังคมก็หมายถึง มนุษย์ สังคมและสิ่งต่างๆ ทั้งหลาย เราควรจะต้องมีหลักยึดประการใดบ้าง ซึ่งหลักยึดนี้ มีใช้เนื่องมาจากผลประโยชน์ แต่ว่าเนื่องมาจากความรัก”⁸⁴¹

“...สำหรับเราการพิจารณาไตร่ตรอง (Reflection) มีความหมายกว้างและลึกกว่าคนทั่วๆ ไปเขาใช้กันอยู่ มีใช้เป็นเพียงการประเมินผล (Evaluation) และทบทวนดูว่ากิจกรรมในงานโครงการที่ได้ทำไปแล้ว มีปัญหา-อุปสรรคอย่างไร เพื่อที่จะได้วางแผนงานต่อไปเท่านั้น แต่ในความหมายของเรานี้ การพิจารณาไตร่ตรอง (Reflection) ต้องการปัญญา สมาธิ (Contemplation) เพื่อช่วยเราให้สามารถมีใจสงบถึงขั้นการรำพึงภาวนาได้ (Contemplation= Deep Reflection)...ในการทำงานพัฒนานี้จะต้องให้มีความสมดุล (Harmony) คือในส่วนของกิจกรรม (Action) การพิจารณาไตร่ตรอง (Reflection) และการภาวนา (Prayer) ตัวอย่างเช่น...ในงานพระศาสนจักร งาน

⁸⁴⁰ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, รายงานการสัมมนา "ช่วยเหลือเกื้อกูลหนทางสู่ความเป็นปึกแผ่น" เสนอที่ศูนย์คณะพระมหาไถ่ พัทยา เนื่องในโอกาสการประชุมสภากรรมการสามัญประจำปี 2533, 27-28 สิงหาคม 2533, หน้า 29.

⁸⁴¹ มิสซังโรมันคาทอลิกอุบลราชธานี, คำสอนทางสังคม ตามพระคัมภีร์ของพระสังฆราช มีคาเอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม ออฟเซ็ท, 2001), หน้า 25.

ส่งเสริม ปกป้อง วัฒนธรรม ก็เป็นส่วนหนึ่งของงานพัฒนา ซึ่งเป็นการเสริมกันและกันให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น”⁸⁴²

1.6 ความหมายเรื่อง “การพัฒนา” มีการอธิบายเนื้อหา ดังนี้

“การพัฒนาที่แท้คือ การทำให้คนรู้จักใช้ความสามารถทุกอย่างที่ตนมี ปรับปรุงตนให้ดีขึ้น สุภาษิตจีนว่า “สอนคนให้รู้จักจับปลากิน ดีกว่าได้ปลาเขากิน” และยังต้องให้คนร่วมมือกับเพื่อนในชุมชนของตนเพื่อให้ชุมชนของตนดีขึ้น มนุษย์จะครบครันได้ก็อยู่ในสังคม ในการนี้ต้องทำแบบมนุษย์ โดยรักษาเกียรติมนุษย์ คือ ทำโดยรู้เรื่อง อาศัยการอบรม ศึกษา และโดยอิสระเต็มใจ ไม่ใช่บังคับลงมาจากเบื้องบน ฉะนั้น เมื่อมนุษย์รู้จักคิดและรู้จักทำ ทั้งรู้จักร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ก็เป็นอันว่า มนุษย์นั้น สังคมนั้น กำลังพัฒนาไปบนรากฐาน และตามแนวการพัฒนาอันถูกต้องแท้จริงแล้ว การพัฒนาแบบนี้ยาก และกินเวลานาน ไม่มีผลรวดเร็วทันตาเห็น แต่เป็นการพัฒนาที่ถูกต้องแน่นอนและเลี้ยงผลไกล ทำ “คน” ให้เป็นคนสมเกียรติ เป็นนายของสิ่งสร้างทั้งหลาย และมีชีวิตสมเป็นบุตรพระเจ้า”⁸⁴³

“...จุดสำคัญการพัฒนา คือ มนุษย์ และมนุษย์นี้เป็นผู้มีชีวิตอันสลับซับซ้อน หากเราไม่มองให้ทั่ว ดูให้รอบ ก็อาจขาดตกบกพร่องได้ แต่ถ้าเราไม่ยอมแก้ไขข้อที่ขาดตกบกพร่องแล้วไซ้ สิ่งที่เราทำไปเพื่อการพัฒนา ก็อาจจะได้ผลไขว้เขว กลายเป็นการทำร้ายหรือทำลายไปก็ได้ ทั้งๆที่เราได้มีเจตนาเป็นเช่นนั้น ถ้าเรายอมรับว่า ศาสนาเป็นพลังที่ช่วยให้มนุษย์ถึงความดีบริบูรณ์ และถ้าเรายอมรับอีกว่า การพัฒนาก็คือ การช่วยมนุษย์ (รวมทั้งตัวเราเองด้วย) ให้ถึงความดีบริบูรณ์ เช่นนี้แล้ว ก็ไม่เป็นการยากที่จะสรุปว่า ศาสนาควรจะเป็นพลังในการพัฒนามนุษย์ ศาสนากับการพัฒนา (ที่ถูกต้องแท้จริง) ต้องไปด้วยกัน”⁸⁴⁴

⁸⁴² คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคม แผนกยุติธรรมและสันติ และแผนกพัฒนาสังคม, อยู่กับปวงประชา (ม.ป.ท.: ,ม.ป.พ., 2553), หน้า 47-48.

⁸⁴³ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์พระเจ้าข้าแด่บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพฯมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์. 2529), หน้า 15-16.

⁸⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68-69.

" มนุษย์ - ประชาชนนั้นแหละเป็นจุดสำคัญ เป็นศูนย์ของงานพัฒนา มิใช่วัตถุเงินทองใดๆ ทั้งสิ้น เพราะวัตถุเงินทองนั้นทำให้เราหลงได้ง่าย ทำให้เราเสื่อมได้ง่าย

มนุษย์ - ประชาชน ต้องเป็นผู้พัฒนาเอง มิใช่เราไปพัฒนาให้เขา

มนุษย์ - ประชาชน ต้องเป็นผู้รู้สึกภูมิใจศักดิ์ศรีของตนเอง

มนุษย์ - ประชาชนนั้นเองต้องเป็นผู้ลุกขึ้นและบุกเบิกพื้นผิวก้าวไปสู่ความดี
บริบูรณ์

ฝ่ายเราที่เรียกว่าเป็นนักพัฒนา ที่เป็นผู้นำทางศาสนา เราเป็นเพียงเพื่อนที่อยู่เคียงข้างประชาชนเหล่านี้ เพื่อที่จะได้ลุถึงความดี บริบูรณ์ด้วยกัน เพราะเราที่ต้องการพัฒนาด้วยเช่นกัน เรานักศาสนาก็จะไม่หวังใยนักว่า สมัยนี้คนเสื่อมประชาชนเสื่อมเพราะห่างไกลศาสนา แต่ผมขอกล่าวว่า ศาสนาจะเสื่อมก็เพราะห่างไกลประชาชน⁸⁴⁵

1.7 การเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“สังคายนาวาทีกันครั้งที่สอง ได้เสนอแนะวิธีเข้าหาทางเทวศาสตร์ใหม่ๆ หลายวิธี วิธีการเหล่านี้หลายวิธีแม้จะเป็น "อุดมคติ" มากกว่า ยังไม่อาจเป็นแนวทางสำหรับการกระทำได้ และจะทำให้เกิดความวุ่นวายมากขึ้น กล่าวคือ ระหว่างผู้ที่ต้องการเอาทฤษฎีเหล่านี้ลงปฏิบัติอย่างจริงจังกับผู้ที่ไม่ยอมทำเลย สิ่งหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์นี้แย่ลงก็คือ ผู้ใหญ่ในพระศาสนจักรเป็นจำนวนมากยังกลัวความคิดใหม่ๆ เหล่านี้ และยังเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองด้วยแล้ว ก็ยิ่งกลัวหนักเข้าไปอีก นอกจากนี้พระศาสนจักรถูกประณามว่า เข้ากับพวกที่บีบคั้นคนจนว่าใช้ระบบ "เจ้าพ่อ" ส่งเสริมการ "กลับใจ" ส่วนตัว แต่ไม่เปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ประกาศเรื่อง "ความรัก" แต่ไม่ทำอะไรเพื่อทำให้เกิดความอยู่ดีธรรมขึ้น”⁸⁴⁶

“คาทอลิกมีหน้าที่ทางการเมือง ในรูปแบบ Incarnation คือ การร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเพื่อนมนุษย์ การต่อสู้กับความไม่เป็นธรรม ศาสนากับการเมืองต้องร่วมเดินทางไปด้วยกัน ให้เหมือนกับคู่แต่งงาน (complementary) คอยเติมเต็มและ

⁸⁴⁵ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์พระเจ้าข้าวมืดคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพฯมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์. 2529), หน้า75-76.

⁸⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55-56.

ช่วยเหลือกันบนความแตกต่างของทั้งสอง พระศาสนจักรมีหน้าที่ให้หลักศีลธรรม เพื่อเป็นสำนึก และมโนธรรมให้แก่มนุษย์และการเมือง...⁸⁴⁷

“...พระศาสนจักรต้องพยายามปลุกจิตสำนึกแห่งเมตตาธรรม และการบริการ เพื่อความดีส่วนรวม ทั้งยังสนับสนุนให้เชื่อในธรรมชาติแท้จริงของชีวิตการเมือง คือ การเมืองมีไว้เพื่อความดีส่วนรวม เพื่อระเบียบ และความสงบสุขของบ้านเมือง คาถาทอลิกยอมว่าศาสนาและการเมืองต่างก็มีบทบาทต่างกัน เปรียบได้เหมือนเหรียญที่มี 2 ด้าน แต่ต่างทำงานเพื่อความดีและความสมบูรณ์ของมนุษย์ และสังคมมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของเหรียญทั้งสองด้าน ที่เรียกว่าฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม มนุษย์จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน การเมืองมีบทบาททำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่าง มีสุขมีศักดิ์ศรี ศาสนาก็มีบทบาทหน้าที่จะฝึกฝนอบรมให้มนุษย์แต่ละคนมีมโนธรรมที่เที่ยงตรงแบบมนุษย์

ศาสนามีบทบาทหน้าที่ปลุกฝังและส่งเสริมจิตตารมณ์สมกับความเป็นมนุษย์ (Human Spirit) มนุษย์ควรจะต้องมีจิตตารมณ์สมเป็นมนุษย์ เป็นพลเมืองที่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ที่จะบริการ และรับใช้สังคมให้เจริญก้าวหน้า มีความสุขในส่วนรวม ศาสนายังต้องมีบทบาทอบรมให้พลเมืองรับฟังและเคารพในทฤษฎีและความเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกัน ทั้งนี้โดยไม่ทำให้ความดีส่วนรวม ศาสนายังต้องมีบทบาทอบรมให้พลเมืองรับฟังและเคารพในทฤษฎีและความเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกัน ทั้งนี้โดยไม่ทำให้ความดีส่วนรวมต้องเสียไป อย่างไรก็ตาม ศาสนาและการเมืองแม้ว่ามีบทบาทต่างกันแต่ต้องสนับสนุนซึ่งกันและกัน ที่ขอย้ำข้อนี้เพราะเราต้องยอมรับว่า แม้แต่ผู้นำศาสนาเองก็มีความคิดเห็นต่างกัน นั่นก็คือบอกว่า ศาสนาไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ศาสนาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งตามบทบาทหน้าที่ของศาสนานั้นคือ อบรมให้เกิดมโนธรรมและต้องมีการสนับสนุนความยุติธรรมในสังคม นั่นคือ การส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์...ฉะนั้นคริสตชนจึงต้องตื่นตัวในด้านการเมือง เพื่อให้คุณค่าที่ดีที่เราเรียกว่า คุณค่าแห่งพระวรสารเข้าไปอยู่ในระบบการเมืองของเรา ด้วย”⁸⁴⁸

⁸⁴⁷ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์พระเจ้าสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์. 2529), หน้า 62.

⁸⁴⁸ มิสซังโรมันคาทอลิกอุบลราชธานี, คำสอนทางสังคม ตามพระคัมภีร์ของพระเจ้าสังฆราช มีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม ออฟเซ็ท, 2001), หน้า 41-46 และ 54.

2) ความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่และความคิดเห็นอื่นๆ

ความรู้ทางวิชาการดังกล่าวนี้จะเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงานพัฒนาของสภาคทอликแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาทั้งในส่วนสำนักเลขาธิการ และศูนย์สังคมพัฒนา โดยมีเนื้อหา ดังนี้

2.1 กระบวนการศึกษาการปลุกจิตสำนึกและการวิเคราะห์สังคม เป็นวิธีการศึกษาอบรมที่สททพ. เห็นว่าเหมาะสมในการพัฒนาคน เนื่องด้วยเหตุผลดังนี้

"...การศึกษาอบรมแบบมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์นั้น ทำได้โดยการปลุกจิตสำนึกของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทำให้เห็นปัญหาของตัวเอง ของเพื่อนมนุษย์คนอื่น ของชุมชน และของสังคมโดยรวม และเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการแก้ปัญหาของตนเอง ของเพื่อนมนุษย์ ของชุมชน และของสังคมนั้นๆ ให้มีเสรีภาพอย่างแท้จริง... สำหรับคริสตชนเสรีภาพที่แท้จริงคือ การหลุดพ้น เป็นต้น การหลุดพ้นจากบาป ทั้งบาปส่วนตัว และบาปสังคม อันได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรมที่อยู่ติธรรม...ความหมายที่แท้จริงของการปลุกจิตสำนึกคือการปลุกจิตสำนึกมิใช่การทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่เป็นการให้ประชาชนของเรามีสายตายาว และทำให้เขามีความสำนึก เข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบ สร้างสรรค์ความดีส่วนรวมด้วยใจรัก และด้วยความสมัครใจ"⁸⁴⁹

"...เมื่อพิจารณาถึงนโยบายเชิงปฏิบัติในการฝึกอบรมของสภาฯ ในปัจจุบัน เรานั่นกลุ่มผู้นำซึ่งเป็นการถูกต้อง แต่ไม่ใช่หยุดอยู่เพียงแค่นั้น เพราะเป้าหมายสุดท้ายของเราคือ ประชาชนคนธรรมดาทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ถูกกดขี่และถูกเอารัดเอาเปรียบทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นคนยากจน"⁸⁵⁰

"พระศาสนจักรวิเคราะห์เห็นปัญหาความยากจนมาเข้ากับการใช้พระคัมภีร์ เราใช้กลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน และการจัดองค์กรของชุมชน (Community Organization) ใช้เครื่องมือแบบ Marxism อยู่ แต่เราก็ตระหนักว่าเป็นอเทวนิยม เน้นการวิเคราะห์สังคม วัฒนธรรม เป็นการวิพากษ์สังคม โดยดูว่าอำนาจต่างๆ ของสังคมมา

⁸⁴⁹ มิสซังโรมันคาทอลิกอุบลราชธานี, คำสอนทางสังคม ตามพระคัมภีร์ของพระสังฆราช มีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม ออฟเซ็ท, 2001), หน้า 80-81.

⁸⁵⁰ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, "การฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาคนทั้งครบ." วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526): 35-36.

เชื่อมต่อยังไง จะได้สร้างวิถีชีวิตของคน ตัวอย่างคือความรู้สมัยใหม่ (Modernism) คือ การปฏิเสธรพะ เพราะคนเริ่มมีความทันสมัย มีเงิน Consumerism ส่วนการทำงานจัด องค์กรชุมชน เป็นการทำให้ประชาชนรวมกันเพื่อช่วยเหลือกันบนฐานศาสนาและวัฒนธรรม นำมาสู่เศรษฐกิจยุคนี้ เพื่อแก้ปัญหาความยากจน และพัฒนาสังคมและคนไปด้วยกัน”⁸⁵¹

“แนวคิดและกิจกรรมพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรในประเทศไทย ย้อนไปกล่าวถึงสำนักงานพัฒนาสังคม หรือ OHD ที่จัดอบรมเฉพาะบรรดาพระสังฆราชให้รู้เรื่องสังคม และต้องเป็นผู้ที่ให้คำแนะนำกิจกรรมพัฒนาในสังฆมณฑลของตนด้วย กิจกรรมหนึ่งซึ่งเราได้พูดถึงใน BISA คือ การปลูกจิตสำนึกให้สัตบุรุษตระหนักถึงบทบาทของตนเองในภารกิจประกาศข่าวดีของพระศาสนจักรในเพื่อนพี่น้องของเรา ...”⁸⁵²

2.2 กระบวนการทำงานแบบองค์รวม มีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“การทำงานแบบองค์รวม (holistic) และความกลมกลืน ประสานสอดคล้อง (harmony) ในการทำงานของพระศาสนจักร... เพราะงานทุกอย่างของพระศาสนจักร นั้นเป็นภารกิจเดียวกันนั่นเอง ซึ่งเราสามารถจะเข้าใจได้ใน 2 ด้าน เกี่ยวกับเรื่องนี้คือ (เรื่อง *pastorale d' ensemble*) ด้าน Subjective หมายถึง บุคคลากรผู้ทำงานในพระศาสนจักรไม่ว่าจะเป็น พระสงฆ์ นักบวช หญิง-ชาย และฆราวาส ทุกคน แต่ละคน มีหน้าที่ มีบทบาทในพระศาสนจักร ดังนั้น จึงต้องทำความเข้าใจร่วมกัน เพื่อที่จะได้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างประสานสอดคล้องกัน แม้ว่าภูมิหลังชีวิต กรอบความคิด และท่าทีของจิตใจ จะมีความแตกต่างกันก็ตาม ด้าน Objective เนื่องจากเนื้องานเหล่านั้น เป็นการทำงานกับ “คน” เราจึงจำเป็นต้องเข้าใจ “คน” ในทุกมิติของชีวิต และเพื่อให้การทำงานในพระศาสนจักรบรรลุเป้าหมายในภารกิจ

⁸⁵¹ สัมภาษณ์ พระสังฆาชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, พระสังฆราชกิตติคุณ สังฆมณฑลอุบลราชธานี, 13 ธันวาคม 2555.

⁸⁵² พระสังฆาชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “ประวัติศาสตร์การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต,” ใน คู่มือ "การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต" สำนักเลขาธิการ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา (คพน.) (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูน พับลิชชิ่ง จำกัด, 2545), หน้า 1-15.

เดียวกันนี้ การวางแผนร่วมกันเป็นเรื่องที่สำคัญ เพื่อจะได้สามารถประสานงานกันได้อย่างสอดคล้องกันและกัน⁸⁵³

ค. กิจกรรมการพัฒนาที่สอดคล้องกับแนวคิด

1) กิจกรรมกลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียนมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“เน้นการรวมคน เพื่อสอนคนให้ร่วมกันคิดร่วมกันทำได้ โดยหาจุดสนใจร่วมกัน ซึ่งมันเป็นประโยชน์ร่วมกันของทุกคน และต้องเป็นส่วนที่ออกมาจากชุมชนจริง โดยจัดให้มีกิจกรรมร่วมกัน หรือเรื่องสนใจของส่วนรวมอย่างมีระเบียบแบบแผน... ซึ่งให้เห็นความถูกต้องและความสำคัญของการศึกษาอบรมสมาชิก การดำเนินงานแบบประชาธิปไตย และเทคนิคการประชุมกลุ่ม เช่น สอนวิธีประชุมกลุ่มพระสงฆ์ ปฏิบัติตัวเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม ไม่ควรเป็นประธาน หรือกรรมการใดๆ คงเป็นเพียง "ผู้ตั้งดูด" และ "ผู้คลใจ" ของกลุ่ม โดยให้เหตุผลใจที่ถูกต้อง

เครดิตยูเนียน เป็นรูปแบบหนึ่งของการสหกรณ์ เป็นการพัฒนาที่แท้และถูกต้อง เพราะมุ่งพัฒนาคนอย่างแท้จริง เป็นขั้นแรกที่สำคัญในการปฏิรูปสังคมมนุษย์ เป็นการเตรียมการขั้นพื้นฐานสำหรับการสหกรณ์อื่นๆ ทั้งสิ้น เพราะเครดิตยูเนียน สอนให้คนร่วมกันคิด ร่วมกันทำตามระเบียบแบบแผน สอนวิธีดำเนินธุรกิจอย่างถูกต้องผลิตผู้นำที่ดี คนส่วนมากจะสนใจ เพราะดำเนินเกี่ยวกับเงิน ซึ่งเป็นปัญหาของคนส่วนมาก เป็นสหกรณ์ที่ง่ายและดีกว่าทั้งหมด เพราะดำเนินเกี่ยวกับเงิน (ไม่มีเรื่องซื้อขายเข้ามาเกี่ยว) เป็นเครื่องมือช่วยสหกรณ์อื่น ในด้านการเงินและการศึกษา”⁸⁵⁴

2) การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต มีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“เราน่าจะเริ่มต้นรณรงค์เทศกาลมหาพรต จึงรวบรวมเอกสารจากประเทศฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย เป็นเอกสารต้นแบบที่เราใช้มากที่สุด เพื่อเป็นพื้นฐานในการรณรงค์เทศกาลมหาพรตในประเทศไทย...เราก็มุ่งมือทำ อันดับแรกคือ แปลเอกสารของพระสันตะปาปา ที่เพิ่งเริ่มออกมาเป็นปีแรกๆ และเตรียมบทเทศน์ให้กับพระสงฆ์

⁸⁵³ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคม แผนกยุติธรรมและสันติ และแผนกพัฒนาสังคม, อยู่กับปวงประชา (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2553), หน้า 49-50.

⁸⁵⁴ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาเอ บัญเลี่ยน หมั้นทรัพย์ (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองศาสนการพิมพ์. 2529), หน้า 16-18.

เพื่อใช้เทศน์ในช่วงเทศกาลมหาพรต เมื่อเตรียมเอกสารเรียบร้อยแล้วได้จัดส่งไปตามวัดต่างๆ...หลังจากที่ผู้แทนของเราได้ไปเข้าร่วมงานสัมมนา ได้รับความรู้และประสบการณ์มาทำการฟื้นฟูการธรรมรงค์ในประเทศไทย มุ่งปลูกจิตสำนึกของบรรดาคริสตชนว่าต่อแต่นี้ไป...การธรรมรงค์นี้ต้องมีการปลูกจิตสำนึก สอนให้ประชาชนรู้ปัญหา และที่มาของปัญหา พร้อมทั้งเสนอวิธีการแก้ปัญหา นั้น โดยการรวบรวมประชาชนเข้าเป็นกลุ่ม ร่วมกันคิดร่วมกันทำ...

...การเผยแพร่ออกจากแควดวงของพระศาสนจักร คงทราบ ว่า ชาวพุทธที่มาติดต่อกับเรา เขาสนใจเรื่องของการธรรมรงค์ในเทศกาลมหาพรต เขาอยากมาเรียนรู้ว่าอะไรทำให้เกิดการร่วมมือ ร่วมจิตร่วมใจกันเป็นอย่างดี ซึ่งจุดนี้ก็คือ เรื่องของจิตตารมณ์มหาพรตนั่นเอง ต่อมาการธรรมรงค์ก็เผยแพร่ออกสู่แควดวงองค์กรคาทอลิกอื่นๆ เช่น โรงเรียน กลุ่มกิจศรัทธาอื่นๆ จนกระทั่งขณะนี้บางแห่งได้ทำการธรรมรงค์ทั้งในและนอกเทศกาล ในเทศกาลคือ ช่วงเวลา 40 วัน นอกเทศกาล คือ การธรรมรงค์ในโรงเรียน ในช่วงของเทศกาลเตรียมรับเสด็จ และต่อมาเป็นการขยายการธรรมรงค์ตลอดปี โดยการสอดแทรกจิตตารมณ์มหาพรตเข้าไปในโครงการ กิจกรรมต่างๆของหน่วยงานหรือองค์กร”⁸⁵⁵

3) การให้แนวทางในการศึกษาอบรมเพื่อการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพดีที่สุดดังนี้

“...1. การรู้จักตนเอง รู้เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ในการทำงานพัฒนา กล่าวคือ สภาฯ เป็นองค์กรที่พระศาสนจักรในประเทศไทยตั้งขึ้นเพื่อทำงานเกี่ยวกับด้านสังคม มีหน้าที่ 3 ประการคือ 1) กระตุ้นให้เกิดการทำงานด้านสังคมด้วยใจรัก ซึ่งมีที่มาจากคำสอนที่สอนให้รักพระเป็นเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ และให้รักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง 2. มีหน้าที่ประสานงานกับองค์กรและหน่วยงานของพระศาสนจักรที่ทำงานด้านสังคมและประสานงานกับองค์กรของรัฐและเอกชนที่มีนโยบายการทำงานแนวเดียวกัน 3. ทำหน้าที่เป็นผู้แทนในการทำงานด้านพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรในประเทศไทยกับองค์กรทั้งในประเทศและนอกประเทศ และที่สำคัญที่สุดคือ จำเป็นที่จะต้องปลูกจิตสำนึกตัวเราเองก่อนที่จะออกไปปลูกจิตสำนึกคนอื่น”⁸⁵⁶

⁸⁵⁵ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “ประวัติศาสตร์การธรรมรงค์จิตตารมณ์มหาพรต,” ใน คู่มือ "การธรรมรงค์จิตตารมณ์มหาพรต" สำนักเลขาธิการ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา (คพน.) (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูน พับลิชชิ่ง จำกัด, 2545), หน้า 1-15.

⁸⁵⁶ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคนทั้งครบ,” วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526): 33-34.

2. การรู้ความหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา...ตามรากศัพท์เดิมแล้ว การศึกษา (Education) แปลว่า นำออก เอาออก การศึกษาจึงเป็นการนำความสามารถที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติของมนุษย์ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวมนุษย์ ให้มีโอกาสได้คิดอย่างถูกต้องได้ทำอย่างถูกต้อง ได้เลือกอย่างถูกต้อง โดยไม่มีใครบังคับขู่เข็ญครอบงำ แต่เป็นการให้คนได้คิดอย่างอิสระ ได้ทำอย่างอิสระ และได้เลือกอย่างอิสระด้วย

การศึกษาบรมจะไม่เกิดผล ถ้าหากไม่มีสนามปฏิบัติ สนามปฏิบัติของเราได้แก่โครงการเศรษฐกิจ และเป็นการอบรมด้านปฏิบัติ เพราะฉะนั้นงานฝึกอบรมต้องร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับงานโครงการ นอกจากนี้ยังต้องประสานงานกับงานส่งเสริมเผยแพร่ ซึ่งเปรียบเหมือนมันสมองที่ทำงานด้านศึกษา ค้นคว้า วิจัย รวบรวมข้อมูลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการอบรมประชาชนจริงๆ โครงการเศรษฐกิจเป็นแบบฝึกหัด และเป็นจุดเริ่มของงานพัฒนาของเรา เพราะเวลาเราจัดการศึกษาบรมมันล้อยๆ ชาวบ้านไม่เข้าใจ เราจึงใช้โครงการเป็นเครื่องมือเพื่อนำคนไปสู่การหลุดพ้นในบาปส่วนตัวของแต่ละคนและบาปสังคม...ข้อบกพร่องที่ผ่านมามีคือ แต่ก่อนนี้เราถือว่าโครงการเป็นจุดหมายสำคัญ พอเห็นว่าหมู่บ้านนี้มีโครงการก็พอใจแล้ว ถือว่าเป็นหมู่บ้านที่พัฒนาแล้ว ซึ่งไม่ก่อให้เกิดบรรลุผลการพัฒนาคนทั้งครบอย่างแท้จริง"⁸⁵⁷

“การศึกษาบรมเพื่อการพัฒนาเปรียบเหมือนหัวใจของงานพัฒนา...ต้องทำหน้าที่สูบน้ำที่สะอาดที่ตีไปสู่ประชาชนและเพื่อให้หัวใจได้สูบน้ำที่สะอาดไปหล่อเลี้ยงให้ร่างกายเจริญสมบูรณ์ การทำงานด้านการศึกษาอบรมจึงจำเป็นที่ผู้ทำงานด้านนี้ จะต้องออกไปอยู่กับประชาชน เรียนรู้จากประชาชน เพื่อที่จะได้เข้าใจประชาชน และเข้าใจถึงจิตตารมณ์และภารกิจของสภาฯได้เป็นอย่างดี”⁸⁵⁸

⁸⁵⁷ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, “การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคนทั้งครบ,” วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526): 37-38.

⁸⁵⁸ สำนักเลขาธิการ สภาคณาจารย์แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2529), หน้า 78.

1.2 บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร

ก. ประสบการณ์ชีวิต

ที่มาของแรงบันดาลใจในการทำงานพัฒนาคนทั้งครบของคุณพ่อนิพนธ์มาจาก 2 ทางคือ 1) แรงบันดาลใจจากหลักความเชื่อและคำสอนของคาทอลิก 2) ความรู้สมัยใหม่ในเรื่องกระบวนการทำงานพัฒนาแรงบันดาลใจจากศาสนา แบ่งย่อยได้เป็น 2 ทางคือ จากแบบอย่างการอภิบาลคริสตชนของธรรมทูตคณะเบธาราม และจากหลักความเชื่อทางศาสนา ดังนี้

“รากฐานมุมมองทางศาสนา ซึ่งเป็นการมองศาสนาหลังจากการวิพากษ์สังคมที่เรียกว่า “ยุคทันสมัย” (Modernism) ของสังคายนาวาติกันที่ 2 ซึ่งมองเห็นว่า การที่ศาสนาต้องลงไปตอบคำถามในสังคมที่เป็นทุนนิยมทันสมัย เป็นสังคมที่โลกียะ หรือที่ปัจจุบันเรียกว่า “ โลภากวิวัตน์” (Globalisation) ทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาได้กลายเป็นกิเลส ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นสินค้า”⁸⁵⁹

“พ่อได้ศึกษาเทววิทยาในแนวทางที่มองพระเยซูเจ้าเป็นมนุษย์ที่แท้ มีชีวิตอยู่ในประวัติศาสตร์ที่วิกฤติของชนชาติยิว และการอ่านพระคัมภีร์โดยอิงอาศัยบริบท (Contextual Theology) การสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 งานวิชาการจากนักเทววิทยาหลังสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เช่น Karl Rahner รวมทั้งแนวคิด Neo-Marxism เช่น Antonio Gramsci ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของการสร้างปัญญาชนอินทรีย์ หรือนักคิดของชาวบ้านเอง (Organic Intellectual) เพื่อใช้ในการต่อสู้ และเปาโล แพร์ นักวิชาการด้านการศึกษา ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ที่ไม่รู้หนังสือ และผู้ใหญ่”⁸⁶⁰

“ คุณพ่อปีโด (P.Pede Bideau)...ไปขอขอบคุณหัวหน้าคริสตังค์และครูคำสอนว่า ขอขอบคุณที่ร่วมทำงานที่ก่อให้เกิดผลสำเร็จ พ่อทำไม่ได้หากไม่มีพวกคุณ พวกคุณนี่แหละที่ประกาศพระเยซูเจ้าในชีวิตคุณ พ่อเพียงมาเป็นพยานว่านั่นแหละพระเป็นเจ้า พ่อมาเสริม มาเสวนาด้วยชีวิต มากิน มาเดิน มานอน มาสอน มาให้ความหวังว่า พระ

⁸⁵⁹ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร, “อัตลักษณ์ พื้นที่ทางสังคม กับกระบวนการสร้างองค์ความรู้,” ใน ความรู้ท้องถิ่น : การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม ภาสกร อินทุมาร (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยวิทยาลัยการจัดการทางสังคม, 2547), หน้า 23.

⁸⁶⁰ สัมภาษณ์ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร, อดีตผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่, 10 มกราคม 2552.

เจ้ารักพวกคุณ...สิ่งที่คุณพ่อเบธาธรรมมากกว่าการแพร่ธรรม แต่มันเป็นเรื่องของชีวิต... เวลาที่พ่อมาบวชพ่อก็ถูกฝึกรบมาจากคุณพ่อคณะเบธาธรรมให้อยู่กับชาวบ้าน เดินไปเยี่ยมและอยู่กับชาวบ้านตามหมู่บ้านต่างๆ จิตตารมณ์นี้บวกกับจิตตารมณ์เอกสารวาติกันครั้งที่ 2 พ่อยู่กับคุณพ่อลูสซีมาตั้งแต่เด็ก อยู่กับคุณพ่อมิชชันนารีเป็นส่วนใหญ่ ...พ่อได้เห็นชีวิตของพวกท่าน เห็นพวกท่านอยู่กับชาวบ้าน สนทนากับชาวบ้าน รู้จักวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างลึกซึ้ง ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชาวบ้าน

ค.ศ. 1975 ปีที่พ่อบวชเป็นคุณพ่อ เป็นช่วงที่เขมร ลาว และเวียตนามเป็นคอมมิวนิสต์ ท่านลาโกสต์⁸⁶¹ บอกกับพ่อว่า คุณต้องรับผิดชอบพระศาสนจักรท้องถิ่น... ท่านพูดกับพ่อหลังบวชได้วันเดียว เพราะฉะนั้นพระศาสนจักรท้องถิ่นในที่นี้คือใคร คำนี้ใหญ่มาก นั่นคือ ถ้าสมมติว่า ประเทศไทยกลายเป็นคอมมิวนิสต์จริงๆ คนที่จะอยู่ได้ไม่ใช่มิชชันนารี แต่เป็นชาวบ้าน ฆราวาส คริสตชน แล้วสิ่งนี้เองที่เป็นจุดทำให้พระศาสนจักรของสังฆมณฑลเชียงใหม่มีพื้นที่ที่บรรดามิชชันนารีคณะเบธาธรรมได้ไปสร้างพื้นฐานกิจกรรมคริสตชน สร้างโครงสร้างพระศาสนจักรแบบชุมชนเป็นรากฐาน... รูปแบบการทำงานจะประสานความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนเป็นรากฐาน และให้ชุมชนคริสตชนที่กระจายอยู่ในที่ต่างๆ ลูกหลานของพวกเขาจะได้มาเรียนหนังสือ มาอยู่วัด มาเรียนคำสอน ได้รับการอบรมทางด้านศาสนา เพราะฉะนั้นรากฐานการสร้างพระศาสนจักรท้องถิ่นก็คือการสร้างพื้นที่ฆราวาสหรือชุมชนคริสตชน... ”⁸⁶²

“ตอนที่พ่อเริ่มทำงานเป็นช่วงเปลี่ยนผ่าน เพราะคุณพ่อที่มาจากต่างประเทศ กำลังจะย้ายออกไปแล้วคุณพ่อต้องเข้ามาดำเนินการต่อ ภายใต้สถานการณ์ที่พ่อเริ่มทำงานอยู่ในบรรยากาศความขัดแย้งทางความคิดระหว่างอุดมการณ์เสรีนิยมและสังคมนิยม ซึ่งพ่อได้เข้าไปเห็นและรับฟังจากคนที่ลี้ภัยจากประเทศที่ปฏิวัติเป็นสังคมนิยม คือ ลาว เขมร และเวียตนาม พบว่าอุดมการณ์ที่เขาเชื่อว่าความเสมอภาค ความเท่าเทียมที่จะเกิดขึ้นนั้นมันไม่ได้เป็นจริง มีการเข้ามาสำรวจแต่ละบ้านว่ามีอะไรบ้าง เช่น ไก่ วัว

⁸⁶¹ ท่านลาโกสต์ คือ พระสังฆราชลูเซียน ลาโกสต์ คณะพระหฤทัยของพระเยซูเจ้าแห่งเบธาธรรม ซึ่งอพยพมาจากประเทศจีนในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นคอมมิวนิสต์ และเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้รับมอบหมายจากพระสังฆราชมารี โยเซฟ เรอเน แปร์รอส ประมุขสูงสุดของพระศาสนจักรคาทอลิกในขณะนั้นให้ดูแลรับผิดชอบงานเผยแผ่ศาสนาในภาคเหนือทั้งหมด

⁸⁶² “สาส์นแสดงความยินดี : คุณพ่อนิพจน์ เทียนวิหาร,” ใน อนุสรณ์ 30 ปี ศูนย์คำสอน สังฆมณฑลเชียงใหม่ : ศิษย์พระคริสต์แห่งการเป็นเกลือของแผ่นดิน (มธ. 5: 13) และผู้สืบทอดเจตนารมณ์คุณคำศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ค.ศ. 1980-2010 ศูนย์คำสอนสังฆมณฑลเชียงใหม่ (ม.ป.ท.: ม.ป.พ.), หน้า 6-8.

หมूमิกี้ตัวแล้วก็เข้าไปยึดเอาสัตว์เลี้ยงหรือสิ่งของของชาวบ้านเข้ารัฐบาล ซึ่งผลที่ได้คือ ทำให้ชาวบ้านยากจนไม่มีสิทธิในทรัพย์สินของตนเอง ขณะเดียวกันภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักที่เห็นชัดในประเทศไทยตั้งแต่สมัยการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นต้นมา คุณพ่อก็พบว่า ผู้หญิงในเขตภาคเหนือถูกทำให้เป็นสินค้า หรือเป็นสิ่งบริการหรืออำนวยความสะดวกให้กับทหารอเมริกันในค่ายต่างๆที่อเมริกันไปตั้ง เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้พ่อเห็นว่าความคิดสังคมนิยมและเสรีนิยมไม่ใช่คำตอบ (empass theory) ไม่ใช่การพัฒนาที่แท้จริง คุณพ่อจึงต้องเริ่มค้นหาแนวคิดใหม่เพื่อใช้ในการทำงาน และตอบโจทย์ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

พ่อเริ่มตั้งคำถามกับทั้งสองแนวคิด และค้นหาว่าอะไรเป็นรากฐานของความคิดนี้ ซึ่งก็คือ ความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) ซึ่งมีรากฐานมาจากการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุโรป ซึ่งเริ่มมาจากการปฏิวัติศาสนา ปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ปฏิวัติภูมิปัญญาความรู้ (Enlightenment) ปฏิวัติการเมือง(ปฏิวัติฝรั่งเศส) และปฏิวัติอุตสาหกรรม ระหว่างช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น ได้เกิดการพัฒนาความคิดที่เน้นการใช้เหตุผล การพิสูจน์หลักฐานที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน การให้ความสำคัญกับมนุษย์และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างเป็นใหญ่ (เช่น วัตถุ เงินตรา) ขณะเดียวกันความเป็นสมัยใหม่ ก็ได้กระทำการลดคุณค่า (disenchantment) และขจัดศาสนาทิ้งไม่เพียงแต่เป็นเรื่องสถาบัน หรือการบริหารองค์กร แต่เป็นเรื่องคุณค่า ความหมาย เจตนารมณ์ และจิตวิญญาณของศาสนาออกไปด้วย ทำให้แนวคิดที่เกิดขึ้นในบรรยากาศของความ เป็นสมัยใหม่เป็นแนวคิดแบบโลกียนิยม (Secularization)⁸⁶³

“แนวคิดที่ได้รับการอบรมจากสถาบัน INODEP เป็นของเปาโล แฟร์รี่ (Paulo Freire) ที่มีมุมมองว่า แนวคิดและกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นระบบที่สังเวาระบบคุณค่าของมนุษย์ นั่นคือ วัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา ให้เป็นเหยื่อของการพัฒนาที่เอาวัตถุเป็นหลัก ดังนั้นชุมชนรากหญ้าและนักพัฒนาต้องมีกระบวนการสร้างองค์ความรู้ว่าด้วยแนวคิดเรื่องการพัฒนาตนเอง และต้องเป็นความรู้ที่ไม่ยึดเย็ดโดยระบบการศึกษา กระบวนการศึกษาของแฟร์รี่มีชื่อเรียกว่า “กระบวนการเรียนรู้ที่มาจากผู้ที่ถูกเอาเปรียบโดยตรง (Pedagogy of the Oppressed) โดยใช้กระบวนการทางจิตสำนึก (con-scientisation) เป็นกระบวนการที่ไม่ได้มีในมหาวิทยาลัย แต่จะเป็นการเรียนรู้ในแบบที่ทุกคนจะต้องมีประสบการณ์ใน

⁸⁶³ สัมภาษณ์ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร, อดีตผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่, 10 มกราคม 2552.

การทำงานมาก่อน และหลังจากที่ได้เรียนรู้แล้ว ทุกคนต้องกลับไปทำงานกับชาวบ้าน 2-3 ปี แล้วก็กลับมาเรียนรู้ด้วยกันหนึ่งปี จากนั้นก็กลับไปทำงานอีก เป็นอย่างนี้สี่ครั้ง... ทุกคนต้องเข้าไปเป็นหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชุมชน และต้องอยู่ในกระบวนการดิ้นรนต่อสู้ (struggle) ร่วมกับชาวบ้าน เพื่อที่จะร่วมกันตอบคำถามในสังคมและชุมชนนั้นๆ อันนี้เป็นรากฐานความคิดเบื้องหลัง (background) ของการศึกษา”⁸⁶⁴

ข. การเสนอความคิดมีทั้งทางศาสนาและองค์ความรู้ทางวิชาการที่มีประโยชน์ต่อกระบวนการทำงานพัฒนา โดยมีเนื้อหา ดังนี้

1) หลักความเชื่อ ข้อคำสอน และเทววิทยาของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

1.1 การอธิบายหลักความเชื่อและเทววิทยาของวาติกันครั้งที่ 2 มีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“เทววิทยาก่อนวาติกันครั้งที่ 2 ทำให้การมองศาสนจักรเป็นศาสนาที่อยู่บนฐานของการหนีโลก (flying of the world) เพราะโลกไม่ใช่สิ่งที่แท้จริงเป็นเพียงสิ่งชั่วคราว เปลี่ยนไปเปลี่ยนมา เทววิทยาขณะนั้นไม่สนใจในสิ่งสร้าง แต่เมื่อโลกต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลจากเหตุการณ์ปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ภูมิปัญญา ปฏิวัติอุตสาหกรรม ปฏิรูปการเมือง (ฝรั่งเศส) ซึ่งนำมาสู่ปัญหามากมายแก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้พระศาสนจักรจึงต้องปรับตัวใหม่ และการปรับตัวที่สำคัญ คือ สังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เป็นการหยุดบทบาทเดิมของพระศาสนจักรที่เคยหนีโลก (stop life of the church that flying of the world) มาเป็นการมีบทบาทที่ต้องอยู่ร่วมกับมนุษย์ มองโลกใหม่ให้เห็นว่าโลกประวัติศาสตร์ด้านความรอด โลกไม่ใช่สิ่งชั่วร้าย จริงอยู่ที่โลกมีบาป มีสิ่งที่ไม่ดี แต่พระเป็นเจ้าก็รักโลก และการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ และให้พระบุตรมาอยู่ในโลก เพื่อให้โลกนี้กลายเป็นอาณาจักรของพระเป็นเจ้า... วาติกันครั้งที่ 2 ต้องนำสภาพการณ์นี้กลับมา ด้วยการนำคุณค่าและความหมายของพระวรสารกลับมาสู่โลก

จิตตารมณ์ของวาติกันครั้งที่ 2 ต้องการให้พระศาสนจักรออกจากกรอบของตนเองมาเป็นกรอบของโลก โดยการเอาคุณค่าพระวรสาร ชีวิตของพระเยซู มาเป็นหลักในการสร้างแสงสว่างในชีวิตมนุษย์ แต่ไม่เป็นของโลก เพราะโลกถูกครอบงำด้วยความคิดที่เป็นวัตถุนิยม ทุนนิยม secularism พระศาสนจักรต้องเคารพสิ่งต่างๆ ที่ทรง

⁸⁶⁴ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร อัครสังฆมณฑล พื้นที่ทางสังคม กับกระบวนการสร้างองค์ความรู้ ใน ภาสกร อินทุมาร. 2547. ความรู้ท้องถิ่น : การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพฯ. จัดพิมพ์โดยวิทยาลัยการจัดการทางสังคม. หน้า 21-22.

ประทานมาเป็นสิ่งสร้าง นั่นก็คือ คนต่างศาสนา และวัฒนธรรมอื่นๆ พระศาสนจักรต้องลงมาสัมพันธ์กับมนุษย์ กับโลก ไม่ใช่เป็นองค์กรที่แข็งตัว ไม่ยอมปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า”⁸⁶⁵

“เจตนารมณ์ของวาติกันที่ 2 คือ การพูดถึงประชาชน ที่เป็นชุมชนของความเชื่อ ทุกคนต้องนำจิตตารมณ์ของพระวรสารไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต”⁸⁶⁶

1.2 เทววิทยาเรื่องพระศาสนจักรมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“เทววิทยาของวาติกันครั้งที่ 2 ก็ยังนำปรัชญามาใช้ในการอธิบาย คือ semiotic เป็นเรื่องสัญลักษณ์ โดยนำมาอธิบายความหมายของพระศาสนจักร (Church/Ecclesia) เป็น Sacrament คือ เครื่องหมาย/เครื่องมือ/เป็นพื้นที่ของพระเจ้า ความรอดให้พระศาสนจักรเป็น the light of the world ด้วยการร่วมทุกข์ สุข และความหวังกับมนุษย์ ไม่ใช่หนีออกจากโลกเพื่อเอาวิญญาณให้รอดอย่างเดียว ความหมาย สำคัญและบทบาทของพระศาสนจักรเป็นธรรมนุญสุดท้ายที่สำคัญของวาติกันครั้งที่ 2 คือ ธรรมนุญพระศาสนจักรในโลกปัจจุบัน”⁸⁶⁷

1.3 เทววิทยาเรื่องพระอาณาจักรของพระเจ้านั้นมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“คำสอนเรื่องพระอาณาจักรของพระเป็นเจ้าที่แต่เดิมเชื่อว่าเป็นเรื่องของโลกหน้า เป็นเรื่องของโลกหลังความตายมาเป็น The Kingdom of God is here, and is becoming เพื่อให้เรามีความหวังและมีความเชื่อว่า พระจิตเจ้าอยู่กับเราในโลก และพระองค์จะกลับคืนชีพ ความเชื่อและความหวังนี้จะก่อให้เกิดความร่วมมือกัน มีพลังพอที่จะฝ่าฝืนกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ความเชื่อในเรื่องพระอาณาจักรของพระเป็นเจ้าเป็นเทววิทยาที่สำคัญของวาติกันครั้งที่ 2 ที่แสดงให้เห็นว่า พระเยซูจะกลับมาอีกครั้ง กลับมาทุกวันโดยบุชามิสซาว่า พระองค์อยู่กับเราโดยผ่านทางพระวรสาร

⁸⁶⁵ สัมภาษณ์บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2555

⁸⁶⁶ สัมภาษณ์บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2555

⁸⁶⁷ สัมภาษณ์บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2555

โดยรวมแล้วทฤษฎีหลังวาทีกันครั้งที่ 2 เป็นการเลิกใช้ปรัชญาแบบทวิภาวะ (dualism) ที่แยกจิตกับกาย มาเป็นเรื่องความหมายของชีวิตในพระคัมภีร์ อาจจะมีการกลับไปหาพวก essentialism บ้าง และมีการย้อนกลับไปหา Old and New Testament เพื่อมาดูแลการเผยแสดงของศาสนาคริสต์ที่อยู่ในบริบท เพื่อเป็นพลังแห่งการเคลื่อนไหวในชีวิตมนุษย์ เพื่อให้ประวัติศาสตร์ของมนุษย์เป็นประวัติศาสตร์แห่งความรอด เพราะขณะนี้พระเยซูกำลังทำการไถ่กู้ในโลกสมัยใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลง พระศาสนจักรกำลังตอบคำถามของมนุษย์ด้วยชีวิต ด้วยคำสอนของพระเยซูเจ้า⁸⁶⁸

“การทำงานของพ่อเป็นการเร่งสร้างพระราชัย (พระอาณาจักร) ของพระเจ้าให้สมบูรณ์ ซึ่งการจะสร้างพระราชัยสมบูรณ์กระทำได้หลายรูปแบบ เช่น Theology of Liberation ในลาตินอเมริกา และมีวิธีการและรูปแบบอื่นๆ ที่หลากหลาย แต่จุดใหญ่ที่สุดคือ การกลับใจหรือการเปลี่ยนจิตใจคน ไม่ใช่ให้มาถือคริสต์ แต่เป็นคนดียิ่งขึ้นในศาสนาและความเชื่อของตน”⁸⁶⁹

1.4 การอ่านสัญญาแห่งกาลเวลา มีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“การอ่านและการแปลเหตุการณ์สำคัญมาก การอ่านอย่างเดียวไม่เพียงพอ แต่ต้องแปลบนฐานแห่งธรรมด้วย คนที่อ่านสัญญาแล้วแปลโดยไม่แยกแยะจากรากฐานของโลกหรือธรรมะ ก็เป็นการทรยศต่อพระเจ้า เรานักบวชนี้เอาแต่กัมหนังกัมมตาทำงานให้ดีที่สุด แต่ก็ทรยศต่อน้ำพระทัยของพระเจ้า

ดังนั้นสัญญาของเราในยุคปัจจุบันตามที่สังคายนาวาทีกันได้เน้นความสนใจที่พระศาสนจักรของคนยากจน และผู้มีความทุกข์นานาประการ ย่อมถือว่าเป็นความชื่นชมและความคาดหวัง และเป็นความโศกเศร้า ความกังวลของศิษย์ของพระคริสต์ด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้น เหตุการณ์ความชื่นชม สมหวัง ความยากจน ความทุกข์ระทมของมนุษย์เป็นความทุกข์ระทมของคนที่เป็ศิษย์ของพระเยซูเจ้า และไม่มีสิ่งใดที่มนุษย์จะไม่ส่งเสียงสะท้อนไปถึงดวงใจของพระเยซูเจ้า เหตุการณ์ของมนุษย์เป็นประวัติศาสตร์

⁸⁶⁸ สัมภาษณ์บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2555

⁸⁶⁹ สัมภาษณ์บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ทางโทรศัพท์ เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2555ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

แห่งความรอด และเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของโลก และสังคมไทยในปัจจุบันก็เป็นพระ
วาจาของพระเจ้า”⁸⁷⁰

1.5 การพิจารณาไตร่ตรองเทวศาสตร์เรื่องผู้สืบทอดตามเจตนารมณ์มีเนื้อหาและ
รายละเอียด ดังนี้

“เรื่องการมาบังเกิดของพระเยซูเจ้า (Incarnation) หรือ รหัสธรรมแห่งการที่
พระธรรมลงมารับเอาเนื้อหนังเป็นมนุษย์ที่ดินแดนนาซาเร็ธเป็นจุดตั้งต้น เราสามารถ
สรุปได้ว่า เยซูเป็นคนในประวัติศาสตร์ ซึ่งเกิดมาจากตระกูลหนึ่ง...เรียกว่ากลุ่มอนาวิม
ซึ่งเป็นกลุ่มที่ซื่อสัตย์ต่อจิตตารมณ์ของมนุษย์ที่ควรจะเป็นมนุษย์ที่เป็นลูกของพระเจ้า
ตลอดเวลา (The Servant of Yahweh) พวกนี้ได้พยายามสืบทอดเจตนารมณ์ มาสู่รุ่น
ลูกรุ่นหลานต่อๆ กันมา เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระเป็นเจ้าในประวัติศาสตร์
การไถ่กู้ของมนุษย์...

...จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอจะสรุปได้ว่า เพื่อที่จะได้เข้าใจการสืบทอด
เจตนารมณ์ของพระเยซูเจ้า จำเป็นที่จะต้องเข้าใจโครงสร้างทั้งหมดว่าประกอบด้วยกลุ่ม
ต่างๆ ในสังคมคือพวกที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เป็นฆราวาส พวกนักบวช
ที่ถือตนเองว่าศักดิ์สิทธิ์ และครอบครัวประชาชน มีสถาบันการศึกษาที่สอนศาสนาและ
พระคัมภีร์ และมีกลุ่มประชาชนที่เป็นคนธรรมดา พระเยซูเจ้าเลือกเกิดในกลุ่มชนอนา
วิมที่เป็นกลุ่มชาวบ้านธรรมดา ในครอบครัวของกรรมกร (ช่างไม้) ในถ้ำเลี้ยงสัตว์ ทำไม
พระองค์จึงเลือกเกิดในกลุ่มชนนี้ จะต้องเป็นแผนการณ์ของพระเจ้าที่ต้องการนำจิตตา
รมณ์ของกลุ่มอนาวิมให้ไปอยู่ในจิตใจของเยซุอย่างแน่นนอน เยซูเกิดในกลุ่มชนที่เป็นคน
ยากจนธรรมดาเยซุอยู่ที่นี่ 30 ปี และได้รับการสืบทอดจากชุมชนนี้ เป็นการสืบทอด
ตามประวัติศาสตร์ในพระธรรมเก่าของกลุ่มอนาวิม”⁸⁷¹

⁸⁷⁰ รายงานการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต (Exposure-Immersion) สำหรับผู้เข้ารับการอบรมคำสอนเข้มข้นของ
ศูนย์นักบวชหญิงในหัวข้อ “การเป็นสานุศิษย์ผู้สืบทอดชีวิตและภารกิจของพระคริสตเจ้าใน สภาพความเป็นจริงของ
สังคมไทยในปัจจุบัน ระหว่างวันที่ 22-29 กันยายน 2533 จัดโดยศูนย์นักบวช สามพรานร่วมกับสภาทอโลกแห่ง
ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 17-18.

⁸⁷¹ นิพนธ์ เทียนนิหาร (บาทหลวง). การพิจารณาไตร่ตรองเทวศาสตร์เกี่ยวกับงานสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน ใน
การศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การศึกษาเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน วันที่ 10-12 มกราคม 2533 ณ
ศูนย์คำสอน อ.แมริม จ. เชียงใหม่. เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 32-33.

“พระองค์ได้รับการสืบทอดจากชุมชน จากยอแซฟ จากมารี จากเพื่อน จากชุมชนทั้งหมด และพระองค์เจริญเติบโตทั้งสติปัญญาขึ้นต่อหน้ามนุษย์ และพระองค์เป็นผู้เป็นเจ้า และเป็นทีโปรดปรานของพระองค์ นอกจากนี้ พระองค์ไม่ได้รับการสืบทอดจากชุมชน ซึ่งเป็นสังคมระดับเล็ก (Micro) เท่านั้น แต่พระองค์ได้รับการสืบทอดจากสังคมระดับใหญ่ (Macro) จากการสืบทอดจากธรรมศาลา(Synagogue)....โรงเรียนของพระองค์อยู่ในทุกที่ ตัวหนังสืออยู่ที่ชีวิตของเยชู เยชูสอนอัครสาวกด้วยความสัมพันธ์ด้วยการอยู่ร่วมกัน กินด้วยกัน นอนด้วยกัน ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ตลอดเวลา 3 ปีที่อยู่ด้วยกัน สถานที่เรียนอยู่ทุกแห่ง เนื้อหาที่สอนก็อยู่ในชีวิต เมล็ดพืช น้ำ ปลา และ แพะ ...สอนในทุกที่ ไม่ใช่เนื้อหาที่เป็นหลักสูตรตายตัว สิ่งที่สำคัญคือ พระองค์ทรงดำรงชีวิตตามที่พระองค์สอน พระองค์ไม่ได้พูดอย่างเดียว ...ทั้งหมดนี้คือ หลักสูตรหรือบทเรียนจากชีวิตจริงที่พระองค์ได้ทรงสืบทอด”⁸⁷²

“...การสืบทอดเป็นกระบวนการร่วมสร้างกับพระเป็นเจ้าที่ได้สร้างมนุษย์ และมนุษย์จะต้องสืบทอดต่อกันมา โดยจะต้องสืบทอดเจตนารมณ์ต่อจากพระผู้สร้าง...นอกจากนี้ ธรรมชาติของการสืบทอดจะต้องมีการต่อสู้กับขบวนการอื่นที่เข้ามาทำลายเจตนารมณ์ของชุมชน ...ทำอย่างไรจะเกิดการสืบทอดรากทางวัฒนธรรมของปาเกอยอไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน เพื่อความอยู่รอดในชีวิตจริง...ส่วนบทบาทของพระศาสนจักรนั้นจะต้องเป็นตัวเสริม มิใช่เข้าไปทำลายตัวหลัก และชาวบ้านจะต้องพยายามเสริมรากฐานของเรา สิ่งที่ดีก็เอาไว้ สิ่งที่ไม่ดีก็ต้องต่อสู้ ซึ่งเป็นธรรมชาติของการศึกษาเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน หรือ Organic Intellectual organic หมายถึง มาจากราก ส่วน intellectual หมายถึง บุคคลที่สามารถสรุปเรื่องต่างๆ ให้เป็นหลักการที่ก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียว ...”⁸⁷³

1.6 การสร้างองค์ความรู้ และเทววิทยาท้องถิ่นมีเนื้อหา ดังนี้

“...วิธีการทำงานในเรื่องของระบบคุณค่าไม่ใช่วิถีคิดแบบการเมือง จะเอาอุดมการณ์ไปครอบไม่ได้ มิติของวัฒนธรรมศาสนา และภูมิปัญญาประชาชนต้องมาจากประสบการณ์ มาจากการเลือกของชีวิต มาจากจิตใต้สำนึก มาจากสิ่งที่เขาได้เห็นจริง

⁸⁷² เรื่องเดียวกัน. หน้า 34-35.

⁸⁷³ นิพนธ์ เทียนวิหาร และอาจารย์กาญจนา แก้วเทพ.ธรรมชาติ (Nature)ของการศึกษาเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน ใน การศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การศึกษาเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน วันที่ 10-12 มกราคม 2533 ณ

ศูนย์คำสอน อ.แมริม จ. เชียงใหม่ .เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 47-48.

แล้วก็เลือกในการดำรงชีวิต มาจากเจตจำนง (willing) จากอิสรภาพที่จะเลือก ดำรงชีวิตในสมัยนี้...⁸⁷⁴

“ผมคิดว่า ในกระบวนการสร้างองค์ความรู้ เราจำเป็นต้องสร้างก่อนแล้วสาม ด้าน หนึ่งการกระทำ สองกระบวนการจัดการองค์ความรู้ แล้วก็สามคือกระบวนการ จัดการทางจิตทางภายใน ต้องมีการจัดการเพราะไม่อย่างนั้นจะสู้กับกระแสโลกยาก พระไปอยู่ในวัดไม่มาอยู่กับชาวบ้านเลยก็ไม่ได้ ชาวบ้านไม่เอาวัดเลยก็ไม่ได้ ที่นี้จะทำ อย่างไรให้สองอันนี้มาเสริมซึ่งกันและกัน ข้อที่จะยืนยันถึงรากฐานของวัฒนธรรม ชุมชนก็คือ เรื่องของจิตวิญญาณ สิ่งนี้จะเป็นตัวกำหนดของการเคลื่อนไหวในระยะ ยาว”⁸⁷⁵

“การสร้างเทววิทยาท้องถิ่น (Constructed Local theology) นี้คือบทบาทการ แพร่ธรรมตามแนวทางสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียที่จะร่วมกับพี่น้องต่างศาสนา และวัฒนธรรมเพื่อช่วยกันสร้างอาณาจักรแห่งความรัก ความยุติธรรม ความเป็นพี่น้อง และศักดิ์ศรีของสิ่งสร้างด้วย ฉะนั้นเราจะสร้างคนรุ่นใหม่ให้สืบทอดทั้งคุณค่าศาสนา และวัฒนธรรม แต่ไม่ใช่มาอยู่ในหัวใจอันเดิมโดดๆ แต่เอาทั้งหัวใจเก่าและใหม่มาสร้าง ความรู้และอัตลักษณ์ของตนเอง จะสร้างคนรุ่นใหม่ได้หรือเปล่า นี่คือที่มาของการสร้าง คนรุ่นใหม่ที่ศุญย์แมริม ... เป็นชีวิตคริสตชนที่เป็นฆราวาสสามารถจะสร้างพระศาสนจักร ท่ามกลางกระแสการเมือง สร้างหัวหน้าคริสตังบวกกับเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะกลับไปร่วม ชีวิตศาสนาและวัฒนธรรม สืบทอดชีวิตและต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคของเขา”⁸⁷⁶

⁸⁷⁴ นิพนธ์ เทียนวิหาร (บาทหลวง). การพิจารณาไตร่ตรองเทวศาสตร์เกี่ยวกับงานสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน ใน การศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การศึกษาเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน วันที่ 10-12 มกราคม 2533 ณ ศูนย์คำสอน อ.แมริม จ. เชียงใหม่ . เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 34.

⁸⁷⁵ นิพนธ์ เทียนวิหาร (บาทหลวง). อัตลักษณ์ พื้นที่ทางสังคม กับกระบวนการสร้างองค์ความรู้ ใน ภาสกร อินทุมาร. 2547. ความรู้ท้องถิ่น : การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพฯ. จัดพิมพ์โดยวิทยาลัยการจัดการทาง สังคม หน้า 46-47.

⁸⁷⁶ สาส์นแสดงความยินดี : คุณพ่อ นิพนธ์ เทียนวิหาร ใน ศูนย์คำสอนสังฆมณฑลเชียงใหม่. ไม่ระบุปีที่ตีพิมพ์. อนุสรณ์ 30 ปี ศูนย์คำสอน สังฆมณฑลเชียงใหม่ : ศิษย์พระคริสต์แห่งการเป็นเกลือองแผ่นดิน (มธ. 5: 13) และผู้ สืบทอดเจตนารมณ์คุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ค.ศ. 1980-2010. ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์. หน้า 8.

1.7 การไตร่ตรองเทววิทยาเรื่องข้าว มีเนื้อหา ดังนี้

“...ข้าวที่เราเห็นมันมีชีวิตและไม่เพียงแต่มีชีวิตเท่านั้น มันยังตายถึง 3 ครั้ง ครั้งแรกเราเอาไปหว่านแล้วมันก็เน่า เมื่อเติบโตเป็นต้นจนแก่แล้ว ถูกเกี่ยวก็ถือว่ามันตายครั้งที่สอง เราเอาข้าวมาตีมาตำเป็นข้าวสารแล้วนำไปหุงไปนึ่ง มันตายอีกเป็นครั้งที่สาม ทั้งหมดนี้เอง มันตายเพื่อให้คนอื่นและสิ่งอื่นมีชีวิต นี่คือธรรมะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่พ่อเข้าถึงอย่างมีสติและตระหนักถึงนี้เอง คือ สัจธรรมของพระเยซูเจ้า “ตายและกลับฟื้นคืนชีพ” ตายและให้คนอื่นได้มีชีวิต เป็นรหัสธรรมปาสา ที่มียูแม่มโนในขณะกินข้าวแต่เราไม่เห็นมันเลย ...ทำให้เราต้องไตร่ตรองอย่างลึกซึ้งว่า เวลาเรากินข้าวเรากิน “ธรรม” ที่อยู่ในข้าวเข้าไปด้วยหรือไม่เพื่อที่ตัวเราเองจะมีชีวิตเป็นดังข้าว และอย่างพระคริสตเจ้า ตายต่อตัวเอง หักตนเองเพื่อให้คนอื่นและสิ่งอื่นมีชีวิต”⁸⁷⁷

2. องค์ความรู้ทางวิชาการที่มีประโยชน์ต่อกระบวนการทำงานพัฒนา

2.1 การวิเคราะห์สังคม

“การวิเคราะห์สังคมของมาร์กซิส ได้รับผลมาจากความคิดของพระศาสนจักร ที่ว่าเป็นคริสตชนรุ่นแรกนั่นเองมาร์กในสมัยเด็กๆ ได้รับอิทธิพลมาจากพระศาสนจักร โดยเฉพาะจากกิจการอัครสาวก⁸⁷⁸ ในการขายทรัพย์สินสมบัติทั้งหมด นำเงินมารวมกันเป็นหนึ่งเดียวจากความเชื่อ นั่นคือรากฐานความเชื่อของมาร์กซ์ ฉะนั้น เมื่อวิเคราะห์มาด้วยกันจึงคล้ายกับเป็นพี่น้องและมาทางสายเอเชียด้วยกัน แต่มีความแตกต่างกันอยู่สองเรื่อง คือ วิธีการในการแก้ปัญหาซึ่งพระคุณเจ้า (พระสังฆราชบุญเลื่อน) ได้พูดถึงแนวทางสันติวิธี แต่สังคมนิยมพูดถึงการเปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคนปฏิวัติ”⁸⁷⁹

⁸⁷⁷ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร. ข้าว : ผู้ส่งผ่านรหัสธรรมด้วยชีวิตสู่ชีวิต ใน วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 21 ฉบับที่ 3/2536.

หน้า 75.

⁸⁷⁸ กิจการอัครสาวก เป็นจดหมายที่สานุศิษย์ของพระเยซูเจ้าได้เขียนขึ้นเพื่อเตือนใจแก่กลุ่มคริสตชนในช่วงศตวรรษแรกของการประกาศพระวรสาร กิจการอัครสาวกเป็นส่วนหนึ่งของภาคพันธสัญญาใหม่ (New Testament) ในพระคัมภีร์ (BIBLE)

⁸⁷⁹ นิพนธ์ เทียนนิหาร. การตอบสนองของ สคทพ. คอสถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน ใน สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนาเรื่อง “การศึกษาและไตร่ตรองคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร” เนื่องในโอกาสการประชุมสภากรรมการสามัญ ประจำปี 2534 ครั้งที่ 19. เอกสารเย็บเล่ม หน้า 64.

2.2 กระบวนการทำงานแบบองค์รวม

“เรื่องความสัมพันธ์แบบ Holistic คือ การพัฒนาแบบองค์รวมระหว่างคน สิ่งสูงสุด ธรรมชาติ ในทุกด้านทั้งภายนอกและภายใน ขณะเดียวกันก็มองเห็นเรื่องชีวิตภายในทั้งของมนุษย์และธรรมชาติเกิดเทวศาสตร์ของควายที่มีขวัญ น้ำที่มีจิต ฯลฯ ซึ่งจากสิ่งเหล่านี้ย้อนกลับมาถึง Spirituality ของมนุษย์ที่จะนมัสการพระเจ้าในงานพัฒนา เป็นทฤษฎีที่มาจากประสบการณ์ในการทำงาน”⁸⁸⁰

2.3 กระบวนการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต

“ในขณะเดียวกันในภาคปฏิบัติ CCTD ไม่ได้สรุปทฤษฎีนี้จากความคิดแต่เป็นการลงไปสัมผัสชีวิตของชาวบ้าน ถือได้ว่าเป็นการตายต่อตนเอง การวิเคราะห์สังคมของเราอยู่บนรากฐานของความเป็นจริงของชาวบ้าน CCTD ลงไปรวมกลุ่มชาวบ้านให้ช่วยเหลือกัน อยู่กันแบบพี่แบบน้อง เมื่อรวมกลุ่มกันได้ก็เท่ากับเป็นการทำลายโครงสร้างของสังคมที่มีการเอารัดเอาเปรียบกันให้หมดไป เราจะเห็นว่าจากสถานการณ์เหล่านี้ที่คนในพระศาสนจักรเองก็ได้วิพากษ์วิจารณ์จากประสบการณ์ของ CCTD เองก็ยืนอยู่บนแนวคิดทั้ง 2 ด้านคือ แบบเสรีนิยม ทุนนิยม ได้รับรู้ปัญหาของชาวบ้าน ขณะเดียวกันก็ได้เห็นผลของการปฏิวัติในลาว เขมร จากระบบสังคมนิยมมีการอพยพเกิดขึ้น จากจุดนี้เอง CCTD จึงมีการสรุปบทเรียนขึ้น มีแนวทางของตนเองดังที่ได้กล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของ CCTD ที่ผ่านมา ประมาณ 16-17 ปี...เป็นการแสวงหาของพระศาสนจักรที่ได้ค้นพบด้วยตนเอง จากการ Top Down ลงไปประสานกับ Bottom up ถือว่าเป็นโชคดีของพระศาสนจักรไทยที่ได้รับการรับรองจากวาติกันว่าการพัฒนาต้องมีแนวทางมาจากศาสนา จะต้องมีโลกทัศน์ที่มีมนุษยธรรม”⁸⁸¹

⁸⁸⁰ นิพจน์ เทียนนิหาร. การตอบสนองของ สคทพ. คอสถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน ใน สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนาเรื่อง “การศึกษาและไตร่ตรองคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร” เนื่องในโอกาสการประชุมสภากรรมการสามัญ ประจำปี 2534 ครั้งที่ 19. เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 65.

⁸⁸¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 66.

ค.กิจกรรม

1. โครงการศึกษาและฝึกอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ชุมชนมีเนื้อหา ดังนี้

“โครงการสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนเป็นโครงการที่รื้อฟื้นต้นกำเนิดของการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระเยซูคริสต์เจ้าให้มาอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบันอีกครั้งหนึ่งอันเป็นความพยายามที่จะรื้อฟื้นอุดมการณ์ของพระองค์เพื่อต่อสู้กับอุดมการณ์บางอย่างที่ครอบงำมนุษย์อยู่ในปัจจุบัน....ต้องประสานเชื่อมโยงคุณค่าของเยซูกับคุณค่าทางวัฒนธรรม...เพื่อแก้ไขโครงสร้างปัจจุบันที่ติดอยู่กับวัตถุนิยม ถ้าเรามีความเชื่อในชาวดีของเยซู...เราควรจะต้องมีการปรับขบวนการในการทำงานของเรา เพื่อการสืบทอดอุดมการณ์ของพระเยซูเจ้า และขบวนการไถ่บาป หรือโครงสร้างของบาป ...การสืบทอดที่แท้จริงของคริสตัง จะต้องเป็นการต่อสู้กับโครงสร้างของบาป ดังนั้น สิ่งที่ทำลายเราอย่างมาก คือ เมื่อเราได้เข้าใจแล้ว เราจะร่วมกับพระเยซูเจ้าในการรื้อฟื้นชีวิตของพระองค์ในการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระคริสต์เจ้าในการทำงาน Formation ของเราอย่างๆไร”⁸⁸²

“ ที่ศูนย์แม่ริม...เริ่มต้นจากเป้าหมายการฝึกฆราวาสที่จะเป็นผู้นำคริสตชนให้มีจิตสำนึกถึงบทบาทของคริสตชนหลังสังคายนาว่าติกันครั้งที่ 2 คือ พระศาสนจักรต้องอยู่ในโลก บวกกับคำสอนในเอกสารสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย (FABC) ว่า ศาสนาต้องไปอยู่ในโลก ผู้นำคริสตชนทั้งหมดต้องเข้าใจ ตระหนัก และสำนึกเสมอว่าศาสนาและชีวิตในโลกนี้มันแยกออกจากกันไม่ได้

.....เมื่อพวกเขา (ชาวบ้าน) มีจิตตารมณ์และความเชื่อเข้าไปอยู่ในชีวิตอย่างรู้เท่าทันว่าโลกมันเปลี่ยนแปลงอย่างไร สามารถอ่านสัญญาณแห่งกาลเวลาได้ อ่านพระคัมภีร์ อ่านพระวรสารและนำไปปฏิบัติในชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ การสร้างความเชื่อให้อยู่ในวัฒนธรรมว่า พระศาสนจักรต้องเสวนาด้วยชีวิต (Dialogue of life) ซึ่งคุณพ่อคณะเบธารามได้ทำมาก่อนหน้านี้แล้วยุคที่พ่อเข้ามารับช่วงเป็นการลงลึกไปอีกระดับหนึ่ง คือลงไปสู่วัฒนธรรม เป็นการเสวนากับความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และเสวนากับประชาชนที่ยากจนที่เป็นคนส่วนใหญ่ นี่คือการประกาศข่าวดีตามจิตตารมณ์และแนวทางการเสวนาด้วยชีวิตของเอกสารของสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียและสังคายนาว่าติกันครั้งที่ 2 ซึ่ง

⁸⁸² นิพนธ์ เทียนนิหาร (บาทหลวง). การพิจารณาไตร่ตรองเทวศาสตร์เกี่ยวกับงานสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน ใน การศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การศึกษาเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน วันที่ 10-12 มกราคม 2533 ณ ศูนย์คำสอน อ.แม่ริม จ. เชียงใหม่ .เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 35-36.

เข้าใจมากไปกว่าการแพร่ธรรมที่นำคนเข้ามาเป็นคริสตชน ว่า การแพร่ธรรมคือ การยกระดับความเป็นมนุษย์ให้มีเกียรติและศักดิ์ศรีในฐานะเป็นลูกของพระเจ้า

....หมู่บ้านเหล่านี้อยู่ในประวัติศาสตร์แห่งความรอดที่พระเป็นเจ้าทรงกำลังทำงาน และเรียกพวกเราให้เข้าไปร่วมในการประกาศข่าวดี ของพระเจ้าสำหรับพี่น้องของเรา.... วิธีการของเราคือ การนำคนเฒ่าคนแก่ ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชนมาเล่าและบ่งชี้เรื่องวัฒนธรรม ประเพณี ...ให้คนรุ่นใหม่มาฟังและช่วยกันวิเคราะห์ ปรากฏว่า สิ่งที่พวกท่านแบ่งปันกับคุณค่าพระวรสารมันใกล้เคียงกันมาก ก็สรุปออกมาว่า เมื่อเอาคุณค่าทางพระวรสารไปเสวนาด้วยชีวิตกับคุณค่าวัฒนธรรมปกากะญอก็จะทำให้ความเป็นปกากะญอเข้มแข็งท่ามกลางโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ...เป้าหมายแรกของแมร์มคือ การอบรมคนให้สำนึกและเลือกที่จะดำรงชีวิตตามพระวรสารและเป็นพยานในชีวิต ถ้าสอนคำสอนต้องสอนจากการเป็นพยานในชีวิต ..เรียกชื่อเยาวชนที่ได้รับการอบรมว่า ผู้สืบทอดเจตนารมณ์ หรือ “O.I. (Organic Intellectual) เพื่อจะไปต่อยอดประวัติศาสตร์ของชุมชน เราจะรับผิดชอบชุมชนต่อจากบรรพชนของเรา...เอาพระวรสารที่เป็นชีวิตของพระเยซูเจ้ามาเป็นชีวิตของเรา ...”⁸⁸³

2. การศึกษาเอกสารคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรเป็นกิจกรรมนี้บาทหลวง นิพนธ์ เทียนวิหาร ทำงานร่วมกับดร. กาญจนา แก้วเทพ โดยมีชื่อที่เป็นทางการว่า “การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง หลักการสอนความยุติธรรมในสังคม” มีเนื้อหา ดังนี้

“การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง หลักการสอนความยุติธรรมในสังคม” ให้แก่คณะครูของโรงเรียนกุหลาบวัฒนา โรงเรียนवासูเทวี และโรงเรียนมาแตร์เดอี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ครูได้ตระหนักและมีความรู้ความเข้าใจถึงคำสอนของคริสตศาสนา ด้านสังคม และเรื่องภารกิจของครูโรงเรียนคาทอลิกในการส่งเสริมสำนึกในการสร้างความยุติธรรมให้นักเรียน โดยมีเนื้อหาในการอบรม ได้แก่ 1) คำสอนทุกเล่มของคริสตศาสนา โดยเฉพาะเรื่องความยุติธรรม 2) สภาพสังคมไทยในปัจจุบันและในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษา 3) แนวทางการวิเคราะห์-สังเคราะห์สังคม และ 4) แนวคิดและแนวปฏิบัติ (กิจกรรม) ในการอบรมนักเรียนโดยผ่านกิจกรรมในโลกเรียน ได้แก่ การอบรมจริยธรรมทั่วไป การสอนวิชาเฉพาะ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร”⁸⁸⁴

⁸⁸³ สาส์นแสดงความยินดี : คุณพ่อ นิพนธ์ เทียนวิหาร ใน ศูนย์คำสอนสังฆมณฑลเชียงใหม่. ไม่ระบุปีที่ตีพิมพ์.

อนุสรณ์ 30 ปี ศูนย์คำสอน สังฆมณฑลเชียงใหม่ : ศิษย์พระคริสต์แห่งการเป็นเกลือองแผ่นดิน (มธ. 5: 13) และผู้สืบทอดเจตนารมณ์คุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ค.ศ. 1980-2010. ไม่ปรากฏสถานที่ตีพิมพ์. หน้า 6-8.

⁸⁸⁴ สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากการจัดการศึกษาเอกสารคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ใน

1.3 บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต

ก. ประสบการณ์ชีวิตมุ่งเน้นไปที่การได้รับมอบหมายให้ทำงานพัฒนาในฐานะผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลจันทบุรี ส่งผลให้ต้องศึกษาเอกสารด้านคำสอนสังคมของพระศาสนจักรและการอบรมต่างๆ โดยมีเนื้อหารายละเอียด ดังนี้

“เราต้องถามว่า มีผู้นำศาสนจักรกี่คนที่สนใจอ่าน(คำสอนและเอกสารด้านสังคมของพระศาสนจักร) เหมือนอย่างผมถ้าไม่มีโอกาสทำงานด้านนี้ ผมก็คงไม่มีโอกาสได้อ่าน แต่นี้เพราะหน้าที่บีบบังคับให้เราต้องศึกษา แนวความคิดจะได้กว้างขึ้น เพราะพระศาสนจักรต้องการอะไร พระศาสนจักรสอนอะไร ...เราคิดหรือว่าพระสงฆ์ทั่วไปจะมีโอกาสได้อ่าน ยกเว้นในกรณีผู้ที่สนใจจริงๆ เท่านั้น เพราะแต่ละท่านก็มีหน้าที่ต้องกระทำอยู่แล้ว”⁸⁸⁵

คุณพ่อวัชรินทร์ได้เข้ารับการอบรมจากการเข้าร่วมประชุมเรื่อง “การณรงค์เทศกาลมหาพรต” ที่เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งจัดโดยสำนักพัฒนาคน สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย ที่ได้ให้แนวทางการรณรงค์มหาพรตแบบใหม่กล่าวคือ นำกระบวนการศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกเข้ามาเพิ่มเติม ซึ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ ดังนี้

“การอบรมและกระตุ้นให้คริสตชนในประเทศให้รู้จักมองสภาพของสังคมไทยแบบชาวคริสต์คือ ให้เข้าใจ รัก และปฏิบัติต่อพี่น้องชาวไทยด้วยความยุติธรรม ความรัก ความจริงใจ และสันติตามพระวรสาร...คริสต์ก็ต้องกลับใจเป็นคริสต์บ้างแหละ..การกลับใจคือ การเปลี่ยนจิตใจ เปลี่ยนทัศนคติจากสภาพความเลวทรามสู่สภาพที่ดี เราในฐานะมนุษย์ผู้อ่อนแอ มีความอยาก ความโลภ ความหลง เราหวังที่จะหลุดพ้นเพราะฉะนั้น เราต้องกลับใจอยู่ตลอดเวลา เปลี่ยนแปลงจิตใจ เปลี่ยนนิสัยให้ดีขึ้น จากพุทธมาเป็นพุทธให้มากยิ่งขึ้น จากคริสต์มาเป็นคริสต์ให้มากขึ้นยิ่งขึ้น ผมมั่นใจเช่นนี้แหละ....จุดมุ่งหมายของงานพัฒนาของเราอยู่ที่คน นั่นคือ อาศัยการให้การศึกษอบรมและโครงการ เราสามารถเปลี่ยนทัศนคติของเขาได้..”⁸⁸⁶

วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 20 ฉบับที่ 1/2535. หน้า 75-81.

⁸⁸⁵ สัมภาษณ์คุณพ่อวัชรินทร์ ใน วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2524 : มหาพรต คือ เวลาแห่งความจริง. หน้า 22.ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

⁸⁸⁶ วัชรินทร์ สมานจิต (บาทหลวง). การรณรงค์มหาพรตกับการพัฒนาสังคมไทย ใน วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2525. หน้า 23.

ข. การเสนอและอธิบายแนวคิดมีทั้งเรื่องหลักความเชื่อ ข้อคำสอน เทววิทยาและความรู้ในเรื่องกระบวนการทำงานพัฒนา ดังนี้

1) หลักความเชื่อ ข้อคำสอน เทววิทยา

1.1 เทววิทยาของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 มีความสำคัญต่องานพัฒนาดังนี้

“...เป็นการเปิดประตูโลกแห่งความจริง ใช้กระบวนการอ่านสัญญาณกาลเวลา...ความรอด คือ การอยู่รอดปลอดภัยครบทุกมิติในชีวิตมนุษย์ทั้งกายและจิต เทววิทยาที่สนับสนุน *Gaudium et Spes* (พระธรรมนูญในโลกสมัยนี้ หรือ The Pastoral Constitution on the Church in the Modern World) คือ เทววิทยาแห่งการสร้าง การบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมความเป็นเอกภาพของหญิงและชาย คุณค่าดีศรีความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนโดยโครงสร้างของบาป มนุษย์เป็นทาส ต้องแบกกางเขน สละตนเองอยู่ในกระบวนการเดียวกัน *Kenosis* เหมือนที่พระเจ้าสละความเป็นใหญ่ สละตัวตน

...วจจร 3 มิติคือ *Creation Incarnation and Redemption* การไถ่กู้และกระบวนการเกิดใหม่เป็นเรื่องเดียวกันพลักษณ์ของมนุษย์ในปฐมกาล มีธรรมชาติที่เป็นเสรี ทั้งหมดนี้เป็นพื้นฐานในการทำงานทั้งหมด ทำให้มีมุมมองประชาชนเปลี่ยนไป วาติกันที่สองเปรียบเหมือนธรรมนูญ แผนงานหลักโดยมีกระบวนการมาสู่พระศาสนจักรท้องถิ่น ในปี 1968-1969 มีการปรับหลักสูตรที่บ้านเนรใหญ่ ปีนัง ตามแนวทางวาติกันที่ 2 มีการพัฒนาเทววิทยา รวมถึงมีอิทธิพลต่อคณะนักบวชด้วย”⁸⁸⁷

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁸⁸⁷ สัมภาษณ์บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต อดีตเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2555 ที่โรงเรียนคาราสุมุท อ.ศรีราชา จ. ชลบุรี ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

1.2 เทววิทยาเรื่องพระศาสนจักร มีเนื้อหาและรายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

“พระศาสนจักร เป็นสถาบันศาสนาที่พระเยซูเจ้าทรงตั้งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องหมายและเครื่องมือแห่งความรอด มีหน้าที่สานต่อการสถาปนาอาณาจักรของพระเจ้าในโลกนี้ จึงต้องรักและรับใช้อาณาจักรของพระเจ้า และต้องเปิดตนเองสู่โลกแห่งความจริง ตามที่ประชุมพระสังคายนาวาติกันที่ 2 ได้ปลุกสำนึกตนเองและทำความเข้าใจชัดเจนต่อบทบาทและทิศทางใหม่ของพระศาสนจักร เรา 4 DISAC อีสานซึ่งเป็นองค์กรของพระศาสนจักรจะรักและรับใช้อาณาจักรของพระเจ้าในสังคมอีสานได้อย่างซื่อสัตย์ได้อย่างไร ที่ประชุมสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 ได้นำเสนอทางเลือกใหม่ที่สำคัญคือ การอ่านเครื่องหมายแห่งกาลเวลา และการแสวงหาคคุณค่าแห่งอาณาจักรของพระเจ้าในสังคมมนุษย์โลก และอยู่ในโลกอย่างมีคุณค่าและมีพลัง ดังคำอธิษฐานของพระเยซูเจ้าสำหรับพวกศิษย์ ก่อนที่พระองค์จะถูกจับกุม”⁸⁸⁸

1.3 เทววิทยาเรื่องอาณาจักรพระเจ้า มีที่มาและเนื้อหาสำคัญ ดังนี้

“พวกเราที่กำลังทำงานในองค์กรของพระศาสนจักร ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องพระอาณาจักร ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานทางศาสนาสำหรับการทำงานพัฒนาตาม “แนวทางของเรา” หลังจากพระเยซูเจ้าทรงรับพิธีล้างจากท่านยอห์นแล้ว พระจิตของพระเจ้าทรงนำพระองค์ไปยังที่เปลี่ยวทรงบำเพ็ญพรตเป็นเวลา 40 วัน 40 คืน จากนั้นพระองค์ได้ประกาศถึงจุดยืนและภารกิจของพระองค์ “เวลากำหนดมาถึงแล้ว พระอาณาจักรของพระเจ้ามาใกล้แล้ว จงกลับใจเสียใหม่และเชื่อข่าวดีเถิด” (มก. 1 :15) พระองค์เสด็จมาในโลกนี้เพื่อสถาปนาอาณาจักรของพระเจ้า ด้วยการเชื่อเชิญมนุษย์ให้เปิดจิตใจต้อนรับพระเจ้า ต้อนรับพระธรรมเพื่อเป็นแสงสว่างส่องทางชีวิต ทั้งนี้เพื่อยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้นเหมือนแรกเริ่มที่พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์มา เป็นอาณาจักรใจ มิใช่อาณาจักรทางโลกที่หวังผลประโยชน์ทางการเมืองและเกียรติยศชื่อเสียง”⁸⁸⁹

⁸⁸⁸ ชรินทร์ สมานจิต. แนวทางของเรา. โอกาสสัมมนา 4 DISAC อีสาน 26 ตุลาคม 2542. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 3-4.

⁸⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2

“ในฐานะที่เราเป็นสมาชิกของพระศาสนจักร เราต้องทำความเข้าใจถึงพื้นฐาน การพัฒนาสังคม นั่นคือ ความเข้าใจเรื่องบทบาทของพระศาสนจักรในการรับใช้พระ อาณาจักรของพระเจ้า เรื่องคุณค่าพระอาณาจักรพระเจ้าเป็นเรื่องที่สำคัญ และเรา บอกว่าเราชื่นชมคุณค่าที่ดึงมาทางศาสนาและวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นความหมายของ พระอาณาจักร และความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรกับพระอาณาจักร ได้ปรากฏ อยู่ในพันธกิจด้านสังคมในทิศทางอภิบาลของพระศาสนจักร ปี 2000 ซึ่ง CCTD เอง ได้มีส่วนสร้างคุณค่าของพระอาณาจักรกับพระศาสนจักรไทย”⁸⁹⁰

1.4 เทววิทยาเรื่องฉายาหรือภาพลักษณ์ของมนุษย์มีที่มาและเนื้อหาสำคัญ ดังนี้

“ในหนังสือปฐมกาลเรื่องงานสร้างโลก 6 วัน พระเจ้าทรงเผยแสดงให้เรา ทราบถึงแผนการดั้งเดิมของพระองค์ว่าพระองค์ทรงเป็นพระผู้สร้าง ทรงสร้างจักรวาล โลก ธรรมชาติ สรรพสิ่ง สรรพสัตว์ สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายและมนุษย์ และพระองค์ทรง เห็นว่า “ดี” สำหรับมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งสร้างสุดท้าย พระองค์ทรงให้เกียรติแก่มนุษย์ ทรง สวมใส่ “พระฉายาของพระองค์” ในตัวตนของมนุษย์และมอบหมายให้มนุษย์ รับผิดชอบสิ่งสร้างของพระองค์ “คุณค่าที่ดี” อันเป็นบ่อเกิดแห่งความดีและความสงบ สุข ซึ่งเป็นพลังที่ซ่อนเร้นอยู่ในสิ่งสร้างทั้งปวง ทุกสิ่งสร้างและทุกชีวิตจึงมีความสัมพันธ์ เกื้อกูลกันและกันอย่างเป็นระบบ มีระเบียบและปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ตามแผนการ ของพระผู้สร้าง”⁸⁹¹

1.5 การสร้างเทววิทยาท้องถิ่น มีแก่นและองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

“การกลับไปยังแหล่งกำเนิดคริสตชน กลับไปยังพระคัมภีร์ ชีวิตตามแบบ ประเพณีของพระศาสนจักร ปรัชญาอนันตจิตของบรรพบุรุษของเราชาวเอเชีย การ ดำเนินชีวิตจิตที่มาจากประสบการณ์ตรง อาศัยการไตร่ตรองภูมิปัญญาท้องถิ่น ความ

⁸⁹⁰ วัชรินทร์ สมานจิต. อภิปรายเสริมการสรุปแนวทางปฏิบัติในพันธกิจแห่งความรักและการรับใช้ ประจำปี 2543 ใน

สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนา “พันธกิจแห่งความรักและการ รับใช้” เนื่องในโอกาสประชุมสภากรรมการประจำปี 2543 (ครั้งที่ 28) คณะกรรมการสภาคาทอลิกเพื่อการพัฒนา วันที่ 28-30 สิงหาคม 2543 ณ วัดแม่พระแห่งเหรียญอัศจรรย์ จ.ฉะเชิงเทรา. เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 58

⁸⁹¹ วัชรินทร์ สมานจิต. แนวทางของเรา. โอกาสสัมมนา 4 DISAC อีสาน 26 ตุลาคม 2542. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 2.

เชื้อศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีพระคัมภีร์และคำสอนของพระศาสนจักรเป็นแสงสว่าง เน้นชีวิตจิตธรรมดาแบบพระเยซูหรือเทววิทยาเดินดิน”⁸⁹²

“การสร้างเทววิทยา (doing theology) สามารถทำได้ในทุกหน้าที่ เอาคำสอนมาปฏิสัมพันธ์มาอยู่ในชีวิตจริง เทววิทยาของสคทพ. คือ Asian Theology เน้นมิติศาสนาและวัฒนธรรม มีพันธกิจ ต้องเสวนา3 ด้านคือ 1.ความยากจน ความยากไร้ 2. ศาสนาและวัฒนธรรม 3. ศาสนสัมพันธ์”⁸⁹³

1.6 จิตตารมณ์มหาพรตมีสาระสำคัญและรายละเอียด ดังนี้

“จิตตารมณ์ คือ เอกลักษณ์ของชีวิตคริสตชน ซึ่งได้เริ่มแล้วตั้งแต่วเวลาที่เรารับศีลล้างบาป และตอกย้ำด้วยการรับศีลมหาสนิท อันเป็นเครื่องหมายถึงการยอมรับการประกาศความตาย และการกลับคืนชีพของพระคริสตเจ้า การเจริญชีวิตตามจิตตารมณ์มหาพรต ต้องกล้าที่จะทำให้เราเห็นศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ต้องทำให้เรากล้ายอมรับว่า เรามีส่วนในระบบโครงสร้างของสังคมที่กดขี่ และบดบังศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ถ้าไม่ทางตรงก็ทางอ้อม และต้องทำให้เรากล้าที่จะยกระดับชีวิตของเพื่อนพี่น้องให้สูงขึ้น ดังนั้น การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต จึงเป็นกระบวนการปลุกจิตสำนึก และให้การศึกษาเพื่อพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่ชีวิตที่ครบครัน และสมบูรณ์ขึ้น การเปลี่ยนแปลงชีวิตจิตใจต้องเริ่มจากตนเอง เริ่มจากมติดีของชีวิต (ชีวิตภายใน) เปิดตัวเข้าสู่ความสัมพันธ์อันถูกต้อง และแน่นแฟ้นกับพระเจ้า และขยายความสัมพันธ์นั้นไปสู่เพื่อนมนุษย์ และธรรมชาติรอบข้าง ด้วยทัศนคติที่เคารพ ให้เกียรติ ส่งเสริม เกื้อหนุนกันและกัน”⁸⁹⁴

⁸⁹² วัชรินทร์ สมานจิต. อภิปรายเสริมการสรุปแนวทางปฏิบัติในพันธกิจแห่งความรักและการรับใช้ ประจำปี 2543 ใน

สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนา “พันธกิจแห่งความรักและการรับใช้” เนื่องในโอกาสประชุมสภากรรมการประจำปี 2543 (ครั้งที่ 28) คณะกรรมการสภาคาทอลิกเพื่อการพัฒนา

วันที่ 28-30 สิงหาคม 2543 ณ วัดแม่พระแห่งเหรียญอัศจรรย์ จ.ฉะเชิงเทรา. เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 58-59.

⁸⁹³ สัมภาษณ์บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต อดีตเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2555 ที่โรงเรียนดาราสมุทร อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี

⁸⁹⁴ สรุปและเรียบเรียงจาก วัชรินทร์ สมานจิต. ประวัติศาสตร์และพัฒนาการการรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรตกับการพัฒนาสังคมไทย. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 14-15 และ 24-25.

1.7 ข้อคิดสำคัญในเรื่องการปลูกจิตสำนึก

“การพัฒนาคนไม่ใช่วัตถุที่จะสร้างตามรูปแบบแปลน แต่เป็นการปลูกจิตสำนึกของประชาชนหรือการเปลี่ยนแปลงประชาชนซึ่งต้องอาศัยเวลา บางครั้งก็ผิดหวัง บางครั้งก็ผิดหวัง บางครั้งก็สำเร็จ แต่ความสำเร็จนั้นต้องอาศัยเวลา เรารู้แล้วว่าเรากำลังทำงานพัฒนากับคน ทุกอย่างต้องอาศัยเวลา...ก่อนที่เราจะเริ่มโครงการ เราจะต้องให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของกลุ่ม มันเป็นเรื่องที่เราทำอยู่แล้ว แต่ที่นี้ที่เราทำอยู่นั้นมันอยู่ในกองฝีกอบรมกับโครงการ ดังนั้นผมจึงมองเห็นว่า ธรรมะมหาพรตควรที่จะสัมพันธ์กับโครงการต่างๆ และประสานกับกองงานต่างๆ ในสภาฯ เพื่อจะได้เผยแพร่แนวความคิดนี้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง”⁸⁹⁵

1.8 บทบาทหน้าที่และภารกิจของสคทพ.ในงานพัฒนา มีข้อคิดและเนื้อหา ดังนี้

“สคทพ. เป็นองค์กรพัฒนาซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากศาสนธรรมที่องค์พระเยซูได้พร่ำสอนและมีพระบัญชาให้รักและเมตตาเพื่อนมนุษย์ งานพัฒนาจึงเป็นงานของพระที่ทรงมอบหมายให้แก่เรา สคทพ. จึงเป็นองค์กรศาสนาที่ทำงานพัฒนามนุษย์ ไม่มีผลประโยชน์ทางการเมือง แต่ทำงานกับคนยากจน ช่วยให้เขาหลุดพ้น โดยมีพระธรรมคำสอน (พระคัมภีร์) เป็นแรงบันดาลใจ และมีคำสอนพระศาสนจักรด้านสังคม หรือพระสมณสาสน์ของสมเด็จพระสันตะปาปาเป็นหลักยึดและแนวทางปฏิบัติ ดังนั้นแนวทางการทำงานพัฒนาคนของเรา มิใช่เป็นการทำงานตามความอยากตามความต้องการหรือตามใจชอบ แต่เราควรจะตระหนักอยู่เสมอว่าเรากำลังสืบทอดพระภารกิจแห่งการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระ เหมือนกับองค์พระเยซู...”⁸⁹⁶

“เรื่องชีวิต CCTD กำลังทำงานด้านนี้ในนามของพระศาสนจักรอยู่ โดยเฉพาะกิจกรรมศึกษาและไตร่ตรองคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรอย่างจริงจังต่อเนื่องทุกระดับ สำหรับพระสงฆ์ นักบวช ขรราวาส และต้องขยายไปถึงงานอภิบาลวัดด้วย เพราะว่าถ้างานอภิบาลวัดไม่เข้าใจสังคม ชุมชนที่เป็นอยู่ ในที่สุดบรรดาบุคลากรของ

⁸⁹⁵ สัมภาษณ์คุณพ่อวัชรินทร์ ใน วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2524 : มหาพรต คือ เวลาแห่งความจริง. หน้า 16.-18.

⁸⁹⁶ วัชรินทร์ สมานจิต. แนวทางของเรา. โอกาสสัมมนา 4 DISAC อีสาน 26 ตุลาคม 2542. เอกสารอัดสำเนา.

พระศาสนจักร อาจจะถูกเป็นเหยื่อ เป็นหลุมพรางหรือเป็นเครื่องมือของความแตกแยกในสังคม”⁸⁹⁷

1.9 ข้อคิดเรื่องการเมืองมีเนื้อหาและรายละเอียด ดังนี้

“...แต่เราก็ต้องทำให้พร้อมว่าเรื่องของเรานั้น (งานพัฒนา) ต้องอาศัยเวลาที่จะทำความรู้จักและการยอมรับ เพราะว่าเราพูดไปปุ๊บเรื่องความไม่ยุติธรรม เรื่องสันติภาพ เรื่องอะไรต่ออะไรต่างๆ นี้ เป็นลักษณะของการเมือง มันเป็นภาพฝังใจ (Impression) ซึ่งหลายๆ คนรู้สึกที่เราสังคมพัฒนากับการเมือง แต่มันไม่ใช่การเมือง เราจะตีความหมายเรื่องการเมืองลักษณะไหน ผมไม่เคยคิดว่าพอพูดการเมืองปุ๊บต้องไปพัวพันกับรัฐบาล เหมือนอย่างเราก็มีการเมือง การเมืองระดับชาวบ้าน การเมืองระดับพระสงฆ์ การเมืองระดับพระศาสนจักร เรากำลังเจริญชีวิตอยู่ในการเมืองโดยไม่รู้ตัว...”⁸⁹⁸

2) ความรู้สมัยใหม่ที่มีประโยชน์ต่อกระบวนการทำงานพัฒนา

2.1 กระบวนการจัดการศึกษาอบรม ในทัศนะของคุณพ่อมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศาสนา ดังนี้

“ที่มาของการให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดการศึกษาของสคทพ. มาจากหลักคิดเรื่องการอ่านสัญญาณกาลเวลา (discernment the sign of the time) ซึ่งก็คือ การวิเคราะห์แยกแยะสภาพสังคมตามความเป็นจริงของยุคสมัย กระบวนการนี้มีความหมายตามความเชื่อศาสนา คือ กระบวนการของพระเจ้า...”⁸⁹⁹

⁸⁹⁷ วชรินทร์ สมานจิต. อภิปรายเสริมการสรุปแนวทางปฏิบัติในพันธกิจแห่งความรักและการรับใช้ ประจำปี 2543 ใน

สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนา “พันธกิจแห่งความรักและการรับใช้”

เนื่องในโอกาสประชุมสภากรรมการประจำปี 2543 (ครั้งที่ 28) คณะกรรมการสภาคาทอลิกเพื่อการพัฒนา วันที่ 28-30 สิงหาคม 2543 ณ วัดแม่พระแห่งเหรียญอัครราชย์ จ.ฉะเชิงเทรา. เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 58.

⁸⁹⁸ สัมภาษณ์คุณพ่อวชรินทร์ ใน วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2524 : มหาพรต คือ เวลาแห่งความจริง. หน้า 16. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

⁸⁹⁹ สัมภาษณ์คุณพ่อวชรินทร์ สมานจิต อดีตเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2555 ที่โรงเรียนดาราสมุทร อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี

2.2 แนวคิดการทำงานแบบองค์รวม

“...ธรรมชาติของงานพัฒนาจึงเป็นงานฟื้นฟูและเสริมสร้างสัมพันธภาพอันใหม่ให้เกิดความสมดุลย์ในทุกด้าน และทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ (Holistic) เป็นงานที่ก่อให้เกิดการประสานร้อยร้าวในจิตใจและประสานพลังสร้างสรรค์ของชุมชน ซึ่งแฝงเร้นในศักยภาพ ความสามารถ คุณค่าที่ตีงามทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งรวมถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ตกผลึกมาจากประสบการณ์ที่ได้รับการสั่งสมมาเป็นเวลานาน เราจึงเรียกคุณค่าที่เป็นพลังสร้างสรรค์นี้ว่า “คุณค่าแห่งอาณาจักรของพระเจ้า”⁹⁰⁰

ค. กิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวความคิด

1) กระบวนการศึกษาและทำงานด้านวัฒนธรรมในกิจกรรมต่างๆ ของสคทพ.มีตัวอย่าง ดังนี้

“...การศึกษาทางด้านวัฒนธรรมเช่น วัฒนธรรมไทยมีอะไรบ้างที่เอื้ออำนวยให้เราสามารถเสริมจิตตารมณ์รณรงค์มหาพรตเข้าไปได้บ้าง ...วัฒนธรรมไทยของเราผูกพันกับศาสนาจนกลมกลืนกัน เราก็ทราบกันดีอยู่ ดังนั้นวัฒนธรรมไทยเราเอื้ออำนวยมาก...จากการระดมพลังกันภายในวัด ในหมู่บ้าน เอกลักษณ์ต่างๆของไทยที่เป็นลักษณะของชาวพุทธ เอื้ออำนวยให้จิตตารมณ์มหาพรตสามารถกระจายไปสู่ผู้อื่นได้ ทั้งนี้เรื่องความยุติธรรมและสันติ เรายังไม่ถึงขั้นที่จะพูด ที่จะใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อนำไปถึงการต่อต้านความอยุติธรรมต่างๆ เราต้องศึกษาและหาวิธีการที่เป็นระบบมากขึ้น...”⁹⁰¹

2)การมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนทิศทางอภิบาลฯ

“เมื่อปี 1987 ในระหว่างวันที่ 14-22 พฤศจิกายน ได้มีการสัมมนาเพื่อกำหนดทิศทางการอภิบาลของพระศาสนจักรครั้งแรก ที่หัวหิน เวลานั้นการกำหนดทิศทางการอภิบาลฯ ได้รับอิทธิพลแนวคิดจาก BISA 7 เป็นอย่างมาก ในช่วงนั้น CCTD มีบทบาทโดดเด่นในการจัด “การศึกษาความจริงและร่วมชีวิต” ให้แก่คณะพระสังฆราช พระสงฆ์และนักบวชในประเทศไทย โดยมีหัวข้อการศึกษาร่วมกันเรื่อง “มรดกทาง

⁹⁰⁰ วัชรินทร์ สมานจิต. แนวทางของเรา. โอกาสสัมมนา 4 DISAC อีสาน 26 ตุลาคม 2542. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 3.

⁹⁰¹ สัมภาษณ์คุณพ่อวัชรินทร์ ใน วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2524 : มหาพรต คือ เวลาแห่งความจริง. หน้า 21.

วัฒนธรรมและศาสนาในเอเชียผลจากการสัมมนานั้น พระศาสนจักรได้มีคตินิภาพและ
 ปณิธานปรากฏเด่นชัดว่า “พระศาสนจักรคือ ประชากรของพระเป็นเจ้า ซึ่งเป็นหนึ่ง
 เดียวกันในความรัก แสวงหา ติดตามและประกาศพระคริสตเจ้าในสังคมไทย โดยเป็น
 ลักขีพยานด้วยชีวิตสมณะ เมตตา รักสันติ ถ่อมตนพร้อมที่จะพัฒนาและอุทิศตนรับใช้ทุก
 คน โดยเฉพาะผู้ยากจน”⁹⁰²

3) กระบวนการจัดการศึกษาอบรม

“DISAC เราจึงต้องตื่นตัวและสรุปประสบการณ์เป็นระยะๆ เพื่อจะได้
 สามารถบริการรับใช้พระศาสนจักรส่วนรวม ร่วมกับสำนักเลขาธิการได้อย่างมี
 ประสิทธิภาพ กระบวนการพื้นฐานของการศึกษาและการให้การศึกษอบรม ที่จะช่วย
 ให้ผู้ที่แสวงหาได้มีประสบการณ์ตรง ทั้งด้านความสัมพันธ์กับชีวิตของชาวบ้านและ
 เนื้อหาตามประเด็นของการศึกษา สามารถอ่านเครื่องหมายแห่งกาลเวลาและวางแผน
 งานให้สอดคล้องต่อสภาพความเป็นจริง คือ

- 1.1 การศึกษาความจริงและร่วมชีวิต (Exposure Immersion) เป็นกระบวนการศึกษาที่เริ่ม
 จากชีวิตจริงของประชาชน ผู้เข้าร่วมมีโอกาสสัมผัสและมีประสบการณ์ตรงกับวิถีชีวิต
 ของชาวบ้าน เพื่อแสวงหาคูณค่าที่ฝังงมในขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา-วัฒนธรรม
 การตั้งรกรากต่อสู่เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและความใฝ่ฝันของชุมชน กระบวนการนี้เป็น
 ทั้งกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้ศึกษาสภาพความเป็นจริงของชุมชน และเป็น
 กระบวนการที่เอื้ออำนวยให้ผู้เข้าร่วมได้มีโอกาสไตร่ตรองชีวิตเพื่อจะได้ปรับเปลี่ยนชีวิต
 ตนเอง หรือเสริมแรงบันดาลใจในชีวิตและมีส่วนร่วมกับชาวบ้านในการสานความใฝ่ฝัน
 นั้นให้เป็นจริง ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญอยู่ 4 ขั้นตอนคือ
 - ก. การศึกษาสภาพความเป็นจริงของชุมชน โดยเสวนาระหว่างชีวิต (Dialogue of life)
 - ข. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากผู้เข้าร่วมได้พบประสบด้วยตนเอง
 - ค. ทำการไตร่ตรองและพิศเพ่งรำพึงถึงประสบการณ์นั้น รวมถึงท่าที ทัศนคติ และเสียง
 เรียกร้องจากห้วงลึกของชีวิต โดยอาศัยแสงสว่างจากพระคัมภีร์ คำสอนทางสังคมของ
 พระศาสนจักรและภูมิปัญญาของชาวบ้าน
 - ง. การวางแผนงานเพื่อให้ความใฝ่ฝันทั้งชีวิตส่วนตัว และของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม
 สอดคล้องต่อสภาพความเป็นจริง

⁹⁰² วชิรินทร์ สมานจิต. แนวทางของเรา. โอกาสสัมมนา 4 DISAC อีสาน 26 ตุลาคม 2542. เอกสารอัดสำเนา. หน้า

1.2 กระบวนการวินิจฉัยแยกแยะ (Social Discernment) เพื่ออ่านเครื่องหมายแห่งกาลเวลา มีขั้นตอนและวิธีการเดียวกันกับการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต⁹⁰³

“วิธีการที่เราจะเปลี่ยนแปลงสังคมหรืออะไรก็แล้วแต่ สังคมเป็นไปตามกาลสมัยตามความต้องการของแต่ละสมัย ในเวลาเดียวกัน หลักคำสอนก็ยังคงเดิม แต่ว่าที่นี้เราพยายามหาวิธีการได้มาประยุกต์กับชีวิตได้อย่างไร เพื่อจะให้สอดคล้องกับกาลเวลาของสังคมนั้นๆ...เพราะว่า วาติกันที่ 2 ให้แนวปฏิบัติว่า ‘เราจะต้องมองเครื่องหมายของกาลเวลา’ นี่เป็นประโยคหนึ่งในวาติกันที่ 2 เมื่อเราตามโลกไม่ทันโลกเจริญด้านวัตถุมาก ส่วนจิตใจเราเสริมให้ไม่ทันก็แย่ ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆในสังคม”⁹⁰⁴

4) กระบวนการวางแผนในการทำงาน

“การวางแผนการทำงานมาจากแสงสว่างสอดส่อง อาศัยพระพรแห่งปรีชาญาณ ความเที่ยงตรง เร็กรื่องการสละตนเอง การวางแผนต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ พระเป็นเจ้าของพระจิตของพระองค์ เป็นกระบวนการที่พระจิตทำงาน เหมือนที่พระเยซูเจ้าทรงเสด็จไปในถิ่นทุรกันดาร (เข้าเงียบ 40 วัน) เป็นการเตรียมตัว ทำให้ตัวเองมีความชัดเจนในเรื่องภารกิจ Evangelization (การประกาศพระวรสาร) ต้องให้ความสำคัญกับเสวนาระหว่างศาสนา คริสตศาสนสัมพันธ์ เคารพหนทางอื่นๆ ด้วย เราประกาศพระเยซูเจ้าคือ หนทาง ความจริง และชีวิต เราเคารพและยืนยัน การประกาศพระวรสารสัมพันธ์กับชุมชนแวดล้อมอย่างไร ประกาศด้วยชีวิต กิจกรรมใดๆที่เราทำ เหมือนที่พระเยซูเจ้า”⁹⁰⁵

จากการนำเสนอข้อมูลของปัญญาชนคาทอลิกไทยข้างต้นนี้จะพบว่า ความคิดและกิจกรรมของทั้งสามท่านนี้เป็นบ่อเกิดที่สำคัญของการทำงานพัฒนา มีความสอดคล้องกับแนวคิดของกรัสมซี่ที่ได้กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของปัญญาชน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยการสร้าง

⁹⁰³ วัชรินทร์ สมานจิต. แนวทางของเรา. โอกาสสัมมนา 4 DISAC อีสาน 26 ตุลาคม 2542. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 4-5.

⁹⁰⁴ สัมภาษณ์คุณพ่อวัชรินทร์ ใน วารสารสังคมพัฒนา ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2524 : มหาพรต คือ เวลาแห่ง ความจริง. หน้า 21-22.

⁹⁰⁵ สัมภาษณ์บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต อดีตเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2555 ที่โรงเรียนดาราสมุทร อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

ความคิดที่ไม่ได้แยกขาดออกจากกลุ่มหรือสังคมของตนทั้งจากการทำงานและความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของเขา

นอกจากนี้แล้ว ความคิดและกิจกรรมของปัญญาชนคาทอลิกไทยนี้ได้สะท้อนให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างที่ดำรงอยู่และหลอมรวมกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ในการทำงานพัฒนา มนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง ปัญญาชนคาทอลิกไทยมีเนื้อหา ดังนี้

1) ความเหมือนกัน

ประสบการณ์ชีวิตและแรงบันดาลใจของทั้งสามท่านมีร่วมกัน กล่าวคือ เป็นผู้นำทางศาสนาที่ ได้รับการอบรมมาทั้งทางด้านหลักความเชื่อและคำสอน รวมถึงแนวทางการอภิบาลเพื่อดูแลคริสตชน ในสังคมพลที่สังคมอยู่ เนื้อหาการอบรมที่เป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญในการทำงานพัฒนา ได้แก่ เอกสารของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 โดยเฉพาะ ธรรมนูญพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ (The Pastoral Constitution on the Church in the Modern World) เป็นเอกสารฉบับสุดท้ายที่ได้รับการ รับรองจากที่ประชุมสภาสังคายนาฯ พระสมณสาสน์การพัฒนาประชาชาติ และเอกสารของ สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย

เนื้อหาของเอกสารคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรข้างต้นนี้ปัญญาชนคาทอลิกไทยได้ เรียนรู้ในรูปแบบที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พระสังฆราชบุญเลื่อนได้เรียนรู้จากการเข้าประชุมในระดับ เอเชีย (PISA)⁹⁰⁶ ในช่วงระหว่างสมัยประชุมสุดท้ายของสภาสังคายนาฯ ซึ่งจัดขึ้นโดยคณะสงฆ์แห่งพระ เยซูเจ้า (คณะเยสุอิต) และการที่ท่านได้รับเลือกให้เป็นเลขาธิการ และประธานของสำนักพัฒนาคน แห่งสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย ในขณะที่บาทหลวงนิพนธ์และบาทหลวงวัชรินทร์ได้รับการ อบรมคำสอนด้านสังคมฯ โดยเฉพาะเอกสารสังคายนาฯ จากสามเนรลาลัยที่ป็นิ่งที่ได้มีการปรับปรุง หลักสูตรใหม่ โดยนำผลการประชุมในรูปแบบเอกสารของสภาสังคายนาฯ มาอบรมและเป็นแนวทาง อภิบาลคริสตชนสำหรับผู้เตรียมตัวเป็นบาทหลวง รวมทั้งการศึกษาเพิ่มเติมเมื่อบาทหลวงทั้งสองท่าน ได้รับมอบหมายให้เป็ยผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา โดยบาทหลวงนิพนธ์เป็นผู้อำนวยการศูนย์ สังคมพัฒนาสังคมพลเชียงใหม่ และบาทหลวงวัชรินทร์เป็นผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังคมพล จันทบุรี ที่สำคัญบาทหลวงทั้งสองท่านได้เข้าร่วมรับการอบรมจากสถาบัน INODEP⁹⁰⁷ ที่มีแนวคิด

⁹⁰⁶ สาระสำคัญของการประชุมได้กล่าวไว้ในเนื้อหาข้างต้นของบทนี้แล้ว

⁹⁰⁷ INODEP ย่อมาจาก Institute Oecumenique du Development du Peuple คือ สถาบันศาสนาสัมพันธ์ เพื่อการพัฒนาประชาชน โดยมีสำนักงานตั้งอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส ถือกำเนิดขึ้นจากความร่วมมือกันของกลุ่มคนที่ ทำงานพัฒนาในประเทศโลกที่สาม บางคนเป็นนักการศาสนาจากคาทอลิก โปรเตสแตนต์ ทำการสรุปทเรียน สรุป ประสบการณ์ของคนทำงานในสนามเป็นเวลานานและประสบการณ์ของศาสนจักรขึ้นมาเป็นหลักคิด ทฤษฎีในการ

วิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนากระแสหลัก และมีแนวคิดการพัฒนาที่ยึดโยงอยู่กับศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันที่ให้แนวคิดใหม่ในการทำงานพัฒนาจากแต่เดิมที่มุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ การแก้ปัญหาความยากจนโดยการเพิ่มรายได้ เป็นต้น

จากการได้รับการอบรมและแรงจูงใจด้านศาสนาที่เหมือนกันได้ก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพทางด้านแนวคิดทั้งในเรื่องเทววิทยาและกระบวนการทำงาน เช่น มุมมองที่ตรงกันต่อสภาสังคายนาสากลวาทีก้นครั้งที่ 2 ที่เป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของพระศาสนจักรสากลและท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องสังคม การให้ความสำคัญกับกระบวนการศึกษาในงานพัฒนา โดยมีนโยบายการปลูกจิตสำนึกอาศัยการวิเคราะห์สังคม เพื่อชี้ให้เห็นปัญหา และแสวงหาหนทางในการแก้ไขบนหลักธรรมทางศาสนา รวมถึงการให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร การสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน การศึกษาเอกสารคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร เป็นต้น

กระบวนการศึกษาที่ปัญญาชนคาทอลิกไทยให้ความสำคัญไม่ใช่แค่การวิเคราะห์และวิพากษ์สภาพความเป็นจริงของสังคมเท่านั้น แต่ยังมี การนำเสนอแนวคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาจากหลักความเชื่อทางศาสนา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกระบวนการศึกษาไต่ตรองทางเทววิทยาเพื่อสร้างแนวคิดการพัฒนาจากพื้นฐานศาสนาและเป็นแนวทางในการพัฒนาคนทั้งครบให้แก่สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาต่อไป ด้วยบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้นำทางความคิดของหน่วยงานพัฒนาในนามของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย ส่งผลให้ปัญญาชนคาทอลิกไทยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอทั้งในเรื่องคำสอน องค์ความรู้ทางวิชาการใหม่ๆที่เป็นประโยชน์แก่งานพัฒนา และสภาพความเป็นจริงของสังคม นอกจากนี้ปัญญาชนทั้งสามท่านยังชี้ให้เห็นว่าการทำงานพัฒนานั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง เพราะเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงบุคคลและโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม การปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การเรียกร้องปกป้องสิทธิต่างๆของประชาชน และการอบรมคริสตชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ เป็นต้น

2) ความแตกต่างกันจะเห็นได้ชัดจากกิจกรรมที่ปัญญาชนสนใจและริเริ่ม ซึ่งเกิดจากภูมิหลังและประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ปัญญาชนคาทอลิกไทยเลือกที่จะนำหลักความเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาเสนอและอธิบายเป็นพิเศษทำให้เกิดเป็นกิจกรรมที่แตกต่างจากปัญญาชนคาทอลิกไทยอื่น เช่น จิตตารมณ์เครดิตยูเนียนของท่านบุญเลื้อนที่มุ่งเน้นช่วยจุนเจือคนจนด้วยกัน ได้รับทั้งความช่วยเหลือเศรษฐกิจและรวมน้ำใจกัน รวมถึงเป็นเรื่องที่ทำให้คนมี

มโนธรรมมากขึ้นจากการอบรมจิตตารมณ์และคุณธรรมของเครดิตยูเนียนส่วนบาทหลวงนิพจน์ให้ ความสำคัญกับการสร้างเทววิทยาท้องถิ่นทำให้กิจกรรมที่ทำมุ่งเน้นการทำงานร่วมชีวิตกับชาวบ้าน เพื่อศึกษาค้นหาคำสอนที่ชาวบ้านมีในวัฒนธรรมของเขา ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีได้ตัดขาดจากเรื่อง ของความเชื่อทางศาสนา และการฝึกอบรมเยาวชนเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน และบาทหลวง วชิรินทร์จะเน้นในเรื่องการณรงคัมหาพรตแบบใหม่ที่ไม่ได้เน้นการประพฤติปฏิบัติในแบบเดิม แต่ มุ่งเน้นในเรื่องจิตตารมณ์มหาพรต กล่าวคือ การกลับใจเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเอง เสียสละเพื่อผู้อื่น และการศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนได้เข้าใจตนเอง เห็นถึงสภาพแวดล้อมเป็นจริงของเขาและสังคม เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงให้ชีวิตของตนดีขึ้นโดยการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นทั้งเรื่องโครงสร้าง (ส่วนรวม) และ จิตใจคน (ส่วนตนหรือปัจเจกบุคคล) เพื่อที่จะต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมต่างๆ และให้ความช่วยเหลือแก่ เพื่อนมนุษย์ เป็นต้น

โดยภาพรวมแล้วการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างปัญญาชนคาทอลิก ไทยนี้เป็นไปเพื่อชี้ให้เห็นว่าปัญญาชนแต่ละท่านนั้นล้วนมีแนวคิดและอิสระในการดำเนินงานของแต่ละ คน ขณะเดียวกันก็มีความเป็นหนึ่งเดียวกันในความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานพัฒนา มนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยโดยอาศัยแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐาน คุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน

2) ปัญญาชนคาทอลิกไทยในระดับกลุ่ม

ในที่นี้หมายถึงกลุ่มศึกษาเทวศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคม หรือ Social Action Theology Study Group : SAT) ซึ่งจะแบ่งเนื้อหาในการนำเสนอออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ที่มาและบทบาท 2) เนื้อหาและความคิด 3) ความสัมพันธ์ของกลุ่มที่มีต่อสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา โดยทั้งสามประเด็นมีเนื้อหา ดังนี้

1) ที่มาและบทบาทของกลุ่มศึกษาเทวศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคม

กลุ่มศึกษาเทวศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคม หรือ SAT Group เป็นการรวมตัวกันของกลุ่ม พระสงฆ์ นักบวช และฆราวาสที่ทำงานด้านพัฒนามาพบปะกัน เพื่อแบ่งปันและศึกษาเกี่ยวกับเทว ศาสตร์เพื่อสังคม และร่วมกันสรุปประสบการณ์เกี่ยวกับเทวศาสตร์กับการพัฒนา ซึ่งเป็นบทเรียนจา การทำงานเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป⁹⁰⁸ ซึ่งสมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่ได้รับการอบรมแนวคิดด้านการ

⁹⁰⁸ SOCIAL ACTION THEOLOGY : SAT STUDY GROUP ใน สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อ การพัฒนา. รายงานการสัมมนา กลุ่ม SAT : 26-30 กันยายน 2531 ณ ทวีชัยแลนด์ อ.แม่สอด จ.ตาก. เอกสารเย็บ เล่ม. หน้า 1.

พัฒนาจากหลากหลายสถาบันในต่างประเทศ เช่น สถาบัน INODEP เป็นต้น⁹⁰⁹ การเข้าร่วมประชุมกับองค์กรต่างประเทศที่เกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งแนวคิดที่ได้รับการอบรมมีทั้งที่เป็นเรื่องศาสนา และความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถนำความคิดไปเป็นแนวทางและกระบวนการทำงานให้กับพนักงานของศูนย์สังคมพัฒนา

กลุ่ม SAT ยังเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการนำประสบการณ์งานพัฒนาในพื้นที่สังฆมณฑลต่างๆ มาพิจารณาไตร่ตรองเชื่อมโยงกับแนวคิดทางศาสนา เช่น การนำประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาชุมชน การสัมผัสความจริงและร่วมชีวิตในพื้นที่ต่างๆ มาเชื่อมโยงกับคำสอนเรื่อง “คุณค่าแห่งพระอาณาจักร” อีกทั้งยังนำความรู้ ความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่ม เพื่อให้ความเข้าใจถึงสภาพปัญหาที่ประชาชนในสังคมกำลังเผชิญอยู่ จะได้สามารถหาวิธีการที่เหมาะสมในแก้ไขปัญหาและพัฒนาในมนุษย์มีความเป็นอยู่และมีจิตใจที่สมกับความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริงรวมถึงการค้นหาแรงบันดาลใจในการทำงานจากฐานความเชื่อทางศาสนา ซึ่งจะช่วยเหลือหล่อหลอมให้การดำเนินชีวิตกับการทำงานพัฒนาของบุคลากรในสคทพ. เป็นเนื้อเดียวกัน เนื่องจากการทำงานพัฒนาของคาทอลิกไม่ใช่เป็นเพียงแค่อำชีพ แต่เป็นหน้าที่สำคัญของมนุษย์ที่มาจากความเชื่อที่ว่า งานเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าและศักดิ์ศรีเพราะเป็นการเสริมสร้างและสานต่องานที่พระเป็นเจ้าได้ทรงทำไว้และด้วยสถานะที่กลุ่ม SAT เป็นการรวมตัวกันโดยสมัครใจ จึงเป็นกลุ่มอิสระที่มีได้อยู่ในโครงสร้างองค์กรจึงสามารถนำความคิดนำไปขยายผลในภาคปฏิบัติในงานด้านอื่นๆ ของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย⁹¹⁰ นอกจากนี้กลุ่ม SAT ยังได้รับการคาดหวังให้มีบทบาทต่อหน่วยงานอื่นๆ ในพระศาสนจักรคาทอลิกไทย ดังนี้

“...ควรมีบทบาทเป็นกลุ่มนำทางด้านแนวคิดที่มาจากประสบการณ์ เพื่อที่จะช่วยให้พระสงฆ์-นักบวชสามารถที่จะพิจารณาไตร่ตรองจิตสำนึก บทบาทหน้าที่ และ

⁹⁰⁹ INODEP คือ Institute Oecuménique du Développement du Peuple คือ สถาบันศาสนสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาประชาชน สำนักงานตั้งอยู่ประเทศฝรั่งเศส เกิดขึ้นจากการร่วมมือของกลุ่มคนที่ทำงานพัฒนาในประเทศโลกที่สาม (กำลังพัฒนา) บางคนเป็นนักการศาสนาจากคาทอลิก โปรเตสแตนต์ ทำการสรุปทฤษฎีและประสบการณ์ในภาคสนามและประสบการณ์ของพระศาสนจักรขึ้นมาเป็นหลักคิด ทฤษฎีในการทำงานกับประชาชนชั้นล่างของสังคมในประเทศต่างๆ จาก กระบวนการศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์งานพัฒนา แนวทางการศึกษาของคุณพ่อฟิลิป ฟรองเซต วิทยากรจาก INODEP. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 1.

⁹¹⁰ ข้อมูลจากกลุ่ม SAT มาจากบาทหลวงนิพนธ์ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

“รายงานการสัมมนา “ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางสู่ความเป็นปึกแผ่น” เนื่องในโอกาสการประชุมสภากรรมการสามัญ ประจำปี 2533 วันที่ 27-28 สิงหาคม 2533 ณ ศูนย์คณะพระมหาไถ่ พัทยา. เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 17 และ กลุ่ม SAT : ความเป็นมาและกิจกรรมที่ผ่านมา (Social Action Theology Group). เอกสารอัดสำเนา. หน้า 1.

การทำงานของตนตามแนวทางเทวศาสตร์ในการทำงานพัฒนาคน และช่วยให้กระบวนการปลูกจิตสำนึกและปฏิรูปชีวิตสามารถเกิดขึ้นได้อย่างจริงจังต่อไป”⁹¹¹

2) เนื้อหาและความคิดของกลุ่ม SAT

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการประชุมกลุ่ม SAT จะพบว่ามีการอภิปรายเนื้อหาและความคิดที่อาจแบ่งได้เป็น 5 ประเด็น ดังนี้

2.1 การศึกษาเอกสารคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรทั้งเก่าและใหม่เพื่อประโยชน์ในงานพัฒนา เช่น พัฒนาการคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรโดยบาทหลวงสีม ไชยเผือก⁹¹² เอกสารแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 โดยบาทหลวงออกัสติน โมลิ่ง⁹¹³ การศึกษา Holistic Theology⁹¹⁴ โดยบาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต และการศึกษาและอภิปรายแนวคิดของสหพันธ์สภาพระสังฆราชเอเชีย จากการประชุมBISAครั้งที่ 7 เป็นต้น

⁹¹¹ SOCIAL ACTION THEOLOGY : SAT STUDY GROUP ใน สำนักเลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนา กลุ่ม SAT 26-30 กันยายน 2531 ณ ทวีชัยแลนด์ อ.แม่สอด จ.ตาก. เอกสารเย็บเล่ม. หน้า 1.

⁹¹² อ้างแล้ว.

⁹¹³ การสัมมนา กลุ่ม SAT ครั้งที่ 6 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 3-4 ธันวาคม 2539 มีผู้เข้าร่วม 9 คน มีเนื้อหาการศึกษา ร่วมกัน ได้แก่

1.ความเป็นมาของกลุ่ม SAT 2. การประสานงานกับบ้านแฉงธรรม 3. การประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรต่างๆ

4. AMOS PROGRAMME/ASIPA (ภคินีสุภา ทองอำไพ) 5. การเตรียมงาน 25 ปี ของสคทพ.

และ 6. เอกสารแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 (บาทหลวงออกัสติน โมลิ่ง)

⁹¹⁴ สำนักเลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนา กลุ่ม SAT 26-30 กันยายน 2531 ณ ทวีชัยแลนด์ อ.แม่สอด จ.ตาก. เอกสารเย็บเล่ม. เป็นการเสวนารวมกลุ่มอย่างเป็นทางการครั้งแรกภายใต้การประสานงานของสำนักเลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา โดยการสัมมนานี้มีผู้เข้าร่วม 10 คน เนื้อหาการศึกษา ร่วมกัน ได้แก่ 1. พัฒนาการคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร (คุณพ่อสีม ไชยเผือก)

2. กระบวนการให้การศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึก (Exposure-Immersion) 3. Holistic Theology (คุณพ่อวัชรินทร์ สมานจิต) 4. Pastorale D' Ensembly (พระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์)

2.2 การวิเคราะห์ วิพากษ์สภาพสังคมที่เกิดขึ้น และทบทวนประสบการณ์การทำงานพัฒนาของตน เช่น กระบวนการประเมินผลการทำงานโดยอาศัยการวางแผนการพัฒนาของสถาบัน Southeast Asian Interdisciplinary Development institution หรือ SAIDI ที่ประเทศฟิลิปปินส์ ในการสร้างผู้นำและการรับใช้ โดยภราดาทินรัตน์ คมกฤส) และประสบการณ์ในการทำงานด้านการศึกษาในโรงเรียนตามแนวคิดการพัฒนาคน โดยภคินีรัชณี ดีสุดจิต⁹¹⁵ เป็นต้น

2.3 การแบ่งปันความรู้ที่ได้จากการไปอบรม หรือการทำงาน เช่น การแบ่งปันเรื่องการไปเข้าร่วมศึกษาพระคัมภีร์ที่ NEMI โดยพระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์⁹¹⁶ สามขั้นตอนในการทำงานพัฒนาของสคทพ. โดยบาทหลวงพิบูลย์ วิสิฐนนทชัย⁹¹⁷ เป็นต้น

⁹¹⁵ การเสวนาครั้งที่ 2 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 26-30 มิถุนายน 2532 มีผู้เข้าร่วม 11 คน เนื้อหาการศึกษาร่วมกัน คือ

1. ความรักที่เลือกรักคนจนก่อน (พระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์) 2. พัฒนาการคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร (คุณพ่อสีสม ไชยเผือก) 3. 200 ปี ปฏิวัติฝรั่งเศส (อาจารย์ธรรมนิศย์ วราภรณ์) 4. The French Revolution and the Church (คุณพ่อตั้งโตแนล) 5. สรุปประสบการณ์ชีวิตในการทำงาน (ภราดาทินรัตน์ คมกฤส) และ 6. ประสบการณ์ในการทำงานด้านการศึกษาในโรงเรียน ตามแนวคิดการพัฒนาคน (ภคินีรัชณี ดีสุดจิต)

⁹¹⁶ การประชุมครั้งที่ 4 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 20-23 กรกฎาคม 2535 มีเนื้อหาการศึกษาร่วมกัน คือ 1. การแบ่งปันเรื่อง การไปเข้าร่วมศึกษาพระคัมภีร์ที่ NEMI (พระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์) 2. การใช้พระคัมภีร์กับการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและปัญหาสังคม (LUMKO) และ 3. ความคืบหน้าของ "คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร" (โอกาสครบรอบ 100 ปี ของพระสมณสาสน์ เรรุม โนวารุม)

⁹¹⁷ การเสวนาครั้งที่ 5 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 11-12 ตุลาคม 2536 มีผู้เข้าร่วม 12 คน มีเนื้อหาการศึกษาร่วมกัน คือ

1. ทำความเข้าใจความเป็นมาของกลุ่ม SAT (พระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์) 2. วิธีการทำงานบนพื้นฐานศาสนา และวัฒนธรรม 3. สามขั้นตอนในการทำงานพัฒนาของสคทพ. (คุณพ่อพิบูลย์ วิสิฐนนทชัย) 4. ประเด็น "สตรีมีบทบาทในการไถ่กู้" (อาจารย์ประกาย นนทวาสี) และ 5. การจัด PRISA 6

2.4 การแสวงหาและเสนอแนวคิดและแนวทางร่วมกันในการทำงานพัฒนา โดยการวางนโยบายและผลการดำเนินงานต่อไปเช่น กระบวนการพัฒนาคนตามแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมโดยคุณพ่อนิพนธ์⁹¹⁸และการเตรียมเนื้อหาและกำหนดหัวข้อในการประชุมสภากรรมการ สคทพ. ประจำปี พ.ศ. 2542โดยอาศัยผลการประชุมสภากรรมการฯ ครั้งที่ผ่านมาในหัวข้อ"การศึกษาชีวิตและงานของ สคทพ.: แนวทางของเรา" และการศึกษาบันทึกข้อสรุปและข้อเสนอแนะจากคณะวิจัย "25 ปี สคทพ. ชีวิตและงาน" เป็นต้น

2.5ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ภายในพระศาสนจักร เช่น การประสานงานกับบ้านแฉงธรรม

การประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรต่างๆ⁹¹⁹และโครงการ Documentary Research เพื่อจัดทำแผนอภิมหาลของพระศาสนจักรในประเทศไทย⁹²⁰ซึ่งมีความสำคัญมากคือ การเตรียมกำหนดหัวข้อในการทำ Documentary Research เพื่อจัดทำแผนอภิมหาลของพระศาสนจักรในประเทศไทย จากเอกสารคำสอนด้านสังคมของ FABC เพื่อศึกษาประเด็นต่างๆในการทำงานของหน่วยงาน คณะกรรมการทั้ง 4 ฝ่าย ของสภาพระสังฆราชฯ ซึ่งจะนำไปสรุปเป็นแผนปฏิบัติการของหน่วยงาน

⁹¹⁸ การเสวนาครั้งที่ 3 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 25-29 สิงหาคม 2533 มีผู้เข้าร่วม 9 คนเนื้อหาการศึกษาาร่วมกัน คือ

1. การประกาศข่าวดี (พระคุณเจ้าบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์) 2. กระบวนการพัฒนาคนตามแนวทางศาสนาและวัฒนธรรม (คุณพ่อนิพนธ์ เทียนวิหาร) 3. กระบวนการ SAIDI (การประเมินผลการทำงานโดยอาศัยกระบวนการวางแผนการพัฒนา

ของสถาบัน Southeast Asian Interdisciplinary Development institution ที่ประเทศฟิลิปปินส์) ในการสร้างผู้นำ

และการรับใช้ (ภราดาทินรัตน์ คมกฤส)และ 4. ประสบการณ์ชีวิตในการเป็นมหาอธิการินีเจ้าคณะ (ภคินีปรีชชิลลา กัญญาพงศ์)

⁹¹⁹ การเสวนาครั้งที่ 6 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 3-4 ธันวาคม 2539 มีผู้เข้าร่วม 9 คน มีเนื้อหาการศึกษาาร่วมกันได้แก่

1. ความเป็นมาของกลุ่ม SAT 2. การประสานงานกับบ้านแฉงธรรม 3. การประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรต่างๆ 4. AMOS PROGRAMME/ASIPA (ภคินีสุภา ทองอำไพ) 5. การเตรียมงาน 25 ปี ของสคทพ.

และ 6. เอกสารแห่งสภาสังคายนาชาติกันครั้งที่ 2 (คุณพ่อออกัสติน โมลิ่ง)

⁹²⁰ สำนักเลขานุการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการเสวนากลุ่มศึกษาเทวศาสตร์ในงานพัฒนา (SAT) "FABC :ในสนาม Social Action สู่อิสสรระใหม่" ระหว่างวันที่ 29-30 กรกฎาคม 2542 ณ ศูนย์สังฆมณฑลจันทบุรี อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี ซึ่งเป็นการประชุมกลุ่ม SATครั้งที่ 7

ต่างๆการจัดทำแผนแม่บทสำหรับงานอภิบาลด้านสังคม ครอบคลุมประเด็นดังนี้ 1)การรื้อฟื้นความหมายและความสำนึกในพันธกิจ (A Renewal of the Sense of Mission) 2)บทบาทของฆราวาสในด้านความเชื่อและความศรัทธา (The Role of the Lay Faithful) และ3)รูปแบบของพระศาสนจักรในเอเชีย (The Face of the Church in Asia)⁹²¹เป็นต้น

โดยภาพรวมแล้วประเด็นที่ศึกษานี้ไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้เพราะต่างเป็นส่วนส่งเสริมเกื้อหนุนกันและกัน และทั้งห้าประเด็นนี้รวมกันได้โดยอาศัยกระบวนการไตร่ตรองทางทฤษฎี

3) ความสัมพันธ์ของกลุ่มศึกษาเทวศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคมต่อสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

3.1เป็นการสะท้อนให้เห็นปัญหาในการทำงาน เช่น การศึกษาเอกสารคำสอนด้านสังคมยังไม่เป็นระบบ และไม่มีการอธิบายถ่ายทอดให้แก่พนักงาน และการแยกส่วนระหว่างการทำงานพัฒนาและการประกาศข่าวดี กล่าวคือ ยังคงคิดว่าเป็นว่รคนละส่วนกัน⁹²² เป็นต้น

3.2ให้แนวทางการทำงานที่ชัดเจน ทั้งแนวคิดที่มาจากหลักความเชื่อทางศาสนา กระบวนการและเทคนิคในกระบวนการทำงานพัฒนา เนื่องจากมีการศึกษาคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรและการพิจารณาไตร่ตรองประสบการณ์ร่วมกัน ทำให้สามารถนำมาปรับใช้ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุปแล้วความสัมพันธ์ของกลุ่มศึกษาเทวศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคมต่อสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาอาจจะสรุปได้ดังนี้

“กลุ่ม SAT เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการให้แนวคิด ทิศทางในการทำงานที่ถูกต้องแก่สหคทพ. ด้วยดีตลอดมา นอกจากนี้ยังเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานขององค์กรพระศาสนจักรอื่นๆ รวมทั้งเป็นการร้อยรัดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น”⁹²³

⁹²¹ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการเสวนากลุ่มศึกษาเทวศาสตร์ในงานพัฒนา (SAT) "FABC :ในสนาม Social Action สู่อสังสรรค์ใหม่" ระหว่างวันที่ 29-30 กรกฎาคม 2542 ณ ศูนย์สังฆมณฑลจันทบุรี อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี ซึ่งเป็นการประชุมกลุ่ม SATครั้งที่ 7

⁹²² การอภิปรายแสดงความคิดเห็นในเรื่องเดียวกัน.

⁹²³ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานผลการประชุมกลุ่ม SAT วันที่ 3-4 ธันวาคม ที่ สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 1.

ความแน่นแฟ้นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม SAT และกลุ่ม SAT กับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนาข้างต้นนี้เกิดจากการแลกเปลี่ยน แบ่งปันและให้แนวคิด ความรู้ ไตร่ตรองและสรุป ประสบการณ์แล้ว บทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งของกลุ่มนี้คือ การค้นหาแรงบันดาลใจในการทำงานจาก ฐานความเชื่อทางศาสนา ซึ่งจะช่วยเหลือหล่อมให้การดำเนินชีวิตกับการทำงานพัฒนาของบุคลากร ในสคทพ. เป็นเนื้อเดียวกัน เนื่องจากการทำงานพัฒนาของคาทอลิกไม่ใช่เป็นเพียงแค่อาชีพ แต่เป็น หน้าที่สำคัญของมนุษย์ที่มาจากความเชื่อที่ว่า งานเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าและศักดิ์ศรีเพราะเป็น การเสริมสร้างและสานต่องานที่พระเป็นเจ้าของเจ้าได้ทรงทำไว้

รูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม SAT และสคทพ. คือ

เอกสาร “แนวทางของเรา 2530/1987”⁹²⁴ ที่ชี้ให้เห็นว่า “...กลุ่ม SAT ได้ทำการไตร่ตรอง ประสบการณ์การทำงานในลักษณะของ DOING THEOLOGY มีส่วนสำคัญในการร่างเอกสารนี้ (แนวทางของเรา)”⁹²⁵ โดยยกตัวอย่างคุณค่าวัฒนธรรม ซึ่งได้จากการสรุปประสบการณ์การเข้าร่วม กระบวนการศึกษาความจริงและสัมผัสชีวิต ซึ่งสคทพ. ได้จัดให้กับพระสังฆราชคาทอลิกประเทศไทย และพระสังฆราชจากประเทศต่างๆ ภายใต้ชื่อการประชุม BISA VII ของสำนักพัฒนาคน สหพันธ์ พระสังฆราชแห่งเอเชีย เมื่อปีพ.ศ. 2528 และปีพ.ศ.2529 ผลที่ได้จากการประชุมนี้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับ คุณค่าของอาณาจักรพระเจ้าในพระคัมภีร์ไบเบิล เพื่อชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างข้อ ค้นพบที่ได้จากการทำงานพัฒนาในพื้นที่ และการไตร่ตรองเทววิทยาจากคำสอนด้านสังคมของพระคา สนจักร ดังคำกล่าวนี้ “..เราขอยืนยันคุณค่าของศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมตามพื้นฐานทางเทว ศาสตร์ของเรา ดังนี้”⁹²⁶

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁹²⁴ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. แนวทางของเรา : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา (สคทพ.) ๒๕๓๐/๑๙๘๗. เอกสารอัดสำเนา.

⁹²⁵ วัชรินทร์ สมานจิต. แนวทางของเรา ใน สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

รายงานการสัมมนาผู้อำนวยการศูนย์ฯ และผู้สนใจงานพัฒนา ณ ศูนย์คณะพระมหาไถ่แห่งประเทศไทย พัทยา ระหว่างวันที่ 21-23 เมษายน 2540. หน้า 20 ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

⁹²⁶ สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. แนวทางของเรา : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา (สคทพ.) ๒๕๓๐/๑๙๘๗. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 54.

ตารางที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าวัฒนธรรมกับเทววิทยาตามพื้นฐานพระคัมภีร์

คุณค่าวัฒนธรรม หรือ คุณค่าพระ อาณาจักร (Kingdom values)	เทววิทยาตามพื้นฐานพระคัมภีร์(Biblical values)
<ul style="list-style-type: none"> ● คุณค่าและ ศักดิ์ศรี ของความ เป็นมนุษย์ แสดงออก ดังนี้ 1. การมุ่งไปสู่ ความสมบูรณ์ 2. ความ มี ส ตี รู้เท่าทัน 3. ความสมณะ รู้จักพอ 	<p>Image of God (ลูกของพระเจ้า)</p> <p>" เราคือพระยาเวห์ พระเจ้าของเจ้า จงเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเราเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์" (ลนต. ๑๑:๔๔)⁹²⁷</p> <p>" ฉะนั้น ท่านจงเป็นคนดีอย่างสมบูรณ์ ดังที่พระบิดาเจ้าสวรรค์ของท่าน ทรงความดีอย่างสมบูรณ์เถิด" (มธ. ๕:๔๘)</p> <p>"เมื่อท่านจะกินดื่ม หรือจะทำอะไรก็ตาม จงกระทำเพื่อถวายเกียรติแด่พระเจ้าเถิด" (๑คร. ๑๐ : ๓๑)</p> <p>"ท่านทั้งหลายจงอย่าสะสมทรัพย์บนแผ่นดินนี้ ที่นี้ทรัพย์สมบัติทั้งหลายถูกสนิมและขมวนกัดกิน และถูกขโมยเจาะช่องเข้ามาขโมยไปได้ แต่จงสะสมทรัพย์ในสวรรค์เถิด ที่นั่นไม่มีสนิมหรือขมวนกัดกิน และขโมยก็เจาะช่องเข้ามาขโมยไปไม่ได้" (มธ. ๖ :๑๙-๒๐)</p> <p>" จงระวังและรักษาตัวให้พ้นจากความโลภทุกชนิด เพราะชีวิตของคนเราไม่ได้ขึ้นอยู่กับสมบัติของเขา แม้ว่าเขาจะมั่งมีมากเพียงใดก็ตาม" (ลก.๑๒:๑๕)</p>

⁹²⁷ ข้อความในวงเล็บ คือ ส่วนอ้างอิงที่มาจากเนื้อหาการสอนในพระคัมภีร์ ประกอบไปด้วย ชื่อพระธรรม หรือบท เช่น เลวีนิติ เป็นบทหนึ่งในพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม ซึ่งใช้ตัวย่อว่า ลนต. ตามด้วยหมายเลขบท คือ ๑๑และหมายเลขข้อในบท คือ ๔๔

<p>● ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด แสดงออก ดังนี้</p> <p>1. ความสัมพันธ์นี้มีที่มาจาก ขึ้น ต่อ และเป็น ของ</p> <p>2. ความสัมพันธ์นี้มีลักษณะแนบแน่นใกล้ชิด</p> <p>● ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แสดงออก ดังนี้</p> <p>1. ความรักกันฉันท์พี่น้อง ช่วยเหลือ แบ่งปัน ไม่ข่ม</p>	<p>"แล้วพระเจ้าตรัสว่า ให้เราสร้างมนุษย์ตามฉายา ตามอย่างของเรา" (ปฐมก. ๑: ๒๖)</p> <p>" เราเป็นเถาองุ่นแท้ และพระบิดาของเราทรงเป็นชาวสวน...เราเป็นเถาองุ่น ท่านทั้งหลายเป็นกิ่งก้าน ผู้ที่ดำรงอยู่ในเรา และเราดำรงอยู่ในเขา ก็ย่อมเกิดผลมาก เพราะถ้าไม่มีเรา ท่านก็ทำอะไรไม่ได้เลย" (ยน. ๑๕ :๑-๑๑)</p> <p>Agape ความเป็นพี่น้องกัน เป็นความรักอย่างบริสุทธิ์ใจ</p> <p>" ดูเถิด ซึ่งพี่น้องอาศัยอยู่ด้วยกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันก็เป็นการดีและน่าชื่นใจสักเพียงไร" (สดด. ๑๓๓:๑)</p> <p>" ท่านเป็นผู้ที่พระเจ้าทรงเลือกสรร เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่รักของพระองค์ จงเห็นอกเห็นใจกัน จงมีความใจดี ความถ่อมตน ความอ่อนโยน และความ پاکเพียรอดทน เป็นเสมือนเครื่องประดับตน" (คส. ๓:12)</p> <p>" เรารู้จักความรักจากที่พระองค์ทรงสละชีวิตของพระองค์เพื่อเรา เราจึงควรสละชีวิตของเราเพื่อเพื่อนพี่น้องเช่นเดียวกัน ถ้าผู้ใดมีทรัพย์สมบัติของโลกนี้ และเห็นพี่น้องของตนขาดแคลนแต่ยังมีใจแคบต่อเขา ความรักของพระเจ้าจะดำรงอยู่ในผู้นั้นได้อย่างไร ลูกที่รักทั้งหลาย เราอย่ารักแต่ปากเพียงด้วยคำพูดเท่านั้น แต่เราจงรักกันด้วยการกระทำและด้วยความจริง (๑ยน. ๓: ๑๖-๑๘)</p> <p>" คนหนุ่มทุกคนจงอยู่ใต้อำนาจของบรรดาอาวุโส จงมีความถ่อมตนต่อกันเถิด เพราะพระเจ้าทรงต่อต้านคนเย่อหยิ่งจองหอง แต่ประทานพระพรชานแก่ผู้ถ่อมตน ดังนั้น จงถ่อมตนอยู่ใต้พระหัตถ์ทรงฤทธิ์ของพระเจ้า เพื่อพระองค์จะได้ยกย่องท่านขึ้น เมื่อถึงเวลาอันควร (๑ปต.๕: ๕-๖)</p> <p>" ในกลุ่มของท่านผู้ใดเป็นใหญ่ จะต้องเป็นผู้รับใช้ผู้อื่น ผู้ใดที่ยกตนขึ้นจะถูกกดให้ต่ำลง ผู้ใดถ่อมตัวลงจะได้รับการยกย่องให้สูงขึ้น" (มธ. ๒๓ : ๑๑-๑๒)</p> <p>" ดังนั้น ขณะที่ท่านนำเครื่องบูชาไปถวายยังพระแท่น ถ้าระลึกได้ว่าพี่น้องของ</p>
--	--

<p>เหงเปียดเปียน กัน เสียสละ ไม่ เห็นแก่ตัว</p> <p>2. ความเคารพ และกตัญญูต่อผู้ อาวุโส ความ อ่อนน้อมถ่อม ตน</p> <p>3. การให้อภัย คืนดีกัน อหิงส กรรม</p> <p>4. ความเป็น ปึกแผ่น ของ ส ถ า บั น ครอบครัว เครือ ญาติ ชุมชน ประเพณีฮีต คอง</p> <p>● ความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับ ธรรมชาติ- สิ่งสร้าง แ ส ด ง ออกมาดังนี้</p> <p>1. ชีวิตเรียบง่าย กินพออิ่ม นุ่งพออุ่น</p>	<p>ท่านมีข้อบาดหมางกับท่านแล้ว จงวางเครื่องบูชาไว้หน้าพระแท่น กลับไปคืนดี กับพี่น้องเสียก่อนแล้วจึงค่อยกลับมาถวายเครื่องบูชาท่าน" (มธ. ๕ : ๒๓-๒๔)</p> <p>"พระเจ้าข้า ถ้าพี่น้องทำผิดต่อข้าพเจ้า ข้าพเจ้าต้องยกโทษให้เขา สักกี่ครั้ง ถึง เจ็ดครั้งหรือไม่" พระเยซูตรัสตอบว่า "เราไม่ได้บอกท่านว่าต้องยกโทษให้เจ็ด ครั้ง แต่ต้องยกโทษให้เจ็ดคูณเจ็ดสิบครั้ง" (มธ. ๑๘ : ๒๑-๒๒)</p> <p>"จงผ่อนหนักผ่อนเบาซึ่งกันและกัน หากมีเรื่องผิดใจกันก็จงยกโทษกัน องค์ พระผู้เป็นเจ้าทรงให้อภัยความผิดของท่านอย่างไร ท่านก็จงให้อภัยแก่เขา อย่างนั้นเถิด (คส. ๓ : ๑๓)</p> <p>"ท่านไม่อ่านพระคัมภีร์ หรือว่าเมื่อแรกนั้นพระเยซูทรงสร้างมนุษย์ให้เป็นชาย และหญิง และตรัสว่าดังนี้ "ชายจะละบิตามารดาไปสนิทอยู่กับภรรยาของตน และชายหญิงจะเป็นเนื้อเดียวกัน" ดังนั้นเขาจะไม่เป็นสองอีกต่อไปแต่จะเป็น เนื้อเดียวกัน ฉะนั้นสิ่งที่พระเจ้าทรงร่วมกันไว้ มนุษย์อย่าได้แยกเลย (มธ. ๑๙ : ๕-๖)</p> <p>"ภรรยาจงอยู่ใต้อำนาจของสามีตามสมควร ในองค์พระผู้เป็นเจ้า สามีจงรัก ภรรยาและอย่าทำให้นางรู้สึกขมขื่น บุตรจงเชื่อฟังบิดามารดาในทุกสิ่ง เพราะ การกระทำเช่นนี้เป็นที่พอพระทัยของพระผู้เป็นเจ้า" (คส. ๓ : ๑๘-๒๐)</p> <p>"ขอให้สันติสุขของพระคริสตเจ้าครอบครองดวงใจของท่าน พระเจ้าทรงเรียก พวกท่านทั้งหลายให้เป็นกายเดียวกัน ก็เพื่อจะได้บรรลุถึงสันติสุขนี้เอง จง ระลึกถึงพระคุณนี้เถิด ขอพระวาจาของพระคริสตเจ้าสถิตอยู่ในท่านอย่างเต็ม เปี่ยม จงสอนและตักเตือนกันด้วยปรีชาญาณ จงขอบพระคุณพระเจ้าโดยการ ขับร้องบทเพลงสดุดี เพลงสรรเสริญ และบทเพลงศักดิ์สิทธิ์ต่างๆอย่างใจจริง" (คส.๓: ๑๕-๑๖)</p> <p>Creature (สิ่งสร้าง-สรรพสิ่งในโลก)</p> <p>"เราบอกท่านทั้งหลายว่า อย่างกังวลถึงชีวิตของท่านว่าจะกินอะไร อย่างกังวล ถึงร่างกายของท่านว่าจะนุ่งห่มอะไร ชีวิตย่อมสำคัญกว่าอาหารและร่างกาย</p>
--	--

<p>2. ความ ประสา นกลมกลืนกับ ธรรมชาติ</p>	<p>ย่อมสำคัญกว่าเครื่องนุ่งห่ม" (ลก. ๑๒: ๒๒-๓๑)</p> <p>"ฟ้าสวรรค์ประกาศสดุดีพระสิริของพระเจ้า และภาคพื้นฟ้าแสดงพระหัตถ์ถกกิจของพระองค์" (สดด.๑๔๕ :๑๐)</p> <p>"...จงสรรเสริญพระเจ้าฟ้าสวรรค์ที่สูงที่สุด...จงสรรเสริญพระเจ้าจากแผ่นดินโลก..." (สดด.๑๔๘ :๑-๑๔)</p> <p>"...เพราะสรรพสิ่งทั้งในสวรรค์และบนแผ่นดิน ทั้งที่แลเห็นได้และไม่อาจเห็นได้</p>
<p>3. การเห็น คุณค่าในสรรพ สิ่ง</p>	<p>...ล้วนถูกสร้างโดยพระองค์ทั้งสิ้น ทุกสิ่งเนรมิตขึ้นโดยพระองค์และเพื่อพระองค์ พระองค์ดำรงอยู่ก่อนสรรพสิ่งและสรรพสิ่งดำรงอยู่เป็นระเบียบในพระองค์ ...เพราะพระเจ้าพอพระทัย</p> <p>ในความบริบูรณ์ทั้งปวงอยู่ในพระคริสตเจ้า และให้สรรพสิ่งคืนดีกับพระเจ้า โดยทางพระองค์ พระคริสตเจ้าโปรดให้ทุกสิ่งมีสันติด้วยพระโลหิตที่ทรงหลั่งบนไม้กางเขนของพระองค์ ทั้งสิ่งที่อยู่บนแผ่นดิน และสิ่งที่อยู่ในสวรรค์" (คส.๑ :๑๕-๒๐)</p> <p>" แต่สำหรับเรา พระเจ้ามีเพียงพระองค์เดียว คือ พระบิดา สรรพสิ่งมาจากพระองค์ เราเป็นอยู่เพื่อพระองค์ และมีองค์พระผู้เป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียว คือ พระเยซูคริสตเจ้า สรรพสิ่งเป็นมาโดยทางพระองค์ เราก็ก็นมาโดยทางพระองค์ด้วย (๑คร. ๘:๖)</p>

ที่มา: สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. แนวทางของเรา : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) ๒๕๓๐/๑๙๘๗. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 54-59.

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ความสำคัญของ “แนวทางของเรา 2530/1987” เป็นทั้งผลสรุปทางความคิดและการทำงานพัฒนา ขณะเดียวกันก็เป็นแนวทางให้กับการทำงานพัฒนาต่อไปทั้งภายในพระศาสนจักรเองและส่งผลต่อการทำงานพัฒนาของหน่วยงานหรือบุคคลภายนอกพระศาสนจักรด้วย เนื่องจากแนวทางของเราได้วางรากฐานสำคัญของกระบวนการทำงานตามแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีพื้นฐานจากการทำงานพัฒนาตามหลักความเชื่อทางศาสนา การประเมิณผล และการไตร่ตรองทางเทววิทยา เพื่อสร้างเทววิทยาท้องถิ่นที่จะให้แนวทางในการทำงานพัฒนาจากศาสนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมไทยต่อไป รวมทั้งแนวทางของเรายังก่อให้เกิดการศึกษาเอกสารด้านสังคมของพระศาสนจักรเพิ่มมากขึ้นพร้อมไปกับกระบวนการสืบ

ทอดบุคคลากร ซึ่งมีทั้งที่เป็นชาวบ้าน คือ โครงการฝึกอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนและพนักงานของศูนย์ฯ ทั้งภายในสศทพ. และหน่วยงานอื่นๆในพระศาสนจักร เป็นแนวทางที่ชี้ให้เห็นว่ายึดคนเป็นศูนย์กลางได้อย่างชัดเจน โดดแย้งกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาของรัฐที่ยึดเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลางคนเป็นเพียงปัจจัยในการผลิต และลดทอนความสำคัญในเรื่องคุณค่าศาสนา เป็นต้น

นอกจากนี้กลุ่ม SAT ยังมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการร่างแผนทิศทางอภิบาลคริสตศักราช 2000⁹²⁸ ด้วย โดยจะยกตัวอย่างหลักความเชื่อและเทววิทยาที่มาจากเอกสารคำสอนด้านสังคมเข้ากับการไตร่ตรองประสบการณ์การพัฒนาของสศทพ. โดยมีกลุ่ม SAT เป็นผู้มีส่วนหลัก ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดคติภาพ (Vision) ของพระศาสนจักรในแผนทิศทางฯ กล่าวคือ

“...พระศาสนจักรในประเทศไทยเข้าใจว่า ตนเองควรจะต้องเป็นอย่างไร พระศาสนจักรในประเทศไทย จะเป็นประชากรของพระเป็นเจ้า ซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกันในความรัก แสวงหา ติดตาม และประกาศพระคริสตเจ้าในสังคมไทย โดยเป็นสักขีพยานด้วยชีวิต สมณะ เมตตา รักสันติ ถ่อมตน และพร้อมที่จะพัฒนา อุทิศตนรับใช้ทุกคน โดยเฉพาะผู้ยากไร้นี้คือคติภาพ (VISION) ของพระศาสนจักรในประเทศไทย”⁹²⁹ คติภาพของพระศาสนจักรมีที่มาจากหลักความเชื่อหรือเทววิทยาในพระคัมภีร์ไบเบิล ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁹²⁸ เนื้อหาและรายละเอียดของแผนทิศทางอภิบาลคริสตศักราช 2000 ได้กล่าวไว้ในข้างต้นของบทนี้แล้ว

⁹²⁹ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, สารมหาพรต 6 (2532): 8-21. คติภาพของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในแผนทิศทางอภิบาลคริสตศักราช 2000 คือ คติภาพของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในแผนทิศทางงานอภิบาล ค.ศ. 1987 ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลไปข้างต้นแล้ว (มุมมองของการวิเคราะห์)

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างคตินภาพของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยกับหลักความใน
พระคัมภีร์

Vision(คตินภาพ)	Catechesis(หลักความเชื่อในพระคัมภีร์)
People Called by God	Vision : its importance
	People : History, local church
	God the Father
In Jesus Christ	Christology
	Communion of Communities
To be a community	
	sin, liberation, development,
Living the fullness of Life	fund raising
	life of witness
And witnessing	Kingdom of God
	the sacraments The 10 Commandments
To the Kingdom of God	Areas of concern : family life, plan of God
	[Ignorance of true faith] and stewardship
Living the PaschalMystery	[wasteful living]
By the power of the Holy Spirit	

ที่มา: สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, รายงานการเสวนากลุ่มทวิภาคีในงานพัฒนา (SAT) เสนอที่ศูนย์คณะพระมหาไถ่แห่งประเทศไทย พัทยา, 15-16 มีนาคม 2543

โดยสรุปแล้วปัญญาชนคาทอลิกไทยทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและกลุ่ม SAT มีความสัมพันธ์ปัญญาชนในลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เนื่องจากประเด็นถกเถียงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการประชุมเสวนากลุ่ม SAT ก็มาจากประสบการณ์การทำงานและแนวคิดของปัญญาชนคาทอลิกในระดับปัจเจกบุคคลมาก่อน ขณะเดียวกันการร่วมแลกเปลี่ยนเสวนาระหว่างกันในกลุ่มปัญญาชนคาทอลิกไทย หรือกลุ่ม SAT นี้ก็ได้ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในแนวคิดและแนวทางในการทำงาน ให้มีความเข้มแข็งและสอดคล้องกับหลักธรรมทางศาสนา โดยที่ปัญญาชนคาทอลิกไทยได้นำเสนอความคิดในการนำเอาหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนา การนิยามความหมายของการพัฒนาใหม่ การสร้างเทววิทยาท้องถิ่น การผสมผสานความคิดต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม การสานสัมพันธ์กับคนอื่นเพื่อขับเคลื่อนและขยายความคิดที่มีประโยชน์ต่อคนส่วนมาก ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการสร้างแนวคิด โดยที่ตัวของปัญญาชนไม่ได้แยกขาดออกจากกลุ่มหรือสังคมของตนแต่อย่างใด สอดคล้องกับแนวคิดปัญญาชนอินทรีของกรีมซีอย่างชัดเจน

บทที่ 7

การวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย

การนำเสนอเนื้อหาการวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยเรื่อง “ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2” จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กรอบคิดทฤษฎี 2) การสรุปผลการวิจัย 3) ข้อจำกัดในการศึกษา และ 4) ข้อเสนอแนะ โดยเนื้อหาแต่ละส่วนจะมีรายละเอียด ดังนี้

7.1 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎี

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กรอบทฤษฎีนี้มุ่งเน้นเพื่อที่จะตอบคำถามการวิจัย 2 ประการ ได้แก่ 1) ความสำคัญและอิทธิพลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่มีต่อการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยผ่านการศึกษาศาสนาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา และ 2) ศึกษาการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักการพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 จนก่อให้เกิดทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย และผลของทฤษฎีการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยที่มีต่อแวดวงการศึกษาด้านการพัฒนาสังคมไทย โดยจะเริ่มอธิบายไปตามลำดับ ดังนี้

1) ความสำคัญและอิทธิพลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่มีต่อการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยผ่านการศึกษาศาสนาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

ความสำคัญ และอิทธิพลของสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 มีผลต่อการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยอย่างเด่นชัดเป็นรูปธรรม กล่าวคือ การเกิดขึ้นของหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านสังคมอย่างเป็นทางการของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย นั่นคือ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา แต่ก่อนที่จะวิเคราะห์ให้เห็นถึงอิทธิพลของสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 ต่องานพัฒนามนุษย์และสังคมในประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยขอเสนอผลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่มีต่อพระศาสนจักรคาทอลิกในภูมิภาคเอเชีย และพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยโดยรวม ซึ่งจะแบ่งผลที่เกิดขึ้นได้ 2 ประการ ได้แก่ ผลในเชิงนามธรรมและรูปธรรม ดังนี้

ก.ผลของสภาสังคายนาวาติกันสากลครั้งที่ 2 ในเชิงนามธรรม หมายถึง การให้หลักการและความคิดใหม่ ได้แก่

1.ความเข้าใจตนเองของพระศาสนจักรคาทอลิก จากการทบทวนตนเอง จึงก่อให้เกิดผลที่สำคัญ คือ การนิยามความหมายและบทบาทใหม่ของพระศาสนจักร กล่าวคือ ไม่ใช่แค่เพียงโครงสร้างที่ทำหน้าที่สอนและอภิบาล แต่เป็นคริสตชนทุกคน เนื่องจากพระศาสนจักร คือ ประชากรของพระเจ้า (People of God) หรือชุมชนแห่งความเชื่อ (People of Faith) จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนอย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ยังต้องร่วมมือกับประชากรอื่นที่ไม่ได้เป็นคริสต์แต่มิมีน้ำใจดี มีมโนธรรมในการสร้างสันติสุขแก่ส่วนร่วม การขยายนิยามพระศาสนจักรของสังคายนาวาติกันฯ ก่อให้เกิดการให้ความสำคัญกับประชาชน วิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม ส่งผลให้ต้องทำความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมด้วยการเสวนา การเสวนาเป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งไม่ได้หมายถึงการพูดคุยกันแต่เพียงเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ ได้

2.การขยายขอบเขตของภารกิจหลักของพระศาสนจักร กล่าวคือ การประกาศข่าวดี ไม่ใช่เป็นการเทศน์สอนความเชื่อ หรือการเปลี่ยนให้คนมานับถือศาสนา แต่ต้องเป็นการนำคำสอนไปปฏิบัติตามแบบอย่างพระเยซูเจ้าในชีวิตประจำวัน ด้วยการมีบทบาทด้านสังคม ปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ในฐานะที่เขาเป็นเพื่อนพี่น้อง ลูกของพระเจ้าเหมือนกับผู้ที่เป็นคาทอลิก เนื่องจากหลักการสำคัญของสภาสังคายนาสากลฯ คือ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์บนโลกและอาณาจักรสวรรค์ ดังนั้น การทำงานด้านสังคมจึงเป็นการทำงานที่เกียรติและคุณค่าแก่มนุษย์เอง เนื่องจากการเป็นการสืบสานงานสร้างสรรค์โลกต่อจากการสร้างโลกของพระเจ้า

ข.ผลของสภาสังคายนาวาติกันสากลครั้งที่ 2 ในเชิงรูปธรรม หมายถึง การจัดตั้งหน่วยงานและมีแนวทางปฏิบัติ

จากการเปลี่ยนแปลงความคิดและหลักการที่พระศาสนจักรมีต่อตนเอง ก่อให้เกิดผลรูปธรรมดังนี้

1.ก่อให้เกิดการรวมตัวกันของพระศาสนจักรท้องถิ่นในรูปแบบของสภาพระสังฆราชในระดับภูมิภาคอื่น เช่น สหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียจากแต่เดิมที่มีแต่การรวมตัวของสังฆราชในยุโรป ซึ่งมาจากหลักการสำคัญในสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 คือ อำนาจร่วมในการบริหารงานของพระสังฆราชร่วมกับพระสันตะปาปา (Episcopal Collegiality)

2.สหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียได้นำหลักการและความคิดเรื่องวัฒนธรรมและการเสวนามาพิจารณาได้ตรงจนเกิดแนวทางปฏิบัติ คือ พระศาสนจักรในประเทศต่างๆ ของภูมิภาคเอเชียนั้นจะต้องปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยอาศัยการเสวนา 3 รูปแบบ กล่าวคือ การเสวนากับคนจนซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของเอเชีย การเสวนากับประชาชนที่ไม่ได้เป็นคาทอลิก และการเสวนากับ

วัฒนธรรมที่หลากหลายของเอเชีย โดยเป้าหมายของการเสวนาของพระศาสนจักรเอเชีย คือ การร่วมชีวิตกับคนจน โดยผ่านการเรียนรู้และทำงานกับคนจน ตามหลักคิดในธรรมนูญพระศาสนจักรในโลกสมัยใหม่ของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ที่กล่าวไว้ว่า “ความชื่นชมและความหวัง ความศรัทธาและความกังวลของมนุษย์ในสมัยนี้ เป็นต้นของคนยากจนและผู้มีความทุกข์เชิญทั่วไป ย่อมถือว่าเป็นความชื่นชม และความหวัง เป็นความศรัทธาและความกังวลของผู้เป็นศิษย์ของพระคริสตเจ้าด้วย”

ไม่เพียงแต่พระศาสนจักรในเอเชียเท่านั้น แต่สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่ง 2 ประการในพระศาสนจักรคาทอลิกไทย ได้แก่

1) อำนาจในการปกครองตนเองที่สมบูรณ์จากการได้รับการสถาปนาพระฐานะอนุกรมให้เป็นพระศาสนจักรท้องถิ่นที่มีอิสระในการตัดสินใจในเขตปกครองของตน โดยมีพระสังฆราชเป็นประมุขสูงสุด พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยได้รับการสถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2508 ภายหลังจากปิดประชุมสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2508

2) เกิดหน่วยงานด้านการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรไทยในปีพ.ศ. 2511 โดยใช้ชื่อว่า “คณะกรรมการสงเคราะห์” และในระยะต่อมาได้เปลี่ยนแปลงชื่อและรูปแบบมาเป็น “สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา” โดยมีหลักการและแนวทางปฏิบัติงานจากผลของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และแนวทางปฏิบัติของสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย คือ การพัฒนาคนทั้งครบ ซึ่งประกอบไปด้วยกายและจิตใจ (จิตวิญญาณ) เพื่อให้คนบรรลุถึงความสมบูรณ์หรือสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ได้รับการสร้างหรือถอดแบบภาพลักษณ์มาจากพระเป็นเจ้า (Image of God) ดังนั้นการพัฒนามนุษย์ที่แท้จริงจึงเป็นการยกระดับความคิดและจิตใจให้มีมโนธรรมโดยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเป็นเจ้าอาศัยการปฏิบัติตามหลักความเชื่อในการดำเนินชีวิตประจำวัน

2.) การศึกษาการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักการพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 จนก่อให้เกิดทฤษฎีและปฏิบัติการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย และผลของทฤษฎีการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกไทยที่มีต่อแวดวงการศึกษาด้านการพัฒนาสังคมไทย

การประยุกต์ใช้หลักการความคิดและแนวทางปฏิบัติของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียเกิดขึ้นจากบุคลากรของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่ม ซึ่งเป็นระดับผู้นำของหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่ทั้งในเชิงความคิดและปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ในการทำความเข้าใจบุคลากรดังกล่าวนี้ จึงต้องอาศัยกรอบความคิดเรื่องปัญญาชนคาทอลิกไทย ซึ่งเป็นการผสมผสานแนวคิด (articulate) เรื่องปัญญาชนเข้ากับแนวคิดเรื่องประกาศก โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องปัญญาชนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจากลักษณะการทำงานในชีวิตประจำวัน (organic intellectuals) ของ Antonio Gramsci ซึ่งมีความสำคัญมากในการสร้างกรอบคิดเรื่องปัญญาชนคาทอลิกไทย กล่าวคือ การทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของบุคลากรในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เป็นการทำงานในลักษณะที่ต้องเข้าไปปฏิสัมพันธ์กับประชาชนในวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของประชาชน ส่งผลให้มีการรับรู้ถึงความคิด ความต้องการ และความคาดหวังของประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา

นอกจากความคิดที่ได้จากการทำงานร่วมกับชาวบ้านแล้ว บุคลากรของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยยังต้องเป็นผู้ที่ที่มีความรู้ในหลักความเชื่อและข้อคำสอนในเรื่องการพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกเป็นอย่างดี โดยเฉพาะหลักความคิดและแนวทางปฏิบัติของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 อันเป็นต้นกำเนิดที่สำคัญของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาภายในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยประกอบไปด้วยบุคลากรจำนวนมากที่ทำงานพัฒนา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางการปฏิบัติการพัฒนารวมทั้งความรู้ที่ได้รับจากการทำงาน แต่จะมีบุคลากรเพียงบางท่านเท่านั้นที่ได้รับบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้นำเสนอความคิดให้กับหน่วยงาน ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ในการเสนอความคิดนี้เองจึงถือได้ว่าเป็นปัญญาชนตามทัศนะของกรีมซี ซึ่งเสนอความคิดจากประสบการณ์การทำงานและหลักความเชื่อทางศาสนาตามแนวคิดเรื่องประกาศก

จากการผสมผสานแนวคิดเรื่องปัญญาชนที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติฯ ของกรีมซีกับแนวคิดเรื่องประกาศก จึงทำให้ผู้วิจัยเลือกที่จะเสนอบุคคลเพียงจำนวนหนึ่งให้เป็นปัญญาชนคาทอลิกไทยในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา นั่นก็คือ พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร และบาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต ซึ่งเหตุผลสำคัญที่ทำให้เลือกทั้งสามท่านเป็นปัญญาชนคาทอลิกไทยเนื่องมาจากบทบาทหน้าที่ในการทำงานเป็นหลัก ประกอบกับการมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับแนวคิดปัญญาชนและประกาศก กล่าวคือ ทั้งสามท่านได้รับตำแหน่งอย่างเป็นทางการให้ดูแลรับผิดชอบงานพัฒนามนุษย์และสังคมในนามของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย โดยพระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ได้รับตำแหน่งเป็นประธานสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย และยังได้รับเลือกให้เป็นเลขาธิการของสำนักพัฒนาคนแห่งสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียด้วย ส่วนบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหารได้รับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่ เป็นระยะเวลากว่า 30 ปี และบาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิตที่ได้รับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์สังคม

พัฒนา สังคมชนบทล้นทุนบุรีก่อนที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเลขาธิการของสภาคทอริกแห่งประเทศไทย ถึงสองวาระ ดังนั้นด้วยตำแหน่งหน้าที่และระยะเวลาที่ทำงาน จึงทำให้ผู้วิจัยเลือกทั้งสามท่านนี้เป็น ปัญญาชนคทอริกไทยในระดับปัจเจกบุคคลของสภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

นอกจากปัญญาชนคทอริกไทยในระดับปัจเจกบุคคลแล้ว ผู้วิจัยยังอาศัยแนวคิดเรื่อง ปัญญาชนจากนักวิชาการไทย คือ วารินทร์ วงศ์หาญเชาวน์ ซึ่งได้ให้ความหมายปัญญาชนว่า ปัญญาชนอาจเป็นสิ่งที่มิใช่ตัวคนก็ได้ แต่มีลักษณะเป็นกลุ่มอ้างอิงของสังคม (reference group) ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกนำเสนอกลุ่มศึกษาเทวศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคม (SAT) ในฐานะที่เป็น ปัญญาชนคทอริกไทยด้วย โดยตำแหน่งที่ได้รับ ทำให้ปัญญาชนคทอริกทั้งในระดับปัจเจกและกลุ่ม ต้องศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องการพัฒนามนุษย์และสังคมจากหลักคิดและแนวทางการปฏิบัติของ สภาสังคายนาสากลวาทิกันครั้งที่ 2 ให้มากและลึกซึ้งยิ่งขึ้น และเมื่อได้ทำการศึกษาแล้ว ปัญญาชน คทอริกก็ได้มีการประยุกต์ใช้หลักความคิดและแนวทางปฏิบัติของสภาสังคายนาสากลวาทิกันครั้งที่ 2 และสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียในรูปแบบของกระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์และ สังคมเป็นหลัก

กระบวนการศึกษาที่ปัญญาชนคทอริกได้นำเสนอนั้นถือได้ว่าเป็นหัวใจหรือเอกลักษณ์สำคัญ ในการทำงานงานสภาคทอริกแห่งประเทศไทย เนื่องจากไม่เพียงเป็นการศึกษาเท่านั้นแต่ยัง ก่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมด้วย กระบวนการศึกษาทั้งหมดของสภาคทอริกแห่งประเทศไทยมีที่มาจาก การประยุกต์หลักความคิดและแนวทางปฏิบัติของสภาสังคายนาสากลวาทิกันครั้งที่ 2 ใน เรื่องการพัฒนามนุษย์และสังคม ดังนี้

1) การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โดยจะเห็นได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อ ศึกษาค้นคว้าความรู้จากชาวบ้าน โดยเฉพาะโครงการฝึกอบรมผู้สืบทอดวัฒนธรรมชุมชนของศูนย์ สังคมพัฒนา สังคมชนบทเชียงใหม่ เนื่องจากประวัติศาสตร์ของชุมชนจะทำให้เห็นรากเหง้า เพื่อทำ ความเข้าใจตนเอง และเป็นฐานที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาชุมชนโดยไม่ทำลายหรือตัด ขาดจากประวัติศาสตร์ของตน เป็นต้น

2) ประชากรของพระเจ้า/ประชากรแห่งความเชื่อ หลักการนี้มีความสำคัญที่ทำให้ปัญญาชน คทอริกไทยสามารถที่จะร่วมมือทำงานกับผู้อื่นที่มิใช่คทอริกได้ เพียงแต่เป็นบุคคลที่มีมโนธรรม ความเชื่อและประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตามรวมถึงเป็นผู้ที่มีน้ำใจดี หรือมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่มี นักวิชาการหลายท่านที่เคยเข้าร่วมทำงานกับสภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ทั้งใน ฐานะของนักวิชาการประจำ คือ ดร. กาญจนา แก้วเทพ ผู้มีบทบาทสำคัญในการนำแนวคิดทาง วิชาการโดยเฉพาะด้านสังคมศาสตร์มาใช้ทำวิจัยในการสรุปทฤษฎีประสบการณ์การทำงานพัฒนา

ของสคทพ. รวมทั้งการให้ความรู้ถ่ายทอดกระบวนการเทคนิคการทำงานแก่พนักงานของศูนย์สังคมพัฒนา เช่น หลักการวิเคราะห์โครงสร้าง นอกจากนั้นยังเป็นผู้ทำการเรียบเรียงแนวคิดการพัฒนาคนทั้งระบบบนพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนของสคทพ. ให้มีลักษณะที่เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของหนังสือ เพื่อให้บุคคลหรือหน่วยงานอื่นที่ไม่ได้สังกัดพระศาสนจักรคาทอลิกสามารถเข้าใจและนำไปใช้ได้

3) อำนาจร่วมในการบริหารงานของพระสังฆราชร่วมกับพระสันตะปาปา (Collegiality) อาศัยหลักการนี้ได้ส่งผลต่อสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้บรรดาพระสังฆราชทั้งในเอเชียและประเทศไทยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่ปกครองหรือสังฆมณฑลมากขึ้น เพื่อที่จะได้ทำงานตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะบรรดาพระสังฆราชแห่งเอเชียที่ได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและใช้อำนาจหน้าที่ของตนผลักดันภารกิจด้านการพัฒนามนุษย์นอกจากนี้หลักการอำนาจบริหารร่วมนี้ยังส่งผลต่อรูปแบบโครงสร้างการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาที่ประกอบไปด้วยองค์กรสมาชิก และมีคณะกรรมการบริหารร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคม

4) การอ่านสัญญาณแห่งกาลเวลา (Discernment the Signs of the time) หรือการวิเคราะห์สภาพสังคม เป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญในการเริ่มต้นการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักร ดังจะเห็นได้จากกระบวนการศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกของปัญญาชนคาทอลิกไทย ที่พบว่าการพัฒนาในเมืองไทยเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีการพัฒนาสากลที่เน้นในเรื่องความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ โดยมีรัฐเป็นผู้มีบทบาทนำทั้งในกระบวนการร่างแผนและการนำไปปฏิบัติ ซึ่งการทำงานพัฒนาของรัฐก็ให้เกิดผลกระทบมากมายที่ไม่ได้เป็นไปตามแผนการพัฒนาฯ เช่น ยิ่งพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นเรื่องทุนก็ยิ่งก่อให้เกิดการแตกแยกของชุมชน มีการคดโกงเงิน และยังเป็นการสร้างค่านิยมที่เห็นเงินหรือเรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดในชีวิต ก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว ค่านิยมในการเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันลดความสำคัญหรือหายไปจากวิถีชีวิตของคน นอกจากการเห็นปัญหาในชุมชนที่เกิดจากผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียวแล้ว การอ่านสัญญาณแห่งกาลเวลายังทำให้ปัญญาชนได้พบเห็นความจริงอีกด้านของชุมชนคือ ความเชื่อและวัฒนธรรมซึ่งมีบทบาทมากต่อชีวิตของชาวบ้าน เนื่องจากเป็นโลกทัศน์ที่สำคัญที่กำหนดการกระทำและพฤติกรรมในด้านต่างๆของชาวบ้านทั้งด้านการกินอยู่ การตัดสินใจ การคบหาสมาคมกัน เป็นต้น จากเรื่องคุณค่าความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้จึงก่อให้เกิดการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมอย่างจริงจังขึ้นในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

5) การปรับตัวสู่ท้องถิ่น เป็นหลักการสำคัญที่ทำให้ปัญญาชนทั้งในระดับปัจเจกและในระดับกลุ่มของสมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทยต้องแสวงหาหนทางหรือวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของไทย แม้ว่าในการทำงานพัฒนามนุษย์และสังคมจะมีแนวคิดที่ชัดเจน คือ การพัฒนาคนทั้งครบแล้ว แต่การที่จะทำให้แนวคิดนี้เกิดผลได้ในทางปฏิบัติก็จำเป็นต้องอาศัยรากฐานความจริงของสังคม ซึ่งจะพบได้จากการเข้าร่วมดำเนินชีวิตกับคนในท้องถิ่น เพื่อให้ปัญญาชนสามารถเข้าใจความจริงของคนและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นได้

6) การเสวนา เป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญของสภาสังคายนาฯ ที่ได้รับการอธิบายขยายความโดยสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียเพื่อที่จะทำให้การเสวนานี้เกิดขึ้นจริงในเอเชีย ซึ่งการเสวนาที่สอดคล้องกับเอเชียนั้นมี 3 ประการคือ เสวนากับคนจน เสวนากับศาสนาหรือความเชื่ออื่น และเสวนากับวัฒนธรรม ถึงทั้งสามลักษณะนี้เป็นสภาพความเป็นจริงที่สหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียค้นพบโดยใช้หลักการวิเคราะห์สัญญาณแห่งกาลเวลาที่สภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ได้ให้ไว้ นอกจากนี้หลักการการเสวนายังก่อให้เกิดการค้นคว้าและหาความรู้เพิ่มเติมภายนอกที่ขัดไม่ขัดต่อหลักความเชื่อทางศาสนาของปัญญาชนคาทอลิกไทยด้วย

อาศัยหลักความคิดและแนวทางปฏิบัติข้างต้นนี้ปัญญาชนคาทอลิกไทยได้นำมาประยุกต์ใช้โดยผ่านกระบวนการศึกษาในหลายรูปแบบ ซึ่งแสดงออกเป็นกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การสัมมนาประจำปี การประชุมต่างๆ การประเมินผล การเผยแพร่แนวคิดและประสบการณ์ผ่านวารสารสังคมพัฒนา การศึกษาความจริงและร่วมชีวิต การไตร่ตรองทางเทววิทยา เป็นต้น กระบวนการศึกษาและกิจกรรมข้างต้นนี้เองที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างหรือก่อให้เกิดทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2

ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีการพัฒนาคนของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 จึงเป็นทฤษฎีที่เกิดมาจากการปฏิบัติของสมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างคือ ปัญญาชนคาทอลิกไทยทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับกลุ่มที่มีกระบวนการทำงานที่เปิดกว้างทั้งในเรื่ององค์ความรู้ภายนอกพระศาสนจักร การร่วมมือกับนักวิชาการ และการทำงานประสานกับหน่วยงานพัฒนาเอกชนอื่นๆ และหน่วยงานร่วมกันกับรัฐ กระบวนการทำงานที่เปิดกว้างนี้ไม่เพียงแต่เป็นไปเพื่อการวิเคราะห์สังคม การค้นหาความรู้เพื่อการปฏิบัติงานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการประเมินผลงานที่เกิดขึ้นเพื่อค้นหาข้อบกพร่องและอุปสรรคในการทำงานเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการทำงานให้ดีขึ้น และสิ่งสำคัญที่สุดที่ขาดไม่ได้ในการสร้างทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ การไตร่ตรองทางเทววิทยาที่ต้องอาศัยประสบการณ์ทำงานหรือการปฏิบัติงานจริงของปัญญาชนคาทอลิกไทยเข้ากับหลักความเชื่อเพื่อเป็นการทำให้แนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบเกิดขึ้นอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นการพัฒนาหรือกระบวนการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตแล้วยังเป็นการได้พัฒนาความเชื่อ พัฒนาจิตใจโดย

สามารถเชื่อมโยงการทำงานพัฒนานั้นเข้ากับหลักความเชื่อของคาทอลิก ซึ่งเป็นการยืนยันถึงความถูกต้องและเป็นไปได้ที่หลักความเชื่อของศาสนาจะก่อให้เกิดพลังหรือเป็นรากฐานของการพัฒนา ที่สำคัญคือ ศาสนาเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดการพัฒนาคนได้อย่างแท้จริง และเป็นแนวคิดที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้

กระบวนการทำงานพัฒนาของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยสามารถสรุปได้คือ กระทำไตร่ตรอง กระทำ (Action-Reflection-Action) ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติของคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักรที่ส่งอิทธิพลมาถึงสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 ก็คือ การวิเคราะหีสัญญาณแห่งกาลเวลา การตัดสินใจด้วยหลักธรรมความเชื่อเพื่อให้ได้แนวทางในการปฏิบัติ และการปฏิบัติ (See Judge Act) ซึ่งการตัดสินใจแนวทางปฏิบัติหรือแนวทางการพัฒนาจากหลักธรรมความเชื่อนี้เองที่ทำให้ปัญญาชนคาทอลิกไทยเป็นมากกว่าปัญญาชนทางวิชาการ แต่มีความเป็นประกาศก เนื่องจากเป็นการนำหลักความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ในสังคม

โดยสรุปแล้วทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ แนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีที่มาจากการประยุกต์ใช้หลักความคิดและแนวทางปฏิบัติของสภาสังคายนาสากลฯ ได้แก่ การให้ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ประชากรของพระเจ้า อำนาจในการบริหารของพระสังฆราชร่วมกับพระสันตะปาปา การอ่านสัญญาณแห่งกาลเวลา การปรับตัวเข้าสู่ท้องถิ่น และการเสวนา โดยการเสวนานั้นได้รับอิทธิพลจากแนวทางปฏิบัติของสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย นั่นคือ การเสวนากับคนจน ศาสนา และวัฒนธรรม จนทำให้ได้พบแนวทางการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนที่เน้นให้คนมีความสัมพันธ์ที่ดีทั้งสามด้าน ได้แก่ ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือ สิ่งสูงสุด ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกัน ความสัมพันธ์ทั้งสามด้านนี้ได้สะท้อนให้เห็นหลักความเชื่อเรื่องมนุษย์ของพระศาสนจักรคาทอลิกที่ชัดเจนคือ มนุษย์เป็นสิ่งสร้างหรือภาพลักษณ์ของพระเจ้า (Image of God) ดังนั้นจึงมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับพระเจ้า และสิ่งสร้างอื่นๆของพระเจ้านั้นคือ ธรรมชาติ และมนุษย์คนอื่นๆ ดังนั้นการพัฒนาคนทั้งครบอย่างแท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนามนุษย์ให้ถึงพร้อมด้วยความสมบูรณ์ระหว่างตนเองกับพระเจ้าหรือหลักธรรมทางศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ตนเองสมบูรณ์ขึ้นโดยไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป็นการทำงานพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเองที่ไม่เอาัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์คนอื่น รวมทั้งยังเป็นการช่วยเหลือให้มนุษย์คนอื่นได้พัฒนาตนเองให้ครบถ้วนสมบูรณ์ตามแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบของคาทอลิกคือ เป็นการพัฒนาที่ครบทุกด้านและเป็นการพัฒนาที่ไม่ละทิ้งผู้ใดผู้หนึ่งอีกด้วย

แม้ว่าแนวคิดการพัฒนาคอนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนจะมีรากฐานที่มาจากปฏิบัติจริงในสังคมไทย อย่างไรก็ตามก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการวิเคราะห์หรือพิสูจน์ความเป็นไปได้ของแนวคิดทฤษฎี ซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้หลักการวิเคราะห์เพื่อแยกแยะให้เห็นความคิดและองค์ประกอบ และเพื่อที่จะตรวจสอบดูว่าทฤษฎีการพัฒนของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 นั้นสามารถเป็นทฤษฎีที่แก้ปัญหาสังคม (prescriptive development theory) ตามแนวคิดของ David Goldsworthy ได้หรือไม่ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1.. จุดหมายและค่านิยมทางทฤษฎี (Normative Value) ทฤษฎีการพัฒนของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 คือ การพัฒนาคอนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน มีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง และเป็นการพัฒนาที่ครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ดังนั้นจึงมีค่านิยมทั้งในระดับต่ำและสูง กล่าวคือ ต้องเริ่มจากการพัฒนาคนให้สามารถมีชีวิตรอดด้วยการยังชีพได้ก่อน ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ เช่น โครงการธนาคารข้าว สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน การให้ความสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อพยพ เป็นเบื้องต้นก่อนที่จะมีการขยายผลของกิจการในรูปแบบโครงการเหล่านี้เป็นการอบรมเรื่องคุณธรรมโดยเน้นในเรื่องความรัก ความเป็นพี่น้อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำมาซึ่งความรู้สึกภูมิใจและเห็นคุณค่าศักดิ์ศรีของตนและเพื่อมนุษย์ด้วย

2. การวิเคราะห์หรือวินิจฉัย (Diagnosis) ทฤษฎีการพัฒนาคอนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้ได้มีการวิเคราะห์สภาพปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาแนวคิดและผลที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งพบว่าเป็นการพัฒนาที่มีจุดบกพร่อง เพราะเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตแต่ไม่ได้มุ่งเน้นที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน เนื่องจากท่ามกลางการมุ่งมั่นพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตแต่คนส่วนใหญ่กลับมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ซึ่งไม่เหมาะสมต่อคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากค่าตอบแทนในการทำงานน้อยและค่าใช้จ่ายสูงขึ้นอันเกิดจากโครงสร้างทางการผลิตที่ไม่เป็นธรรม เอารัดเอาเปรียบที่ให้ประโยชน์แก่กลุ่มคนเพียงส่วนน้อย ขณะที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทั้งทางเศรษฐกิจ อำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และยังก่อให้เกิดความเสียหายเสื่อมโทรมแก่ทรัพยากรธรรมชาติ

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์นี้มีที่มาจากโลกทัศน์ที่มองมนุษย์เพียงด้านเดียว คือ ด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ มองมนุษย์เป็นเพียงแรงงานในการผลิต และเป็นเพียงผู้บริโภค ซึ่งทัศนคติแบบนี้เป็นการมองมนุษย์แบบแยกส่วน ขณะที่ทฤษฎีการพัฒนาคอนทั้งครบฯ ของคาทอลิกจะมองมนุษย์ในลักษณะองค์รวม หรือทั้งครบกล่าวคือ มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ สามมิติ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์มนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ

มนุษย์ ดังนั้นในการทำงานพัฒนาของคาทอลิกจึงต้องมีทั้งสามด้านให้ครบ เพราะมนุษย์ประกอบไปด้วยร่างกายและจิตใจจะพัฒนาแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้

3. การวิเคราะห์เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหา (Prescription) วิธีการแก้ปัญหาของทฤษฎีการพัฒนาคนทั้งครบฯ ของคาทอลิกไทย คือ การหันกลับไปหาหลักความเชื่อและข้อคำสอนในเรื่องมนุษย์และสังคมจากพระคัมภีร์และคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ซึ่งเป็นไปตามหลักคิดและแนวทางของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 (Ressourcement) เพื่อปรับประยุกต์ให้สอดคล้องเหมาะสมกับความเป็นจริงของยุคสมัย นั่นก็คือ การให้ความสำคัญกับมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นและเป็นผู้ขับเคลื่อน และเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ในประวัติศาสตร์ของโลก ดังนั้นการพัฒนาที่แท้จริงจึงต้องยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

4. เครื่องมือ หรือการประเมินผล (Measurement, Indicator) แนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบของพระศาสนจักรคาทอลิกได้ให้ตัวชี้วัดในการพัฒนาอย่างชัดเจนในพระสมณสาสน์การพัฒนาประชาชาติที่กล่าวว่า การพัฒนาที่แท้จริงคือ การพัฒนาคนทั้งครบ โดยเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ที่ลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น ความยากจน ความขาดแคลนสิ่งจำเป็นเพื่อความอยู่รอด โรคภัย ความเห็นแก่ตัว ฯลฯ ไปสู่สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง มีความเป็นมนุษย์มากขึ้น กล่าวคือ สามารถดำรงชีพเลี้ยงตนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่น สามารถขัดเกลาจิตใจตนเองให้มีคุณธรรม ความรัก และความยุติธรรมได้ เป็นต้น

5. การวิเคราะห์หว่าใครได้ประโยชน์และใครเสียประโยชน์ (human costs of development) เป็นหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม เนื่องจากจริยธรรมได้นำไปสู่การพิจารณาความจริงในเรื่องการพัฒนา กล่าวคือ การพัฒนาแท้จริงแล้วคือ การพูดถึงมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้มีศีลธรรม ความเป็นห่วงเป็นใยในวิถีชีวิตของผู้อื่น ซึ่งทฤษฎีการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนั้นไม่เพียงเป็นทฤษฎีที่มาจากความคิด ความเชื่อ และความคาดหวังต้องการของคนในชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมที่เสียประโยชน์จากการพัฒนาที่เน้นด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมีหวังที่จะให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้ตระหนักถึงในเรื่องคุณธรรมว่าเป็นส่วนที่สำคัญในการพัฒนาที่สำคัญที่สุดที่ไม่อาจแยกออกจากตัวมนุษย์ได้ เนื่องจากคุณธรรมนั้นจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาขัดเกลาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่ครบถ้วนสมบูรณ์อย่างแท้จริง

นอกจากนี้เพื่อที่จะทำให้เห็นทฤษฎีการพัฒนาคนของคาทอลิกไทยหลังสภาสังคายนาสากลวาติกันที่ 2 ชัดขึ้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบการทำงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในช่วงก่อนสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เพื่อชี้ให้เห็นความแตกต่างที่สำคัญโดยสรุป 3 ประการ ได้แก่

1. แนวคิดที่มีบทบาทสำคัญที่เป็นแรงผลักดันในการทำงานให้เกิดกิจการด้านสังคม ในช่วงก่อนสถาปณายานานั้นโดยส่วนมากมาจากหลักความเชื่อในเรื่องความรักและการรับใช้ผู้อื่น จิตตารมณ์ของคณะนักบวช โดยมีรูปแบบกิจกรรมที่สำคัญ เช่น การบริจาคสิ่งของ การให้ทุนการศึกษา การช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การเยี่ยมเยียนคนเจ็บป่วย การดูแลผู้ด้อยโอกาสต่างๆ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการทำงานเหล่านี้มาจากประวัติการทำงานของบรรดาธรรมทูตจากต่างประเทศ ส่วนแนวคิดการทำงานด้านสังคมหลังสถาปณายานาวาดีกันครั้งที่ 2 ได้วางหลักการปฏิบัติอย่างที่ได้อ้างไว้ข้างต้น ซึ่งหลักการเหล่านี้ได้มีส่วนทำให้เกิดรูปแบบและเนื้อหาเฉพาะที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นแต่ละที่
2. แนวคิดหลังสถาปณายานานี้ เน้นในเรื่องการให้การศึกษา การเปิดกว้างทางความคิด การยอมรับอิทธิพลขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่เข้าร่วมกับหลักความเชื่อทางศาสนาในการทำงานพัฒนา นอกจากนี้ยังเน้นการทำงานที่ก่อให้เกิดการร่วมมือและแลกเปลี่ยนกับคนต่างศาสนาและวัฒนธรรม
3. บุคคลกรที่ทำงานพัฒนาในช่วงหลังสถาปณายานานี้ จะเป็นบุคลากรของพระศาสนจักรท้องถิ่นมากกว่าธรรมทูตจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของสถาปณายานาสากลฯ ที่มุ่งหมายให้พระศาสนจักรคาทอลิกเป็นพระศาสนจักรของท้องถิ่นอย่างแท้จริง และเป็นพระศาสนจักรที่ให้โอกาสและพื้นที่ในการมีส่วนร่วมกับฆราวาสคริสตชนในฐานะที่เท่าเทียมกับผู้นำทางศาสนาอีกด้วย

7.2 สรุปผลการศึกษาวิจัย

ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสถาปณายานาวาดีกันครั้งที่ 2 คือ แนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งถือกำเนิดขึ้นจากการที่พระศาสนจักรคาทอลิกสากลได้พิจารณาบทบาทของตนเองที่มีต่อสังคมโลก เป็นการปรับปรุงพระศาสนจักรเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ดูแลรับใช้มนุษย์ตามหลักความเชื่อที่เป็นความจริงแท้และมรดกที่สืบทอดกันมาโดยอาศัยการแสวงหาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับยุคสมัย รวมถึงการมอบหมายและให้โอกาสแก่พระศาสนจักรคาทอลิกท้องถิ่นให้ได้มีเสรีภาพในการแสวงหาแนวทางความคิดและการปฏิบัติในการทำงานพัฒนาที่เหมาะสมแก่ท้องถิ่นของตนเอง โดยยังอยู่บนพื้นฐานของหลักความเชื่อและคำสอนของคาทอลิกที่มุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับมนุษย์ **อัน**เป็นความคิดที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของการเปิดประชุมสภาสังคายนาवादีกันครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1962-1965) คือ ยุคของการพัฒนาที่มีแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในระดับสากลที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การให้ความสำคัญกับภาคเศรษฐกิจที่เป็นอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรม การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประชากร การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและการเมืองให้มีความทันสมัยเหมือนกับประเทศ

พัฒนาแล้วในตะวันตก เพื่อรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจบนฐานความคิดความเชื่อที่ว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่เท่าเทียมแก่ประชาชนทุกคนในระยะยาว โดยความเชื่อนี้มิได้คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ตามผลที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนากลับตรงกันข้ามกับความเชื่อ กล่าวคือ เกิดความไม่สมดุลในผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาระหว่างกลุ่มคน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนส่วนน้อยเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีมาก ขณะที่กลุ่มคนอีกกลุ่มคือ ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับผลประโยชน์น้อยมากและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากขัดสนต่างๆที่เป็นผู้ทำงานหนัก ดังนั้นผลของการพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นไปในลักษณะของความไม่เท่าเทียมกัน เนื่องมาจากการเอารัดเอาเปรียบและโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม

ผลของการพัฒนาข้างต้นนี้ทำให้สภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มองว่าแนวคิดการพัฒนา หรือ ทฤษฎีการพัฒนาที่เป็นอยู่นั้นไม่ได้ก่อให้เกิดการพัฒนา หรือให้คุณประโยชน์แก่นมนุษย์อย่างแท้จริง แต่กลับส่งผลร้ายต่อมนุษย์ คือ การลดทอนหรือทำให้คุณค่าศักดิ์ศรีของมนุษย์ลดต่ำลงโดยมองว่ามนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือในการทำให้เศรษฐกิจเติบโต และยังมีชีวิตมนุษย์มีเพียงด้านเดียวคือ เศรษฐกิจ โดยมีหลักฐานเห็นได้อย่างชัดเจนคือ ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ทุกข์ยากขัดสน ความไม่เท่าเทียมกันในชีวิตความเป็นอยู่ ความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นในการกระจายผลประโยชน์ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้พระศาสนจักรโดยผ่านสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 จึงให้ความสำคัญกับมนุษย์และการพัฒนาที่ตัวมนุษย์เป็นหลักและได้มีการพัฒนาคำสอนในแนวทางนี้ในเวลาต่อมา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นจุดเริ่มต้นและเป้าหมายของการพัฒนา หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การพัฒนาที่แท้จริงต้องเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ เป็นการพัฒนาที่ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ วิชาการความรู้ควบคู่ไปกับการมีศีลธรรม เป็นการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้านและพัฒนามนุษย์ทุกคน การพัฒนาเศรษฐกิจก็เป็นไปเพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตที่สมกับความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง หรือการช่วยให้มนุษย์มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

กระบวนการเปลี่ยนแปลงความคิดที่สำคัญด้านการพัฒนามนุษย์และสังคมในสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มีที่มาจากที่พระศาสนจักรคาทอลิกสากลยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของโลกในอดีตเปลี่ยนมาเป็นว่า พระศาสนจักรคือ ประชากรของพระเจ้า ซึ่งเป็นความคิดที่รวมมนุษย์ทุกคนเข้าไว้ด้วยกัน พระศาสนจักรไม่ได้มีสถานะที่สูงส่งกว่ามนุษย์เหมือนอย่างในอดีต แต่กลับต้องมีหน้าที่ในการรับใช้หรือให้การช่วยเหลือแก่นมนุษย์โดยอาศัยการเข้าร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับมนุษย์ ดังนั้นพระศาสนจักรจึงมีหน้าที่สำคัญในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษย์แทนการมุ่งเปลี่ยนคนให้มานับถือศาสนาอย่างในช่วงก่อนสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

การสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษย์ หรือการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กันแบบพี่น้องถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันทำให้พระศาสนจักรต้องเคารพในเรื่องความแตกต่างทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม รวมถึงการยอมรับความเจริญก้าวหน้าในสาขาวิชาการต่างๆ การยอมรับเรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นจากการที่พระศาสนจักรมีทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปคือ การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความรู้วิชาการต่างๆ ในฐานะที่เป็นผลผลิตที่เกิดจากการใช้ปัญญาและเสรีภาพของมนุษย์ที่ได้รับมาจากพระเป็นเจ้าอย่างสร้างสรรค์มิใช่เป็นการกระทำที่ผิดหรือขัดกับหลักความเชื่อของคาทอลิกเหมือนอย่างที่เป็นมาในอดีต และการใช้ปัญญาและเหตุผลในการทำงานพัฒนาที่สภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ให้ความสำคัญคือ การวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ เพื่อที่จะให้พระศาสนจักรสามารถที่จะปรับตัวให้เหมาะสมต่อพื้นที่ที่ตนเองอยู่ และวิธีปฏิบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการเสวนากับคน ศาสนา และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากพระศาสนจักรคาทอลิก เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงคุณค่า ความหวัง ความต้องการของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่ที่พระศาสนจักรต้องเข้าปฏิสัมพันธ์หรือร่วมชีวิต รวมถึงการร่วมมือกับฝ่ายอื่นๆ ที่มีความมุ่งหมายในการส่งเสริมพัฒนามนุษย์

จากหลักการความคิดของสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 และแนวทางปฏิบัติของสหพันธ์สภาพระสังฆราชแห่งเอเชียจะก่อให้เกิดผลการปฏิบัติได้จริงต้องอาศัยบทบาทของผู้นำหรือปัญญาชนคาทอลิกไทย ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานสำคัญภายใต้หน่วยงานด้านสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกไทย คือ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา โดยมีหน้าที่สำคัญคือ การนำแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติงานที่สำคัญของสภาฯ คือ การวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น การนำความรู้ความก้าวหน้าทางวิชาการต่างๆ เพื่อให้สามารถทำงานพัฒนาบรรลุผลตามแนวทางของสภาสังคายนาฯ ได้ อย่างไรก็ตามยังมีแนวความคิดอื่นๆที่ไม่ใช่แนวคิดของพระศาสนจักรที่มีผลต่อการทำงานพัฒนาของสภาคาทอลิกเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย แนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งให้เห็นได้อย่างชัดเจนคือแนวคิดการพัฒนาของรัฐโดยเฉพาะในเรื่องโครงการพัฒนาชุมชนที่มุ่งเน้นการเพิ่มรายได้ การเพิ่มผลผลิตเพื่อแก้ปัญหาความยากจนมาปฏิบัติ นอกจากนี้ยังมีการนำหลักวิชาความรู้อื่น เช่น สหกรณ์เครดิตยูเนียนมาร่วมปฏิบัติด้วย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่สมาชิก รวมถึงการพัฒนาตนเองด้วย และยังมี การวิเคราะห์สังคม รวมถึงการศึกษาอบรมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้มนุษย์สนใจเพื่อนมนุษย์และสังคมที่แวดล้อมตนเองอยู่

2.2 การแปลงแนวคิดสู่การปฏิบัติ

การพัฒนาสังคมเพื่อให้บรรลุผลตามแนวทางหลังสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มิใช่เรื่องที่จะนำหลักการไปปฏิบัติได้ทันที แต่ต้องอาศัยการวิเคราะห์ การปฏิบัติและการทบทวน และสรุปทบทวนอย่างสม่ำเสมอตามหลักการวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงหรือการอ่านสัญญาแห่งกาลเวลา และการ

ปรับปรุงตนเองให้เหมาะสมกับยุคสมัย จากการดำเนินตามหลักการนี้ทำให้สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาได้ทบทวนงานพัฒนาที่เกิดขึ้น จึงทำให้ได้เห็นถึงข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะโครงการพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจตามแนวคิดการพัฒนาของประเทศไทยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน เช่น การแตกแยกและขัดแย้งกันของคนในเรื่องผลประโยชน์ การเอาใจเอาเปรียบ การโกงกัน ผู้นำไม่มีคุณธรรม

ขณะเดียวกันก็พบประเด็นบางอย่างที่สำคัญคือ ประชาชนโดยเฉพาะชาติพันธุ์ในพื้นที่ทางภาคเหนือนั้นมีความกังวลในเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่และความห่วงกังวลถึงลูกหลานของตน เป็นจุดที่สำคัญที่ทำให้ปัญญาชนคาทอลิกไทยและสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้และร่วมชีวิตกับคนในชุมชนเพื่อให้รู้ความต้องการและสภาพความเป็นจริง และสิ่งที่ได้พบคือ ศักยภาพในตัวมนุษย์ซึ่งมีความฝัน มีความนึกคิดต่างๆ และไม่ได้มองหรือให้ความสำคัญแต่เฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ แต่ยังให้ความสนใจในเรื่องของจิตใจ ความสัมพันธ์ระหว่างคนด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ดังนั้นในความสัมพันธ์ของชุมชนมีอย่างรอบด้านในวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่าวัฒนธรรม การพัฒนาที่เหมาะสมจึงเป็นการพัฒนาที่มาจากรากฐานความเป็นชุมชนคือ ศาสนาและวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นบ่อเกิดของชีวิตและให้แนวทางในความสัมพันธ์ที่มนุษย์พึงมีต่อสิ่งต่างๆ

การค้นพบและสรุปทเรียนเรื่องความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะรากฐานหรือพลังสำคัญของการพัฒนานั้นเกิดขึ้นได้ โดยอาศัยการนำแนวคิดและแนวปฏิบัติการพัฒนาของสภาสังคายนา วาติกันครั้งที่ 2 ไปปฏิบัติคือ วิเคราะห์สถานการณ์ความจริงที่เกิดขึ้น (อ่านสัญญาแห่งกาลเวลา) ทำให้เห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากกว่าปัญหาเรื่องทางเศรษฐกิจ การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมเป็นประเด็นสำคัญของสภาสังคายนาฯ เพราะเชื่อว่าในวัฒนธรรมมีสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่มีคุณค่าของอาณาจักรของพระเจ้าอยู่ เนื่องจากมีความเชื่อว่า พระเป็นเจ้าเปิดเผยหรือแสดงตนในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของมนุษย์ และเห็นถึงคุณค่าความสำคัญของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีต่อชีวิตมนุษย์ ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลที่สำคัญที่ทำให้ปัญญาชนและสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาต้องเข้าไปศึกษาเรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและวัฒนธรรมของคนในชุมชน ด้วยกระบวนการศึกษาร่วมชีวิต เพื่อที่จะพิจารณาว่าในอดีตหมู่บ้านหรือชุมชนในแต่ละพื้นที่ประสบปัญหาอะไร และแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างไร รวมถึงพิจารณาว่าหมู่บ้านหรือชุมชนสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันได้อย่างไร

หลักความคิดและแนวทางปฏิบัติของสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 และสหพันธสภาพระสังฆราชแห่งเอเชียยังได้เปิดโอกาสให้ปัญญาชนและหน่วยงานสังคมของคาทอลิกได้เสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสิ่งต่างๆ ได้อย่างอิสระ อย่างไรก็ตามก็ต้องนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาไตร่ตรองกับ

ข้อความเชื่อทางศาสนาที่แท้จริงด้วย โดยอาศัยการไตร่ตรองทางความเชื่อกับคุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่ได้ก่อให้เกิดความรู้ หรือเทววิทยาของท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการพัฒนาในสังคมไทย นั่นคือ การพัฒนาคนทั้งระบบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ได้มาจากการปฏิบัติโดยอาศัยกระบวนการการทำงาน ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพความเป็นจริง การปรับตัวสู่ท้องถิ่นโดยให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ การเสวนาทางวัฒนธรรม และนำสิ่งที่ค้นพบในพื้นที่เหล่านี้มาไตร่ตรองเข้ากับหลักความเชื่อของคาทอลิก (การไตร่ตรองทางเทววิทยา) จนค้นพบว่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนของประชาชนนั้นมีคุณค่าของพระอาณาจักรเป็นแนวทางที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้อย่างแท้จริง

2.3 ผลในพื้นที่

ทฤษฎีการพัฒนาของคาทอลิกไทยหลังสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 หรือ แนวคิดการพัฒนาคนทั้งระบบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนได้ก่อให้เกิดผลต่อแวดวงการพัฒนาทั้งในภายในประเทศและนอกประเทศ ดังนี้

1. ผลต่อแวดวงการพัฒนาในประเทศไทย

แนวคิดการพัฒนาคนทั้งระบบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนนี้ได้ก่อให้เกิดแนวคิด กิจกรรม และกระบวนการทำงานใหม่ในแวดวงการพัฒนา กล่าวคือ

- 1.1 สหกรณ์เครดิตยูเนียนที่เน้นการออมเงิน เพื่อช่วยเหลือและเป็นกองทุนขนาดเล็กในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจนในวิธีของแนวคิดการพัฒนาหลักที่เน้นการเพิ่มรายได้ การลงทุนขนาดใหญ่ ปริมาณการผลิตที่เพิ่มขึ้น การเพิ่มชั่วโมงการทำงาน หรือการทำอาชีพเสริม เป็นต้น
- 1.2 การเพิ่มมิติด้านวัฒนธรรมในการทำงานพัฒนา ซึ่งแต่เดิมจะเน้นแต่การพัฒนาเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต การพัฒนาเทคโนโลยี โดยไม่ได้ให้ความสนใจกับวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของคน ซึ่งวัฒนธรรมก็มีที่มาจากหลักความเชื่อทางศาสนาที่มีอยู่ และเป็นพื้นฐานของสังคมไทยอยู่แล้ว
- 1.3 การพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางเพราะคนเป็นจุดเริ่มต้นและเป้าหมายของการพัฒนา
- 1.4 กระบวนการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การค้นหาศักยภาพและพลังที่เป็นคุณประโยชน์ในการพัฒนาของชาวบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังส่งผลต่อพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย กล่าวคือ การอธิบายการประกาศข่าวดีในรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งรูปแบบสำคัญประการหนึ่งที่สอดคล้องกับยุคสมัย คือ การพัฒนา ซึ่งมีความหมายและนัยยะสำคัญทางศาสนา 2 ประการ ได้แก่

- 1) ช่วยให้มีมนุษย์รอด หรือก็คือการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากบาปและโครงสร้างต่างๆที่เป็นบาปที่ก่อให้เกิดการเอาเปรียบและลดทอนคุณค่าศักดิ์ศรีของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ต้องดำรงชีวิตที่ไม่เหมาะสมต่อความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีที่มาจากภาพลักษณ์ของพระเจ้า
- 2) เสริมสร้างอาณาจักรพระเจ้าในโลกนี้ เนื่องจากการพัฒนาที่แท้จริงของคาทอลิกเป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาคนทั้งครบ กล่าวคือ พัฒนาคคนในทุกๆ ด้านของชีวิต และเป็นการพัฒนาที่ไม่ตัดขาดผู้ใดผู้หนึ่งแต่ต้องเป็นการพัฒนาที่ทำกับมนุษย์ทุกคนเพื่อมุ่งไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตจากความเป็นอยู่ที่ไม่สมควรแก่มนุษย์มาเป็นสภาพที่เหมาะสมกับมนุษย์มากขึ้น จากการเป็นคนที่ไม่สนใจห่วงใยผู้อื่นน้อยมาเป็นการให้ความห่วงใยและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์มากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความคิดของตน เป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายในของตน กล่าวคือ เป็นเสียสละความสุขส่วนตนและความเห็นแก่ตัวมาเป็นการใส่ใจดูแล ไม่เอาเปรียบ ส่งเสริมเรื่องความรัก ความยุติธรรม สันติสุขในสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทั้งพฤติกรรมและทัศนคติจะเป็นส่วนสำคัญทำให้โลกมีสภาพที่เข้าสู่อาณาจักรพระเจ้ามากยิ่งขึ้น

2) ผลต่อแวดวงการพัฒนาภายนอกประเทศ หรือระหว่างประเทศ

แนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบของคาทอลิกไทยได้วิพากษ์ทฤษฎีการพัฒนาในระดับสากล โดยเฉพาะกลุ่มทฤษฎีการพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ 1960-1967 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ และการปรับเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ โดยการวิพากษ์นี้อยู่บนพื้นฐานของการนำคำสอนด้านสังคมของ

พระศาสนจักรที่มีมาตั้งแต่ค.ศ. 1891 และหลักการเรื่องการพัฒนามนุษย์และสังคมของสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ทั้งครบ เนื่องจากมนุษย์มีทั้งกายและจิตใจ แต่มนุษย์กลับถูกลดทอนให้เหลือเพียงการพัฒนาแต่ทางด้านร่างกาย โดยการมุ่งเน้นการเพิ่มวัตถุดิบของ เงินทอง การปรับเปลี่ยนสังคมให้เป็นอุตสาหกรรม มีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี เป็นต้น การพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่ตอบสนองความต้องการทางด้านกายอย่างเดียว มีที่มาจากการมองมนุษย์แบบแยกส่วน กล่าวคือ มองมนุษย์แ่งมุมเศรษฐกิจเพียงแค่นี้ ส่งผลให้การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขจึงมุ่งแต่ตอบสนองเรื่องทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ผิดพลาดในเรื่องมนุษย์

การพัฒนาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางของคาทอลิก มีความเชื่อมต่อกับทฤษฎีทางเลือกในทศวรรษที่ 1990 แต่ก็มีแตกต่างกันในด้านรากฐานความคิดเบื้องต้น

กล่าวคือ ทฤษฎีการพัฒนาทางเลือกที่หันมาให้ความสนใจกับคนเนื่องมาจากการมองว่าคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในโลก เป็นผู้มืบทบพาทสำคัญในการสร้างและควบคุมการจัดการในเรื่องทรัพยากรต่างที่มีอยู่ในโลกนี้ทั้งหมด จากรากฐานการมองแบบนี้สะท้อนให้เห็นว่า ทฤษฎีการพัฒนาทางเลือกนี้ยังคงตกอยู่ภายใต้มุมมองที่เน้นมิติเศรษฐกิจของมนุษย์เพียงด้านเดียว ต่างจากแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบของคาทอลิกที่ให้ความสำคัญกับคนที่มีที่มาจากหลักความเชื่อทางศาสนาว่าคนมีที่มาจากพระเจ้า ดังนั้นคนจึงมีความศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญที่ไม่อาจจะถูกลดทอนคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้

จากผลข้างต้นที่แนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคมของคาทอลิกมีต่อทฤษฎีการพัฒนาในระดับสากลนี้ได้สะท้อนนัยยะที่สำคัญประการหนึ่งคือ พระศาสนจักรคาทอลิกเป็นผู้มืบทบพาทสำคัญในการเสนอหลักคิดและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ที่นานาประเทศไม่สามารถที่จะมองข้ามหรือละเลยได้ เนื่องจากแต่ละประเทศได้ประสบกับวิกฤติการพัฒนาตามแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสากลกันทั้งสิ้นอันอาจจะแตกต่างกันบ้างในเรื่องระดับของความรุนแรงของปัญหาและวิกฤติเท่านั้น

7.3 ข้อจำกัดและอุปสรรคในการวิจัย

ความยากลำบากในการเข้าถึงข้อมูล เพราะเป็นหัวข้อวิจัยที่มีความเฉพาะ ส่งผลให้การค้นคว้าหาข้อมูลไม่อาจทำได้จากการค้นคว้าในห้องสมุดของมหาวิทยาลัยเท่านั้น นอกจากนี้หน่วยงานที่สำคัญที่เป็นหน่วยการวิเคราะห์ของหัวข้อวิจัยนี้ คือ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา นั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก มีการย้ายสถานที่การทำงาน และการปรับเปลี่ยนอีกหลายด้านที่ส่งผลให้ข้อมูลและเอกสารต่างๆ นั้นกระจัดกระจายและอยู่ในอาคารเก่าที่ร้าง เนื่องจากมีการยุบส่วนงานของสำนักเลขาธิการให้เล็กลง เพราะตั้งแต่ในช่วงปีพ.ศ. 2544 เป็นต้นมาการทำงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยต้องหยุดชะงักไปด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง บทบาทหน้าที่จากแผนทิศทางงานอภิบาลคริสตศักราช 2000 ของพระศาสนจักรไทย การขาดแคลนบุคลากรในการทำงาน โดยเฉพาะในส่วนของการนำข้อมูลการปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่ชนบทมาสรุปได้ตรงเป็นแนวคิดและทฤษฎี เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยต้องเริ่มต้นเข้าถึงข้อมูลโดยการเป็นอาสาสมัครเพื่อทำงานให้กับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา เป็นเวลากว่า 1 ปี โดยเริ่มจากเดือนตุลาคม 2552 ถึงเดือนธันวาคม 2553 และในระหว่างการทำงาน จึงได้มีโอกาสในการเก็บข้อมูล ประกอบกับแนวทางการวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกใช้เป็นแนวทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ จึงทำให้ต้องอาศัยข้อมูลที่มีมากเป็นลำดับ เพื่อที่จะอธิบายให้เห็นที่มาและพัฒนาการ

ทำงานต่างๆ ซึ่งต้องมีทั้งข้อมูลในเชิงหลักการแนวคิด กระบวนการทำงาน และผลของการปฏิบัติงาน เพื่อที่จะสามารถตอบโจทย์วิจัยและบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้

7.4 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยข้างต้นนี้พบว่า ศาสนาคาทอลิกมีแนวคิดที่สำคัญมากต่อสังคมไทย ซึ่งไม่เพียงแต่ด้านการพัฒนามนุษย์และสังคมซึ่งเป็นประเด็นหลักในงานวิจัยนี้เท่านั้น แต่ยังมีแนวคิดที่สำคัญต่อสังคมไทยในแง่อื่นๆ ที่ควรศึกษา เช่น แนวคิดและกระบวนการศึกษาอบรมในสถาบันการศึกษาคาทอลิก เป็นต้น นอกจากนี้ยังน่าที่จะศึกษาถึงบทบาทและความคิดของนักวิชาการหลายท่านที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานกับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะกลุ่มนักวิชาการเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังเช่น ศ.ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ รศ.ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ ผู้เคยร่วมมีบทบาทในการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมชุมชนในมิติเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

ที่สำคัญน่าจะมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย ในเชิงของการประเมินถึงความเป็นไปได้ในสภาพสังคมปัจจุบันว่ายังมีความเหมาะสมหรือสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคมไทยหรือไม่อย่างไร โดยพิจารณาดูว่าอะไรเป็นปัจจัยเกื้อหนุนหรืออุปสรรคในการนำแนวคิดการพัฒนาคนทั้งครบบนพื้นฐานคุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนไปใช้ปฏิบัติ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจและประสบการณ์ในประเทศโลกที่สาม 1960-1990.

ใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, วิถีใหม่แห่งการพัฒนา :
วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

กมล สมวิเชียร. สัมมนาทางวิชาการ : ปัญหาชนกับการพัฒนาประเทศ. วารสารสังคมศาสตร์ 8
(มกราคม 2514): 93-94.

กมล สมวิเชียร. ลักษณะและปัญหาของปัญญาชนไทย ใน ปัญญาชนสยาม. ส. ศิวรักษ์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์. 2521

กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานการศาสนา 2511 : Annual Report of Religion
Activities for 1968. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2511.

กองส่งเสริมเผยแพร่ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานสรุปการสัมมนา
วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท. 2524. (อัดสำเนา)

กระบวนการศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์งานพัฒนา : แนวทางการศึกษา
ของคุณพ่อฟิลิป ฟรองเซต วิทยากรจาก INODEP. (อัดสำเนา)

กาญจนา แก้วเทพ. โครงการฝึกอบรมปัญญาชนชาวบ้าน : กระบวนการสร้างจิตสำนึกชุมชน ป
จารยสาร 13 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2529): 134-138.

กาญจนา แก้วเทพ. มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา : พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท.
กรุงเทพมหานคร: สื่ออักษร, 2534.

กาญจนา แก้วเทพ. โครงการฝึกอบรมผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน (ผสจ.) แมริม เชียงใหม่
วารสารสังคมพัฒนา 18 บ้าน-วัด-โรงเรียน เพื่อสืบทอดชีวิตชุมชน: 38-40.

กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร:
MIND PUBLISHING, 2538.

กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: MIND
PUBLISHING, 2538.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท.
กรุงเทพมหานคร: รุ่งสาสน์การพิมพ์, 2530.

กาญจนา แก้วเทพ ศรชัย วิจิตรพร และ อริยา โกวิททวี. รายงานการวิจัยเรื่องการดำรงอยู่ของชุมชน
: กระบวนการต่อสู้และการพัฒนา กรณีศึกษากลุ่มพัฒนา เขตจอมทอง ศูนย์สังคมพัฒนา
เชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาและองค์การเซเบ
โม (CEBEMO), 2533.

การปฏิรูปพระศาสนจักรคาทอลิก [ออนไลน์] แหล่งที่มา

<http://haab.catholic.or.th/history/history05/newage8/newage8.html> [15 กันยายน
2556]

การวิจัยแบบสร้างจิตสำนึก: INODEP. Conscientizing Research : A Methodological Guide.

แปลโดย กองเอกสารและวิจัย สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 1983. (อัดสำเนา)

กาสตอง กูร์ตัวส์. ประวัติพระศาสนจักรสากล เล่ม 1: ตั้งแต่กำเนิดพระคริสตศาสนา ถึง สงครามครูเสด. แปลโดย ร. รัตน์ บำรุงตระกูล, พระสังฆราช. ฉะเชิงเทรา: สำนักพิมพ์แม่พระยุคใหม่, ม.ป.ป..

กีรติ บุญเจือ. หัวใจศาสนาคริสต์(คาทอลิก) เสนอในการประชุมวิชาการเรื่องหัวใจของศาสนา วันที่ 17-18 มกราคม 2528 ณ อาคารธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (อัดสำเนา)

กลุ่มกระแสร่วม กทม.' 26 และคณะเซอร์ร่า. คู่มือ ข้อมูล คณะสงฆ์ นักบวช. (อัดสำเนา)

กลุ่มผู้อบรมของชมรมนักบวชหญิงแห่งประเทศไทยร่วมกับสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต (Exposure-Immersion) สำหรับผู้รับผิดชอบการอบรมคณะนักบวชหญิงในหัวข้อ “การอบรมนักบวชผู้สืบทอดชีวิตและภารกิจของพระคริสตเจ้าในบริบทของสังคมไทย”. 2533. (อัดสำเนา)

กลุ่มวิจัย' 79. ผลกระทบจากบริษัทข้ามชาติ : ตัวอย่างจากบริษัทโตลไทยแลนด์จำกัด. วารสารสังคมพัฒนา 8 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2523).

กลุ่ม SAT : ความเป็นมาและกิจกรรมที่ผ่านมา (Social Action Theology Group). (อัดสำเนา)

คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม แผนกพระคัมภีร์. พระคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาใหม่. ม.ป.ท., 2007.

คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคม แผนกยุติธรรมและสันติ และแผนกพัฒนาสังคม. อยู่กับปวงประชา. ม.ป.ท.: ม.ป.พ. 2553.

คณะกรรมการศึกษาวัฒนธรรมอีสาน. ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีอีสาน. กรุงเทพมหานคร: เอิร์ทแอนด์อาร์ตการพิมพ์. 2535.

คณะซิสเตอร์พระกุมารเยซู (กรกฎาคม 2534-มิถุนายน 2535). (อัดสำเนา)

คณะอัครสุลินแห่งสหภาพโรมัน ประเทศไทย [ออนไลน์] แหล่งที่มา

<http://www.ursulines-th-ur.org/th/about-06.html> [30 เมษายน 2556]

คณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร์. วารสารสังคมพัฒนา 26 (2541): 58

ความเคลื่อนไหวของงานการศึกษาในช่วง 6 เดือน (ม.ค.-มิ.ย. 2534). (อัดสำเนา)

“คำชี้แจง”. วารสารสังคมพัฒนา 8 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2523).

จามะรี เชียงทอง. สังคมวิทยาการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2549.

จิตตารมณ์มหาพรต ใน รายงานการสัมมนา เตรียมการรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรตในเทศกาล ปี 2539: ประเด็น "แบ่งปันฉันน้องพี่ เสริมศักดิ์ศรี ครอบครัวใหญ่ ให้มั่นคง" สำนักเลขาธิการสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. เสนอที่ จ. อุบลราชธานี., 22-24 มกราคม 2539 (อัดสำเนา)

จรรยา สุขสวัสดิ์.การสัมมนา 4 ศูนย์ : บทบาทของสคทพ. ในงานด้านเกษตรกร. (อัดสำเนา)

เจริญ อาทิตยา และคณะ. ประสบการณ์การพัฒนาแนวทางศาสนาและวัฒนธรรม : งานวิจัยประเมินผล. เชียงใหม่: ศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่. 2540.

- จำเนียร กิจเจริญ และคณะ (บก.). 25 Per Crucum Ad Lucem ผ่านทางไม้กางเขนสู่ความสุขใส
รุ่งโรจน์: 25 ปี สมณศักดิ์ พระคาร์ดินัลไมเกิ้ลมีชัย กิจบุญชู 2 กุมภาพันธ์ 1983-2
กุมภาพันธ์ 2008. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2008.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. สัมมนาทางวิชาการ : ปัญญาชนกับการพัฒนาประเทศ ใน วารสารสังคมศาสตร์
8 (1 มกราคม 2514).
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2547.
- ชมรมนักบวชหญิงแห่งประเทศไทย. การปฐมนิเทศ : การสัมผัสความจริงและชีวิต (exposure-
immersion) เนื่องในโครงการ AMOR VIII (Asian Meeting of Religious Women)
Formation for Discipleship in Asia/Oceania. เสนอที่โรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย,
23-24 มีนาคม 2530. (อัดสำเนา)
- ชนิดา บุญญาศิริรักษ์. บทบาทของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาในวิถีชีวิตของคนเมือง:
ศึกษากรณี ชุมชนแออัด เขตหนองแขม. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต, ภาค
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการ
ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2548.
- ชาติรี เพ็ญศรี. วาทกรรมการพัฒนาของประเทศไทย : พ.ศ.2504-2539. วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตร
ปริญญา รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543.
- ชัชวาลย์ แสงแก้ว. เอกสารแห่งสภาสังคายนาว่าติดกันครั้งที่ 2 : พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรม
ทูตแห่ง พระศาสนจักร (Ad Gentes). ม.ป.ท., 1992.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโชติสา ชาวสนิท. บทบาทและการปรับธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของ
คาทอลิก ใน สังคมไทยช่วงกระแสโลกาภิวัตน์. ใน โครงการวิจัยเรื่องวิกฤติความแตกแยกของ
ธรรมวิทยาแห่งพลเมือง : การศึกษาคำประกาศธรรมของประกาศกร่วมสมัย. (อัดสำเนา)
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโชติสา ชาวสนิท. ธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของคาทอลิกในกระบวนการ
สร้างภาวะความทันสมัยของไทย. วารสารธรรมศาสตร์ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาส
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครบรอบ 75 ปี 28 (มกราคม-มิถุนายน 2552): 46-53.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. รัฐ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี. เพรส จำกัด. 2552.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอสการ. วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็น
อื่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2549.
- ณัฐพล ชันธไชย. แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท.
กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525. (อัดสำเนา)
- ติน ปรัชญพฤทธิ์. การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา. กรุงเทพฯมหา
นคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534.
- .ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. เทววิทยาแห่งการปลดปล่อย. วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 19
(มกราคม-มิถุนายน 2541).

- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. ทฤษฎีพึ่งพาและทฤษฎีวิทยาแห่งการปลดปล่อย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2544.
- ทักษ์ไฉย คมกฤส. แง่มองพระคัมภีร์ และ สังฆธรรมนูญเรื่องการเผย (ความจริง) ของพระเป็นเจ้าของเจ้า. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการพระคัมภีร์คาทอลิกแห่งประเทศไทย. 1989.
- ธนาคารข้าวของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา พ.ศ.2520-2522. วารสารสังคมพัฒนา 7 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2522).
- ธานี หาญเกริกเกียรติ. ลัทธิมาร์กซ์ศาสนา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. วารสารสังคมพัฒนา 8 (กรกฎาคม - สิงหาคม 2523).
- นาถฤดี นาครวาจา. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่องระบบและกลไกเพื่อการบริหารจัดการกองทุนเพื่อการพัฒนา: กรณีศึกษาสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา(ศูนย์สังคมพัฒนา). กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544. (อัดสำเนา)
- แนวความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ใน สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา. เสน่ห์ จามริก. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ. 2537.
- บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. สรุปวิวัฒนาการในการทำงานตามนโยบายช่วยเหลือเกื้อกูลจากประสบการณ์ของสคทพ. ใน รายงานการสัมมนา "ช่วยเหลือเกื้อกูลหนทางสู่ความเป็นปึกแผ่น" สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เสนอที่ศูนย์คณะพระมหาไถ่ พัทยา, 27-28 สิงหาคม 2533 (อัดสำเนา)
- บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. การพิจารณาไตร่ตรองเทวศาสตร์เกี่ยวกับงานสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน ใน การศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การศึกษาเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน เสนอที่ศูนย์คำสอน อ.แมริม จ. เชียงใหม่, 10-12 มกราคม 2533. (อัดสำเนา).
- บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. ข่าว : ผู้ส่งผ่านรหัสธรรมด้วยชีวิตสู่ชีวิต ใน วารสารสังคมพัฒนา 21 (2536).
- บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. การตอบสนองของ สคทพ. ค่สถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน ใน รายงานการสัมมนาเรื่อง "การศึกษาและไตร่ตรองคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร" สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. (อัดสำเนา).
- บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. บททดลองนำเสนอแนวคิดในการพัฒนาชุดที่ 5 : แนวคิดเชิงวัฒนธรรมชุมชน. ใน แนวคิดในการพัฒนาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม. 2527.
- บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. อัตลักษณ์ พื้นที่ทางสังคม กับกระบวนการสร้างองค์ความรู้ ใน ความรู้ท้องถิ่น : การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. ภาสกร อินทุमार กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม. 2547.
- บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร. รายงานการสรุปสัมมนา : วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท. สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 2524. (อัดสำเนา).
- บาทหลวงเฉลิม กิจมงคล. "จงแล่นเรือออกไปในที่ลึก" : การสืบสานพันธกิจพระเยซูคริสต์ของคาทอลิกในทศวรรษใหม่. กรุงเทพมหานคร: พี วาย พริ้นติ้ง. 2001.

- บาทหลวงโรแบร์ต โกสเต. 2000 ปีแห่งการประกาศพระวรสาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ อัสสัมชัญ. 2004.
- บาทหลวงวิกเตอร์ ลาร์เก. ประวัติพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม่พระยุคใหม่. 2539.
- บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต. ประวัติศาสตร์และพัฒนาการการรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรตกับการพัฒนาสังคมไทย. (อัสสัมชัญ)
- บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต. แนวทางของเรา ใน รายงานการสัมมนาผู้อำนวยการศูนย์ฯ และผู้สนใจงานพัฒนา สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เสนอที่ ศูนย์คณะพระมหาไถ่แห่งประเทศไทย พัทยา, 21-23 เมษายน 2540. (อัสสัมชัญ)
- บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต. แนวทางของเรา. โอกาสสัมมนา 4 DISAC อีสาน 26 ตุลาคม 2542. (อัสสัมชัญ)
- บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต. การรณรงค์มหาพรตกับการพัฒนาสังคมไทย ใน วารสารสังคมพัฒนา 10 (มีนาคม-เมษายน 2525)
- บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต. อภิปรายเสริมการสรุปแนวทางปฏิบัติในพันธกิจแห่งความรักและการรับใช้ประจำปี 2543 ใน รายงานการสัมมนา “พันธกิจแห่งความรักและการรับใช้” สำนักเลขาธิการสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เสนอที่ วัดแม่พระแห่งเหรียญ อัครธรรม จ.ฉะเชิงเทรา, 28-30 สิงหาคม 2543 (อัสสัมชัญ)
- บาทหลวงอันดรูว์สาราญ วงศ์เสงี่ยม. อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง ประวัติ ข้อมูลและการดำเนินงาน : พระสังฆราชมีคาแอล เกียน เสมอพิทักษ์ ค.ศ.1959-1980 (พ.ศ. 2502-2523). สกลนคร. เอส.พี. เซอร์วิส (สมศักดิ์การพิมพ์). 2543.
- บุญญรักษ์ นิงสานนท์. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: บทเรียนจากอดีตและแนวทางในอนาคต ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1. สมาคมอัสสัมชัญ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201. 2546.
- บุญประจักษ์ ทรรทรานนท์. มุมมองการศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย ในระยะเวลา 336 ปี ใน 336 ปีการศึกษาคาทอลิกไทย. สภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: SUN PRINT, 2545.
- บุญรอด บุญศรีสมฤทธิ์ และคณะร่วมกับกองสถิติและวิเคราะห์ภาวะการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, การศึกษาเอกชนในประเทศไทย ม.ป.ท., 2526.
- บุญเทียน ทองประสาน. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: เอเชียคอมพิวกราฟฟิค. 2531.
- ปรีชา จินตเสวีวงศ์. เอกสารการวิจัยเรื่อง แนวทางงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม. 2531
- ปัญญาชน: รายการ คุณคนเดี่ยว ทางวิทยุ ท.ท.ท. ใน ปัญญาชนสยาม. ส. ศิวรักษ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์. 2521.
- ผู้หว่าน. เอกสารแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ธรรมนูญด้านพระธรรมกล่าวถึงพระศาสนจักร (Lumen Gentium). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดำรงธรรม. 1982.

- แผนกคริสตศาสนธรรมอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. ภาพรวมประวัติศาสตร์พระศาสนจักร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. 2006.
- แผนพับสภาพาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) : Catholic Council of Thailand for Development (CCTD). (อัสสัมชัญ)
- พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้. ใน พระธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักรในโลกสมัยนี้ พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักร และคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา. พระสมณกฤษฎีกาว่าด้วยงานธรรมทูตแห่งพระศาสนจักร และคำแถลงของสภาสังคายนา เรื่องความสัมพันธ์แห่งพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสตศาสนา. Robert Ratna Bamrungtrakul and Clarence J. Duhart: ม.ป.ท., 1968.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) และนายวิชัย ต้นศิริ. บทความ VATICAN COUNCIL 2 ปฏิบัติการ สัปดาห์นรกกว่าด ล้างพุทธ ไทย [ออนไลน์] แหล่งที่มา _____: <http://atcloud.com/stories/22315> [15 กรกฎาคม 2555]
- พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. กระบวนการ วิธีการของปีซ่า 1-6 ใน รายงานการสัมมนาศึกษา ประสพการณ์ของพระสังฆราชในโครงการปีซ่า ครั้งที่ 7 หัวข้อ "มรดกทางวัฒนธรรม และ ศาสนากับการพัฒนามนุษย์" สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เสนอที่ศูนย์สังฆมณฑลจันทบุรี อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี, 30 กรกฎาคม 2529 (อัสสัมชัญ)
- พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. ศาสนาคาทอลิกมีคำสอนด้านสังคมด้วยหรือ ใน วารสารสังคม พัฒนฉบับ สารมหาพรต 7 (2534)
- พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. ประวัติศาสตร์การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต ใน คู่มือ "การรณรงค์จิตตารมณ์มหาพรต". สำนักเลขาธิการ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนา กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูน พับลิชชิ่ง จำกัด. 2545.
- พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. สารมหาพรต 6 (2532).
- พระสันตะปาปาปอลที่ 6 Populorum Progressio แปลโดย คมสัน หุตะแพทย์ การพัฒนา ประชาชาติ ใน คำสอนเพื่อสังคม :สมณสาส์นสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ. เสรี พงศ์พิศ รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ และคมสัน หุตะแพทย์. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์. 2528.
- พระสันตะปาปาปอลที่ 6. พระสมณสาส์นเรื่องพระศาสนจักรของพระองค์ (Ecclesiam Suam) : เส้นทางต่างๆ ของพระศาสนจักร (The Paths of the Church. แปลโดย ไกร พงษ์พูล กรุงเทพมหานคร: บางประกอกการพิมพ์, 1999.
- พระสันตะปาปาโยฮันที่ 23. Mater et Magistra แปลโดย คมสัน หุตะแพทย์ มาแตร์ เอท มาจิสตรา: คริสตศาสนา และความก้าวหน้าทางสังคม ใน คำสอนเพื่อสังคม :สมณสาส์นสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ. เสรี พงศ์พิศ รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ และคมสัน หุตะแพทย์. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์. 2528.

- พระสันตะปาปาโยฮันน์ ปอลที่ 2. พระสมณสาสน์ “ความห่วงใยเรื่องสังคม” (SOLLICITUDO REI SOCIALIS). แปลโดย พระสังฆราชคาร์ดินัล บารุงตระกูล. ดำเนินการแก้ไขโดย สมาคาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สื่ออักษร. 2532.
- พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์. การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเลิฟและลิฟเพรส จำกัด. 2549.
- พระคริสตเจ้าและพระศาสนจักรของพระองค์ แปลโดย Luc Colla . เรื่อง อภรณ์รัตน์ และ Agatha จิตอุทัย ม.ป.ท.: ม.ป.พ.. 2535.
- พัทธา สายหู. สังคมไทยหลังพ.ศ. 2500 ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1. สมาคมอัสสัมชัญ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อุดมศึกษา 201, 2546.
- ฟรังซิส ไรต์. ธรรมล้ำลึกปีศาจ : การสิ้นพระชนม์และการกลับคืนพระชนมชีพของพระเยซูคริสตเจ้า. กรุงเทพมหานคร: ปิตินาวิข.. 2551.
- ภราดามาร์ติน ประทีป โกมลมาศ. การปฏิรูปการศึกษา : จากอดีตสู่ปัจจุบัน ใน 336 ปี การศึกษาคาทอลิกไทย, สมาคมการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: SUN PRINT, 2545.
- ภักดี วีระภาสพงษ์. Liberation Theology : เทววิทยาเพื่อการปลดปล่อย ใน วารสารฟ้าเดียวกัน 6 (กรกฎาคม-กันยายน 2551).
- มงเชญอร์ ปาลเลกัวซ์. เล่าเรื่องกรุงสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพมหานคร: ไสภณการพิมพ์. 2552.
- มิสซังโรมันคาทอลิกอุบลราชธานี. คำสอนทางสังคม ตามพระคัมภีร์ของพระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม ออฟเซ็ท. 2544.
- มนัส จวบสมัย. สารานุกรมศาสนาคริสต์คาทอลิก ฉบับย่อ. 2526. (อัดสำเนา).
- แมร์ มีเรียม กิจเจริญ. การศึกษาคาทอลิกและการพัฒนาสตรีไทย ใน 336 ปี การศึกษาคาทอลิกไทย สมาคมการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: SUN PRINT. 2545.
- ยอห์น บัปติส พงศ์เทพ ประมวลพร้อม (บก.). สารสาสน์คฤศตัง-อุดมสาร 1917-2000 : ธรรมร้อยข่าวเด่นตลอด 83 ปี โอกาส “วันเพื่อนอุดมสาร” ปี ค.ศ. 2000. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สตาร์บูม อินเทอร์เน็ต จำกัด. 2000.
- รายงานกิจกรรมของศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลราชบุรี (กรกฎาคม 1992-มิถุนายน 1993). (อัดสำเนา).
- รายงานความเคลื่อนไหวของการศึกษา ก.ค.-ธ.ค. 2534. (อัดสำเนา)
- รายงานการประชุมผู้รับผิดชอบงานสำนักเลขาธิการ สมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.) ครั้งที่ 3/2534. (อัดสำเนา).
- รายงาน “การสัมมนาติดตามผล ปีที่ 7” (Report On BISA VII Follow-up Workshop). (อัดสำเนา).

- รุ่งโรจน์ ตั้งสุริกิจ. สรุปรภาพรวมประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการในการทำงานขององค์กรสมาชิก สคทพ. ใน รายงานการสัมมนาในหัวข้อ "ประวัติศาสตร์การทำงานและทิศทางแนวทางของสคทพ. สภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. 1987 (อัดสำเนา)
- วารินทร์ วงศ์หาญเชาว์. สัมมนาทางวิชาการ : ปัญญาชนกับการพัฒนาประเทศ ใน วารสารสังคมศาสตร์ 8 (1 มกราคม 2514)
- วิจารณ์ ทรงเสียงชัย. ค่ายอาสาพัฒนาของโรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพฯ ใน อุโฆษสาร 2000 : สังคมไทยจากพุทธศตวรรษที่ 25 สู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 เล่ม 1. สมาคมอัสสัมชัญ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา 201, 2546.
- วิทยากร เชียงกุล. ปัญญาชน : ชนชั้นนำในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร. กรุงเทพมหานคร: ที.พี. พรินท์, 2538.
- วิวัฒน์ แพร์ศิริ. วิวัฒนาการและอนาคตภาพของการศึกษาคทอริกกับการพัฒนาสังคมไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543.
- วีณา ไกวิทวานิชย์. บิดาผู้ใจดี บุญราศี ยอห์นที่ 23 พระสันตะปาปาผู้พลิกโฉมพระศาสนจักร. กรุงเทพมหานคร: สื่อมวลชนคทอริกประเทศไทย. 2542.
- วุฒิชัย มูลศิลป์ และลดาวัลย์ พวงนิล. รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการของการศึกษาเอกชน (Research Report on Private Education Development). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, 2532.
- วุฒิกัง ซาคส์. Development : The Rise and Decline of an Ideal แปลโดย .นฤมล อรุโณทัย และจิวรรณ ตั้งจิตเมธี.ปลายทางวาทกรรมการพัฒนา. คณะทำงานวาระสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- วันส ปิยะกุลชัยเดช. อุดมการณ์แบบกริมซี : เมื่ออุดมการณ์ต้องถูกวิพากษ์หลายมิติของอุดมการณ์และความสัมพันธ์กับการครองความเป็นใหญ่ ใน รัฐศาสตร์สาร 27 (2549).
- วันพิญ ศิริโชติบัณฑิต. คนกับควายทำนาประสาชีวิต. กรุงเทพมหานคร: หจก. ธรรมกลการพิมพ์. 2535.
- ศูนย์นักบวช สามพรานร่วมกับสภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการศึกษาความจริงและร่วมชีวิต (Exposure-Immersion) สำหรับผู้เข้ารับการอบรมคำสอนเข้มข้นของศูนย์นักบวชหญิง ในหัวข้อ "การเป็นสานุศิษย์ผู้สืบทอดชีวิตและภารกิจของพระคริสตเจ้า ในสภาพความเป็นจริงของ สังคมไทยในปัจจุบัน ระหว่างวันที่ 22-29 กันยายน 2533 (อัดสำเนา) ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลนครสวรรค์ ใน สรุปรายงานกิจกรรม 1 ปี ของศูนย์สังคมพัฒนาเขตมิสซังและองค์กรสมาชิกสคทพ.(กรกฎาคม 2534-มิถุนายน 2535). (อัดสำเนา).
- ศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลราชบุรี. รายงานกิจกรรมของศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลราชบุรี (กรกฎาคม 1992-มิถุนายน 1993). (อัดสำเนา)
- ศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลอุบลราชธานีกับงานพัฒนาคนทั้งครบ ใน วารสารสังคมพัฒนา 26 (2541).

- สมณสาสน์เรอุม นอวารุม ของสมเด็จพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 ประกาศ ณ วันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1891 ใน คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961. สีสลม ไชยเผือก. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2545.
- สมณสาสน์ Quadragesimo Anno ของสมเด็จพระสันตะปาปาปิอุสที่ 11 ประกาศ ณ วันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1931 ใน คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร ค.ศ. 1891 ถึง 1991 เล่มที่ 1 : สมณสมัยสมเด็จพระสันตะปาปา เลโอที่ 13 ปีโอ ที่ 11 และจอห์นที่ 23 ค.ศ. 1891-1961. สีสลม ไชยเผือก. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2545.
- สมศักดิ์ ตันติภิรมย์. ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ ใน วารสารคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ ฉบับ แผนการศึกษาแห่งชาติ และการปฏิรูปการศึกษา. 8 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2517).
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. สังเขปสารของสมเด็จพระสันตะปาปาปอลที่ 6: การพัฒนาประชาชาติ Populorum Progressio. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ผดุงวิทยาการ พิมพ์, 2521.
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนา หัวข้อ "แนวทางการทำงาน พัฒนาคนของพระศาสนจักรกับการพัฒนาคน ในแผนฯ 8" เสนอที่บ้านพักคณะเซนต์ปอล เดอ ชาร์ต ฉะเชิงเทรา, 19-21 สิงหาคม 2540. (อัดสำเนา)
- สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย. แผนแม่บททิศทางการอภิบาลคริสตศักราช 2000 ของ พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.
- สภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิก. องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2550.
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. พระสมณสาสน์ "การเฉลิมฉลองปีที่หนึ่งร้อย" (CENTESIMUS ANNUS) : เนื่องในโอกาสฉลอง 100ปี ของพระสมณสาสน์ RERUM NOVARUM. กรุงเทพมหานคร: จูน พับลิชชิ่ง, 2539.
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ปีซ่า 7 : การทำความเข้าใจร่วมกับคณะอนุกรรมการ เตรียมการศึกษาสภาพความเป็นจริงในสังคม (Orientation). 2528. (อัดสำเนา).
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานประจำปี 2523. (อัดสำเนา)
- สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. แนวทางของเรา. 2530. (อัดสำเนา).
- สารจากศูนย์สังคมพัฒนา (กุมภาพันธ์ 1974).
- สาส์นแสดงความยินดี : คุณพ่อนิพจน์ เทียนวิหาร ใน อนุสรณ์ 30 ปี ศูนย์คำสอน สังฆมณฑล เชียงใหม่: ศิษย์พระคริสต์แห่งการเป็นเกลือองแผ่นดิน (มธ. 5: 13) และผู้สืบทอด เจตนารมณ์คุณค่าศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ค.ศ. 1980-2010. ศูนย์คำสอนสังฆมณฑล เชียงใหม่. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.
- สีลม ไชยเผือก. คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์คาทอลิกในประเทศไทย, 2545.
- สีลม ไชยเผือก. คำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร : ภาคอ้างอิง. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์ คาทอลิกประเทศไทย, 2004.

- สื่อมวลชนคาทอลิก แผนกการพิมพ์. ศาสนาคาทอลิกกับงานด้านสังคม กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ อัสสัมชัญ. 2540.
- สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ใน คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. อุทัย ดุสยเกษม, บรรณาธิการ ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.
- สุภันท์ ศรีทองสุข. โครงการประเมินผลงานของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2524-2527 วารสารสังคมพัฒนา 9 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2524).
- สมิตร สุวรรณ. รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา. นครปฐม: เพชรเกษมพรินต์ติ้ง, 2554.
- สุรเชษฐ์ พิริยาภรณ์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์. บทรายงานวัฒนธรรมไทยกับการพัฒนาชนบท. วารสารสังคมพัฒนา 10 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2525).
- สุรเดช วิสุทธีวรรณ. ประวัติศาสตร์กรรดาคณะเซนต์คาเบรียล. (อัดสำเนา)
- สรุปการดำเนินงานและกิจกรรมของศูนย์สังคมพัฒนากรุงเทพฯ ในช่วงมิ.ย. 2535-มิ.ย. 2536. (อัดสำเนา)
- สรุปมติของคณะกรรมการบริหารสคทพ. ในรอบ 1 ปี (กันยายน 2542-สิงหาคม 2543). (อัดสำเนา)
- เสรี พงศ์พิศ. คาทอลิกกับสังคมไทย สี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ โกลคิมทอง. 2527.
- เสรี พงศ์พิศ. ศาสนาคริสต์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. 2545.
- สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ และคณะนิติบัญญัติบัญญัติบัณฑิต สาขาการวิจัย และพัฒนาหลักสูตร (รุ่นที่ 7) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. การจัดการศึกษาไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ : อดีต-ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ อักษรไทย. 2530.
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ศาสนา : พลังพัฒนามนุษย์ พระสังฆราชมีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์. 2529.
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. วิวัฒนาการของงานพัฒนาสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ). (อัดสำเนา).
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ศาสนจักรในเอเชียกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: กังหัน. 2531.
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการเสวนากลุ่มศึกษาเทวศาสตร์ในงานพัฒนา (SAT) "FABC :ในนาม Social Action สู่สหัสวรรษใหม่" เสนอที่ ศูนย์สังฆมณฑลจันทบุรี อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี, 29-30 กรกฎาคม 2542. (อัดสำเนา)
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานผลการประชุมกลุ่ม SAT เสนอที่ สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี, 3-4 ธันวาคม (อัดสำเนา)
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. สรุปมติของคณะกรรมการบริหาร สคทพ. ในรอบ 1 ปี (กันยายน พ.ศ. 2542 –สิงหาคม พ.ศ. 2543 (ครั้งที่ 28). เสนอที่วัดแม่พระเหรียญอัครจรรยา จ.ฉะเชิงเทรา, 31 สิงหาคม 2543. (อัดสำเนา)

- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. ชีวิตข่าว ชีวิตคน : "ธนาครข่าว". กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์คอมพิวเตอร์กราฟฟิค. 2533.
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนา ผู้อำนวยการศูนย์ฯ และผู้สนใจงานพัฒนา.เสนอที่ศูนย์คณะพระมหาไถ่แห่งประเทศไทย พัทยา, 21-23 เมษายน 2540 (อัดสำเนา)
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. รายงานการสัมมนาเพื่อเตรียมสำหรับการศึกษาและไตร่ตรองคำสอนด้านสังคมของพระศาสนจักร เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี ของพระสมณสาสน์ Rerum Novarum และปีแห่งคำสอนด้านสังคม. ใน ปี ค.ศ. 1991 เสนอที่ห้องประชุมตึกปิยะการุญ โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ กรุงเทพมหานคร, 8-9 กรกฎาคม 2534. (อัดสำเนา).
- สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. การสัมมนาโครงการศึกษาวิจัย CEBEMO เรื่อง “การส่งเสริมองค์กรชาวบ้านเพื่อการพึ่งตนเองโดยอาศัยกิจกรรมเศรษฐกิจ”. เสนอที่ สถานพักฟื้น สวางคินิวาส จ. สมุทรปราการ. 2529. (อัดสำเนา).
- สังฆมณฑลอุดรธานี. พระคุณเจ้ายอร์ช ยอด พิมพิสาร.”พันธกิจในฐานะผู้รับใช้แห่งพระวาจา. ม.ป.ท.: ม.ป.พ. ม.ป.ป..
- สังวาลย์ ศุระศรางค์. พระสมณกฤษฎีกาแห่งสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ว่าด้วยการแพร่ธรรมของฆราวาส: Decree on the Apostolate of Lay People (Apostolicam Actuositatem). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ. 1996.
- สัมภาษณ์ ทิม บ.ก.. ถกเรื่องงานพัฒนาสังคม กับ มีคาแอลลา นัยนา วิจิตรพร ใน อุดมคานต์ (มิถุนายน 2541)
- สัมภาษณ์คุณพ่อบันลือ เกียรติธาดรี ใน วารสารสังคมพัฒนา: มหาพรต คือ เวลาแห่งความจริง 9 (เมษายน 2524).
- สัมภาษณ์รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ. วารสารสังคมพัฒนา 11 (มีนาคม-เมษายน 2526).
- สัมภาษณ์คุณรุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ. วารสารสังคมพัฒนา 4 (2528).
- สัมภาษณ์พิเศษ เก้าไป...ใหม่มา : คุณพ่อวัชรินทร์ สมานจิต เลขาธิการสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (คนเก้า). วารสารสังคมพัฒนา 18 (2533).
- หोजจดหมายเหตุ อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. ประวัติศาสตร์พระศาสนจักรคาทอลิกสมัยรัตนโกสินทร์ [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://haab.catholic.or.th/history/ratanakosin_.html [23 เมษายน 2552]
- อนันต์ เกตุวงศ์. การศึกษาเรื่องทฤษฎีการพัฒนาและการวางแผนพัฒนาการเมือง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2536.
- อาจิดน มารีประสิทธิ์. วิเคราะห์เจาะลึก การศึกษาคาทอลิกในมุมมองของอาจิดน มารีประสิทธิ์ ใน 336 ปี การศึกษาคาทอลิกไทย. สภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร: SUN PRINT, 2545.
- อุดมคานต์ ฉบับพิเศษ “350 ปี คณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (1658-2008)” 8 (กุมภาพันธ์ 2552/2009).

- อุทัย ดุลยเกษม, บรรณาธิการ คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.
- อุษณีย์ นานาศิลป์. พุทธถึงการพิจารณาโครงการระดับภาค. วารสารสังคมพัฒนา 7 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2522)
- เอกสารประกอบการศึกษาผลการจัดสัมมนาสภากรรมการสคทพ. 2525-2535 : (STAFF MEETING สำนักเลขาธิการ เมื่อ 11 มี.ค. 2536). (อัดสำเนา)
- Bill Huebsch. Vatican II in Plain English : The Council. แปลโดย ทิวา แสงศิริวัฒน์. วาทีกัน 2 สำหรับชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่. 2547.
- Cardinal Joseph Ratzinger. Instruction on Certain Aspects of the Theology of Liberation. แปลโดย ยวงบอสโก สมสุข แสงเดช สมณกระทรวงสำหรับข้อความเชื่อคำสั่งสอนเกี่ยวกับบางแง่มุมของเทวศาสตร์แห่งการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะพระมหาไถ่. 2529.
- Cardinal Joseph Ratzinger. Instruction on Christian Freedom and Liberation. แปลโดย ประคิดน ชุมสาย ณ อยุธยา เสรีภาพและการปลดปล่อยแบบคริสต์. กรุงเทพมหานคร: กังหัน. 2532.
- Daniel Vongphanit and L.A.C. Chorin EP. VIC. AP. De, Bangkok. สันติสุข ณ แผ่นดิน : Pacem in Terris สมณสาส์นสมเด็จพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23. พระนคร: สำนักงานอุดมพันธ์. 1963.
- David Goldsworthy. Analyzing Theories of Development. แปลโดย ม.ร.ว.พฤทธิสาณ ชุมพล. มองทฤษฎีการพัฒนาอย่างวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- Michael J. Schultheis, Ed P.DeBerri and Peter Henriot. Catholic Social Teaching : Our Best Kept Secret. แปลโดย รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ คำสอนด้านสังคมของคาทอลิก: ความลับของเราที่ได้รับการปกปิดอย่างยอดเยี่ยมที่สุด. กรุงเทพมหานคร: .หจก. ธรรมมลการพิมพ์, 2534.
- SOCIAL ACTION THEOLOGY : SAT STUDY GROUP ใน รายงานการสัมมนากลุ่ม SAT สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา. เสนอที่ ทวีชัยแลนด์ อ.แม่สอด จ.ตาก, 26-30 กันยายน 2531. (อัดสำเนา)

ภาษาอังกฤษ

- A .H . Somjee. Development Theory : Critiques and Explorations. Hong Kong: Macmillian Academic and Professional, 1991.
- Ardian Hastings. A Concise Guide to the Documents of the Second Vatican Council: Volume One. London: Darton, Logman & Todd, 1968.

- Austin Flannery (General Editor). Vatican II The Conciliar and Post Conciliar Documents: Study Edition. New York: Costello Publishing, 1987.
- Björn Hettne. Development Theory and the Three Worlds. London: Longman Scientific & Technical, 1990.
- Jeffrey Haynes. Religion and Development : Conflict or Cooperation?. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- David F. Ford with Rachel Muers. The Modern Theologians : An Introduction to Christian Theology since 1918. Malden: Blackwell Publishing, 2005.
- Donal Dorr. Option for the Poor : A Hundred Years of Vatican Social Teaching. Dublin: Gill and Macmillan, 1983.
- Dudley Seers. The Meaning of Development. In David Lehmann (ed.), Development Theory: Four Critical Studies. London: Frank Cass and Company Limited., 1979.
- Francis X. Murphy. Vatican Politics : Structure and Function in World Politics. Vol 26 No. 4 (Jul., 1974): 553. Available From: <http://www.jstor.org/stable/2010100> (31 July 2012).
- Edward Schillebeeckx (author), H.J.J. Vaughan (Translator).. Vatican II: the real achievement. London: Sheed and ward, 1967.
- Harvey Demaine. Kanpatthana: Thai Views of development in Mark Hobart and Robert H. Taylor (ed.), Context Meaning and Power in Southeast Asia. Cornell: Southeast Asia Program, 1986.
- Henry Bernstein. Sociology of Underdevelopment VS. Sociology of Development in David Lehmann (editor). Development Theory : Four Critical Studies. London: Frank Cass and Company Limited, 1979.
- Jan Nederveen Pieterse. Development Theory : Deconstructions/Reconstructions. New Delhi: Sage Publications, 2010.
- Javier Hervada. The Principles of the Social Doctrine of the Church. Available from: <http://www.columbia.edu/cu/augustine/arch/social.html> (29 July 2012)
- Jerry Filteau (เขียน). กุหลาบแดง (แปล). หนังสือที่สวรรคตที่ผ่านไปในประวัติศาสตร์คาทอลิก. แหล่งที่มา: <http://library.uru.ac.th/weebdb/images/017.html> (8 สิงหาคม 2552)
- John W. O' Malley. What happened at Vatican II. Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008.
- Kanbawza Win. An Introduction to Development Studies. Winnipeg MB: CPDSK Publishing, 1999.

- Lode L. Wostyn. Doing Ecclesiology: Church and Mission Today. Quezon City: Claretian Publications. 1990.
- Melissa J. Wilde. How culture Mattered at Vatican II : Collegiality Trumps Authority in the Council' s Social Movement Organization in American Sociological Review. 2004. Vol. 69: 577. Available From: <http://asr.sagepub.com/content/69/4/576> (25 July 2012).
- Michael F. Aloisi. Vatican II, Ecumenism and Parsonian Analysis of Change in Sociology Analysis, Vol. 49, No. 1 (Spring, 1988): 22. Available From: <http://www.jstor.org/stable/3711100> (3 August 2012)
- Opening Speech for Council of Vatican II : Pope John XXIII October 11, 1962. Availble from: <http://www.ourladywarriors.org/teach/v2open.htm> (20 September 2012)
- Patrick A O'Boyle, D.D.,John P. Whalens. CHURCH, I (IN THE BIBLE). New Catholic Encyclopedia: Volume III CAN_COL. (1981): .678.
- Patrick A O'Boyle, D.D., John P. Whalens. New Catholic Encyclopedia : Volume XIV Tha to Zwi. (1981):.563.
- Peter Schimeller. A Handbook of Inculturation. Mahwah: Paulist Press, 1990.
- Quintin Hoare and Geoferey and Nowell Smith (Editor and translator). Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci. New York: International Publishers, 2008.
- Raymond Plant. Politics, Theology and History. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Surachet Vetchapitak and Catholic Council of Thailand for Development : 25 Questions on the Turning Point of Rural Development Work in CCTD Secretariat. Who Developed Whom? : The Learning Process of CCTD in the First Decade of Development Work. 1985.
- Sven Hamrell and Olle Nordberg (ed.). Part Two : Development and Human Needs II Reflections on a New Perspective in Development Dialogue : A journal of international development cooperation. Uppsala: The Dag Hammarskjold Foundation. n.d.

Thomas Anchukandam. Chapter Two : Vatican II – A Historical Perspective in Dominic Veliath and Jose Kuttianimattathi (ed.). Towards a Deeper Understanding of Vatican II and the Post - Conciliar Documents. Bangalore: St. Paul's Press.

Victor P. Karunan. Development Thinking and Gaps between Euro-centric Approaches and Asian Realities. วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 28 ฉบับที่ 3 การพัฒนาและการสอนเรื่องการพัฒนา : Development and Development Studies.

Yves Congar (Author), Lucien Delafuente (Translator). This Church that I Love. New Jersey: Dimension Books, 1969.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

อธิบายศัพท์

พระคัมภีร์ (BIBLE)

หนังสือที่มาจาก การรวบรวมงานเขียนของผู้นิพนธ์หลายๆ คนให้เป็นเล่มเดียว โดยถือว่าหัวหน้าผู้นิพนธ์คือ พระเยซูเจ้า ดังนั้น จึงเป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ และถูกเขียนขึ้นภายใต้แรงบันดาลใจที่พระเจ้าประทานให้ในฐานะที่เป็น การตั้งบรรทัดฐานข้อความเชื่อทางศาสนา หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย 2 ส่วนที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นประวัติศาสตร์แห่งความรอด (Salvation History) จากจุดเริ่มต้นไปถึงจุดสิ้นสุด เนื้อหาในพระคัมภีร์กล่าวถึงและให้ตระหนักว่าการกระทำของพระเจ้ามีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อความรอดของมนุษย์ตามที่ได้ทรงสัญญาไว้กับมนุษย์ โดยเฉพาะพันธสัญญาที่พระองค์ทำกับชนชาติอิสราเอลผ่านทางโมเสส ให้คำมั่นใจว่าจะได้รับความรอดนิรันดร และเป็นประชากรใหม่แห่งพันธสัญญาของพระเจ้า พระคัมภีร์ของศาสนายิวจะมีเพียงพันธสัญญาเดิม (Old Testament / Old Covenant) ขณะที่พระคัมภีร์ของศาสนาคริสต์จะมีสองส่วนทั้งพันธสัญญาเดิม และพันธสัญญาใหม่ (New Testament)⁹³⁰

พระวรสาร (Gospel)

ข่าวดีเกี่ยวกับพระเยซูคริสต์และความรอดที่พระองค์นำมาสู่มนุษย์ พระวรสารหรือคัมภีร์พันธสัญญาใหม่อยู่ในฐานะที่เติมเต็มความเป็นประภาคในคัมภีร์พันธสัญญาเดิม ซึ่งเป็นผู้ส่งข่าวสารข้อความจากพระเจ้าเพื่อความรอดของคนยากจน ข่าวดีที่ว่าคือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาณาจักรพระเจ้าสำหรับบ่อครสาวก พระวรสารเป็นความชื่นชมยินดีที่ความรอดของพระเจ้ามาทางพระเยซูในฐานะพระเมสสิอาห์ (Messiah) หรือผู้ช่วยให้รอด ผู้ซึ่งเอาชนะความทุกข์ยาก ความตาย และการกลับคืนชีพ⁹³¹

ภาพลักษณ์ของพระเจ้า (Image of God)

⁹³⁰ Bernard L Marthaler, O.F.M.Conv., S.T.D., Ph.D., Executive Editor, 2003 , The New Catholic Encyclopedia Volume 2 Baa-Cam (The Catholic University of America Published by Gale, Thomson Learning Inc. p. 354.

⁹³¹ Bernard L Marthaler, O.F.M.Conv., S.T.D., Ph.D., Executive Editor, 2003 , The New Catholic Encyclopedia Volume 6 Fri-Hoh (The Catholic University of America Published by Gale, Thomson Learning Inc. pp.366-367

ภาพลักษณ์ของพระเจ้า เป็นบุคคลมนุษย์ มนุษย์ที่มีลักษณะบุคคล (the human person) ถูกสร้างให้ครอบครองหรือมีธรรมชาติของจิตใจที่อิสระ จิตวิญญาณและคุณธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นธรรมชาติที่ถูกสร้างจากธรรมชาติของพระเจ้า (Divine Nature) ภาพลักษณ์นี้จึงอยู่ในตัวมนุษย์ แต่ภายหลังจากที่มนุษย์ทำบาปกำเนิดเป็นบาปส่วนบุคคลที่ไม่สามารถจัดหรือทำลายได้ ซึ่งจะแก้ไขได้ โดยการเสด็จมาบังเกิดของพระเยซูเจ้า ภาพลักษณ์ของพระเป็นเจ้าในบุคคลมนุษย์นี้ยังหมายถึง ส่วนประกอบที่มีความสำคัญคล้ายคลึงกันระหว่างพระเจ้ายกกับมนุษย์นั่นก็คือ การมีร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง และมีส่วนหนึ่งที่มาจากพระจิตความคล้ายคลึงกันระหว่างพระเจ้ายกกับมนุษย์แสดงออกมาในงานไถ่กู้ของพระเป็นเจ้า ซึ่งสามารถเข้าใจได้ในเรื่องการรื้อฟื้นภาพลักษณ์ของมนุษย์ขึ้นมาใหม่หลังจากที่อดัมได้ทำบาปส่งผลให้ภาพลักษณ์ของมนุษย์เสียไป แม้มนุษย์จะมีบาปกำเนิดแต่ภาพลักษณ์ของพระเป็นเจ้าในตัวมนุษย์ก็ไม่ได้สูญหายไปทั้งหมด แต่อยู่ในความเชื่อและความหวังในตัวมนุษย์ผ่านพระหรรษทานของพระเจ้า จึงเป็นการรื้อฟื้นความสมบูรณ์ของภาพลักษณ์พระเป็นเจ้าในตัวมนุษย์ โดยอาศัยพระจิตเจ้าด้วยความสำนึกบุญคุณในความรักที่พระเจ้าประทานให้มนุษย์⁹³²

ประชากรของพระเจ้า (People of God)

เป็นการให้ความหมายกับคำว่าพระศาสนจักรให้มีความสำคัญแบบใหม่ในยุคปัจจุบันโดยธรรมนูญว่าด้วยพระศาสนจักร โดยเฉพาะในบทที่สองตามคำกล่าวที่ว่า พระศาสนจักรประกอบด้วยประชากรซึ่งมีพระคริสต์เป็นศีรษะหรือผู้นำ พระจิตเจ้าเป็นผู้บันดาลให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยมีกฎแห่งความรักเป็นระเบียบและมีพระอาณาจักรของพระเป็นเจ้าเป็นจุดมุ่งหมาย ความเป็นสมาชิกในฐานะประชากรของพระเป็นเจ้าไม่ได้ขึ้นอยู่กับเผ่าพันธุ์หรือความเป็นเครือญาติ แต่เป็นการเรียกของพระเจ้า ให้มาร่วมในพันธสัญญาแห่งพระหรรษทานซึ่งเป็นของขวัญที่พระเจ้าประทานมาแก่จิตวิญญาณของสมาชิก ดังนั้นพระคัมภีร์จึงได้กล่าวถึงการกำเนิดของคริสตชนมาจากเบื้องบนด้วยน้ำและพระจิต สมาชิกหรือประชากรนี้จึงเป็นเหมือนกองหน้าผู้ปกป้องแห่งเผ่าพันธุ์มนุษย์ เจตนารมณ์ของพระเป็นเจ้าคือการรวมมนุษย์ทุกคนเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันในพระคริสตเจ้า เพื่อเอาชนะการแบ่งแยกมนุษยชาติ⁹³³

รหัสธรรมปัสกา (Pascha Mystery)

⁹³² Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D.,S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division , Inc., p. 518-519.

⁹³³ Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D.,S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division , Inc., p. 774.

หมายถึง ความตายอย่างทนทุกข์ทรมานของพระเยซูเจ้า การคืนชีพ และการเข้าสู่ความชื่นชมยินดีในวันปัสกา คำว่าปัสกา (paschal) หมายถึงเทศกาลแห่งการผ่าน หมายถึงเหตุการณ์การรับประทานอาหารมื้อสุดท้าย การตรึงกางเขน และการกลับคืนชีพของพระคริสต์ซึ่งเป็นการก้าวผ่านไปพร้อมกัน การก้าวผ่านนี้ยังย้อนกลับไปสู่เหตุการณ์ที่ปลดปล่อยชาวอิสราเอลออกจากความเป็นทาสในอียิปต์ ในตัวเหตุการณ์นี้ได้แสดงให้เห็นถึงชัยชนะของพระเป็นเจ้าที่มอบให้กับเผ่าพันธุ์มนุษย์ รหัสธรรมปัสกานี้เป็นศูนย์กลางของความเชื่อคริสตชน ซึ่งได้รับการเฉลิมฉลองอย่างสง่างามในวันปัสกา หลังจากนั้นเป็นการตั้งขึ้นของพระศาสนจักรที่เป็นเครื่องหมายแห่งชีวิต โดยเฉพาะศีลล้างบาป และศีลมหาสนิททำให้คริสตชนได้รำลึกความชื่นชมยินดีอย่างเต็มเปี่ยมและเป็นพระคุณที่ส่งผ่านมายังตัวคริสตชน⁹³⁴

เทศกาลมหาพรต (Lent)

เป็นเทศกาลที่กำหนดไว้ 40 วัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ภาวนา การสำนึกผิดในบาปและขอภัยในบาปที่ได้ทำ (penance) และความมุ่งมั่นที่จะฟื้นฟูจิตใจ จัดเป็นช่วงเวลาแห่งการเตรียมตัวสำหรับเทศกาลปัสกา เปรียบได้กับเป็นแสงสว่างนำทางสู่วันปัสกา ซึ่งเป็นเวลาแห่งการฟื้นฟูจิตใจที่ยิ่งใหญ่ของพระศาสนจักรคาทอลิก เทศกาลมหาพรตมีความหมาย 2 ลักษณะ ดังนี้

1. เป็นจุดเริ่มต้นของการรื้อฟื้นกระแสเรียก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการเตรียมตัวของคริสตชน โดยการสำนึกผิดถึงบาปของตน การฟังพระวาจาของพระเป็นเจ้าและอุทิศตนสำหรับการภาวนาเพื่อฉลองวันปัสกา เป็นช่วงเวลาของการกลับใจ (metanoia) คือ การเปลี่ยนแปลงความคิดจิตใจของตนเอง (change of heart and mind, conversion) เพื่อตั้งมั่นยกจิตใจขึ้นหาพระเป็นเจ้า
2. การยกจิตใจขึ้นหาพระเป็นเจ้าจะสำเร็จลงได้ต้องเริ่มจากการเป็นทุกข์ถึงบาปที่ได้ทำลงไป และขอภัยต่อพระเป็นเจ้า เพื่อให้ความเชื่อเติบโตขึ้นในใจ เป็นช่วงเวลาแห่งการรำลึกถึงการไถ่กู้ (Redemption) พระมหาทรมานของพระเยซูเจ้า และยังเป็นกรรื้อฟื้นถึงศีลล้างบาปอย่างยิ่งใหญ่ของพระศาสนจักรด้วย⁹³⁵

สมณสาส์น (Encyclical)

⁹³⁴ Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D., S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division, Inc., p754.

⁹³⁵ Bernard L Marthaler, O.F.M.Conv., S.T.D., Ph.D., Executive Editor, 2003, The New Catholic Encyclopedia Volume 8 Jud-Lyo pp. 468-470

เป็นจดหมายที่เขียนโดยพระสันตะปาปาและมักจะเขียนเพื่อสื่อสารกับคนทั่วโลก แม้บางฉบับอาจจะบุเฉพาะแก่ผู้ที่มีความเชื่อในพระเจ้า หรือเป็นเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งโดยเฉพาะ สมณสาสน์แสดงให้เห็นความคิดจิตใจของพระศาสนจักรในเรื่องสำคัญต่างๆ และยังสะท้อนให้เห็นอำนาจการสั่งสอนของพระศาสนจักร⁹³⁶ นอกจากนี้ยังเป็นจดหมายที่มีแก่นสาระสำคัญในเชิงการอภิบาล ซึ่งสมเด็จพระสันตะปาปาเขียนขึ้นเพื่อส่งให้พระศาสนจักรทั้งหมด จดหมายนี้ไม่ได้มีไว้เพื่อนิยามหลักคำสอนหรือข้อความเชื่อ แต่จะให้คำปรึกษาหรือให้แสงสว่างไปยังประเด็นต่างๆ ของหลักความเชื่อที่ต้องถูกทำให้มีความชัดเจนแน่นอนหรือต้องถูกสอนในมุมมองที่เฉพาะของสถานการณ์ต่างๆ พระสมณสาสน์มีความแตกต่างจากจดหมายอภิบาลทั่วไปที่ถูกเขียนขึ้นในสังฆมณฑลต่างๆ แม้จะมีจุดเน้นที่การอภิบาลแต่ยังคงมีเรื่องหลักความเชื่อ คุณธรรม หรือ ข้อระเบียบต่างๆ แต่ไม่ได้มีลักษณะในเชิงกฎหมาย และยังเป็นจดหมายที่ส่งไปถึงสังคมภายนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของพระศาสนจักรด้วย โดยใช้คำว่า ผู้มีน้ำใจดี (Good Will) หรือผู้มีเจตนาจะทำในสิ่งดี พระสมณสาสน์นี้ยังเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความเป็นเอกภาพของคริสตศาสนาระหว่างนิกายคาทอลิก นิกายออร์ทอด็อกซ์ และนิกายแองกลิกันด้วยโดยเฉพาะในเทศกาลคริสต์มาสและเทศกาลอีสเตอร์⁹³⁷

สมณสาสน์ด้านสังคม (Encyclical, Social)

สมณสาสน์ด้านสังคม เป็นประเด็นที่ริเริ่มโดยพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 ซึ่งมีที่มาจากความห่วงใยใส่ใจต่อปัญหาความยากจน ความไม่เท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติ ความรุนแรงทางการเมือง การจัดการความสัมพันธ์ของคนงาน และเรื่องสันติภาพ โดยเริ่มต้นแพร่หลายในประเด็นเรื่องคนงาน อุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 สมณสาสน์ได้วางโครงสร้างการสอนบนพื้นฐานเรื่องกรรมสิทธิ์ส่วนตัว หรือเอกชน เป็นภาระหน้าที่สำคัญของพระศาสนจักรที่ผูกพันเรื่องสังคมที่ต้องให้ความสนใจในเรื่องแรงงาน ครอบครัวและลูกจ้าง จุดมุ่งหมายของสมณสาสน์ประเภทนี้เป็นเรื่องการให้หลักประกันเรื่องความยุติธรรมในระเบียบของสังคม การปกป้องความจำเป็นของคนพื้นเมือง การรักษาสันติภาพระหว่างประเทศและความกลมกลืนในสังคม สมณสาสน์ด้านสังคมนี้ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของพระศาสนจักรกับรัฐสมัยใหม่ สมณสาสน์เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าพระศาสนจักรแสวงหาหนทางที่จะช่วยเหลือสังคมร่วมสมัยในการบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของตน สมณสาสน์นี้ได้แทรกซึมหรือกระตุ้นสิ่งสำคัญใหม่ๆ สู่พระศาสนจักร เป็นสิ่งสำคัญของยุคสมัยที่ทำให้

⁹³⁶ Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D., S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division, Inc., p.374.

⁹³⁷ Bernard L Marthaler, O.F.M.Conv., S.T.D., Ph.D., Executive Editor, 2003, The New Catholic Encyclopedia Volume 5 Ead-Fre p.205.

พระศาสนจักรเข้มแข็งขึ้นในการกำกับดูแล ซึ่งมีผลในความก้าวหน้าของสังคมไม่เพียงแต่ประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ยังส่งผลต่อประเทศกำลังพัฒนาด้วย⁹³⁸ รวมทั้งยังเป็นการสอนของพระศาสนจักรที่สัมพันธ์กับเนื้อหาว่าด้วยความยุติธรรมทางสังคม สิทธิมนุษยชน และสันติภาพ การสอนเหล่านี้มักมีศูนย์กลางอยู่ที่เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และอยู่บนเนื้อหาของพระวรสาร ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการปฏิบัติ⁹³⁹

จิตตารมณ์ (Spirituality)

ความหมายพื้นฐานอย่างง่ายคือ เป็นการตอบสนองของแต่ละบุคคล โดยพระพรหมทานของพระเจ้าที่จะเชื่อเชิญให้ดำเนินตามพระคริสต์ที่จะเสียใจในสิ่งที่กระทำผิดและหันกลับมาเชื่อในพระวรสาร นี่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคล แสดงตนออกมาเป็นหนึ่งเดียวกันในความเชื่อ ความหวังและความรักในผู้ที่เชื่อร่วมกันเป็นชุมชนเดียวกันของพระศาสนจักรคาทอลิกและเป็นพยานแห่งความเชื่อถึงพระคริสต์ คุณค่าของพระวรสารและอำนาจในการสั่งสอนของพระศาสนจักรในการดำรงชีวิตประจำวันในโลก⁹⁴⁰

จิตตารมณ์คริสตชน (Spirituality, Christian (History of))

หากมองความคิดเรื่องนี้ในแง่มุมมองประวัติศาสตร์จะพบว่า เป็นประเด็นที่มีปัญหาอยู่มาก เนื่องจากการเสนอความคิดความหมายที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด เพื่อหาวิธีที่จะให้ชีวิตที่เป็นแบบอย่างของพระเยซูเจ้าอยู่ในจิตตารมณ์นี้ พระเยซูเจ้าทรงสอนเรื่องข่าวดีว่าด้วยพระอาณาจักรของพระเจ้า (Reign of God) อาณาจักรนี้ได้รับการเปิดเผยในฐานะที่เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ของพระเจ้า เป็นเจ้าที่ได้เสนอต่อมนุษย์ทุกคนด้วยพระพรหมทานที่ทำให้มนุษย์อยู่ในฐานะลูกของพระเจ้า โดยพระเยซูได้มอบพระองค์เองเพื่อไถ่กู้มนุษย์จากบาปทั้งปวงของมนุษย์ด้วยความตายบนไม้กางเขน

ในการมอบตนเองของพระเยซูเจ้านั้นมีจิตตารมณ์ของความยากจนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย และการฟื้นคืนชีพของพระเยซูเจ้าได้มอบพระจิตเข้าสู่จิตวิญญาณของมนุษย์ จิตใจ หรืออีกนัยหนึ่งคือ จิตตารมณ์ที่พระเยซูเจ้ามอบให้แก่มนุษย์จึงเป็นการชี้ นำให้มนุษย์มุ่งไปสู่ความจริง โดยประพฤติตนตาม

⁹³⁸ Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D.,S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division , Inc., p.374-375

⁹³⁹ Bernard L Marthaler, O.F.M.Conv., S.T.D., Ph.D., Executive Editor, 2003 , The New Catholic Encyclopedia Volume 5 Ead-Fre pp. 205-206.

⁹⁴⁰ Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D.,S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division , Inc., p. 933.

เจตนารมณ์ของพระเจ้าในฐานะที่เป็นคุณูปการที่แท้จริงในการสร้างสรรค์สังคมมนุษย์ โดยคริสตชน แสดงความรักต่อผู้อื่นและมีความมานะอดทนในการรวมสร้างความเป็นชุมชนที่ซึ่งพระเป็นเจ้าของได้ทรง เป็นทั้งกษัตริย์ (Lord) ผู้ไถ่กู้ (Redeemer) และบิดา (Father) และในสภาสังคายนาวาติกันสากล ครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่นำไปสู่การฟื้นฟู (renewal) ความสนใจและความปรารถนาที่จะ แบ่งปันชีวิตในด้านจิตใจ หรือชีวิตแบบจิตตารมณ์ (the spiritual life) โดยมีพิธีมิสซาเป็นศูนย์กลางที่สำคัญ⁹⁴¹

สังฆมณฑล (Diocese)

เป็นศัพท์เฉพาะที่ถูกนำมาใช้โดยสภาสังคายนาสากลวาติกันครั้งที่ 2 โดยกฎหมายพระศาสนจักรได้ให้ความหมายว่าสังฆมณฑลเป็นพระศาสนจักรที่มีลักษณะเฉพาะ (a particular church) และเป็นสิ่งที่สะท้อนการดำรงอยู่ของพระศาสนจักรสากล สังฆมณฑลประกอบด้วยคาทอลิกทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในขอบเขตทางภูมิศาสตร์เฉพาะ และอยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของพระสังฆราชหรือมุขนายก (bishop)⁹⁴² และยังมีหมายถึง การจัดแบ่งพื้นที่การแพร่ธรรมออกเป็น 10 ส่วนครอบคลุมทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2508 (1965) นับมีความสัมพันธ์ต่อการจัดโครงสร้างการทำงานทุกชนิดของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย กล่าวคือในแต่ละส่วนหรือที่เรียกว่า “สังฆมณฑล” นั้น จะมีมุขนายกเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและปกครองการแพร่ธรรมทั้งหมดภายในสังฆมณฑลของตนเอง มีอิสระในการทำงานภายในสังฆมณฑล การประสานงานและความเป็นหนึ่งเดียวกันเกิดขึ้น โดยการประชุมสมัชชามุขนายกคาทอลิก นอกจากนี้ มุขนายกแต่ละท่านยังมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบหน่วยงานต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นอีกด้วย ดังนั้น มุขนายกแต่ละท่านจึงมีสองบทบาทในขณะเดียวกันคือ เป็นทั้งประธานของหน่วยงานระดับชาติ ในขณะเดียวกัน ก็เป็นประธานภายในสังฆมณฑลที่รับผิดชอบอยู่ด้วย ด้วยเหตุนี้หน่วยงานส่วนใหญ่ตามโครงสร้างของพระศาสนจักรจึงแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือระดับชาติ และระดับสังฆมณฑล ซึ่งระดับชาติหรือสำนักเลขาธิการจะเป็นหน่วยงานที่ทำการประสานงานกับงานในสังฆมณฑลทั่วประเทศ และเป็นตัวแทนประสานงานและติดต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ⁹⁴³

⁹⁴¹ Volume 13 Seq-The pp. 443-448

⁹⁴² Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D.,S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division , Inc., p.331.

⁹⁴³ ประวัติการก่อตั้งงานด้านสังคม ใน <http://www.caritasthailand.net/index/download/history-1.pdf> (29 มิถุนายน 2557)

Councils, Ecumenical (สภาสังคายนา สภาสังคายนาสากล)

เป็นการประชุมของบรรดาพระสังฆราชทั่วโลกที่สง่างามและเป็นทางการ โดยมีพระสันตะปาปา ผู้มีอำนาจสูงสุดและดำรงตำแหน่งพระสังฆราชแห่งกรุงโรมเป็นผู้เรียกประชุม การประชุมสภาสังคายนาจะเกิดขึ้นในภาวะที่มีเหตุการณ์สำคัญที่ต้องการการการคิดวิเคราะห์จากพระศาสนจักร สภาสังคายนาจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อการถกเถียงแลกเปลี่ยน กระบวนการสร้างและประสานความคิด โดยจะมีผลในรูปแบบของการประกาศเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้อความเชื่อ คำสอน ข้อตกลง หรือหลักการ การประชุมสภาสังคายนาเกิดขึ้นตลอดในช่วงประวัติศาสตร์ของพระศาสนจักร โดยมีผู้ที่ได้รับเชิญเข้าร่วมประชุมหลายฝ่ายได้แก่ ผู้ปกครองทางโลก นักเทววิทยา อธิการคณะ นักบวช ผู้แทนความเชื่ออื่นๆ⁹⁴⁴

สัญญาณ/เครื่องหมายแห่งกาลเวลา (Sign of the Time)

เป็นวลีที่มีพลังเกี่ยวกับโรมันคาทอลิกในช่วงเวลาแห่งการสังคายนาสากลวาทีกันครั้งที่ 2 วลีนี้ได้ถูกทำให้มีความหมายว่า พระศาสนจักรควรฟัง และเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่รอบตัวทั้งหมดโลก หรืออีกคำหนึ่งว่า พระศาสนจักรควรเรียนรู้ที่จะอ่านเครื่องหมายต่างๆ ของกาลเวลา วลีนี้มีที่มาจากพระวรสารของนักบุญมัทธิว (Gospel of Matthew) และถูกใช้ในประกาศการเรียนประชุมสังคายนาสากลวาทีกันครั้งที่ 2 โดยพระสันตะปาปายอห์นที่ 23 ในเอกสาร Humanae Salutis คำนี้มาพร้อมกับการทำสัญญาณและเครื่องหมายในการสร้างความเข้าใจใหม่ที่ว่า พระศาสนจักรจำเป็นต้องให้ความสนใจเข้าร่วมกับโลกอย่างใกล้ชิด ถ้าพระศาสนจักรยังต้องการรักษาความเชื่อในการเรียก และยังเป็นเครื่องหมายสำคัญในการเปลี่ยนวิถีทางเทววิทยา วลีนี้ยังเคยถูกใช้ในพระสมณสาสน์ของพระสันตะปาปาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน⁹⁴⁵

การปรับให้เหมาะกับยุคสมัย (Aggiornamento)

การปรับตัวเพื่อให้ทันสมัย เป็นภาษาอิตาเลียนที่มีความหมายว่า การทำ หรือปรับตัวให้ทันสมัย ผู้ที่ทำให้คำนี้เป็นที่นิยมคือ พระสันตะปาปายอห์นที่ 23 (Pope John XXIII) โดยมีจุดมุ่งหมายให้พระศาสนจักรปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงไปของโลก เพื่อให้พระศาสนจักร

⁹⁴⁴ Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D.,S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division , Inc., p 287

⁹⁴⁵ en.m.wikipedia.org/wiki/Sign_of_the_times เข้าดูเมื่อ 29.6.2014

กลับมามีความสำคัญในโลกอีกครั้ง โดยอาศัยการประชุมสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 และยังหมายถึงแนวทางใหม่ในการเสวนาเพื่อเอกภาพสากลระหว่างคริสตศาสนาด้วย⁹⁴⁶

โรมันคูเรีย หรือสันตะสำนัก (Curia, Roman)

สำนักโรมันคูเรีย หมายถึงโครงสร้างองค์กรหรือหน่วยงานทั้งหมดที่ได้รับการสถาปนาอย่างเป็นทางการโดยสมเด็จพระสันตะปาปาเพื่อจัดการปกครองพระศาสนจักรสากล โดยมีคณะกรรมการ (Congregation) ที่สำคัญ 10 คณะ โดยแต่ละคณะมีพระคาร์ดินัลที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการ และยังมีหน่วยงานในรูปแบบอื่น เช่น สำนักงานต่างๆ เพื่อบริหารงานตามเรื่องจำเป็นที่เฉพาะเจาะจง ได้แก่ งานด้านสื่อสาร เศรษฐกิจ การบริหาร งานสถิติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการต่างๆ ที่ดูแลภารกิจเรื่องกลุ่มคนที่ไม่ใช่คาทอลิกด้วย ดูแลเรื่องฆราวาสคริสตชน ความเป็นเอกภาพของคริสตชน เรื่องครอบครัว ความยุติธรรม และสันติภาพ งานอภิบาล ดูแลผู้อพยพและผู้เร่รอน งานด้านตีความกฎหมายพระศาสนจักร การเสวนาระหว่างศาสนา งานเสวนากับกลุ่มคนที่ไม่มีความเชื่อในพระเจ้า งานด้านวัฒนธรรมและการสื่อสารต่อสังคม เป็นต้น⁹⁴⁷

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁹⁴⁶ Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D.,S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division , Inc., p. 48-49

⁹⁴⁷ Reverend Peter M.J. Stravinskis Ph.D.,S.T.D., editor. 1998 Our Sunday Visitor's Catholic Encyclopedia: Revised Edition Indiana. Our Sunday Visitor Publishing Division , Inc., p. 299.

ภาคผนวก ข

ข้อมูลเกี่ยวกับการสัมภาษณ์

กลุ่มบุคคลที่สัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม

1) กลุ่มผู้บริหารในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ดังมีรายนามต่อไปนี้

1.1 พระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ (7 กันยายน 2552), (13 ธันวาคม 2552), (17 กรกฎาคม 2553)

1.2 บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร ทางโทรศัพท์เมื่อวันที่ (10 มกราคม 2552), (15 มกราคม 2554), (13 มกราคม 2555)

1.3 บาทหลวงวัชรินทร์ สมานจิต อดีตเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (28 กุมภาพันธ์ 2555)

2) กลุ่มพนักงานและอดีตพนักงานศูนย์สังคมพัฒนา ดังมีรายนามต่อไปนี้

2.1 คุณบุญนิธิ นามบุญ พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลอุบลราชธานี (26 มกราคม 2555)

2.2 คุณอดุลย์ ตระกูลมา พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา อัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง (26 มกราคม 2555)

2.3 คุณนิตย์ มือแป พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลนครสวรรค์ (26 มกราคม 2555)

2.4 คุณวิษา หลวงจอก พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลราชบุรี (26 มกราคม 2555)

2.5 คุณมานพ ผิวเกลี้ยง พนักงานฝ่ายสังคม (ศูนย์สังคมพัฒนา) อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ (12 มกราคม 2555)

2.6 คุณลิเก วงศ์จอมพร อดีตพนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่ (23 มกราคม 2555)

2.7 คุณถาวร กัมพลกุล เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานแพร่ธรรม สังฆมณฑลเชียงใหม่ (26 มกราคม 2555)

2.8 คุณสุนทร วงศ์จอมพร ผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่ (26 มกราคม 2555)

2.9 คุณจงดี วงศ์จมพร เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานแพรธรรม สังฆมณฑลเชียงใหม่ (26 มกราคม 2555) ที่บ้านการีกอຍส์คณะพระฤทธิยของพระเยชูเจ้าแห่งเบธาราม อ. สามพราน จ. นครปฐม

2.10 คุณอริยา เสวตามร์ อดีตเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 22 กุมภาพันธ์ 2555

2.11 คุณจันท์ ทาชัย พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลนครราชสีมา (26 มกราคม 2555)

2.12 คุณนิราศ ศิริชัย พนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลอุดรธานี (26 มกราคม 2555)

2.13 คุณอุษณีย์ นานาศิลป์ อดีตบรรณาธิการ วารสารสังคมพัฒนา (25 มกราคม 2555)

2.14 ภคินีเสาวนีย์ นำนวล คณะภคินีแพรธรรมแห่งดวงฤทธิยนิรมลของพระแม่มาเรีย อดีตพนักงานศูนย์สังคมพัฒนา สังฆมณฑลเชียงใหม่ (5 พฤษภาคม พ.ศ. 2555)

2.15 คุณรุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ อดีตพนักงานสำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (24 มกราคม 2555)

2.16 คุณประพันธ์ เทียนวิหาร พนักงานศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ เขตพะเยา (13 มกราคม 2555)

2.17 คุณศรชัย วิจิตรพร พนักงานศูนย์สังคมพัฒนาสังฆมณฑลเชียงใหม่ เขตเชียงใหม่ (19 กุมภาพันธ์ 2555)

3) กลุ่มบุคลากรภายนอกที่ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนา

3.1 ภคินีโนรา ระดมกิจ คณะภคินีพระฤทธิยของพระเยชูเจ้าแห่งกรุงเทพฯ ดำรงตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนพระฤทธิยพัฒนเวศม์ (20 มกราคม 2555)

3.2 ภราดาทินรัตน์ คมกฤส (23 มกราคม 2555) เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในกระบวนการร่างแผนทิศทางอภิบาลคริสตศักราช 2000 และยังเป็นผู้กำกับดูแลติดตามประเมินผลการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ตามแผนทิศทางฯ ด้วย

3.3 คุณสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (18 มกราคม 2555)

3.3 คุณสนั่น ชูสกุล (5 กรกฎาคม 2553)

3.4 รศ. สุริชัย หวันแก้ว (3 กรกฎาคม 2553)

3.5 รศ.ดร. ฉันทนา บรรพศิริโชติ (14 กรกฎาคม 2553)

คำถาม

- 1) สภาสังคายนาสากลวาทิกันครั้งที่ 2 มีอิทธิพลต่อการทำงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยหรือไม่ อย่างไร
- 2) ในการทำงานพัฒนาของท่านมีการใช้แนวคิดและแนวทางปฏิบัติของสภาฯ หรือไม่ อย่างไร
- 3) อะไรคือ เอกลักษณ์หรือลักษณะพิเศษของงานพัฒนามนุษย์และสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย

วารสารสังคมพัฒนามีผลต่องานพัฒนาสังคมอื่นๆ ภายนอก CCTD หรือไม่ อย่างไร

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวจิรภา พฤกษ์พาตี สำเร็จรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง เกียรตินิยม
อันดับ 1 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2548 และเข้าศึกษาในหลักสูตร
รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2549

ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY